

בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת בכורות

הקובץ הזה מופץ חינם

ומצווה להעבירו ולסייע בהפצתו חינם

ניתן לרכוש ספר מודפס [בקישור זה](#)

**לקבלת מסכתות אחרות ובכל עניין
ניתן לפנות**

בדוא"ל bekitsur1@gmail.com

או בוואצאפ [050-6877088](tel:050-6877088)

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת בכורות

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.
ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.
להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.
ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן
ניתן לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות
ולרכוש ידיעה אמיתית וקניין גמור בתלמוד

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"ד
ונכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים
חודש תשרי ה'תשפ"ז

©

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

bekitsur1@gmail.com

כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמוּט לְזֵכֶר עוֹלָם יְהִי צַדִּיק

אֲמוֹנָה

**אִישׁ יֵשֶׁר תּוֹכוֹ כִּבְרוּ וְרַב פְּעָלָיו
שָׁקַד כָּל יָמָיו עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה
הִתְמַסֵּר בְּכָל לְבוֹ וּמֵאֹדוֹ לְמִשְׁפַּחְתּוֹ
הָאִיר פָּנָיו וְאֶהוּב מְאֹד עַל הַבְּרִיּוֹת**

הַרְ"ר יַעֲקֹב אֱלִיהוּ הַלּוֹי הוֹרְבִיץ ז"ל

ב"ר יִצְחָק אֶהְרֹן הַלּוֹי ז"ל

**נוֹלַד בְּבִרְנוֹבִיץ בְּיוֹם י"א בְּאֶדֶר ב' תִּרְפ"ז
וְנָלַב"ע בִּשְׁמֹ טוֹב וּבִשְׂבִיבָה טוֹבָה בֶּן צ"ח שָׁנִים
בְּיוֹם הַפּוּרִים י"ד בְּאֶדֶר תִּשְׁפ"ה**

תִּנְצַב"ה

כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמוּט לְזֵכֶר עוֹלָם יְהִי צַדִּיק

מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

נלב"ע ל' מנחם-אב תשפ"א

ר' ראובן ב"ר צבי ברן ז"ל

ומרת רזה (שושנה זיסל)

ב"ר שמעון ז"ל

תנצב"ה

מתוך הסכמות שהתקבלו לחיבור זה

עלתה בידו להעלות על הכתב "בקיצור" כפי השם שנתן לכתביו אלו לסכם במועט המחזיק את המרובה את מהלך הסוגיות עם עומק ההבנה בהם. (הגאון רבי זלמן רוטברג זצ"ל, ראש ישיבת בית מאיר).

הנה מודעת זאת בכל הארץ, ערך חן יקרת החיבור הנפלא הנקרא "בקיצור" אשר בו נתקיים באופן מושלם דברי חז"ל לעולם ישנה אדם לתלמידיו בדרך קצרה כאשר נפרש בפני הלומדים מהלך דברי הגמרא משולבים בדברי רש"י ותוס' בבהירות נפלאה. וה"בקיצור" מועיל הן להשגה והן לחזרה ולשינון והן לזכרון העניינים הנלמדים למען יעמדו ימים רבים. והנה מזה שני מחזורים על סדר לימוד הדף היומי רבים מאוד נאותים לאור החיבור הזה וחוזרים ומבקשים מיראנו טוב לחזור ולהפיץ הדברים לתועלת הלומדים בכלל וללומדי הדף היומי בפרט וברור שכל המביא אליו את דברי הברכה האלה יאחזנה ולא ירפנה ויהי בפיו כדבש למתוק. (הגאון רבי צבי רוטברג שליט"א, ראש ישיבת בית מאיר).

ומתוך הספר הזה יבואו בדרך קצרה להבנת הסוגיה ולהקיף הסוגיה לכל צדדיה ופרטיה והוא תועלת מרובה מאד וגם יש בספר תועלת מרובה לאותם שכבר למדו שיוכלו לחזור על הסוגיות בזמן קצר והוא תועלת גדולה למען יתקיים תלמודו בידו ולכן אמינא לפעלא טבא. (הגאון רבי דוד כהן שליט"א, ראש ישיבת חברון).

מתוך מכתבים שהתקבלו מלומדי ה"בקיצור"

מלא התפעלות אני מאופן סיכום וניתוח העניינים בקונטרס תחזקנה ידיכם וחילכם לאורייתא כה יוסיף וכה יתן אשמח לדעת אם יש להשיג על מסכתות קודמות **בתודה והערצה, הנעזר בקונטרס רבות בהכנת שיעור דף היומי**. (הגה"ח רבי יצחק ישעיה וייס, ראש ישיבת אלכסנדר).

הצלחת ליצור את יצירת הדור ... אני ורבים אחרים מצליחים להתמיד בלימוד הדף היומי . **לא היתה עוד יצירה מעין זו בעבר ולא בהווה** ... לדעתי תרומתך אינה רק להווה העכשווי, בבוא היום בעוד שנים כאשר תוציא זאת בעז"ה בספרים מאוגדים **הרי זה יהיה חלק מהותי של לומדי הגמרא באשר הם**. (י.ש).

ברצוני להביע את הערכתי למפעל החשוב שלכם, **אני מוצא את הסיכומים כטובים ביותר הקיימים היום הן מבחינת הבהירות והן מבחינת הצגת הדברים**. (מ.ר).

כאשר התחלתי את הסיבוב השלישי במפעל הדף היומי חשתי עייפות החומר ואיני יודע עד מתי הייתי סוחב כאשר התוועדתי לא מזמן ל"בקיצור" הוא נסך בי כוחות ונטע בי שמחה מרובה בלימוד, כמדומני שאיני היחיד ואולי יש כמותי מאות ויותר. (ע.א).

כידוע ישנם כיום כמה וכמה ספרי עזר המסייעים ללומד התלמוד ... ברם **מניסיוני בהוראת התלמוד ... מזה כמה עשורים**, כלי עזר אלו לבדם אינם יכולים להביא לדרך המחשבה התלמודית להבנת עומק הסוגיות, **לא די בתרגום והסבר קצר בצידו**, הם זקוקים להנחיה מעמיקה יותר שתעניק להם תמונה מקיפה של מבנה הסוגייה והטענות המרכזיות המוצעות בה. משום כך התלהבתי כל כך מעבודת הרב הורביץ בחוברת **"בקיצור"** ואף נמנית עליהן באופן אישי, שכן בעבודה מקיפה זו מציע הרב הורביץ בלשון מובנת לכל את עקרי הסוגייה בדרך שכל תלמיד יכול להבינה לאשורה ולתפוס את התמונה הכללית של מהלך זרימת הסוגייה. (א.ק).

בשנה האחרונה ... אני מעיין דרך קבע בחוברות **"בקיצור"** ... ברצוני לציין כי אני מוצא עניין רב בחוברת המסכמת הבהירות ובתמציתיות את הסוגיה הנדונה. סיכום זה מדגיש את העניינים העיקריים בסוגיה ומאפשר לחזור בזמן קצר יחסית על סוגיה מורכבת העיון בחוברת **"בקיצור"** מסייע לשינון הסוגיה לאחר לימודה ולהבנת עקרונותיה טרם לימודה. (מ.ל).

אקדמות מילין

כידוע, יסוד ההלכה היהודית הוא התלמוד הבבלי, וכבר נקבע כי חתימת התלמוד היא סוף הוראה המחייבת את כל ישראל בכל מקומותיהם. ואולם, דרכו של התלמוד דרך עמוקה היא מאוד, ואין התלמוד ספר הלכות פסוקות אשר ירוץ בהן הקורא ויבין מיד את מסקנות הסוגיות. ברוב המקומות לא יגיע הלומד להבנת ההלכה על בוריה אלא אם כן יהיה שותף במהלך המשא ומתן שהביא להכרעת ההלכה, וזאת על ידי מאמץ רב להבין כל עניין ועניין. והתלמוד הזה רחב מאוד, והבנת כל עניין בו אורכת זמן רב, עד שמעטים הם הזוכים להעמיס אותו או את רובו על שכלם.

כלפי העניין הזה, החלטתי לגשת אל המלאכה הגדולה הזו, לסייע לעצמי ולאחרים, לעשות לכל הפחות השתדלות כדי להגיע אל המטרה הנכספת, והיא ידיעה רחבה ומקיפה בתלמוד הבבלי.

ניתן לחלק את הדרך אל המטרה הזו לשלושה חלקים, והם: ללמוד, להבין, ולזכור.

ללמוד בעניין הלימוד חורו לנו חז"ל (פסחים ג, ב), לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, ועניין "דרך קצרה" מבואר במסכת עירובין (נג, ב), שהיא הדרך המהירה ביותר להגיע אל המטרה, כלומר תחילת הלימוד לא תהיה בדרך מסורבלת ועיקשת, המרחיקה את מטרת הלימוד, שהוא ידיעת העניינים, אלא בדרך הקלה ביותר.

ואף כי שבחו חז"ל את העיון העמוק הבא על ידי עמל ויגיעה, עד שאמרו (ברכות ו, ב), אגרא דשמעתא סברא, כבר הזהירו ואמרו (שם סג, ב), לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה, הרי שתחילה יש ללמוד באופן הקל ביותר, ובכך לקנות את דברי התורה, ורק לאחר מכן להעמיק בה.

להבין ובוודאי שאין הכוונה שמתחילה יש לקרוא את דברי התורה בלא להבין כלל, כי הקורא ואינו מבין מה שהוא קורא, אף אם משמיע הדברים בקול ובנעימה רבה, אין זה לימוד כלל, ואינו עדיף מציוץ הציפורים ושאר בעלי חיים, ועליו ועל שכמותו תמחו חז"ל בכמה מקומות (כגון שבת קיג, א), גמרא גמור זמורתא תהא? אלא הדרך הנכונה היא, שגם בתחילת לימודו יבין היטב את הדברים שלומד.

ולזכור

מי שלמד והבין אך לא השכיל לקיים הדברים בידו, מלבד מה שמראה שמזלזל בלימודו, ואינו מייקרו לשמור עליו, אפשר שכלל אין להחשיב את פועלו עד עתה כלימוד, וכמו שפירש רש"י (ברכות ו, ב) בעניין מה שאמרו אגרא דפרקא ריהטא, עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר למוד. מבואר בדברי רש"י אלו, שמי שאינו יכול להעמיד גרסתו ולומר השמועה כתקנה לאחר זמן, אינו מקבל כלל שכר על הלימוד, אף אם באותה שעה ששמע הדבר עדיין ידע לאומרו כראוי.

בקיצור

החיבור הזה מטרתו לסייע ללומדים בשלושת העניינים הללו, הקריאה בו תוליך את הלומד בדרך הקצרה ביותר לידיעת העניינים השונים, כשהם מוסברים בדרך ברורה ומובנת, וזאת אף כהכנה לקראת לימוד הסוגיות בפנים. לאחר מכן יוכל הלומד להסתייע בחיבור זה לצורך חזרה על העניינים בזמן קצר. בנוסף, ניתן לקרוא את המילים המודגשות בפני עצמן, שהן התמצית של כל עניין, וכך לחזור על העניינים בדרך מהירה עוד יותר.

ואסיים במה שמובא משם הגאון מוילנא נ"ע (עלויות אליהו בהערה ט"ז), ששני תלמידי חכמים למדו משניות וחזרו עד שידעו בעל פה כל המשניות, אחד מהם היה חוזר על לשון המשנה עד שהיה רגיל על לשונו בעל פה כל המשניות, והאחד חזר על תוכן כל המשניות בלא סגנון הלשון. והלכו שניהם לשאול את פי הגאון נ"ע איזה דרך ישרה שיבור לו האדם בזה. והשיב להם, כי לדעת תוכן עמקות המשנה טוב יותר מלדעת הלשון בעל פה ולא העניינים על בורים. והוסיף לומר, כי אך תורה שבכתב נכון לדעת הלשון בלי מגרעת, אבל תורה שבעל פה עיקרה לדעת הדינים והמשפט על בורים.

בקיצור

מסכת בכורות

דיני פטר חמור, שהוא בהמה טמאה, ורק אחר כך מבארת דיני בכור בהמה טהורה, כי דיני פטר חמור מועטים הם, ולפיכך שנאם התנא תחילה, וסיימם, ואחר כך הרחיב בדיני בכור בהמה טהורה המרובים.

פרק ראשון הלוקח עובר חמורו

דף ב

לדעת התנא של משנתנו אין הבכור קדוש

אלא אם כן כולו וכל אמו של ישראל

לדעת התנא של משנתנו, אין הבכור קדוש, אלא אם כן, גם כולו עצמו של ישראל, וגם כל אמו של ישראל, אבל אם יש לגוי חלק, או בו עצמו, או באמו, הרי זה אינו קדוש¹. **שנאמר, "הקדשתי לי כל בכור בְּיִשְׂרָאֵל"**, ללמד שאין הבכור קדוש עד שיהא כולו של ישראל². **ונאמר, "וכל מקנך תזכר"**, ללמד, שאין הזכר של המקנה קדוש, עד שיהא כל המקנה שלך, כלומר עד שתהא כל האם של ישראל³, [ומבואר בגמרא בדף ג', שלדעת חכמים, הכתובים הללו נדרשים כן, כי לדעתם, אם היה כתוב, "הקדשתי לי בכור בְּיִשְׂרָאֵל", הכוונה היתה לכל שיש לישראל חלק בבכור, א"נ לכל שרוב הבכור של ישראל, אבל עתה שאמר הכתוב "הקדשתי לי כָּל בכור בְּיִשְׂרָאֵל", הרי זה מלמד, שאין הבכור קדוש, אלא אם כן כולו

[שמות י"ג י"א-ט"ז] והנה כי יבאָדָה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ וְלְאַבְרָהָם וְיִתְנֶה לָךְ. וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לְה' וְכָל פֶּטֶר שֶׁנִּי בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָךְ הַזִּכְרִים לְה'. וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בִּשְׂחָה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעִרְפְּתוּ וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיַת תִּפְדֶּה. וְהִנֵּה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים. וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פְרָעָה לְשַׁלְּחָנוּ וַיַּהַרְגֵהוּ כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי זֹכֵר לְה' כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזִּכְרִים וְכָל בְּכוֹר בְּנֵי אִפְדָּה. וְהִנֵּה לְאוֹת עַל נִזְכָּה וְלִטְוֹסֻפֶּת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרָיִם.

[שמות ל"ד י"א-ט"ז] כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל מִקְנֶה תִּזְכֹּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֵׂה. וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בִּשְׂחָה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעִרְפְּתוּ כָּל בְּכוֹר בְּבִנְיַת תִּפְדֶּה וְלֹא יִרְאוּ פְנֵי רִיקָם.

[במדבר ג' י"א-י"ג] וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. וְאַנִּי הִנֵּה לְקַחְתִּי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם. כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי ה'.

הפרק הראשון של מסכת בכורות מדבר בדיני פטר חמור. והסיבה שמסכת זו פותחת בביאור

הוספות

¹ אף שמשנתנו מדברת בדין פטר חמור, מכל מקום, בדין המבואר כאן, אין חילוק בינו לבין בכור בהמה טהורה, ושניהם קדושים, רק כשכל עצמם וכל האם של ישראל. שכן הדין הזה נשנה שוב בתחילת פרק שני לעניין בכור בהמה טהורה.

² ולכן כשגוי שותף בבכור עם ישראל, הבכור אינו קדוש. **ודווקא כשגוי שותף בבכור עם ישראל, הוא פוטרו מקדושת בכור, אבל כששני ישראלים שותפים בו, אינו נפטר מקדושת בכור**, דאכתי בכור בישראל הוא. [מבואר מתוך התוס'].

³ אמנם מהכתוב "וכל מקנך תזכר", היה מקום ללמוד, שאין הבכור קדוש אלא כשהמקנה שלך בלבד, כלומר כשהאם היא של יחיד, ולא של שותפים, ואם כן, לא רק שותפות הגוי באם פוטרת מקדושת בכור, אלא גם שותפות שני ישראלים באם פוטרת מקדושת בכור. אלא שנאמר גם הכתוב "בכורות בקרכם וצאנכם", המלמד, שבכור קדוש גם כשנולד מבקר וצאן של רבים כלומר שותפים, ואם כן, על כרחך כשמיטע הכתוב בכור של מקנה שותפים, לא מיעט אלא שותפות ישראל וגוי, אבל כששני ישראלים שותפים באם, אין הדבר פוטר את הבכור מקדושה. [על פי התוס'].

לא היה הבכור עומד להתקדש, ורק מצוה עשה כשקנה את העובר, והכניסו לקדושה, שכשייוולד יהא שובת בשבת.¹

ב. ישראל המוכר עובר חמורו שלו לגוי.

כשישראל מוכר לגוי את עובר חמורו שלו, [דבר שאסור לעשותו כפי שיתבאר בעז"ה² להלן], נמצא שהעובר של גוי, והאם של ישראל, ולפיכך, מאחר שהעובר של גוי, כשהעובר בכור אינו מתקדש.

ובזה חידשה משנתנו, שאף שהיה מקום לקנוס את המוכר, שבמכירתו הוציא את העובר מקדושה שהיה עומד לה, ולחייבו לחזור ולקנות את העובר קודם שייוולד, כדי שיתקדש בבכורה, מכל מקום לא קנסו את המוכר לעשות כן, וייוולד הבכור בלא קדושה².

ג. ישראל המשתתף עם הגוי.

כשישראל וגוי קונים בהמה בשותפות, [דבר שאסור לעשותו כפי שיתבאר בעז"ה³ להלן], האם וגם העובר שמתעברת שייכים לשניהם, ולפיכך, מאחר שיש לגוי חלק באם ובעובר, כשהעובר בכור אינו מתקדש.

של ישראל. וכמו כן אם היה כתוב, "מִקְנֶה תִּזְכָּר", הכוונה היתה לכל שיש לישראל חלק במקנה, א"נ לכל שרוב המקנה של ישראל, אבל עתה שאמר הכתוב "וְכָל מִקְנֶה תִּזְכָּר", הרי זה מלמד, שאין הבכור קדוש, אלא אם כן כל המקנה כלומר כל האם, של ישראל⁴.

ועל פי הכלל הזה שנה התנא חמשה אופנים, שכולם אין הבכור קדוש, כי יש לגוי חלק, או בו או באמו, והסיבה שנשנו חמישה אופנים, כי ברובם נתחדש איזה פרט נוסף על הדין הנ"ל. ואלו הם חמשת האופנים שבמשנתנו.

א. ישראל הלוקח עובר חמור של גוי.

כשישראל קונה מהגוי את עובר חמורו, נמצא שהעובר של ישראל, והאם של גוי, ולפיכך, מאחר שהאם של גוי, כשהעובר בכור אינו מתקדש.

ובזה דין פשוט הוא, שלא קנסו חכמים את ישראל לקנות גם את האם, כדי שיתקדש הבכור, שכן לא עשה ישראל שום עוול בכך שקנה את העובר, שהרי גם קודם הקניה

הוספות

¹ כן פירש רש"י. ולפי זה כן פירש מפקע לה מקדושה, [באות ב'], שהעובר כוכבים עושה בה מלאכה בשבת. ולשון קדושה לא משמע כן, אלא קדושת בכורה ... ואף על גב דבלוקח, אם הולד זכר לא שייך מיייתי ליה לקדושה, מעמיס שהעובר נקבה, ומיייתי לה לקדושת בכורה, שולד עובר קדוש בבכורה. ובלא טעם דמיייתי לקדושה, מצי למימר דלא שייך למיקנסיה, כיון דליכא הפקעה, ולא דמי למוכר, דאיכא הפקעה, אלא ניחא ליה למימר דאפילו הבאת קדושה איכא. ועוד מצי למימר טעם אחר, אי תנא לוקח, משום דלא עבד איסורא, אבל מוכר, דעבד איסורא, כדקתני אף על פי שאינו רשאי, אימא לקנסיה. וחד מתרי טעמי נקט ... [תוס'].

² הא דעביד צריכותא בלוקח ומוכר, ולא אמר משום דנפקי מתרי קראי, [שכשהאם של גוי כדן הראשון, פטור משום "יוכל מקנך תזכר", וכשהעובר של גוי כדן השני, פטור משום "כל בכור בישראל", כפי שנתבאר למעלה, ואם כן, ללמד שבין כשהאם של גוי, ובין כשהעובר של גוי, אין הבכור מתקדש, היה צריך לכתוב את שני הדינים הללו. מכל מקום], משום דלא תנא תרוייהו בלוקח או מוכר, שמע מינה דלוקח ומוכר צריכי, כדמפרש ואזיל ... [כלומר ללמד את שני הדינים הללו, היה יכול לשנותם באותו אופן, כגון הלוקח מגוי עובר חמורו או לוקח מגוי אם בלא עובר, ומאחר ששינה לומר דין ראשון בקונה, ודין שני במוכר, על כרחך בא להשמיענו גם זאת, שלא קנסו את המוכר]. עד כאן דברי התוס'. אולם לכאורה עדיין קשה, למה לא שנה הכל במוכר, ובה די לדעת שלא קנסו, ולמה הוצרך לשנות כלל דין ראשון בקונה. ויל"ע בדבר.

והוולדות שייכים לישראל ולגוי בשותפות, ולפיכך, **מאחר שיש לגוי חלק בוולדות, הבכור הנולד אינו מתקדש.**

ובדין זה חידשה משנתנו, שאף על פי שהאם כולה של ישראל, וגם בוולדות יש לישראל חלק, ואין לגוי אלא חלק בלבד בוולדות, לא קנסו את הנותן הזה לקנות את חלקו של הגוי, כדי שיתקדש הבכור, ולא חששו, שאם יראו הכל שבכור זה אינו קדוש, יאמרו, שגם כשאין לגוי חלק בכלום, אין הבכור קדוש.

מכירת בהמה גסה לגוים

שנינו במסכת עבודה זרה, שבכל מקום אסור למכור לגוים בהמה גסה, ושני טעמים נאמרו שם בזה.

טעם א' – גזרה משום שאלה ומשום שכירות. שהשואל או שוכר דבר מחבירו, לא נעשה הדבר של השוכר והשואל, ולכן, כשישראל משאיל או משכיר בהמתו לגוי, והגוי עובד בה בשבת, עובר ישראל על הכתוב, "לא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה ... וּבְהִמְתָּךְ", ומשום כן, אסרו חכמים, למכור לגוי, בהמה גסה העומדת לעבודה, שמא יבואו כמו כן להשאיל לו או להשכיר לו, ויעשה בה הגוי מלאכה בשבת, ונמצא ישראל חוטא באיסור שביתת בהמה בשבת.

וטעם ב' – משום נסיוני. שהמנהיג בהמה טעונה משא בשבת, עובר על הכתוב "לא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אֲתָה ... וּבְהִמְתָּךְ", הבא להזהיר על מלאכה שעושה האדם עם הבהמה, [ויש אומרים

ובזה חידשה משנתנו, שאף שיש לישראל חלק גם באם וגם בעובר, מאחר שגם לגוי יש בהם חלק, אין הבכור מתקדש, וזה שלא כדעת רבי יהודה, האומר, שבכור של שותפות ישראל וגוי חייב בבכורה¹. [וטעמו יתבאר בעזה"י בדף ג'].

ד. ישראל המקבל חמורה מהגוי לגדל וולדות.

כשישראל מקבל מהגוי חמורה של גוי, על מנת שיגדל וולדותיה, ויחלוק בוולדות בשכרו, האם כולה שייכת לגוי, והוולדות שייכים לישראל ולגוי בשותפות, ולפיכך, **מאחר שהאם כולה של הגוי, וגם מאחר שיש לגוי חלק בוולדות, הבכור הנולד אינו מתקדש.**

ובדין זה, אמנם לא חידשה משנתנו דבר, שכן כבר למדנו, [באות ג'], שכשישראל וגוי שותפים גם באם וגם בעובר, אין הבכור קדוש, וכל שכן כשהם שותפים רק בעובר, וכל האם שייכת לגוי, שלא יתקדש הבכור, ולא נשנה דין זה, אלא מחמת הדין הבא הדומה לו.

ה. ישראל הנותן חמורה להגוי בקבלה לגדל וולדות.

כשישראל נותן לגוי חמורה שלו בקבלה, על מנת שיגדל הגוי וולדותיה, ויחלוק בוולדות בשכרו, [דבר שנסתפקו בגמרא אם מותר או אסור לעשותו כפי שיתבאר בעזה"י להלן], האם כולה שייכת לישראל,

הוספות

¹ בלא רבי יהודה נמי איצטריך, לאשמועינן שותפות, דלא שמעינן ליה מרישא, אלא כל שכן איצטריך טפי, כיון דמשכחת בהא פלוגתא. [תוס'].

שחייב על כך חטאת], [ואיסור זה נקרא איסור מחמור]. ומאחר שכשדאם מוכר בהמה לחבירו, הוא רגיל להראות לו שהיא עובדת כראוי, יש לחוש שמא אדם ימכור בהמה לגוי בערב שבת סמוך לחשיכה, וירצה להראות לו שהבהמה עובדת כראוי, וינהיג אותה טעונה אחר כניסת השבת, ויחטא בכך, ומשום החשש הזה, אסרו חכמים, למכור לגוי, בהמה גסה הראויה לעבודה.

אולם לדעת רבי יהודה – בהמה שבורה, שאינה ראויה לעבוד, יוצאת מכלל שאר בהמות גסות, ומותר למוכרה לגוי, [מטעם שיתבאר בעזה"י להלן].

ולדעת בן בתירא – סוס, מאחר שאין עושים בו מלאכה שיש בה חיוב חטאת בשבת, [שאינו נושא משאות אלא רק בני אדם, ומאחר שהחי נושא את עצמו, אין בנשיאת אדם, מלאכה שיש בה חיוב חטאת], גם אם ישאילו או יראה לגוי שהוא עובד, לא יעבור בכך על איסור תורה, ולכן לא גזרו על מכירתו, מחשש שיבוא להשאילו ולנסותו, ולפיכך יוצא הוא מכלל שאר בהמות גסות, ומותר למוכרו לגוי.

הטעם שרבי יהודה מתיר למכור לגוי בהמה גסה שבורה ומה דעתו בעניין מכירת עובר בהמה גסה לגוי

לעיל נתבאר, שלדעת רבי יהודה, מותר למכור בהמה שבורה לגוי, ולא אסרו זאת

מחשש שמא יבואו להשאיל לגוי בהמות. << **ומתחילה היה נראה, שלדעת רבי יהודה, כל בהמה שבורה מותר למכור לגוי, ונסתפקו בגמרא, מה הטעם לכך. [ונפקא מינה בין הטעמים, האם לדעת רבי יהודה מותר למכור לגוי עובר של בהמה].**

< **האם הסיבה שרבי יהודה מתיר למכור בהמה שבורה לגוי, כי בהמה שבורה אינה ראויה למלאכה, ואם כן, אף אם ישאיל אותה לגוי, אין בה חשש איסור מלאכה בשבת, כי לא יוכל הגוי לעבוד בה, ומאחר שבהשאלה עצמה אין איסור, אין לאסור את המכירה מחשש שמא יבוא להשאיל.**

- ולפי הטעם הזה, גם עוברים של בהמה גסה מותר למכור לגוי, מאחר שאין אפשרות לעבוד בהם, אין בהם חשש איסור אף בהשאלה, כי לא יוכל הגוי לעבוד בהם, ואם כן אין סיבה לאסור את מכירתם.

< או שהסיבה לכך, שרבי יהודה מתיר למכור בהמה שבורה לגוי, כי אין זה שכיח, שתהא בהמה שבורה, וכלל בידינו, שלא גזרו חכמים גזרות על דברים שאינם שכיחים¹.

- ולפי הטעם הזה, עובר שהוא דבר שכיח, דינו כשאר בהמות שלמות, ולא כבהמות שבורות, ומודה בו רבי יהודה, שאסור

הוספות

¹ שכן הגזירה היא סייג וגדר, בדברים המותרים, שחששו בהם חכמים, שמא על ידי שיעשו יבואו להיכשל באיסורי תורה, ולכן אסרום. ואין לעשות גדרות וסייגים אלא בדברים שכיחים שעלולים לגרום להיכשל באיסור תורה, שכן בדבר שכיח יש לחוש, שמא מחמת שכיחותו, יבואו על ידו באיזה פעם לידי מכשול תורה, אבל בדבר שאינו שכיח, אין לחוש שמא יכשלו על ידו איזה פעם לעבור על איסור תורה.

למוכרו לגוי.

בהמה שבורה, הוא, שאם יתירו למכור שבורה, אף שאין בה חשש שיבואו בה לידי מלאכה, מכל מקום יש לחוש שמא יבואו להתיר גם מכירת שלמה, וכל שכן שיש לאסור מכירת עובר שיהיה ראוי למלאכה.

מכר בהמה לעובריה

כבר נתבאר לעיל, שלדברי הכל, אסור למכור לגוי בהמה שלמה, או עובר של בהמה, [ורק בבהמה שבורה נחלקו]. ונסתפקו בגמרא, מה הדין, במי שיש לו בהמה ריקנית, [שאינה מעוברת], ומכרה לגוי לעובריה, כלומר בגופה לא מכר כלום, אבל מכר הוולדות שעתידים להיוולד ממנה, [ובכלל זה הנותן בהמה לגוי בקבלה על מנת שהגוי יגדל הבהמה והוולדות, ויחלקו בוולדות], האם גם זה בכלל איסור מכירת בהמה לגוי.

וספק זה, הוא בין לדעת חכמים, [האומרים, שגם שבורה אסור למכור לגוי], ובין לדעת רבי יהודה, [האומר, ששבורה מותר למכור לגוי].

שכן מצד אחד יש מקום לאסור מכירה זו, יותר ממה שיש לאסור מכירת בהמה שבורה, שכן אם יראו שמותר למכור בהמה זו לעובריה, אף שהיא שלמה, יבואו למכור בהמה שלמה גם במכירה גמורה, ולכן, אף לדעת רבי יהודה, יש מקום לאסור מכירה זו, כדי שלא יבואו לידי מכירת בהמה שלמה.

ומצד שני יש מקום להתיר מכירה זו, יותר

<< אולם מסקנת הגמרא שלא התיר רבי יהודה למכור בהמה שבורה לגוי, אלא כשאין לה רפואה, שלעולם לא יבואו בבהמה כזו לידי איסור בשאלה, כי לעולם לא יעבדו בה, [ואין לחוש, שכשיראו בהמה זו בבית הגוי, וידעו שישראל מכרה לו, יבואו לומר שמותר למכור בהמות לגוי, כי מאחר שהיא שבורה, ואינה ראויה למלאכה, אין הגוי משהה אותה בביתו, אלא שוחטה מיד. ואין לחוש שיששה אותה בביתו כדי להרביע עליה זכר, כי לדעת רבי יהודה, מאחר שהיא שבורה, אינה מקבלת זכר].

אבל בבהמה שבורה שיש יש לה רפואה, מודה רבי יהודה, שאסור למכור אותה לגוי, שמא יבואו בבהמה כזו לידי שאלה, וכשתתרפא ויעבדו בה, יכשל המשאיל באיסור שבת.

ולפי זה גם עובר של בהמה, אף שעתה אינו ראוי למלאכה, מאחר שעתיד להיות ראוי לכך, אסור למוכרו לגוי, שמא ישאלו עוברים לגוי, וכשייוולדו, יבואו בהם לידי איסור שבת, כשהיו שאולים אצל הגוי, ויעשו אצלו מלאכה.

וכל הנידון הזה, אם עובר בהמה בכלל איסור מכירת בהמה לגוי, הוא רק לדעת רבי יהודה, המתיר למכור להם בהמה שבורה, אבל לדעת חכמים, האוסרים למכור לגוי בהמה שבורה, דין פשוט הוא שגם העובר בכלל האיסור.

שכן הסיבה שחכמים אוסרים למכור

בדף ג',¹ שלדעת חכמים, מתוך שנאמר בכתוב "הקדשתי לי כל בכור בְּיִשְׂרָאֵל", למדנו שאין הבכור קדוש אלא אם כן כל הבכור של ישראל.

אולם רבי יהודה חולק על כך, ואומר, שיש ללמוד מהכתוב הזה, **שכל שיש לישראל חלק בבכור, הרי זה קדוש**, [והטעם לכך מבואר בגמרא בדף ג'], כי לדעתו, אם היה כתוב, "הקדשתי לי [בכור בְּיִשְׂרָאֵל]", הכוונה היתה לבכור שכולו של ישראל, א"נ לבכור שרובו של ישראל, אבל עתה, שאמר הכתוב, "הקדשתי לי [בכור בְּיִשְׂרָאֵל]", הרי זה מלמד, שהבכור קדוש, אף כשיש בו חלק מועט לישראל, [ומתקדש חלקו של ישראל]². [נבדף ג' מבואר, שאין הלכה כרבי יהודה].

ועל פי זה לדעת רבי יהודה נאמרו הדינים הבאים.

א. ישראל המשתתף עם הגוי.

כשישראל וגוי קונים בהמה בשותפות, [דבר שאסור לעשותו כפי שנתבאר לעיל], האם וגם העובר שמתעברת שייכים

ממה שיש להתיר מכירת בהמה שבורה, שכן המוכר בהמה לעובריה, לא מכר בה עצמה כלום, והרי כולה שלו כבתחילה, ואין זה כמוכר בהמה שבורה, שמוכר אותה ממש, ולפיכך, יתכן שבוזה אף חכמים מודים שהדבר מותר. [ומתוך סוגית הגמרא משמע שכן היא המסקנה].

עשיית שותפות עם הגוי

לדברי אבוה דשמואל, **אסור** לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים, [כגון לקנות עמו בהמה בשותפות, או להיות שותף עמו בשאר דברים], **שמא** על ידי שיהיו שותפים, **יתחייב לו הגוי שבועה, ונשבע לו בשם עבודת כוכבים שלו, והתורה אמרה, "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכִּירוּ לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ"**, כלומר, לא תגרום שישמע שם אלהים אחרים¹.

דעת רבי יהודה בעניין קדושת הבכור

כבר נתבאר לעיל, [מה שמבואר בגמרא

הוספות

¹ מכאן אסור רבינו שמואל קבלת השבועה מקל וחומר. ורבינו תם מתיר, מפני שהוא כמציל מידם, אף על גב דאזיל ומודה. ויש לחלק בין ספק לודאי. עוד מיייתי רבינו עבודה זרה, מלוה על פה גובין מהן, מפני שהוא כמציל מידם, אף על גב דאזיל ומודה. ויש לחלק בין ספק לודאי. עוד מיייתי רבינו תם ראייה, מההיא דפרק בתרא דמגילה, דאמר אבוה בר איהי, תיתי לי דלא עבדי שותפות עם עובד כוכבים, ואי אסור, מאי רבותיה. [וכן פירש רבינו תם, שלא היו נוהרים משלש סעודות, מדאמר פרק כל כתבי, תיתי לי דקיימית שלוש סעודות, משמע שכולן לא היו נוהרים בהן]. עוד פירש רבינו תם, בזמן הזה, כולן נשבעים בקדשים, [כלומר בבני אדם שהחשיבו אותם הגוים לקדושים]. ואין תופסין בהם אלהות, [כלומר ואינם מחשיבים אותם אלהות], ואף על פי שמזכירין עמהם שם שמים, וכוונתם לדבר אחר, מכל מקום אין זה שם עבודת כוכבים, כי דעתם לשם עושה שמים וארץ, ואף על גב שמשותף שם שמים ודבר אחר, אין כאן לפני עור לא תתן מכשול, דבני נח לא הוזהרו על כך, ולדידן לא אשכחן איסור בגרם שיתוף. [תוס'].
² הא דתניא בפרק קמא דמסכת עבודה זרה, ישראל ועובד כוכבים שקבלו שדה בשותפות, וכן עובדא דעובד כוכבים נוטל שני ערלה וישראל נוטל שני היתר, ואמר פרק הורט, המשתתף עם עובד כוכבים צריך שירשום, כל הני עובדא פליגי אאבוה דשמואל. [תוס'].
³ לכאורה, לפי זה היה מקום לומר, שהוא הדין לעניין האם, מאחר שנאמר "וְכָל מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר", יש ללמוד, שדי בכך שמקצת האם של ישראל, כדי שיהיה בנה בכור, אולם מתוך הסוגיה מבואר, שלדעת רבי יהודה, אפילו אין האם של ישראל כלל, ורק חלק מהבכור של ישראל, אותו חלק מתקדש. ויל"ע בדבר.

מאחר שיש לישראל חלק בוולדות, [והאם כולה שלו], **הבכור הנולד מתקדש.**

ובזה, כשמסר לגוי בהמה מעוברת, נמצא שמכר את העובר שלה לגוי, ולדברי הכל עשה דבר אסור, וכשמסר בהמה ריקנית, גם כן יתכן שעשה דבר אסור בכך שמכרה לעובריה, [כפי שנתבאר לעיל, שנסתפקו בזה, האם הדבר אסור]. ובכל אופן, כשעשה דבר אסור, דעת רבי יהודה, שקונסים אותו על כך³, ומחייבים אותו, שיחזור ויקנה מהגוי מה שמכר לו באיסור, ואפילו יבקש הגוי תמורתו פי עשר מדמיו, ייתן לו מבוקשו. וכמו כן, מאחר שהיה הבכור כולו ראוי להיות קדוש לכהן, קנסו את זה שהפסיד את הכהן, שיתן לכהן את כל דמיו של הבכור⁴.

דף ג

עד כמה חייבו חכמים

לפדות מי שמכר עבדו לגוי

עבד כנעני של ישראל, חייב במצוות כאשה,

לשניהם, ולפיכך, **מאחר שיש לישראל חלק באם ובעובר, כשהעובר בכור הרי זה מתקדש.**

ב. ישראל המקבל חמורה מהגוי לגדל ולדות. כשישראל מקבל מהגוי חמורה של גוי, על מנת שיגדל וולדותיה, ויחלוק בוולדות בשכרו, האם כולה שייכת לגוי, והוולדות שייכים לישראל ולגוי בשותפות, ולפיכך, אף שהאם כולה של הגוי, וגם יש לגוי חלק בוולדות, **מאחר שגם לישראל יש חלק בוולדות, אותו חלק של ישראל מתקדש להיות בכור.**

אלא מאחר שגם לגוי יש חלק בעובר, [כשהוא בכור בהמה טהורה], אינו מתקדש קדושת הגוף להיקרב למזבח¹, ואין לכהן אלא שותפות עם הגוי בחלק של ישראל, ולכן אמרו חכמים **שישראל ייתן לכהן שוויו של חלקו בבהמה².**

ג. ישראל הנותן חמורה לגוי בקבלה לגדל ולדות.

כשישראל נותן לגוי חמורה שלו בקבלה, על מנת שיגדל הגוי וולדותיה, ויחלוק בוולדות בשכרו, האם כולה שייכת לישראל, והוולדות שייכים לישראל ולגוי בשותפות, ולפיכך,

הוספות

¹ ובסוף פרקא שרי ליה רבי יהודה בגיזה ובעבודה, דדריש ליה, "לא תעבד בבכור שורך", אבל אתה עובד בשלך ובשל אחרים, "ולא תגזו בכור צאנך", אבל אתה גוזז בשלך ובשל אחרים. [תוס'].

² ואם תאמר, נהי דלא קדוש קדושת הגוף, מכל מקום, כיון דמדאורייתא חייבת בבכורה, אותו חלק שיש לו בו, יהא של כהן, למה נותן לכהן דמי חלקו. יש לומר משום טיבותא דכהן לא ניחא ליה בשותפות עובד כוכבים, לפי שאינו יכול להוציא חלקו מיד עובד כוכבים במהרה כל כך. [תוס'].

³ דוקא בגסה קנסו, אבל דקה, כיון דאיסורא ליכא, אלא מנהגא בעלמא, במקום שחשודים על הרביעה, דעובד כוכבים חס על בהמתו שלא תעקר, לא קנסו אפילו במקום שלא נהגו למכור. [תוס'].

⁴ לכאורה שתי קנסות הן. אחת היא, שיחזור ויקנה העובר מהגוי, ואפילו בעשרה מדמיו, ואם יעלה הדבר בידו, מעתה ייוולד הבכור ברשותו, ויתן אותו עצמו לכהן. אולם אם לא יעלה הדבר בידו, שלא יסכים הגוי למוכרו לו בשום אופן, ונמצא שאין כל הבכור קדוש, כי חציו של הגוי, מכל מקום יתן ישראל לכהן כל שוויו, כפי שהיה ראוי להינתן לו, אם היה נולד הבכור כולו ברשות ישראל. ויל"ע בדבר.

גסה לגוי. ולדעת ריש לקיש המוכר בהמה גסה שלו לגוי קנסו אותו חכמים, שיחזור ויקנה אותה מהגוי, אפילו ידרוש הגוי עליה יותר משווי.

- **ללשון ראשון** דעת ריש לקיש, שקנסו את המוכר לפדותה, **עד פי עשרה משווייה**, [וראיה לדבר זה, ממה שנתבאר, שלדעת רבי יהודה, הנותן בהמה בקבלה לגוי, קנסו אותו עד עשרה בדמיו], ונסתפקו בגמרא אם שיעור זה הוא מדויק כלומר שעד פי עשרה משווי הבהמה הבעלים מחויב לפדותה מהגוי ויותר משיעור זה אינו מחויב [ורק מוכר עבדו שמפקיעו ממצוות מחויב לפדותו עד פי מאה משווי] או ששיעור זה אינו אלא גוזמא בעלמא [ואינו מחויב בשיעור כזה אלא במעט יותר משווייה של הבהמה א"נ אינו מדויק ומחויב לתת לגוי ככל אשר ישית עליו ואפילו יותר מפי עשר משווי הבהמה].

- **וללשון שני** דעת ריש לקיש, שקנסו את המוכר לפדותה, **עד פי מאה משווייה**, [ואין להקשות על זה ממה שנתבאר שלדעת רבי יהודה הנותן בהמה בקבלה לגוי קנסו אותו עד עשרה בלבד כי מכירה חמורה מנתינה בקבלה שמכירה היא ניתוק גמור והנותן בקבלה משייר הבהמה לעצמו], ונסתפקו בגמרא, האם שיעור זה של פי מאה הוא שיעור מדויק, כלומר שעד פי מאה ממש משווי הבהמה, הבעלים מחויב לפדותה מהגוי, [והסיבה שקנסו הרבה יותר מקנס מכירת עבד, כי מכירת בהמות דבר שכיח הוא, ויש לעשות לו גדר חזק יותר], או ששיעור זה אינו אלא גוזמא בעלמא, ואינו מחויב לתת כל כך

ולפיקד אסור לאדם למכור עבדו לגוי, כי בכך מפקיעו ממצוות, [שהאדון הגוי, לא יתן לו לקיים את המצוות המוטלות עליו], וחכמים קנסו את המוכר עבדו לגוי, שיחזור ויקנה אותו מהגוי, אפילו ידרוש הגוי עליו יותר משווי, [וכשיפדה אותו מהגוי, לא ישתעבד בו, אלא ישחררו לגמרי].

- **ללשון ראשון**, דעת רבי יהושע בן לוי, שקנסו את המוכר לפדות את עבדו מיד הגוי, **עד פי מאה משווי**. ומשמע מהסוגיה, ששיעור זה אינו גוזמא, אלא מדויק, כלומר עד פי מאה ממש חייב לתת כדי לפדות את עבדו. [ואף שיתכן שלעניין קנס מכירת בהמה, אין השיעור גדול כל כך, אלא רק פי עשרה, סברא היא לקנוס יותר על מכירת עבד, כי המוכר עבדו מפקיעו מהמצוות.

- **וללשון שני**, דעת רבי יהושע בן לוי, שקנסו את המוכר לפדות את עבדו מיד הגוי, **עד פי עשרה משווי**. ויתכן שגם ללשון זה, שיעור זה הוא מדויק, ואין האדון מחויב לתת יותר מהשיעור הזה, כדי לפדות את עבדו. [ואף אם לעניין קנס מכירת בהמה, השיעור הוא עד פי מאה, לעניין מכירת עבד לא קנסו כל כך, כי אין זה שכיח, שימכור אדם עבדו לגוי, ורק בדבר השכיח, כמכירת בהמה לגוי, הוצרכו להחמיר בקנס עד פי מאה].

**עד כמה חייבו חכמים לפדות
מי שמכר בהמה גסה לגוי**

כבר נתבאר שאסרו חכמים למכור בהמה

הרבה, כדי לפדות הבהמה מהגוי.

רגלה מן הארכובה ולמעלה], אין זה נחשב כחלק שחיות הבהמה תלויה בו, כי לדעת רב חסדא, טרפה ראויה לחיות [=טרפה חיה]. ולדברי רבא, כן הדין אף כשיש לגוי חלק, שאם ינטל יהא הבכור טרפה, [כגון נחתך רגלה מן הארכובה ולמעלה], כי לדעת רבא טרפה, אינו ראויה לחיות [=טרפה אינה חיה]. [ולדברי שניהם, אין להקשות על הדין הזה, ממה שלמדו חכמים מהכתוב, "פֶּסֶר שֶׁגֵּר בְּהֶמְהָ", שאפילו נפלים ששגרתם אמם ממעיה מתקדשים בבכורה, אף שאין בהם חיות. כי יש חילוק בין נפל שכולו של ישראל, וראוי כולו להתקדש, לבין שותפות ישראל, וגוי, שחלק הגוי אינו ראוי להתקדש, וכשחיות הבכור תלויה באותו חלק, מתגבר כוחו בכל הבכור, ולכן אינו מתקדש].

היו חכמים שהיו סבורים, שבאמת לא נחלק רב הונא עם רב חסדא ורבא כלל, אלא רב הונא דיבר בבכור עצמו, שאם בו עצמו יש חלק כלשהו לגוי, אינו מתקדש. ורב חסדא ורבא דיברו באמו של הבכור, שאם יש בה לגוי חלק שחיותה תלויה בו, אין בנה מתקדש.

אולם רב פפא אמר, שבאמת נחלקו הן בבכור והן באמו. שלדעת רב הונא, כל שיש לגוי חלק כלשהו בבכור או באמו, אין

שותפות הגוי שפוטרת מן הבכורה

כבר נתבאר שלדעת חכמים כל שיש לגוי חלק בבכור או באמו אינו מתקדש כלל בבכורה אף אותו חלק השייך לישראל ונחלקו אמוראים בגמרא איזו שותפות של גוי פוטרת בבכורה.

לדעת רב הונא וכן לדעת רבי יוחנן – כל שותפות של גוי בבכור, פוטרת מן הבכורה, ואפילו אין הגוי שותף אלא באוזנו של הבכור וכל שאר הבכור של ישראל, אין הבכור מתקדש כלל. [נורב נחמן הקשה על כך, הלא אם תחסר כל האוזן מן הבכור, היה מתקדש להיות של הכהן, כדין בכור בעל מום, ואם כן, למה לא נדון את חלק הגוי כמי שאינו, שיאמר לו הכהן טול חלקך ולך, ומאחר שהנותר ראוי להיות לכהן, יזכה בו הכהן].

ולדעת רב חסדא ורבא – אין שותפות הגוי פוטרת מן הבכורה, אלא כשכל חיות הבכור תלויה בחלק השייך לגוי, שאם יטלנו הגוי, ימות הבכור¹. לדברי רב חסדא², כן הדין כשיש לגוי חלק שאם ינטל יהא הבכור נבלה, [כגון שיש לו חלק בבושט או בגרגרת], אבל אם יש לגוי חלק, שאם ינטל תהא הבהמה טרפה בלבד, [כגון נחתך

הוספות

¹ ולא נתבאר מה הדין לדעתם, כשיש לגוי חלק שאין חיות הבכור תלויה בו, האם כל הבכור מתקדש, או רק חלקו של ישראל. ומסתבר שרק חלקו של ישראל מתקדש.

² בפרק קמא דתמורה גריס איפכא, גבי אומר רגלה של זו עולה, ומהגרסות הפוכות היא זו, וההיא דהתם עיקר, דאמר רב חסדא מודה רבי יהודה בדבר שעושה אותה טריפה, רבא אמר בדבר שעושה אותה נבילה, רב ששת אמר בדבר שמתה בו ... מר מוסיף אדחבריה, ובענין זה יתכן דאמר הכא רב הונא אזנו, רב חסדא מוסיף טרפה, רבא מוסיף נבילה ... [תוס'].

בני אדם, הרי הוא פסול. אבל לעניין מומי בהמה, לא נתבאר מניין לנו שהשינוי פוסל].

שרוע – כשיש בבהמה שני אברים שווים, [כגון שתי ידיים, או שתי עיניים], שאחד גדול מחברו, הרי זה נחשב כמום, והוא הנקרא בתורה שרוע, [וְיִשְׁוֹר וְנִשָּׂה שְׂרֹעַ וְקָלוּט נִדְבָה תַעֲשֶׂה אֹתוֹ וְלִגְדָּר לֹא יִרְצָה].

-

גיורת אחת קיבלה מאחיה הגויים בהמות לפטמם ולחלוק עימם בולדות.

ובאה לשאול את רבא, אם חייבת בבכורה, כדעת רבי יהודה.

ואמר לה רבא, **לית דחש לה להא דרבי יהודה** [=אין מי שיחוש לדברי רבי יהודה], **שאמר, שותפות עובד כוכבים חייבת בבכורה**, [אלא הוולדות פטורים מן הבכורה].

הטלת מום בבכור במעי אמו

לדברי רב יהודה, אף על פי שאסור להטיל מום בקדשים, מאחר שאין הבכור מתקדש אלא ביציאתו מן הרחם, מותר להטיל בו מום בעודו במעי אמו, קודם שנתקדש, וכשיצא אחר כך, יהא בכור בעל מום שאינו קרב למזבח.

- מתוך לשון ראשון בגמרא משמע, שלא הותר לעשות זאת, אלא משום שלא מפסיד את הכהן לגמרי, כי גם עתה שנולד הבכור בעל מום, יש לתת אותו לכהן, ולא נפסד אלא מהקרבה, אבל אם הכהן היה נפסד לגמרי בהטלת המום, היה אסור להטיל

הבכור מתקדש. ולדעת רב חסדא ורבא, רק כשיש לגוי בבכור או באמו חלק שחיותם תלויה בו, אין הבכור מתקדש.

רחל שילדה בכור כמין עז ועז שילדה בכור כמין רחל

כשהבן אינו דומה למין אמו בשום דבר, אלא בן הרחל נראה ממש כבן עז, ובן העז נראה ממש כבן רחל, **הרי זה פטור מן הבכורה**. [מטעם שיתבאר בעזה"י בדף ה'].

אבל כשיש בבן מקצת סימנים שבהם הוא דומה למין אמו, הרי זה בכור, אלא מאחר שיש בו גם דברים שבהם הוא דומה למין אחר, סימנים אלו נחשבים אצלו כמום קבוע, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ולכן הבכור הזה **נידון כבכור בעל מום, שאינו קרב למזבח, אלא ניתן לכהנים שיאכלוהו במדינה**.

ממומי הבהמה

שינוי – כשיש בבהמה אבר שבו היא שונה מבני מינה, והוא נראה כאבר של מין אחר, כגון שהיה פה בהמה טהורה כפה של חזיר, או שהיתה העין של כבש כעין של עגל או של אווז, הרי זה נחשב כמום. [ובגמרא אמרו, שלעניין מומי הכהנים, דין זה למד מהכתוב, "אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אֶחָד", המלמד, שאין איש זרע אהרן כשר, אלא כשהוא שווה במראה לשאר אנשים מזרע אהרן, אבל אם שונה מהם באיזה דבר, כגון שהיו עיניו גדולות מאד משאר בני אדם, או קטנות מאד משאר

להטיל בו מום קודם שנולד, שאז אינו קדוש למזבח, ודינו להינתן לכהנים, אבל לא הותר להפקיעו מבכורה לגמרי, להיפטר לגמרי מלתת לכהנים].

- וללשון שני, הסיבה שנענש, כי על ידי מעשהו באה תקלה לאחרים, שכן הוא ידע שאין הגוי קונה מהתורה אלא בכסף, וכדי שהגוי יקנה חלקו בבכור, עליו לתת לרב מרי כסף, אולם הרואה שרב מרי מקנה לגוי חלק בבכור, לא ידע שניתנת הכסף מעכבת, ועלול לבוא להקנות לגוי בלא כסף, ונמצא סבור שפוטר את בכורו מקדושה, ובאמת הוא קדוש.

דף ד

כהנים ולוויים פטורים מפדיון הבן

לדברי הכל, יש ללמוד בקל וחומר,

בבכור מום, שלא להפסיד את הכהן.

- אולם מתוך לשון שני משמע, שאפילו אם בכך היה הכהן מפסיד את הבכור לגמרי, היה מותר לעשות זאת.

הנהגת רב מרי ועונשו

רב מרי בר רחל חשש, שמא כשייוולדו בכורות במקנהו, לא ינהגו בהם קדושת בכור כראוי, ולכן הקנה אוזן בהמותיו לגוי, כדי שלא יתקדשו בכורותיהם. אולם כדי שלא להפסיד את הכהנים, היה נוהג בבכורות קדושת בכור, [שלא לעבוד בהם ולא לגוזזם], והיה נותן אותם לכהנים, ואף על פי שכוון לטובה בהפקעת הבכור מקדושתו על ידי מכירת האוזניים לגוי, לא עשה כהוגן, ונענש בכך שמתו בהמותיו¹.

- ללשון ראשון, הסיבה שנענש, כי אין לאדם לעשות מעשה שיפקיע בהמותיו מקדושת בכורה לגמרי, [ולא הותר אלא

הוספות

¹ מה שאין נזהרין עכשיו, ואף על פי שנענש רב מרי, פירש רבינו תם, רב מרי נענש לפי שהיה מקנה אזנו של עובר, ואיכא הפקעה בגוף העובר, אבל הקנאה באם שריא. ואף על גב דאית ספרים דגרסי, לאזנה, לשון נקבה, היינו משום דקאי אחיותא, והכי נמי אסר לה בגיזה ועבודה. ואם תאמר, לקמן פרק תשיעי, דפריך גבי מעשר בהמה ואינו נוהג בזמן הזה דלא ליתי לידי תקלה, אי הכי בכור נמי לא לנהוג בזמן הזה משום תקלה, ומשני אפשר כדב יחודה, אמאי לא משכחת תקנה באמהות כדפרישית. יש לומר, התם כיון דאיכא חשש תקלה, ויש להם לתקן בלא הפקעה מכהן שיעשה כרב יהודה, לא רצו לתקן שיעשה לעולם כך על ידי הפקעה, ומיהו אי עבד עבד. אי נמי בימי רב מרי היו בקיאים להטיל מום בבכור קודם שיצא לעולם, אסור לעשות על ידי הפקעה, אבל אנו דלא בקיאים בכך, מוטב להקנות לעובד כוכבים קודם שיבא לידי תקלה, כדמשמע בפרק בתרא, דאי לאו משום דאפשר כרב יהודה, היה לנו לתקן להקנות לעובדי כוכבים, ואנן דלא בקיאינן, הוי כלא אפשר ... ונראה דבהקנאת און לחוד שרי, דקיימא לן כרב הונא, מדקאי רבי יוחנן כוותיה ... ורב מרי נמי ... ולקמן בפרק בתרא ... ולכל היות מותר על ידי הקנאה בדבר שעושה אותה טריפה או נבילה. ולאידך לישראל מפרש שנענש רב מרי משום דידע לאקנויי, וכולי עלמא לא ידעי, וסברי רב מרי מילתא בעלמא הוא דעבד, ואתי לידי תקלה, יש לפרש נמי רב מרי שהיה בקי בדבר יהודה, לית ליה למיעבד בקנין, דאתי למיטעי, אבל לדידן לא אפשר בענין אחר. עוד פירש רבינו תם, רב מרי שהיה מקנה און עובר לעובד כוכבים, הוי דבר שלא בא לעולם, אלא היה מקנה בהמה לאזני עובר, כמו דקל לפירותיו, וטעה אינש ואמר אזני עובר היה מקנה, כמו פירות דקל, ואתי לידי תקלה, [דהוי דבר שלא בא לעולם], אבל כי מקנה אזני הבהמות, שרי, דלא אתי למיטעי. ולפירוש הקונטרס, לא יתכן לפרש כן, שפירש רב מרי היה יודע להקנות קנין גמור, ליטול מעות מן העובד כוכבים, דעובד כוכבים לא קני אלא בכסף ... וסברי מילתא בעלמא הוא דעבד, ואינו נוטל דמים ... [תוס'].

ואף בנות לוי בכלל בני לוי לענין זה, כי נאמר "פֶּטֶר רָחֵם", ללמד שהכל תלוי ברחם, ומאחר שהבכור ברחם של לוויה, אף שהוא עצמו בן ישראל, הרי זה פטור.

ואין לומר, שהקל וחומר הנ"ל לא ילמד על כך שהכהנים והלוויים פטורים מפדיון אלא במדבר, שבו הם פדו את בכורות ישראל, אבל לדורות, שאינם פודים את בכורות ישראל, אף הם עצמם אינם פטורים.

כי נאמר "וַיֹּאמֶר ה' לְמֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רָחֵם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם", ללמד שלעולם יהיו הלוויים כמו בשעת לקיחתם, וכשם שבאותה שעה הם פטורים מפדיון, כך **לדורות** הם פטורים.

כהנים ולוויים פטורים מפדיון פטר חמור שלהם

לדברי הכל, פטר חמור הנולד לכהנים וללוויים, אינו קדוש ואינו טעון פדיון.

לדעת אביי – דין זה למד בקל וחומר, שכן, כשהיו ישראל במדבר, הפקיעו כבשים של הלוויים את קדושת פטרי חמורי ישראל, שנאמר למשה, "קח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבִנְיָ יִשְׂרָאֵל וְאֶת בְּהֶמְתָּ הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֶמְתָּם", **ומעתה,** אם הפקיעו כבשי הלוויים את קדושת פטרי חמורי ישראל, **כל שכן שיפקיעו כבשי הלוויים את קדושת פטרי חמורי הלוויים עצמם.** [ולדברי אביי זהו דין משנתנו]. [ואין לומר,

שבכורים כהנים ולוויים, אינם טעונים פדיון, ולא חלה עליהם קדושת בכור, **שכן, כשהיו ישראל במדבר, הפקיעה קדושת הלוויים הפשוטים את קדושת בכורי ישראל,** שנאמר למשה, "קח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבִנְיָ יִשְׂרָאֵל", **ומעתה,** אם הועילה קדושת הלוויים להפקיע את קדושת הבכורה מבכורי ישראל, **כל שכן שתועיל קדושת הלוויים להפקיע את קדושת הבכורה מהלוויים עצמם.** [ולדברי רבא זהו דין משנתנו].

ואף שדין זה למד בקל וחומר מפדיון בני ישראל על ידי הלוויים במדבר, אין לומר שרק אותם לוויים שפדו את ישראל פטורים מן הבכורה, אבל אלו שלא פדו את ישראל, לא יהיו פטורים מן הבכורה, ובכלל זה כל אותם שלא נימנו במניין הלוויים, ואלו הלוויים שלא היו בני חודש, [שכן רק אותם בני חודש פדו את בכורות ישראל], וכן אהרן, [כמו שאמרו, לפיכך נקוד על אהרן, לפי שלא היה באותו מניין], וכן בנות לוי, [שלא נמנו אלא הזכרים].

כי נאמר "הַלְוִיִּם", להקיש את כל הלוויים זה לזה, וללמד שכולם שווים בדבר, להיות פטורים מן הבכורה, **אף אותם שלא נימנו כי לא היו בני חודש ומעלה.**

ואף הכהנים בכלל זה, שכן בהרבה מקומות נקראו גם הכהנים בשם לוויים [כגון "וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צְדֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בְּתַעֲוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַלִּי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשִׁרְתִּי וְעָמְדוּ לִפְנֵי לְהִקְרִיב לִי חֶלֶב וְדָם וְנָאִם ה' אֲקִים"].

מניין שפדיון פטרי חמורי ישראל

במדבר היה בכבשים של לויים

נאמר בתורה "קח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל ואת בהמת הלויים תחת בהמתם והיו לי הלויים אני ה'", וכפי שכבר נתבאר, אין כוונת הכתוב שבהמות טהורות של בני לוי יפקיעו קדושת בכורה מבהמות טהורות של ישראל, אלא ששה של בן לוי, יפקיע קדושת פטר חמור של ישראל¹.

< לדברי רב חסדא – דין זה, ששה של בן לוי הפקיע קדושת פטר חמור של ישראל, למד בבניין אב, שכן לעניין פדיון בכור אדם מצינו, שאותו האופן האמור לפדיון דורות, הוא כסף חמישה שקלים, שנאמר, "ויפדונו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בַּעֲרֶכְךָ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הוא", אותו אופן נהג גם במדבר, ואותם בכורות שלא היו לויים לפדותם בגופם, נפדו בחמישה שקלים, שנאמר, "וְאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֵשָׁה וְהַשְּׁבָעִים וְהַמֵּאָתַיִם הַעֲדָפִים עַל הַלְוִיִּם מִבְּכֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְלִקְחָתָּ חֲמִשָּׁת שֶׁקֶלִים לַגִּלְגָּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקַּח עֶשְׂרִים גֶּרָה הַשֶּׁקֶל", ואם כן, הוא הדין לעניין פטר חמור, אותו האופן האמור לפדיונו לדורות, "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשָׁה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֲצַרְתּוּ וְכָל בְּכֹר אָדָם בְּבִנְיָה

שרק אותם לוויים שהיו להם כבשים במדבר, והפקיעו את קדושת פטרי חמורי ישראל, יהיו פטורים גם פטרי חמוריהם עצמם, אבל אלו שלא היו להם כבשים להפקיע קדושת פטר חמור של ישראל, יתחייבו בפדיון פטר חמוריהם שלהם. כי נאמר "הַלְוִיִּם", להקיש את כל הלוויים זה לזה, וללמד שכולם שווים בדבר, להיות פטרי חמוריהם פטורים מן הבכורה.

ולדעת רבא – דין זה למד בהיקש, שנאמר, "אֵת פְּדֵה תִפְדֶּה אֶת בְּכֹר הָאָדָם וְאֵת בְּכֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִפְדֶּה", להקיש חיוב פדיון בהמה טמאה [=פטר חמור], לחיוב פדיון בכור אדם, וללמד, שכל שחייב לפדות בכור אדם, חייב לפדות פטר חמור, אבל כהנים ולויים, שאינם מחויבים לפדות בכור אדם, [כפי שנתבאר לעיל], פטורים גם מפדיון פטר חמור. [ומתוך שהוצרכה תורה ללמד דין זה בהיקש, ולא סמכה על הקל וחומר הנ"ל כמו לעניין בכור אדם, למדנו, שלעניין חיוב בכור בהמה, אין ללמוד בקל וחומר שבהמת הלוויים פטורה, מתוך כך שפטרה בהמתם בהמות ישראל במדבר, ולכן, בכור בהמה טהורה, שלא הוקש לבכור אדם, אין בו פטור לכהנים וללוויים, וגם בכור בהמה טהורה שלהם מתקדש].

הוספות

¹ כן פירש רש"י בחומש [ולפי פירושו מה שהקשה רבא "ועוד אם איתא אפילו מבכור בהמה טהורה נפטרו" הכוונה היא אם יש ללמוד בקל וחומר אם כן מאחר ששה של לוי פוטר פטרי חמורים של ישראל כל שכן ששה של לוי יפטר בכורת עצמו ומכאן שלכל הפחות שאים של לויים פטורים מבכורת בהמה טהורה ויש לך ללמוד בבניין אב שהוא הדין לשוורים]. אולם מתוך דברי התוס' נראה, שכוונת הכתוב "ויבהמת הלוויים תחת בהמתם", גם לכך ששה של לויים פטר פטרי חמורים של ישראל, [ובזה שה אחד פטר כמה פטרי חמורים כפי שיתבאר בעזה"י להלן], וגם לכך שבכורות טהורים של לויים פטרו בכורות טהורים של ישראל, [ובזה לא פטרו אלא כל אחת בכור אחד]. ויל"ע בכל זה. שוב הראוני שמתוך הגהת שיטמ"ק בדברי תוס' אות בדף ד' ע"א אות ה' משמע, שגם פירוש רש"י הוא כפירוש התוס', ועיין במפרשים שהבינו כן בדברי רש"י, [רא"ם], מה כתבו ליישבו עם פירושו בחומש.

הראיה, ורשאי ישראל זה, לחזור ולפדות בו פטר חמור אחר, והסיבה לכך, כי שם זה שפדו בו פטר חמור, אינו מתקדש, אלא נידון כחולין גמורים כבתחילה, [אלא שיש לתת אותו לכהן] וכל שהוא ביד ישראל רשאי לחזור ולפדות בו.

והביא רבי חנינא ראייה לדין זה, שניתן לפדות בשה אחד כמה פטרי חמורים, ממה שמצינו במדבר, ששה אחד של לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל, [שבמדבר לא היה צריך לתת את השה הזה לכהן, ומאחר שפדו בו פעם אחת, ועדיין הוא ביד לוי, ניתן לפדות בו פעם שניה, כי עדיין הוא שדה של לוי הראוי לפדות בו, והוא הדין לדורות, כשישראל פדה פעם אחת בשה, וחזר השה ליד ישראל, רשאי לפדות בו פעם שניה].

< ומתחילה אביי רצה להביא ראייה לכך, ששה אחד של בן לוי, פטר כמה פטרי חמורים של ישראל, מתוך כך שלעניין פדיון בכורי אדם שנפדו על ידי הלוויים עצמם, מנה הכתוב את הבכורים של ישראל שהיו עודפים על מניין הלוויים, והיה צורך לפדותם בכסף, ולעומת זאת, לעניין פדיון פטרי חמורים, לא סיפר הכתוב שהיו פטרי חמור שלא היה להם כבשים אצל הלוויים לפדותם, ועל כרחך הסיבה לכך, כי אף שהיו מעט כבשים ביד הלוויים, די היה בהם לפדות את כל פטרי החמורים של ישראל.

- ודחו זאת, כי יתכן שמניין הכבשים של הלוויים היה עודף על מניין פטרי חמורי

תפדה, אותו אופן נהג גם במדבר, ואם כן, כשאמרה תורה "וְאֵת בְּהֵמַת הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֶמְתָּם", הכוונה לכך ששה של לוויים, יפדה פטרי חמורים של ישראל.

- **אולם דחו דברים אלו, כי יתכן שדווקא פדיון כסף נהג גם במדבר וגם לדורות, ולא פדיון שם, והטעם לכך, כי מצינו שפדיון כסף נוהג בהרבה דברים, כגון בהקדשות, [וְאֵם הַמִּקְדָּשׁ יִגָּאֵל אֶת בֵּיתוֹ וְיִסַּף חֲמִישִׁית כֶּסֶף עֶרְכָּךְ עָלָיו וְהָיָה לוֹ], ובמעשר שני, [וְנִתְּנָהּ בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֵל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ], מה שאין כן פדיון שם, שאינו נוהג אלא בפטר חמור, ואם כן יתכן שאינו נוהג בו אלא לדורות.**

< **ומסקנת הגמרא – שדין זה, ששה של בן לוי הפקיע קדושת פטר חמור של ישראל, למד בהיקש, מהכתוב, "אֵךְ פְּדָה תַּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תַּפְדֶּה", המלמד שכשם שפדיון בכור אדם שווה במדבר ולדורות, [בחמשה שקלים], כך פדיון פטר חמור, שווה במדבר ולדורות, [בשה].**

שה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים מישראל

שנינו [בדף טו'], ששה אחד, ניתן לפדות בו פטרי חמורים פעמים הרבה, [רש"י מפרש, שהכוונה לשה שפדו בו פטר חמור, ונתנוהו לכהן, שאם חזר ישראל וקנה אותו מהכהן, חוזר ופודה בו פעם שניה. ורבינו תם מפרש, שהכוונה לשה שפדו בו ספק פטר חמור, שהוא נותר ביד ישראל, כי המוציא מחבירו עליו

הכתוב הנ"ל מדבר אך ורק בבכורות שנולדו במצרים, והם קדשו, כי לא הוכו עם בכורות מצרים, אבל לאחר מכן, כל הבכורות שנולדו במדבר, עד שנכנסו ישראל לארץ, לא קדשו, שנאמר, "והיה כי יבאך ה' אל ארץ הפנעני פאשר נשבע לך ולאבתיד ונתנה לך. ונהעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה'", ללמד שרק אחר ביאתם לארץ יתקדשו הבכורות.

< ולמסקנה [מחמת קושיית רב פפא] אמרו שלדעת ריש לקיש – אמנם גם הבכורות שנולדו בשנה הראשונה שהיו ישראל במדבר, עד שמנו את ישראל בשנה השנית לצאתם ממצרים, קדשו, כמבואר בחומש הפקודים, במניין שהיה בשנה השנית באחד לחודש השני, "ויאמר ה' אל משה פקד כל בכר זכר לבני ישראל מן חדש ומעלה ושא את מספר שמתם. ולקחת את הלויים לי אני ה' תחת כל בכר לבני ישראל ואת בהמת הלויים תחת כל בכור בהמת בני ישראל", הרי שקדשו הבכורות שנולדו במדבר, שכן נמנו כאן כל הבכורות מבן חודש ומעלה, וכל אלו שהיו בני שנה וחצי חודש, כבר נולדו במדבר, אבל אחר אותו מניין, שנפדו כל הבכורות הללו על ידי הלויים, שוב לא קדשו בכורות אחרים שנולדו במדבר, ורק כשנכנסו לארץ, שוב נתקדשו בכורות הנולדים, שנאמר, "והיה כי יבאך ה' אל ארץ הפנעני פאשר נשבע לך ולאבתיד ונתנה לך. ונהעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה'", ללמד שרק אחר ביאתם לארץ יתקדשו הבכורות.

ישראל, ולכן הספיקו כבשי הלוויים לפדותם.

< ומסקנת הגמרא, שדין זה, ששה אחד של הלוויים פדה כמה פטרי חמורים של ישראל, למד מהכתוב, "סח את הלויים תחת כל בכור לבני ישראל ואת בהמת הלויים תחת בהמתם והיו לי הלויים אני ה'", ששמע ממנו, שלקחו בהמה אחת של הלוויים, תחת כמה בהמות של ישראל. [ואף שפעמים הכתוב קורא גם לבהמות מרובות "בהמה", כמו שנאמר בנינוה, "ויאני לא אחוס על נינה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רב אדם אשר לא ידע בין מינו לשמאלו ובהמה רבה", מכל מקום "בהמת הלויים" האמורה בכתוב הזה, היא בהמה יחידה, שלכן שינה הכתוב בין, "בהמת הלויים" בלשון יחיד, לבין "בהמתם" האמורה אצל ישראל בלשון רבים, ללמד, שזו בהמה אחת, ואלו בהמות מרובות, ואם כן בהמה אחת של הלוויים, פטרה כמה בהמות של ישראל].

בכורות שנולדו במדבר

< לדעת רבי יוחנן – מאחר שאמר ה' למשה במצרים, "קדש לי כל בכור פטר כל רחם לבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא", מאותו היום ואילך קדשו הבכורות, הן בכור אדם, והן בכור בהמה, ואם כן כל הבכורות שנולדו במצרים וכן כל הבכורות שנולדו לאחר מכן במדבר קדשו בקדושת בכורה.

< ומתחילה אמרו שלדעת ריש לקיש –

במדבר לא קדשו, מסתבר שגם אלו שנולדו במצרים וקדשו, פקעה קדושתם במדבר.

- ולדעת ריש לקיש, [אף כפי מה שאמרו מתחילה, שלא קדשו שום בכורות במדבר, יש לדחות ראייה זו, כן] יתכן, שאף שאותם שנולדו במדבר לא קדשו, אותם שנולדו במצרים וקדשו, לא פקעה קדושתם, ואין להוכיח מכך שעבדו קודם הקמת המשכן, שגם אותם שנולדו במדבר קדשו.

מה הקריבו ביום הקמת המשכן

שנינו, שבאותו יום שהוקם המשכן, קרבו לישראל נדרים ונדבות חטאות ואשמות בכורות ומעשרות.

- לדעת רבי יוחנן, בכורות אלו שקרבו ביום הקמת המשכן, היו, הן בכורות שקדשו במצרים, והן בכורות שנולדו במדבר שגם הן קדשו, ומה שציינה הברייתא שדברים אלו קרבו אותו היום בא ללמד שקודם לכן לא היו יכולים להקריב את הקרבנות הללו כי הן קרבנות חובה של יחיד וקרבנות חובה של יחיד לא קרבו בבמה.

- ולדעת ריש לקיש, [כפי מה שאמרו מתחילה, שלא קדשו בכורות במדבר כלל], בכורות אלו שקרבו ביום הקמת המשכן, היו בכורות שקדשו במצרים בלבד, אבל בכורות אחרים לא היו, כי בכורות שנולדו במדבר לא קדשו, וזהו שציינה הברייתא, שאותו היום קרבו, כי רק באותו יום קרבו כל הקרבנות הללו, אבל מכאן ואילך לא קרבו בכורות במשכן, כי כל הבכורות

[ורבי יוחנן חולק על כך, כי לדעתו, מאחר שנאמר, "כי לי כל בכור ביום הכהני כל בכור בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הַקִּדְשֹׁתִי לִי כֹל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי ה'", יש ללמוד שלעולם יהיו הבכורים בקדושתם. כן ביאר רבי אלעזר דעת רבי יוחנן אחר מותו של רבי יוחנן, ולאות שביאר דבריו נכונה, בא רבי יוחנן, ונגלה לרבי אלעזר בחלומו. ולדעת רבי יוחנן, מהכתוב, "וְהָיָה כִּי בִבְאֶד ... וְהִעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם", אין ללמוד שלא קדשו הבכורות אלא בביאתם לארץ, אלא שעל ידי קיום מצוות בכורות במדבר, יזכו להיכנס לארץ, שביאתם לארץ תלויה בקיום המצווה של הבכורות].

העבודה קודם הקמת המשכן

שנינו במסכת זבחים, שקודם שהוקם המשכן, היו הבמות מותרות, [כלומר כל אחד היה רשאי לבנות מזבח להקריב עליו], ועבודת הקרבנות היתה בבכורות, [ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודת הקרבנות היתה בכהנים].

- לדעת רבי יוחנן, אף שודאי הבכורות הללו שעבדו קודם הקמת המשכן, היו בכורות שנולדו במצרים, [שכן הנולדים במדבר, אף אם נולדו מיד בצאתם ממצרים, לא היו ביום הקמת המשכן אלא בני שנה, והם ודאי לא עבדו קודם הקמת המשכן], ואותם בכורות שנולדו במצרים קדשו לדברי הכל, מכל מקום, מתוך שלא פסקה קדושתם במדבר, יש להוכיח, שגם הבכורות שנולדו במדבר קדשו, שכן אם אותם שנולדו

שנולדו במדבר לא קדשו. הבכורות במדבר, ולדעת ריש לקיש לא

קדשו. ובלשון זה היה רב אשי שונה את המחלוקת הזו.

אולם רב מרדכי היה שונה את המחלוקת הזו בלשון אחר, והוא, שלדעת רבי יוחנן לא קדשו בכורות במדבר, כלומר מאחר שהיו קדושים מעצמם קדושת בכורה, לא היו צריכים להקדישם לשם קרבן, כי עמדו לכך מעצמם. ולדעת ריש לקיש, קדשו בכורות במדבר, כלומר מאחר שלא קדשו קדושת בכורה, הבא להקריבם, היה צריך להקדישם.

ואף שבין כדברי רב אשי ובין כדברי רב מרדכי, משמעות דברי רבי יוחנן אחת היא, וכן משמעות דברי ריש לקיש אחת היא, כל אחד היה שונה את המחלוקת בלשון ששמע מרבו, כי חייב אדם לומר בלשון רבו.

מניין הלוויים

< שאלת קונטרס השר את רבן יוחנן בן זכאי – בפרטן אתה מוצא עשרים ושנים אלף ושלוש מאות, ובכללן אתה מוצא עשרים ושנים אלף ותו לא, שלוש מאות להיכן הלכו.

כלומר, מתחילה כשנמנו בני לוי לפי משפחותיהם, במניין בני גרשון נאמר "שבעת אלפים וחמש מאות", ובמניין בני קהת נאמר "שמונת אלפים ושש מאות", ובמניין בני מררי נאמר "ששת אלפים ומאתים", סך הכל 22,300

בשלושה מקומות קדשו בכורות לישראל

א. כשהיו ישראל במצרים, נאמר להם, "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא".

ב. כשהיו ישראל במדבר, נאמר להם, "כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הלכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי".

ג. ועל זמן ביאתם לארץ, נאמר להם, "יהיה כי יבאד ה' אל ארץ הפנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך. והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה'. וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וצרפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה".

- לדעת רבי יוחנן, בכל אחד מהזמנים הללו, שנאמר עליהם ציווי, קדשו הבכורות גם בפועל.

- ולדעת ריש לקיש, אמנם בשלושה מקומות נצטוו על כך, שיהיו בכוריהם קדושים, אולם רק בשני מקומות קדשו הבכורות גם בפועל, אבל במדבר לא קדשו.

דף ה

חייב אדם לומר בלשון רבו

לעיל נתבאר, שלדעת רבי יוחנן, קדשו

$$[7500+8600+6200=]$$

סכום הכסף של תרומת המשכן

< שאלת קונטרס השר את רבן יוחנן בן זכאי – בגיבוי כסף אתה מוצא, מאתים ואחת ככר, ואחת עשרה מנה ... ובנתינת הכסף אתה מוצא, מאה ככר ... משה רבכם גנב היה, או קוביוסטוס¹ היה, או אינו בקי בחשבונות, נתן מחצה, ונטל מחצה, ומחצה שלם לא החזיר.

כלומר כסף תרומת המשכן היה מחצית השקל לכל אחד מִישראל, שהיה מניינם 603,550, שנאמר, "בָּקַע לַגְלָגֶלֶת מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכָל הַעֲבֵר עַל הַפְּקָדִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּה וּמַעֲלָה לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמִשָּׁה מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים", נמצא שמניין השקלים היה 301,775 [=603,550/2], [ושקל האמור בתורה הוא סלע], כל 25 שקלים הם מנה, וכל 60 מנה הם ככר, ואם כן, כל 1,500 [=60 x 25] שקלים הם ככר, ונמצא שב-301,500 שקלים, יש 201 ככר [301,500/1,500=], ו-275 שקלים הנותרים הם 11 מנה [=275/25], סך הכל 201 ככר ו-11 מנה.

ככר	1		201	
מנה [100=]	60	1		11
שקל [4=]	1,500	25	301,500	275

וכשנבא הכתוב לומר מה עשו עם הכסף,

ולאחר מכן, כשמנו את כל בני לוי יחד, נאמר, "כָּל פְּקֻדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פִּי ה' לְמִשְׁפַּחְתָּם כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וּמַעֲלָה שְׁנִיִּם וְעֹשִׂים אֶלֶף", ולא נאמר שנים ועשרים אלף ושלוש מאות.

ולהיכן הלכו אותם שלוש מאות שחסרו במניין השני.

< תשובת רבן יוחנן בן זכאי – אותן שלש מאות, בכורות היו, ואין בכור מפקיע בכור.

כלומר, המניין של כל בני לוי נצרך לדעת כמה בני לוי ראויים לפדות בגופם את בכורות ישראל, ואף שבני לוי היו 22,300, רק 22,000 מתוכם היו ראויים לפדות בגופם את בכורות ישראל, אבל שאר 300 בני לוי היו בכורים בעצמם, וזים שיפקיעו מעצמם קדושת בכורתם, ולכן אינם ראויים לפדות גם בכור ישראל, נוסף להפקעת קדושת בכורת עצמם, ולכן לא נמנו.

[שמות ל"ח כ"ה-כ"ח] וְכֹסֶף פְּקֻדֵי הַעֲדָה מֵאֵת כָּכָר וְאַלְף וּשְׁבַע מֵאוֹת וְחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים שֶׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. בָּקַע לַגְלָגֶלֶת מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכָל הַעֲבֵר עַל הַפְּקָדִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּה וּמַעֲלָה לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמִשָּׁה מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים. וַיְהִי מֵאֵת כָּכָר הַכֹּסֶף לְצַקֵּת אֶת אֲדָנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אֲדָנֵי הַפָּרִקֶּת מֵאֵת אֲדָנִים לְמֵאֵת הַכָּכָר כָּכָר לְאֶדָן. וְאֵת הָאֶדָן וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וְחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים עֶשְׂרֵי וְנִים לְעִמּוּדִים וְצָפָה רָאשֵׁיהֶם וְחָשַׁק אֹתָם.

¹ הוספות

במקום אחר פירש רש"י, גונב נפשות, ואין עניינו כאן גבי גביית כסף ... ור"ח פירש, משחק בקוביא. והא דאמר בבראשית רבה, שלחני נא כי עלה השחר, וכי גנב או קוביוסטוס אתה, שאתה מתיירא מן השחר, דרך משחק בקוביא להטמין עצמו, לפי שמפסיד ממון בשחוק ומתחייב בהקפה. [תוס'].

וְחִמְשָׁה וְשִׁבְעִים עֶשֶׂה וְיִים לְעִמּוּדִים וְצָפָה
רְאִשֵּׁיהֶם וְחִשְׁקֵם אֹתָם¹.

אם מנה של קודש לא היה כפול ובכל ככר
היו 1,500 שקלים מדוע אמר הכתוב 1,775
שקלים היה לו לומר ככר אחד ו-250
שקלים. ומתוך שפירט כל השקלים יש
ללמוד שכל הסכום הזה לא הגיע לכדי ככר
אחד ואם כן ודאי הככר של קודש הוא
כפול מככר של חול והוא 3,000 שקלים.

- אולם **יש לדחות** זאת, כי יתכן שככר אחד
אינו סכום חשוב שיעדיף הכתוב לכותבו
לעצמו, ואין זה כסכום מאה ככר, שודאי
יעדיף הכתוב לכותבו, מאה ככר, ולא
לכתוב 300,000 שקלים.

**ב. מהכתוב "וְחִשְׁתָּ הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כֶּכֶר
וְאַלְפִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל"**.

אם מנה של קודש לא היה כפול, ובכל ככר
היו 1,500 שקלים מדוע אמר הכתוב 70
ככר ו-2,400 שקלים, היה לו לצרף כל
הככרות יחד, ולומר 71 ככר ו-900 שקלים.
ומתוך שפירט כל השקלים הללו, יש
ללמוד, שכל הסכום הזה של 2,400 שקלים
לא הגיע לכדי ככר שלם, ואם כן ודאי
הככר של קודש הוא כפול מככר של חול,
והוא 3,000 שקלים.

- אולם **יש לדחות** זאת, כי יתכן שככר אחד
אינו סכום חשוב שיעדיף הכתוב לכותבו
לעצמו, ואין זה כסכום שבעים ככר, שודאי

אינו מונה אלא מאה ככר ותו לא, שנאמר,
"**וְיָהִי מִצֵּאת כֶּכֶר הַכֶּסֶף לְצִקְתָּ אֶת אֲדָנִי
הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֲדָנִי הַפְּרִכְתָּ מִצֵּאת אֲדָנִים
לְמִצֵּאת הַכֶּכֶר כֶּכֶר לְאֲדָן**", [ואף שמכאן אין
כל כך קושיה כי ניתן לומר שלצקת את
האדנים היה צורך במאה ככר ובשאר
הכסף השתמשו לדברים אחרים מכל
מקום בתחילת העניין נאמר "**וְכִסְפֵּי פְקוּדֵי
הַעֲדָה מִצֵּאת כֶּכֶר וְאֶלָּף וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת וְחִמְשָׁה
וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ**", ומשמע שזה היה
כל כסף התרומה, ולא היה עוד כסף].

**ואם כן נראה, שמשנה נטל לעצמו יותר
ממחצה מסכום הכסף הגבוי**, שהיה 201
ככר ו-11 מנה¹.

< **תשובת רבן יוחנן בן זכאי** – משה רבינו
גזבר נאמן היה, ובקי בחשבוניות היה, ומנה
של קודש כפול היה.

כלומר **ככר האמור בתורה לא היה בו 60
מנה, אלא 120 מנה**, ונמצא שמאה ככר
האמורים בתורה, אינם 150,000 שקלים,
אלא 300,000 שקלים, ויחד עם 1,775
שקלים שנתן ללווי העמודים, הגיע כל
הסכום שנתן למלאכה 301,775 שקלים,
שזה בדיוק הסכום הנגבה מבני ישראל.

מניין לנו שמנה של קודש כפול היה

א. מהכתוב "וְאֶת הָאֶלֶף וְשִׁבְעֵי הַמֵּאוֹת

הוספות

¹ באמת גם לפי קושייתו לא נטל משה אלא פחות ממחצה שכן בהמשך הכתוב מבואר "**וְיָצֵאת הָאֶלֶף וְשִׁבְעֵי הַמֵּאוֹת וְחִמְשָׁה
וְשִׁבְעִים עֶשֶׂה וְיִים לְעִמּוּדִים וְצָפָה רְאִשֵּׁיהֶם וְחִשְׁקֵם אֹתָם**" ו-1,775 שקלים הם ככר ו-11 מנה ונמצא שגם לפי חשבונו של השר
נתן משה 101 ככר ו-11 מנה ולא נטל לעצמו אלא 100 מנה שהם פחות ממחצה השר לא הביא את המשך הפסוק הזה כי היה
מתכוון לקנטר. [ע"פ רש"י].

יעדיף הכתוב לכותבו.

מה נשתנו פטרי חמורים

מפטרי סוסים וגמלים

רבי חנינא שאל את רבי אליעזר בבית המדרש הגדול [=בבית מותבא רבא] מדוע מכל הבהמות הטמאות רק פטרי חמורים טעונים פדיון.

וענה לו רבי אליעזר (א) גזרת הכתוב היא. (ב) ועוד, ששייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל, שלא היו עמו תשעים חמורים לובים, [שהם מעולים⁴], טעונים מכספה וזהבה של מצרים.

"וַיָּבֹא עַמְלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים"

לדעת רבי אליעזר [וכן ענה לרבי חנינא] – רפידים היה שמו של אותו מקום.

ולדעת רבי יהושע – נקרא אותו מקום

ג. מהכתוב ביחזקאל "וַהֲשֵׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה עֶשְׂרִים שְׁקָלִים [ועוד] חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שְׁקָלִים [ועוד] עֶשְׂרֶה וְחֲמִשָּׁה שְׁקָל [סך הכל 60 שקלים] הִמָּנָה יְהִיה לָכֶם"¹.

מבואר בכתוב הזה, שמנה הוא 60 שקלים, שהם 240 זוז, [שקל = 4 זוז], ולעומת זאת, הדבר ידוע, שמנה הם מאה זוז, אלא מכאן, שהמנה האמור בכתוב הנ"ל, הוא מנה של קודש, והוא כפול ממנה של חול, ומתחילה היה מנה של קודש 200 זוז, אלא שהוסיפו על המידות שוות, ונעשו 200 זוז כמו 240 זוז הראשונים, והכתוב מחשב את המנה כפי המידה הראשונה².

[ולמדנו מכאן שלושה דברים. א. מוסיפים על המידות. ב. אין מוסיפים יותר משותות. ג. שוות מלבד³].

הוספות

¹ מה שלא מנה הכתוב בבת אחת ששים שקלים המנה, וכן לחלקו בענין זה, יש לפרש, לפי שלושה ענייני משקלות היו במקדש, משקל אחד היה במקדש של עשרים שקלים, בה שוקלים שליש מנה של קדש אחר שנתוסף אחד משותות, ומשקל אחד של 25 שיעור מנה של חול, ומשקל אחד של רביע מנה של קדש קודם שנתוסף, ומשקלו של ט"ו, ושולשתן מחזיקות שיעור מנה של קדש, וכן מוכח התרגום, דמתרגם, "וסלעא עשרין מעין תלתות מנה עשרין סלעין מנה דכספא עשרין וחמש סלעים רבעות מנה חמש ועשרה סלעים כולהון שיתין מנה רבא, מנה דקודשא יהא לכוין" ... ואם תאמר, ומנא לן שהוסיף יחזקאל כלום, דילמא מתחלה היה מנה של קדש 60. יש לומר, דמאת ככר של משה מוכיח דתחלתו של קדש לא היה אלא כחול. [תוס']

² לפירוש רבינו תם, שתי פעמים הוסיפו על המידות, פעם אחת בימי יחזקאל, שהוסיפו על מנה של קודש לבדו, שהיה של 50 סלעים, ועשאוהו של 60 סלעים, [שהוסיפו עליו 40 זוז], ושוב בימי חכמים הוסיפו על הסלע, שהיה תחילה 20 גרה, ועשאוהו של 24, וממילא נתוסף המנה בין של חול בין של קודש. ויש מפרשים, שלא היתה אלא תוספת אחת, שהוסיפו בימי יחזקאל, ולעולם מנה של חול של 25 סלעים, ושל קודש של 50 סלעים, אלא שהוסיפו על הסלע שוות, ועשאוהו של 24 מעות, ונתוסף בבת אחת מנה של קודש ושל חול, וששים שקלים דקא חשיב קרא במנה של קודש, בשקלים הראשונים איירי, ואתא קרא למימר, שכשהוסיפו על הסלע לעשותו 24 מעות ממילא נתוסף המנה, שנכנסו בו 60 מאותן שקלים הראשונים, אבל התוספת לא היתה במנה אלא בסלעים. [תוס']

³ עניינים אלו מבוארים במקומות אחרים.

⁴ "ותוס' כתבו, שלוב הוא שם מקום, כמו, "כוש עֲצָמָה וּמִצְרַיִם וְאֵין קֶצֶה פוּט וְלֹבִיִּים הָיוּ בְּעֶזְרֵתְךָ" [נחום ג' ו'], "וּמִשָּׁל בְּמִכְמִי הִזְהָב וְהִקְסֶף וְכָל הַמִּדּוֹת מִצְרַיִם וְלֹבִיִּים וְכִשִּׁים בְּמִצְרָיו" [דניאל י"א מ"ג], ואם כן, חמורים לובים, הם חמורים הבאים מלוב. ובערוך פירש, שחמור לובי הוא חמור מצרי, וכן משמע בירושלמי, שגרים הבאים מלוב, הם ספק גרים מצרים.

בהמה טהורה, [כגון שילדה רחל כמין עז, או שילדה עז כמין רחל, אין הוולד נידון בכבוד בהמה טהורה]. [כן מבואר במשנה בדף ט"ז] [ולדעת חכמים כשדומה למין אם במקצת, הוא מתקדש להיות בכור. ולדעת רבי שמעון, רק כשראשו ורובו דומה למין האם, הוא מתקדש להיות בכור].

ונחלקו חכמים מניין דין זה למד.

< לדעת התנא של משנתנו – עיקר דין זה למד מהכתובים של פרושות פטר חמור, ממה שחזרה תורה שתי פעמים לקרותו פטר חמור, [האחד בקדש לי כל בכור (שמות י"ג ג), "וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבגיד תפדה", והאחד בראה אתה (שמות ל"ד כ'), "ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו כל בכור בבגיד תפדה ולא יראו פני ריקס",] והרי זה מלמד, שגם האם צריכה להיות חמור, [פטר חמור = פטר של חמור], וגם הבכור צריך להיות חמור, [פטר חמור = פטר שהוא חמור], ואינו מתקדש אלא אם כן גם האם חמור וגם הוולד חמור. ואף שצריך דין זה שאין בכור אלא כשהוא ואמו מין חייב, אמור לעניין פטר חמור, גם לעניין בכור בהמה טהורה הדין כן, שכן יש ללמוד בבניין אב, שכשם שאין פטר חמור אלא זה שהוא ואמו חמור, כך אין בכור בהמה טהורה, אלא כשהוא ואמו מין אחד. [גלי רחמנא בחמור, שהוא קדושת דמים, שאין בו אלא חיוב פדיון בלבד, והוא הדין לבכור בהמה טהורה, שהוא קדושת הגוף, להיקרב למזבח].

< ולדעת רבי יוסי הגלילי – עיקר דין זה למד מהכתוב בעניין בכור בהמה טהורה, שנאמר

רפידים, מלשון חולשה ורפיון, משום שבו ריפו עצמם מדברי תורה, [ועל כך נענשו שבא עליהם עמלק], וכן מצינו שזהו לשון חולשה, שנאמר, "מקול ששטת פרסות אביך מרעש לרקבו המון גלגליו לא הפנו אבות אל פנים מרפיון ידים".

"וישב ישראל בשטים ויחל הקם לזנות אל בנות מואב"

לדעת רבי אליעזר [וכן ענה רבי חנינא] – שטים היה שמו של אותו מקום.

ולדעת רבי יהושע – נקרא אותו מקום שטים, מלשון שטות, משום שנתעסקו בו בדברי שטות.

"ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל כל הקם וישתחוו לאלהיהן"

רבי אליעזר אומר – ערומות פגעו בהן, [ותקראן" משמע גופן היה פוגע בהן].

רבי יהושע אומר – שנעשו כולן בעלי קריין, [ולשון מקרה הוא].

בכור שאינו דומה לאמו

לדברי הכל, כשהבכור אינו דומה למין אמו כלל, אינו מתקדש בבכורה, בין לעניין בכור בהמה טמאה, [כגון שילדה פרה כמין חמור, או שילדה חמור כמין סוס, אין הוולד נידון כפטר חמור], [האופן הראשון מבואר במשנה בדף זה], ובין לעניין בכור

הם את דמם תזרק על המזבח ואת חלבם תקטיר אשה לריח ניחח לה".

והוצרכה תורה לפרט את הדין הזה בכל שלושת המינים הללו, ולא היה די לכתוב את הדין הזה באחד מהם, או בשנים מהם, וללמוד בבניין אב שכן הדין באלו שלא פורטו, כי זה שלא היה כתוב, היה מקום לומר שאינו קרב.

- שכן אם היה כתוב דין זה רק בבכור שור היה מקום לומר שרק בו נאמר דין זה שכן מצינו בדברים אחרים שהקרב שור מרובה מהקרב שאר מינים שנשכי השור חצי ההין ונשכי כבש ועז רביעית ההין.

- ואם היה כתוב דין זה רק בבכור כבש היה מקום לומר שרק בו נאמר דין זה שכן מצינו בדברים אחרים שהקרב כבש מרובה מהקרב שאר מינים שאלית הכבש קרבה עם האימורים ואלית שור ועז אינה קרבה.

- ואם היה כתוב דין זה רק בבכור עז היה מקום לומר שרק בו נאמר דין זה שכן מצינו בדברים אחרים שהקרב עז מרובה מהקרב שאר מינים שעל חטא עבודה זרה של יחיד מקריבים עז ולא שור או כבש.

- וכמו כן אם היה כתוב דין זה גם בבכור כבש וגם בבכור עז היה מקום לומר שרק בהם נאמר דין זה שכן מצינו בדברים אחרים שהקרב שור מרובה מהקרב שור שכבש ועז קרבים לפסח ושור אינו קרב לפסח.

- ואם היה כתוב דין זה גם בבכור שור וגם בבכור עז היה מקום לומר שרק בהם נאמר דין זה שכן מצינו בדברים אחרים שהקרב שור מרובה מהקרב כבש ששור ועז קרבים לקרבן עבודה זרה של ציבור [פר לעולה ושעיר לחטאת]

בו, "אֶךָּ בְּכוֹר שׁוֹר או בְּכוֹר כֶּשֶׁב או בְּכוֹר עֵז לא תִּפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֲלָבָם תִּקְטִיר אִשָּׁה לְרִיחַ נִיחָח לָהּ", שהיה יכול לכתוב "אֶךָּ בְּכוֹר שׁוֹר או בְּכוֹר כֶּשֶׁב או בְּכוֹר עֵז" בלא לחזור על המילה "בְּכוֹר" לכל מין ומין, ומאחר שחזרה תורה על המילה "בְּכוֹר" לכל מין ומין "בְּכוֹר שׁוֹר או בְּכוֹר כֶּשֶׁב או בְּכוֹר עֵז", הרי זה בא להקיש את הבכור למינו, וללמד, שאין הבכור של השור קדוש, אלא אם כן הוא שור כמין אמו, ואין הבכור של הכבש קדוש, אלא אם כן הוא כבש כמין אמו, ואין הבכור של העז קדוש, אלא אם כן הוא עז כמין אמו. [ומתוך שנאמר בכתוב "אֶךָּ", הרי זה בא למעט מהכלל הנ"ל, ולומר, שרק כשהבכור אינו דומה למין אמו כלל, אינו מתקדש, אבל אם דומה לה במיעוט סימנים, הרי זה מתקדש]. ואף שעיקר דין זה, שאין בכור אלא כשהוא ואמו מין אחד, אמור לעניין בכור בהמה טהורה, גם לעניין פטר חמור הדין כן, שכן יש ללמוד בבניין אב, שכשם שאין בכור בהמה טהורה, אלא זה שהוא ואמו מין אחד, כך אין פטר חמור, אלא כשהוא ואמו מין אחד. [גלי רחמנא בבכור בהמה טהורה, דהוא קדושת הגוף להיקרב למזבח, והוא הדין לפטר חמור, דהוא קדושת דמים, שאין בו אלא חיוב פדיון בלבד].

לדעת התנא של משנתנו הכתוב "אֶךָּ בְּכוֹר שׁוֹר או בְּכוֹר כֶּשֶׁב או בְּכוֹר עֵז" בא ללמד שכולם קרבים למזבח

בכור תמים של בהמה טהורה קרב למזבח, בין שהוא בכור שור, ובין שהוא בכור כבש, ובין שהוא בכור עז, שנאמר, "אֶךָּ בְּכוֹר שׁוֹר או בְּכוֹר כֶּשֶׁב או בְּכוֹר עֵז לא תִּפְדֶּה קֹדֶשׁ

וכבש אינו קרב לכך. פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור בהמה

הטמאה תפדה", ולכאורה הכתוב כולל כל הבהמות הטמאות, מכל מקום, לדברי הכל, אין שום דין בכורה בשאר בהמות טמאות חוץ מחמור.

לדעת רבי יוסי הגלילי – דין זה למד, ממה שנאמר בתורה שתי פעמים פטר חמור¹, ללמד, שרק פטר חמור טעון פדיון, ולא שאר בכורות של בהמה טמאה. והסיבה שהיה צורך לכתוב שתי פעמים פטר חמור, כי אם היה כתוב רק פעם אחת, "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה", עדיין לא היינו יודעים ששאר בכורות טמאים אינם נפדים כלל, אלא היינו אומרים, שפטר חמור נפדה בשה, ושאר בכורות טמאים נפדים בדברים אחרים. ולכן נאמר פעם שניה, "וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה", ללמד, שרק פטר חמור נפדה, ושאר בכורות טמאים אינם כלל. [ואין לומר, שאם היה רק כתוב אחד, היינו אומרים שפטר חמור יצא מן הכלל, ללמד על כולו², וכל הבכורים הטמאים נפדים בשה, ולכן נאמר כתוב שני ללמד שרק פטר חמור נפדה בשה, אבל שאר בכורים טמאים נפדים בשאר דברים, ולא יצאו לגמרי מכלל פדיון. כי אם כן, די היה לכתוב בפעם השניה, "וְכָל חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה", ומתוך שנאמר "וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה", יש ללמוד, שרק פטר חמור נפדה, ולא שאר בכורות טמאים].

- ואם היה כתוב דין זה גם בבכור שור וגם בבכור כבש היה מקום לומר שרק בהם נאמר דין זה שכן מצינו בדברים אחרים שהקרבנות מרובה מהקרבנות כבש ששור נסכיו מרובים משל עז [נסכיו השור חצי ההין ונסכיו עז רביעית ההין] וכבש אמוריו מרובים משל עז [שאלית הכבש קרבה ולא אילת העז].

ולדעת התנא של משנתנו – מהסיבה הזו כתבה תורה בכתוב הזה את כל אחד מהמינים, "בְּכֹר שׁוֹר אֹו בְּכֹר כֶּשֶׂב אֹו בְּכֹר עֶז", ללמד, שכולם שווים, וכולם קרבים למזבח, [ולכן לא למד מהכתוב הזה, את הדין המבואר לעיל, שאין הבכור קדוש, אלא אם כן הוא ואמו מין אחד].

אולם לדעת רבי יוסי הגלילי – ניתן ללמוד מהכתוב הזה את שני הדינים הללו. מתוך שזכרו כל המינים בכתוב הזה, המדבר בהקרבנות האימורים, יש ללמוד, שכולם שווים להיקרב למזבח. ומתוך שזכר בכולם המילה "בְּכֹר", ולא נאמר "אֹו בְּכֹר שׁוֹר אֹו כֶּשֶׂב אֹו עֶז", יש ללמוד, שכולם אינם קדושים בבכורה, אלא כשהם שווים למין האם, כפי שנתבאר לעיל.

שאר בהמות טמאות חוץ

מחמור אין בהם שום דין בכורה

אף על פי שנאמר בתורה "כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לָקַח בְּשֶׁר אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לָהּ בְּאֶדָם וּבְבִהְמָה יִהְיֶה לָּהּ אֶדָּה

הוספות

¹ האחד בקדש לי כל בכור, (שמות י"ג י"ג), "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעִרְפָּתוֹ וְכָל בְּכֹר אֲדָם בְּבִנְיַת תִּפְדֶּה", והאחד בראה אתה (שמות ל"ד כ'), "וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעִרְפָּתוֹ כָּל בְּכֹר בְּבִנְיַת תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פְּנֵי רִיקָם".

² שזו מידה משלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, כל שהיה בכלל ויצא מן הכלל, לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא ללמד על כל הכלל יצא.

דף ו

האם כלל, אינו מתקדש.

וכמו כן נתבאר, שכשבש ילדה בכור כמין עז, והוא דומה במקצת סימנים למין כבש, הרי זה מתקדש.

ונתבאר בגמרא, שיש בזה ארבע דרגות בדין זה של דומה במקצת סימנים, שבכל דרגא יש סברא גדולה יותר לומר, שהבכור מתקדש, ואלו הן ארבע הדרגות:

א. כבש שילדה כמין עז ועז שילדה כמין כבש.

באופן הזה, כשהבכור דומה למין אמו במקצת סימנים, יש סברא גדולה לומר שהוא יתקדש, כי אף עיקר מראהו, שהוא כמין אחר ממין אמו, שווה הרבה למין אמו, שכן שניהם [מין עז ומין כבש], מין טהור הוא, ובשניהם נאמר דין בכורה לקדושת הגוף.

- ובזה באמת מפורש במשנה בדף ט"ז שהבכור מתקדש.

ב. פרה שילדה כמין חמור.

באופן הזה, כשהבכור דומה למין אמו במקצת סימנים, גם כן יש סברא גדולה לומר שהוא יתקדש [כבכור שור], אבל היא סברא פחותה מהמבואר בדין א', שכן גם בזה עיקר מראהו של הבן, שהוא כמין אחר ממין אמו, שווה במקצת למין אמו, שבשניהם [במין שור ובמין חמור] נאמר דין בכורה, אלא שהם שונים זה מזה בכך, שהאם, מין טהור, שנאמר בו דין בכורה לקדושת הגוף, והבן כמין טמא, שבכורה

ולדעת התנא של משנתנו [הלומד מהכתובים פטר חמור שאין הבכור מתקדש אלא כשהוא דומה לאמו] – דין זה שאין שום דין בכורה בשאר בהמות טמאות חוץ מחמור, למד בכלל ופרט שנאמר "כָּל פֶּטֶר רָחַם לִי וְכָל מִקְנֶה תִּזְכָּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֶׁה. וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׁה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֲרַפְתּוּ כָּל בְּכוֹר בְּנֵיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יָרָאוּ פְּנֵי רִיקָם", "וְכָל מִקְנֶה תִּזְכָּר" כלל, "שׁוֹר וְשֶׁה ... חֲמֹר" פרטים, וכל כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שפרט, ומכאן שרק שור שה וחמור בכלל דין בכורה. [ורבי יוסי הגלילי לא למד דין זה בכלל ופרט, כי אין לדון בכלל ופרט אלא את הפרטים הסמוכים לכלל, ולדעתו, מאחר שנאמר "וּפֶטֶר", בין הכלל והפרטים הראשונים "וְכָל מִקְנֶה תִּזְכָּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֶׁה" לבין הפרט האחרון "חֲמֹר", אין לדון את ה"חמור" בכלל ופרט. אבל לדעת חכמים, מאחר שנאמר "וּפֶטֶר" בוי"ו, הרי זה מחבר את כל הפרטים יחד, ללמוד כולם בכלל ופרט, והסיבה שתחילה כתבה תורה "פֶּטֶר", לחלק ביניהם, וחזרה וחיברה בוי"ו, כדי להפריד מעט בין בכורות בהמה טהורה, שיש בהם קדושת הגוף, לבכור חמור, שיש בו קדושת דמים, אבל מאחר שחיברה אותם התורה בוי"ו, כולם נדרשים בכלל ופרט].

כמה ספקות כשהבן דומה

למין האם במקצת סימנים

כבר נתבאר, שכל שאין הבכור דומה למין

האמורה בו לקדושת דמים.

- ומכל מקום גם בזה נסתפקו בגמרא, האם הבן מתקדש [כבכור שור], מטעם זה שבמקצת סימנים הוא דומה לאמו.

בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה ובהמה טמאה שילדה כמין בהמה טהורה

לדעת התנא של משנתנו – (א) כל הנולד מן הטהור, מותר באכילה, ואפילו נראה כמין טמא [שאינו בו סימני טהרה], שנאמר "אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעַלֵי הַגֶּרֶה וּמִמַּפְרִי־סִי הַפֶּרֶסָה אֶת הַגָּמֶל כִּי מַעַלָה גֵרָה הוּא וּפְרָסָה אֵינָנוּ מִפְרִי־סֵמָא הוּא לָכֵס", בא הכתוב לומר, שדווקא הגמל [ודומיו] איסורי אכילה, שהוא דבר טמא היוצא מן הטמא, שכן סתם גמלים נולדים מגמלים, אבל כמין טמא הנולד מן הטהור, מותר באכילה. (ב) וכל הנולד מן הטמא, אסור באכילה, ואפילו הוא נראה כמין טהור [שיש בו סימני טהרה], שנאמר, "אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעַלֵי הַגֶּרֶה וּמִמַּפְרִי־סִי הַפֶּרֶסָה", כלומר יש שאסור לאכול אף על פי שיש בו סימני טהרה שהוא מעלה גרה ומפריס פרסה, והוא טהור הנולד מן הטמא. [אבל אין לומר, שכוונת הכתוב הזה, לאסור טהור הבא מן הטמא, ותהא כוונת הכתוב לדברים טמאים שבאו מאם שהיא מעלי גרה ומפריסי פרסה, כי כבר נתבאר מהכתוב "הַגָּמֶל ... סֵמָא הוּא", שטמא היוצא מן הטהור מותר].

- ובזה נסתפקו בגמרא אם הבן מתקדש, [ומתוך שנאמר בזה אם תמצי לומר נראה שהוא מתקדש], ומתוך הברייתא שהביאו בגמרא יש ראייה שבאופן הזה הבן מתקדש.

ג. חמור שילדה כמין סוס.

באופן הזה, כשהבכור דומה למין אמו במקצת סימנים, גם כן יש סברא לומר שהוא יתקדש [כבכור חמור], אבל היא סברא פחותה מהמבואר בדין א' ובדין ב'¹, שכן גם בזה עיקר מראהו של הבן, שהוא כמין אחר ממין אמו, שווה במקצת למין אמו, ששניהם [מין חמור ומין סוס] מינים טמאים הם, אלא שהם שונים זה מזה בכך, שהאם מין שנאמר בו דין בכורה והבן כמין שלא נאמר בו דין בכורה.

- ואף בזה נסתפקו בגמרא אם הבן מתקדש, [ומתוך שנאמר בזה אם תמצי לומר נראה שהוא מתקדש].

ד. פרה שילדה כמין סוס.

באופן הזה, כשהבכור דומה למין אמו במקצת סימנים, אין כל כך סברא לומר שהוא יתקדש, שכן בזה, עיקר מראהו של הבן, שהוא כמין אחר ממין אמו, אינו שווה בכלום למין אמו, שהאם מין טהור שיש בו דין בכורה והבן מין טמא שאין בו דין בכורה.

הוספות

¹ כן מבואר מלשון הגמרא, "אם תמצי לומר", אולם לכאורה יש לעיין בדבר, הלא בין באות ב' ובין באות ג' האם והבן שווים בדבר אחד, ואם כן לכאורה בשניהם יש סברא שווה לומר שהבן יתקדש. ונראה לומר שבמה ששווים בכך שקדושים בבכורה, עדיף על מה ששווים בכך ששניהם טמאים, כי כאן הנידון לעניין בכורה.

שגם חלבו אסור.

ולדעת רבי שמעון – דין זה למד, ממה שנאמר בכתוב הריבוי "את", "... לא תאכלו ... את הנקמל", שכל "את" שבתורה בא לרבות איזה דבר, וכאן בא הכתוב לרבות את החלב של הגמל, שהוא דבר הנטפל לגמל, וללמד שגם הוא אסור באכילה.

והסיבה שהוצרכה תורה לפרש, שחלב בהמה טמאה אסור, אף ששאר ציר ורוטב וקיפה של דברים טמאים אסורים באכילה כגופם, [שנאמר בעניין איסור שרצים, "אֵלֶּה הַטְּמָאִים לָכֶם בְּכֹל הַשָּׂרָץ" בה"א, לרבות את הציר [=שומן של דג] והרוטב והקיפה [=ריסוקי בשר שבשולי קדרה²], והוא הדין בשאר איסורים].

כי היה מקום לומר, שחלב בהמה טמאה אינו כשאר דברים היוצאים ממנה, והוא מותר, שכן מסברא היה מקום לאסור אף חלב בהמה טהורה, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ולמרות הסברא הזו, חלב בהמה טהורה מותר, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ואם כן, היה מקום לומר, שכמו כן חלב בהמה טמאה מותר, אף על פי שיש סיבה לאוסרו, ולכן פירשה תורה שהוא אסור.

"את ה' אֵלֶיךָ תִּירָא"

- שמעון העמסוני, היה דורש כל "את" ו"את" שבתורה, [כלומר היה אומר שכל

ולדעת רבי שמעון – כל שהוא כמין טמא, [שאיין בו סימני טהרה], הרי זה אסור באכילה, ואפילו נולד מן הטהור, שנאמר בתורה שתי פעמים איסור אכילה של גמל, אחד בתורת כהנים, [ויקרא י"א ד'] "אֲךָ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעַל הַגֶּרֶה וּמִמַּפְרָסֶי הַפָּרָסָה אֶת הַנֶּמֶל כִּי מַעַלָּה גֶרֶה הוּא וּפָרָסָה אֵינָנוּ מִפָּרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם", ואחד במשנה תורה, [דברים י"ב ז'] "אֲךָ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעַל הַגֶּרֶה וּמִמַּפְרָסֶי הַפָּרָסָה הַשְּׂסוּעָה אֶת הַנֶּמֶל וְאֶת הָאֲרֶנֶת וְאֶת הַשָּׂפָן כִּי מַעַלָּה גֶרֶה הֵמָּה וּפָרָסָה לֹא הִפְרִיסוּ טָמֵאִים הֵם לָכֶם", **האחד בא לאסור את הגמל הנולד מן הגמל, כלומר שגם בו וגם באמו אין סימני טהרה, והאחד בא לאסור אף גמל הנולד מן הפרה, כלומר שרק בו אין סימני טהרה, אבל באמו יש סימני טהרה, ואף על פי כן הוא אסור¹. [ובסוף דף זה יתבאר בעזה"י, מה הדין לדעת רבי שמעון, בטמא הנולד מן הטהור, ודומה לאמו במקצת, או דומה לה בראשו ורובו].**

< ודעת רבי יהושע ודעת רבי אליעזר יתבארו בעזה"י להלן בדף ז'.

חֶלֶב של בהמה טמאה אסור

לדברי הכל, חֶלֶב של בהמה טמאה אסור בשתייה, אבל נחלקו מניין הדבר למד.

לדעת חכמים – דין זה למד מתוך כך שכפלה תורה איסור אכילת גמל, האחד נכתב ללמד שגופו אסור, והשני בא ללמד

¹ הוספות

¹ ולא נתפרש בגמרא, מה דעת רבי שמעון, בטהור היוצא מן הטמא.

² בפרק העור והרוטב אמר, מאי קיפה, פרמא, ופריך הוא עצמו לטמא טומאת אוכלים, אלא מאי קיפה תבלין. אבל הכא יכול לקרות בין פרמא בין תבלין, דלא אתא לאשמועינן אלא שתייהן כאכילה, וכן משמע בפירוש הקונטרס, שפירש, רסוקי בשר וקפלוט שבשולי קדירה. [תוס'].

לה להניק], ולכן אין לה דם נידות.

- **ויש אומרים** שאחר הלידה, **כל עשרים וארבעה חודש**, אין בה דם כמו קודם לכן, כי הלידה גורמת לה לכך **שאבריה מתפרקים**, ונחלשת, ודמה מועט, ואין נפשה ודמה חוזרים להיות כבתחילה אלא **אחר עשרים וארבע חודש**, וכל אותו זמן, מחמת מיעוט דמה, אינה רואה דם נידות.

חלב בהמה טהורה מותר

< מבואר בגמרא, שמסברא היה מקום לומר, שאפילו חלב טהורה אסור באכילה.

- לדעת האומרים, שחלב המניקה נוצר מדמה שנעכר, מהסיבה הזו היה מקום לומר שהחלב אסור, כי נוצר מדם אסור.

- ואף לדעת האומרים שלא מהדם נעשה החלב, [ומה שאין דם בזמן ההנקה הוא מחמת פירוק האברים], גם כן היה מקום לומר שהחלב אסור, כי הוא דבר הבא מן החי, ושאר דברים הבאים מן החי, כאבר או בשר, אסורים באכילה.

< ואף על פי שמסברא היה מקום לומר שאפילו חלב טהורה אסור באכילה, מכל מקום הוא מותר, ונאמרו בגמרא כמה ראיות לכך:

א. מתחילה רצו לומר, שהראיה לכך שחלב בהמה טהורה מותר היא, מתוך כך שאסרה תורה בשר בחלב, ואם כן, דווקא

מקום שנאמר בתורה "את", הרי זה מרבה איזה דבר, והיה דורש כל אחד מה הוא מרבה], כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תיכרא", אמר אין דבר שניתן לרבותו בכתוב הזה, שיש לירא ממנו כמו מה', ואם כן, מכאן יש ללמוד, שהכתוב "את" אינו ריבוי, וחזר בו מכל הדרשות שהיה דורש מכל "את" שבתורה. אמרו לו תלמידיו, רבי, כל "אתיך" שדרשת, מה תהא עליהם. אמר להם, כשם שקבלתי שכר על הדרשה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. [וכן דעת חכמים לעיל ולכן לא דרשו איסור חלב גמלים מהריבוי "את"].

- עד שבא רבי עקיבא ולימד, שגם "את" זה האמור בכתוב "את ה' אלקיך תיכרא", ניתן לדורשו בריבוי, והוא **לרבות תלמידי חכמים**, שיש לירא מהם כמו מפני ה', [וכדעתו שנינו במסכת אבות, ומורא רבך כמורא שמים]. [וכן דעת רבי שמעון לעיל, ולכן דרשו איסור חלב גמלים מהריבוי "את"].

מה הסיבה שמניקה אינה רואה דם

המניקה כל עשרים וארבעה חודש שאחר הלידה מסולקת דמים שאינה רואה דם נידה¹ ונחלקו חכמים מה הסיבה לכך.

- **יש אומרים** שאמנם אחר הלידה יש בה דם כמו קודם לכן, אלא שמחמת הלידה, כל עשרים וארבעה חודש, **הדם** [הראוי לצאת בנידותה] **נעכר ונעשה חלב**, [כדי שיהא

הוספות

¹ בגמרא משמע, שדברים אלו אמורים גם בבהמות. והעירוני לעיין בשדי חמד, כללים, מערכת ד' אות ג' בשיירי הפאה [חלק ב' עמוד 353].

בשר בחלב יחד אסורים, אבל כל אחד לחוד מותר.

- אולם דחו זאת, כי כשאסרה תורה בשר בחלב, אסרה אותם בהנאה, ואם כן ניתן לומר, שדווקא בשר בחלב יחד אסורים בהנאה, וכל אחד לחוד מותר בהנאה, אבל באכילה החלב אסור גם לבדו.

- ואף לדעת רבי שמעון, האומר, שבשר בחלב אינם אסורים בהנאה, אלא באכילה, אין להביא מכך ראיה, שכל אחד לחוד מותר אף באכילה, כי ניתן לומר שאף שחלב אסור באכילה גם לבדו, הוצרכה תורה לכתוב איסור בשר בחלב, ללמד שעל איסור בשר בחלב אף לוקה.

ב. **שוב רצו לומר**, שהראיה לכך שחלב בהמה טהורה מותר, היא, **מתוך כך שאסרה תורה חלב בהמת קדשים**, ואם כן, דווקא חלב מוקדשים, אבל חלב חולין מותר.

- אולם דחו זאת, כי ניתן לומר שכשאסרה תורה חלב קדשים, אסרה אותו בהנאה, ובזה בלבד הוא חמור מחלב חולין, שאינו אסור בהנאה, אבל באכילה גם חלב חולין אסור.

ג. **שוב רצו לומר**, שהראיה לכך שחלב בהמה טהורה מותר, **מהכתוב "וְיָדִי חֵלֶב עֲזִים לְלַחֲמָךְ לֶלֶחֶם בֵּיתְךָ וְחִיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ"**, שמשמע ממנו, שחלב עזים יביא לחם, ולכאורה יעשה זאת על ידי מכירתו, ואם כן מותר הוא.

- אולם דחו זאת, כי ניתן לומר שאין החלב

הזה מותר באכילה, אלא בסחורה בלבד.

ד. **ויש להביא ראיה** לכך שחלב בהמה טהורה מותר, **ממה ששלח ישי חריצי חלב** [=גבינות] **עם דוד למלחמה**, לתת לשר האלף, כמו שנאמר, **"וַיֹּאמֶר יֵשׁוּעַ לְדָוִד בְּנוֹ קָח נָא לְאַחִיד אִפֶּת הַקְּלָיָא הַזֶּה וְעֲשֵׂהָ לָחֶם הַזֶּה וְתָרַץ הַמִּתְנַהֵּה לְאַחִיד. וְאַתָּה עֲשֵׂתָ תְּרִיצִי הַחֵלֶב הַזֶּה לָחֶם תִּבְיָא לְשֵׁר הָאֵלֶף וְאַתָּה אַחִיד תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאַתָּה עֲרַבְתָּם תִּקְחִי"**, ובוודאי לא שלח את חריצי החלב לעשות בהם סחורה, שכן אין דרך לעשות סחורה במלחמה, אלא לאכילה שלחם.

ה. **ועוד יש להביא ראיה** לכך שחלב בהמה טהורה מותר באכילה, **שכן ארץ ישראל נשתבחה בכך שהיא "ארץ זבת חלב ודבש"**, ובוודאי לא היה הכתוב משבחה בדברים אסורים.

ו. **ועוד יש להביא ראיה** לכך שחלב בהמה טהורה מותר באכילה, **מהכתוב "הוֹי כָּל צִמָּא לְכוּ לִמְיָם וְנָשֶׁר אִין לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וְנֹאכְלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶּסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יֵין וְחֵלֶב"**, הרי שאומר הכתוב ללכת לאכול יין וחלב.

למה חזרה תורה שתי

פעמים על הבהמות הטמאות

בפרשת שמיני (ויקרא י"א ד'-ח') נאמר – **"אֲךָ אֵת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּעֵלֵי הַגֶּרֶה וּמִמִּפְרִיסֵי הַפָּרָסָה אֵת הַגִּמְלָה כִּי מַעֲלֵה גֶרֶה הוּא וּפְרָסָה אֵינָנוּ מִפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֵם. וְאַתָּה הִשְׁכָּן כִּי מַעֲלֵה גֶרֶה הוּא וּפְרָסָה לֹא יִפְרִיס טָמֵא הוּא**

"וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁךְ וְהַפֶּרֶס וְהַעֲזָנִיָּה. וְהַרְאָה וְאֵת הָאִיָּה וְהַדִּיָּה לְמִינָהּ. וְאֵת כָּל עֶרֶב לְמִינֹו. וְאֵת בֵּת הַיַּעֲנָה וְאֵת הַתְּחָמָס וְאֵת הַשְּׁחָף וְאֵת הַנֶּץ לְמִינָהּ. אֵת הַכּוֹס וְאֵת הַיִּנְשׁוּף וְהַתְּנַשְׁמָת. וְהַקָּצֵת וְאֵת הַרְחֻמָּה וְאֵת הַשֶּׁלֶף. וְהַחֲסִידָה וְהָאֶנְכָּה לְמִינָהּ וְהַדּוֹכִיפָת וְהָעֵטְלָף."

והסיבה שחזרה תורה על הדברים האסורים הללו פעם שניה, ללמד דבר שלא היה נאמר בפעם הראשונה, והוא **הראה**.

טמא הנולד מן הטהור ודומה לטהור במקצת סימנים – לדעת רבי שמעון

כבר נתבאר שלדעת רבי שמעון כל שאין בו סימני טהרה אף שנולד מן הטהור הרי זה אסור באכילה.

ונסתפקו בגמרא, מה דעת רבי שמעון, בדין טמא שנולד מן הטהור, אבל דומה לטהור במקצת סימנים, **האם די בכך שדומה לטהור במקצת סימנים, בכדי שלא יהא נחשב כבהמה טמאה, או שאינו מותר באכילה עד שיהא דומה למין אמו בראשו ורובו**, [שכן דעת רבי שמעון לעניין בכורה, שאין הבכור מתקדש, עד שיהא דומה לאמו בראשו ורובו, ולא די בדמיון של מקצת סימנים כנזכר בדף ה'].

ומסקנת הסוגיה, שלדעת רבי שמעון, טמא הנולד מן הטהור אינו מותר באכילה, **אלא אם כן דומה לאמו בראשו ורובו**.

לָכֵם. וְאֵת הָאֲרָנְבָת כִּי מַעֲלַת גֵּרָה הוּא וּפְרָסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הוּא לָכֵם. וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְרִיס פְּרָסָה הוּא וְשִׁסַּע שִׁסַּע פְּרָסָה וְהוּא גֵּרָה לֹא יָגֵר טְמֵאָה הוּא לָכֵם. מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִנְעֻוּ טְמֵאִים הֵם לָכֵם."

ובפרשת ראה [דברים י"ד ז'-ח'] נאמר – "אֲדָּאֵךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ עֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמִּפְרִיסֵי הַפְּרָסָה הַשְּׂסִיעָה אֶת הַגָּמֶל וְאֵת הָאֲרָנְבָת וְאֵת הַשֶּׁפֶן כִּי מַעֲלָה גֵרָה הֵמָּה וּפְרָסָה לֹא הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֵם. וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְרִיס פְּרָסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טְמֵאָה הוּא לָכֵם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִנְעֻוּ."

והסיבה שחזרה תורה על הדברים האסורים הללו פעם שניה, ללמד דבר שלא היה למד מהפעם הראשונה, והוא **השסועה**¹.

למה חזרה תורה שתי פעמים על העופות הטמאים

בפרשת שמיני [ויקרא י"א י"ג-י"ט] נאמר – "וְאֵת אֵלֶּה תִּשְׁקָצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֹאכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֵת הַנֶּשֶׁךְ וְאֵת הַפֶּרֶס וְאֵת הַעֲזָנִיָּה. וְאֵת הַדִּיָּה וְאֵת הָאִיָּה לְמִינָהּ. אֵת כָּל עֶרֶב לְמִינֹו. וְאֵת בֵּת הַיַּעֲנָה וְאֵת הַתְּחָמָס וְאֵת הַשְּׁחָף וְאֵת הַנֶּץ

לְמִינָהּ. וְאֵת הַכּוֹס וְאֵת הַשֶּׁלֶף וְאֵת הַיִּנְשׁוּף. וְאֵת הַתְּנַשְׁמָת וְאֵת הַקָּצֵת וְאֵת הַרְחָם. וְאֵת הַחֲסִידָה וְהָאֶנְכָּה לְמִינָהּ וְאֵת הַדּוֹכִיפָת וְאֵת הָעֵטְלָף.

ובפרשת ראה [דברים י"ד י"ב-י"ח] נאמר –

¹ ר"י מירש שהיא בריה שיש לה שני גבין ושני שדראות ולא נאמר בתורת כהנים. הוספות

דף ז

הנולד מטמא והנולד מטהור והנולד מטמא וטהור

לדעת רבי יהושע – אין בהמה מותרת לאכילה, אלא אם כן באה מאב ואם טהורים, שטאמר, "זאת תִּהְיֶהמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ שׁוֹר שֶׁהַכְּשָׁבִים וְשֶׁהָעִזִּים", ללמד, שאין השה מותר, אלא כשבא משני כבשים, או משני עיזים, כלומר שהאב והאם טהורים, [אבל כשאחד מהוריו טמא, הרי זה טמא¹, ואין הכוונה שאחד מההורים מין טמא ממש, כי אין שני מינים מתעברים זה מזה, אלא הכוונה שאחד מההורים הוא כמין טמא הנולד מן הטהור, שהוא נחשב כטמא גמור, ולכן גם בנו טמא].

ואף זה שנולד מן הטהור, אם הוא עצמו נראה כמין טמא, אסור באכילה, [וזה כדעת רבי שמעון], **עד שיהא דומה למין טהור לכל הפחות בסימן אחד,** [ובזה חלוק הוא על רבי שמעון], ועל זה נאמר, "אֶךָ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנֶּה הַגֵּרָה וּמִמֶּנֶּה הַכְּשָׁבִים וְהָעִזִּים..." ללמד, שדווקא זה שכולו כמין טמא, אסור, אבל אם הוא דומה במקצת למין טהור הרי זה מותר.

ולדעת רבי אליעזר – הנולד מטהורים מותר באכילה, אפילו כולו כמין טמא², והכתוב הזה, "אֶךָ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ"

מִמֶּנֶּה הַגֵּרָה וּמִמֶּנֶּה הַכְּשָׁבִים וְהָעִזִּים...", האוסר טמא, בא לומר, שדווקא טמא בן טמאים אסור, אבל כשאחד מהוריו טהור גם הבן טהור, ולא רק כשהאם טהורה, אלא אף כשהאב טהור, שנאמר "שֶׁהַכְּשָׁבִים וְהָעִזִּים", לרבות כל שאחד מהוריו טהור³.

סיכום דיני טמא הנולד

מטהור וטהור הנולד מטמא

טמא בן טמא – לדברי הכל אסור.

טהור בן טמא דומה ברובו וראשו לטמא – לכאורה גם בזה לדברי הכל אסור שלא מצאנו מפורש מי שמתיר.

טהור בן טמא דומה במקצת לטמא – לכאורה גם בזה לדברי הכל אסור שלא מצאנו מפורש מי שמתיר.

טהור כולו בן טמא – לכאורה גם בזה לדברי הכל אסור שלא מצאנו מפורש מי שמתיר.

טהור בן טהור – לדברי הכל מותר [לדעת רבי יהושע רק כששני ההורים טהורים ולדעת רבי אליעזר אף כשאחד מהוריו כמין טמא].

טמא בן טהור דומה ברובו וראשו לטהור – לדברי הכל מותר [לדעת רבי יהושע רק כששני ההורים טהורים ולדעת רבי אליעזר אף כשאחד מהוריו כמין טמא].

טמא בן טהור דומה במקצת לטהור – לדברי

הוספות

¹ ודווקא בזה סבר זה וזה גורס אסור כי למד מהכתוב "שה כשבים" אבל בשאר מקומות זה וזה גורס מותר.

² ולא נתבאר הטעם לכך אולם מסתבר שהוא כטעם חכמים בדף ו'. אולם הראוני שהרא"ש כתב שבוה דעת רבי אליעזר כדעת רבי יהושע ורבי שמעון ובעינן שיהא דומה במקצת למין טהור ולא נחלק עם רבי יהושע אלא בכך שדי שיהא אחד מההורים טהור. ולפי זה יש לשנות גם בסיכום הכתוב להלן. ומיהו, מתוך הסוגיה אין ראיה לכך, ולכאורה אדרבה, מסתבר, שכל שלא נתפרש בדבריו שחולק על חכמים [הנזכרים בדף ו'], שאפילו כולו כמין טמא, הרי זה טהור, ותהא דעתו כדעת חכמים הני"ל. ויל"ע בדבר.

³ ודווקא בזה סבר זה וזה גורס מותר כי למד מהכתוב "שה ושה" אבל בשאר מקומות זה וזה גורס אסור.

ואחד מותר, הרי זה מותר, ולכן בהמה שנולדה מאם טרפה ואב תמים, מותרת להיקרב למזבח.

ולדעת רבי אליעזר – זה וזה גורם אסור, כלומר הבא משני גורמים, שאחד אסור ואחד מותר, הרי זה אסור, ולכן בהמה שנולדה מאם טרפה ואב תמים, אינה קרבה למזבח.

רבי שמעון אסור, ולדברי רבי יהושע ורבי אליעזר מותר [לדעת רבי יהושע רק כששני ההורים טהורים ולדעת רבי אליעזר אף כשאחד מהוריו כמין טמא].

טמא כולו בן טהור – לדברי רבי שמעון ורבי יהושע אסור, ולדברי רבי אליעזר מותר [אף כשאחד מהוריו כמין טמא].

אין עיבור משני מינים

לדברי רבי יהושע בן לוי, לעולם אין מתעברת, לא טמאה מן הטהור, ולא טהורה מן הטמא, ולא גסה מן הדקה, ולא דקה מן הגסה, ולא בהמה מן חיה, ולא חיה מן בהמה, חוץ מצבי ותייש¹, שלדעת רבי אליעזר ובני מחלוקתו, יוצא מהם כוי, [ונחלקו בו אם נוהג בו איסור אותו ואת בנו].

ומה שנזכר לעיל, "נולד מטמא וטהור", הכוונה לטמא וטהור מאותו מין, שאחד מהם נראה כמין אחר.

ובדף ח' יתבאר בעזה"י, שכל שתשישם ועיבורם שווה, כגון כבש ועז, יולדים ומגדלים זה מזה.

זה וזה גורם

לדעת רבי יהושע – זה וזה גורם מותר, כלומר, הבא משני גורמים, שאחד אסור

מי רגלים של סוסים וגמלים

לכל הלשונות בגמרא, מי רגלים של סוסים וגמלים **מותרים**, ואינם אסורים כסוסים וחמורים עצמם.

ללשון ראשון – הטעם לכך שמי רגלים של סוסים וגמלים מותרים, כי מי רגלים של סוסים וגמלים יוצאים מהם צלולים, כמו המים שנכנסו להם, ואם כן ברור שאינם אלא המים שנכנסו, והמים שנכנסו להם מותרים.

וללשון שני – הטעם לכך שמי רגלים של סוסים וגמלים מותרים, כי אינם ראויים לשתייה כלל, וכל שאינו ראוי למאכל, בטל ממנו האיסור².

מי רגלים של חמור

נסתפקו בגמרא במי רגלים של חמור אם

¹ הוספות

¹ הא דלא קאמר חוץ מן הדולפנין, שפרים ורבים מבני אדם, כדאמר לקמן, לא קשה מידי, דלא איירי רבי יהושע בן לוי אלא בבהמה וחיה, ולא בבני אדם, והנהו בני ימא נינהו. [תוס']

² לכאורה, לפי הסברא של לשון שני, לאסור מי רגלים של חמורים, כי היו בתוך החמור, יש לאסור גם מי רגלים של סוסים וגמלים. ויל"ע בדבר. שו"ר בתוד"ה רוב דגים, שכתב כן להדיה, שללשון שני, גם מי רגלים של סוסים וגמלים אסור.

מפני מה דבש דבורים מותר

- יש אומרים שהסיבה שדבש דבורים מותר באכילה, כי אין הדבש נעשה מגוף הדבורים כלל, אלא הן מכניסות לגופן צוף מהפרחים, וממנו נעשה הדבש במעיהן, ולא מעורב בו דבר מגוף הדבורים. [וזה אינו כדעת רב ששת, האומר, שכל שהיה בגוף הטמא, אסור, אף שאין בו מגוף הטמא].

- ולדעת רבי יעקב, אף שמסבא היה מקום לאסור את דבש הדבורים, [כדעת רב ששת, שכל שהיה בגוף הטמא נאסר], גזרת הכתוב היא, שדבש דבורים מותר, שנאמר, "וְכָל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכְלוּ", "הוא" מיעוט הוא, ללמד, שדווקא שרץ העוף עצמו טמא, אבל מה שהעוף משרץ, אינו טמא, ובכלל זה דבש דבורים. [אבל דבש גזין וצירעין אסור, משום שאינו קרוי דבש סתם, אלא דבש גזין ודבש צירעין, ומאחר ששם עליו הרי זה, אסור, שלא התירה תורה אלא מה שהעוף משרץ, ואינו נקרא על שם השרץ. וכל זה לדעת רבי יעקב, אבל לדעה ראשונה, גם דבש גזין וצירעין מותר באכילה, כי אין בו מגוף הטמא, וכן שנינו בברייתא].

טומאת אוכלים בדבש

- דבש דבורים, אף בעודו בכורת, נחשב כאוכל, ומקבל טומאת אוכלים, ואינו צריך מחשבה לכך, כי מן הסתם עומד לאכילה.

הם מותרים או לא, ופשט רב ששת שהם אסורים.

< ללשון ראשון, סיבת הספק היא, שכן מי רגלים של חמור יוצאים ממנו עכורים, ומעתה, אם עכירותם היא משום שמעורב בהם מגוף החמור, אם כן הם אסורים, ואם עכירותם היא מחמימות הבשר וסרחונו, אבל לא מעורב בהם מגוף הבשר, הם מותרים.

ופשט רב ששת, שהם אסורים, כי מבואר במשנתנו, שכל היוצא מן הטמא אסור, שלא רק היוצא מטמא, כלומר מגופו של טמא, אסור, אלא אף כל שהוא מין טמא, כלומר שדומה לדבר טמא, אסור, ומי רגלים עכורים אלו, דומים לחלב, שהוא עכור, ולכן גם הם אסורים, כמו חלב של טמא.

< ולשון שני, סיבת הספק היא, שכן מי רגלים של חמור מסריחים, ומעתה מאחר שאין בני אדם שותים מים כאלו, אם כן יש להחשיבם כמי שבטלו מתורת אוכל, ואינם אסורים. אולם מצד שני יתכן לומר, מאחר שיש בני אדם ששותים מי רגלים של חמור לרפואה [של יקרונא], אינם בטלים מתורת אוכל, ועדיין הם אסורים.

ופשט רב ששת, שהם אסורים, כי מבואר במשנתנו, שכל היוצא מן הטמא, כלומר שהיה בתוך הטמא ויצא, הרי זה אסור, ומים אלו, מאחר שהיו בחמור, הרי אלו אסורים.

- אבל דבש גזין וצירעין, מן הסתם אינו עומד לאכילה, ואינו מקבל טומאת אוכלים, ורק אחר שיחשבו עליו לאוכלו, הוא יקבל טומאת אוכלים.

הנולד, ולא כחלק מגוף האם, אלא כהפרשה בעלמא, ולכן הוא מותר באכילה.

עור הבא כנגד פניו של אדם

עור שיש על פני תינוק כשהוא נולד, שהוא כעין שליא, אינו נחשב לא כחלק מגוף הנולד, ולא כחלק מגוף האם, אלא כהפרשה בעלמא, ולכן אפילו הנולד ואמו מתים, אותו עור אינו מטמא כמת¹.

דג הנמצא במעי דג טהור

דג טהור אינו מגדל עוברו במעיו, אלא מטיל ביצים, [כעופות, ואחר כך יושב עליהן ומחממן, ונעשה בהן עובר ויוצא מהקליפה], ולפיכך, כשנמצא דג בתוך מעי דג טהור, אין זו עוברו של הדג הטהור, אלא דג אחר שבלע בפיו.

ומעתה, אם ראינו שבלע דג טמא, [אף שלא ניתן להכיר את הנמצא אם הוא זה שבלע], מן הסתם הדג הנמצא הוא הדג שבלע, והרי זה אסור².

חלי יחמורתא

חלי יחמורתא הן כעין ביצי זכר היוצאים מרחם היחמורות, וחכמים היו סבורים שהם אסורים, כדין אבר מן החי, כי ודאי הם אברים של עובר זכר שברחם.

אולם רב ספרא לימד, שאינם ביצי זכר, אלא קרישת זרע של איל, שהאיל הולך אחר האילה להזקק לה, ומתוך שרחמה צר, אינו מצליח, והולך אחר היחמורת, ושופך הרבה זרע, ונקרש, ואותו זרע קרוש יוצא, ונראה כביצי זכר, ואם כן אין זה אבר מן החי, ואין לאוסרו.

עור הבא כנגד פניו של חמור

עור שיש על פני החמור כשהוא נולד, שהוא כעין שליא, אינו נחשב לא כחלק מגוף

הוספות

¹ רש"י פירש, שמתחילה רב חסדא רצה לומר, שהעור הזה נחשב כחלק מהאם, ואם כן, כשהיא מתה הוא טמא, ובחמור הוא אסור מחמת שהוא חלק מן האם. אולם התוס' כתבו, שרב חסדא רצה לומר, שהעור הזה נחשב כחלק מן האם והבן יחד, ואינו מטמא אלא כששניהם מתו. אך התוס' העדיפו את פירוש רש"י.

² ומסתבר, שאם ראינו שבלע דג טהור, מן הסתם הדג הנמצא הוא הדג שבלע, והרי זה מותר. אבל יל"ע מה הדין כשלא ראינו איזה דג בלע.

³ תימה, במסכת אהלות, תנו, כלב שאכל בשר המת, כמה תשהה במעיו, שלשה ימים מעת לעת, ובעופות ובדגים, כדי שתפול לאור ותשרף. אלמא חשיב עכול, והכא נמי לישתרי. ולא מסתבר לחלק בין בשר המת לשאר דברים ... ויש לחלק בין איסור לטומאה. ויש רוצים להתיר מתוך משנה זו, חטה שנמצאת בפסח במעי תרנגולת. ולפי מה שחלקתי בין איסור לטומאה אין זה ראיה. עוד פירש רבינו תם, דשמוא יש להחמיר כרבי יהודה בן בתירה, דבעי מעת לעת. ואם באנו לומר דאין חילוק בין איסור לטומאה, צריך לומר דשמעתא אתיא בלא שהה כדי עיכול. ואם תאמר, אי לא שהה כדי עיכול, היכי פריך בגמרא, כי חזינא דבלע נימא האי איעכל והאי אשרוצי אשריץ. יש לומר, פעם ממחר להתעכל קודם, ולא הוי ככלב, דלעולם שלושה ימים. [תוס'].

דג הנמצא במעי דג טמא

הטמא, ואפילו הוא נראה כמין טהור.

- **ולדעת רב אשי, בכל אופן שנמצא דג כמין טהור במעי דג טמא, הרי זה מותר**, כי רוב עוברים דומים למין האם, וזה שנמצא שאינו דומה למין האם, מן הסתם בלוע הוא ולא עובר, ומאחר שנראה כמין טהור, מן הסתם מין טהור הוא, ומותר¹.

-

יש חילוק בין דגים טמאים לדגים טהורים, **שדג טמא משריץ** [עוברו בתוך גופו]², כשאר בהמה וחיה], **ודג טהור מטיל ביצים**, [ויושב עליהם, ומחממן, עד שיוציאם מן הקליפה כעופות].

כל המוליד [שילד עובר ממנו], **מניק** [שיש לו דדים]. **וכל המטיל ביצים**, אין לו דדים, אלא **מלקט** פירורים ומפרנס בניו.

חוץ מעטלף, [=דומה לעכבר ויש לו כנפים], שאף על פי **שמטיל ביצים**, **מניק**.

דף ח

הדולפנין, הם דגים הנקראים בארמית בני ימא [=בני הים. חציים צורת אדם, וחציים צורת דג], **פריס ורביס מבני אדם**, [שאם בא אדם עליהם, מתעברות הימנו].

כל שזכרותו [=הגיד] **מבחוץ, מוליד**, כלומר העובר נוצר במעי האם, ונולד שלם. **וכל**

דג טמא מגדל עוברו במעיו, כשאר בהמות וחיות, ולפיכך, כשנמצא דג במעיו, **יתכן שהוא עוברו, האסור כמותו, ויתכן שהוא דג אחר שבלע**, ואינו נידון כמין הבולע אלא כמין הנבלע.

- **לדעת רב ששת, אם ראינו שבלע דג טהור, ואחר נמצא דג דרך הרעי**, ודאי אין זה עובר, אלא הדג שבלע, כי העובר היה נמצא בבית הרחם, ולכן **הוא מותר**. [אבל בשאר אופנים, יש לחוש שהנמצא הוא העובר, והרי זה אסור, כדין היוצא מן הטמא, ואפילו הוא נראה כמין טהור].

- **ולדעת רב פפא, אם ראינו שבלע דג טהור, ואחר כך נמצא דג דרך בית הבליעה**, ודאי אין זה עובר, אלא הדג שבלע, כי העובר היה נמצא בבית הרחם, ולכן **הוא מותר**. [אבל בשאר אופנים, יש לחוש שהנמצא הוא העובר, והרי זה אסור, כדין היוצא מן הטמא, ואפילו הוא נראה כמין טהור].

- **ולדעת רב נחמן, אם ראינו שבלע דג טהור, ואחר כך נמצא דג שלם**, ודאי אין זה עובר, אלא הדג שבלע, כי אם היה זה עובר, מאחר שנשלמה יצירתו, היה יוצא מהאם, ולא משתהה בתוכה, ולכן הנמצא **מותר**. [אבל בשאר אופנים, יש לחוש שהנמצא הוא העובר, והרי זה אסור, כדין היוצא מן

הוספות

¹ הלכתא כרב אשי, דהוא בתראה. ויש להחזיר אותן דגים שקורין מרג"ש, הנמצא תוך דג בליני"א, ואף על גב דלא חזינן דבלע ואין להקשות ממתניתין, דשריא דג טמא שבלע דג טהור, לרב ששת דאסר מי רגלים של חמור, דאפילו ללישנא בתרא דרב ששת, דאסר אף של סוסים וגמל, לא דמי, חדא, דמתניתין לא איירי אלא נמצא תוכו דג טהור, ואפילו יצאו, הכא פשיטא דדגים עייל דגים נפיק, אבל מים שהבהמה שותה, לחלוחית הגוף מתערב עמהם ... [תוס'].
² במסכת עבודה זרה פרק אין מעמידין מפרש, תרויהו מטילי ביצים נינהו, זה משריץ מבחוץ, וזה משריץ מבפנים. [תוס'].

שזכרתו מבפנים, מטיל ביצים. כל שתשמישו ועיבורו שוה, [כגון כשב ועז,

ששניהם פנים כנגד עורף, וימי עיבורם שוה, ששוהים חמשה חדשים], אם בא אחד על מין חברו, **יולדים, וכן מגדלים** [=מניקים] זה מזה.²

הכל משמשים פנים כנגד עורף, חוץ משלשה, שמשמשים פנים כנגד פנים, ואלו הם, דג. ואדם. ונחש. והסיבה לכך שאלו נשתנו משאר בריות, לשמש פנים כנגד פנים, הואיל ודברה עמהם שכינה³.⁴ וגמל משמש אחור כנגד אחור.

זמני עיבור בעלי חיים וגידולי קרקע שכנגדם

ימי העיבור	בחי	בצומח
21 יום	תרנגולת ⁵	אילן לוז ⁶
50 יום	כלב	אילן תאנה
52 יום	חתול	אילן תות ⁷
60 יום	חזיר	אילן תפוח

כל שתשמישו ביום, [=תרנגול], יולד ביום. כל שתשמישו בלילה, [=עטלף], יולד בלילה. וכל שתשמישו בין ביום בין בלילה, [=אדם וכל הדומים לו], יולד בין ביום בין בלילה.

ומאחר שלמדנו, שאין תרנגול מטיל ביצים אלא ביום, מי שבדק את לול התרנגולים בתחילת ליל יום טוב, ולא ראה בו ביצה, והשכים לפנות בוקר וראה בו ביצה, ודאי שלא נולדה הביצה בלילה, אלא קודם הלילה בערב יום טוב, והרי היא מותרת באכילה ביום טוב¹, כדן ביצה שנולדה קודם יום טוב, ומה שלא ראה אותה בתחילת הלילה, כנראה שחזרה לתוך התרנגולת בשעה שבדק, ומכל מקום מאחר שכבר נולדה קודם, לכן הותרה באכילה, ואינה נאסרת מחמת חזרתה.

הוספות

¹ מכאן מתירין לקנות ביצים בליל שני של יו"ט של גלויות, [שודאי נולדו ביום הראשון], חוץ משני ימים טובים של ראש השנה, לפי שקדושה אחת הן. [תוס'].

² יל"ע אם דווקא כשילדה זה מזה הם מניקים זה את זה, או שאין הולדה והנקה תלויים זה בזה, ולעולם יונקים זה מזה, אף כשלא נולדו זה מזה, כגון כבש גמור יונק מעז גמור.

³ יתכן שהסיבה לכך, כי אין ראוי להפנות עורף, למי שדברה עמו שכינה.

⁴ עם הדג דברה שכינה, כמו שנאמר בספר יונה, "ויאמר ה' לדג וינקא את יונה אל הַבִּשְׁתָּה". ועם אדם דברה שכינה, כמו שנאמר בהרבה מקומות, ואלו שנים מהם, "ויצו ה' אלקים על הָאָדָם לאמר מפל עץ הָעֵץ אֲכַל תֹּאכְלֶה", "וינקא ה' אלקים אֶל הָאָדָם ויֹאמֶר לוֹ אֶפְקָה". ועם הנחש דברה שכינה, כמו שנאמר, "ויאמר ה' אלקים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אֲרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל חֲנֹקְךָ תֵּלֵךְ וְעַפְרָת תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ".

⁵ לאחר שנתעברה מן התרנגול, שוהה ביצתה ליגמר בתוך מעיה עד אחד ועשרים יום. [רש"י].

⁶ משעת פרחיו עד שעת גמר פריו (שנים) [אחד] ועשרים יום. [רש"י]. פירש הקונטרס לזו הוא קורדלי"א [=עץ אלסר] שגדלים בו אגוזים קטנים. וריב"א מפרש שקדים שקורין אמנדליי"ד, ד"בטנים ושקדים", מתרגם ירושלמי, "לזוים" "מקל שקד", מתרגם "חוטרא דלזוא". וי"מ מקל שקד אחד לכ"א, אף מ"ז בתמוז לתשעה באב, כן "וינאץ השקד", מתרגם "שיגדא" "ויגמל שקדים" מתרגם "וכפית שגדין", עוד אמרינן, "וינאץ השקד" זה לזו של שדרה, ממנה עתידים מתים להחיות לעתיד לבא, "לזו" תרגום של "שקד". [תוס'].

⁷ אין ראייה מכאן שמברכין עליהן בורא פרי העץ, דהכי אמרינן באילן דגן, דאתיא כמאן דאמר, עץ שאכל ממנו אדם הראשון חטה היתה, אלמא קרי לתבואה אילן, ולא מברכין בהם פרי העץ. ומיהו תותים הגדלים באילן, מברכין פרי העץ, אבל לא אתותי שדה, דאי שקלת לפירא לא הדר גוואז ומפיק, ואין מברכין פרי העץ אלא כי הדר גוואז ומפיק. [תוס'].

גומר פירותיו פעם ראשונה, אלא שבעים שנה אחר נטיעתו.⁷

זמני עיבור בעלי חיים וגידולי קרקע שכנגדם

ימי העיבור	בחי	בצומח
[150 יום =] חמישה חודשים	בהמה דקה טהורה	אילן גפן
[180 יום =] ששה חודשים	שועל וכל מיני שרצים	אילן תבואה ¹
[270 יום =] תשעה חודשים	בהמה גסה טהורה	אילן זית
[360 יום =] שנים עשר חודש	בהמה גסה טמאה כחמור	אילן דקל ²
[1080 יום או 1105 יום =] שלוש שנים	הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס ³ והפיל והקוף והקיפוף ⁴	אילן בנות שוח ⁵ וכן חרוב
[2520 יום או 2555 יום =] שבע שנים	נחש	יש אומרים לא מצינו נחש חבר. ויש אומרים מצינו לו חבר והוא מוכססים ⁶

מניין שעיבורו של נחש הוא שבע שנים

רב יהודה אמר רב או רבי יהושע בן חנניא ביארו מניין לנו שעיבורו של נחש שבע שנים.

שבקללת הנחש נאמר, "אָרוֹר אֶתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה", ואם כוונת הכתוב לומר שנתקלל רק בכך שיהא עיבורו יותר מכל שאר בעלי חיים, כלומר יותר משלוש שנים, ודיו שיתקלל שיהא עיבורו שלוש שנים ויום אחד, לא היה צריך להזכיר בכתוב גם "מִכָּל הַבְּהֵמָה", וגם "וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה", ודי היה להזכיר את זה שעיבורו מרובה ביותר, כגון חית השדה שעיבורה שלוש שנים, ובזה היינו יודעים שעיבור הנחש מרובה ממנו.

ומתוך שאמר הכתוב, "אָרוֹר אֶתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה", על כרחך כך כוונת הכתוב, שיהא הנחש מקולל

אפעה דומה לחרוב בדבר נוסף, והוא, שהאפעה אינו מתעבר פעם ראשונה, אלא שבעים שנה אחר שנולד, והחרוב אינו

הוספות

¹ כמאן דאמר, עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה, קרי לתבואה אילן. [רש"י].

² שגדלים בו תמרים. [רש"י].

³ כאן פירש הקונטרס אפא. ובפרק קמא דסנהדרין פירש פוט"ש. וסוף פרק קמא דבבא קמא אמרין, ברדלס זו אפא, ואמרין צבוע זה אפא, "וגיא הצבועים", מתרגם "מישר אפעיא". מיהו ברדלס דהכא משמעו דהוא כעין פוט"ש, וילד לשלש שנים, מדשינה אפעה לשבעים שנה, ושני מיני ברדלס הן. [תוס']. ומיהו מתוך פירוש רש"י נראה, שאפעה יולד לשלוש שנים, אלא שבפעם הראשונה מתעבר אחר שבעים שנה.

⁴ כעין קוף הוא ויש לה זנב. [רש"י]. מין חיה הוא, מדחשיב להו בהדי פיל ... ויש קפוף אחר מין עוף ... [תוס'].

⁵ על משנה דשביעית שלהן בשניה, פירש בירושלמי, בכל שנה חונטין בה פירות, ופירות שחונטין בשנה אחת, אין נגמרין עד שלש שנים. ולא כפירוש ר"ח, שפירש ... לא מפקין בכל שתא אלא ... לשלוש שנים. [תוס'].

⁶ מין בנות שוח ולא בנות שוח ממש. [רש"י].

⁷ לכאורה אינם שווים לגמרי, כי האפעה רק מתעבר אז, ועדיין עליו להמתין עוד שלוש שנים עד שילד, אבל החרוב כבר גומר פירות אז, מפרח שכבר יצא שלוש שנים קודם לכן.

אחר העיבור, שבוזה דומה הוא לבני אדם.

הקשה הקיסר – והלא זקני אתונה חכמים הם, ובוודאי בדקו היטב מה שעשו.

ענה לו רבי יהושע – אנו חכמים מהם.

אמר לו הקיסר – אם חכם אתה, לך נצחם, והביאם לי.

שאל רבי יהושע – כמה הם אותם זקני אתונה.

ענה הקיסר – ששים בני אדם.

ביקש רבי יהושע – עשה לי ספינה שיש בה ששים חדרים, ובכל חדר ששים כסאות. ועשה לו הקיסר בקשתו. והלך רבי יהושע להביאם.

כיצד גילה רבי יהושע את פתח בי אתונא?

כשהגיע רבי יהושע לכרך של אתונה נכנס לבית מטבחים ופגש אדם חותך בהמה לאברים.

שאל אותו רבי יהושע – האם תמכור לי את הראש שלך.
ענה לו – כן.

שאל רבי יהושע – בכמה.

ענה לו – בחצי זוז.

שילם רבי יהושע, ואותו האיש נתן לו את ראש הבהמה.

אמר לו רבי יהושע – וכי דיברתי עמך על ראש הבהמה, הלא את ראשך קניתי, אם רוצה אתה שאניח לראשך, לך לפני, והראה לי היכן פתח של בית אתונה, [מקום זקני

מהבהמה, באותו שיעור שהבהמה מקוללת מהחיה.

ומאחר שעניין זה נאמר לרעתו, יש לנו לחפש את ההפרש הגדול ביותר בין עיבור בהמה לעיבור חיה, והוא הפרש של שבע פעמים, שכן עיבור בהמה טמאה הוא שנה, והוא פי שבע מעיבור חיה קטנה כחתול, שעיבורה 52 יום, $[364 = 7 \times 52]$, וכשם שהבהמה הזו מקוללת מהחיה הזו פי שבע, כך הנחש מקולל מהבהמה הזו פי שבע, ואם כן, עיבורו של הנחש הוא שבע שנים.

רבי יהושע וסבי דבי אתונא

המעשה שמחמתו הלך רבי יהושע לזקני אתונה?

הקיסר שאל את רבי יהושע בן חנניה – כמה ימי עיבורו של הנחש.

ענה לו רבי יהושע – שבע שנים.

אמר הקיסר – והלא זקני אתונה הרביעו נחש, והוליד לשלוש שנים.

ענה רבי יהושע – אותו נחש כבר היה מעובר ארבע שנים קודם לכן, והם טעו, כשחשבו שהוליד שלוש שנים אחר ההרבעה.

הקשה הקיסר – והלא הם הרביעו את הנחש, ושימש, ואם היה מעובר קודם לכן, לא היה משמש, [שכן דרך חיה ובהמה מאחר שמתעברות אינן מקבלות זכר].

ענה רבי יהושע – הנחש דרכו לשמש גם

[אתונה].

וכשלא היו שם שומרים, נכנס רבי יהושע.

תחילת דיבורו של רבי יהושע עם זקני בי אתונא <

כשנכנס, ראה שהבחורים יושבים למעלה, והזקנים יושבים למטה, [ולחרע לנכנסים היו יושבים כן, שהנותן שלום לעליונים תחלה, הורגים אותו התחתונים, שאומרים לו, אנו הזקנים, ולנו היה לך ליתן שלום תחילה, והנותן שלום לזקנים תחילה, הורגים אותו הבחורים, שאומרים לו, הלא אנו חשובים מהם, שאנחנו למעלה והם למטה].

אמר לעצמו רבי יהושע, אם אתן שלום לעליונים תחילה, הזקנים יהרגוני, ואם אתן שלום לזקנים תחילה, העליונים יהרגוני, מה עשה, אמר סתם – "שלום עליכם".

שאלו אותו הזקנים – מדוע באת לכאן.

ענה להם רבי יהושע – חכם היהודים אנוכי, ורוצה אני ללמוד חכמה מכם.

אמרו לו – אם חכם אתה, נשאל אותך קושיות, [ונראה חכמתך].

אמר להם – מסכים אני שתבחנו אותי, ואם תנצחוני עשו בי כרצונכם, ואם אני אנצח אתכם, תבואו לאכול עמי בספינה.

והסכימו לתנאו.

יש מי שמתאים לו המכובד ולא הפחות <

שאלו הזקנים את רבי יהושע – זה שרצה לשאת אשה מסוימת, ולא נתנו לו אותה, מה ראה שהולך לבקש אשה מיוחסת מן הראשונה, הרי היה לו לומר, הואיל ולא

אמר לו אותו האיש – ירא אנוכי, כי כל מי שמראה את פתח מקומם, הורגים אותו.

אמר לו רבי יהושע – טול חבילה של קנים, ולך, וכשתגיע ליד הפתח שלהם, העמד אותה על הארץ, כאדם העומד לנוח, נוכך לא יבינו שאתה מראה לי את הפתח].

וכך עשה.

כיצד נכנס רבי יהושע לבי אתונא <

הלך רבי יהושע, ומצא שהיו שומרים באותו פתח, חלקם מבפנים, [שלא יניחו לשום אדם להיכנס], וחלקם מבחוץ, [שלא יצא אחד מהזקנים לחוץ], והפתח היה עבה, והיו בו סובין או עפר, שניכר בהם מדרס רגלים, וכשהיו הזקנים רואים בו סימנים של אדם שנכנס, היו הורגים את השומרים החיצונים, על שהניחו אדם להיכנס, וכשהיו רואים בו סימנים של אדם שיצא, היו הורגים את השומרים הפנימיים, על שהניחו אדם לצאת.

מה עשה רבי יהושע, הפך סנדלו האחת, ובא להיכנס בפתח, וקודם שדחפוהו השומרים לחוץ שלא יכנס, הספיק לדרוך בתוך הפתח פסיעה אחת בכל רגל, ועל ידי שדרך ברגלו שבה היה הסנדל כראוי, נעשה סימן של סנדל כלפי פנים, ועל ידי שדרך ברגלו שבה היה הסנדל ההפוך, נעשה סימן של סנדל כלפי חוץ.

וכשבאו הזקנים, ראו כן, ודימו לחשוב, שסימני רגלים של שני בני אדם הם, אחד נכנס ואחד יוצא, והרגו את כל השומרים.

אף שבהלוואה ראשונה לא הרוויח, ילווה עוד, עד שיהיה הלווה אדם נאמן, וישתכר בהלוואה שמלווה לו.

מילי דבדיאי שאמר להם <

אמרו לו הזקנים – אמור לנו דברי רוח [וי"ג דברי שקר].

אמר להם רבי יהושע – היתה פרדה אחת שילדה, והיה תלוי על צוואר הוולד שטר, שכתוב בו, שיפרע הוולד מאה אלף זוז שאביו חייב.

שאלו אותו – וכי פרדה יולדת.

אמר להם – אלו הם דברי רוח.

מליחת מלח שלא יסריח <

שאלו אותו הזקנים – במה מולחים מלח שלא יסריח.

ענה להם – בשלייה של פרדה.

שאלוהו – וכי יש לפרדה שלייה [הלא אינה יולדת].

אמר להם – וכי יש מלח שמסריח.

בניית בית באויר <

אמרו לו הזקנים – בנה לנו בית באויר העולם.

אמר רבי יהושע שם, ותלה עצמו בין שמים לארץ, ואמר להם – העלו לי לבנים וטיט ואבנה הבית. ולא יכלו.

אמצע העולם <

שאלוהו הזקנים – היכן אמצע העולם.

הרים רבי יהושע אצבעו ואמר – כאן.

נתנו לו את הראשונה, כל שכן שלא יתנו לו את זו.

נטל רבי יהושע יתד, והשפיל ידו לנעוץ את היתד בכותל במקום נמוך שלא היה בו חור, ולא ננעץ בו, הגביה ידו לנעוץ את היתד בכותל במקום גבוה שהיה בו חור, וננעץ בו. ואמר – אדם זה ששאלתם עליו, הרי הוא כיתד זה, שנכנס במקום גבוה, אף שלא נכנס במקום הנמוך, כי המקום הגבוה מתאים לו יותר, וכן אותו אדם, המיוחסת יותר היא בת מזלו, וראויה לו יותר מזו שאינה מיוחסת.

להשתדל עד שירוויח ולא להתבטל מחמת הפסד <

שאלו הזקנים את רבי יהושע – זה שהלווה מעות לחבירו, ולא נפרע ממנו חובו אלא בקושי, על ידי שטרף נכסים משועבדים שהיו ביד הלקוחות של הלווה, מה ראה להלוות שוב לאחרים, ולא חשש שיהיה הפירעון בקושי, כמו שהיה אצל הלווה הראשון.

אמר להם רבי יהושע – ההולך ליער לחטוב עצים, ואינו יכול לשאת בעצמו חבילה ראשונה שחוטב, בכל זאת ממשיך לחטוב עד שיבואו אחרים לסייע לו לשאת את הכל, כי אומר, מאחר שבין כך אינו יכול לשאת חבילה ראשונה, וצריך להמתין לסיוע, למה יעמוד בטל, ימשיך לחטוב, ולבסוף כשיבוא סיוע, ישאו הכל, ויהא הרווח גדול. וכמו כן, מלווה זה אומר, מאחר שכשיבטלו המעות אצלו לא ישתכר, וצריך הוא להלוות לאחרים כדי שישתכר,

שאלוהו – ומי יוכיח שכן הוא.	גבינה מעז לבנה.
אמר להם – הביאו חבלים ומדדו.	יציאת רוחו של אפרוח שמת בקליפתו <
הבאת בור מהמדבר לעיר <	שאלו אותו – אפרוח שמת בקליפתו מהיכן יצאה רוחו.
אמרו לו – יש לנו בור במדבר הכנס אותו לעיר.	אמר להם – מאותו מקום שנכנסה, משם יצאה.
אמר להם – עשו לי חבלים מסובין ואביא בהם את הבור לעיר, נואם אינכם עושים שאלתי, אף אני לא אעשה שאלתכם, וסובין הוא דבר שאי אפשר לעשות ממנו חבלים].	כלי שהפסדו יותר משוויו <
תפירת ריחיים שבורות <	אמרו לו – הראה לנו כלי שמפסיד יותר ממה שהוא שווה.
אמרו לו – יש לנו ריחיים שבורות תפור אותן.	אמר להם – הכניסו לבית מחצלת פתוחה. ולא יכלו להכניסה כי היתה גדולה מהפתח.
אמר להם – הוציאו לי ממנה חוטים, [כדרך נשים, שמוציאים חוטים מן הבגד, ותופרים אותו בהם], ואתפור אותן בחוטים הללו.	אמר להם – הביאו פטיש והרחיבו הפתח כדי שתוכלו להכניס את המחצלת.
קצירת ערוגה של סכינים <	ומחצלת זו, היא כלי, שמפסיד יותר ממה שהוא שווה.
שאלו אותו – ערוגה של סכינים במה קוצרים אותה.	הכנסת הזקנים לספינה <
ענה להם – בקרן של חמור.	ומאחר שניצח אותם, היה עליהם לבוא עמו לספינה. ולא הביאם יחד, אלא הביא כל אחד בפני עצמו, והכניס כל אחד לחדר אחר.
שאלוהו – וכי יש לחמור קרניים.	וכל אחד, כשנכנס, וראה ששים כסאות, היה סבור כל חברי יבואו לכאן, [נוהמתין בסבלות בלא חשש שישע משם].
אמר להם – וכי יש ערוגה של סכינים.	ומאחר שנכנסו כולם, אמר רבי יהושע לרב החובל, התר ספינתך וסע.
איזו תרנגולת הטילה ביצה ומאיזו עז נעשית הגבינה <	והביא עמו רבי יהושע עפר ממקומם של זקני בי אתונא.
הביאו לפני שני ביצים ואמרו לו – אמור, איזו ביצה מתרנגולת שחורה ואיזו ביצה מתרנגולת לבנה.	
הביא הוא לפניהם שתי גבינות ואמר – אמרו אתם, איזו גבינה מעז שחורה ואיזו	

רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים

דף ט

בדף י"ז יתבאר בעזה"י שנחלקו חכמים מה הדין כשבחמה טהורה ילדה שני זכרים בלידה הראשונה.

לדעת רבי יוסי הגלילי – אם יצאו שני ראשיהם בבת אחת, שניהם קדושים בבכורה, שנאמר, "והעברת כל פטר רחם לה" וכל פטר שגור בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה", ללמד, שפעמים יהיו אף שני זכרים לה, וזה יתכן כשיצאו שני זכרים בבת אחת.

ולדעת חכמים – לעולם לא יצאו שנים בבת אחת, [ואם כן, לא בא הכתוב ללמד על דבר שאינו], **ואין כאן אלא אחד שיצא תחילה, והוא לבדו הבכור.** [ובדף י"ז יתבאר בעזה"י מי מהם ניתן לכהן, ומה דינו של זה שנשאר ביד ישראל].

ואין לומר, מאחר שיצאו יחד, אף שאחד הקדים להוציא ראשו, מכל מקום קודם שהוציא כל ראשו, כבר החל חבירו להוציא ראשו, ונמצא חוצץ ביציאת הראשון, בינו לבין חלק מפתח הרחם, ואם כן אינו נחשב כפטר רחם, ולא יהא בכור. והסיבה לכך שאין לומר זאת, כי מאחר ששניהם מין אחד, אין האחד חוצץ בפני חבירו, שכלל הוא בדינו, מין במינו אינו חוצץ.

חמורה שלא בכרה וילדה שני זכרים

< דעת התנא של משנתנו.

בדרכם, עברו במקום הנקרא בי בליעי, הוא מקום שהמים שבו בולעים כל מימות שבעולם שנופלים לתוכם¹, ומלא רבי יהושע כלי חרס באותם מים.

הבאת הזקנים לפני הקיסר <

כשהגיעו רבי יהושע והזקנים, העמידם לפני הקיסר. ראה הקיסר שהם מעונים ושפלים, [על ידי שגלו ממקומם]. ואמר – אלו אינם זקני בי אתונה, [שהם גאים ולא שפלים].

נטל רבי יהושע את עפר מקומם, והשליך עליהם, ועל ידי שהריחו ריח ארצם, נעשו עזים וגאים, לדבר קשות את המלך, [שמחמת הריח היו סבורים להיות קרובים לארצם וכמי שלא גלו].

סופם של זקני בי אתונא <

אמר הקיסר לרבי יהושע – עשה להם כרצונך.

הביא את המים ששאב בבי בליעי, ונתנם בכלי, ואמר לזקנים – מלאו מים בכלי זה, ותוכלו ללכת.

מילאו בו מים, וכל מים שהיו נותנים בו, היו נבלעים במים של בי בליעי שהיו בתוכו, וכך היו מוכרחים להמשיך ולמלא עוד ועוד, עד שנשמטו כתפיהם, ובלו והלכו לאבדון.

הוספות

¹ פירש הקונטרס בי בליעי, מי אוקיינוס שבולעות כל מימות שבעולם, ופולטות אותן דרך תהום, דכתיב, "והים אינו מלא". וקשה, דבסמוך קאמר, שדינהו בתיגרא, שם כלי, ושוב היאך יורדין לתהום. ואי אמר שדינהו בגומא או חריץ נחא. ויתכן מי בליעי שם מקום ... [תוס'].

חמורה שלא ביכרה וילדה זכר ונקבה

כשחמורה ילדה זכר ונקבה בלידה ראשונה, ואין ידוע מי נולד תחילה, הזכר הוא ספק פטר חמור, שכן אם הוא נולד ראשון, הוא פטר חמור הטעון פדיון, ואם הנקבה נולדה תחילה, הזכר אינו פטר חמור ואינו טעון פדיון.

ולפיכך, [לדעת משנתנו, שפטר חמור קודם פדיונו אסור בהנאה], כדי שיהיה מותר להנות מן החמור, **מספק יש לפדותו בשה**.

ומאחר שיש ספק אם השה הוא פדיון פטר חמור השייך לכהן, או שהוא שה של בעליו, **השה נשאר ביד בעליו** המוחזק בו, כי המוציא מחבירו עליו הראיה.

שתי חמורות שלא ביכרו וילדו שני זכרים

כששתי חמורות ילדו שני זכרים בלידה ראשונה, [כל אחת ילדה זכר אחד], [אף ששתיהן של אדם אחד], שני הזכרים הם פטרי חמור הטעונים פדיון.

ולכן הבעלים **פודה את שני החמורים בשני טלאים**, ונותן את שני הטלאים לכהן.

שתי חמורות שלא ביכרו וילדו זכר ונקבה

כששתי חמורות ילדו פעם ראשונה זו זכר וזו נקבה, [אף ששתיהן של אדם אחד, והנקבה נולדה תחילה], הזכר הוא פטר חמור הטעון פדיון.

– כשחמורה ילדה שני זכרים בלידה ראשונה, **אפילו אם נראה לנו שיצאו שניהם כאחד, ודאי לא יצאו שניהם כאחד, אלא אחד מהם יצא תחילה, והוא לבדו טעון פדיון, ולכן הבעלים פודה את הבכור הטעון פדיון, בשה**, [ואפילו אינו יודע מי משני הנולדים הוא בכור יאמר שבשה זה פודה את מי שהוא באמת בכור], ונותן את השה לכהן.

< דעת רבי יוסי הגלילי.

נחלקו אמוראים מה דעת רבי יוסי הגלילי בדין זה.

– **לדברי רבי ירמיה**, [שמבואר בברייתא כמותו], **רבי יוסי הגלילי חולק על משנתנו, ולדעתו, אם יצאו שני ראשי הזכרים בבת אחת, שניהם טעונים פדיון**, כדין האמור בבכור בהמה טהורה כמבואר לעיל, **ולכן יפדה את שני הנולדים בשני טלאים, וייתן את שני הטלאים לכהן**. [ואם הוא מסופק אם יצאו שניהם בבת אחת, או שאחד הקדים את חברו, יפדה את שני הנולדים בשני טלאים, וייתן רק טלה אחד לכהן, ושני ישאיר לעצמו, עד שיביא כהן ראיה, ששניהם נולדו כאחד].

– **ולדברי אביי, לעניין פטר חמור מודה רבי יוסי, שלעולם לא יתקדשו שני נולדים יחד, ואפילו נולדו בבת אחת, כי לעניין בהמה טהורה נאמר, "הַזְכָּרִים לַה", בה"א, והרי זה מיעוט, לומר, דווקא בטהורה יתכן שיהיו שני זכרים לה, אבל בטמאה לא יהיה אלא אחד, ולכן פודה את הבכור בשה אחד, ונותן אותו לכהן**. [ודברי אביי נדחו].

ונקבה וזו זכר ונקבה, ואין ידוע מי יצא תחילה.

ולכן הבעלים פודה את החמור בשה, ונותן את השה לכהן.

כל אחד מהזכרים שנולד עם הנקבות, הוא ספק פטר חמור, ולכן הבעלים פודה אותו בשה, והשה נשאר ביד הבעלים [כפי שנתבאר לעיל]. [ומאחא שהשה נשאר ביד הבעלים, יכול לפדות את שני החמורים באותו שה].

שתי חמורות שלא ביכרו וילדו שני זכרים ונקבה

כששתי חמורות ילדו פעם ראשונה זו זכר וזו זכר ונקבה.

הזכר שנולד יחיד, הוא פטר חמור הטעון פדיון בוודאי, ובעליו פודה אותו בשה, ונותן את השה לכהן.

שתי חמורות אחד בכרה

ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים

כששתי חמורות ילדו שני זכרים, זו בלידה ראשונה, וזו בלידה שניה או יותר, רק זה **שנולד בלידה ראשונה הוא פטר חמור**, [ואפילו אין הבעלים יודע מי הוא], **הבעלים פודה אותו בשה**, [בכל מקום שהוא], **ונותן את השה לכהן.**

והזכר שנולד עם הנקבה, [כשאין ידוע מי נולד תחילה], הוא ספק פטר חמור, ולכן **הבעלים פודה אותו בשה, והשה נשאר ביד הבעלים** [כפי שנתבאר לעיל].

שתי חמורות שלא ביכרו וילדו שתי נקבות וזכר

כששתי חמורות ילדו פעם ראשונה זו נקבה וזו זכר ונקבה.

הנקבות פטורות בוודאי מן הפדיון.

והזכר שנולד עם הנקבה, [כשאין ידוע מי נולד תחילה], הוא ספק פטר חמור, ולכן **הבעלים פודה אותו בשה, והשה נשאר ביד הבעלים** [כפי שנתבאר לעיל].

שתי חמורות אחד בכרה

ואחת לא בכרה וילדו זכר ונקבה

כששתי חמורות אחת ילדה זכר ואחת ילדה נקבה, זו בלידה ראשונה, וזו בלידה שניה או יותר, ואין ידוע מי ילדה את מי. **הזכר הוא ספק פטר חמור, ולכן הבעלים פודה אותו בשה, והשה נשאר ביד הבעלים** [כפי שנתבאר לעיל].

שתי חמורות שלא ביכרו

וילדו שני זכרים ושתי נקבות

כששתי חמורות ילדו פעם ראשונה זו זכר

הנאה מבכור אדם קודם פדיונו

בכור אדם מותר בהנאה גם קודם פדיון,

אלא במה שתוכל להרוויח בו, שתפדה אותו בשה, ויהא בידה חמור השווה יותר משה. שכן הדין לדעת רבי יהודה לעניין מקדש אשה במעשר שני, שגם עליו הקפידה תורה שיהא פדיונו בצורה מסוימת בלבד, והיא בכסף שיש עליו צורה, ואם כן מהסברא הנ"ל הוא אסור בהנאה קודם הפדיון, ובכל זאת לדעת רבי יהודה אשה מתקדשת בו, כי יודעת שהוא אסור, ודעתה לעלות לירושלים לאוכלו בהיתר.

ולדעת רבי שמעון – סברא היא, שפטר חמור מותר בהנאה קודם פדיונו, שכן הוא נפדה בשה, והשה הזה מותר בהנאה, ולא מצינו שדבר אסור נפדה בדבר אחר ופדיונו מותר, אלא כל דבר אסור הנפדה, פדיונו אסור תחתיו, ומתוך כך שהשה הזה, שהוא פדיון החמור, מותר, ודאי גם החמור היה מותר קודם הפדיון. [ואף שמצינו, פירות שביעית, שהם אסורים אחר הביעור, ופדיונם מותר, מכל מקום אין זה אלא כשאותו פדיון חזר ונפדה במשהו אחר, אבל האחרון לעולם אסור, כמו שאמרו, לקח בפירות שביעית בשר, אלו ואלו מתבערים בשעת הביעור, לקח בבשר יין, יצא בשר ונכנס יין, יין בשמן, יצא יין ונכנס שמן, ואחרון נתפס בשביעית להתבער, ופרי עצמו שגדל בשביעית שבאו אלו מכחו, בכל מקום שהוא, אסור מן הביעור ואילך. ולא מצינו בשום מקום דבר אסור שיהא פדיונו מותר לגמרי.]

ב. נחלקו מקרא.

לדעת רבי שמעון – הכתוב "ולא תגז בְּכוֹר צֶאֱנָךְ", בא ללמד, שדווקא את בכור צאנך לא תגז, אבל את בכור חמורך מותר אתה לגז, ומכאן, שפטר חמור מותר בהנאה אף

[ומעשה ידיו אינם נאסרים], שלא מצינו בשום מקום שיהא אסור.

וללשון שני הביאו כתוב ללמד זאת, והוא מה שנאמר, "לא תַעֲבֹד בְּבֹכֶר שׁוֹרְךָ", דווקא בבכור שורך לא תעבוד, אבל אתה מותר לעבוד בבכור אדם.

הנאה מפטר חמור קודם פדיונו

רבי יהודה ורבי שמעון נחלקו, האם מותר להנות מפטר חמור קודם פדיונו.

– **לדעת רבי יהודה, פטור חמור אסור בהנאה עד שיפדו אותו.**

– **ולדעת רבי שמעון, פטר חמור מותר בהנאה קודם פדיונו, [ומבואר בגמרא בדף י', שלדעת רבי שמעון, הוא מותר בין בהנאת דמים, כגון להשכירו בדמים, ובין בהנאת גופו, כגון לגזו שערו ולעבוד בו], [ורק כשלא נפדה, ונערף, הוא נאסר בהנאה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן].**

ונאמרו בגמרא שני ביאורים למחלוקתם.

א. [לדברי עולא] **נחלקו מסברא.**

לדעת רבי יהודה – סברא היא, שפטר חמור אסור בהנאה קודם פדיונו, שכן הקפידה תורה על פדיונו, [שאם אינו נפדה בשווי] שיהא דווקא בשה, ומאחר שכל כך הקפידה על פדיונו מסתבר שעד שיפדה הוא אסור בהנאה. [ומכל מקום, אף שהבכור אסור בהנאה, מודה רבי יהודה, שאשה מתקדשת בו, כי יודעת האשה שהוא אסור, ואינה מתכוונת להתקדש בו,

< **לדברי רבה**¹ [בדף זה], **וכן לדברי רב נחמן אמר רבה בר אבוא וכן לדברי ריש לקיש [בדף י'] – אחר שערפו את פטר חמור שלא נפדה, הכל מודים שהוא אסור בהנאה**, [ואסור להאכילו לכלבים], שיש ללמוד זאת בגזרה שווה, שנאמר בו לשון עריפה, "וְעָרְפְּתוּ", וכן נאמר בעניין עגלה ערופה, "וְעָרְפִּי שֵׁם אֶת הָעֵגְלָה בְּנֶחֱלִי", וכשם שעגלה ערופה אסורה בהנאה, [שנאמר בה "שֵׁם", ללמד, ששם תהא קבורתה, ולא יהנו ממנה], כך פטר חמור שנערף אסור בהנאה. [ומבואר בגמרא בדף י', שגם לדברי רבי יהודה, האומר, שכבר מחיים הוא אסור בהנאה, נצרכים אנו ללמוד מגזרה שווה, שאסור בהנאה גם אחר מיתה, כי היה מקום לומר, שעריפתו תחת פדיונו היא, ועל ידה הוא מותר בהנאה]

- רבא רצה להביא ראיה לדבריו, מהדין המבואר להלן בעניין טומאת אוכלים בפטר חמור, [וכפי ביאור א' של מחלוקת רבי שמעון וחכמים], אולם ראיתו נדחית, [כי ניתן לבאר את המחלוקת באופנים אחרים, כמבואר להלן, ואם כן אין ראיה לדברי רבא ממנה].

< **ולדברי רבי יוחנן או רבי אלעזר [בדף י'] ויתכן שגם לדברי אביי – כשם שנחלקו רבי יהודה ורבי שמעון אם פטר חמור מותר בהנאה בחייו קודם פדיון, כך נחלקו אם הוא מותר בהנאה כשנערף ולא נפדה, שלדעת רבי יהודה הוא אסור בהנאה, ולדעת רבי שמעון הוא מותר בהנאה.**

קודם פדיונו. [אבל אין לומר שכוונת הכתוב לומר שדווקא בכור שכולו שלך אסור בגיזה אבל כשיש בו שותפות הגוי מותר בגיזה כי לדעת רבי שמעון בכור שיש בו שותפות לגוי אינו קדוש כלל בבכורה ודין פשוט שמותר הוא בגיזה ועבודה].

ולדעת רבי יהודה – הכתוב "ולא תגזו בכור צאנך", בא ללמד, שדווקא בכור שכולו שלך, אסור בגיזה, אבל כשיש בו שותפות הגוי, אף שהוא קדוש ויש לתת לכהן מחצית שויו, [כפי שנתבאר בתחילת הפרק], מכל מקום הוא מותר בגיזה. [ושוב אין ללמוד מהכתוב הזה, שמותר להנות מפטר חמור, והרי הוא בכלל שאר בכורות האסורים בכך].

ועל סברת רבי שמעון הקשו, שאם בא הכתוב לומר, שהאיסור הוא בצאן ולא בחמור, די היה לכתוב "ולא תגזו בכור צאן", ולמה נאמר, "ולא תגזו בכור צאנך". אבל לדעת רבי יהודה, כך ראוי לכתוב, "ולא תגזו בכור צאנך", כי בא הכתוב לומר, שדווקא צאן שכולו שלך אסור בגיזה.

פטר חמור שלא נפדה

לעיל נתבאר, שנחלקו רבי יהודה ורבי שמעון, אם מותר להנות מפטר חמור קודם פדיונו, ולהלן יתבאר בעזה"י מה דינו, אם לא נפדה, וערפוהו, כמו שכתוב, "וְכָל פֶּטֶר חֹמֶר תִּפְדֶּה בְּשָׂה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעָרְפְּתוּ".

הוספות

¹ וי"ג רבא.

טומאת אוכלים באיסורי הנאה

לדעת חכמים – כל שבעה איסורי הנאה המנויים להלן, אף על פי שאסורים בהנאה ובאכילה, הם נחשבים כאוכלים, ונוהגים בהם דיני טומאת אוכלים, [שאם נגע בהן שרץ, הם טמאים, וכשיגעו אחר כך באוכל אחר, יחזרו ויטמאו אותו]. **ואלו הם: (א) ערלה. (ב) כלאי הכרם. (ג) שור הנסקל** [ששחטו אחר שנגמר דינו לסקילה, שאין בו טומאת נבילות, כי לא נסקל בפועל, אלא נשחט, ומכל מקום אסור בהנאה משעה שנגמר דינו לסקילה. אי נמי אפילו סקלו, שיש בו טומאת נבילות, מכל מקום נפקא מינה שמיטמא טומאת אוכלים, לעניין פחות מכזית ממנו, שאינו מטמא טומאת נבילות, ומצטרף לאוכל אחר להשלימו לשיעור כביצה לטמא טומאת אוכלים]. **(ד) עגלה ערופה** [ששחטה אחר ירידתה לנחל, שאין בה טומאת נבילות, כי לא נערה בפועל אלא נשחטה, ומכל מקום אסורה בהנאה משעה שירדה לנחל. אי נמי אפילו נערה, שיש בה טומאת נבילות, מכל מקום נפקא מינה שמיטמא טומאת אוכלים, לעניין פחות מכזית ממנה שאינו מטמא טומאת נבילות, ומצטרף לאוכל אחר להשלימו לשיעור כביצה לטמא טומאת אוכלים]. **(ה) צפורי מצורע. (ו) פטר חמור** [ששחטו, ועדיין מפרס, שאינו מטמא טומאת נבילות אלא אחר גמר הפירכוס, וטומאת אוכלים מטמא משעת שחיטה. אי נמי ערפו, שיש בו טומאת נבילות, מכל מקום נפקא מינה שמיטמא טומאת אוכלים, לעניין פחות מכזית ממנו, שאינו מטמא טומאת נבילות, ומצטרף לאוכל אחר להשלימו לשיעור כביצה, לטמא טומאת אוכלים]. **(ז) בשר בחלב.**

ולדעת רבי שמעון – כל הדברים הללו, [חוץ מאיסור בשר בחלב], מאחר שאסורים בהנאה ובאכילה, אינם נחשבים כאוכל, ולכן לא נוהגים בהם דיני טומאת אוכלים. ורק בשר בחלב נוהג בו דיני טומאת אוכלים, [מטעמים שיתבארו בעזה"י להלן].

ונאמרו בגמרא כמה ביאורים למחלוקת זו.

ביאור א. [לדברי רבי אסי אמר רבי יוחנן] **נחלקו כשחשב על הדברים הללו להאכילם.**

כשלא חשב על הדברים הללו להאכילם, מודים חכמים שאינם מטמאים טומאת אוכלים, כי מעולם לא עמדו לאכילה, [חוץ מבשר בחלב שהיה עומד לאכילה קודם שנאסר, ומטמא טומאת אוכלים], ולא נחלקו אלא כשחשב להאכיל את הדברים הללו [לגוי].

לדעת חכמים – אף על פי שכל הדברים הללו אסורים באכילה, מכל מקום, מאחר שהוא חשב להאכילם, החשיבם כאוכל, ולכן נוהגים בהם דיני טומאת אוכלים.

ולדעת רבי שמעון – אף על פי שהוא חשב להאכיל את הדברים הללו, מכל מקום, מאחר שהדבר אסור, לא נוהגים בהם דיני טומאת אוכלים, כי נאמר בכתוב, "מִכָּל הָאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מִיָּמַי יִטְמָא וְכָל מִשְׁקָה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה מִכָּל קָלִי יִטְמָא", ללמד, שאין הכתוב מדבר אלא באוכל שמוותר להאכילו, להוציא איסורי הנאה שאסור להאכילם לשום אדם, [לא לישראל ולא

כשלא חישב עליהם להאכילם.

לדעת רבי שמעון – מאחר שמעולם לא עמדו הדברים הללו לאכילה, וגם עתה אינם עומדים לכך, אינם נחשבים כאוכל, ולא נוהג בהם טומאת אוכלים. [ורק בשר בחלב, מטמאים טומאת אוכלים, והסיבה לכך כי היתה להם שעת הכושר, כלומר, תחילה קודם שנתבשלו הבשר והחלב יחד, כל אחד מהם היה מותר, ובאותה שעה, מאחר שהיו מותרים, נחשבו כאוכל, ונהגו בהם דיני טומאת אוכלים, ולכן אף כשנאסרו אחר כך, לא פקעו מהם דיני טומאה, ואינם כשאר איסורים המנויים כאן, שמעולם לא היו עומדים לאכילה, ונחשבו כאוכל, ונהגו בהם דיני טומאת אוכלים, ולכן אף כשנאסרו אחר כך, לא פקעו מהם דיני טומאה, ואינם כשאר איסורים המנויים כאן, שמעולם לא היו עומדים לאכילה].

ולדעת חכמים – אף על פי שמעולם לא עמדו הדברים הללו לאכילה, מאחר שאסרה אותם תורה באכילה, בכך החשיבה אותם כמאכל [=איסורו חושבן], שכן, אם לא היו ראויים לאכילה, למה אסרה בהם התורה את האכילה, ולכן כולם נוהגים בהם דיני טומאת אוכלים.

< ולפי הביאור הזה, אין ראיה, שלדעת רבי טרפון פטר חמור אסור בהנאה כשלא נפדה, כי הסיבה שלדעתו כשלא חישב עליו לאכילה אינו מקבל טומאת אוכלים, אינה משום שהוא אסור בהנאה, אלא משום שאין רגילים לאוכלו, ולא חישב עליו לאוכלו.

- וביאור זה נדחה בגמרא, כי יש ראיה מברייתא, שלא אמרו חכמים שיהא האיסור מחשיב את הדבר כאוכל, כשלא נתכוון שיהא אוכל, [כמו שיתבאר בעזה"י

לגוי]. **[ורק בשר בחלב האסורים, מטמאים טומאת אוכלים ושתי סיבות לכך. (א) כי היתה להם שעת הכושר, כלומר, תחילה קודם שנתבשלו הבשר והחלב יחד, כל אחד מהם היה מותר, ובאותה שעה, מאחר שהיו מותרים, נחשבו כאוכל, ונהגו בהם דיני טומאת אוכלים, ולכן אף כשנאסרו אחר כך, לא פקעו מהם דיני טומאה, ואינם כשאר איסורים המנויים כאן, שמעולם לא היו אוכל מותר. (ב) כי לדעת רבי שמעון, בשר בחלב מותר בהנאה, [כמו שיתבאר בעזה"י להלן], ואם כן ניתן להאכילו לגויים, ולכך עומד, ואם כן, מחמת זה הוא נחשב לאוכל, ונוהגים בו דיני טומאת אוכלים].**

< ולפי הביאור הזה, יש ראיה ממחלוקת זו, שלדעת רבי שמעון, פטר חמור אסור בהנאה כשלא נפדה, שכן אם היה מותר בהנאה, הרי זה דבר שמותר להאכילו לגויים, וגם בו היה רבי שמעון מודה, שהוא מטמא טומאת אוכלים, ומתוך כך, שחולק רבי שמעון על חכמים בזה, ואומר, שפטר חמור אינו מטמא טומאת אוכלים, יש ראיה, שלדעתו הוא אסור בהנאה.

דף י

ביאור ב. [דברים שאמרו רבנן קמיה דרב ששת] **נחלקו כשלא חשב על הדברים הללו להאכילם.**

כחשב להאכיל את הדברים הללו [לגוי] מודה רבי שמעון שכולם מטמאים טומאת אוכלים אף על פי שאסורים בהנאה כי מכל מקום כוונתו להאכילם ולא נחלקו אלא

להלן].

"כִּי עִם קְדוֹשׁ אֵתָהּ לֵה' אֶקְיֵד לֹא תִבְשַׁל גְּדִי
בְּחֶלֶב אֱמֹז", וּכְעֵין זֶה נֹאמַר בְּעֵינֵי אִיסוּר
טֶרֶפָה "וְאִנְשֵׁי קֶדֶשׁ תִּתְּחִיב לִי וּבֶשֶׁר בְּשָׂדֶה
קִרְפָּה לֹא תֹאכְלוּ לְקֶלֶב תִּשְׁלֹכֶנּוּ אֹתוֹ", וְיֵשׁ לִלְמוּד
בְּגִזְרָה שׁוּוֹה שְׂכֶשֶׁם שְׁטֶרֶפָה אִסוּרָה
בִּאֲכִילָה וְלֹא בִּהְנָאָה [שְׁנֹאמַר בּו "לְקֶלֶב
תִּשְׁלֹכֶנּוּ אֹתוֹ"] כִּךְ בָּשָׂר בְּחֶלֶב אִסוּר בִּאֲכִילָה
וְלֹא בִּהְנָאָה.

טומאת אוכלים בנבלת עוף טהור

נבלת עוף טהור אין בה טומאת נבלות אלא
בבליעה, כלומר מי שאוכל את הנבלה הזו
נטמא בכך, אבל הנוגע בה אינו נטמא
טומאת נבלות.

ולעניין טומאת אוכלים, [כגון שתקבל
טומאה משרץ, ועל ידי כן תיטמא בעצמה,
ותטמא את האוכלים הנוגעים בה], מבואר
בתחילת מסכת טהרות, ש**מן הסתם**,
מאחר שאינה עומדת לאכילה, אינה
מקבלת טומאת אוכלים¹, ורק אם חשב
עליה בפירוש להאכילה, היא **נחשבת**
כאוכל, ומקבלת טומאת אוכלים,
[וכשחישב עליה לאכילה, היא מקבלת
טומאת אוכלים אף בלא הכשר משקה,
הואיל ויש בה טומאת נבלות בבליעה,
שכל דבר שסופו לטמא טומאה חמורה,
מטמא טומאה קלה בלא הכשר].

- ומתחילה אמרו, ש**משנה זו היא רק**
כדעת רבי שמעון, כי רק לדעתו, גם דבר
שאסרה תורה באכילה, אינו נחשב כאוכל,

ביאור ג. [לדברי רבא] **מחלוקתם אם** **האיסור מחשיב כאוכל כששחט להתלמד.**

אמנם לדברי הכל, דבר שאסרה תורה, אינו
נחשב כאוכל מחמת איסורו, כל זמן
כשהבעלים אינו מתכוון לכך, אבל אם
הבעלים מתכוון לכך שיהא אוכל, הוא
נחשב כאוכל. ולכן העורף פטר חמור לדברי
הכל אין בו טומאת אוכלים שלא החשיבו
לאכילה. והשוחט לאוכלו לדברי הכל יש
בו טומאת אוכלים כי החשיבו לאכילה.
ונחלקו כששחטו שלא על מנת להאכילו
אלא כדי ללמוד מלאכת השחיטה

לדעת חכמים – מאחר ששחטו, הרי הוא
כמי ששחטו שחיטה גמורה לאכילה,
שהחשיבו כאוכל, ולכן מטמא טומאת
אוכלים.

ולדעת רבי שמעון – מאחר שלא נתכוון
להאכילו, אלא לשוחטו לשם לימוד בלבד,
לא החשיבו לאוכל, ואינו מטמא טומאת
אוכלים.

איסורו בשר בחלב

לדעת חכמים – בשר בחלב אסור בין
באכילה בין בהנאה. [כמבואר במסכת
חולין].

ולדעת רבי שמעון בן יהודה משום רבי
שמעון – בשר בחלב אסור באכילה, ומותר
בהנאה, שנאמר בעניין איסור בשר בחלב

הוספות

¹ מהברייתא משמע, שדין זה אמור רק בכפרים, אבל בכרכים, מן הסתם נבלת עוף עומדת לאכילה, ומקבלת טומאת אוכלים.

משקה, הואיל ויש בהם טומאת נבילות, שכל דבר שסופו לטמא טומאה חמורה, מטמא טומאה קלה בלא הכשר.

- ומתחילה אמרו, שברייתא זו היא רק כדעת רבי שמעון, כי רק לדעתו, גם דבר שאסרה תורה באכילה, אינו נחשב כאוכל, עד שיחשוב עליו בפירוש להאכילו. אבל לדעת חכמים, כל דבר שאסרה תורה באכילה, איסורו מחשיבו לאוכל, ושוב אין צריך מחשבה מפורשת להאכילו, כדי שיחשב כאוכל.

- אולם למסקנה, גם לדעת חכמים, אין האיסור מחשיב את הדבר כאוכל, ומשנה זו היא כדברי הכל.

דברים אסורים שיש בהם טומאת אוכלים אף בלא מחשבה

מבואר בברייתא, שהדברים הבאים, אף על פי שאסורים הם באכילה, מאחר שעומדים לאכילת גויים, נחשבים הם כאוכלים גמורים, ומקבלים טומאת אוכלים.

ואלו הם: **(א) נבלת בהמה טהורה.** [שאינה מאוסה לאכילת גויים וגם לישראל אינה מאוסה כל כך כי בהמה טהורה היא]. **(ב) חלב של בהמה שחוטה טהורה בכרכים** [שיש בהם רוב עם ועשירים הם ורגילים לאכול חלב].

עד שיחשוב עליו בפירוש להאכילו. אבל לדעת חכמים, כל דבר שאסרה תורה באכילה, איסורו מחשיבו לאוכל, ושוב אין צריך מחשבה מפורשת להאכילו, כדי שיחשב כאוכל.

- אולם למסקנה, גם לדעת חכמים, אין האיסור מחשיב את הדבר כאוכל, ומשנה זו היא כדברי הכל.

דברים נוספים שטעונים מחשבה לקבל טומאת אוכלים

לעיל נתבאר שנבלת עוף טהור אינה מטמאה טומאת אוכלים, אלא אם כן חישב עליה בפירוש להאכילה, אבל כל זמן שלא חישב עליה להאכילה, מאחר שמן הסתם אינה עומדת לאכילה, אינה נחשבת כאוכל.

ובברייתא מבואר, שכן הדין בכל הדברים הבאים: **(א) נבלת בהמה טמאה**¹. [שהיא מאוסה באכילה משום שלא נשחטה ומשום שהיא בהמה טמאה]. **(ב) שומן² של נבלת בהמה טהורה בכפרים** [שהם עניים ואינם רגילים לאכול שומן]. **(ג) נבלת עוף טהור בכפרים** [שהם עניים ואינם רגילים לאכול עופות]. [וכשחישב עליהם לאכילה, הם מקבלת טומאת אוכלים אף בלא הכשר

הוספות

¹ ואם תאמר, נבלת בהמה טמאה, טומאת אוכלים למה לה, הא מטמאה אדם וכלים, כל שכן אוכלים. תריך, כדאמר בכריתות ... דאי איכא פחות מכזית ... דאין עליה טומאת נבלות, שהרי אין בה שיעור, וצירפו לפחות מכביצה אוכלים, אם חישב על פחות מכזית זה לאכילה, מצטרף עם שאר אוכלים להשלימם לכביצה, שאם יגע בהן שרץ יטמאו. [רש"י].

² והחלב לא גרסינן, דליכא למימר ביה אין צריך הכשר, דאי בחלב נבלה, הא אין מטמא טומאה חמורה ... ואמאי לא ניבעי הכשר. ואי בשחוטה, ומשום שכבר הוכשר, הא שנינו ... חזר רבי עקיבא להיות שונה כרבי יהודה, דהכשר שחיטה לא מהניא לחלב, משום דאכתי לאו אוכל הוא, דהא דכפרים לאו בר אוכל הוא עד דחשיב עליה, ובטהרות במשנה לא גרסינן ליה. [רש"י].

להאכילו.

ולדעת רבי אליעזר, העורב מקבל טומאת אוכלים, אף כשלא שחטו לאכילה.

< מתחילה אמרו :

- שלדברי הכל, אם לא שחטו כלל, אלא נחרו, אינו נחשב כאוכל.

- ולדברי הכל, אם שחטו על מנת להאכילו, נחשב כאוכל.

- ולא נחלקו אלא כששחטו להתלמד בו,

לדעת רבי אליעזר – מאחר שהעורב אסור באכילה, כל ששחטו, בין על מנת לאוכלו, ובין להתלמד מלאכת השחיטה, איסורו מחשיבו להיות כאוכל גמור, **ומקבל טומאת אוכלים**, [ורק מחמת צירוף שני הטעמים הללו הוא נחשב כאוכל, (א) שהוא אסור. (ב) שנשחט].

ולדעת אחיו של רבי יהושע הגרסי – אף על פי שהעורב אסור באכילה, מכל מקום **אינו נחשב כאוכל**, אלא אם כן חישוב עליו לאכילה, ששחטו להאכילו.

< ושוב אמרו :

יתכן שסברת רבי אליעזר היא כסברת רבי שמעון, שכל שיש לו סימן טהרה נחשב כאוכל, ואם כן, העורב הואיל ויש לו סימן טהרה², [כמבואר בפרק שלישי], **אפילו נחתך שלא בכוונת שחיטה כלל**, [ולכאורה הוא הדין כשנחרו], **לדעת רבי אליעזר הוא**

(ג) **נבלת עוף טהור בכרכים** [שיש בהם רוב עם ועשירים הם ורגילים לאכול שומן]. [וכל אלו טמאים טומאת אוכלים אף בלא הכשר משקה, נבלת בהמה ועוף, משום שמטמאים טומאה חמורה, וחלב שחוטה בשווקים, משום שכבר הוכשר בשחיטה¹].

ורבי שמעון מוסיף את הדברים הבאים, שלדעתו נחשבים כאוכל, אף בלא מחשבה להאכילם, משום שאינם מאוסים כל כך, כי יש בהם סימן טהרה אחד. ואלו הם: (א) **הגמל**. (ב) **הארנבת**. (ג) **השפן**. (ד) **החזיר**. [ולדעתו גם וכל אלו טמאים טומאת אוכלים אף בלא הכשר משקה]

- ומתוך שאמרו בברייתא הזו, שלדברי הכל נבלת בהמה טהורה נחשבת כאוכל, אף בלא מחשבה מפורשת, יש ללמוד, שכן הדין דווקא בנבלת בהמה טהורה, אבל נבלת בהמה טמאה, אינה מטמאה בלא מחשבה מפורשת, ואין לומר שבכך שאסרה אותה תורה, החשיבה אותה כאוכל, ואם כן לדברי הכל אין האיסור מחשיב את הדבר כאוכל [=כלומר אין אומרים איסורו חושבו].

טומאת אוכלים בעורב

מבואר בברייתא, שלדברי אחיו של רבי יהושע הגרסי, [כפי שסח לרבי יוסי], לעולם אין העורב נחשב כאוכל, לקבל טומאת אוכלים, אלא אם כן שחטו על מנת

הוספות

¹ דכיון דלא בעי מחשבה, אהני ליה הכשר שחיטה. [רש"י].

² הוא הדין עשרים וארבעה עופות חוץ מנשר, כדמוכח פרק אלו טרפות. [תוס'].

נחשב כאוכל, ומקבל טומאת אוכלים. הפסד במה שנערף, כי קודם העריפה

יכולים היו לפדותו בשה, ובכך להרוויח חמור, שהוא יקר משה, ועתה שהוא נערף, מפסידים את הרווח הזה. [=כן דעת רבי יהודה לדברי הכל].

- ואף לדעת האומרים שהוא מותר בהנאה בין קודם העריפה ובין אחר העריפה יש לבעליו הפסד במה שנערף כי חמור מת שווה הרבה פחות מחמור חי. [=כן דעת רבי שמעון לדברי רבי יוחנן].

המקדש אשה בפטר חמור, בכל האופנים שהוא מותר בהנאה, היא מקודשת, ובכל האופנים שהוא אסור בהנאה, היא אינה מקודשת.

אולם לדברי האומרים שאין פדיונו של פטר חמור, בשה שהוא פחות משקל, אם שווי החמור עצמו גם כן שקל, אף שהוא מותר בהנאה, מאחר שיש לפדותו בשוויו, הרי הוא כמי שאינו שווה כלום, ולכן אפילו אם הוא מותר בהנאה, אין האשה מקודשת.

ממתי ניתן לפדות פטר חמור

שתי פעמים נאמר בתורה לפדות את החמור בשה, ומתוך שנאמר בפעם הראשונה, "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׁה", יש ללמוד, ש**מיד שנולד** פטר חמור, הוא בר פדיון, ואין צריך להמתין לו שלושים יום

דם העורב נחשב משקה להכשיר את האוכלים¹, ובכל האופנים שהעורב עצמו נחשב כאוכל, דמו מכשיר גם אותו.

פטר חמור שלא רצו בעליו לפדותו

פטר חמור שלא רצו בעליו לפדותו, [לאחר שלושים יום], **נערף**, שנאמר, "וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֲרַפְתּוּ", ומבואר בברייתא, שדווקא באופן הזה הוא נהרג, כלומר על ידי עריפה מאחורי הצואר, [בקופיץ, שהוא סכין גדול, שכן היא דרך העריפה]. **אבל לא ימיתנו לא בקנה, ולא במגל, ולא בקרדום, ולא במשור, ולא ברעב.**

וביאר לוי, שהסיבה לכך, שאמרה תורה, שיש לערוף את החמור שאינו נפדה, היא מידה כנגד מידה, שכן זה שלא רצה לפדות חמורו, ולתת שם לכהן, הפסיד ממונו של כהן, לפיכך יופסד ממונו שלו.

- ולדעת האומרים, שקודם העריפה החמור מותר בהנאה, ולאחר מכן נאסר, מובן מה ההפסד שיש לבעלים, שבעריפה הם מפסידים את כל שווי החמור, שקודם היה מותר בהנאה ועכשיו נאסר. [=כן דעת רבי שמעון לדברי רבא].

- אולם גם לדעת האומרים, שגם קודם הפדיון החמור אסור בהנאה, יש לבעליו

¹ הוספות

¹ ותימה פירש, דדם נחירה מכשיר לעלמא, דמה טעם יכשיר, כיון דלא הוי דם שחיטה, ודם חללים, לא שייך בבהמה אלא באדם. [תוס'].
- נא -

לפדות פטר חמור אלא שכן הדין בדיעבד שאף הפודה פטר חמור בשה השווה כלשהו חמורו פדוי אבל תקנת חכמים היא שלכתחילה יש לתת שם גדול יותר.

לדברי רבי טרפון – עין יפה בסלע [=ארבע זוזים]. **עין רעה בשקל** [=שני זוזים]. **ועין בינונית בריגא** [=שלושה זוזים].

ואמר רבא – הלכה היא שיש לתת שם בשיעור רגיא.

וכן מורים למי שבא להימלך באיזה שם יפדה פטר חמור שלו¹. [אבל מי שלא שאל, ופדה בשה השווה כלשהו, חמורו פדוי, ואין כופים אותו לתת יותר].

מי שיש לו פטר חמור ואין לו שם לפדותו מי שאין לו שם לפדות פטר חמור שלו, ואינו יכול לקיים את הכתוב, "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֵׁה", **רשאי לפדות את החמור בשווי אף בשאר דברים**, שלא אמרה תורה, "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֵׁה", אלא להקל, שניתן לפדות את החמור בשה, אפילו אינו שווה כמו החמור, אבל בשווי של החמור, ניתן לפדותו בכל דבר, שלא יהא פדיון פטר חמור, חמור מן ההקדש, שפודים אותו בשווי בכל דבר.

וכן עשה רב נחמן בריה דרב יוסף, שפדה את חמורו בעשבים שלוקות, בשווי החמור.

כבכור אדם, [אף על פי שהוקשו זה לזה בכתוב "אֵף פְּדָה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה"].

שיעור השה שניתן לפדות בו חמור

לדעת תנא קמא [שרב נחמן פוסק כמותו] – מתוך שנאמר פעם שניה, "וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֵׁה", יש ללמוד, שבכל שם ניתן לפדות את החמור, ואפילו אינו שווה אלא כלשהו, כגון פטרוזא [=שה כחוש] בר דנקא [=שווה דנקא כלומר ששית של דינר שהוא מעה אחת]. ואין צריך לפדותו בחמישה סלעים כבכור אדם.

ולדעת רבי יוסי בר יהודה – אין פודים את פטר חמור בשה ששווי פחות משקל, שנאמר, "וְכָל עֶרְכָּךְ יִהְיֶה בְשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה יִהְיֶה הַשֶּׁקֶל", ללמד שכל דבר שאתה מעריך ופודה בו לא יהא פחות משקל. [אבל לדעת חכמים, לא בא הכתוב הזה ללמד שווי שם שפודים בו פטר חמור, אלא ללמד, שהאומר ערכי עלי, ואין לו לתת כפי הערך הקצוב בתורה, שדינו לתת כפי מה שתשיג ידו, מכל מקום שקל חייב לתת].

דף יא

שיעור השה שיש לפדות

בו פטר חמור לכתחילה

לעיל נתבאר שאף בשה כל שהוא ניתן

¹ וכד פריק ליה, מברך "על פדיון פטר חמור", ולא בשעת נתינה לכהן, דמעידנא דאפרשיה, ברשותיה דכהן קאי, כדאמר לקמן בשמעתין. [תוס'].

שהיה יכול לפדותו, כבר עתה נחשב כשלו.

הפודה פטר חמור של חברו

לדברי רב שיזבי אמר רב הונא, כשם שפטר חמור נפדה על ידי בעליו, כך הוא נפדה על ידי אחר¹, וכל שיבוא אחד ויפדה אותו, **הרי זה פדוי**.

< **ולדברי רבי שמעון**, האומר, שגם קודם הפדיון החמור מותר בהנאה, **דין פשוט הוא, שאף כשפדו אותו אחרים, הוא נשאר אצל בעליו**, כי שלו הוא, ואינו ניתן לפודה, והפודה אינו יכול לתבוע מהבעלים כלום, [אלא הניח מעותיו על קרן הצבי].

< **ואף לדעת רבי יהודה**, האומר, שקודם הפדיון החמור אסור בהנאה, מכל מקום, בין כשפדאו בעליו, ובין כשפדאו אחר, **הוא נשאר ביד הבעלים**, ואין הפודה יכול לומר אני פדיתי אותו מאיסורו, והרי הוא שלי, [כדרך שהפודה דבר הקדש, נוטל אותו לעצמו, אף כשאחר הקדישו], והסיבה לכך, כי אף שקודם הפדיון היה החמור אסור בהנאה, מכל מקום היה בו לבעלים זכות ממונית, שהיה יכול לפדותו בשה שאינו שווה הרבה, ולזכות בחמור השווה הרבה, ומאחר שהיה לבעלים חלק בחמור, נחשב הוא כשלו, ואינו ניתן לפודה. וראיה לדבר, מהברייתא, בה מבואר, שאף לדעת רבי יהודה, מי שגונב פטר חמור מחבירו, משלם לו תשלומי כפל, כדין גונב מהדיוט, ואף שבשעת הגנבה עדיין לא נפדה, והיה אסור לבעליו בהנאה, מכל מקום מאחר

באיזה שה פודים את החמור

נאמר בתורה, **"וְכָל פֶּטֶר חֹמֶר תִּפְדֶּה בְּשָׂה"**, ובכלל זה **כבש ועז, בין זכר בין נקבה, בין גדול ובין קטן, בין תמים ובין בעל מום**².

שה אחד פודים בו פעמים הרבה

- רש"י מפרש, שהכוונה לשה שפדו בו פטר חמור, ונתנוהו לכהן, שאם חזר ישראל וקנה אותו מהכהן, חוזר ופודה בו פעם שניה.

- ורבינו תם מפרש, שהכוונה לשה שפדו בו ספק פטר חמור, שהוא נותר ביד ישראל, כי המוציא מחבירו עליו הראיה, ורשאי ישראל זה, לחזור ולפדות בו פטר חמור אחר.

מעשר בהמה בטלאים

של פדיון פטר חמור

אין מעשר בהמה נוהג אלא בבהמות שנולדו ברשותו של בעליהם ולא יצאו מרשותו.

- ולכן, כשכהן מקבל טלאים של פדיון פטר חמור, מאחר שלא נולדו ברשותו, אינו צריך לעשרם.

- והוא הדין אם חזר הפודה, וקנה את

הוספות

¹ לא דמי לתורם משלו על חברו, דאיבעיא לן פרק אין בין המודר, אם צריך דעת, דהתם כתיב "גם אתם", לרבות שלוחכם, ובעינן מה אתם לדעתכם, אף שלוחכם לדעתכם, אבל הכא לא כתיב בעלים. [תוס'].

² עיי' יומא מ"ט ע"ב שלדעה אחת למדו זאת מריבוי תפדה תפדה

שנכנסו לרשותו, על עשרה טלאים שברשותו, יש בידו עשרה טלאים שנולדו ברשותו ולא יצאו ממנה, שהם פדיון פטר חמור, והרי הם חייבים במעשר, משום שנולדו ברשותו, ואינם נפטרים מכך, אף על פי שנעשו פדיון פטר חמור.

ישראל שירש מכהן דבר שראוי להינתן לכהן

א. ישראל שירש מכהן פטר חמור הטעון פדיון.

פטר חמור שנולד ברשות כהן, אינו טעון פדיון, אבל יתכן שיהיה בידו פטר חמור הטעון פדיון, כגון שירשו מסבו [אבי אמו], שהוא ישראל, שבכך שנולד אצל ישראל נתחייב בפדיון, ולכן אף כשנכנס לרשות הכהן, אינו נפטר מפדיון, אלא מאחר שהוא ברשות הכהן, שהפדיון ניתן לו, כשהוא פודה, אינו מחוייב לתת את השם לכהן אחר, ורשאי לשיירו לעצמו.

ומעתה, מאחר שיש לכהן פטר חמור שטעון פדיון, ויש לכהן הזה זכות ליטול את הפדיון לעצמו, אף אם חזר והוריש את החמור הזה לנכדו [בן בתו] שהוא ישראל, אותו הנכד יורש את כל הזכויות של סבו, ולכן, **אחר שפודה את החמור בשה, רשאי לשיירו לעצמו**, כמו שסבו היה רשאי.

ב. ישראל שירש מכהן תבואה החייבת במעשרות.

כשם שישראל חייבים להפריש תרומות ומעשרות מתבואותיהם כך כהן חייב

הטלאים הללו מן הכהן, אף שנולדו ברשותו של ישראל זה, אינו צריך לעשרם, כי כבר יצאו מרשותו לרשות הכהן, קודם שחזרו לרשותו.

< אבל יש כמה אופנים, שבהם יהיו ביד האדם טלאים שנולדו ברשותו ולא יצאו מרשותו, שהם פדיון פטר חמור, ובכל זאת חייבים במעשר בהמה.

א. היו לו עשרה ספק פטרי חמורים.

כבר נתבאר שמי שיש לו ספר פטר חמור פודה אותו בשה כדי להתירו בהנאה אבל אינו נותן את השם לכהן אלא משאירו ברשותו [שהמוציא מחבירו עליו הראיה], ונמצא שיש בידו שה שנולד ברשותו ולא יצא מרשותו שהוא פדיון פטר חמור.

ושה כזה מאחר שנולד ברשותו, ולא יצא ממנה, מצטרף הוא לשאר צאנו לחיוב מעשר בהמה אף על פי שהיה פדיון פטר חמור.

והוא הדין אם היו לו עשרה טלאים כאלו עליו לעשר מהם מעשר בהמה.

ב. היו לו עשרה פטרי חמורים גמורים.

ישראל שיש לו פטרי חמורים, מתחייב לפדותם, ומעתה אף אם יכנסו לרשות כהן כגון שירשם מסבו [אבי אמו], שהוא ישראל, [אינם כפטרי חמורים שנולדו ברשות כהן שהם פטורים, אלא] חייבים הם בפדיון, אלא שהכהן רשאי לשייר לעצמו את הכבשים שבהם פודה.

ונמצא שכשהכהן פודה עשרה פטרי חמורים

ישראל, [כגון שהיה אריסו של הגוי¹], חייבת במעשרות, ואפילו היתה הקרקע של גוי, כי אין קניין הגוי מפקיע את קדושת הארץ לפטור את תבואתה מחיוב מעשרות.

[ודווקא כשישראל מירח את התבואה אבל הגוי מירח אותה היא פטורה ממעשרות שנאמר "אֲשִׁית דְּגָנְךָ תִּירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ", ללמד שרק דיגון שלך, כלומר מירוח של ישראל, מתחייב במעשרות].

ולדברי רבי שמואל בר נתן אמר רבי חנינא, הקונה מהגוי תבואה זו שחייבת במעשרות, אף שמחויב להפריש ממנה תרומות ומעשרות כדי שלא תהא טבל, **אינו צריך לתת את התרומות והמעשרות לכהן וללוי, כי אם לא היה קונה אותה מיד הגוי, הגוי לא היה נותן אותם לכהנים ולוויים, ולא היו יכולים להוציא מידו בכח, ואם כן בטלה זכותם בתרומות ומעשרות אלו, והרי הם של הקונה.**

אולם למסקנת הגמרא על פי דברי רבי יהושע בן לוי, הלוקח מהגוי תבואה החייבת בתרומות ומעשרות, **חייב לתת ממנה לכהן תרומה גדולה, ואינו פטור אלא מלתת תרומת מעשר²,** שנאמר בעניין תרומת מעשר, "וְאֵל הַלֹּוִים תִּדְבֹּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נִתְּנָה לָכֶם מֵאֵת בְּנֵהֶם לְקַחְתִּים וְהִרְמִיתֶם מִמֶּנּוּ תְּרֹמֶת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר", ללמד, שאין

להפריש תרומות ומעשרות מתבואתו אלא שהוא רשאי לשייר לעצמו את התרומות והמעשרות ואינו מחוייב לתת אותם לכהן אחר.

ומעתה, מאחר שיש לכהן תבואה החייבת בהפרשת תרומות ומעשרות, ויש לכהן הזה זכות ליטול את התרומות והמעשרות לעצמו, אף אם חזר והוריש את התבואות הללו לנכדו [בן בתו] שהוא ישראל, אותו הנכד יורש את כל הזכויות של סבו, ולכן, **אחר שמפריש את התרומות והמעשרות, רשאי לשיירם לעצמו, כמו שסבו היה רשאי, [ותרומה שאינו רשאי לאוכלה בעצמו, מוכרה לכהנים, והדמים שלו].**

ודין זה הוא לא רק כשנתחייבה התבואה במעשרות ביד הכהן, אלא אף כשנתחייבה במעשרות ביד סבו של הכהן הזה, [אבי אמו], שהוא ישראל, אף על פי שכשנתחייב הראשון במעשרות, לא היה רשאי לשיירם לעצמו, מאחר שהיתה יד כהן באמצע, הוא זכה בכך שרשאי לשייר לעצמו את התרומות והמעשרות, ומעתה, הוא מוריש זכות זו לנכדו הישראל.

תרומות ומעשרות של

תבואה שנקנית מהגוי

תבואה שגדלה בארץ ישראל, ומירחה

הוספות

¹ פירש הקונטרס, ישראל אריס של עובד כוכבים. וקשה לפירושו, אי בחלק עובד כוכבים, היינו מריחת עובד כוכבים, אי בחלק ישראל, אין זה לוקח טבלים. ונראה לפרש, מרחינהו ישראל ברשות עובד כוכבים אחר שלקחן ישראל, והכי קא אמר, הלוקח טבלין מן העובד כוכבים, והן עכשיו ממורחין. [תוס'].

² כן משמעות לשון הגמרא, שהלוקח פטור מתרומות מעשר. אולם לכאורה הכוונה לכך שהלוי אינו מחויב להפריש תרומת מעשר מהמעשר של תבואה זו, אבל הקונה את התבואה מהגוי, נותן לכהן תרומה גדולה, וללוי נותן מעשר ראשון. ויליע בדבר.

שמה החליפם, ולכן מספק המפקיד יחזור ויעשר את הפירות, אבל מאחר שאין אלו מעשרות ודאי, אלא ספק, אינו חייב לתת אותם לכהנים וללוויים [כדין דמאי].

תרומת מעשר אלא בתבואה הבאה מבני ישראל, ולא מתבואה הבאה מהגוי.

המפקיד פירות אצל כותי

או אצל עם הארץ

המפריש שה לפדיון פטר חמור, מיד נעשה השה כמי שנכנס לרשות הכהן, ולכן אפילו מת השה קודם שניתן לכהן, הרי זה ניתן לכהן מת, והחמור פדוי. [ולכאורה הוא הדין שאם החמור מת, יתן השה לכהן, אף על פי שהבעלים הפסיד את החמור].

המפקיד פירות אצל כותי או אצל עם הארץ, כשבא ליטול ממנו פקדונו, אינו צריך לחשוש שמא אין אלו הפירות שהפקיד, כי השומר הזה נטל לעצמו מה שקיבל, ועתה מחזיר אחרים תחת הראשונים, אלא ודאי אלו הם הפירות עצמם שהפקיד.

דף יב

"תפדה בשה"

מצד אחד יש ללמוד בגזרה שווה, שכשם ששה האמור בעניין קרבן פסח, "ויקחו לקחם איש ששה לבית אבית ששה לבית", אינו אלא זכר [כבש או עז], תמים ובן שנה, כך שה האמור בעניין פדיון פטר חמור, אינו אלא זכר [כבש או עז] תמים ובן שנה.

ומצד שני, מתוך שנכפל הכתוב בעניין פדיון פטר חמור, "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה", "וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׁה", יש ללמוד, שבא הכתוב לרבות אף שאר דברים שניתן לפדות בהם.

ומאחר שמצד אחד יש לרבות דברים נוספים, ומצד שני יש למעט דברים

ולכן, אם היו מעושרים, אוכל אותם בלא לחשוש שהוחלפו, ומה שקיבל אינו מעושר. ואם היו פירות של ששה שנים, אוכל אותם בלא לחשוש שהוחלפו, ומה שקיבל הם פירות שביעית.

המפקיד פירות אצל גוי

לדעת תנא קמא – המפקיד פירות אצל גוי, כשבא ליטול ממנו פקדונו, יש לו לנהוג בפירות הללו כפירות של הגוי כי ודאי החליף הגוי את מה שקיבל ומחזיר פירות אחרים וצריך לעשרם¹, ולתת התרומות לכהן והמעשרות ללוי, [נאין התבואה פטורה אלא מתרומת מעשר].

ולדעת רבי שמעון – אין הפירות נדונים כפירות הגוי בוודאי, אבל יש לחוש לכך

הוספות

¹ האי תנא סבר, דאין מירוח העובד כוכבים פטר, ופלוגתא היא במנחות בפרק רבי ישמעאל. [רש"י].

אמו, אינו נחשב כשה בפני עצמו, אלא כאבר של אמו, ואין פודים פטר חמור באבר של כבשים ועיזים, אלא רק בשה שלם, ולכן **אין פודים** פטר חמור בבן פקועה. [וכמו כן יש ללמוד זאת, ממה שנאמר בכתוב "שה", כמו בקרבן פסח, ובן פקועה פסול לקרבן פסח והוא הדין לפדיון].

- **ולדברי רב אשי**, מאחר שבן פקועה זה רץ והולך כשאר בהמות, הרי זה שה גמור, ופודים בו פטר חמור.

פדיון פטר חמור בנדמה

[כגון בן כבש הדומה לעז]

לדעת רבי אלעזר, **דין פשוט הוא**, שכבשה שילדה כמין עז, או עז שילדה כמין כבש, **פודים** בו פטר חמור, שכן לדעתו, אף הנולד מכלאים של כבש ועז פודים בו פטר חמור, וכל שכן שהוא רק נראה ככלאים. [וכל זה שהאם ובנה מין שה, אבל פרה שילדה ולד הדומה לכבש, אין פודים בו].

אבל לדעת חכמים, **יש להסתפק בדבר**, האם דווקא כלאים גמורים אין פודים בהם פטר חמור, או שגם זה שנראה ככלאים, אין פודים בו, ולא נפשט הספק בגמרא.

דברים שבהם ברור שלדעת

חכמים נדמה דינו ככלאים ופסול

א. קדשים [=קרבנות] – כל שאינו כמינו,

אחרים, יש לרבות מקצת דברים ולמעט שאר דברים.

< הדברים הבאים הם מתרבים מכפילות הכתובים, **וניתן לפדות בהם פטר חמור – כבשים ועיזים, זכרים ונקבות, גדולים וקטנים, תמימים ובעלי מום**. [הדברים שנוספו על השה האמור בפסח מסומנים בקו].

< והדברים הבאים אינם מתרבים, ואין **פודים** בהם **פטר חמור**¹ – **עגלים**. **חיות** [כגון צבי ואיל]. **שחוטים** [אפילו כבשים ועיזים]. **טרפות** [כגון שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה]. **כלאים** [כגון תייש הבא על הרחל]. **כוי**, [ספק חיה ספק בהמה]. **ורבי אלעזר מתיר בכלאים**, מפני שהוא שה, [שכן בין רחל ובין עז קרובים שה], ואוסר בכוי, מפני שהוא ספק שה ספק חיה.

פדיון פטר חמור בבן פקועה

< **לדעת רבי מאיר** – בן פקועה [עובר הנמצא חי במעי אמו] טעון שחיטה, והרי הוא כשאר כבשים ועיזים, ואם כן, **דין פשוט הוא שפודים בו פטר חמור**.

< **אבל לדעת חכמים** – בן פקועה אינו טעון שחיטה, אלא נותר הוא בשחיטת אמו, ומאחר שנשחטה אמו, ניתן להרגו בכל דרך, ולאוכלו, ולדעה זו, **יש להסתפק אם פודים בו פטר חמור**.

- **לדברי מר זוטרא**, מאחר שניתר בשחיטת

¹ כל הנך דווקא שלא בשוויי פטר חמור אין פודים בהם, דאי בשוויי, אפילו בשלקי שרי. [תוס'].
הוספות

ידי הפדיון, ואין כאן איסור נוסף הבא לחול על שם פסולי המוקדשים.

< אולם למסקנת הסוגיה אמרו, שיתכן שלדברי הכל, אין פודים פטר חמור בשה פסולי המוקדשים, שכן פסולי המוקדשים הוקשו לצבי ואיל, שנאמר בהם "הטמא וְהַטְּהוֹר יֵאָכְלוּ כֶּצְבִי וְכֶאֱיִל", וכבר נתבאר, שאין פודים פטר חמור בחיה, ואם כן, הוא הדין בפסולי המוקדשים שהוקשו לה.

פדיון פטר חמור בבהמת שביעית

[=בהמה שנקנית במעות שביעית]

ודאי פטר חמור, אין פודים אותו בשה שיש בו קדושת שביעית, כי זה הפודה את החמור בשה, הרי הוא כקונה את החמור מהכהן תמורת השה, ונאמר בתורה, "וְהִיָּתָה שִׁבְתָּ הָאֶרֶץ לְכֶם לְאֻמָּה", ללמד, שאין להחליף דמי שביעית אלא בדבר אכילה, ולא בחמור שאינו ראוי לכך.

אבל ספק פטר חמור, שלדעת רבי יהודה טעון פדיון כדי להפקיע ממנו איסורו, ונשאר הוא ביד בעליו, מותר לפדותו בשה שיש בו קדושת שביעית, כי מאחר שאינו צריך לתת את השה לכהן, אין הדבר נראה כסחורה בפירות שביעית.

עוד מדיני בהמה שיש

בה קדושת שביעית

א. פטורה מן הבכורה – כלומר, בן בכור שיולדת, אינו קדוש להיות בכור, כי נאמר

ודומה אף במקצת למין אחר, פסול, שנאמר, "שור או כֶּשֶׁב [ולא כלאים] או עז [ולא הנדמה] כי יולד וְהָיָה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וַיִּמּוּם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה לְרֹצֶה לְקַרְבָּן אִשָּׁה לַה'".

ב. בכור בהמה טהורה – אם אינו דומה למינו כלל, אינו מתקדש להיות בכור, שנאמר "אֶךָּ בְּכוֹר שׁוֹר אוֹ בְּכוֹר כֶּשֶׁב אוֹ בְּכוֹר עֵז", ללמד שאין הכתוב מדבר אלא במי שהוא ובכורו מין אחד, אבל אם דומה למין אמו במקצת סימנים, מתקדש. [כפי שנתבאר בדף ה'].

ד. מעשר בהמה – כל שאינו כמינו, ודומה אף במקצת למין אחר פסול, [כמו לעניין קדשים], שנאמר במעשר בהמה "תחת", וכן נאמר בקדשים, ולמדים זה מזה בגזרה שווה.

פדיון פטר חמור בפסולי המוקדשים

< מתחילה אמרו, שלדעת רבי שמעון, האומר, שפטר חמור מותר בהנאה, דין פשוט הוא, שפודים אותו אף בשה פסולי המוקדשים, [=שה שהוקדש לקרבן, ונפסל במום, ונפדה]. אבל לדעת רבי יהודה, האומר, שפטר חמור אסור בהנאה, יש מקום להסתפק בדבר, שכן מצד אחד יש לומר, מאחר שפסולי המוקדשים אסורים בגיזה ועבודה, אינך יכול להטיל עליהם את איסורו של פטר חמור, כי אין איסור חל על איסור, ולכן אין פודים בהם פטר חמור. אולם מצד שני יש לומר, שאין כאן איסור חל על איסור, כי איסורו של פטר חמור אינו מוטל על השה, אלא פוקע לגמרי על

נתינת פטר חמור לכהן

הנותן פטר חמור לכהן, [במקום לפדותו בשעה, ולתת את השם לכהן], הרי פטר חמור שביד כהן זה טעון פדיון כבתחילה, ואין הכהן רשאי לקיימו אפילו שעה אחת, עד שיפדהו בשעה.

ומאחר שנחשדו כהנים להנות מפטר חמור בלא פדיון, ישראל שהיה לו פטר חמור בתוך ביתו, ואמר לו הכהן, תנהו לי, ואני אפדהו, הרי זה לא יתנו לו, אלא אם כן פדאו בפניו.

הפריש שה לפדיון פטר חמור

ומת השם קודם שנתנו לכהן

לדעת רבי אליעזר – מי שיש לו פטר חמור, לא יצא ידי חובתו לפדותו, עד שיגיע השם ליד הכהן, ולכן, אם הפריש שה לפדיון, ומת השם בידו, הרי זה כמי שלא הפריש שה, וחייב להפריש שה אחר תחת הראשון. שכן מצינו בעניין פדיון בכור אדם, שאין אדם יוצא ידי חובת פדיון, עד שיגיעו חמישה סלעים ליד הכהן, ופטר חמור הוקש לבכור אדם, שנאמר, "אֵךְ פָּדָה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה". ואין לומר, אם הוקשו זה לזה, ילמדו זה מזה גם דינים אחרים, כגון, שכשם שבכור אדם מותר בהנאה, כך פטר חמור יהיה מותר בהנאה, כי הכתוב אומר, "אֵךְ פָּדָה תִּפְדֶּה", ללמד שלא הוקשו זה לזה אלא לפדייה בלבד.

בתורה בעניין קדושת שביעית "לֹאֲכָלָהּ", ובכור אינו נאכל כולו אלא קרב למזבח, ומאחר שהבכור קרב למזבח דבר שיש בו קדושת שביעית אינו ראוי להיות בכור.

ב. חייבת במתנות – כלומר, השוחט בהמה שיש בה קדושת שביעית, נותן ממנה את הזרוע הלחיים והקיבה לכהן כי הכהן אוכל אותם, ואם כן הנתנה לכהן אינה מפקיעה מהכתוב "לֹאֲכָלָהּ".

עיסה של שביעית חייבת בחלה

אף על פי שנאמר בעניין שביעית "לֹאֲכָלָהּ", ללמד, שכל דבר שיש בו קדושת שביעית, לא יהיה ממנו דבר שאינו נאכל, עיסה של שביעית חייבת בחלה, אף על פי שאם תטמא העיסה, תלך החלה לשרפה, כדן חלה טמאה, שנאמר בעניין חלה, "מֵרָאשֵׁית עֲרִסְתֶּיכֶם תִּתְּנוּ לָהּ תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם", ללמד, שלעולם העיסות חייבות בהפרשת חלה.

ואין ללמוד מכאן, שכמו הדין בשאר דברים שיש בהם קדושת שביעית, כגון בהמה שיש בה קדושת שביעית, שתתקדש בבכורה אף על פי שחלק ממנה נשרף על המזבח ואינו נאכל, כי יש לחלק בין חלה שתחול על דבר שיש בו קדושת שביעית, אף על פי שעלולה לבוא לידי שריפה, כי עיקרה עומדת לאכילה, ורק אם נטמאת נשרפת, לבין בכור, שמעיקרו עומד למזבח ולהישרף, ולכן לא יחול בדבר שיש בו קדושת שביעית.

הערך הקצוב בפרשה, כמניין שנותיו בשעה שאמר ערכי עלי.

יתכן שגם בדבר זה נחלקו כמו לעניין פטר חמור. ויש אומרים שלכתחילה יוכל לשלם להקדש אחר שלושים יום, ואינו מצווה לתת מיד. ויש אומרים שלכתחילה מצווה לתת מיד, אבל עד שלושים יום אינו עובר עבירה, בכך שמאחר את התשלום.

זמן פדיון הבן

פדיון הבן, זמנו **אחר שלושים יום** מלידת הבן, שנאמר, "וּפְדִינֵוּ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁתַּיִם שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הוּא"

ולדעת רב, בדיעבד, אם פדאו קודם הזמן הזה, בנו פדוי, ובלבד שיאמר, "הנני נותן מעות עכשיו כדי שיחול הפדיון אחר שלושים יום", אבל אם אמר, "בני פדוי מעכשיו", הכל מודים אין בנו פדוי.

זמן פדיון פטר חמור

לדעת רב נחמן – לכתחילה זמן פדיון פטר חמור אחר שלושים יום, אולם בדיעבד, אם נתן את הפדיון לכהן קודם לכן, אפילו אמר שיחול הפדיון מיד, הרי זה חל.

דף יג

ולדעת רב ששת – לכתחילה זמן פדיון פטר חמור מיד מלידתו, אלא שעד שלושים יום, אין לו עבירה אם מתעכב מלפדות,

ולדעת חכמים – מי שיש לו פטר חמור, והפריש שה לפדותו, מיד יצא ידי חובת פדיונו, אף קודם שנתן את השה לכהן, ומעתה אף אם מת השה בידו, אינו מחויב לתת לכהן שה אחר. שכן מצינו בעניין פדיון מעשר שני שמיד כשנפדה הוא מותר באכילה בכל מקום אף אם אחר כך יאבדו מעות פדיונו. וכן העיד רבי יהושע ורבי צדוק, על שה של פדיון פטר חמור שמת, שאין כאן לכהן כלום.

הפריש שה לפדיון פטר חמור ומת פטר

חמור קודם שנתן השה לכהן

לדעת רבי אליעזר – מאחר שאין הפודה יוצא ידי חובת פדיון עד שיגיע השה ליד הכהן, כל זמן שלא קיבל הכהן את השה, הרי הוא של הפודה, והחמור אינו פדוי, ואם כן, **החמור המת אסור בהנאה**, כחמור שלא נפדה, **והשה ישאר ביד בעליו**, כי מאחר שמת החמור, שוב אין צריך לפדותו בשה.

ולדעת חכמים – מאחר שבהפרשת השה

זכה בו הכהן, ונפדה החמור, **החמור המת מותר בהנאה**, כחמור שנפדה, **והשה ינתן לכהן** כי כבר זכה בו.

הערכין בשעתן

האומר ערכי עלי, נותן להקדש את הערך הקצוב בפרשה לפי שנותיו, ואפילו לא נתן מיד, אלא אחר כמה שנים, לעולם נותן לפי

לְקַחַת אֶת יְבִמָּתוֹ ... וְנָגְשָׁה יְבִמָּתוֹ אֵלָיו
לְעֵינֵי הַזִּקְנִים וְחָלְצָה ...", דווקא אם לא
יחפוץ לייבם, תחלוץ, אבל היבום עדיף.
אבל עתה, שאין היבמים מתכוונים
למצווה, יחלצו, ולא ייבמו, [שהמייבם את
יבמתו שלא לשם מצווה, הרי הוא כבא על
אשת אחיו שאינה יבמתו, שהיא ערוה
עליו].

שתי אפשרויות נאמרו לעניין פדיון בהמה
טמאה, שהקדישוה לבדק הבית, או
יגאלוה בעליה שהקדישוה, או תמכר
לאחרים, שנאמר, "וְאִם בְּיָמָהּ הַטְּמֵאָה וּפְדָהּ
בְּעֶרְכָּךְ וְיָסַף תְּמַשְׁתּוּ עָלֶיהָ וְאִם לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכָּר
בְּעֶרְכָּךְ", **ומצוות הגאולה באדון קודמת
למכירה לאחרים**, שנאמר, "וְאִם לֹא יִגָּאֵל
וְנִמְכָּר בְּעֶרְכָּךְ", דווקא כשלא יגאלו
הבעלים, תמכר לאחרים, אבל עדיף
שיגאלו הבעלים.

סליק פרק הלוקח עובר חמור

אבל אחר הזמן הזה, או יפדה, או יעבור,
ויערפו את חמורו.

ולדעת רבא – נחלקו חכמים בדיון זה. **לדעת
רבי אליעזר**, שהוקש דין פדיון בכור אדם
לפדיון פטר חמור, כשם שאין אדם נפדה
אלא אחר שלושים יום, כך פטר חמור אינו
נפדה אלא **אחר שלושים יום. ולדעת
חכמים**, שלא הוקשו פדיון בכור אדם
ופדיון פטר חמור זה לזה, זמן פדיון פטר
חמור הוא **מיד** משעת לידתו.

שני ציווים נאמרו בעניין פטר חמור, או
יפדה או יערף, שנאמר "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר
תִּפְדֶּה בִּשְׁוֹה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֶרְפְּתוֹ", **ומצוות
פדייה קודמת למצוות עריפה**, שנאמר
"וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעֶרְפְּתוֹ", כלומר אם לא
תפדה, ערוף, אבל עדיף לפדות ולא לערוף.

שני ציווים נאמרו לקונה אמה עבריה או
יעידנה כלומר יקחנה לאשה או יסייע
בפדיונה שנאמר "אִם רָצָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר
לוֹ¹ יַעֲדָה וְהִפְדָּה לָעַם נָכְרִי לֹא יִמְשַׁל לְמִכְרָהּ
בְּבִגְדוֹ בָּהּ", **ומצוות יעוד קודמת למצוות
פדייה**, שנאמר, "אֲשֶׁר לֹא יַעֲדָה וְהִפְדָּה",
כלומר אם לא ייעד, יפדה, אבל עדיף לייעד.

שני ציווים נאמרו ליבם וליבמה, יבום או
חליצה, שנאמר, "וְיָבִיאוּהָ לְבֵיתוֹ וְלָקְחָהּ
לוֹ לְאִשָּׁה וְיָבִיאוּהָ ... וְחָלְצָה נָעֻלָּה מֵעַל רַגְלָהּ",
**ומתחילה כשהיבמים היו מתכוונים לשם
מצווה, מצוות יבום היתה קודמת למצוות
חליצה**, שנאמר, "וְאִם לֹא יִחְפֹּץ הָאִישׁ

הוספות

¹ "לא" כתיב.

פרק שני הלוקח עובר פרתו

דף יג

[דבר שאסור לעשותו], נמצא שהעובר של גוי, והאם של ישראל, ולפיכך, **מאחר שהעובר של גוי, כשהעובר בכור אינו מתקדש.**

ג. ישראל המשתתף עם הגוי.

כשישראל וגוי קונים בהמה בשותפות, [דבר שאסור לעשותו], האם וגם העובר שמתעברת שייכים לשניהם, ולפיכך, **מאחר שיש לגוי חלק באם ובעובר, כשהעובר בכור אינו מתקדש.**

ד. ישראל המקבל פרה מהגוי לגדל וולדות.

כשישראל מקבל מהגוי פרה של גוי, על מנת שיגדל וולדותיה, ויחלוק בוולדות בשכרו, האם כולה שייכת לגוי, והוולדות שייכים לישראל ולגוי בשותפות, ולפיכך, **מאחר שהאם כולה של הגוי, וגם מאחר שיש לגוי חלק בוולדות, הבכור הנולד אינו מתקדש.**

ה. ישראל הנותן פרה להגוי בקבלה לגדל וולדות.

כשישראל נותן לגוי פרה שלו בקבלה, על מנת שיגדל הגוי וולדותיה, ויחלוק בוולדות בשכרו, [דבר שנסתפקו בגמרא בפרק ראשון אם מותר או אסור לעשותו], האם כולה שייכת לישראל, והוולדות שייכים לישראל ולגוי בשותפות, ולפיכך, **מאחר שיש לגוי חלק בוולדות, הבכור הנולד אינו מתקדש.**

-

בכור בהמה טהורה של כהן ושל לוי מתקדש, ודינו כבכור בהמה טהורה של ישראל, [שאם הוא תמים הוא קרב

לדעת התנא של משנתנו אין הבכור קדוש אלא אם כן כולו וכל אמו של ישראל

כבר נתבאר בתחילת פרק ראשון, שלדעת התנא של משנתנו, אין הבכור קדוש, אלא אם כן, גם כולו של ישראל, וגם כל אמו של ישראל, אבל אם יש לגוי חלק, או בו עצמו, או באמו, הרי זה אינו קדוש. **שנאמר, "הַקֹּדֶשׁ יִשְׁתִּי לִי כֹל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל"**, ללמד שאין הבכור קדוש עד שיהא כולו של ישראל. **ונאמר, "וְכָל מִקְנֶדָּ תִזְכֹּר"**, ללמד, שאין הזכר של המקנה קדוש, עד שיהא כל המקנה שלך, כלומר עד שתהא כל האם של ישראל.

וכמו שנשנו בתחילת פרק ראשון, כמה אופנים, שבכולם אין פטר חמור מתקדש, כי יש לגוי חלק בו או באמו, כמו כן באותם אופנים אין בכור בהמה טהורה מתקדש, ונשנו אופנים אלו בתחילת פרק זה, לעניין בכור בהמה טהורה:

א. **ישראל הלוקח עובר פרה של גוי.**

כשישראל קונה מהגוי את עובר פרתו, נמצא שהעובר של ישראל, והאם של גוי, ולפיכך, **מאחר שהאם של גוי, כשהעובר בכור אינו מתקדש.**

ב. **ישראל המוכר עובר פרתו שלו לגוי.**

כשישראל מוכר לגוי את עובר פרתו שלו,

למזבח, ואם הוא בעל מום נאכל במדינה].
האריכו בדיני בכור בהמה טהורה שהם מרובים ונשנו בהם כמה פרקים.

ולא נפטרו כהנים ולויים מדיני בכורה,
אלא לעניין פדיון הבן, ופדיון פטר חמור.
[מטעמים שנתבארו בדף ד'].

קניינים המועילים לקנות כשישראל קונה מישראל

א. ישראל קונה מישראל את גופו, [כלומר שיחיה עבדו], **בקניין כסף**¹.

ב. ולעניין האופן שבו ישראל קונה מישראל את **ממונו המטלטל**, נחלקו חכמים.

< **לדעת ריש לקיש** – ישראל קונה מישראל את ממונו המטלטל, [כגון את פרתו], **בקניין משיכה**, שנאמר, "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קֹנֶה מִיָּד עַמִּיתְךָ אֶל תִּזְנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו", הרי שהקניין נעשה על ידי ההעברה מיד ליד, כלומר על ידי משיכה.

< **ולדעת רבי יוחנן** – **מדין תורה** ישראל קונה מישראל את ממונו המטלטל, [כגון את פרתו], **בקניין כסף**, שנאמר, בעניין פדיון הקדש, "וְאִם גָּזַל וְגָזַל אֶת הַשְּׂדֶה הַמִּקְדָּשׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִּׁית כֶּסֶף עֲרָפְךָ עָלָיו וְקָם לוֹ", ללמד, שהפודה מהקדש פודה בכסף, ומכאן יש ללמוד, שגם הקונה מהדיוט קונה בכסף² ³. **אבל תקנת חכמים היא,**

פרק עובר חמורו קודם לפרק עובר פרתו

אף על פי שלכאורה יש סברא להקדים דיני בכור בהמה טהורה, שיש בו קדושת הגוף, לפני דיני פטר חמור, שאין בו אלא קדושת דמים, משתי סיבות שנו תחילה את פרק הלוקח עובר חמורו, המדבר בדיני פטר חמור, ורק לאחר מכן פרק הלוקח עובר פרתו, המדבר בדיני בכור בהמה טהורה.

א. **משום שמצוות פטר חמור** מצווה **חביבה** היא, שכן מצווה זו ניתנה דווקא בחמורים, על שסייעו את ישראל בשעת יציאתם ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל, שלא היו עמו תשעים חמורים לובים, טעונים מכספה וזהבה של מצרים.

ב. **משום שדיני פטר חמור מועטים הם**, שאינם אלא פרק אחד, ולכן תחילה שנו פרק זה, וסיימו בו את דיני פטר חמור, ולאחר מכן

הוספות

¹ לא נתבאר כאן בסוגיה, מניין לנו דין זה, שיששראל קונה עבד עברי בכסף, ולכן הנני להעתיק בקצרה, ממה שנכתב ב"בקיצור" על מסכת קידושין דף י"ד: **ארבעה מיני עבדים עברים** נמכרים לעבדות מתוך חירות, וכולם **נקנים בכסף**, ואלו הם ... ב. **המוכר את עצמו לישראל**. ג. **מי שמכרוהו בית דין**, [כשגב ולא היה לו לשלם]. ד. **אמה עבריה**, [הנמכרת על ידי אביה] ... **באמה עבריה נאמר "והפדה"**, ללמד שיוצאת לחירות על ידי שפוחתת מדמי מכירתה את שווי העבודה שעבדה כבר, ומשלמות את המותר לאדון, ומזה יש ללמוד שמתחילה נקנית לאדון בכסף ... **ומי שמכרוהו בית דין למד מאמה עבריה בהיקש**, שנאמר "העברי או העבריה" ... **ומוכר עצמו לישראל, למד מעבד שמכרוהו בית דין בגזרה שווה שכיר שכיר**, א"נ הוא נלמד **ממוכר עצמו לגוי בהיקש** ...

² כן פירש רש"י. ועוד מפרש רבי טעמא דרבי יוחנן דמעות קונות, מגופיה דקרא, דא קנה מיד עמיתך, דסתם קנין דקרא במעות, כדכתיב "שדות בכסף יקנו" וכתיב "מכסף מקנתו". [תוס'].

³ ... רגיל רבינו תם לפסוק כרבי יוחנן, דאמר דבר תורה מעות קונות, משום דפסיק רבא בהחולץ בכל דוכתא כוותיה, היכא דפליג

שלא יקנה הכסף אלא משיכה¹.

נעשית שלו, ואם ילדה בכור, הרי זה קדוש].

קניינים המועילים לקנות

כשישראל קונה מגוי

א. ישראל קונה מגוי את גופו, [כלומר שיהיה עבדו], באחד מהקניינים הבאים, (א) כסף (ב) שטר (ג) וחזקה, שנאמר בעבדים כנענים, "וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֹתָם לְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעַלְם בְּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֲרֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאֻחָיו לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּכָרְדוֹ", הרי שהוקשו עבדים לאחוזות, כלומר לקרקעות, וכשם שקרקע נקנית בכסף שטר וחזקה, [כמבואר במסכת קידושין], כך עבדים כנענים נקנים בכסף שטר וחזקה².

ב. ולעניין האופן שבו ישראל קונה מגוי את ממונו המטלטל נחלקו חכמים.

<< לדעת רבי יצחק בר נחמני אמר ריש לקיש משום רבי אושעיא – ישראל קונה מהגוי את ממונו המטלטל בקניין כסף. [ולכן, כשישראל נתן מעות לגוי, לקנות ממנו את בהמתו, אף על פי שלא משכה,

- מתחילה רצו לומר, שלדעתו, דין זה שישאל קונה מהגוי את ממונו בקניין כסף, למד בקל וחומר, שכן אם את גופו של הגוי, ישראל קונה ממנו בכסף, כל שכן שאת ממונו, יוכל לקנות בכסף.

אולם דחו זאת, משני טעמים. (א) אם קניין ממונו, למד בקל וחומר מקניין גופו, יקנה את ממונו גם בשטר וחזקה, כמו שקונה את גופו, ולמה אמר שהוא קונה בכסף בלבד. (ב) אם קניין ממון למד בקל וחומר מקניין גוף, ישראל יקנה ממון מישראל בקניין כסף, כמו שהוא קונה גוף ישראל בקניין כסף, ולעיל נתבאר, שלדעת ריש לקיש, ישראל אינו קונה ממון ישראל בקניין כסף, אלא בקניין משיכה.

- ולפיכך אמר אביי, שדין זה, שישאל קונה מהגוי את ממונו בקניין כסף, למד מהכתוב האמור בעניין קניין ממון המטלטל שישאל קונה מישראל, "או קנה מיד עמיתך", ששמע ממנו, דווקא

הוספות

עליה ריש לקיש בר מתלת, וקשה מסוגיין, דרב אשי דהוא בתרא יותר מרבא, סבר כריש לקיש ... ויש לומר, דרב אשי דהכא הדר ביה לגבי אמרי, כדמוכח פרק בתרא דמסכת עבודה זרה ... וגם ... שמע מינה דרב אשי גופיה כשהיה אומר מתחלה משיכה אינו קונה, לאו משום דסבר לה כריש לקיש, דלעולם כרבי יוחנן סבירא ליה ... ואף על גב דאמרין בהזהב קרא ומתניתין מסייע לריש לקיש, היינו לכאורה, אבל אפשר לשנוי לקרא שפיר אליבא דרבי יוחנן ... ומיהו יש לדחות ראיה דרבא, כיון דריש לקיש לאו משמיה דנפשיה אמר, אלא משום רבי אושעיא ... כבי האי גוונא לא איירי רבא לפסוק כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש, בדבר שהיה ריש לקיש אומר בשם רבותיו ... ומיהו אשכחן אמר רבא אמר רב הונא מוכר לי באלו קנה ... ומפרש ח"ס דסבר כרבי יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות. ונראה דרבה גרס ולא רבא ... ועוד יש לדקדק דהלכתא כרבי יוחנן, דמעות קונות דבר תורה, מדאמר, וכן אמר רב נחמן דבר תורה מעות קונות, ופסק לוי כמתניתין, וקיימא לן כוותיה בדיני. [תוס'].

¹ מטעם המבואר במסכת בבא מציעא.

² כן משמע מלשון הגמרא, שעבד כנעני נקנה בכל הקניינים הללו, גם כשהוא עצמו מוכר עצמו לישראל, אולם התוס' כתבו, שקניינים אלו אינם אלא כשקונה עבד כנעני מישראל, אבל כשקונה אותו מגוי, לא מסתבר שיועיל שטר, לפי שקנין שטר לא שייך בגוי, כדאמרין פרק חזקת הבתים ... [תוס'].

יוחנן] – ישראל קונה מהגוי את ממונו המטלטל בקניין משיכה.

- והנה, אם לעניין קניין ישראל מ ישראל, דעת אמימר כדעת רבי יוחנן, שמדין תורה ישראל קונה מ ישראל בקניין כסף, מתוך שאמר הכתוב לעניין קניין ישראל מ ישראל, "או קנה מיד עמיתך", יש ללמוד דין זה, שכן הכתוב הזה מלמד, שיש קניין מיוחד לישראל הקונה מעמיתו, ולדעת אמימר הוא קניין כסף, ואם כן, כשישראל קונה מגוי, אינו קונה בקניין כסף, אלא בקניין משיכה.

- אולם אם לעניין קניין ישראל מ ישראל, דעת אמימר כדעת ריש לקיש, שמדין תורה ישראל קונה מ ישראל בקניין משיכה, נמצא שלדעת אמימר, אין חילוק בין קניין ישראל מ ישראל, לבין קניין ישראל מגוי, ובשני האופנים יש קניין משיכה, ואם כן יש להבין, למה נאמר, "או קנה מיד עמיתך", שמשמע שיש דין מיוחד לקניין ישראל מעמיתו. ואמנם לדעת האומרים, שגזל הגוי אסור, ניתן לומר, שכשאמרה תורה "או קנה מיד עמיתך", באה ללמד, שלעניין מה שאמור בסוף הכתוב, "אל תזנו איש את אחיו", חלוק קניין מגוי מקניין מ ישראל עמיתך, שבקניין מ ישראל יש איסור אונאה, ובקניין מגוי אין איסור אונאה [ושני כתובים שנאמרו בעניין אונאה,

כשישראל קונה מעמיתו ישראל, הוא קונה במשיכה, אבל כשהוא קונה מגוי, אינו קונה במשיכה אלא בכסף¹.

ואין לומר, שכוונת הכתוב, שדווקא מעמיתו ישראל, ישראל קונה ממון המטלטל, אבל מהגוי אין ישראל קונה ממון המטלטל כלל. כי מאחר שלמדנו שאפילו את גוף הגוי ישראל קונה ממנו, כל שכן שיקנה ממנו את ממונו.

וכמו כן אין לומר, שכוונת הכתוב, שדווקא מעמיתו ישראל, ישראל קונה ממון המטלטל במשיכה בלבד, אבל מהגוי, ישראל קונה ממון המטלטל על ידי משיכה וכסף יחדיו. כי מאחר שלמדנו שאפילו את גוף הגוי, ישראל קונה ממנו בקניין אחד, כל שכן שיקנה ממנו את ממונו בקניין אחד, ולא יהא נצרך לשני קניינים.

וכמו כן אין לומר, שכוונת הכתוב, שדווקא מעמיתו ישראל, ישראל קונה ממון המטלטל במשיכה בלבד, אבל מהגוי ישראל קונה ממון המטלטל או על ידי משיכה או על ידי כסף. כי מאחר שכשישראל קונה מעמיתו, אין לו אלא קניין אחד לכך [=משיכה], הוא הדין שכשקונה מגוי, לא יהא לו אלא קניין אחד לכך [=כסף].

<< ולדעת אמימר [ולכאורה כן דעת רבי

הוספות

¹ ואם תאמר, דלמא הא מיד עובד כוכבים [אינו קונה במשיכה אלא] בשטר ובחזקה, דחזקה נמי שייכא במטלטלין אם עשה בהן שום תיקון כעין נעל וגדר ופרץ בקרקע. יש לומר, דשני קניינים הללו, [משיכה וכסף], הויין מצויין, ושייכי זה במוכר וזה בלוקח, שזה נותן מעות, וזה מושך אצלו החפץ, [ולכן אם אמרה תורה שאינו קונה במשיכה על כרחך קונה בכסף] ... ואם תאמר, מנלן שהן חשובין קנין כלל, דמוקמינן מסברא קנייני דקרא בהני. יש לומר, דאשכחן כסף שקונה במקום אחר בקרקע ובהקדש, ומשיכה במציאה והפקר. [תוס'].

נעשית שלו, ואם ילדה בכור, הרי זה אינו קדוש].

- מתחילה רצו לומר, שלדעתו, דין זה שגוי
קונה מִישראל את ממונו בקניין כסף, למד
בקל וחומר, שכן אם את גופו של ישראל,
הגוי קונה ממנו בכסף, כל שכן שאת
ממונו, יוכל לקנות בכסף.

אולם דחו זאת, שכן, אם קניין ממון למד
בקל וחומר מקניין גוף, ישראל יקנה ממון
מישראל בקניין כסף, כמו שהוא קונה גוף
ישראל בקניין כסף, ולעיל נתבאר, שלדעת
ריש לקיש, ישראל אינו קונה ממון ישראל
בקניין כסף, אלא בקניין משיכה.

- ולפיכך אמר אבבי, שדין זה, שגוי קונה
מישראל את ממונו בקניין כסף, למד
מהכתוב האמור בעניין קניין ממון
המטלטל שישראל קונה מישראל, "וכי
תמכרו ממכר לעמיתך", שמשמע ממנו,
זווקא כשישראל מוכר לעמיתו ישראל,
הוא מוכר במשיכה, אבל כשהוא מוכר
לגוי, אינו מוכר במשיכה אלא בכסף ואם
כן הגוי קונה מישראל בקניין כסף.

ואין לומר, שכוונת הכתוב, שדווקא לעמיתו
ישראל, ישראל מוכר ממון המטלטל, אבל לגוי
אין ישראל מוכר ממון המטלטל כלל. כי מאחר
שלמדנו שאפילו את גופו, ישראל מוכר לגוי, כל
שכן שמוכר לו את ממונו.

וכמו כן אין לומר, שכוונת הכתוב, שדווקא
לעמיתו ישראל, ישראל מוכר ממון המטלטל

(א) "או קנה מיד עמיתך אל תונו" (ב) "אל תונו
איש את אחיו", שמשניהם משמע שרק במקח
מישראל יש איסור הנאה, צריכים הם, האחד
מלמד שבקניין מהקדש אין איסור אונאה,
והאחד מלמד, שבקניין מגוי אין איסור
אונאה¹. אולם לדעת האומרים, שגזל הגוי
מותר², דין פשוט הוא שגם אונאתו
מותרת, ולא נצרך הכתוב ללמד היתר
אונאה בקניין מגוי, ולא יתכן להעמיד את
דברי אמרימר כדעת ריש לקיש.

קניינים המועילים לקנות כשגוי קונה מישראל

א. גוי קונה מישראל את גופו, [כלומר
שיהיה עבדו], **בקניין כסף** שנאמר בעניין
עבד עברי הנמכר לגוי "וכי תשיג יד גר ותושב
עמך ומכר אחיד עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר
משפחת גר. אחרי נמכר גאלה תהיה לו ... וחשב עם
קנהו משנת המכרו לו עד שנת היבל והיה כסף
ממכרו במספר שנים כימי שקיר והיה עמו. אם עוד
רבות בשנים לפיהו ישיב גאלתו מכסף מקנתו",
הרי שהגוי קנה אותו בכסף.

ב. **ולעניין האופן שבו גוי קונה מישראל את**
ממונו המטלטל נחלקו חכמים.

<< **לדעת רבי יצחק בר נחמני אמר ריש**
לקיש משום רבי אושעיא – גוי קונה
מישראל את ממונו המטלטל **בקניין כסף**.
[ולכן, כשגוי נתן מעות לישראל, לקנות
ממנו את בהמתו, אף על פי שלא משכה,

הוספות

¹ ואם תאמר, וגזל הכנעני היכי שרי, הכתיב "וחשב עם קונהו" ובכנעני שהוא תחת ידך משתעי, דאי אין תחת ידו מי ציית
לפי שנים שעבר חיובל. יש לומר, היכא דאיכא חלול השם ודאי אסור, וכי שרי היכא דאית ליה לאישתמוטי, וגזל ממנו
בעליה או בכמה עניינים. [תוס'].
- 10 -

במכירה בלבד, אבל לגוי, ישראל מוכר ממון המטלטל על ידי משיכה וכסף יחדיו. כי מאחר שלמדנו שאפילו את גופו, ישראל מוכר לגוי בקניין אחד, כל שכן שימכור לו את ממונו בקניין אחד, ולא יהא נצרך לשני קניינים.

וכמו כן אין לומר, שכוונת הכתוב, שדווקא לעמיתו ישראל, ישראל מוכר ממון המטלטל במשיכה בלבד, אבל לגוי, ישראל מוכר ממון המטלטל או על ידי משיכה או על ידי כסף. כי מאחר שכשישראל מוכר לעמיתו, אין לו אלא קניין אחד לכך [=משיכה], הוא הדין שכשמוכר לגוי, לא יהא לו אלא קניין אחד לכך [=כסף].

במכירה לישראל עמיתך, שבמכירה לישראל יש איסור אונאה, ובמכירה לגוי אין איסור אונאה [ושני כתובים שנאמרו בעניין אונאה, (א) "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ" (ב) "אֶל תֹּנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו", שמשניהם משמע שרק במכירה לישראל יש איסור הנאה, צריכים הם, האחד מלמד שבמכירה להקדש אין איסור אונאה, והאחד מלמד, שבמכירה לגוי אין איסור אונאה]. אולם לדעת האומרים, שגזל הגוי מותר, דין פשוט הוא שגם אונאתו מותרת, ולא נצרך הכתוב ללמד היתר אונאה במכירה לגוי, ולא יתכן להעמיד את דברי אמימר כדעת ריש לקיש.

הלוקח גרוטאות מן הגוי ומצא בהן עבודה זרה

לעיל נתבאר, שלדעת רבי אושעיא, קניין מטלטלים של ישראל מגוי הוא בכסף. ונחלקו אמוראים כיצד ליישב ברייתא כדעתו, ומתוך דבריהם למדנו, מה דעתו, כשישראל קנה מהגוי גרוטאות [=חתיכות כסף], ומצא בהן עבודה זרה, שהיא אסורה לו בהנאה, באיזה אופן רשאי לבטל המקח ולהשיב לגוי את העבודה זרה.

לדברי כל האמוראים, [דעת רבי אושעיא] **שמדין תורה, קניין ישראל מגוי הוא בכסף, וכל זמן שישראל לא נתן מעות לגוי, אף על פי שמשך ממנו את הגרוטאות, יכול לחזור בו, ולבטל את המקח.**

אבל כשישראל כבר נתן לגוי כסף תמורת הגרוטאות, [אף שלא משך ממנו את הגרוטאות], **קנה ממנו את העבודה זרה עם הגרוטאות, ומעתה אם יבוא להחזירה לגוי, הרי הוא כמוכר לגוי עבודה זרה שלו**

<< ולדעת אמימר – גוי קונה מישראל את ממונו המטלטל בקניין משיכה.

- והנה, אם לעניין קניין ישראל מישראל, דעת אמימר כדעת רבי יוחנן, שמדין תורה ישראל קונה מישראל בקניין כסף, מתוך שאמר הכתוב לעניין קניין ישראל מישראל, "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ", יש ללמוד דין זה, שכן הכתוב הזה מלמד, שיש קניין מיוחד לישראל המוכר לעמיתו, ולדעת אמימר הוא קניין כסף, ואם כן, כשישראל מוכר לגוי, אינו מוכר בקניין כסף, אלא בקניין משיכה.

- אולם אם לעניין קניין ישראל מישראל, דעת אמימר כדעת ריש לקיש, שמדין תורה ישראל מוכר לגוי בקניין משיכה, נמצא שלדעת אמימר, אין חילוק בין קניין ישראל מישראל, לבין קניין גוי מישראל, ובשני האופנים יש קניין משיכה, ואם כן יש להבין, למה נאמר, "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ", שמשמע שיש דין מיוחד למכירת ישראל לעמיתו. ואמנם לדעת האומרים, שגזל הגוי אסור, ניתן לומר, שכשאמרה תורה "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ", באה ללמד, שלעניין מה שאמור בסוף הכתוב, "אֶל תֹּנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו", חלוקה מכירה לגוי

דיני הברייתא<

אלא שבאופן הזה, כשהיתה משיכה בלבד בלא נתינת מעות, מודים אביי ורבא, שישאל רשאי להחזיר לגוי את העבודה זרה, בטענה שלא חל המקח כלל, משום שלא נתכוון ישראל לקנות עבודה זרה, והרי זה מקח טעות.

ורק כשיחזר עם המשיכה כבר נתן ישראל את המעות לגוי, לא יוכל להשיב את העבודה זרה לגוי, בטענת מקח טעות.

- לדעת אביי, הסיבה לכך, כי מאחר שישאל כבר נתן את המעות, ודאי עיין בסחורה, וקיבל עליו כל מה שבתוכה.¹

- ולדעת רבא, אמנם מעיקר הדין היה מקום לטענה זו, אלא מאחר שכבר נתן לגוי את המעות, אם יבטל המקח, ונמצא ישראל מחזיר לגוי את העבודה זרה, ומקבל חזרה את המעות, הדבר נראה כאילו ישראל מוכר לגוי עבודה זרה, ומאחר שחששו חכמים, שמא הרואה יאמר שמותר למכור לגוי עבודה זרה, התקינו, שלא יוכל ישראל לבטל המקח בטענת טעות.

ולדברי רבינא, <דין הברייתא הוא>, שכשישראל לא משך ולא נתן מעות, אלא רק סיכם עם הגוי לקנות ממנו, מותר לישראל לחזור בו, ואינו נחשב מחוסר

[של ישראל], ודבר זה אסור לעשותו, אלא יוליך העבודה זרה לים המלח, שלא יהנה ממנה. >ולדברי רב אשי אלו הם דיני הברייתא].

ומתוך דברי אביי ורבא יש ללמוד שבאופן הזה שישאל נתן מעות, אין להתיר לו להחזיר לגוי את העבודה זרה, בטענה שלא חל המקח כלל, משום שלא נתכוון ישראל לקנות עבודה זרה, והרי זה מקח טעות.

- לדעת אביי, הסיבה לכך, כי מאחר שישאל כבר נתן את המעות, ודאי עיין בסחורה, וקיבל עליו כל מה שבתוכה.

- ולדעת רבא, אמנם מעיקר הדין היה מקום לטענה זו, אלא מאחר שכבר נתן לגוי את המעות, אם יבטל המקח, ונמצא ישראל מחזיר לגוי את העבודה זרה, ומקבל חזרה את המעות, הדבר נראה כאילו ישראל מוכר לגוי עבודה זרה, ומאחר שחששו חכמים שמא הרואה יאמר שמותר למכור לגוי עבודה זרה, התקינו, שלא יוכל ישראל לבטל המקח בטענת מקח טעות.¹

וכל זה כשדנו כדיני תורה, אולם לדברי אביי ורבא כשהתנו ביניהם, שלא יחול המקח על ידי נתינת המעות, אלא במשיכת הגרוטאות, מעתה רק כשישראל מושך את הגרוטאות חל המקח, שעל ידו זוכה ישראל בעבודה זרה, ושוב אינו רשאי להשיבה לגוי. >ולדברי אביי ורבא אלו הם

הוספות

¹ לכאורה י"ע אם סברא זו היא אף כשלא היתה משיכה על ידי ישראל, שאין כאן מסירה של העבודה זרה לגוי, אלא רק החזרת מעות מהגוי, או רק כשהיתה כבר משיכה על ידי ישראל, שכשהוא מבקש המעות מהגוי, הוא נותן תמורתם את העבודה זרה שאצלו.

² ואף על גב דבשאר מקח טעות לא אמרינן הכי, שאני לוקח גרוטאות מיד עובד כוכבים, דאיבעי ליה לאסוקי אדעתא טפי, שמא יש בהן עבודת כוכבים. [תוס'].>

כל זמן שהבהמה הזו לא נפדית, אף שאין בה קדושת הגוף אלא רק קדושת דמים, מועילה קדושת דמים שבה, לפטורה מן הבכורה, ומן המתנות, **בקדושת הגוף**, ולכן, אם בהמה זו נקבה, וילדה בכור, הרי זה אינו קדוש, [שאין הבכור קדוש, אלא כשנולד מבהמת הדיוט], ואם שחט בהמה זו, אינו נותן ממנה את הזרוע הלחיים והקיבה לכהן, [שאין המתנות לכהן אלא מבהמת חולין]².

ג-ד. אסורה בגיזה ועבודה.

כל זמן שהבהמה לא נפדית, היא אסורה בגיזה ועבודה, כבהמה שיש בה קדושת הגוף³, והנהנה ממנה הרי זה מעל **בקדשים**. [לדעת רבי אלעזר, כן דין כל הקדשים שיש בהם קדושת דמים, כגון בהמות שהוקדשו לבדק הבית, כלומר שהוקדשו על מנת שיפדו וינתנו המעות לבדק הבית, שהן אסורות בגיזה ועבודה. ומכל מקום אין מכאן ראיה לדבריו, כי יתכן, שלא נאמר כאן איסור גיזה ועבודה בכל בהמות של קדשי בדק הבית, אלא רק באותם שהוקדשו להביא בדמיהם קרבן, שהן דומות יותר לבהמות שיש בהן קדושת הגוף].

אמנה, כדין החוזר בו ממה שמסכם עם חבירו ישראל לקנות ממנו, כי רק המסכם עם ישראל, שרגילים לעמוד בדבריהם, כשחוזר בו, הוא נחשב מחוסר אמנה, אבל החוזר בו ממה שמסכם עם גוי, מאחר שגוים רגילים לחזור בהם, זה החוזר בו ממה שסיכם עימם, אינו נחשב מחוסר אמנה.

דף יד

כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשם

בהמת חולין שיש בה מום קבוע, אינה ראויה להיות קרבן, ואין להקדישה קדושת הגוף, שתקרב היא עצמה, **אלא קדושת דמים בלבד**, שיפדוה, ויקדשו הדמים תחתיה¹, להביא מהם קרבן שאין בו מום.

<< וכל זמן שלא נפדית כך דינה.

< בכמה דברים היא חמורה כעין בהמת שיש בה קדושת הגוף.

א-ב. פטורה מהבכורה ומן המתנות.

הוספות

¹ לאו בקדשי בדק הבית איירי אלא בהקדישן למוזב לדמיהן, דאין חילוק בין רישא לסיפא, אלא שזה קדם הקדשו למומו, וזה קדם מומו להקדשו, ואף על פי שעובר כשהקדיש בעל מום למוזב ... מכל מקום אשמעין דינו, והתם מפרש מאי שנא מדקלא בעלמא ... [תוס'].

² פירש הקונטרס, קדושת דמים פוטרת מן הבכורה כקדושת הגוף, כדמפרש לקמן מקראי, דפוטרת מן הבכורה ומן המתנות. וקשה לפירושו, דהתם פטרינן בפסולי המוקדשין, אף על פי דנפדו, מדאיתקש לצבי ואיל, והכא דוקא בלא נפדו. אלא היינו טעמא בקדושת דמים, משום דכתיב גבי בכור, "בישראל", ובמתנות כתיב "מאת העם". [תוס'].

³ ומכל מקום מבואר בברייתא בדף ט"ו, שהגוזה או עובד בה, אינו לוקה על כך, כי הכתוב, "לא תעבד ... ולא תגז ...", אינו מדבר אלא בקדשים שקדשו קדושת הגוף, והאיסור האמור כאן, הוא מחמת הנאה מהקדש, כאשר נהנה מהקדש, ולא מחמת הכתוב "לא תעבד ... ולא תגז ...".

ה-ו. חֲלָבָה וּלְדָה אֲסוּרִים.

עליה שתהא תמורת בהמת קדשים, אינה נעשית תמורה להיות קדושה קדושת הגוף¹. שנאמר בעניין תמורה, "טוֹב פָּרַע אֹז רַע בְּטוֹב ... וְהָיָה הוּא וְתִמְוָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ", ללמד שאף רע, כלומר בעל מום, נעשה תמורה, ובתנאי שהיה מתחילה טוב, כלומר כשתחילה כשהוקדש לא היה בו מום, אבל רע מעיקרו, כגון זה שהיה בו מום קודם שהוקדש, אינו עושה תמורה².

ט. אם מתה נפדית – ואפילו אינה ראויה אלא לאכילת כלבים, ואינה כקדשי הגוף, שאין פודים אותם להאכילם לכלבים, אלא נפדית לכל דבר.

י. אינה טעונה העמדה והערכה לפדינה – ואינה כקדשי הגוף, שנפדים על ידי מום, שטעונים העמדה והערכה בפדיון.

<< וכל זה קודם שהבהמה הזו נפדית, אבל אחר שהבהמה הזו נפדית, דינה כחולין גמורים לכל דבר, [ולא כבהמות שהיו קדושות קדושת הגוף לקרבן, ונפדו מחמת מום שנפל בהם אחר הקדשם, שאף אחר שנפדו, אסורות בכמה דברים, כפי שיתבאר בעזה"י להלן] ולפיכך, אלו הדינים הנוהגים בה כחולין:

א. חייבת בבכורה – כלומר אם בהמה זו נקבה, וילדה בכור, הרי זה קדוש כמי שנולד מבהמת חולין גמור.

כל זמן שהבהמה לא נפדית, חלבה וכל וולדות שיוולדת, קדושים כמותה, ומאחר שנולדו מבהמה בעלת מום, שאין בה אלא קדושת דמים ועומדת לפדיון, כך הוולדות, אף על פי שבהם אין מום, קדושתם קדושת דמים כקדושת האם, ונפדים הם אף בלא שיפול בהם עצמם מום. [ואינם כבהמה שיש בה קדושת הגוף שאינה נפדית בלא מום], ואחר שנפדים דינם כחולין גמורים לכל דבר.

< ובכמה דברים אף קודם הפדיון היא קלה מבהמה שיש בה קדושת הגוף.

ז. השוחטה בחוץ פטור – כשוחט בהמת חולין בחוץ כי אין חיוב שחוטי חוץ אלא בשוחט בחוץ בהמה הראויה להיקרב בפנים. ושוחט בהמה זו בחוץ פטור, אפילו המום שבה אינו מום המעכב קרבן מלהיקרב בדיעבד, כגון שמומה הוא דוקין שבעין, שלדעת רבי עקיבא, אם עלה למזבח קרבן שיש בו מום כזה, אינה יורד, מכל מקום בהמה זו, מאחר שהיה בה המום קודם הקדשה, לא חלה עליה מעולם קדושה להיקרב, ולכן השוחטה בחוץ פטור, כשוחט בחוץ דבר שאינו ראוי להיקרב בפנים.

ח. אינה עושה תמורה – כלומר אם אמרו

הוספות

¹ העירוני שדברים אלו טעות הם, וכך צריך להיות: כלומר אם אמרו על בהמת חולין אחרת שתהא תמורת זו אינה נעשית תמורה. שנאמר ...

² עיקרא דהך סוגיא בפרק קמא דתמורה, ורבא סבר אין מזהירין מן הדין, ודריש התם בעניין אחר, ואב"י לא חשיב ליה דינא ... ונקט הכא דרשא דאב"י, לפי שפשוט לו יותר. [וכהאי גוונא איכא בסנהדרין, גבי אין רואין את הנגעים אלא ביום, ומייתי עלה דרשא דאב"י דביום ולא בלילה, ושביק דרשא דרבא דמפיק ליה מלי ולא לאורין] ... [תוס'].

ב. חייבת במתנות – כלומר השוחט אותה

חייב לתת ממנה לכהן זרוע לחיים וקיבה כדין שוחט בהמת חולין.

ג. מותרת בגיזה ועבודה – כדין בהמת חולין גמור.

ה. חלבה וולדה מותרים – ואפילו נתעברה בעודה קדושה קדושת הגוף מאחר שילדה אחר שנפדית הוולד חולין גמור הוא.

כן דין רוב הבהמות שנפל בהם מום קבוע ואחר כך הקדישום. אולם יש יוצאים מן הכלל הזה, ואלו הם בכור בהמה ומעשר בהמה, שאף על פי שקדם המום לקדושה, [כגון שנולד הבכור במומו, ויצא העשירי בעל מום], חלה עליהם קדושה חמורה, [שכן הבכור הרחם מקדשו, בין תם ובין בעל מום. ובמעשר נאמר "לא יבקר בין טוב לרע", ללמד שבין תם ובין בעל מום, העשירי, הרי זה קדוש], אלא שאינם קרבים, אלא נאכלים בלבד בכל מקום, אבל אסורים בשאר דברים.

הקדיש זכר לדמיו

לדברי רבא, המקדיש איל לדמיו, כלומר שלא יקרב הוא עצמו, אלא ימכרוהו, ובדמים שיקבלו תמורתו יביא קרבן עולה, מאחר שהוא עצמו ראוי להיקרב לעולה, הוא עצמו קדוש קדושת הגוף, וקרב עולה, ואינו נמכר.

א. רוב הקרבנות שבמקדש.

נאמר בתורה בפרשת אמור, "וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש מבית ישראל ומן חגור ישראל אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעלה. לרצונם תמיים זכר בבקר בפשבים ובעזים. כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא רצון יהיה לכם. ואיש כי יקריב זבח שלמים לה' לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן תמיים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו. עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' ואשר לא תתנו מהם על המזבח לה'. ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה. ומעוד וקתות ונתוק וקריות לא תקריבו לה' ובארצכם לא תעשו. ומיד בן נקר לא תקריבו את לחם אלהיכם מקל אלה כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם", ומכאן שבהמות בעלות מום פסולות להקרבה.

אמנם, אם לא היו כתובים נוספים, ללמד דין זה, היה מקום לומר, שלא פסלה תורה להקרבה, אלא רוב קרבנות הקרבים במקדש, [ובבמה גדולה כנוב וגבעון, שהיא לעניין הקרבה כמקום המקדש], אבל יש קרבנות שקרבים אף כשהם בעלי מומים, כי מסברא הם קלים משאר קרבנות.

ולפיכך נאמרו עוד כתובים, לפסול בהמות בעלות מום להקרבה, ללמד שהן פסולות לכל הקרבנות, ולהלן יתבארו בעזה"י הכתובים הפוסלים בהמות בעלות מום גם לקרבנות שהיה מקום להתירן.

ב. בכור.

מסברא היה מקום לומר, שהבכור שונה משאר קרבנות, שאין מקריבים אותם בעלי מומים, שכן הבכור מתקדש בבכורה אף כשהוא בעל מום, ואם כן היה מקום לומר, **שכשם שהוא מתקדש אף כשהוא בעל מום, כך הוא קרב למזבח גם כשהוא בעל מום**.

ולשלול סברא זו, כתבה תורה בפירוש, שגם הבכור אינו קרב כשהוא בעל מום, שנאמר, "כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלקיך לא תעבד בבקר שורך ולא תגזו בכור צאנך. לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' אתה ויביתך. וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו לה' אלקיך. בשעריך תאכלנו חטא ונסהור יחדו בצבי וקאיל. רק את דמו לא תאכל על הארץ תשפכו פנים".

ג. מעשר.

מסברא היה מקום לומר, שמעשר בהמה שונה משאר בהמות, שאין מקריבים אותם בעלי מומים, שכן בהמה נעשית מעשר אף כשהיא בעלת מום, שנאמר, "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש לה'. לא יבקר בין טוב לרע. ...", כלומר לא יבדיל בין תם לבעל מום, ואיזה שיצא עשירי יהיה קדוש, ואם כן היה מקום לומר, **שכשם שהוא מתקדש אף כשהוא בעל מום, כך הוא קרב למזבח גם כשהוא בעל מום**.

ומכל מקום יש ללמוד בגזרה שווה, שאין הדין כן, ואף מעשר בהמה אינו קרב כשהוא בעל מום, שנאמר **בעניין מעשר בהמה** לשון העברה, "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש לה'", **וכן נאמר בעניין בכור**, "והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה'", **והרי זה מלמד בגזרה שווה, שכשם שהבכור אינו קרב כשהוא בעל מום, כך מעשר בהמה אינו קרב כשהוא בעל מום**¹.

ד. תמורה.

מסברא היה מקום לומר, שבהמה שהיא תמורת קדשים² שונה משאר בהמות, שאין מקריבים אותם בעלי מומים, שכן בהמה מתקדשת להיות תמורה אף כשהיא בעלת מום, שנאמר, "לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב בקרע או רע בטוב ואם המיר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", כלומר אם עבר והמיר טוב ברע או רע בטוב, הרי זה מומר, ורע היינו בעל מום, ואם כן היה מקום לומר, **שכשם שהיא מתקדשת אף כשהיא בעלת מום, כך היא קרבה למזבח, גם כשהיא בעלת מום**.

ומכל מקום יש ללמוד בהיקש, שאין הדין כן, ואף תמורת קדשים אינה קרבה כשהיא בעל מום, שנאמר "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", **להקיש את התמורה לזה שהמירה בו, וללמד, שכשם שהראשון אינו**

הוספות

¹ מצי למימר תחת תחת מקדשים, ולפי שהמעשר ובכור שוין בכמה עניינים, נקט העברה העברה. [תוס'].

² בהמה חולין שאמרו עליה, זו תהא תמורת בהמת קדשים אחרת, הרי זו מתקדשת, שנאמר, "ואם המיר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", והיא נקראת תמורה.

ומכל מקום, לדברי רבי אלעזר, הדבר היה אסור, שלכך נאמר הכתוב בפרשת שופטים, "לא תזבח לה' אֶקִידָה שׁוֹר וְשֶׁה אֶשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוֹם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תִזְבַּח ה' אֶקִידָה הוּא", שכן, ללמד שבשאר מקומות בהמות בעלות מום פסולות, כבר למדנו משאר כתובים, ואם כן, לא נאמר הכתוב הזה, אלא ללמד, שגם בבמת יחיד אין להקריב בהמות בעלות מום, ומי שהקריב עבר בלא תעשה.

קדשים הטעונים

העמדה והערכה לפדיונם

נאמר בתורה, "וְאִם כֹּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה' וְהַעֲמִיד אֶת הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן. וְהַעֲרִיד הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכָּךְ חֲכִיחוֹ כֹּן יִהְיֶה", ללמד, שאין הבהמה האמורה כאן נפדית, אלא אם כן העמידו אותה תחילה, והעריכו אותה, אבל אם כבר מתה ואי אפשר להעמידה אין אפשרות לפדותה אלא תשאר קדושה ולכן תקבר.

ונחלקו חכמים, באיזה בהמה הכתוב מדבר, האם בבהמה שהקדישו קדושת דמים לבדק הבית, ולא הקדישו לקרבן, ולכן נקראת, "בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה'", או שהכתוב

קרב כשהוא בעל מום, כך תמורתו אינה קרבה כשהיא בעלת מום¹.

ה. וולדות קדשים.

מסברא היה מקום לומר, שבעלי מומים שנולדו מבהמות קדשים, מאחר שקדושתם מחמת האם שהיא קרבה, גם הם יקרבו למרות מומם.

ומכל מקום יש ללמוד בהיקש, שאין הדין כן, כמו שדרש תנא דבי רבי ישמעאל את הכתוב, "בְּרֵךְ קִדְשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה לָךְ וּנְדָרֶיךָ תַּשָּׂא וּבֵאתָ אֶל הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה'", "בְּרֵךְ קִדְשֶׁיךָ" אלו התמורות, "אֲשֶׁר יִהְיֶה לָךְ" אלו הוולדות, נובא הכתוב ללמד, שתמורת קדשים וולדות קדשים קרבים למזבח, "וּנְדָרֶיךָ" לכך נכתב להקיש, את התמורות והוולדות לנדרים, וללמד, שכשם שנדרים אינם קרבים מבעלי מום, כך וולדות ותמורות אינם קרבים בעלי מום².

ו. הקרבנות הקרבים בבמת יחיד.

מסברא היה מקום לומר, שלא נאסרו בהמות בעלי מום להקרבה אלא במקדש ובבמה הגדולה, שהם מזבחות של ציבור, אבל בשעת היתר הבמות, [שכל אחד ואחד מותר לבנות במה לעצמו, כבמת מנוח וגדעון ושמואל], יקרבו בהמות בעלי מום בבמות יחיד.

הוספות

¹ לכאורה יש ללמוד זאת גם מההיקש המבואר באות ה'. שו"ר שבעין זה כתבו התוס' שהבאתי בהערה הבאה.

² אינו מן הברייטא בתמורה ... ורבא מפרש כן בפני עצמו. ולקמן בשמעתין יש ברייתא אחרת דמפקא תמורת וולדות מוכר ונקבה, ופליגא אתנא דבי רבי ישמעאל דחכא ... וההוא תנא נמי נפקא שפיר שהקדישה תמורות וולדות לגוף הקרבן, דבגוף הקרבן איירי, אם זכר ואם נקבה, אלא דמיתורא דרשינן נמי תמורות וולדות, ומהשתא לא צריכא להקישא לדליל דמקיש תמורתו לו. [תוס'].

אחר הקדשם טעונים העמדה והערכה, ולכן אם מתו ואי אפשר להעמידם, לא יפדו, וכולם מודים שאם היה בהם מום מתחילה, אינם טעונים העמדה והערכה, ואף כשמתו, בני פדיון הם. [אבל לדעת תנא דבי לוי, אלו ואלו טעונים העמדה והערכה, ואינם בני פדיון, והוא חולק על הדין המובא ברישא של משנתנו, שקדשים שהיה בהם מום קודם שהוקדשו ומתו נפדים].

- ולדברי ריש לקיש, משנתנו היא רק כדעת רבי שמעון במשנה במסכת תמורה, האומר, שקדשים שנפל בהם מום אחר הקדשם טעונים העמדה והערכה, ולכן אם מתו לא יפדו, וקדשים שהיה בהם מום מתחילה, אינם טעונים העמדה והערכה, ואף כשמתו, בני פדיון הם. [אבל לדעת חכמים, אלו ואלו בני פדיון, ואינם טעונים העמדה והערכה, והם חולקים על הדין המובא בסיפא של משנתנו, שקדשים שנפל בהם מום אחר הקדשם אינם נפדים. ולדעת תנא דבי לוי, אלו ואלו טעונים העמדה והערכה, ואינם בני פדיון, והוא חולק על הדין המובא ברישא של משנתנו, שקדשים שהיה בהם מום קודם שהוקדשו, ומתו, נפדים].

דף טו

כל הקדשים שקדם הקדשם למום קבוע

בהמה תמימה בלא מום [קבוע], שהקדישה

מדבר בבהמה שהקדישה קדושת הגוף לקרבן, אלא שיש בה מום, [שנפל בה קודם הקדשה, או שנפל בה מום אחר הקדשה], ולכן אינה ראויה להיקרב, ולכן נקראת, "בְּהֶמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרְבוּ מִמֶּנָּה קֶרְבָּן לַה'", או שכוונת הכתוב גם לזו וגם לזו.

	דעת חכמים במשנה בתמורה	דעת רבי שמעון במשנה בתמורה	דעת תנא דבי לוי
קדשי מזבח שנפל בהם מום אחר הקדשם	לדברי רבי יוחנן טעונים העמדה והערכה	טעונים העמדה והערכה	טעונים העמדה והערכה
קדשי שהיה בהם מום מעיקרם קודם הקדשם	אינם טעונים העמדה והערכה	אינם טעונים העמדה והערכה	טעונים העמדה והערכה
קדשי בדק הבית	טעונים העמדה והערכה	אינם טעונים העמדה והערכה	טעונים העמדה והערכה

והנה במשנתנו מבואר, שקדשי מזבח שהיה בהם מום קודם הקדשם, יפדו, אבל קדשי מזבח שנפל בהם מום אחר הקדשם, לא יפדו, אלא יקברו.

- ונמצא, שלדברי רבי יוחנן, משנתנו היא כדעת כל התנאים במשנה במסכת תמורה, כי כולם מודים שקדשים שנפל בהם מום

בכל, לכן לא תהא נוהגת בפסולי המוקדשים, אבל מתנות, הנוהגות בכל הבהמות, תהיינה נוהגות גם בפסולי המוקדשים, לכן הקישם הכתוב פעם שניה לחיות הטהורות, ללמד, שאף לעניין מתנות הוקשו, ופסולי המוקדשים פטורים מן המתנות.

ומכל מקום, אף שהוקשו פסולי המוקדשים לצבי ואיל, לפוטרים מן הבכורה ומן המתנות כצבי ואיל, לא הוקשו להן לכל דבר אף להקל, כגון שיהא חלב פסולי המוקדשים מותר כחלב חיה, ושיהא מותר לשחוט פסולי המוקדשים אותו ואת בנו ביום אחד, כמו שמותר לשחוט חיות טהורות אותו ואת בנו ביום אחד.¹

< והסיבה שלא הוקשו להן לעניין זה, שיהא חלבם מותר כחלב חיה.

- **מתחילה אמרו** שדין זה למד מהמיעוט האמור בעניין "אֵד", הבא ללמד, שלעניין זה אין להקיש פסולי המוקדשים לצבי ואיל. [אולם דחו זאת כי הכתוב הזה בא ללמד דין אחר כמבואר להלן].

- **ולמסקנה**, דין זה למד, ממה שנאמר בעניין בכור בעל מום, "וְכָל אֵת דָּמוֹ לֹא תֹאכַל עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּקֻנּוּ פָּמִים", שעל כרחך אין כוונת הכתוב לדם ממש, כי דין פשוט הוא שהדם אסור שהרי גם דם צבי ואיל שהוקש להם אסור ועל כרחך אם בא

לקרבן חלה עליה קדושת הגוף, ומעתה אף אם ייוולד בה מום קבוע, שמחמתו לא תקרב, ותצא לפדיון, מכל מקום כשתפדה לא תעשה כחולין גמורים, אלא חלוקה משאר חולין בדברים הבאים:

א.ב. פטורה מן הבכורה ומן המתנות – כלומר, אם בהמה זו נקבה, וילדה בכור, הרי זה אינו קדוש, ואינו כמי שנולד מבהמת חולין. וכמו כן השוחט בהמת קדשים שנפדית מחמת המום, פטור מלתת ממנה לכהן זרוע לחיים וקיבה, ואינו כשוחט בהמת חולין.

והטעם לכך, כי נאמר בעניין פסולי המוקדשים, [הם קדשים שנפדו מחמת מומם], "אֵד פְּאֶשֶׁר יֵאָכַל אֶת הַצִּבִּי וְאֶת הָאֵיל בֶּן תֹּאכְלָנוּ", להקיש אותם לצבי ואיל, וללמד, שכשם שצבי ואיל פטורים מן הבכורה ומן המתנות, [שלעניין בכורה נאמר "וּבְכֹרֶת בְּקָרְךָ וְצֹאנְךָ" ולעניין מתנות נאמר "אִם שׁוֹר אִם שֶׁה", וצבי ואיל אינם בכלל אלו], כך פסולי המוקדשים, פטורים מן הבכורה ומן המתנות.

והסיבה שהוצרכה תורה להקיש את פסולי המוקדשים לחיות הטהורות שתי פעמים, (א) "הַצִּבִּי" (ב) "הָאֵיל", ולא די היה להקישם להן פעם אחת, כי אם היה היקש אחד, היה מקום לומר, שלא הוקשו אלא לעניין זה שיהיו פטורים מן הבכורה, שאינה דבר הנוהג בכל, שכן אינה נוהגת אלא בוולדות זכרים, ומאחר שאינה נוהגת

הוספות

¹ לא מצי למיפרך, מה צבי ואיל טעון כסוי, אף פסולי המוקדשין כן, דבהדיא דרשינן פרק כיסוי הדם, גבי פסולי המוקדשין, על הארץ תשפכנו כמים ... [תוס'].

[אולם דחו זאת, כי אם סברא זו אמת, מדוע צריך הכתוב ללמד, שחלב פסולי המוקדשים אסור, ואינו כחלב צבי ואיל המותרים, הלא מסברא זו ניתן ללמוד זאת].

- **ולמסקנה**, דין זה למד **מהמיעוט** האמור בעניין, "אֵד", הבא ללמד, שלעניין זה אין להקיש פסולי המוקדשים לצבי ואיל.

ג-ד. אסורה בגיזה ועבודה – שנאמר בעניין קדשים הנפדים מחמת המום "תִּזְבֹּחַ" ללמד שאין בהם אלא היתר שחיטה לאכול, אבל אין בהם היתר גיזה ועבודה אחרת. ויש אומרים, שדין זה נדרש מהכתוב, "תִּזְבֹּחַ וְאֶכְלֶתָ", המלמד, שאין לך בבהמות אלו היתר, אלא אכילה אחר הזביחה, אבל גיזה ועבודה שקודם לכן אסורה.

והעובר על כך, וגוזז או עובד בה, לוקח ארבעים, שנאמר, "לֹא תַעֲבֹד ... וְלֹא תִגְזֹז ...".

ה. חֲלֵבָה אסור – שנאמר בעניין קדשים הנפדים מחמת המום "וְאֶכְלֶתָ בְּשָׂרָה", ללמד שאין בהם אלא היתר אכילת בשר, אבל אין בהם היתר חלב. ויש אומרים, שדין זה נדרש מהכתוב, "תִּזְבֹּחַ וְאֶכְלֶתָ", המלמד, שאין לך בבהמות אלו היתר, אלא אכילה אחר הזביחה, אבל חליבה שקודם לכן, אסורה.

ו. וולדה אסור – כשנתעברה בעודה קדושה קדושת הגוף, אף שילדה אחר שנפדית, מאחר שנתעבר הוולד בקדושה

הכתוב לאסור איזה דבר בא לאסור דבר שמותר בצבי ואיל והוא החֲלֵב. [והסיבה שנכתב האיסור הזה בלשון "דם", ולא בלשון "חלב" "רק את חלבו לא תאכל", כי אם היה כתוב בלשון חלב, היה מקום לומר, מאחר שהוקשו פסולי המוקדשים לצבי ואיל שחלבם מותר, הרי זה מלמד שחלבם של פסולי המוקדשים אינו כחלב בהמות שיש בו איסור כרת, ומה שאסרה אותו תורה, לא אסרה אלא באכילה בלבד, אבל עתה, שנאמר האיסור בלשון "דם", יש ללמוד, שכשם שהדם אסור באיסור כרת, כך חֲלֵב פסולי המוקדשים, אסור באיסור כרת, כשאר חלב בהמות].

< **והסיבה שלא הוקשו לעניין זה, שיהא מותר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד**, כמו שמותר לשחוט חיה אותה ואת בנה ביום אחד.

- **מתחילה אמרו**, שדין זה למד **מסברא**, שכן בהמות פסולי המוקדשים שנפדו, הן בהמות שמצד אחד הן חולין, ומצד שני הן קדשים, ואם כן, בכל דבר שבהמות חולין חלוקות מבהמות קדשים, ואינך יודע איך לדון את אלו, הקש אותם לצבי ואיל שדינם כצד אחד, להכריע בדבר, אבל בכל דבר שדין בהמות חולין ודין בהמות קדשים שווה, דין פשוט הוא שגם פסולי המוקדשים דינם כן, ואפילו דין צבי ואיל שונה מהן, ומאחר שבין בבהמות חולין, ובין בבהמות קדשים, נוהג בהם איסור אותו ואת בנו, גם בבהמות פסולי המוקדשים, יהא נהג איסור אותו ואת בנו.

שככור שנאמר בו, "כָּל תִּכְכֹּר ... וְכִי יִהְיֶה בּוֹ מוֹם ... בְּשִׁעְרֵיךָ תִּאֲכָלְנִי", אין מקדישו לדבר אחר, כך וולדות פסולי המוקדשים, שנאמר בהם, "בְּכָל שְׁעָרֶיךָ", לא יתפיס בהם קדושה לדבר אחר ממה שהיו עומדים לו. וחלבו אסור.

ז. השוחטה בחוץ חייב – כשהמום שבה אינו מום שמעכבה מלהיקרב בדיעבד, כגון שמומה הוא דוקין שבעין³, שלדעת רבי עקיבא, אם עלה למזבח קרבן שיש בו מום כזה, אינה יורד, ומשום כך נחשב הקרבן הזה כראוי להיקרב בפנים, שהשוחטו בחוץ, חייב כרת של שחוטי חוץ. אבל אם המום שבה מעכבה מלהיקרב אף בדיעבד, השוחטה בחוץ פטור.

ט. מתה מעצמה תקבר – שנאמר בעניין קדשים הנפדים מחמת המום "וְאֶכְלָתָּ", ללמד שאינם נפדים אלא לאכילת אדם, אבל אם מתו מעצמם, ואינם ראויים לאכילת אדם, אינם נפדים להאכילם לכלבים ונקברים. וטעם נוסף לכך שאינם נפדים, כי פדיונם טעון העמדה והערכה, ואחר מיתה אי אפשר להעמידם. [אבל אין לומר, שלדעת התנא של המשנה, באמת פדיונם אינו טעון העמדה והערכה, ורק משום שאין פודים קדשים להאכילם לכלבים אינם נפדים, כי אם כן, לא היה

הרי זה אסור, [אבל אינו קדוש להיקרב]. ולהלן יתבאר בעזה"י מה דינו של הוולד. [ומה שנתעברה וילדה אחר הפדיון, הרי הוא חולין גמורים, כוולד צבי ואיל].

ח. עושה תמורה – שנאמר בעניין תמורה "טוֹב בָּרַע אוֹ רַע בָּטוֹב ... וְהָיָה הוּא וְתִמְנִיתוֹ יִהְיֶה קִדְּשׁ", ללמד שאף רע, כלומר בעל מום, נעשה תמורה¹, ובתנאי שהיה מתחילה טוב, כלומר כשתחילה כשהוקדש לא היה בו מום. [ולבדף ט"ז יתבאר בעזה"י, שיש חילוק בין תמורה שנעשית קודם שנפדית הראשונה, לבין תמורה שנעשית אחר שנפדית הראשונה].

< ויש כמה דינים הנוהגים בה רק קודם פדיונה :

י. וולדה קדוש – כשנתערבה הבהמה וגם ילדה קודם הפדיון, הוולד קדוש. [ולהלן יתבאר בעזה"י, שיש אומרים שהוולד הזה קרב בעצמו. ויש אומרים שאינו קרב בעצמו אלא קדוש להביא קרבן בדמיו]. ואינו נפדה תמים, אלא כשייפול בו מום. ואין מתפיס בו קדושה אלא לאותו קרבן שהיתה האם עומדת לו. [שכן בעניין בכור מבואר, שאין מתפיס בו קדושה אחרת², שנאמר, "אֶדְ בְּכֹר אֶשֶׁר יִבְכֹּר לָהּ בְּבִהְמָהּ לֹא יִקְדֹּשׁ אִישׁ אֶתוֹ אִם שׂוֹר אִם שֶׂה לָהּ הוּא", ויש ללמוד בגזרה שווה שכשם

הוספות

¹ העירוני לתקן: עושה תמורה. כלומר אם אמרו על בהמת חולין שתהא תמורת זו בהמת החולין מתקדשת להיות תמורה.
² פירוש משנולד, אבל במעי אמו יכול לשנותו לזבח אחר ... ומכל מקום ילפינן מיניה שפיר ולדות פסולי המוקדשין, דאין משנן לזבח אחר אפילו במעי אמן למאן דאמר במעי אמן הן קדושין, כמו שאין יכול לשנות בכור משחלה עליו קדושת בכור, הכי נמי פסולי המוקדשין, שהרי קדושין כבר, אין יכול לשנות בזבח אחר, אפילו למאן דאמר בהוייתן קדושין, לא דמו לבכור קודם שנולד, דהני עומדין ליקדש מכא אמן שקדושה כבר. [תוס'].
³ בדף ל"ח יתבאר בעזה"י מהו מום זה.

תמים יקריבנו לפני ה' שכן, כל זמן שלא נאמר שהם קרבים רק ממין אחד, יודעים אנו שהם קרבים מכל המינים, והסיבה שכתבה תורה "אם זכר אם נקבה", לרבות את הדברים הבאים:

"אם זכר" – לרבות את הוולד¹, כלומר שהמקדיש בהמה לשלמים, וילדה, גם הולד קרב שלמים.

"אם נקבה" – לרבות את הוולד גם כשיש באמו מום, כלומר המקדיש בהמה לשלמים, ולאחר מכן נפסלה מחמת המום, וילדה [קודם שנפדית], אף שהאם אינה קרבה לשלמים, הוולד קדוש לשלמים. [יש אומרים שהוולד עצמו קרב שלמים. ויש אומרים שהוולד עצמו אינו קרב, אלא קדוש כאמו, שהיא נפדית על ידי המום, ומביאים בדמיה קרבן, כך ממתניין לוולד עד שייפול בו מום, ואז פודים אותו, ומביאים בדמיו נדבה].

"אם נקבה" – לרבות את התמורה, כלומר שהמקדיש בהמה לשלמים, והמיר בה בהמה אחרת, גם התמורה קרבה שלמים.

"אם נקבה" – לרבות את התמורה, גם כשהמירה בבעל מום, כלומר המקדיש בהמה לשלמים, ולאחר מכן נפסלה מחמת המום, ואחר כך [קודם שנפדית], המיר בה בהמה אחרת, אף שהראשונה אינה קרבה לשלמים, התמורה קדושה לשלמים. [ולכאורה גם בדינה נחלקו, אם היא עצמה

צריך לשנות "ואם מתו אינם נפדים", אלא, "ואם נעשו טרפה אינם נפדים", שזהו האופן שאף שניתן להעמידם אינם נפדים, משום שלא יהיו מותרים לאכילת אדם אלא לכלבים, ואם זו הסיבה היחידה שאינם נפדים, היא קיימת גם באופן הזה].
ויש אומרים, שהכתוב "ואכלת", נדרש באופן אחר, [כמבואר לעיל לעניין גיזה עבודה וחלב], ואם כן פודים את הקדשים אף להאכילם לכלבים, והסיבה שבהמת קדשים שנפל בה מום ומתה אינה נפדית אלא נקברת, אינה אלא משום שהפדיון טעון העמדה והערכה, ואחר מיתה אי אפשר להעמידה.

י. טעונה העמדה והערכה לפדיונה – שנאמר בעניין קדשים הנפדים מחמת המום, "והקעמיד את הבהמה לפני הכהן. והקריף הכהן אתה בין טוב ובין רע קעריף הכהן כו' והיה", ללמד, שאינם נפדים אלא בהעמדה והערכה, ואחר מיתה אי אפשר להעמידה.

יא. הנהנה ממנה מעל.

ולדות קדשים ותמורות קדשים

בעניין קרבן שלמים נאמר, "ואם זבח שלמים קריבנו אם מן הבקר הוא מקריב אם זכר אם נקבה" תמים יקריבנו לפני ה'.

וללמד שהשלמים קרבים גם מהזכרים וגם מהנקבות, די היה לכתוב, "ואם זבח שלמים קריבנו אם מן הבקר הוא מקריב

¹ ואי קשיא, תיפוק ליה מ"אשר יהיו לך", [לעיל דף י"ד]. תריץ, תנאי היא, איכא דמיייתי לה מחכא, ואיכא דמיייתי לה מחכא, והכי מפרש במסכת תמורה בפרק אלו קדשים. [רש"י].

שאמרו **משמו של רבי חנינא** – מאחר שקודם פדיון האם יש בוולדות קדושה כמו באם, כדי שלא תפקע מהם קדושתם בפדיון האם, **סמוך לפדיון האם מתפיס בהם קדושה, לשם אותו זבח** [שעמדה לו האם], ובכך קדושה שהיתה בוולד מחמת האם אינה פוקעת ממנו, ויש בו קדושה כמו שהיתה באמו [אחר המום] עד פדיונה, שהיא קדושת דמים, ולפיכך **ימתין לוולד עד שיהא בו מום, ויפדה אותו**.

- **יש מפרשים** שלדברי לוי, **הסיבה שרב הונא לא הסכים לתקנת רבי חנינא, כי אם היתה תקנה כזו לוולדות קדשים שנפדו על ידי מום, יש לחוש שלא ימהר לפדות את האם, כי יאמר, אפילו תתעבר בינתיים קודם הפדיון, ותלד אחר הפדיון, לא אפסיד את הוולד, ובתוך כך שיתעכב מלפדות, עלול להיכשל, ולאכול את האם בקדושתה**, אבל עתה, שידע שאם תתעבר קודם הפדיון, ותלד אחר הפדיון, יפסיד את הוולד, ימהר לפדותה, כדי שלא תתעבר קודם הפדיון.

- **ויש מפרשים** שלדברי לוי, **הסיבה שלא התירו חכמים להניח את הוולדות האסורים כמו שהם**, אלא אמרו שיכניסום לכיפה למות [כדברי רב הונא], או עשו תקנה לפדותם [כדברי רבי חנינא], **כי אם לא היו מתקנים דבר, אלא מתירים להניח וולדות אסורים אלו כמות שהם, עלולים להיכשל בהם**, על ידי שיגדלו מהם עדרים עדרים, שילדו גם אותן ולדות, ולדות אחרים, ויבוא לאכול בהמות אסורות.

- **ויש מפרשים** שלדברי לוי, **הסיבה שאסרו חכמים את הוולדות הללו אחר פדיון האם, ולא אמרו שיוצאים לחולין בפדיון האם, כי חששו**

קרבה או שמביאים קרבן בדמיה אחר שיפול בה מום, כמו שנחלקו בדיון וולד בעלת מום. אולם התוס' בתחילת דף ט"ז כתבו, שבזה הכל מודים שהתמורה עצמה קרבה. וכתבו שגם רש"י פירש כן.

וולדות קדשים שנפדו מחמת מום

כבר נתבאר לעיל [באות ו¹], שבהמה שנתקדשה קדושת הגוף להיקרב, ולאחר מכן נולד בה מום קבוע, ונפדית, הוולדות שנתערבה קודם פדיון וילדה אחר הפדיון אסורים, [אבל אינם קדושים], ולהלן יתבאר בעזה"י מה דינם.

לדעת רב הונא – להקריבם אי אפשר, כי מכח קדושה דחוויה באו, [שכן תחילה כשהקדישו את האם לקרבן, היתה ראויה להקרבה, ולאחר מכן נדחית מהקרבה משתי סיבות. (א) נפל בה מום. (ב) נפדית], וכלל בידינו, שכל שקדש להקרבה, ונדחה, שוב לא יקרב בעצמו, [והוא הדין לוולד, שקדושתו באה מכח קדושה דחוויה של אמו]. וכמו כן לפדותם אי אפשר, כי כבר פקעה מהם קדושתם בפדיון האם¹, וקדושה שנותרה בהם, קלושה היא, ואינה ראויה להיתפס על פדיונה, ולכן אי אפשר לפדותה. ומאחר שהוולדות אינם ראויים לא להקרבה ולא לפדיון, **כונסים אותם לכיפה** [=חדר צר] בלא מים ובלא מזון, **והם מתים ברעב**.

ולדברי בני מערבא [=בני ארץ ישראל]

הוספות

¹ דהאי דאסורין, גזרה בעלמא הוא [כ"י"מ השלישי להלן] ... אבל מדאורייתא עובר ירך אמו הוא, ופקעה קדושתן בפדיון אמן ... [רש"י].

יוצאת לחולין], ולפיכך דינה שתמות.

וכן שנינו בברייתא, שתמורת פסולי המוקדשים, [שנעשית תמורה אחר שנפדו המוקדשים], הרי זו מתה, ועליה נאמר, "ממַעַלֵי הַגֵּרָה ... טָמְא", ללמד, שיש בהמה שיש בה סימני טהרה, והיא טמאה, וזו היא תמורת פסולי המוקדשים הזו. [ולהלך מבואר, שמהכתוב הזה יש ללמוד, שדינה של תמורה זו למיתה, כי בכתוב הזה הקישוה לחמש חטאות המתות, שגם הן דינן למיתה].

ואין לומר שתהא מותרת לבעליה כשייפול בה מום, כדין תמורת בכור ומעשר, שאינן קרבות אלא נאכלות לבעלים אחר שייפול בהן מום, כי יש הבדל בין תמורת בכור ומעשר, שהן תמורה לדבר שגם הוא עצמו נאכל לבעלים כשיש בו מום, לבין תמורת שאר קדשים, שהן תמורות לדבר שאינו נאכלים לבעלים כשיש בו מום.

חטאות המתות

הלכה למשה מסיני, שבחמישה אופנים, תהא בהמה קדושה בקדושת חטאת, ולא קריבה למזבח, ולא נפדית להדיוט, אלא אסורה בהנאה לכל, ודינה למיתה, [על ידי שכוונסים אותה לכיפה בלא אוכל ושתיה], ואלו הן. (א) וולד חטאת. (ב) חטאת שמתו בעליה. (ג) תמורת חטאת. (ד) חטאת שנתכפרו בעליה, [כגון שאבדה זו, והביאו אחרת תחתיה, ואחר כך נמצאת

שמה יגדל מפסולי המוקדשים שיפדו עדרים, לצורך ולדות הנולדים לאחר פדיון, ובתוך כך, יכשל בהם בגיזה ועבודה האסורים בהם.

דף טז

תמורת קדשים שנפל בהם מום

קדשים שקדשו קדושת הגוף, עושים תמורת אף אם נפל בהם מום [כמו שנתבאר לעיל] ולא רק קודם פדיונם אלא אף אחר פדיונם נתפסת קדושה בתמורתם אלא שיש חילוק בין תמורת קדשים שנפל בהם מום ועוד לא נפדו לתמורת קדשים שכבר נפדו.

< בהמה הנעשית תמורה, לקדשים שנפל בהם מום, ועדיין לא נפדו, הרי זו מתקדשת, [וקרבה בעצמה, או שמביאים קרבן בדמיה, אחר שייפול בה מום ותפדה¹].

< ובהמה שנעשית תמורה, לקדשים שנפל בהם מום, וכבר נפדו, [שיש בהם קדושה מועטת לכמה דברים, כגון לאיסור גיזה ועבודה], לדעת רב נחמן אמר רבה בר אבוה, תמורה זו נאסרת, אבל אי אפשר, לא להקריבה, ולא לפדותה, [להקריבה אי אפשר, כי היא תמורה של בהמה שיש בה קדושה דחווה, שנפל בה מום ונפדית. ולפדותה אי אפשר, כי מאחר שקדושתה מועטת, אינה תופסת פדיונה, ולכן אינה

הוספות

¹ עיין מה שכתוב לעיל בדף ט"ו.

המקבל צאן ברזל

המקבל צאן ברזל, הוא המקבל צאן מחבירו בהלוואה, כלומר שמקבל את הצאן על מנת שבסוף הזמן ישיב למלווה כסף [או שווה כסף], כפי מה שהיה הצאן שווה בשעת הקבלה, [ולא יחזיר את הצאן כפי שוויו בשעת ההחזרה].

וכשהמקבל הזה [=הלווה], מתחייב לחלוק את הוולדות של הצאן עם המלווה, הרי זו ריבית, שמתחייב לתת לו דבר נוסף, מלבד מה ששייב לו את החוב בסוף התקופה.²

ולכן אסור לקבל צאן ברזל מישראל, להחזיר בסוף התקופה כסף כשווי הצאן בזמן הקבלה, ומלבד זאת לחלוק עמו בוולדות, כי בכך שחולק עמו בוולדות, הרי זה מוסיף ריבית על ההלוואה, ובהלוואה של ישראל מישראל הריבית אסורה.

אבל מותר לקבל צאן ברזל מגוי, על מנת להחזיר בסוף התקופה כסף כשווי הצאן בזמן הקבלה, ומלבד זאת לחלוק עמו בוולדות, כי אף שבכך שחולק עמו בוולדות, הרי זה מוסיף ריבית על ההלוואה, מכל מקום הדבר מותר, כי בהלוואה של ישראל מגוי הריבית מותרת.

הראשונה]. (ה) חטאת שעברה שנתה, ושוב אינה ראויה להקרבה.

ומלבד הלכה למשה מסיני, נרמז דין זה בכתוב, "וממפריסי הפרסה ... טמא", המלמד, שיש בהמה שיש בה סימני טהרה, ובכל זאת טמאה היא ואסורה.

- יש אומרים שהסיבה שנרמז דין זה בכתוב, ולא די בהלכה למשה מסיני, כי מהלכה לא ידענו אלא שחטאות אלו אסורות, אבל עדיין לא ידענו שהאוכל אותן לוקה, לכך נזכרו בכתוב הזה, שנאמר בו, "אף אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ", ללמד, שהאוכל אותן לוקה, כעובר על שאר איסורי לא תעשה שבתורה.

- ויש אומרים שהסיבה שנרמז דין זה בכתוב, כדי להקישו לדין תמורת פסולי המוקדשים, הנרמז בכתוב הקודם, "וממפריסי הפרסה", וללמד, שכשם שהחטאות הללו דינן למיתה, כך תמורת פסולי המוקדשים דינה למיתה.

אשמות הרועות

הלכה למשה מסיני, שכל דבר הגורם לחטאת שתמות, גורם לאשם שלא תקרב, אלא תרעה¹ עד שיפול בה מום, ויביאו בדמיה קרבן נדבה.

¹ הוספות

¹ אומר רבינו תם, דרעייה מדרבנן היא, ולפי שתקנו חכמים רעייה, נקט בכל דוכתא באשם רועה. אבל הילכתא הכי איתא מדאורייתא, דכל שבחטאת מתה באשם קרב עולה ... [תוס'].

² כן פירש רש"י את הדין, "אין מקבלים צאן ברזל מישראל". והתוס' כתבו, ונראה כמו שפירש רבינו תם, [להעמיד את הדין הזה באופן] שהיא רבית דאורייתא, שפסק דמים על הצאן, ופסק דמי השבח, וקבל עליו לתת בכל שנה ושנה, בין יהא שם שבח, בין לא יהיה, ורבית גמורה היא, דהיינו רבית קצוצה. [תוס'].

בכורה בוולדות ובוולדי וולדות

של צאן ברזל שקיבל ישראל מגוי

- אביי היה סבור, שכל שאין לגוי חלק גמור בגוף הבהמה, אף שהיא ממושכנת לו לחובו, ויכול לטרוף אותה בחובו, אינו נחשב כשותף בה, שיהיו ולדותיה פטורים מן הבכורה, ולכן, המקבל צאן ברזל מן הגוי בהלוואה גמורה, [באופן המבואר לעיל, שהקבלה היא על מנת להחזיר לגוי את שווי הצאן כפי שהיה בשעת הקבלה], מאחר ששוב אין לגוי חלק בגוף הצאן, הוולדות הבכורים של הצאן מתקדשים להיות בכורים. ורק כשאין קבלת הצאן בהלוואה גמורה, ועדיין יש בהם לגוי חלק, כגון שאין ישראל מקבל עליו להחזיר לגוי את שווי הצאן כמו שהיה בשעת הקבלה, אלא עליו להחזיר את הצאן כמו שהם, [ואפילו יוזלו, ואם יאבדו באונס אינו צריך לתת אחרים תחת האבודים], באופן הזה בלבד, הוולדות הבכורים של הצאן אינם מתקדשים, כי יש לגוי חלק בצאן.

- אולם רבא הוכיח, שאף כשאין לגוי חלק בגוף הצאן, כגון שקיבל ממנו ישראל צאן ברזל בהלוואה גמורה, [באופן המבואר לעיל, שהקבלה היא על מנת להחזיר לגוי

את שווי הצאן כפי שהיה בשעת הקבלה], מאחר שהצאן ממושכנות לחובו של הגוי¹, ויכול לטרוף אותם בחובו², [אם לא ישלם לו הישראל מה שקיבל עליו לשלם], די בכך, כדי להחשיב אותן כמי שיש לגוי בהן חלק, ולכן וולדות בכורים שילדו הצאן, אינם מתקדשים.

ולהלן יתבאר בעזה"י עד כמה דורות של צאן הגוי רגיל לטרוף כנגד חוב הקבלה של ישראל כשאין לישראל כסף לשלם לו.

< לדברי רב הונא :

דעת תנא קמא – בדרך כלל, כשאין לישראל כסף לשלם לגוי את חוב קבלת צאן ברזל, הגוי רגיל לטרוף את הצאן שמסר לישראל, וגם את הוולדות שלהם [של חלקו של ישראל], ולפיכך, מאחר שיש לגוי חלק גם בדור השני [אף בחלקו של ישראל], גם הדור השלישי [הנולד מבהמות של דור שני של חלקו של ישראל] אינו מתקדש בבכורה, משום שנולד מבהמות שהם בהמות שיש לגוי בהם חלק, ורק דור רביעי, הנולד מבהמות של דור שלישי של חלקו של ישראל, מתקדש בבכורה, כי הוא נולד מבהמות שאין הגוי טורף, ונחשבות לגמרי של ישראל.

הוספות

¹ מלשון הגמרא משמע, שהסיבה שהצאן נחשבות כשייכות לגוי, כי בפועל יטרוף אותו. ודבר זה צ"ע, שכן לא מצינו בעלי חיים כסתם צאן שיהיו משועבדים להלוואה, ואם כן לכאורה לא מהדן הוא טורף אלא מכוחו, ואם כן יל"ע מה מועילה בריונותו להפגיע הצאן מן הבכורה. ורש"י פירש, שהגוי יוכל לתפוס אותו כי נחשבות כמשכון, ויל"ע בכונתו.

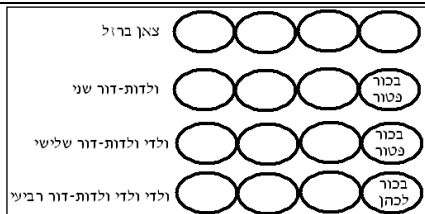
² ואם תאמר, מאי שנא מבהמת ארנונה, דחייבת בבכורה, ללישנא קמא דרבא בפסחים, היכא דמצי ישראל לסלוקיה בזווי, והכא נמי אי יחייב ליה זווי, לא תפיס לולד. ויש לומר, התם עיקר בהמה של ישראל מתחלה, אלא שמשועבדת היא לארנונה, וכיון דאפשר לסלוקיה בזווי, לא יצאה מרשות ישראל, ולא חשיב יד עובד כוכבים באמצע, אבל הכא, דמתחלה של עובד כוכבים, כל זמן שיש לעובד כוכבים כח זה, דאי לא יחייב זווי תפיס לבהמה, לא יצאה מרשות עובד כוכבים, ומקרי יד עובד כוכבים באמצע, שלא נסתלקה ידו לגמרי. [תוס'].

לעולם הולדות אינם מתקדשים בבכורה,
[אלא אם כן נולדו אחר שישראל שילם לגוי
כל חובו].

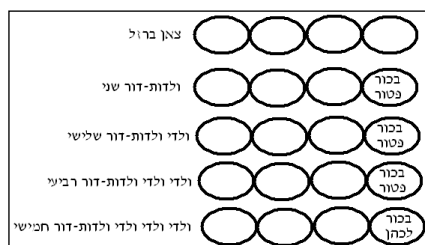
< **ולדברי רב יהודה :**

דעת תנא קמא – בכל אופן, בין כשלא אמר
ישראל לגוי שיוכל לגבות מהוולדות, ובין
כשישראל אמר לגוי שיוכל לגבות
מהוולדות, **הגוי רגיל לטרופן, גם את**
וולדות דור שני, שהם דור שלישי, ונמצא
שבכל אופן, גם בדור שלישי יש לגוי חלק,
לפטור מקדושה את וולדותיהן שהם דור
רביעי, ורק וולדות דור רביעי, שהם דור
חמישי מתקדשים.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – בכל אופן,
בין כשלא אמר ישראל לגוי שיוכל לגבות
מהוולדות, ובין כשישראל אמר לגוי שיוכל
לגבות מהוולדות, **הגוי רגיל לטרופן, אפילו**
דור עשירי ויותר, ולכן לעולם הוולדות
אינם מתקדשים בבכורה, [אלא אם כן
נולדו אחר שישראל שילם לגוי כל חובו].

אולם כשישראל אמר לגוי בפירוש, שאם
לא יהיה לו לשלם, יוכל לטרופן ממנו הגוי
גם מהוולדות, [כלומר מדור שני]¹, **בזה,**
כשהגוי בא לטרופן, טורף גם את וולדות דור
שני, שהם דור שלישי, ונמצא שגם בדור
שלישי יש לגוי חלק, לפטור מקדושה את
וולדותיהן שהם דור רביעי, ורק וולדות
דור רביעי, שהם דור חמישי מתקדשים.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – בדרך כלל,
[כשישראל לא פירש לגוי כלום], **הגוי רגיל**
לטרופן גם דור שלישי, ולכן גם בכורות של
דור רביעי, אינם מתקדשים, כי נולדו
מבהמות שעומדות לגביית הגוי, ורק
בכורות של דור חמישי מתקדשים, כי הם
נולדים מדור רביעי, שאין הגוי טורפו.
וכשישראל אמר לגוי בפירוש, שאם לא
ישלם לו, יטרופן גם מהוולדות, בזה הגוי
רגיל לטרופן אפילו דור עשירי ויותר, ולכן

רבן שמעון בן גמליאל		תנא קמא		
העמיד גס הוולדות	בסתם	העמיד גס הוולדות	בסתם	
לעולם אינו מתקדש	דור חמישי מתקדש	דור חמישי מתקדש	דור רביעי מתקדש	רב הונא
לעולם אינו מתקדש		דור חמישי מתקדש		רב יהודה

הוספות

¹ העמיד ולדות תחת אמותיהן, פירש הקונטרס, שפתח לו הפתח להיות לו כח בולדות, ואמר לו, אם ימותו הבהמות, תטול הולדות המגיעות לחלקי, ויהא תחת ידי, באותן דמים ... ובתוספתא קטני, מתו האמהות והעמיד הולדות. [תוס'].
- פג -

דף יז

חיוב ראשית הגז בצמר רחל בת עז או בצמר עז בת רחל

לדברי הכל, אין חיוב ראשית הגז, אלא
בצמר של רחלה בת רחלה, שנאמר, "וּמִגֵּז
כֶּבֶשֶׂי תַחֲמָם"¹, ללמד, שאין קרוי גז אלא
זה הראוי לחמם, ואין ראוי לחמם אלא
צמר רחל בת רחל, שהוא רך ומחמם.

אבל צמר רחל בת עז, וכן צמר עז בת רחל,
פטור מראשית הגז.

[ואם כן, ודאי לא בזה נחלקו חכמים ורבי
מאיר בברייתא, שהביא רב אושעיא
מנהרדעא].

איסור אותו ואת בנו בזכר וולדו

כשהולד הוא עז שיצא מרחל ותייש

במסכת חולין נתבאר, שנחלקו חכמים
וחנניה, האם נוהג איסור, "אתו וְאֶת בְּנוֹ
לֹא תִשְׁחָטוּ בַיּוֹם אֶחָד", רק באם, או גם
באב.

שלדעת חכמים, רק את האם אסור לשחוט
עם וולדה ביום אחד, אבל מותר לשחוט
האב ובנו ביום אחד.

ולדעת חנניה, גם את האב אסור לשחוט
ביום אחד עם וולדו.

עז שילדה בכור כמין רחל או רחל שילדה בכור כמין עז

כבר נתבאר בדף ה', ש**כשהבכור אינו דומה**
למין אמו כלל, הכל מודים שאינו מתקדש
להיות בכור, ואם כן ודאי לא בזה נחלקו
חכמים ורבי מאיר בברייתא, [שהביא רב
אושעיא מנהרדעא].

וכמו כן כבר נתבאר שם, ש**כשהבכור דומה**
למין אמו בראשו ורובו, הכל מודים, שהוא
מתקדש להיות בכור, [ואם כן ודאי גם בזה לא
נחלקו חכמים ורבי מאיר בברייתא, שהביא רב
אושעיא מנהרדעא].

וכמו כן כבר נתבאר שם, ש**כשהבכור דומה**
למין אמו במקצת סימנים, נחלקו חכמים
ורבי שמעון, אם הוא מתקדש. **לדעת**
חכמים הוא מתקדש, ולדעת רבי שמעון
אינו מתקדש. ואמר רב אשי [בסוף
הסוגיה], שזו היא מחלוקת רבי מאיר
וחכמים, בברייתא שהביא רב אושעיא
מנהרדעא. רבי מאיר מחייב, כדעת חכמים,
החולקים על רבי שמעון. וחכמים פוטרים
כדעת רבי שמעון.

הוספות

¹ הנני להעתיק מה"בקיצור" למסכת חולין דף קל"ז מסקנת הסוגיה שם, מניין שאין חיוב ראשית הגז אלא בצמר כבשים ורחלים:
לדברי רבי יהושע בן לוי, דין זה שראשית הגז נוהג בכבשים בלבד, למד, ממה שנשמך לו הכתוב, "כִּי בֹן בְּחֶרֶת ה' אֶקִּיד מִכָּל
שְׂבִיבָה לְעֹמֶד לְשֶׁרֶת בָּשָׂם ה' הוּא וּבְנָיו כָּל הַיָּמִים", הבא ללמד שלא נאמר חיוב ראשית הגז אלא בדבר שראוי לעשות ממנו
בגדי כהונה לשרת בהם ואין עושים בגדי כהונה אלא מצמר כבשים [=רחלים] בלבד. ומגזרה שווה מהכתוב באיוב, "וּמִגֵּז
כֶּבֶשֶׂי תַחֲמָם", יש ללמוד, שאפילו צמר כבשים אינו חייב בראשית הגז אלא כשהוא רך וראוי להתחמם בו, אבל כבשים
שצמרם קשה [כגון שהיו משונים משאר כבשים], פטורים הם מראשית הגז.

לדעת רבי מאיר – מאחר שהבכור דומה לאמו הרי זה קדוש.

ולדעת חכמים – מאחר שהבכור הזה יצא ממין העז, ואינו דומה למין שיצא ממנו, אף על פי שכבר אמו נשתנית מהמין, והוא דומה לאמו, הרי זה אינו מתקדש.

רחל שילדה כמין עז וחזרה

הבת וילדה בכור כמין רחל

כבר נתבאר שאין הבכור מתקדש לבכורה אלא כשהוא כמין אמו.

ויש אומרים, שנחלקו חכמים ורבי מאיר בברייתא, מה הדין כשהיה הבכור נראה כמין שיצא ממנו אבל אינו דומה לאמו שלו, כגון שהרחל ילדה כמין עז, ובת זו חזרה וילדה כמין בכור רחל.

לדעת רבי מאיר – אף על פי שהבכור הזה אינו דומה לאמו, מכל מקום מאחר שאמו יצאה ממין העז, והוא דומה למין עז שיצא ממנו, [חזרה שיות למקומה, ולכן], הרי זה מתקדש.

ולדעת חכמים – מאחר שהבכור הזה אינו דומה לאמו שלו, הרי זה אינו מתקדש.

עז שילדה כמין רחל

וחזרה הבת וילדה כמין עז

– דור שני ודור שלישי פסולים לקרבה

עז שילדה כמין רחל – רחל זו פסולה להקרבה, שנאמר, "שור או קֶשֶׁב או עֶז ...

ומתחילה רצו לומר, שבדבר זה נחלקו רבי מאיר וחכמים בברייתא שהביא רב אושעיא מנהרדעא, ובאופן שנולד כמין עז מרחל ומתייש.

לדעת רבי מאיר – השוחט תישיש זה ובנו ביום אחד, מאחר שהוולד הזה דומה לאביו, הרי עובר על הכתוב, "אתו וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד", כי הכתוב הזה מדבר גם בשחיטת האב וולדו.

ולדעת חכמים – השוחט תישיש זה ובנו ביום אחד, אינו עובר על הכתוב, "אתו וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד", כי הכתוב הזה אינו מדבר אלא בשחיטת האם וולדו.

- אולם לבסוף דחו זאת, כי אם מחלוקתם היא, האם גם באב נאמר האיסור, היה להם לחלוק באופן שהאב והאם מאותו מין, להודיע שאף באופן הזה חכמים מתירים לשחוט האב ובנו ביום אחד, ומתוך שנחלקו דווקא באופן זה שהאם והאב שני מינים, נראה, שמחלוקת רבי מאיר וחכמים בדבר אחר היא.

עז שילדה כמין רחל וחזרה

הבת וילדה בכור כמין רחל

כבר נתבאר שאין הבכור מתקדש לבכורה אלא כשהוא כמין אמו.

ויש אומרים, שנחלקו חכמים ורבי מאיר בברייתא, מה הדין כשהיה הבכור נראה כאמו, אבל אמו אינה נראית כמין שיצאה ממנו, כגון שהעז ילדה כמין רחל, ובת זו חזרה וילדה כמין בכור רחל.

פשתים [=שגדלו מפשתים], כך אינו מדבר אלא בצמר שמעולם היה צמר, כלומר שבכל הדורות היה נראה כמינו. [שהפשתים אין בהם שינוי, כי אפילו אם היו מדלים אותם על גבי היגא, ויונקים ממנו, לא משתנה טעם הפשתים בכך].

ב. לדברי רב פפא, הכל מודים, שצמר של כבש, שבאחד מדורותיו היה דומה לעז, **אינו כשר לציצית**, שנאמר, "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו. גדלים תעשה לך על ארבע כנפות קסותך אשר תכסה בה", להקיש את הצמר הכשר לגדילים לפשתים, ללמד, שכשם שאין פשתים אלא אלו שמעולם היו פשתים [=שגדלו מפשתים], כך אין עושים גדילים אלא מצמר שמעולם היה צמר, כלומר שבכל הדורות היה נראה כמינו.

ג. לדברי רב נחמן בר יצחק, הכל מודים, שצמר של כבש, שבאחד מדורותיו היה דומה לעז, **אינו מטמא בנגעים**, שנאמר, "והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים", להקיש את הצמר לפשתים, ללמד, שכשם שאין פשתים, אלא אלו שמעולם היו פשתים [=שגדלו מפשתים], כך אין צמר האמור בכתוב, אלא זה, שמעולם היה צמר, כלומר שבכל הדורות היה נראה כמינו.

יין של גפן המודלה על גבי תאנה

לדעת רב אשי, מאחר שנאמר בכתוב "וַיִּבַח וַיִּסְכְּכִים", יש להקיש את הנסכים לזבחים, לעניין זה, שכשם שלזבחים [=קרבנות] אין

ירצה לקרבן אשה לה", "נישור או קשב" להוציא כלאים], "או עז", להוציא את הנדמה, כלומר זה שאינו דומה לאמו.

וכשחזרה רחל זו וילדה כמין עז – לדעת חכמים, דין פשוט הוא, שהאחרון פסול להקרבה, כי אינו דומה לאמו, וכל שאינו דומה לאמו, הרי זה בכלל נדמה. **ומכל מקום, בדיון זה מודה רבי מאיר**, שגם האחרון פסול, אף על פי שדומה למין שיצא ממנו, כי נאמר, "ושעיר עזים אחד לחטאת לה' על עלת התמיד יעשה ונסכו", ללמד, שאין כשר אלא מי שבכל דורותיו היה אחד, ולא היה דומה למין אחר, להוציא זה, שדור אמו היה שונה מהמין שיצאו ממנו, שמכאן ולהבא הדורות הבאים פסולים, ואף שפסוק זה נאמר בעניין קרבן חובה [=שעיר ראש חודש], אחר שלמדנו שנדמה פסול לכל קרבנות, הוא הדין לזה שבדור אחד היה נדמה, שלימדה שתורה שפסול לקרבן חובה, שיהא פסול גם לשאר קרבנות.

צמר של כבש שבאחד

מדורותיו היה נדמה לעז

א. לדברי רבי אחא בר יעקב, הכל מודים, שצמר של כבש, שבאחד מדורותיו היה דומה לעז, **אינו בכלל איסור כלאים**, "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו", והלובש בגד העשוי מצמר זה ומפשתים, אינו לוקה על כך, כי בכתוב הזה הוקשו הצמר והפשתים זה לזה, ללמד, שכשם שאין הכתוב מדבר אלא בפשתים שמעולם היו

ראשון. **ולדעת רבי עקיבא**, המוציא מחבירו עליו הראיה, ולכן **אין לכהן אלא הכחוש**, והבריא נשאר ביד ישראל המוחזק. [ומתוך הסוגיה בדף י"ח נראה, שלבסוף חזר בו רבי טרפון, והודה לרבי עקיבא, שהמוציא מחבירו עליו הראיה¹]. ומאחר שבאמת שניהם ספק בכור ספק חולין², **גם זה שביד הכהן**, אינו קרב, אלא ממתין לו עד שיפול בו מום, ונאכל במדינה כבכור בעל מום. **וגם זה שביד ישראל**, אינו נאכל כחולין גמורים, [ואסור בגיזה ועבודה], **וממתין לו עד שיפול בו מום**, ונאכל במדינה כבכור בעל מום. [ובדף י"ח יתבאר בעזה"י, האם ישראל חייב לתת את הזרוע לחיים וקיבה, מהבהמה שברשותו].

האם אפשר לצמצם

כבר נתבאר, שלדעת רבי יוסי הגלילי, אף בלא כוונה מיוחדת לכך, יתכן שיהיה דבר בדיוק גמור, כגון שייולדו שני בכורים ויצאו ממש בבת אחת, [= **בידי שמים אפשר לצמצם**], **וכל שכן שהרוצה בכוונה לעשות דבר בדיוק**, יוכל לעשות כן, [= **בידי אדם אפשר לצמצם**]³.

כשר אלא בהמה שלא נשתנית מעולם, שבכל הדורות היתה כמין אחד, כך לנסכים אין כשר אלא יין שלא נשתנה מעולם, שבכל דורותיו של הגפן, היה ריח יינו שווה, להוציא גפן שהדלוהו על גבי תאנה, שבכך שינק ממנה, נשתנה ריח היין היוצא ממנו, ולכן היין הזה **פסול לנסכים**.

רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים

נחלקו חכמים מה הדין, כשבהמה טהורה ילדה שני זכרים בלידה הראשונה.

לדעת רבי יוסי הגלילי – אם יצאו שני ראשיהם בבת אחת, שניהם קדושים בבכורה, שנאמר, "והעברת כל פטר רחם לה" וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה", ללמד, שפעמים יהיו אף שני זכרים לה, וזה יתכן כשיצאו שני זכרים בבת אחת.

ולדעת חכמים – לעולם לא יצאו שנים בבת אחת, [ואם כן, לא בא הכתוב ללמד על דבר שאינו], **ואין כאן אלא אחד שיצא תחילה, והוא לבדו הבכור. לדעת רבי טרפון**, [כפי שהיה סבור תחילה], **זה שהוא יפה יותר הוא ניתן לכהן**, והכחוש ניתן לישראל, כי מסתבר שזה שהוא בריא יותר, הוא יצא

הוספות

¹ לשון רש"י בדף י"ח הוא, שרבי טרפון "סבר, דלשניהם יש חלק בשניהם", ומשמע מדבריו, שכשבהמה אחת יפה מחברתה, שניהם חולקים בשבח, ואין זה כדעת רבי עקיבא. אולם נראה, שכל זה קודם שביארה הגמרא שם מחלוקת רבי טרפון ורבי עקיבא, אולם למסקנה, שנחלקו בחצר בעל בית וכחן רועה, מבואר, שלדברי הכל הדין עם המוחזק, ולא נחלקו אלא באופן הזה, מי הוא המוחזק, ולכן כתבתי, שחזר רבי טרפון, והודה לרבי עקיבא, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. ומיהו יש לומר שמה שפירש רש"י שלדעת רבי טרפון חולקים בשווה היינו באופנים ששניהם מוחזקים לדעתו.

² יל"ע אם דין זה הוא גם לדברי רבי עקיבא וגם לדברי רבי טרפון, שגם רבי טרפון האומר שהבריא יצא תחילה, אין זה ודאי, אלא מסתבר יותר, אבל באמת עדיין יש בדבר ספק. או שרק לדברי רבי עקיבא יש כאן ספק, אבל לדברי רבי טרפון דין ודאי הוא, שהבריא יצא ראשון, והרי זה בכור גמור, והכחוש יצא שני, והרי זה חולין גמור.

³ כן פירש בקונטרס, דבידי שמים, היינו כגון הך דלידה, דאף על גב דאין מקפידין בכך, וכל שכן בידי אדם, במתכוונים

ולכוון שיהא החוט באמצע המזבח ממש, על כרחך עשו חוט עבה, שבוודאי מגביה למעלה מעל חצי הגובה, ומנמך למטה מתחת לחצי המזבח, באופן שהנותן דמים מעל החוט, בוודאי נותן בחציו העליון של המזבח, והנותן דמים מתחת החוט, בוודאי נותן בחציו התחתון של המזבח.

מידות של כלים ומזבח

לכל כלי המקדש נתנה תורה מידות, כגון "וַעֲשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים וְחָצִי אֶרְכּוֹ וְאִמָּה וְחָצִי רָחֶב וְאִמָּה וְחָצִי קָמְתּוֹ", "וַעֲשִׂיתָ שִׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים אֶרְכּוֹ וְאִמָּה רָחֶב וְאִמָּה וְחָצִי קָמְתּוֹ", "וַעֲשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים קָמֵשׁ אֲמוֹת אַרְבֶּה וְחָמֵשׁ אֲמוֹת רָחֶב רְבַע יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשִׁלְשׁ אֲמוֹת קָמְתּוֹ", "וַעֲשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטָר קְטָרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ. אִמָּה אֶרְכּוֹ וְאִמָּה רָחֶב רְבַע יִהְיֶה וְאִמָּתִים קָמְתּוֹ מִמֶּנּוּ קֶרְנָיו".

- ואם בידי אדם אפשר לצמצם, נצטוו לעשות את הכלים במידות הללו בדיוק גמור.

- אולם אם גם בידי אדם אפשר לצמצם, לא נצטוו אלא לעשות את הכלים, במידות הללו בקירוב, כפי היכולת, אבל לא נצטוו

וכמו כן נתבאר, שלדעת חכמים, לעולם לא יארע דבר בדיוק גמור בלא שיתכוונו לכך, ולכן אמרו, שלעולם לא יצאו שני וולדות בדיוק ביחד [=בידי שמים אי אפשר לצמצם]. ונסתפקו בגמרא, האם לדעת חכמים, גם כשיתכוונו לעשות דבר בדיוק, לא יוכלו לעשות כן, [=אף בידי אדם אי אפשר לצמצם] או שכשמתכוונים לכך, יוכלו לכוון לעשות דבר בדיוק [=בידי אדם אפשר לצמצם]. ומסקנת הגמרא בדף י"ח, שלדעת חכמים, אף כשיתכוונו לעשות דבר בדיוק, לא יוכלו לעשות כן, [=אף בידי אדם אי אפשר לצמצם].¹

חוט של סיקרא חוגרו למזבח באמצעו

יש קרבנות, שדמם ניתן על קיר המזבח בחציו העליון², ויש קרבנות שדמם ניתן על קיר המזבח בחציו התחתון³, ולהבדיל בין חציו התחתון לחציו העליון, היה חוט של סיקרא מקיף את המזבח באמצעו.

- ואם בידי אדם אפשר לצמצם, ולכוון שיהיה החוט באמצע המזבח ממש, יכלו לעשות חוט דק, ולהעמידו בדיוק באמצע גובה המזבח.

- אולם אם גם בידי אדם אי אפשר לצמצם,

הוספות

לצמצם שום מדה או שום דבר, דודאי אפשר לצמצם. וקשה לר"י ... אלא הכי קאמר, אי אפשר לברר צמצום שבידי שמים, כגון לידה דחכא, שאין פנאי לברר ולדקדק אי זה יצא תחלה, ולכך אין שניהן לכהן, אבל בידי אדם, שיש שהות לברר, מיביעא לן ... ובמסקנא פשטינן דלרבנן אי אפשר לצמצם ואפילו אדם. [תוס:].

¹ ומתוך הא דפליגי אמוראי ... בפרוך כעומד ... ובמחצה על מחצה כרוב, היה נראה דהלכה כרבי יוסי הגלילי, דאפשר לצמצם לכל הפחות בידי אדם ... וגבי כפרו שניהם כאחת דפריך והא אי אפשר לצמצם ... משמע דאין הלכה כר' יוסי הגלילי ... וכן ... גבי אחיות איני יודע מי שנאן ... לכך נראה, דבידי שמים אין הלכה כמותו ... [תוס:].

² כגון עולת העוף, ולדעת רבי יהודה גם חטאת בהמה.

³ כגון עולות בהמה וחטאת העוף.

שיעשו הכלים במידות אלו בדיוק גמור. **לדעת רבי אליעזר** – יתכן שיהיה חלל

מכוון בין שתי עיירות בדיוק, וגם יתכן שיכוונו את המדידה בדיוק לדעת זאת, וכשיארע כדבר הזה כל אחת מהערים הללו מביאה עגלה ערופה בפני עצמה שנאמר, "וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֲלָל", בין שהיא לבדה קרובה, ובין שיש עוד אחרות הקרבות כמותה, כל שאין קרובה ממנה, הרי זו מביאה עגלה ערופה, אף שיש אחרת קרובה כמותה, ולכן **כל אחת מהערים הללו, מביאה עגלה אחת בפני עצמה.**

דף יח

ולדעת תנא קמא בברייתא – אמנם יתכן שיהיה חלל מכוון בין שתי עיירות בדיוק, וגם יתכן שיכוונו את המדידה בדיוק לדעת זאת, אולם כשיארע כדבר הזה, אף אחת מהערים הללו לא תביא עגלה ערופה, שנאמר, "וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֲלָל", ללמד, שאין מביאה עגלה ערופה, אלא עיר שהיא לבדה קרובה, ואין אחרות הקרבות כמותה, אבל כשיש כמה ערים הקרבות בשווה אל החלל, **אף אחת אינה מביאה עגלה ערופה.**

ולדעת חכמים – לעולם לא יארע כדבר הזה, שיהא החלל מכוון בשווה להיות קרוב לשתי עיירות קרבה שווה², ובוודאי הוא קרוב לאחת מהן יותר מחברתה, אלא

טומאת שיירי תנור

תנור כלי חרס שנטמא ונשבר, כל חלק שהוא קטן ואינו רובו של התנור נטהר בשבירה אבל אם נשאר חלק אחד שהוא רובו של התנור אינו נטהר.

ואם נחלק התנור לשני חלקים שווים, בזה הכל מודים¹, שמאחר שבכלי חרס יש גומות, כשהוא נחלק אי אפשר לדייק לחלקו לשני חלקים שווים, אלא לעולם יהיה חלק אחד גדול מעט מחבירו, ויהיה החלק הגדול רובו של תנור, ומאחר שאין לדעת איזה חלק הוא רובו של תנור, מספק שני החלקים טמאים.

חלל שנמצא מכוון בין שתי עיירות

כשנמצא חלל, ולא נודע מי הרגו, העיר הקרובה אל החלל, מביאה עגלה ערופה, שנאמר, "כִּי יִמָּצָא חֲלָל בְּאֶדְמָה ... לֹא נֹדָע מִי הָרָחוּ ... וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֲלָל וְלָקְחוּ זֶקֶנִי הָעִיר הַהִוא עֲגֹלַת בָּקָר ... וְהָרְדּוּ ... אֶת הָעֲגֹלָה אֶל נַחַל אֵיתָן ... וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֲגֹלָה ...".

ונחלקו חכמים מה הדין כשנמצא חלל בין שתי עיירות.

הוספות

¹ יל"ע אם גם רבי יוסי הגלילי מודה בזה, או שלדעת חכמים בזה ודאי אי אפשר לצמצם, אף שבשאר דברים מודים הם שבידי אדם אפשר לצמצם. אבל לדעת רבי יוסי הגלילי, גם בזה אפשר לצמצם.

² מכאן הוכיחו, שלדעת חכמים, אפילו בידי אדם אי אפשר לצמצם. וקשה לר"י, [לפירוש רש"י, דבידי שמים היינו כשאר מתכוונים לעשות הדבר בצמצום] ... היכי פשיט מצמצם מכוון בין שתי עיירות, הא על כרחך נהי דיכולין לצמצם הדבר כשמתכווין למדוד, מכל מקום אי אפשר שיהא הדבר מצומצם בין שתי עיירות, דכיון דבידי שמים הוא, שמעצמו נפל שם

<לדעת רבי מאיר – הישראל חייב לתת לכהן את המתנות מהבהמה שמשייר לעצמו, [מהטעם הנ"ל], שכן אם הבהמה הזו היא בכור, כולה של הכהן, ואם היא חולין, מתנותיה של הכהן, ולפיכך, נותן לכהן את המתנות.

- אבל אין לומר, שהסיבה שרבי מאיר מחייב היא, כדי שלא תשתכח תורת מתנות, שאם יראו ישראל שוחט בהמה, ואינו נותן ממנה מתנות, ולא ידעו שהסיבה לכך כי היא ספק בכור, [ופטורה מטעמו של רבי יוסי], יאמרו, שאין חיוב לתת מתנות גם משאר בהמות.

כי באמת, לדעת רבי מאיר, אין לחוש לכך, ולכן בהמה שהיא ספק מעשר, [שהיא רועה עד שיפול בה מום ונאכל לבעלים בכל מקום], פטורה מן המתנות, [שאינן שייכות לכהן ממה נפשך, כי אם באמת בהמה זו מעשר, היא קרבה שלמים, ואין המתנות לכהן], ומודה רבי מאיר שאין לחייבה במתנות, כדי שלא תשתכח תורת מתנות, ורק בהמה זו, שהיא ספק בכור, וממה נפשך המתנות שבה לכהן, חייבת במתנות.

<ולדעת רבי יוסי – במקום כזה, שמחמת הספק הכהן מקבל בהמה אחת לידו, ולא כל הספקות נשארים ביד ישראל, אמרו חכמים, שלגבי הבהמה שנשארה ביד ישראל, מאחר שהיא ספק בכור, הרי אנו

מאחר שאין אנו יודעים למי הוא קרוב יותר, שתיהן באות עם עגלה ערופה אחת, ועורפים אותה לצורך זו שהיא קרובה באמת לחלל.

חיוב מתנות [זרוע לחיים וקיבה] בשחיטת ספק בכור שביד ישראל

א. כשאין חליפיו ביד כהן, [כגון כשהוא ספק בפני עצמו, כגון שנולדו זכר ונקבה, וספק מי מהם נולד ראשון, ומספק משייר גם את הזכר לעצמו].

לדברי הכל – חייב לתת לכהן את המתנות, כי ממה נפשך הן שלו, שכן אם הבהמה הזו היא בכור, כולה של הכהן, ואם היא חולין, מתנותיה של הכהן, ולפיכך, נותן לכהן את המתנות.

ב. כשחליפיו ביד כהן, [כגון כשהוא ספק עם אחר, ואחד ודאי בכור, כגון שנולדו שני זכרים, וספק מי מהם נולד ראשון, שנותן לכהן אחד, ואחד משייר לעצמו].

<< ודין פשוט הוא, שהבהמה שביד הכהן פטורה מן המתנות, כי אפילו אם באמת בהמה זו אינה בכור, אלא חולין, הכהן פטור מלתת לאחרים את המתנות של בהמתו, ורשאי לשיירם לעצמו.

<< ולעניין המתנות של הבהמה שביד ישראל, נחלקו חכמים.

הוספות

מתחלה, ולא נתעסקו עליו למדוד ולהניחו שם מכון. ונראה לרבי דאפילו למאן דאמר אי אפשר לצמצם בידי שמים, פעמים שנמדד בו שהוא מצומצם. [אכן לפירוש התוס', דבידי שמים היינו כשאין פנאי לבדוק, אבל לעולם יתכן שיהא דבר מצומצם אף מעצמו ניחא, שכן מתוך שלדעת חכמים, אף כשיצאו לבדוק אין לסמוך על כך, יש להוכיח, שאף בידי אדם אי אפשר לבדוק בצמצום].

הראשונה, ואין ידוע מי מהם יצא ראשון, דין ברור הוא, שרק אחד מהם בלבד הוא בכור, והשני אינו בכור, אלא שספק הוא מי הבכור, ולכן, מאחר שהמוציא מחבירו עליו הראיה, הכהן מקבל את הכחוש, והישראל משייר בידו את המעולה.

ולהלן יתבאר בעזה"י, מה הדין, כשמת אחד מהוולדות, קודם שניתן אחד מהם לכהן.

א. כשנמסרו הוולדות הללו לרועה, ונמצא האחד חי והאחד מת

לדברי הכל – מאחר שאין אחד מהם מוחזק בוולד החי, הרי אלו **חולקים אותו ביניהם**.

ב. כשהיו הוולדות הללו בחצר בעל הבית הישראל, [ולא היה הכהן רועה שלהם].

לדברי הכל – מאחר שהישראל מוחזק בו, הוא משייר אותו לעצמו, והכהן אינו חולק בו כלום.

ג. כשהיו הוולדות הללו בחצר בעל הבית הישראל, והכהן היה רועה את הבהמות.

לדעת רבי טרפון – מאחר שהכהן רועה את הבהמות, בעל הבית רוצה להקנות לו את

מחשיבים, כאילו הכהן קיבל אותה מהישראל, [=עשו את שאינו זוכה כזוכה¹], וחזר ומכרה לישראל תחת הבהמה שקיבל ממנו, ומאחר שאנו מחשיבים אותה כבכור הרי זו **פטורה מן המתנות**.

- אבל אין לומר, שהסיבה שרבי יוסי פוטר היא, משום שיש לחוש, שאם היו נותנים מבהמה זו את המתנות, היו סבורים שהיא חולין גמורים, ומותרת בגיזה ועבודה, וכדי שלא יכשלו בה בגיזה ועבודה, עשו היכר בדבר, ואמרו שאין נותנים ממנה מתנות, ועתה ידעו הכל שהיא ספק בכור ואסורה בגיזה ועבודה.

וראיה לדבר, שלא זה טעמו של רבי יוסי, כי אם זה היה טעמו, היה אומר, שגם בספק שאין חליפיו ביד כהן, ישראל יהיה פטור מן המתנות, כדי שלא יבואו להיכשל בגיזה ועבודה, והוא לא פטר, אלא בספק שחליפיו ביד כהן.

רחל שלא בכרה וילדה

שני זכרים ומת אחד מהם²

בדף י"ז כבר נתבאר, שלדעת חכמים, כשבהמה טהורה ילדה שני זכרים בלידה

הוספות

¹ הא דאמר בסוף כל הגט, גבי מלוה מעות את הכהן ואת הלוי להיות מפרשי עליהם מחלקם, הא מני רבי יוסי דאמר עשו את שאינו זוכה כזוכה, ארבי יוסי דהכא קאי, דכולה חד טעמא הוא, דהתם נמי חליפיו ביד כהן, שהרי נתן לו המעות. ולא קאי אדברי יוסי בפרק שנים אוחזין, גבי השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו, דמפרש התם טעמא דרבי יוסי משום דעשו שאינו זוכה כזוכה, דהתם טעמא אחרינא, משום תקנת עניים, כדמפרש התם, עניים גופיהו ניחא להו וכו'. והשתא למאי דפרישית, לא קשה מידי, בהא דפסיק שמואל כרבי יוסי בההיא דשנים אוחזין, ובגיטין לא בעי לאוקמי מתניתין דהתם כרבי יוסי, אלא אמרין לא מוקמינן לה כיחידא, שמא דלא סבר לה כרבי יוסי בגיטין. [תוס'].
² לא זכיתי להבין, מדוע הדינים הבאים נשנו באופן שמת אחד מהוולדות, הלא לא נתבאר כאן אלא באלו אופנים בעל הבית מוחזק לבדו, ובאלו אופנים גם הכהן מוחזק, ולכאורה דבר זה הוא נפקא מינה בין במקום שאחד מת, ודנים מי ייטול את החי, ובין כששניהם חיים, ודנים מי ייטול את המשובח. ויל"ע בדבר.

שתי רחלות שלא ביכרו וילדו שני זכרים
כששתי רחלות ילדו שני זכרים בלידה ראשונה, [כל אחת ילדה זכר אחד], [אף ששתיהן של אדם אחד], שני הזכרים מתקדשים בבכורה.

ולכן הבעלים נותן את שניהם לכהן.

שתי רחלות שלא ביכרו וילדו זכר ונקבה
כששתי רחלות ילדו פעם ראשונה זו זכר וזו נקבה, [אף ששתיהן של אדם אחד, והנקבה נולדה תחילה], הזכר מתקדש בבכורה.
ולכן הבעלים נותן לכהן את הזכר.

שתי רחלות שלא ביכרו וילדו שני זכרים ונקבה

כששתי רחלות ילדו פעם ראשונה זו זכר וזו זכר ונקבה, [ואין ידוע אם זכר נולד תחילה או נקבה], ונתערבו שני הזכרים זה בזה.

הזכר שנולד יחיד, מתקדש בבכורה בוודאי. והזכר שנולד עם הנקבה, הוא ספק בכור.

הוולדות הבכורים מיד כשייוולדו, ולכן מקנה לו חלק בחצירו¹, כדי שיקנה את הוולדות בקניין חצר, ואם כן, נמצא שהוולדות נמצאות ברשות שניהם, ולפיכך יחלקו בוולד החי.

ולדעת רבי עקיבא – מאחר שכשיש ספק בכור, יש לבעל הבית הפסד, בכך שמקנה את רשותו לרועה, אינו מקנה לו את רשותו, ונמצא שהוולדות ברשות בעל הבית בלבד, ומאחר שהוא מוחזק בהם, הוא משייר לעצמו את הוולד החי, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

רחל שלא בכרה וילדה זכר ונקבה ואין ידוע מי נולד תחילה

כשרחל שלא בכרה ילדה זכר ונקבה, ואין ידוע מי נולד תחילה, יש להסתפק האם הזכר נולד תחילה, והוא קדוש, או שהנקבה נולדה תחילה, והזכר אינו קדוש. ובזה הכל מודים, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואין לכהן כלום². אלא מאחר שהבהמה היא ספק בכור, לא יאכלנה בעליה, אלא אחר שיפול בה מום.

הוספות

¹ ואפילו בלא קנין קא קני, דגמר ומשעבד נפשיה. אי נמי כמה פעמים הרועה פותח ונועל, כדאמר תיזיל איהי ותחוד ותפתח, וברשות בעל הבית קא מחזיק. [תוס'].

² והכא אפילו רבי טרפון מודה, דהתם הוא דפליג, משום דוודאי חד מינייהו לכהן, הלכך יפה כחו לחלוק בשוה, אבל הכא, הורע כחו, דשמא לא שייכא בכורה כלל. [רש"י במשנה]. והנה לכאורה, לפי מה שנתבאר, שחזר בו רבי טרפון, והודה לרבי עקיבא, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, אין אנו צריכים לכל זה. ושמא כוונת רש"י, שהדין הזה הוא כדברי הכל, אף כשהיו הוולדות בחצר בעל הבית והכהן הוא הרועה, שבה חולק רבי טרפון כששני הוולדות זכרים, כי לדעתו גם הכהן מוחזק, כי בעל הבית מקנה לו רשותו לקנות בה את הבכור, ומודה רבי טרפון, כשרק אחד זכר, שאין הכהן נחשב מוחזק, כי יתכן שאין כאן בכור כלל, ולא הקנה לו בעל הבית כלום בחצרו. ויל"ע בזה.

שתי רחלות שלא ביכרו

וילדו שתי נקבות וזכר

כששתי רחלות ילדו פעם ראשונה זו נקבה וזו זכר ונקבה [ואין ידוע מי נולד תחילה].

הנקבות בוודאי אינן מתקדשות בבכורה. והזכר שנולד עם הנקבה, מאחר שאין ידוע מי נולד תחילה, הוא ספק בכור.

ומאחר שהוא ספק, המוציא מחבירו עליו הראיה ואין לכהן כלום.

שתי רחלות שלא ביכרו

וילדו שני זכרים ושתי נקבות

כששתי רחלות ילדו פעם ראשונה, זו זכר ונקבה, וזו זכר ונקבה, ואין ידוע מי יצא תחילה.

כל אחד מהזכרים שנולד עם הנקבות, הוא ספק בכור שמא הוא יצא תחילה.

ומאחר שכל אחד מהם הוא ספק בפני עצמו, המוציא מחבירו עליו הראיה, ואין לכהן כלום.

שתי רחלות אחד בכרה ואחת

לא בכרה וילדו שני זכרים

כששתי רחלות ילדו שני זכרים, זו בלידה ראשונה, וזו בלידה שניה או יותר, רק זה שנולד בלידה ראשונה מתקדש בבכורה, [ואפילו אין הבעלים יודע מי הוא].

ולכן, זכר אחד יינתן לכהן, [כי זכר אחד הוא בכור ודאי], וזכר אחד מעכבו ישראל

ולכן, זכר אחד יינתן לכהן, [כי זכר אחד הוא בכור ודאי], וזכר אחד מעכבו ישראל לעצמו [כי זכר אחד הוא ספק בכור], והמוציא מחבירו עליו הראיה.

לדעת רבי טרפון [קודם שחזר בו] – **הכהן נוטל את היפה**, כי מסתבר שזה שנולד לבדו, הוא הבריא, והוא ודאי בכור, וזה שנולד עם הנקבה, הוא הכחוש, והוא ספק בכור.

ולדעת רבי עקיבא – אין הוכחה מבריות האחד שהוא נולד לבדו, ואם כן, יש כאן ספק איזה יש לכהן ליטול, ומאחר שהמוציא מחבירו עליו הראיה הכהן נוטל את הכחוש.

ודינו של זה שנשאר ביד ישראל, מאחר שהוא ספק בכור, אינו נאכל, אלא אחר שייפול בו מום.

ולעניין חיובו במתנות – **לדעת תנא קמא חייב. ולדעת רבי יוסי פטור.** [ומחלוקתם כבר נתבארה לעיל].

ואם מת אחד מהם :

לדעת רבי טרפון [אחר שחזר בו והודה שהוציא מחבירו עליו הראיה] – **ישראל וכהן חולקים את החי בין שניהם.** [ולכאורה כן הוא כשהכהן היה הרועה, ונחשבת חצר בעל הבית כחצר שניהם, אבל כשאחר היה רועה, הכל ברשות בעל הבית, ואין לכהן כלום, כפי שנתבאר לעיל].

ולדעת רבי עקיבא – המוציא מחבירו עליו הראיה, והחי נשאר ביד ישראל.

לעצמו [כי זכר אחד חולין בוודאי].

שתי חמורות אחד בכרה

ואחת לא בכרה וילדו זכר ונקבה

כששתי רחלות אחת ילדה זכר ואחת ילדה נקבה, זו בלידה ראשונה, וזו בלידה שניה או יותר, ואין ידוע מי ילדה את מי.

הזכר הוא ספק בכור, שמא נולד לזו שכבר ביכרה, ומאחר שהוא ספק, המוציא מחבירו עליו הראיה ואין לכהן כלום.

לדעת רבי טרפון [קודם שחזר בו] – **הכהן נוטל את היפה**, כי מסתבר שזה שנולד בכור, הוא היפה יותר¹, וזה שאינו בכור, הוא הכחוש.

ולדעת רבי עקיבא – אין הוכחה מבריאיות האחד שהוא בכור, ואם כן, יש כאן ספק איזה יש לכהן לטול, ומאחר שהמוציא מחבירו עליו הראיה הכהן נוטל את הכחוש.

ודינו של זה שנשאר ביד ישראל, מאחר שהוא ספק בכור, אינו נאכל, אלא אחר שיפול בו מום.

ולעניין חיובו במתנות – **לדעת תנא קמא חייב. ולדעת רבי יוסי פטור.** [ומחלוקתם כבר נתבארה לעיל].

ואם מת אחד מהם:

לדעת רבי טרפון [אחר שחזר בו והודה שהוציא מחבירו עליו הראיה] – **ישראל וכהן חולקים את החי בין שניהם.** [ולכאורה כן הוא כשהכהן היה הרועה, ונחשבת חצר בעל הבית כחצר שניהם, אבל כשאחר היה רועה, הכל ברשות בעל הבית, ואין לכהן כלום, כפי שנתבאר לעיל].

ולדעת רבי עקיבא – **המוציא מחבירו עליו הראיה**, והחי נשאר ביד ישראל.

דף יט

נולד זכר ראשון דרך דופן

וולד שהוא וולד ראשון של בהמה טהורה, והוא זכר, אבל לא יצא דרך פתח הרחם אלא דרך הדופן², **הרי זה בכור לזכרים וללידות**, אבל אינו בכור לפתיחת הרחם.

לדעת רבי טרפון – **כל שהוא בכור למקצת מהדברים ולא לכולם, הרי זה ספק בכור**, ולכן אף שמספק אינו ניתן לכהן, מכל מקום אינו כחולין, [ואסור בגיזה ועבודה], אלא ירעה עד שיפול בו מום, ויאכל אחר שיפול בו מום, כבכור בעל מום.

ולדעת רבי עקיבא – **כל שאינו בכור גמור, לזכרים, וללידות, ולפתיחת רחם**, אינו מתקדש, ומאחר שזה אינו בכור לפתיחת

הוספות

¹ והכי נמי בפרק קמא דתמורה, מר זוטרא איקלע בי רב אשי, חתכי לקמיה בשרא, אמרו ליה לטעום מר, דמברי, משום דבוכרא הוא. ועגלא תילתא, [שהוא משובח], לאו היינו שלישי לבטן, כדפירש"י, כדאמרין סנהדרין, עבדי ליה עגלא תילתא, אלא תילתא לשון חשיבות, כמו ושלישים על כולו. [תוס'].
² מה שאנו קוראים ניתוח קיסרי ע"פ התוס' בעבודה זרה דף י"ע"ב.

רחם, הרי זה חולין גמור.

שהוא כענינו, יצא להקל ולא להחמיר. (י) כל דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל לטעון טען אחר שלא כענינו, יצא להקל ולהחמיר. (יא) כל דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש, אי אתה יכול להחזירו לכללו, עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש. (יב) דבר הלמד מעניינו, ודבר הלמד מסופו. (יג) וכן שני כתובים המכחישים זה את זה, עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם.

נולד שני דרך רחם אחרי

ראשון שיצא דרך דופן

וולד זכר שהוא וולד שני של בהמה טהורה, שיצא דרך פתח הרחם אחר הוולד הראשון שיצא דרך דופן, הרי זה השני בכור לפתיחת רחם, אבל אינו בכור לזכרים וללידות.

לדעת רבי טרפון – כל שהוא בכור למקצת

מהדברים ולא לכולם, הרי זה ספק בכור, ולכן, אף שמספק אינו ניתן לכהן, מכל מקום אינו כחולין, [ואסור בגיזה ועבודה], אלא ירעה עד שייפול בו מום, ויאכל אחר שייפול בו מום, כבכור בעל מום.

ולדעת רבי עקיבא – כל שאינו בכור גמור,

לזכרים, וללידות, ולפתיחת רחם, אינו מתקדש, ומאחר שזה אינו בכור לזכרים וללידות, הרי זה חולין גמור.

[שמות י"ג ב'] קִדָּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנְיָ יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבִבְהֵמָה לִי הוּא.

[דברים ט"ו י"ט] כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ וּבְצֹאנֶךָ תִּזְכֹּר תִּקְדָּשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבִכּוֹר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגְזוּ בְּכוֹר צֹאנֶךָ.

דרשת רבי עקיבא ללמד שאין הבכור

מתקדש אלא אם כן הוא בכור לכל

[לזכרים וללידות ולפתיחת רחם]

נאמר בתורה "קִדָּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנְיָ יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבִבְהֵמָה לִי הוּא" ומבואר בברייתא, שאין מתקדש, אלא זה, שהוא (א) זכר. (ב) ויצא דרך רחם. (ג) והוא ראשון לכל הוולדות.

ולהלן תתבאר דרשת הברייתא בעזה"י בשני אופנים, כפי שביארוה אביי ורבינא¹.

< ביאור אביי

א. מתוך שנאמר בכתוב "הַזָּכָר תִּקְדָּשׁ", יש ללמוד, שאין מתקדש אלא מי שהוא זכר, אבל נקיבות אינו מתקדשות. [דין זה למד

[פתיחת תורת כהנים] רבי ישמעאל אומר, בשלש עשרה מדות התורה נדרשת: (א) מקל וחומר. (ב) מגזרה שוה. (ג) מבנין אב מכתוב אחד, מבנין אב משני כתובים. (ד) מכלל ופרט. (ה) מפרט וכלל. (ו) מכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. (ז) מכלל שהוא צריך לפרט, ומפרט שהוא צריך לכלל. (ח) כל דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא. (ט) כל דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל לטעון טען אחר

הוספות

¹ בין אביי לרבינא ליכא מידי, אלא במשמעותיה דקרא פליגי. [רש"י].

< ביאור רבינא.

א. מתוך שנאמר בכתוב "הַזֶּכֶר תִּקְדֵּשׁ", יש ללמוד, שאין מתקדש אלא מי שהוא זכר, אבל נקיבות אינן מתקדשות.

ב. מתוך שנאמר בכתוב "פֶּטֶר כָּל רָחֵם", יש ללמוד, שאין מתקדש אלא מי שפתח את הרחם, אבל יוצא דופן אינו מתקדש. [וממילא יש ללמוד, שאם נקבה יצאה לפניו דרך רחם, גם כן אינו מתקדש, כי לא הוא פתח את הרחם]. [דין זה למד בפרט הצריך לכלל¹, שהכלל "כָּל בְּכוֹר", מפרש את הפרט "פֶּטֶר כָּל רָחֵם", שהכוונה לראשון ליוצאי הרחם²].

ג. ומתוך שנאמר בכתוב "כָּל בְּכוֹר", יש ללמוד, שאין מתקדש אלא מי שהוא ראשון לכל הוולדות, ואף שלדעת רבינא, משמעות בכור היא, ראשון לדבר אחד, מכל מקום, מאחר שללמד על כך שיהא ראשון לפותחי הרחם, כבר למדנו מהכתוב "פֶּטֶר כָּל רָחֵם", כשכתבה תורה "כָּל בְּכוֹר", הרי זה ריבוי ללמד, שיהא בכור זה ראשון גם לדבר נוסף, כגון לכל הוולדות, ולא די בכך שיהיה ראשון לזכרים או לפותחי הרחם, ולכן זכר ראשון הבא אחר נקיבות, או אחר יוצא דופן, אינו מתקדש,

בכלל ופרט שהפרט "הַזֶּכֶר" בא אחר הכלל "כָּל בְּכוֹר", ללמד, שאין בכלל הבכור, אלא זכרים ולא נקבות].

ב. מתוך שנאמר בכתוב "פֶּטֶר כָּל רָחֵם", יש ללמוד, שאין מתקדש אלא מי שפתח את הרחם, אבל יוצא דופן אינו מתקדש. [וממילא יש ללמוד שאם נקבה יצאה לפניו דרך רחם, גם כן אינו מתקדש, כי לא הוא פתח את הרחם]. [דין זה למד בפרט הצריך לכלל¹, שהכלל "כָּל בְּכוֹר", מפרש את הפרט "פֶּטֶר כָּל רָחֵם", שהכוונה לראשון ליוצאי הרחם²].

ג. ומתוך שנאמר בכתוב "כָּל בְּכוֹר", יש ללמוד, שאין מתקדש אלא מי שהוא ראשון לכל הוולדות, [שמשמעות בכור הוא ראשון לכל דבר], ולא די בכך שיהיה ראשון לזכרים, או ראשון לפותחי הרחם, ולכן זכר ראשון הבא אחר נקיבות שיצאו דרך פתח הרחם, או אחר זכר יוצא דופן, או אחר נקיבות יוצאות דופן, אינו מתקדש, אף על פי שהוא ראשון לזכרים ולפותחי הרחם.

הוספות

¹ כלל הצריך לפרט, אינו דומה למידת כלל ופרט, שכלל לנו מהו הכלל, [כגון באות א' שברור שבכור כולל זכרים וגם נקבות] וכשנאמר הפרט בא ללמד שלא דברה התורה בכל הכלל אלא בפרטים [כלומר רק בזכרים] ממנו אבל כלל הצריך לפרט הוא, כשיש להסתפק מהו הכלל, כי יש לפרשו בכמה אופנים שונים, [כגון לעניין בכור, שיש להסתפק האם הוא בכור ללידות, או לרחמים, או לשניהם], ובא הפרט לפרש מהו הכלל.

² כן פירש רש"י. והשתא פירושו יתכן לפי דברי רבינא דבסמוך, דאמר בכור לדבר אחד הוא בכור, אבל במסקנא דשמעתין אמרינן דמחזורתא כאביי, דאמר בכור לדבר אחד לא הוא בכור, ולאביי לא הוא כלל צריך לפרט לכל דבר, דאי אפשר לפרש בכור אלא לצד אחד. ומיהו יש לפרש, לאביי, דאי לאו פרט, הוה אמינא דאפילו יוצא דופן הוא בכור, כיון דהוי בכור לוולדות, ואף על גב דלא הוי בכור לרחמים. ור"י מפרש, לאביי בכור ופטר רחם תרומתו כלל, ותרווייהו פרט, ותרווייהו צריכי להדדי, ובכל אחד אתה מוצא כלל הצריך לפרט, ופרט צריך לכלל, שכל אחד סוּתם דבר אחד, ומפרש דבר אחד, דבכור משמע אפילו יוצא דופן, ופטר רחם ממעיט ליה, ופטר רחם משמע אפילו יצא אחר יוצא דופן, ובכור ממעיט ליה. ורבינו תם מפרש, דהוי בכלל ופרט גמור, דבעלמא, דבכור משמע בין הכי ובין הכי, ואתיא פרטא למעוטי ... ובהך שמעתין, לפרושי פרט הצריך לכלל קא אתא, כדקתני בסיפא, אי פטר רחם, יכול אפילו יצא אחר יוצא דופן, תלמוד לומר בכור ... [תוס'].

פרק שלישי הלוקח בהמה

דפים יט – כ

זמני תחילת ההולדה של כמה בהמות

כל הבהמות המנויות להלן, בשנה הראשונה שמולידות, אינן מולידות אלא פעם אחת, אולם לאחר מכן, כשכבר גדלו יותר, יכולות ללדת יותר מפעם אחת בשנה.

העז – ראוייה להוליד כבר בשנה הראשונה לחייה, אלא שבשנה זו תלד פעם אחת בלבד, ובשנים שלאחר מכן תוכל ללדת גם יותר מפעם אחת בשנה¹.

הרחל – בשנה הראשונה לחייה לא תלד כלל, ובשנה השניה תוכל ללדת פעם אחת, ובשנים הבאות תוכל ללדת גם יותר מפעם אחת בשנה.

הפרה – בשתי השנים הראשונות לחייה לא תלד כלל, ובשנה השלישית תוכל ללדת פעם אחת, ובשנים הבאות תוכל ללדת גם יותר מפעם אחת בשנה.

החמורה – לדעת התנא של משנתנו, וכן לדעת תנא קמא בברייתא, החמורה הרי היא כפרה, בשתי השנים הראשונות לחייה

אף על פי שהוא ראשון לזכרים ולפותחי הרחם. [אולם הקשו על דבריו מאחר שלדעתו דין זה שיהא הבכור ראשון אינו למד ממשמעות הכתוב אלא מריבוי הכתוב אין לך לרבות אלא דבר אחד ואם כן מלבד זה שצריך להיות ראשון לנקבות יש לך ללמוד שיהא ראשון גם לפותחי הרחם הזכרים אבל מניין לך שיהא ראשון גם לנקבות יוצאות דופן שמא זכר הנולד אחר נקבה יוצאת דופן יתקדש].

סליק פרק הלוקח עובר פרתו

¹ הוספות

מתוך הפירוש הראשון של רש"י לסוגיית גדיה שילדה שלוש בנות משמע, שלעולם יש בין לידה ראשונה ללידה שניה שנה אחת, ואם כן, רק כשתלד פעם ראשונה, בחציה הראשון של שנה ראשונה, תוכל ללדת בשנה שניה שתי פעמים, פעם אחת שנה לאחר לידה ראשונה, ופעם שניה, לאחר ששה חודשים. אבל אם ילדה פעם ראשונה בסוף שנה ראשונה, תלד שוב רק בסוף שנה שניה, ולא תלד פעם נוספת אלא בשנה השלישית.

ידוע אם כבר בכרה אמו ברשות הגוי או לא.

א. כשילדה הבהמה ברשות ישראל, בשנה הראשונה שראויה ללדת. [עז בשנתה הראשונה. רחל בשנתה השנייה. פרה בשנתה השלישית. וחמורה בשנתה השלישית או הרביעית].

<< לדעת רבי ישמעאל – מאחר שבשנה הראשונה שראויה הבהמה ללדת, אינה ראויה ללדת אלא פעם אחת בלבד, כשילדה עתה, הדבר מלמד שעד עתה לא ילדה, ואם כן וולד זה הוא בכור בוודאי וניתן לכהן.

- לתירוץ הראשון בגמרא, מודה רבי ישמעאל, שאף שלעולם לא תלד הבהמה בשנה הראשונה יותר מפעם אחת, יתכן שתתעבר יותר מפעם אחת, כגון שתתעבר, ותפיל קודם שתגמר צורת הוולד, [בהמה דקה תטנף]², ובהמה גסה תפיל שליא בלא וולד, וכמו כן אשה תפיל שפיר³ ושליא בלא צורת וולד], ותחזור ותתעבר, ותלד וולד גמור, ואף על פי כן, דעתו, שכל שילדה בשנה הראשונה, הוולד בכור בוודאי, ואף שאין ראייה מלידתה, שזה הריונה הראשון, אלא שזה וולדה הראשון, כי לדעת רבי ישמעאל, אין נחשב בכור, לפטור את הבא אחריו, אלא זה שנגמרה צורתו, ואם כן אפילו כבר הרתה והפילה, לא ביכרה בכך, וולד זה הוא הבכור.

לא תלד כלל, ובשנה השלישית תוכל ללדת פעם אחת, ובשנים הבאות תוכל ללדת גם יותר מפעם אחת בשנה. ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה בברייתא, בשלוש השנים הראשונות לחייה לא תלד כלל, ובשנה הרביעית תוכל ללדת פעם אחת, ובשנים הבאות תוכל ללדת גם יותר מפעם אחת בשנה¹.

שנה ראשונה	שנה שניה	שנה שלישית	שנה רביעית	שנה חמישית ומעלה
עז	פעם אחת	יותר מפעם אחת		
רחל	לא תלד כלל	פעם אחת	יותר מפעם אחת	
פרה	לא תלד כלל	פעם אחת	יותר מפעם אחת	
לתי"ק	לא תלד כלל	פעם אחת	יותר מפעם אחת	
חמורה	לריב"י	לא תלד כלל		יותר מפעם אחת

הלוקה בהמה מגוי ואינו

ידוע אם כבר בכרה או לא

כשישראל קנה בהמה מגוי, ולאחר מכן ילדה זכר ברשות ישראל, אם עדיין לא ביכרה הבהמה ברשות הגוי, [כלומר שעדיין לא ילדה בכור ברשות הגוי], הוולד הזה הנוולד ברשות ישראל, מתקדש בבכורה, ואם כבר ביכרה הבהמה ברשות הגוי, הוולד הזה הנוולד ברשות ישראל, אינו מתקדש בבכורה.

ונחלקו חכמים, מה דינו של הוולד, כשאין

הוספות

¹ אין הדבר כן שהרי זמן עיבור חמור שנים עשר חודש כמבואר בפרק ראשון ואם לעולם לא תלד יותר מפעם אחת בשנה.

² בדף כ"א יתבאר בעזה"י מהו טינוף.

³ עור שבתוכו נוצר וולד.

שילדת בשנה הראשונה שראויה לכך, הוולד הוא בכור ודאי.

<< **לדעת רבי יהושע ורבי עקיבא ורבתיים** – אף שבשנה הראשונה שראויה הבהמה ללדת, אינה יולדת אלא פעם אחת, ואם כן, זה שילדה עתה הוא וולד ראשון שלה, מכל מקום יתכן שאין זה הריגה הראשון, כי אף שאינה יולדת שתי פעמים בשנה זו, יכולה להתעבר בה שתי פעמים, על ידי שמפילה את ההריון הראשון, קודם שנגמרה צורת הוולד, ואם כן, וולד זה שילדה עתה, אינו בכור ודאי, אלא ספק בכור, כי יתכן שכבר בכרה הבהמה קודם לכן, על ידי שהפילה עובר שלא נגמרה צורתו, ועובר זה פוטר את הבא אחריו מן הבכורה.²

וכל זה כשלא בדקה אם הפילה קודם לידת וולד זה או לא. אבל כשבדקה מיום לידתה ועד שילדה וולד זה. אם ראינו שהפילה פעם אחת קודם לידת זה, הרי זה שילדה עכשיו ודאי אינו בכור, אלא חולקין גמור. ואם ראינו שלא הפילה כלום מיום שנולדה ועד עתה, הרי זה שילדה עכשיו בכור ודאי.

ונחלקו חכמים מה הדין, כשבדקה מיום

- ולתירוץ השני בגמרא, מודה רבי ישמעאל, שאם ידוע שהפילה הבהמה באותה שנה, קודם שילדה עתה וולד גמור, הרי זו פטורה מן הבכורה, כי גם עובר שלא נגמרה צורתו נחשב בכור, לפטור את הבא אחריו, ולא אמר רבי ישמעאל שכשילדה ברשות ישראל בשנה ראשונה שראויה לכך, שהוולד בכור ודאי, אלא כשלא ידוע שקודם לכן הפילה, ומכל מקום, כל זמן שלא ידוע שהפילה קודם ללידה זו, אין לחוש לכך שהפילה, והוולד שילדה עתה הוא בכור ודאי.¹

- ולתירוץ שלישי בגמרא, דעת רבי ישמעאל, שאמנם גם עובר שלא נגמרה צורתו פוטר את הבא אחריו מן הבכורה. אלא שלדעת רבי ישמעאל, שכשם שאין הבהמה יולדת יותר מפעם אחת בשנה הראשונה, כך אינה מתעברת יותר מפעם אחת בשנה הראשונה, ואם כן, כשילדה וולד גמור בשנה הראשונה, הרי זה מלמד, שוודאי לא נתעברה קודם לכן כלל, ולכן אפילו אם יצא ממנה דבר הנראה כמפלת הריון שלא נגמרה צורת העובר, טעות היא, ואין זו הפלת הריון, כי אם כן, לא היתה מתעברת פעם שניה, ואם כן, בכל אופן

הוספות

¹ ואפילו לכהן ינתן, כיון דקרב למזבח. ומיהו גבי חמורה קשה, דהוה לן להעמיד ממון ביד בעלים, ולא ניזיל בתר רובא ... ויש לומר, דגור חמורה אטו בהמה טהורה. [תוס'].

² ואם תאמר, הא קא מסקינן לקמן דרבי יהושע לא חייש למיעוטא ... ואם כן, היכי חייש הכא למיעוטא דמטנפות. ועוד דבכי האי גוונא דהכא, אפילו רבי מאיר לא חייש, ... דהיכא דאיכא רובא וחזקה, הוי המיעוט מיעוט דמיעוטא, והכא איכא רובא דאין מטנפות, וחזקה שהיא בחזקת שלא ילדה. ויש לומר, דמכל מקום לא הוי ודאי בכור שניתן לכהן, דאיכא חזקת ממונא דעדיפא, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואפילו לרב דאזיל בממונא אחר הרוב ... היינו משום דאמר קים לי בנפשאי שאני מן הרוב. איני יש לחלק בין ממון שאין לו תובעין לממון שיש לו תובעין. ומיהו היא קצת תימה, דלענין ללקות בגיזה ועבודה ולענין ליקרב למזבח חשיב ודאי בכור דאזלינן בתר רובא וחזקה, ולענין נתינתו לכהן יחשב ספק. ונראה לתרץ, דלהכי חיישינן למיעוט דמטנפות, משום דרוב בהמות מתעברות כשמיגיעות לזמן שראויות להתעבר בו. [תוס'].

השנה, וזאת מאחת הסיבות הבאות. (א) או משום שלדעתו, יכולה הבהמה להתעבר גם קודם שיעברו שלושים יום מהפלה שעברה, ואם כן יתכן שהפילה ביום ראשון של חודש שביעי, [שאינה בדוקה בו], ובכל זאת נתעברה ביום 30 של אותו חודש. (ב) או משום שלדעתו, ימי עיבור של בהמה דקה הוא פחות מחמישה חודשים מלאים, ויכולה ללדת כמה ימים קודם השלמת החודש החמישי, [=יולדת למקוטעים], ואם כן, יתכן שהפילה בתחילת חודש 7, ונתעברה רק בתחילת חודש 8, ובכל זאת ילדה ביום 30 של חודש 12. (ג) או משום שלדעתו, אמנם הבהמה אינה מתעברת קודם שיעברו שלושים יום מהפלה שעברו, אבל ביום שלושים עצמו להפלה, היא כבר ראויה להתעבר, [כי מקצת היום ככולו], וכמו כן, אמנם ימי עיבור של בהמה דקה הם חמישה חדשים מלאים, אבל ביום אחרון של חודש חמישי, היא כבר יולדת, [כי מקצת היום ככולו], ואם כן יתכן שהפילה ביום 1 לחודש שביעי ובכל זאת נתעברה ביום 30 בו או ביום 1 לחודש 8 ובכל זאת ילדה ביום 30 לחודש 12.

< ואם לא ראו שהפילה או ילדה, אבל היתה חולבת:

לדעת רבי יהושע – מאחר שרוב בהמות

לידתה, ועד תחילת ששה חודשים קודם לידת הוולד הזה, אבל בששת החודשים שקודם לידתו לא בדקה¹, כגון שבדקה כל ששה חודשים ראשונים לחייה, וכל אותו זמן לא טינפה, וילדה ביום האחרון של השנה.

לדעת רבותיו של רבי יהושע – וולד זה הוא בכור ודאי. והסיבה לכך, כי (א) לדעתם, ימי עיבורה של בהמה דקה הם חמישה חודשים שלמים מיום ליום², והלידה היא ביום הראשון לחודש הששי³, לאחר שכלו כל חמשת חודשי ההריון, ואם כן, זו שילדה ביום 30 לחודש 12 של השנה, אותו היום הוא היום הראשון של החודש הששי להריונה, ונמצא שהיום הראשון של [החודש הראשון של] הריונה, היה ביום 30 לחודש 7. (ב) ולדעתם, בהמה שמפילה, אינה מקבלת זכר כל 30 ימים שאחר ההפלה, ואם כן, זו שנתעברה ביום 30 לחודש 7, בידוע שלא הפילה כל 30 יום של אותו חודש מהיום הראשון שבו. ומאחר שעד סוף חודש 6 היא בדוקה שלא הפילה, בידוע שלא הפילה כל אותה שנה, והוולד שילדה בסוף אותה שנה הוא בכור ודאי.

ולסברת רבי יהושע עצמו – וולד זה הוא ספק בכור, כי יתכן שהבהמה הפילה בתחילת החודש השביעי, שלא בדקה בו, ואף על פי כן ילדה ביום האחרון של

הוספות

¹ העירוני שאפילו בדקה וטינפה יחא הוולד בכור כי ודאי אין זה טינוף ועל פי זה יש לשנות גם בהמשך.

² מתוך פירוש רש"י מבואר, שכל חודשי העיבור הם חודשים של שלושים יום. אולם התוס' בסוף הסוגיה כתבו, שפעמים כל החודשים הם כחודשי הלבנה, וכשיש חודש חסר, גם חודש ההריון חסר והוא 29 יום. ולמעלה כתבתי כפי פירוש רש"י.

³ דכל חדשי עיבור בעינין שלמים, ואחר כך יולדת למחר, כדאמרין במסכת נדה "ויתן ה' לה הריון" בגימטריא 271, ותשעה חודשים של שלושים יום, הם 270 ימים, וביום 271 כתב קרא דיולדת. [רש"י].

מייבמים, שמא הם מאותו מיעוט, ויש להמתין עד שיגדלו, ויתברר שאינם סריס או איילונית], אבל לדעת חכמים, ההולכים בכל מקום אחר הרוב, מאחר שרוב בהמות מתעברות ויולדות בשנה הראשונה שראויות לכך, ודאי בהמה זו כבר ילדה בשנה הראשונה שהיתה ראויה לכך, ומה שילדת עתה ברשות ישראל, אינו בכור.

- ולדברי רבינא, בדיון זה הכל מודים לדעת רבי ישמעאל, שיש לחוש למיעוט, כי אין ללכת אחר הרוב אלא בדבר שקיים ברוב מעצמו, אבל דבר התלוי במעשה, כגון עיבור, אף שרוב בהמות מתעברות ויולדות בשנה ראשונה שראויות לכך, מאחר שאין העיבור מעצמו אלא על ידי מעשה⁴, יש לחוש שמא זו לא נתעברה, ולכן הכל מודים, שולד זה שולד עתה ברשות ישראל, הוא ספק בכור, ולא בכור ודאי.

מדיני יבום

א. מי שמת בלא בנים, ויש לו אח, אשת המת זקוקה לייבום [או חליצה] מהאח, ואסורה להינשא לכל אדם.

אין חולבות אלא אם כן ילדו, בכך שהיא חולבת, הדבר מוכיח שכבר ילדה קודם לכן, ואם כן, וולד של עתה ודאי אינו בכור, אלא חולין.

ולדעת רבי עקיבא – מאחר שיש מיעוט בהמות שחולבות אף בלא שילדו, יש לחוש לכך שעדיין לא ילדה, ולכן וולד של עתה הוא ספק בכור¹.

ב. כשילדה הבהמה ברשות ישראל, לאחר שנה ראשונה שראויה ללדת. [עז בשנתה השניה. רחל בשנתה השלישית. פרה בשנתה הרביעית. וחמורה בשנתה הרביעית או החמישית].

< לדעת רבי ישמעאל – כל זמן שלא נודע בוודאי, שכבר ילדה קודם לכן בשנה הראשונה שראויה ללדת, הרי זו בספק שמא עדיין לא ילדה, ולכן הוולד הראשון שילדת ברשות ישראל, הוא ספק בכור².

- לדברי רבא, דעת רבי ישמעאל, היא דעת יחיד, כדעת רבי מאיר החושש למיעוט³, [ברובא דליתא קמן, ולכן לדעתו, מאחר שסריס ואיילונית אינם בני ייבום, אף שאינם אלא מיעוט בבני האדם, קטן וקטנה אינם

הוספות

¹ פסק רבינו תם, [כרבי עקיבא], דחלב אינו פוטר ... ומתוך כך מדקדק רבינו תם דהכי הלכתא, דחיישין למיעוטא היכא דאיכא חזקה בחדא, כי הכא, שהיא בחזקת שלא ילדה. ... והא דאמרין פרק קמא דחולין, דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, ולא אמרין סמוך מיעוטא דאין מומחין לחזקה דבהמה בחזקת איסור עומדת עד שלא נשחטה, ההוא רובא מצוי הוא ושכיח טובא ... ומיהו מצוי למימר ... ואין ראיה השתא לרבינו תם למיעוט היכא דאיכא חזקה בחדא ... ומיהו קשה ... ויש לומר, דמן הדין היה לנו לפסוק כרבנן, [שלא חיישין למיעוט], ואדרבנן סמכינן בשעת הדחק, כדמוכח בהחולץ, אלא מדרבנן חמירי [בכמה דברים] ... [תוס'].

² ירעה ויאכל במומו לבעלים, ספק של פטר חמור מפרש טלה והוא לעצמו. [רש"י].

³ ... מדרבנן חייש למיעוטא ... ומיהו היכא דחזקה מסייעת למיעוט, נראה דחייש רבי מאיר למיעוט מדאורייתא ... [תוס'].

⁴ תימה דלא משני הכי בריש פרק בתרא דיבמות, אמתניתין דלא תנשא ולא תתייבם עד שתדע שמא [מעוברת] היא צרתה. ויש לומר, דתשמיש דאדם לא חשיב תלי במעשה כמו תשמיש דבהמה, דפעמים דבהמה צריך להרביע כדאמר בהשוכר את הפועלים, מותר להכניס כמכחול בשפופרת. [תוס'].

ומבואר בברייתא, שפעמים יצאו מגדיה אחת יותר מעשרה גדיות בשנה אחת, ויצטרפו כולן למעשר בהמה, כגון שבאחד באלול ילדה הגדיה¹ שלוש בנות בכרס אחד, ולאחר מכן באותה שנה, חזרו הבנות הללו וילדו כל אחת שלוש בנות אחרות בכרס אחד, נמצא שבאותה שנה נולדו שלוש בנות, ותשע בנות בנות, סך הכל שתיים עשרה גדיות, וכשיש סך כזה של צאן, הרי זה מצטרף למעשר בהמה, ואחת מתוך עשר הוא מעשר בהמה.

[והסיבה שנקטה ברייתא באופן הזה, אף שדי שרק אחת מהבנות תלד שלוש בנות בנות, ושתי הבנות האחרות תלדנה שתיים, וסך הכל יהיו עשר, [שלוש בנות ושבע בנות בנות], כי מאחר שאחת מהבנות צריכה ללדת שלוש בנות בנות, נקטה הברייתא בכולן מספר שווה].

דף כא

[והסיבה שלא היו יכולים לומר, שכל אחת מהבנות תלד שתי בנות בנות, ולהשלמת הצאן לעשרה, תחזור האם ותלד פעם נוספת בת רביעית, כי מאחר שילדה כבר פעם אחת בשנה זו, לא תחזור ותלד פעם שניה].

עוד מבואר בברייתא שיש אופן מסוים שבו נחלקו חכמים ורבי שמעון:

< לשלוש לשונות בגמרא, מחלוקת חכמים ורבי שמעון, אינה בדיון, אלא במציאות,

ב. ומי שמת בלא בנים, ואין לו אח, אשת המת אינה זקוקה לייבום [או חליצה], אלא מותרת להינשא למי שתרצה.

ג. ואיש ואשה שהלכו למדינת הים, ומת שם האיש בלא בנים, אם באותה שעה שיצאו מכאן לא היו לאיש אחים, אין האשה צריכה לחוש לכך שבינתיים נולדו לו אחים, ולכן אינה זקוקה לייבום, ואפילו אמו היתה קיימת בשעה שיצאו מכאן.

ד. ואם בשעה שיצאו מכאן היתה אמו של האיש מעוברת,

- לדעת תנא קמא, מאחר שהיתה האם מעוברת, יש לחוש לכך שילדה אח לאיש שמת, ונמצא שכשמת היה לו אח, ואשתו זקוקה לייבום.

- ולדעת רבי יהושע, אין האישה צריכה לחוש לכך, שנולד אח לבעלה כי רק מעוט של מעוברות יולדות זכרים [שכן מיעוט מההריונות מסתיימות בהפלה ורובן בלידה והלידות עצמן חציין זכרים וחציין נקיבות ונמצא שפחות מחצי מההריונות מסתיימים בלידת זכר].

גדיה שילדה שלוש בנות וחזרו

הבנות וילדו כל אחת שלוש בנות

כלל בידינו, שכל הצאן שנולד לאדם בשנה אחת, מאחד באלול ועד שלושים באב שלאחר מכן, מצטרף לחיוב מעשר בהמה.

¹ נקט גדיה, משום דדרכה לילד וולדות הרבה בעיבור אחד. [תוס'].
הוספות

שלושים יום מהפלה שעברה, אבל ביום שלושים להפלה היא כבר ראויה להתעבר, [כי מקצת היום ככולו], וכמו כן, אמנם ימי עיבור של בהמה דקה הם חמישה חדשים, אבל ביום אחרון של חודש חמישי היא כבר יולדת, [כי מקצת היום ככולו].

< וללשון האחרון בגמרא, נחלקו חכמים ורבי שמעון בדין, כשנולדו בנות הבנות ביום האחרון של השנה, שלא יהיו ראויות להקרבה אלא ביום השביעי של חודש אלול, הבא הנחשב כשנה אחרת לעניין מעשר, [שנאמר "שׁוֹר אוֹ קֶשֶׁב אוֹ עֵז כִּי יִגְלַד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִקְלָא הַרְצָה לְקַרְבָּן אִשָּׁה לַה'"].

לדעת חכמים – מאחר שמעשר בהמה עומד להקרבה, אין הבהמה נכנסת להתעשר, אלא מיום שתהא ראויה להקרבה, כלומר מיום שמיני ללידתה, ואם כן, בנות בנות אלו, שנולדו ביום אחרון של שנה זו, מתעשרות עם הנולדים בשנה הבאה, ולא עם הנולדים בשנה זו, ואינן מצטרפות לאמותיהן.

ולדעת רבי שמעון – אף על פי שהנולדים בסוף שנה זו אינם ראויים להקרבה אלא אחר שבעה ימים של שנה הבאה, מכל מקום מאחר שנולדו בשנה זו, מתעשרים עם הנולדים בשנה זו, ואם יתקדשו למעשר יקרבו כשהיו ראויים להקרבה, [ולהלן יתבאר בעזה"י מניין למד דין זה], ואם כן בנות בנות אלו, שנולדו ביום אחרון של שנה זו, מצטרפות לאמותיהן שנולדו השנה.

וכשהפילו הבנות ביום אחרון של החודש הששי ללידתם.

שלדעת חכמים, באופן הזה בנות הבנות יוולדו רק ביום האחרון של השנה. ולדעת רבי שמעון, יוולדו בנות הבנות כמה ימים קודם לכן, [ומכל מקום לדברי הכל מאחר שנולדו כולן באותה שנה הן מצטרפות למעשר בהמה].

- לדעת חכמים, בנות אלו שהפילו ביום האחרון של החודש הששי של השנה, לא תתעברנה אלא לאחר שיעבור חודש שלם [כדברי זעירין], ואם כן, לא תתעברנה אלא ביום האחרון של החודש השביעי, ולדעת חכמים, ימי עיבור בהמה דקה הוא חמישה חודשים מלאים מיום ליום, והלידה ביום שלאחר מכן, כלומר ביום הראשון של החודש הששי לעיבור, ואם כן, מאחר שתחילת העיבור שהוא היום הראשון של החודש הראשון, היה ביום האחרון של החודש השביעי, היום הראשון של החודש הששי לעיבור, שהוא יום לידתם, יהא ביום האחרון של השנה.

- ולדעת רבי שמעון, הלידה תהא מוקדם יותר מהיום האחרון של השנה, מאחת מהסיבות הבאות. (א) או משום שלדעתו, יכולה הבהמה להתעבר גם קודם שיעברו שלושים יום מהפלה שעברה. (ב) או משום שלדעתו ימי עיבור של בהמה דקה הוא פחות מחמישה חודשים מלאים, ויכולה ללדת כמה ימים קודם השלמת החודש החמישי. (ג) או משום שלדעתו, אמנם הבהמה אינה מתעברת קודם שיעברו

וראה הערה 1.

- אולם דחו זאת, כי מצד שני יש ללמוד דין מחוסר זמן משלמים, שכן אי אפשר להקדיש לשלמים, בהמה שנולדה היום, ורק מיום שמיני ללידתה, כשהיא כבר ראויה להקרבה, ניתן להקדישה לכך.

ומאחר שיש סברא שווה, להשוות דין מעשר לדין בכור, כמו להשוות דין מעשר לדין שלמים, אין לך ללמוד את הדין הזה של מחוסר זמן במעשר, לא מבכור, ולא משלמים².

והסיבה שיש סברא שווה לכאן ולכאן, כי מעשר בהמה שווה לבכור בארבעה דברים, וכמו כן הוא שווה לשלמים בארבעה דברים³.

ואלו הדברים שמעשר בהמה ובכור שווים בהם ושונים משלמים. (א) בכור ומעשר אינם בני פדיון [בכור נאמר "לא תפדה", ובמעשר "לא יגאל"], ושלמים אם נפל בהם מום נפדים **(ב)** בכור ומעשר בהמה מתקדשים אף כשקדם בהם המום להקדש, ולשלמים אין בהמה מתקדשת כשיש בה מום. **(ג) תמורת בכור ותמורת מעשר אינה קרבה** [שנאמר, "לא תפדה קדש הם את דמם תזרוק", ואמרו, הם קרבים, ואין תמורתם קריבה], ותמורת שלמים קרבה.

מניין לרבי שמעון שמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר

לעיל נתבאר, שלדעת רבי שמעון, כל הנולדים באותה שנה למעשר בהמה, [מאחד באלול ועד שלושים באב שלאחר מכן], מצטרפים למעשר בהמה, [שדינו להיקרב על המזבח], ובכלל זה גם הנולדים ביום האחרון של השנה, אף על פי שאינם ראויים להקרבה אלא ביום השביעי של השנה הבאה, [שנאמר "שור או קֶשֶׁב או עֶז כִּי יִנָּלַד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִהְיֶה לָּהּ יָרֵצָה לְקָרְבָן אֲשֶׁה לַה'"]. [וכן אמר רבי שמעון בן יהודה משמו של רבי שמעון].

< מתחילה אמרו, שרבי שמעון למד דין זה בבניין אב, שכן מצינו, שגם הבכור שדינו להיקרב למזבח, מתקדש קודם הזמן שראוי לכך, שכן משעת יציאתו מהרחם הוא מתקדש, ואינו ראוי להקרבה אלא מיום שמיני ללידתו, ואם כן, הוא הדין לעניין מעשר בהמה, אף הנולדים היום, ראויים להתעשר, והעשירי יתקדש למעשר בהמה, אף שאינו ראוי להקרבה אלא ליום השמיני.

הוספות

¹ י"מ את הסוגיה באופן אחר, והוא, שפעמים גם הראשונה מצטרפת לבנות ולבנות הבנות, כגון שהיא עצמה נולדה בתחילת השנה למעשרות, ובסוף החודש נתעברה, וילדה לסוף ששה חודשים, ובסוף חודש שביעי שהוא החודש הראשון לחייה הבנות, נתעברו הבנות, וילדו את בנות הבנות לסוף שנים עשר חודש. ומחלוקת תנא קמא ורבי שמעון היא, האם יתכן שבזמן שהבנות יולדות את בנות הבנות, גם האם עצמה חוזרת ויולדת בת רביעית, שלדעת תנא קמא, מאחר שהגדייה הראשונה ילדה כבר פעם אחת השנה, לא תלד פעם שניה באותה שנה, [שהיא שנה ראשונה שילדת בה], ולדעת רבי שמעון, יתכן שתחזור הגדיה הראשונה ותלד פעם שניה בשנה הראשונה שילדת בה. אולם רש"י דחה את הפירוש הזה.

² או שמא יש ללמוד לחומרא ולא לקולא, ולכן מבניין אב יש ללמוד, שמחוסר זמן אינו מתעשר.

³ הא דלא קאמר נמי ואין באים מחוצה לארץ כשאר קדשים, משום דפלוגתא היא התם בגמרא תמורה. [תוס'].

טינוף

בהמה שהפילה וולד שנגמרה צורתו, נפטרת בכך מן הבכורה, וולד שתלד אחר כך, אינו מתקדש.

ופעמים תפיל הבהמה ולא יראה וולד, ובלשון הגמרא, הפלה כזו של בהמה דקה נקראת טינוף, [לדברי רבא זהו מה שהרועים אומרים, שנעצר הרחם ונימוק העובר. ולדברי שמואל, עניין זה הוא פליטה של אבעבועות של דם].²

וכשארע דבר כזה, יש להראות את הטינוף לרועה בקי, שעל פי המראה, יודע לומר, האם עובר הפילה הבהמה, ונימוח, ונפטרה בכך מן הבכורה, או שלא היה כאן עובר.

שיעור זמן יצירת הוולד

באשה, שיעור זמן יצירת הוולד הוא ארבעים יום, ולכן, זו שהפילה בתוך ארבעים יום מתחילת ההריון, אין זה כלידה, [ואינה טמאה לידה, ולא נפטר הבא אחר כך מן הבכורה].

אבל בבהמה, לא ידע רב חסדא מה שיעור הזמן של יצירת הוולד.

הלוקח בהמה מישראל

ואינו יודע אם כבר בכרה או לא

כשישראל קנה בהמה מישראל, ולאחר מכן

(ד) בכור ומעשר שנפל בהם מום נאכלים

בלא פדיון, ושלמים שנפל בהם מום נפדים ואינם נאכלים.¹

ואלו הדברים שמעשר בהמה ושלמים

שוים בהם ושוים מבכור. (א) בכור אינו מתקדש אלא מזכרים, ומעשר בהמה ושלמים מתקדשים אף מנקבות. (ב) בכור קדוש מעצמו, ומעשר בהמה ושלמים אינם קדושים אלא אחר שיקדישו אותם בפה. (ג) בכור ממתנות כהונה הוא, ומעשר בהמה ושלמים של בעליהם. (ד) בכור אינו מתקדש אלא מהבכורים, ומעשר בהמה ושלמים באים מפשוטים.

< ומסקנת הגמרא, שרבי שמעון למד דין זה, שמחוסר זמן נכנס לדין להתעשר, בגזרה שווה מבכור, שנאמר בעניין מעשר בהמה "וְכָל מַעֲשֵׂר בְּקָר וְצֶאֱן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'" וכמו כן נאמר בעניין הבכור "וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רִחִם לַה' וְכָל פֶּטֶר שֶׁנָּרָה בַּהֶמָּה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָךְ הַזִּכְרִים לַה'", ויש ללמוד בגזרה שווה, שכשם שהבכור שדינו להיקרב למזבח, מתקדש קודם הזמן שראוי לכך, שכן משעת יציאתו מהרחם הוא מתקדש, ואינו ראוי להקרבה אלא מיום שמיני ללידתו, כך הדין לעניין מעשר בהמה, גם הנוולדים היום, נכנסים להתעשר, והעשירי יתקדש למעשר בהמה, אף שאינו ראוי להקרבה אלא ליום השמיני.

הוספות

¹ כן פירש רש"י "אכילה". אולם נראה לפרש, "אכילה", דמשונה אכילתה משאר פסולי המוקדשין, דאין נשחטין באיטליו ומכרים באיטליו ונשקלים בליטרא, ומדאורייתא הוא ... [תוס'].

² והפלה כזו בבהמה גסה היא יציאת שליא. ובאשה יציאת שפיר ושליא.

הקונה הוא חולין ודאי, שכן אם עדיין לא ביכרה אמו, וולד שתלד עתיד להתקדש, היה על המוכר לומר זאת לקונה, כדי שלא יהנה ממנו באיסור, ומתוך כך שלא הזהירו, ודאי כבר ביכרה הבהמה, ולא תלד בכור ברשות הקונה. [נורצו להביא ראיה לדברי רבי יוחנן, ממה שאמרו, שבארבעה פרקים בשנה, שהכל רגילים לקנות בהמה לשחיטה, המוכר בהמה, ולאחר מכן מוכר את בנה, צריך להודיע לקונה, שלא ישחט את הבן באותו יום, כי ודאי האם שנמכרה תישחט היום ונמצא השוחט את הבן עובר משום "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", ואם אין המוכר מזהיר את הקונה, יכול הקונה לסמוך על כך שלא נמכרה האם באותו יום, ומכאן ראיה, שעל המוכר להזהיר את הקונה שלא יבוא לידי איסור במקח, וכשאינו מזהירו, הדבר ידוע, שאין חשש במקח הזה. אולם דחו ראיה זו, כי יש חילוק בין מכירת בהמה ובנה לשחיטה, שתקנו חכמים שעל המוכר להודיע הדבר, ואם כן עליו הדבר מוטל, לבין קניית בהמה שלא ביכרה, שעל הקונה מוטל לברר את הדבר, כי עליו להפריש את הבכורות שלו, ואינו יכול לסמוך על כך שהמוכר לא הזהירו¹].

בהמה גסה ששפעה חררת דם

לדעת רבי אליעזר בן יעקב, כשבהמה גסה

ילדה זכר ברשות הקונה, אם עדיין לא ביכרה ברשות המוכר, הוולד הזה הנולד ברשות הקונה, מתקדש בבכורה, ואם כבר ביכרה הבהמה ברשות המוכר, הוולד הזה הנולד ברשות הקונה, אינו מתקדש בבכורה.

ונחלקו חכמים, מה דינו של הוולד, כשהקונה אינו יודע אם כבר בכרה אמו ברשות המוכר או לא. [ואין לו אפשרות לשאול אותו].

לדעת רב – הוולד שנולד ברשות הקונה הוא בכור ודאי, שכן אם הבהמה כבר ביכרה ברשות המוכר, היה המוכר אומר זאת לקונה בשעת המכר, שכן שבח הוא למקח, שהבהמה כבר ביכרה, ולא יתחייב לתת וולדה הבא לכהן¹.

ולדעת שמואל – הוולד שנולד ברשות הקונה הוא ספק בכור, ואין ראיה שלא ביכרה מכך שהמוכר לא אמר לקונה בשעת המכר, שכבר ביכרה, כי יתכן שהמוכר היה סבור שהקונה צריך את הבהמה כדי לשחוט אותה ואם כן לא אכפת לו אם ביכרה או לא שהרי אינו מתכוון להשהותה לגדל ממנה וולדות.

ולדעת רבי יוחנן² – הוולד שנולד ברשות

הוספות

¹ פירש בקונטרס, [שהשבח במקח הוא], שכבר ביכרה, ולא תסתכן בלידה עוד, אבל עובד כוכבים, אי נמי אמר לו הכי, אין בדבריו אמת. ויש ללמוד מפירושו, דעובד כוכבים אפילו מסיח לפי תומו, אינו נאמן, דלהשביח מקחו אומר כן. ועוד יש לפרש, דאישתבחי דהכא היינו שכבר נפטרה מן הבכורה. [תוס']

² בהלכות גדולות פוסק כרבי יוחנן ובביצה אמרין רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ובערובין אמרין שמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן. [תוס']

³ והתוסי' כתבו: התם במוכר תליא מילתא - שיודע המוכר בלוקח שקונה לשחוט, ועובר בלאו דולפני עור אם אינו מודיעו, דלוקח לא איבעי ליה לאסוקיה לדעתיה שמכר אמה או בתה. הכא בלוקח תליא מילתא - שעליו לחקור בבהמתו אם היא חייבת בבכורה.

וולד, **כל אשר בבית** שהוא בתוכו, **טמא**, כדין בית שיש בו מת, כי אין שליא בלא וולד, אלא שנמס, ואם כן, גם הוולד המת יצא עם השליא, ולכן הוא מטמא את כל אשר בבית.

ולדעת רבי שמעון – אמנם כן, הוולד יצא עם השליא, אלא מאחר שהוא מיעוט כנגד הדם שיצא עמו, הוא בטל, ולכן הבית **טהור**. [וזה כסברת רבי אליעזר בן יעקב²].

ממתי עובר אדם מת מטמא טומאת מת

עובר אדם שמת במעי אמו, **כל זמן שהוא בלוע בתוך רחמה**, **אינו מטמא**, כי נחשב כטומאה בלועה, וטומאה בלועה אינה מטמאה, **ואחר שיצא ממעי אמו**, שוב אינו נחשב כטומאה בלועה, **ומטמא** כשאר מתים, [במגע ובמשא ובאוהל].

ונחלקו חכמים, **האם הוא מטמא, כשהוא עדיין במעי אמו**, **אבל כבר נפתח הקבר** [=הרחם].

לדעת רבי מאיר – **אם ראשו של העובר גדול כפקעת שתי של צמר**, הרי זה **מטמא** כבר משעת פתיחת הקבר³. [ולדברי רבין

שפעה חררה [=כמין עוגה] של דם, הרי זו בחזקת שהפילה עובר, [אלא שנמס ולכן אינו ניכר], ומעתה, **כשתלד וולד אחר, לא יתקדש בבכורה**. **וחררה זו של דם, טעונה קבורה**.

- מתוך פירוש רש"י במשנה משמע, שהסיבה לכך שהחררה טעונה קבורה, כי יש לחוש שמא הוולד זכר היה, ונתקדש בבכורה ביציאתו.

דף כב

- **אולם בגמרא מבואר, שבאמת אף אם היה הוולד זכר, אין בחררה הזו שום קדושה, ואינה נידונית כלל כוולד, ולכן שנה רבי חייא, [שלדעת רבי אליעזר בן יעקב], החררה אינה מטמאה טומאת נבילות במגע ובמשא, וביאר רבי יוחנן, שהטעם לכך, כי בשר הוולד הוא מיעוט כנגד הדם שעמו, ולכן הבשר בטל ברוב של דם, והסיבה שהחררה טעונה קבורה, תקנת חכמים היא, כדי לפרסם הדבר שהפילה בהמה זו וולד, ומעתה היא פטורה מן הבכורה¹.**

שליא בלא וולד

לדעת חכמים – כשאשה הפילה שליא בלא

הוספות

¹ ודווקא כשהפילה חררה הצריכה חכמים קבורה, כדי לפרסם הדבר, אבל כשהפילה שליא, הכל יודעים שנפטרה מן הבכורה, ולא הצריכו חכמים את השליא קבורה. ושלא מחמת התקנה הזו, לא היו צריכים לקבור, כי הזכרים הראויים להתקדש בבכורה הם מיעוט מהנולדים תחילה, שכן מעט פחות ממחצה הם זכרים הדומים לאימותיהם הראויים להתקדש, כי כנגדם יש מעט פחות ממחצה נקבות, ועוד מעט זכרים שאינם דומים לאימותים שאינם ראויים להתקדש בבכורה, והם מצטרפים עם הנקבות ליותר ממחצה. [ע"פ התוס'].

² אף על גב, דרבנן מודו לרבי שמעון, דבטל, כשהוציאוהו בספל לבית החיצון ... מכל מקום לא אשכח [רבי יוחנן] אמרו דבר אחד, אלא מרבי אליעזר בן יעקב ורבי שמעון, דלשניהם בטל בתחלת לידה. [תוס'].

³ העירוני לתקן שהכוונה היא שמשעה זו הדבר נחשב כפתיחת הקבר ולכן מטמא וכן לדעות האחרות והמחלוקת היא מתי נחשב הקבר כפתוח.

גדול כפקעת גדולה של שקים, [שהיא כחותם שחותמים בו שקים גדולים], **הרי זה מטמא באוהל, ותרומה וקדשים הנוגעים בו נשרפים**, כתרומה וקדשים טמאים.

מים טמאים נטהרים בהשקה

מאכלים ומשקים שנטמאו, אין להם טהרה במקוה, אבל זרעים [תלושים] שנטמאו [אף שנחשבים הם כמאכלים], יכולים להיטהר בזריעה, שהמחומר לקרקע אינו מקבל טומאה, ולכן כשזורע אותם בקרקע, בטלה מהם טומאתם.

וכמו כן, מים יכולים להיטהר בהשקה, על ידי שנותן אותם בכלי לתוך מי המקוה, עד שעוברים מי המקוה את פי הכלי, ונוגעים במים שבתוך הכלי, ועל ידי זה נחשבים המים שבכלי כמחברים למי המקוה, והרי זה כזורע את המים, שיהיו נחשבים כמחברים לקרקע, ולכן בטלה מהם טומאתם.

הלוקח ציר מעם הארץ

ציר הוא שומן היוצא מן הדגים, ואינו נחשב כגוף דג, אלא כזעה בעלמא היוצאת מהדג, ולכן, כשהוא בפני עצמו, אינו [נחשב כאוכל, ואינו] מקבל טומאה. אלא שרגילים לערב בו מים שהם מקבלים

כך פסק רבי יוחנן.

ולדעת רבי יהודה – רק אם ראשו של העובר גדול יותר, והוא כפקעת ערב של צמר, הרי זה מטמא משעת פתיחת הקבר.

ולדעת רבי אליעזר ברבי צדוק – אין הדבר תלוי בגודל העובר, אלא בגודל פתיחת הקבר, ואם נפתח הקבר בשיעור כזה, שניתן לראות בתוכו שתי פקעיות, העובר שבתוכו מטמא, אף על פי שראשו קטן משיעור פקעת אחת של צמר. [וכשהפרידה כורעת להטיל מימיה, היא מתאמצת לכרוע, ונפתח רחמה בשיעור כזה].

ממתי עובר בהמה מת

מטמא טומאת נבלות

עובר בהמה שמת במעי אמו, כל זמן שהוא בלוע בתוך רחמה, אינו מטמא, כי נחשב כטומאה בלועה, וטומאה בלועה אינה מטמאה, ואחר שיצא ממעי אמו, שוב אינו נחשב כטומאה בלועה, ומטמא כשאר נבלות, [במגע ובמשא].

ולדברי רבין, דעת רבי יוחנן, שאם ראשו של העובר גדול כפקעת ערב של צמר, הרי זה מטמא טומאת נבלות, כבר משעת פתיחת הקבר, אף בעודו ברחם.¹

-

לדברי רבין, דעת רבי יוחנן, שגוש עפר הבא מבית הפרס או מארץ העמים, אם שיעורו

¹ הוספות

¹ והא דתנן בפרק המקשה, בהמה שמת עוברת במעיה, והושיט הרועה ידו, טהור, כשלא העגיל כפיקה. וכן אידך דקתני התם, אשה שמת ולדה במעיה, ופשטה החיה כו', האשה טהורה עד שיצא הולד ... כשלא העגיל ראש כפיקה נמי איירי ... [תוס'].

טומאה. ולכן כך דינו.

מטמא מחמת המים הטמאים], כי המים הללו בטלים בציר, ואם כן, כשיתנו את הציר בקדרה שיש בה מים, יצטרפו המים שבקדרה למים שבציר, ושוב לא יהיו המים מיעוט, ויחזרו בהם מביטולם, [=מצא מין את מינו, וניעור מתורת ביטול], ומאחר שחוזרים להיות נידונים כמים, חוזרים להיות מים טמאים כבתחילה, ולכן אין לתת את הציר הזה לקדרה.

ולדעת אביי – נאמר היתר זה, להשתמש בטהרה בציר הנלקח מעם הארץ [על ידי השקתו], אף לעניין זה, שיהיה מותר לתת אותו לקדרה, ואין לחוש לכך שיטמא בכך, כשיצטרפו מי הציר למי הקדרה ויתעוררו מביטולם, כי כשבטלו המים בציר, כבר בטלה מהם טומאתם, ומעתה אף כשחוזרים המים ונעורים מחמת צירוף המים שבקדרה, אין חוזרים אלא להיות מים, אבל לא חוזרים להיות מים טמאים, שלעניין טומאה אין דבר שמצטרף להם להחזירם לטומאה, שהרי המים שבקדרה טהורים הם.

תרומה שנתערבה בחולין

כלל בדינו, שכשתרומה מתערבת בחולין, ואין בחולין אלא תשעים ותשע חלקים כנגד התרומה, כל התערובת נידונית כתרומה, כגון כשנתערבה סאה אחת של תרומה עם תשעים ותשע סאים של חולין, הרי זה נידון כאילו יש

כשרובו מים, הציר בטל במים, והכל נידון כמים שהם מקבלים טומאה, אבל יש להם טהרה בהשקה.

וכשרובו ציר, המים בטלים בציר, [ואפילו נטמאו קודם שנתערבו בציר], והכל נידון כציר, שאינו מקבל טומאה.

ולפיכך אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, שהקונה ציר מעם הארץ, ונחושש שטמאו עם הארץ, ורוצה להשתמש בו בטהרה, **ישיקנו במקווה, והרי זה טהור ממה נפשך. שכן, אם רובו מים, הרי זה נטהר בהשקה¹, ואם רובו ציר**, [אף שאין השקה מועילה למיעוט מים שבתוכו, כי בטלים הם בציר, מכל מקום], מאחר שהמים בטלים בציר², כולו נידון כציר, שאינו מקבל טומאה, [ולכן גם המים הטמאים שבתוכו, מאחר שבטלים לציר, נידונים כדבר שאינו מקבל טומאה].

לדעת רבי ירמיה – לא נאמר היתר זה, להשתמש בטהרה בציר הנלקח מעם הארץ [על ידי השקתו], אלא שיהיה מותר לטבל בו דבר יבש, כגון פת, אבל לא לתת אותו לקדרה, כי אם ייתן אותו לקדרה, יש לחוש לכך שיטמא, כי אם מתחילה היה בציר מיעוט מים, הסיבה שאינו מטמא מחמת המים הטמאים שבו, [אינה משום שההשקה מועילה למים, שכן כשהם מיעוט הם נידונים כציר, שאין ההשקה מועילה לו, והסיבה שאינו

הוספות

¹ ואפילו היו מחצה על מחצה, מכל מקום מטעם דלא בטל, סלקא להו השקה. [תוס'].]

² ולא דמי לשאר איסורין, שהם בנותן טעם, דלא אתמר טעם כעיקר לענין טומאה, וכן נבילה בטיילה בשחוטה לענין טומאה, אפילו חזר ונתבשל הכל ביחד. [תוס'].]

אחת או שוויה.³

כאן מאה סאים של תרומה.¹

סאה תרומה טמאה

שנפלה למאה חולין טהורים

נחלקו חכמים מה הדין, כשנפלה סאה תרומה טמאה, לתוך מאה חולין טהורים, [שלא הוכשרו לקבל טומאה, ואינם נטמאים מהתרומה שנפלה לתוכם].

לדעת רבי אליעזר – כשם שכשנתערבה סאה תרומה טהורה במאה חולין טהורים, יש להרים סאה אחת, והיא נידונית כתרומה שנפלה וניתנת לכהנים, כך הדין כשנתערבה סאה תרומה טמאה במאה חולין טהורים, **יש להרים סאה אחת, והיא נידונית כתרומה טמאה שנפלה, ולכן תירקב⁴**, כדין תרומה טמאה. **והשאר נידון כחולין**. ומכל מקום לא יאכל באופן שיוכל לקבל טומאה, אלא ביובש שלא יגע בו משקה המכשיר לקבל טומאה, או בלישת מי פירות שאינם מכשירים לקבל טומאה, או יעשו ממנו עיסות קטנות פחות משיעור

אבל כשהתרומה מתערבת בחולין, ויש בחולין מאה חלקים² או יותר כנגד התרומה, אין התערבות נידונית כאילו יש בה מאה ואחד חלקים של תרומה, אלא היא נידונית כתרומה, שיש בה חלק אחד של תרומה, ומאה חלקים של חולין.

ונחלקו חכמים מה יש לעשות בתערובת הזו.

לדעת רבי אליעזר – אין להחשיב את התרומה כאילו מעורבת בכל החולין, אלא סאה ראשונה שיעלה מהתערובת, היא הסאה של התרומה שנפלה לתוכה, ואותה ייתן לכהן, כדין תרומה, וכל השאר מותר לישראל כחולין גמורים.

ולדעת חכמים – יש להחשיב את התרומה כאילו מעורבת בכל החולין, וכל סאה וסאה שיעלה מהתערובת, יש בה חלק אחד של תרומה, ומאה חלקים של חולין, ולכן, מאחר שבכל סאה וסאה התרומה מועטת, היא בטלה בחולין, וכל התערובת מותרת לישראל באכילה, אלא מאחר שיש בתוכה סאה אחת שהיא ממון כהן, לא ייטול ישראל הכל לעצמו, **שלא יגזול את הכהנים, אלא יתן לכהן סאה**

הוספות

¹ וסמכו דין זה, לדבר השם יתברך בעניין תרומת מעשר, "מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומותי ה' מכל חלב את מקדש' מןנו", כלומר, דבר שאתה מרים ממנו, [=תרומת מעשר שאתה מרים מהתבואה, שהיא אחד ממאה מהכל, ויש כנגדה תשעים ותשעה חלקים], אם נפל לתוכו, מקדשו. [פירוש המשניות לרמב"ם תרומות פ"ד מ"ז ע"פ הירושלמי והספרי].

² כן דעת רבי אליעזר במסכת תרומות פרק ד' משנה ז'. אולם לדעת רבי יהושע, די שיהיה בחולין מעט יותר מתשעים ותשע כנגד התרומה. ולדעת רבי יוסי בן המשולם, השיעור הוא תשעים ותשע סאים וקב חולין, כנגד סאה אחת של תרומה. ולמעלה הבאנו החשבון הפשוט כרבי אליעזר.

³ כן יוצא מתוך פירוש רש"י. אולם רבינו תם מפרש שאף שכן היה ראוי להיות הדין מכל מקום תקנת חכמים היא שיתנו לכהן סאה אחת ולא שווייה. [ולכאורה התקנה היא גם שתהא אותה סאה כתרומה. ולי"ע בדבר].

⁴ בירושלמי תני תשרף [ויהנה ממנה בשרפה] ... ורבינו תם מפרש, דתירקב ותשרף הכל אחד, והגמרא שלנו מפרש ותשרף דתנן היינו בלא הנאה, כעין רקבון, דאי שרית בהנאה, אתי למיכליה, הואיל וסברא היה להתירה על ידי בטול, כדאמרי רבנן, תעלה ותיאכל ... ועוד יש לפרש, דמחלוקת של בני בבל ושל בני ארץ ישראל, מהש"ס שלנו והש"ס ירושלמי ... ואם תאמר, וכיון דתירקב ואסירא בהנאה, אמאי תירוס, הא מפרש בירושלמי, האי ערלה וכלאי הכרם בטלים באחד ומאתים, ואין צריך להרים, ותרומה באחד ומאה, וצריך להרים משום גזל השבט, והכא דכי מרים מתסרא, ליכא גזל השבט, יש לומר, דלא פלוג רבנן. [תוס'].

שהיא בטלה בהם, אין להכשירם לקבל טומאה. וכמו כן לדעת רבי אליעזר חולין שנתערבה בהם מעט תרומה טמאה אף שהוציאו אותה מהם אין להכשירם לקבל טומאה.

וביאר עולא שהסיבה לכך, כי אף שהתרומה הטמאה בטלה ברוב חולין, מכל מקום מאחר שהיא קיימת שם¹, אין להחשיב את החולין כחולין טהורים לגמרי, כי אם היו נחשבים כן, היה מקום לחוש, שמא יביא קב חולין טמאים ממקום אחר, ויצרף אותם עם קב ועוד משהו מהחולין הללו שמחשיבים לטהורים, ויהיה סבור שמאחר שהחולין הטמאים שהם קב אחד, הם מיעוט כנגד החולין הללו שהביא, שהם קב ומשהו, יבטלו הטמאים בטהורים, אולם באמת, מאחר שבחולין הנחשבים כטהורים, מעורבת תרומה טמאה, יתכן שבתוך הקב ומשהו שהביא מהם, יש משהו תרומה טמאה, ונמצא שהיא מצטרפת לקב חולין טמאים, והרי הטמאים הם רוב² כנגד החולין הטהורים. [ובזה הכל מודים, שאף שהתרומה הטמאה כבר בטלה, היא חוזרת וניעורה, כי היא באה להצטרף עם חולין שהם טמאים כמותה], וכדי שלא תצא תקלה כזו, אמרו, שלא להחשיב את החולין כטהורים לגמרי, אלא ישמרו

כביצה שאינן מטמאות, [ולהלן יתבאר בעזה"י מדוע לא יאכלו כשאר חולין].

ולדעת חכמים – כשם שכשנתערבה סאה תרומה טהורה במאה חולין טהורים, בכל סאה וסאה יש תערובת של חולין ומעט תרומה, כך הדין כשנתערבה סאה תרומה טמאה במאה חולין טהורים, יש בכל סאה וסאה תערובת של חולין ומעט תרומה טמאה. ומאחר שהתרומה המועטה בטלה ברוב, מותר לאכול את כל התערובת, [אלא שלא יגזול את הכהנים, יתן לכהן סאה אחת או שווייה¹]. ומכל מקום לא יאכל באופן שיוכל לקבל טומאה, אלא ביובש שלא יגע בו משקה המכשיר לקבל טומאה, או בלישת מי פירות שאינם מכשירים לקבל טומאה, או יעשו ממנו עיסות שאין בכל אחת שיעור כביצה² שהוא שיעור אוכל לטומאה, [ולהלן יתבאר בעזה"י מדוע לא יאכלו כשאר חולין].

דף כג

הסיבה שהחולין הללו

יאכלו בלא הכשר טומאה

לעיל נתבאר, שלדעת חכמים, חולין שנתערבה בהם מעט תרומה טמאה, אף

הוספות

¹ כן יוצא מתוך פירוש רש"י. אולם רבינו תם מפרש שאף שכן היה ראוי להיות הדין מכל מקום תקנת חכמים היא שיתנו לכהן סאה אחת ולא שווייה. [ולכאורה התקנה היא גם שתהא אותה סאה כתרומה. ויל"ע בדבר].

² מהתרומה [תוס'].

³ אף לרבי אליעזר, דאי אפשר שלא נשארה מעט תרומה שלא העלה עם הסאה שלקח ראשונה. [רבינו גרשום].

⁴ העירוני שצריך להיות "פלגא" ולא רוב כי גם במחצה סגי.

עליהם שלא יוכשרו לקבל טומאה, וידעו הכל, שלא לבטל בהם חולין טמאים¹.

חתיכת בשר נבלה שנתערבה בחתיכות בשר שחוטה

בשר נבילה מטמא במגע ובמשא "הַפֶּנֶץ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא [הוא עצמו] עַד הָעֶרֶב ... וְהַנֶּשֶׂא אֶת נִבְלָתָהּ יִכַּבֵּס בְּגָדָיו [כלומר טמא ומטמא בגדים] יִטְמָא עַד הָעֶרֶב".

< וכשנתערבה חתיכת בשר נבילה עם חתיכות בשר שחוטה :

לדעת אבוי – כשחתיכת בשר נבילה, נתערבה בחתיכות בשר שחוטה, **חתיכת נבלה זו בטלה ברוב, ואינה מטמאה לא במגע ולא במשא**.

ולדעת רבי ירמיה – כשחתיכת בשר נבילה, נתערבה בחתיכות בשר שחוטה, חתיכת נבלה אינה בטלה לגמרי, אלא **שהנוגע** בחתיכה אחת מן התערובת לא נטמא, כי יש לתלות שלא נגע בחתיכת הנבילה אלא בחתיכות השחוטה, **אבל הנושא** את כל החתיכות, **טמא**, כי מאחר שחתיכת הנבילה לא בטל, וזה נשא הכל, ובכלל זה את חתיכת הנבילה, הרי זה טמא. [וכן אמר רבי יוסי ברבי חנינא].

וכל זה כדעת רב חסדא, האומר, שנבלה בטלה בשחוטה. אולם יש אומרים בהיפוך, שאדרבה, שחוטה בטלה בנבלה. וביאור מחלוקתם, וכן ביאור דברי רבי חייא, ראה הערה².

אפר פרה אדומה שנתערב באפר אחר

אפר פרה אדומה מטמא במגע ובמשא, שנאמר, "וּמִזֶּה מִי הִנָּדָה [כלומר הנושא מים שיש בהם שיעור הזאה] יִכַּבֵּס בְּגָדָיו [כלומר טמא ומטמא בגדים] וְהִנָּע בְּמֵי הִנָּדָה יִטְמָא [הוא עצמו] עַד הָעֶרֶב".

וכשנתערב אפר פרה באפר אחר הולכים אחר הרוב :

כשאפר הפרה מרובה מהאפר האחר – **הנוגע** באפר המעורב, **או נושא** אותו, הרי זה **טמא**.

וכשהאפר האחר מרובה מאפר הפרה – **לדעת אבוי**, מאחר שאפר הפרה מועט, הרי זה בטל, ולכן **הנוגע** באפר **או נושא** אותו, הרי זה **טהור**. **ולדעת רבי ירמיה**, אף על פי שאפר הפרה מועט, אינו בטל לגמרי, אלא **שהנוגע** באפר לא נטמא, כי יש לתלות שלא נגע באפר הפרה המועט, אלא באפר האחר המרובה, **אבל הנושא** את האפר, **טמא**, כי מאחר שאפר הפרה לא בטל, וזה נשא הכל, ובכלל זה את אפר הפרה, הרי זה טמא. [וכן אמר רבי יוסי ברבי חנינא].

הוספות

¹ ואם תאמר, חולין טמאים נמי שנתבטלו ברוב חולין טהורין נחוץ נמי להכי. ויש לומר, דהתם במתבטל מיעוט חולין טמאין ברוב טהורין ליכא למיחש שמא יביא קב חולין טמאין וקב ועוד ממין הזה, כי ידוע דשם טומאה לא פקע מן חולין טמאין המעורבין בטהורין, אבל הכא סבור הוא דשם טומאה פקע לגמרי, מאחר דשרינן לאכילה לזרים, הכל לרבנן, או המאה לרבי אליעזר, אף על פי שהתרומה מעורבת בהם. [תוס'].
² כאן בסוגיה לא נתבאר דברי רבי חייא, ולכן העתקתי מה"בקיצור" למסכת מנחות דף כ"ג שם נתבאר עניין זה: **לדעת רבי**

חרת דם ששפעה

בהמה גסה אינה מטמאה כלל

הנפל במשא, כי אינו ראוי למאכל אדם, ואין מכאן ראייה לדחות דברי רבי ירמיה.

בתחילת דף כ"ב נתבאר, שבהמה גסה ששפעה חררת דם, אף שמעורב בה בשר נפל, אינה מטמאה, לא במגע ולא במשא, כי בשר הנפל הראוי לטמא כנבלה בטל ברוב דם שעמו.

ומכאן ראייה, שכשטמאה בטלה ברוב, היא בטלה לגמרי, [כדעת אביי], שאם לא כן, למה לא תטמא החררה במשא, הלא הנושא את החררה נושא את כולה, ובכלל זה בשר העובר שבתוכה, [ורק במגע לא תטמא כי שמא לא נגע בבשר אלא בדם].

- אמנם לדברי בר פדא, יש לדחות ראייה זו, שכן, לדברי בר פדא, כל נבלה שהסריחה עד שאינה ראוי למאכל אדם, אינה מטמאה במשא, ואם כן, מהטעם הזה לא יטמא

מתי בטל שם נבלה ממנה

לדעת בר פדא – לא אסרה תורה נבלה, אלא בשעה שהיא ראויה לאכילת אדם, שנאמר,

הוספות

חייא, לא אמר רבי יהודה שמין במינו אינו בטל, אלא כשיכול להיעשות ממש כמותו, אבל כשאינו יכול להיעשות כמותו ממש, אינו בטל, [אף כשהם מין אחד]. ונחלק רב חסדא ורבי חנינא, במה הדבר תלוי, במבטל [המרובה], או בבטל [המועט]. < **לדעת רב חסדא – הכל תלוי במבטל [המרובה]. אם המרובה יכול להיות ממש כמו המועט, אין המועט בטל בו, כדין מין במינו שאינו בטל, אבל כשהמרובה אינו יכול להיות ממש כמועט, המועט בטל בו, [אף על פי שהם מין אחד]. ולכן, כשנתערבו בשר נבילה שהוא מטמא, בבשר שחוטה שאינו מטמא. אם הנבילה היא הרוב, מאחר שהיא יכולה להיות כשחוטה, שכן אחר שהיא מסרחת בטלה טומאתה ממנה, הרי זה נידון כתערובת של מין במינו שהמיעוט אינו בטל ברוב, ולכן השחוטה אינה בטלה בנבילה, [ואם נגעה תרומה באחת החתיכות, הרי זו ספק טמאה, ולא טמאה בוודאי, ואינה נשרפת אלא מניחים אותה]. ואם השחוטה היא הרוב מאחר שאינה יכולה להיות כנבילה שהרי לעולם לא תהא השחוטה מטמאת טומאת נבילה [אף על פי שהכל מין בשר] הרי זה נידון כתערובת של מין בשאינו מינו שהמיעוט בטל ברוב ולכן הנבילה בטלה בשחוטה, [ואם נגע באחת מהחתיכות, אינו טמא, כדין מי שנגע בבשר שחוטה]. ולפי זה, כשאמר רבי יהודה שאין דם מבטל דם, הכוונה לאופן שדם קדשים היה מרובה מדם חולין, ומאחר שהמרובה יכול להיעשות כמיעוט, [כגון על ידי לינת לילה הפוסלת את דם הקדשים ועושה אותו כחולין], לכן התערובת נידונית כתערובת של מין במינו, שהמועט אינו בטל ברוב.**

< **ולדעת רבי חנינא – הכל תלוי בבטל [המועט]. אם המועט יכול להיות ממש כמו המרובה, אין המועט בטל במרובה, כדין מין במינו שאינו בטל, אבל כשהמועט אינו יכול להיות ממש כמרובה, המועט בטל במרובה, [אף על פי שהם מין אחד]. ולכן, כשנתערבו יחד בשר נבילה שהוא מטמא, ובשר שחוטה שאינו מטמא. אם השחוטה היא הרוב, מאחר שנבילה שהיא המיעוט יכולה להיות כשחוטה, שכן אחר שהנבלה מסרחת בטלה טומאתה ממנה, הרי זה נידון כתערובת של מין במינו שהמיעוט אינו בטל ברוב, ולכן הנבלה אינה בטלה בשחוטה, [ואם נגעה תרומה באחת החתיכות, הרי זו ספק טמאה, ולא טמאה בוודאי, ואינה נשרפת אלא מניחים אותה]. ואם הנבילה היא הרוב מאחר שהשחוטה שהיא המיעוט אינה יכולה להיות כנבילה, שהרי לעולם לא תהא השחוטה מטמאת טומאת נבילה, [אף על פי שהכל מין בשר], הרי זה נידון כתערובת של מין בשאינו מינו, שהמיעוט בטל ברוב, ולכן השחוטה בטלה בנבילה, [ואם נגע באחת מהחתיכות, הרי זה טמא, כדין מי שנגע בבשר נבלה].**

שאינו מקבל טומאה, אולם בדרך כלל מערבים בו מים שהם דבר המקבל טומאה, [אבל יש להם טהרה בהשקה]. ולפיכך, **הקונה ציר מעם הארץ**, [וחושש שטמאו עם הארץ], ורוצה להשתמש בו בטהרה, **ישיקנו במקווה**, **והרי זה טהור ממה נפשך. שכן, אם רובו מים, הרי זה נטהר בהשקה, ואם רובו ציר**, [אף שאין השקה מועילה למיעוט מים שבתוכו, כי בטלים הם בציר, מכל מקום], מאחר שהמים בטלים בציר, **כולו נידון כציר, שאינו מקבל טומאה**, [ולכן גם המים הטמאים שבתוכו, מאחר שבטלים לציר, נידונים כדבר שאינו מקבל טומאה].

אכן, ללשון ראשון, דעת רבי אליעזר בן יעקב, שלמעשה, הרגילות היא, שעמי הארץ מערבים מים בציר עד קרוב למחצה, ונמצא שלמעשה הסיבה שהציר הנלקח מהם טהור, משום שהמים הם מיעוט בו, ובטלים בו, [ולא משום שטהרו על ידי ההשקה], אלא שמהטעם הזה, אם ייפול מעט מים לתוך הציר, שוב לא יהיו המים מיעוט בתערובת, ובכך יחזרו מבטולם, ויהיה הציר טמא, [שכן השקה שהשיקו את הציר, לא הועילה למים שבו, כשהיו מיעוט, ועתה כשנעשו רוב, הרי הם טמאים כבתחילה]⁴.

וללשון שני, דעת רבי אליעזר בן יעקב,

"לא תאכלו כל נבלה לגר אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ תִּתְּנָהּ וְאָכְלָה אוֹ מִכֶּר לְנֶכְרִי", ללמד, שאין נבלה אלא זו הראויה להיענת לגר ולהימכר לנוכרי, אבל זו שאינה ראויה למאכל אדם, אינה קרויה נבלה, ואינה אסורה באכילה, ולא מטמאה אדם כנבלה. [ומכל מקום טומאה קלה לטמא אוכלים יש לה, כל זמן שהיא ראויה למאכל כלב, ככל האוכלים הטמאים, שאין טומאה בטלה מהם כל זמן שהם ראויים למאכל כלב, שאין נבלה זו גרועה משאר אוכלים, ואף שכבר אינה קרויה נבלה, מכל מקום קרויה היא בשר, ויש בה טומאה, כמו שיש טומאה בבשר שנגע בנבלה¹].

ולדעת רבי יוחנן – הכתוב "לא תאכלו כל נבלה לגר אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ תִּתְּנָהּ", לא בא אלא ללמד, שבהמה שבשעת מיתתה אינה ראויה לאדם, [כגון שהסריחה מחיים]², לא תעשה נבילה במיתתה, אבל כל שבשעת מיתתה היתה ראויה למאכל אדם ונעשית נבלה, מעתה אין שמה בטל ממנה, כל זמן שראויה למאכל כלב, ואפילו אינה ראויה למאכל אדם, ואסורה היא, ומטמאה טומאה חמורה כנבילה³.

ציר טהור שנפל לתוכו מעט מים

לעיל בדף כ"ב נתבאר, שהציר הוא דבר

הוספות

¹ ... בקונטרס פירש, דטומאה חמורה משא, וטומאה קלה היינו מגע ... ואין נראה, דכל טומאת נבילה, בין מגע בין משא קורא טומאה חמורה, והוא עד לגר ... וטומאה קלה היא טומאת אוכלין, למנות בו ראשון ושני ... [תוס'].
² כגון שנשתברו אבריה מחיים והתליעה. [רש"י].

³ אין לפרש דטעמא דרבי יוחנן, "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", דההיא אכילה [לאו] לכלב קיימא, אלא יש לפרש מדכתיב, "ואת איזבל יאכלו הכלבים בחלק יזרעאל", אלמא אכילת כלבים שמה אכילה. [תוס'].
⁴ ולמאן דלית ליה טומאה שבטלה חזרה וניעורה, מוקי ליה שנפלו בו לאחר השקה מי עם הארץ כל שהוא. [רש"י].

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל במשנה ובברייתא – אף שפעמים יש לבהמה חלב קודם שתלד, מכל מקום, כשבהמה מניקה וולד, הרי זה מוכיח, שהיא כבר ילדה, ולכן הקונה בהמה מניקה מן הגוי, וולד ראשון שתלד אחר כך ברשות ישראל, הוא פשוט **ודאי ואינו בכור**. ונסתפקו בגמרא בביאור דעת רבן שמעון בן גמליאל, האם לדעתו לעולם לא תניק בהמה וולד חברתה, ואם כן כשאנו רואים בהמה מניקה וולד, הרי זה בוודאי וולד שלה, [ולכן, מה שתלד אחר כך אינו בכור, וכמו כן אם ישחטו אותה ואת זה שמניקה, יש כאן בוודאי שחיטת אם ובנה ביום אחד, והעושה כן, לוקה, משום איסור, "וְשׂוֹר אוֹ שֶׁה אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד"], או שמודה רבן שמעון בן גמליאל, שפעמים תניק בהמה וולד חברתה, אולם לעולם לא תעשה זאת אלא אחר שילדה פעם אחת, אבל קודם שתלד פעם אחת, לעולם לא תניק, [ולכן, כשבהמה מניקה הדבר ידוע שכבר ביכרה וכל מה שתלד מעתה אינו בכור, אבל ממה שמניקה אין הוכחה שמניקה את הוולד שלה, ולכן אם ישחטו אותה ואת זה שמניקה, אין כאן בוודאי שחיטת אם ובנה ביום אחד, והעושה כן אינו לוקה משום איסור, "וְשׂוֹר אוֹ שֶׁה אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד"].

< **ולדברי רב נחמן משמו של רב, הלכה כרבן שמעון בן גמליאל**, כי מאחר שבמשנתנו לא נזכרו החולקים עליו, אלא הובאה דעתו בלבד, הרי זה כאילו נאמר דינו של רבן שמעון בן גמליאל בלא

שלמעשה, הרגילות היא, שעמי הארץ מערבים מים בציר עד מחצה ממש, ואף על פי כן הסיבה שהציר הנלקח מהם טהור, הוא משום שהמים אף כשהם מחצה נחשבים הם כמיעוט, ובטלים, והטעם לכך, כי מאחר שטומאת משקים אינה אלא מדברי חכמים, וגם טומאת עמי הארץ אינה אלא מדברי חכמים, כך אמרו חכמים, שכל זמן שלא יהיו המים רוב בתערובת, יחשבו כמיעוט הבטל בה, ורק כשיהיו יותר מרוב, יטמאו, ומכל מקום, עתה, כשייפול מעט מים לתוך הציר, יעשו המים לרוב בו, ובכך יחזרו מביטולם, ויהיה הציר טמא.

דין המשנה יתבאר בעזה"י בדף כ"ד.

דף כד

הלוקח בהמה מניקה מן הגוי

לדעת תנא קמא בברייתא – פעמים יש לבהמה חלב אף קודם שתלד, והיא מניקה את בן חברתה, ואם כן, כשאנו רואים בהמה מניקה וולד, אין מכך שום ראיה שכבר ילדה, ועדיין יש להסתפק, שמא לא ילדה מעולם, ומה שתלד מעתה, הוא בכור, ולכן, **הקונה בהמה מניקה מן הגוי, ואינו יודע אם כבר ביכרה או לא, וולד ראשון שתלד ברשות ישראל, הוא ספק בכור, ואינו ודאי בכור**.

ראה חזיר כרוך אחר רחל ויונק ממנה

< לדעת תנא קמא.

כבר נתבאר, שפעמים בהמה מניקה גם את וולד חברתה, ואם כן, כשאנו רואים בהמה מניקה וולד, הרי זה ספק האם וולד זה שלה או של חברתה, ומתוך כך יש להסתפק, האם וולד שתלד אחר כך הוא בכור או לא.

ולדברי רב אחאי בריבי, כמו כן יש להסתפק, כשראה כמין חזיר כרוך אחר בהמה טהורה, ויונק ממנה, האם כשם שבהמה מניקה וולד חברתה, כך מניקה וולד מין אחר, ואם כן, יתכן שזהו חזיר גמור האסור באכילה, ולא וולד שלה, וולד אחר שתלד הוא בכור. או שאף שבהמה מניקה וולד חברתה, אין זה אלא כשהוולד נראה כמינה, אבל כשאנו נראה כמינה, לא תניק אותו, וכשאנו רואים כמין חזיר יונק מבהמה טהורה, ודאי אין זה חזיר גמור, אלא וולד שלה הנדמה לחזיר, ואם כן הוא מותר באכילה, [כדין היוצא מן הטהור], וולד שתלד אחר כך, הוא ודאי אינו בכור, [ומכל מקום גם זה הנוולד ראשון אינו בכור כי כל שאינו דומה לאמו אינו מתקדש בבכורה כמו שנתבאר בדף ה'].¹

< ולדעת רבן שמעון בן גמליאל.

כבר נתבאר, שלעולם לא תניק בהמה קודם שילדה כבר פעם אחת.

ואם כן, כשבהמה מניקה כמין חזיר, בין

מחלוקת, [כי מחלוקת הנזכרת בברייתא ולא נזכרת במשנה אינה כלום], ולכן הלכה כמותו.

< וכן לדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, שלדעתם, בכל מקום שנשנו דברי רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו, הלכה כמותו, חוץ משלושה מקומות [=ערב. וצידן. וראיה אחרונה].

ילדו מבכירות ואין מבכירות

ומצא כל אחת מניקה וולד אחד

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, מי שהיו לו בעדרו בהמות [מבכירות=], שיוולדות עתה פעם ראשונה, ובהמות [שאין מבכירות=], שיוולדות עתה פעם שניה, וילדו כולם יחד, ולא ראה מי ילד את מי, ולאחר מכן מצא כל אחת מניקה וולד אחד, בידוע שכל אחת מניקה את הוולד שלה¹, ולכן אין כאן בכורים, אלא הזכרים היונקים מן המבכירות, אבל זכרים שאצל שאינן מבכירות אינם בכורים.

- ומכל מקום אין מכאן ראיה שלדעת רבן שמעון בן גמליאל לעולם לא תניק בהמה וולד חברתה כי יתכן שרק זו שיכולה להניק את וולדה שכן הוא אצלה לא תניק וולד חברתה אבל כשאין וולדה אצלה יתכן שמודה רבן שמעון בן גמליאל שבהמה [שילדה פעם אחת] תניק וולד חברתה.

הוספות

¹ אף על גב דודאי היתה תחלת לידתו בלילה, שעדיין אין האמהות מכירין בוולדותיהן, ודרכן לטעות בלילה, ובא לו בנה של זו אצל זו, אפילו הכי לא חיישינן. [תוס'].
- קטז -

של הבכור, שנאמר, "קָל תִּבְכֹּר אֶשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ וּבְצֹאֲנֶךָ תִּזְכֹּר תִּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹקֶיךָ לֹא תִעָבֵד בְּבִכְרֶךָ שׁוֹרָךְ וְלֹא תִגְזוּ בְּכוֹר צֹאֲנֶךָ", **מכל מקום, כדי שלא לפסול את השחיטה, מותר להסיר¹ את הצמר של מקום השחיטה** לכאן ולכאן, **כדי שיהא המקום גלוי²**, ואפילו אם בתוך כך שמפנה את הצמר לצדדים, הוא תולש אותו, אלא כדי שלא יאמרו שהוא גוזז את הצמר, לכן, אחר שמסירו לכאן ולכאן, יניחו מסובך עם הצמר המחובר שבצדדים, ולא יסירו לגמרי. [ולדברי רב אשי אמר ריש לקיש בדף כ"ה, לא הותר הדבר, אלא כשיתלוש את הצמר של מקום השחיטה בידו, אבל בכלי אסור לתלושו].

ולחלן יתבאר בעזה"י מדוע הדבר מותר.

אם הוא בנה, ובין אם אינו בנה, **בידוע שכבר ילדה, ומה שתלד מעתה אינו בכור**.

אלא שכבר נתבאר, שיש להסתפק לדעת רבן שמעון בן גמליאל, האם אחר שבהמה ילדה פעם, היא מניקה וולד חברתה, או שלעולם לא תניק וולד חברתה.

ולדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, אם לדעת רבן שמעון בן גמליאל בהמה מניקה גם וולד חברתה, כמו כן היא מניקה גם וולד מין אחר, ואם כן, כשהיא מניקה וולד כמין חזיר, **יש להסתפק, האם ודאי זהו בנה המותר באכילה** [כדין יוצא מן הטהור], כי לעולם אינה מניקה וולד חברתה, **או שאין זה בנה, אלא חזיר גמור**, האסור באכילה, כי מאחר שילדה פעם אחת, היא מניקה אפילו וולד מין אחר.

ביאור טעמו של רבי יוסי בן

המשולם ונפקא מינה ליום טוב

לעיל נתבאר, שלדעת רבי יוסי בן המשולם, אף שאסרה תורה לגזוז את הבכור, מותר לפנות את הצמר של מקום השחיטה לצדדים, אף אם הוא נתלש בכך, ונסתפקו בגמרא, מדוע הדבר מותר, ויש בזה נפקא מינה לעניין יום טוב.

הסרת הצמר ממקום השחיטה

במסכת חולין מבואר, שהשוחט צריך לחתוך את הסימנים [=קנה וושט] מקדמת הצואר, בלא שיהא דבר מכסה את מקום השחיטה, [כדי שלא תהא חלדה].

ולכן, **לדעת רבי יוסי בן המשולם** [שרב פוסק כמותו], **אף שאסור לגזוז את הצמר**

הוספות

¹ העירוני שצריך להיות "לפנות" ולא להסיר.

² לשון הסוגיה "עושה מקום לקופיץ מיכן ומיכן". משמע דרך לשחוט בקופיץ, מדלא קתני בסכין, ותימה בפסחים פרק אלו דברים לא משמע כן ... ונראה לפרש, דנקט הכא קופיץ, משום דבעי עשיית מקום טפי מסכין, וצריכה עשיית מקום גדול. ולא כמו שפירש הקונטרס דעשיית מקום זה משום חלדה, דאם כן, סכין הוה ליה למינקט הכא, דאיכא למיחש טפי לחלדה. ועוד דבעיא היא בפרק שני דחולין, תחת צמר מסובך מהו, ולא איפשיטא, אלא דרך לעשות מקום לקופיץ, כדי שיהא נוה יותר לחתוך ולשחוט, לפי שאין קופיץ נוה לחתוך בלא עשיית מקום. ומטעם זה נמי נקט בכור, ולא [סתם] קדשים, לפי שהקדשים נשחטין בעזרה, יש שם סכין מוזמנים, ואין צריכים עשיית מקום. ועוד יש לומר, דנקט בכור, לפי שנוהג בזמן הזה, וגם דרך להיות צמרו גדול, מתוך שמשחא אותו עד שיפול בו מום ... ועוד משום דלאו דולא תגזו בבכור כתיב. [תוס'].

צמר שחיתת הבכור, אף על פי שהוא נתלש בכך, **כי תלישה אינה נחשבת גזיזה, ולא משום שדבר שאין מתכוון מותר, כי לדעת רב, דבר שאין מתכוון אסור**, [כדעת רבי יהודה], **ואף על פי כן, מודה רב, שמותר לפנות צמר השחיטה גם ביום טוב**, אף אם נתלש בכך², והסיבה שהדבר מותר, **כי אין רגילים לתלוש צמר, אלא לגוזזו, וכשאסרה תורה לעקור דבר מגידולו, לא אסרה אלא בדרך שרגילים לעשות זאת**, אבל העושה בדרך שונה, אינו עובר באיסור תורה.

מסוכריא דנזייתא אסור

להדוקה ביומא טבא

אף שנחלקו חכמים אם מותר לעשות מעשה של היתר, כשיצא מכך דבר איסור שאינו מתכוון לו, לא נחלקו אלא במקום שאין הדבר ברור אם יצא האיסור מפעולתו, [כגון לפנות צמר לצדדים, שיתכן שיתלש ויתכן שלא יתלש], אבל במקום שודאי יצא דבר איסור מפעולתו, [=פסיק רישא ולא ימות], הכל מודים שהדבר אסור.

ולכן אסור להדק ברז לנקב של חבית ביום טוב, כי המהדק אותו, כורך סביבו מטליות להדקו היטב, ולא יתכן שלא יסחטו המטליות, ולכן אף שאינו מתכוון לסחיטת המטליות, אלא להידוק הברז, מאחר

< **מצד אחד יש לומר**, שהסיבה שלא אסרו לפנות את צמר מקום השחיטה לצדדים אף על פי שהוא נתלש בכך, **כי לא אסרה תורה בבכור אלא גזיזה** [ועבודה], שנאמר "ולא תגזז", **אבל תלישה אינה נחשבת כגזיזה**, ולכן היא מותרת¹. **וכל זה לעניין שחיטת בכור, אבל הבא לשחוט בהמה ביום טוב, אסור לפנות את צמר מקום השחיטה, שמא יתלוש ממנה צמר, כי ביום טוב כל עקירת דבר ממקום גידולו אסורה**, בין בגזיזה ובין בתלישה.

< **ומצד שני יש לומר**, שבאמת גם לעניין בכור, כשאמרה תורה "ולא תגזז", הכוונה לכל צורה של עקירת הצמר ממקום גידולו, בין בגזיזה ובין בתלישה, **והסיבה שמותר לפנות את צמר מקום השחיטה לצדדים אף אם יתלש בכך, כי אינו מתכוון לתלוש, וכשעושה דבר איסור בלא כוונה, אין בכך כלום**. ואם זה הטעם, **הוא הדין ביום טוב**, שכן גם ביום טוב דבר שאין מתכוון לעשות מותר, [כדעת רבי שמעון האומר דבר שאין מתכוון מותר וכן פסק שמואל], ואם כן, מותר לפנות את צמר מקום השחיטה לצדדים, אף שבכך הוא נתלש, כי אינו מתכוון לכך. [וכן דעת רב הונא].

דף כה

< **ומסקנת הגמרא, שלדעת רב, הסיבה שרבי יוסי בן המשולם מתיר לפנות את**

הוספות

¹ אי טעמא משום דתולש לאו היינו גוזז, יכול להיות דתולש במתכוין, כך נראה לפרש הסוגיא. [תוס'].

² אין ללמוד מכאן שיהא מותר לתלוש נוצה מצואר של עוף כדי לשחוט ביום טוב, דהא לעיל פריש, דהא דשרי הכא, משום שאין מתכוין. וללשון נמי שפירש דאפילו במתכוין, בנוצה לא הוי כלאחר יד, כדקתני בסמוך, בתולש את העוף. ואף על גב, דאין צריך כאן נוצה, והוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, אין ללמוד מלאכה שאינה צריכה לגופה מכלאחר יד. [תוס'].

אבל עיקרן אדום¹, יש לה תקנה, על ידי גזיזת ראשן השחור של השערות, שבכך יסייר את החלק השחור, יהיו כל השערות הנשארות אדומות, והרי זו כשרה.

< ולדעת האומרים, דבר שאין מתכוון מותר, דין זה פשוט, כי אף אם אסור לגזוז פרה אדומה, מכל מקום זה אינו מתכוון לגזיזה, אלא לתקן את הפרה, ולכן הדבר מותר², וכן דעת רבי יוסי בן המשולם לתירוץ האחרון בגמרא.

< אולם לדעת האומרים, דבר שאין מתכוון אסור, [וכן דעת רבי יוסי בן המשולם לשאר התירוצים בגמרא], לכאורה היה צריך לאסור את גזיזת השערות השחורות, אף שאינו מתכוון לכך, כי אף כשאינו מתכוון, הגיזה אסורה.

- ומתחילה רצו ליישב זאת ולומר, שלא נאמר איסור גיזה, אלא בכבשים, שרגילים לגוזזם, אבל לא בפרה, שאין רגילים לגוזזה. אבל דחו זאת, כי מתוך שנאמר "לא תעבד ... ולא תגז ... בוי"ו, להקיש זה לזה, יש ללמוד, שכל שאסור בעבודה, אסור גם בגיזה.

- שוב רצו ליישב ולומר, שהסיבה שמותר לגזוז את שער הפרה האדומה, כי אינה כקדשי מזבח, אלא כקדשי בדק הבית, ובהם לא אסרה תורה גיזה ועבודה. אולם דחו גם יישוב זה, כי אף שמהתורה לא

שבוודאי יסחטו המטליות, אסור להדק את הברז.

התולש את הכנף וקוטמו ומורטו חייב שלוש חטאות

לעיל נתבאר, שלדעת רב, התולש צמר ביום טוב, אינו עובר באיסור תורה, כי שינה, שכן אין רגילים לתלוש צמר, אלא לגוזזו, אמנם כל זה בצמר, אבל נוצות רגילים לתלוש ולא לגוזזו, ולכן, התולש נוצה מכנף של עוף, הרי זה חייב חטאת, משום איסור גוזז.

ואם לאחר מכן קטם את ראשה, שיהא חתוך יפה, חייב חטאת נוספת, משום איסור מחתך.

ואם לאחר מכן מרט את הנוצה, שהחליקה להסיר ממנה את השער, חייב חטאת נוספת, משום איסור ממחק.

פרה אדומה שיש בה שתי שערות שראשן משחיר ועיקרן מאדים

פרה אדומה שיש בה שתי שערות שחורות, הרי זו פסולה, שנאמר, "פְּרָה אֲדָמָה תִּמְיָמָה", שתהא כולה אדומה.

ולדברי רבי יוסי בן המשולם, כשיש בה שתי שערות שהן שחורות בראשן בלבד,

¹ כן גרסת רש"י על פי תוספתא דפרה, אולם התוס' גרסו, עיקרן משחיר וראשן מאדים, ויש לפרש דנקט ראשן מאדים, לרבותא, אף על גב, שכולה אדומה מבחוץ, טענה גזיזה.

² וקשה, דאין זה כשאר אין מתכוין בעלמא, דכיון דבכוונה גוזז במספרים ... [תוס'] ... ועוד דהוי פסיק רישא.

בכור בעל מום שנשחט או מת

בכור בעל מום נשחט במדינה, ונאכל, והצמר המחובר בו מותר בהנאה כמותו.

אולם אם מת הבכור בלא שחיטה, הרי זה אסור, ודינו להיקבר, וכן דין הצמר המחובר בו.

היתר הנאה מצמר הנתלש או נושר מהבכור

אף על פי שאסור לגזוז את הצמר של הבכור, שנאמר, "וְלֹא תִגְזֹז בְּכוֹר צֹאנְךָ", מכל מקום, מדין תורה, אם עבר וגזזו, או שנשר ממנו צמר מאליו, הצמר מותר, [שלא נאסר הצמר מהתורה, אלא הצמר המחובר לבכור, כשמת הבכור בלא שחיטה, שאז הבכור אסור בהנאה, וטעון קבורה, והוא הדין לצמר המחובר לו].

ומכל מקום, אף שמהתורה הצמר הנתלש מהבכור מותר בהנאה, יש אופנים שאסורו חכמים מהטעמים שיתבארו בעזה"י להלן.

א. צמר הנתלש מבכור תם, [שדינו להיקרב למזבח].

צמר הנתלש או נשר מבכור בעודו תם, הרי זה אסור בהנאה לעולם, [אפילו אם אחר כך נפל בו מום, ונשחט במדינה].

והסיבה לכך, כי אם היה הצמר הזה מותר בהנאה, היה מקום לחוש, שמא הכהן ישהה את הבכור ברשותו, כדי להנות

נאסרה גיזה ועבודה בקדשי בדק הבית, חכמים אסרו זאת.

- ולבסוף יישבו זאת ואמרו, שאף שאסור חכמים גיזה ועבודה אף בקדשי בדק הבית, לא אסרו זאת אלא בדברים שכיחים, אבל פרה אדומה שאינה שכיחה, לא אסרו בה את הגיזה.

ודווקא על ידי תקנה זו של גזיזת שער הפרה בעודה קדושה תקנו להכשירה אבל לא תקנו שיפדו אותה וכשתהא חולין יגזזו את השער הזה [שכשאינה קדושה דין פשוט הוא שאין בה איסור גיזה] ולאחר מכן יקדישוה שנית בלא שער שחור.

כי מאחר שדמיה יקרים, לא ימצאו דמים לחללה עליהם בשווייה, ולחללה על פחות משוויה, [אף שיוצאת בכך לחולין], לכתחילה אסור לעשות כן.

תלישת צמר הבכור לבדיקת מומו

לדברי רבי יוסי בן המשולם, כשם שהתירו תלישת צמר לצורך שחיטת בכור, כמבואר לעיל, כך התירו לתלוש שער בכור שעל גבי מום, כדי להראות לחכם, אם מום קבוע הוא או מום עובר הוא.

אלא כדי שלא יאמרו שהוא גוזז את הצמר, לכן, אחר שמסירו לכאן ולכאן, יניחנו מסובך עם הצמר המחובר שבצדדים, ולא יסירו לגמרי.

דעת עקביא בן מהללאל – הצמר הנתלש

מן הבכור בחייו, אינו אסור בהנאה אלא בחייו, אבל לאחר מותו, בין אם נשחט הבכור, [שהוא נאכל, והצמר המחובר בו מותר], ובין אם מת הבכור מאליו, [שהוא אסור, ונקבר עם הצמר המחובר בו], הצמר שנתלש ממנו בחייו מותר. כי לדעתו, די בכך שנאסור את הצמר בימי חייו של הבכור, כדי שלא ירצה הכהן להשהות את שחיטת הבכור, שכן כל זמן שאינו שוחט, אינו יכול להנות מהצמר, ואם כן לא ישהה את השחיטה, ולכן אין לאסור את הצמר הנתלש בחייו, גם אחר מותו.

ודעת חכמים – הצמר הנתלש מן הבכור

בחייו, אסור בהנאה, בין בחייו, בין לאחר מותו, בין אם נשחט, [שהוא נאכל, והצמר המחובר בו מותר], ובין אם מת מאליו, [שהוא אסור, ונקבר עם הצמר המחובר בו]. כי לדעתם, אם היה הצמר מותר אחר מות הבכור, היה מקום לחוש, שהכהן ישהה את הבכור, כדי שיתלש ממנו צמר, שלבסוף יהיה מותר, ולכן אסרו את הצמר לעולם, ורק על ידי איסור זה, לא ישהה הכהן את שחיטת הבכור, וימהר לשוחטו.

[כן דברי תנא קמא למסקנת הסוגיה, אולם מתחילה המקשן רצה לומר, שלדברי תנא קמא, לא נחלקו חכמים ועקביא אלא כשמת הבכור בלא שחיטה, אבל כשנשחט, לדברי הכל גם מה שנתלש בחייו מותר, כדברי רבי יוסי להלן].

< **ולדברי רבי יהודה, [שרב נחמן פסק**

מהצמר הנושר ממנו¹, ולא ימהר להביאו להקרבה, ובתוך כך ייפול בו מום, ונמצא שהופקע הבכור מהמזבח, על ידי שהיית הכהן, שנגרמה מהיתר הנאת הצמר, ולכן אסרו חכמים את הצמר הזה לעולם. [ועוד שהרי עדיין אין בו שום צד היתר שכן התם עומד להקרבה ולא להנאת הדיוט].

[ולדעת רבי אסי אמר ריש לקיש, כל בכור שלא התירו חכם, הרי זה נידון כבכור תם, שצמרו הנתלש ממנו אסור לעולם, ואפילו כבר נפל בו מום. שאינו נידון כבעל מום, אלא לאחר שנפל בו מום, וגם התירו חכם].

ב. צמר הנתלש מבכור בעל מום, [שדינו להישחט במדינה ולהיאכל].

צמר הנתלש מבכור אחר שכבר נפל בו מום, [והתירו חכם], **כל זמן שהבכור חי, אסור חכמים להנות מהצמר, כי אם היה מותר להנות ממנו, היה מקום לחוש, שמא הכהן ישהה את הבכור ברשותו, כדי להנות מהצמר הנושר ממנו, ולא ימהר לשוחטו, ובתוך כך שיששה אותו יבוא בו לידי תקלה על ידי גיזה ועבודה, וכדי שלא יכשל בו באיסור, על ידי שהייה, הנגרמת מהיתר הנאת הצמר, אסרו חכמים את הצמר הזה כל זמן שהבכור חי.**

וכל זה בעוד הבכור חי, אבל לאחר מכן, נחלקו חכמים מה דין הצמר שנתלש ממנו בעודו חי.

< **לדברי תנא קמא בברייתא [בדף כ"ו].**

הוספות

¹ העירוני להוסיף "או כדי שייפול בו מום".

הנתלש בחיי הבכור בחייו בלבד, כי אם היה הצמר מותר אחר מות הבכור, היה מקום לחוש, שהכהן ישהה את הבכור, כדי שיתלש ממנו צמר, שלבסוף יהיה מותר, ולכן אסרו את הצמר הנתלש בחייו לעולם, אף אחר שחיטת הבכור.

< ולדברי רבי יוסי.

הכל מודים שלמניעת החשש שהכהן ישהה את שחיטת הבכור כדי להנות מצמרו, די בכך שנאסור את הצמר הנתלש בחיי הבכור בחייו בלבד, אבל **לאחר שחיטתו**, שאפילו הצמר המחובר בו מותר, יש להתיר גם את הצמר שכבר נתלש ממנו.

ומחלוקת עקביא בן מהללאל וחכמים היא כשמת הבכור בלא שחיטה לאחר שנתלש ממנו הצמר.

דעת עקביא בן מהללאל – מאחר שלמניעת החשש שהכהן ישהה את שחיטת הבכור כדי להנות מצמרו, די בכך שנאסור את הצמר הנתלש בחיי הבכור בחייו בלבד, אם כן לאחר מותו, בין אם נשחט, ובין אם מת, יש להתיר את הצמר שנתלש בחייו.

ודעת חכמים – אף שלאחר מיתה, אין סיבה לאסור את הצמר הנתלש מחיים, מחשש שהכהן ישהה את השחיטה, כי למניעת חשש זה, די בכך שנאסור את הצמר בחיי הבכור, מכל מקום אין הצמר מותר במיתת הבכור בלא שחיטה, כי

כמותו בדף כ"ו, כי כן נשנה בבחירתא¹. וכן דייק רב נחמן בר יצחק ממשנתנו].

הכל מודים, שכשם שבחיי הבכור הצמר הנתלש ממנו אסור בהנאה, כך כשמת הבכור בלא שחיטה, אותו צמר שנתלש בחייו, איסורו בעינו עומד, ואינו ניתן במיתת הבכור, [ואף שלאחר מיתה, מודה עקביא בן מהללאל, שאין סיבה לאסור את הצמר הנתלש מחיים, מחשש שהכהן ישהה את השחיטה, כי למניעת חשש זה, די בכך שנאסור את הצמר בחיי הבכור, מכל מקום], הטעם לכך שלדברי הכל אין הצמר מותר במיתת הבכור, **כי כשהבכור מת, אפילו הצמר שמחובר בו נאסר**, ואם כן, מאחר שאפילו הצמר המחובר בו נאסר, אין להתיר את הצמר שכבר נגזז ממנו².

ומחלוקת עקביא בן מהללאל וחכמים היא כשנשחט הבכור אחר שנתלש ממנו הצמר:

דעת עקביא בן מהללאל – למניעת החשש שהכהן ישהה את שחיטת הבכור כדי להנות מצמרו, די בכך שנאסור את הצמר הנתלש בחיי הבכור בחייו בלבד, אבל **לאחר שחיטתו**, שאפילו הצמר המחובר בו מותר, יש להתיר גם את הצמר שכבר נתלש ממנו.

ודעת חכמים – למניעת החשש שהכהן ישהה את שחיטת הבכור כדי להנות מצמרו, לא די בכך שנאסור את הצמר

הוספות

¹ מסכת עדיות קרי בחירתא, שכל דבריהם העידו מפי הגדולים, והלכה כמותן. [רש"י קידושין נ"ד].

² אולי הטעם לכך, שאם במיתת הבכור היו מתירים את הצמר שנתלש ממנו בחייו, היו באים להתיר בטעות גם את הצמר המחובר בו, האסור מהתורה.

שדה שאבד בה קבר ואחר כך

נמצא בה קבר בלא שיחפשו בכולה

לדעת רבי – שדה שאבד בה קבר, כלומר, שידוע שנקבר שם אדם, ולא ידוע היכן בדיוק, והלכו וחיפשו בה, וקודם שחיפשו בכולה, נמצא בה קבר, **מן הסתם, הקבר הנמצא הוא הקבר הידוע שאבד בה, ומאחר שנמצא כל השדה טהורה.**

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – אף כשנמצא בה קבר, **עדיין יש להמשיך ולבדוק את כולה, שמא קבר זה הנמצא, קבר אחר הוא, ואינו הקבר הידוע שאבד בשדה, ורק כשיבדקו את כל השדה, יוכלו לטהר את כולה.**

בעלי מומים אוסרים בכל

שהו ורבי יוסי אומר יבוקר

באו בגמרא שלושה ביאורים של אמוראים, לבאר מחלוקת זו של תנא קמא ורבי יוסי.

א. [ביאור רב נחמן אמר רבה בר אבונה] **נחלקו**

במחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי שבסוגיתנו.

תנא קמא [הוא רבי יהודה] ורבי יוסי, **נחלקו, מה הדין, כשנתערבה גיזת צמר של בכור, בגיזת צמר חולין.**

דעת תנא קמא כדעת רבי יהודה – לדעת חכמים החולקים על עקביא בן מהללאל, **צמר שנתלש מבכור בחייו, אסור לעולם, בין אם אחר כך מת הבכור, ובין אם אחר**

כשהבכור מת, אפילו הצמר שמחובר בו נאסר, ואם כן, מאחר שאפילו הצמר המחובר בו נאסר, אין להתיר את הצמר שכבר נגזז ממנו.

[כן מסקנת הסוגיה, שגם לדברי רבי יוסי, כל היתר הצמר שנתלש בחיי הבכור, הוא רק כשנתלש אחר שהתירו חכם. אולם מתחילה המקשן רצה לומר, שלדברי רבי יוסי, גם מה שנתלש קודם התרת החכם מותר, ובלבד שנתלש אחר נפילת המום בפועל, ובזה הוא חולק עם תנא קמא].

שדה שאבד בה קבר

וחיפשו בכולה ולא נמצא

לדעת רבי מאיר – שדה שאבד בה קבר, כלומר, שידוע שנקבר שם אדם, ולא ידוע היכן בדיוק, והלכו וחיפשו בה, **כל זמן שלא נמצא קבר, כל השדה בחזקת טומאה, ואפילו בדקו את כולה, ולא מצאו בה טומאה, כי מאחר שידוע שנקבר שם מת, כל זמן שלא נמצא, כל השדה בחזקת טומאה.**

ולדעת חכמים – **אם חפרו את כל השדה, עד הסלעים שמתחת הקרקע, או עד הקרקע הקשה שודאי לא נחפרה, די בכך, כי במקומות הקשים הללו בוודאי אין המת קבור, ובכל מקום שיתכן שנקבר, חיפשו ולא מצאו, ואם כן שוב אין להסתפק בשדה זו שום טומאה, ואפילו לא נמצא המת שנקבר שם, כל השדה טהורה.**

בעלת מום, יש להסתפק בכל הבהמות, שמא יש בהן מום, וכעת אינו ניכר, ולכן כולן אסורות למזבח.

ודעת רבי יוסי כדעת חכמים לעניין טומאה, [שכל טומאה שאבדה, אם חפשו בכל מקום שיכולה להיות, ולא נמצאת, אין להסתפק שהיא עדיין כאן] – וכשנתערבה בהמה אחת בעלת מום באלף בהמות תמימות, **אם יבדקו את כל הבהמות, ולא ימצאו באף אחת מהן מום, כולן בחזקת תמימות וכשרות למזבח.**

[ורבי אסי דחה ביאור זה, כי לדעתו, אף שלדברי חכמים, כשאבד קבר בשדה, די בבדיקת כולה כדי לטהרה, אף אם לא ימצא בשדה שום קבר, אין זה אלא כשאבד קבר בשדה, ויתכן שבא עורב ונטל את הגויה, ולכן לא נמצא הקבר, אבל כשנתערבה בהמה בעלת מום באחרות, לא יתכן שעבר ממנה המום, ולכן מודים חכמים שעד שלא תימצא, ודאי יש כאן בהמה בעלת מום, וכל הבהמות אסורות למזבח. אולם רבי חייא בר אבא אמר, שגם בזה נחלקו חכמים, כי יתכן, שבהמה זו שהיה בה מום, טעו לחשוב שהיה בה מום קבוע, ובאמת היה בה מום עובר, ועבר המום, ולכן לא נמצאת עתה בהמה בעלת מום, ומאחר שבדק את כולם ואין באחת מום כולן מותרות].

ג. [ביאור רבי אסי אמר רבי יוחנן] נחלקו כעין מחלוקת רבי ורבן שמעון בן גמליאל לעניין טומאה שאבדה.

תנא קמא ורבי יוסי נחלקו, מה הדין כשנתערבה בהמה אחת בעלת מום באלף

כך נשחט הבכור, ולכן, גיזה זו שנתערבה בגיזות צמר של חולין, מאחר שהיא אסורה לעולם, מספק היא אוסרת את כל הגיזות¹.

ודעת רבי יוסי כפי שנתבאר – לדעת חכמים החולקים על עקביא בן מהללאל, צמר שנתלש מבכור בעל מום בחייו, מותר אחר שחיטתו, ולכן יש תקנה לגיזה זו, אם יתברר, שקודם שנתלשה, כבר נחשב הבכור לבעל מום, ולכן יש לברר, אם כבר נחשב לבעל מום קודם התלישה, ואם יתברר שבאמת כך היה, כל הגיזות מותרות.

[וכשעלה רבין מבבל לארץ ישראל, ואמר ביאור זה לפני רבי ירמיה, אמר על כך רבי ירמיה, בבלי טפסאי [=בבלים טפסים], משום דיתבי בארעא דחשוכא, אמרי שמעתא דמחשכן [=מפני שיושבים בארץ חשוכה אומרים שמועות חשוכות]].

ב. [ביאור רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן] נחלקו כעין מחלוקת רבי מאיר וחכמים לעניין טומאה שאבדה.

תנא קמא ורבי יוסי נחלקו, מה הדין כשנתערבה בהמה אחת בעלת מום באלף בהמות תמימות, ובדקו את כולן, ולא נמצאת אחת מהן בעלת מום.

דעת תנא קמא כדעת רבי מאיר לעניין טומאה, [שכל טומאה שאבדה, הרי היא בחזקתה עד שתימצא] – וכשנתערבה בהמה אחת בעלת מום באלף בהמות תמימות, כל זמן שלא נמצאת בהמה אחת

הוספות

¹ ולא נתבאר כאן בסוגיה, למה לא תיבטל ברוב.

נחלקו חכמים, כי גם בבהמות המומים שכיחים מחמת שנוגחות זו את זו.

בהמות תמימות, ובדקו מקצתן, ונמצאת אחת מהן בעלת מום.

דף כו

יש אופן שבו מודה רבי יהודה שגם לדעת חכמים צמר שנתלש מהבכור בחייו מותר אחר שחיטתו

לעיל נתבאר, שלדעת רבי יהודה, חכמים אומרים, שאף שבשעת שחיטת הבכור, הצמר שמחובר בו, נותר בהנאה, צמר שנתלש ממנו קודם לכן, בעודו חי, באיסורו עומד.

אמנם כל זה כשניכר שהצמר התלוש נתלש מחיים, כגון שהוסר לגמרי מגוף הבהמה מחיים, אבל כשאין הדבר ניכר, כגון שנתלש צמר מחיים, ועודו מסובך בשאר הצמר המחובר לגוף, ונראה כחלק ממנו, כשנשחט הבכור, והותר הצמר המחובר בו, הותר גם הצמר הזה, הנראה כמחובר בו.

ונחלקו אמוראים, מהו השיעור שיהא הצמר התלוש נראה כמופרד משאר הגיזה, להיאסר גם אחר השחיטה:

לדעת רבי אלעזר אמר ריש לקיש – אחר השחיטה, כשגזזו את כל הצמר שהיה מחובר בשעת השחיטה, והסירו עמו את מה שהיה תלוש קודם לכן ומסובך עמו, בודקים את מה שהיה תלוש קודם לכן, וכל גיזה שעיקרה הפוך כלפי ראשה, הרי זו

דעת תנא קמא כדעת רבן שמעון בן גמליאל לעניין טומאה, [שכל מקום שאבדה טומאה אף אם נמצאת יש לחפש בכל המקום שיכלה הטומאה להיאבד שמה זו שנמצאת אינה זו שאבדה] – וכשתערבה בהמה אחת בעלת מום באלף בהמות תמימות, אף אם נמצאת בהמה אחת בעלת מום, עדיין יש להסתפק בכל הבהמות שלא נבדקו, שמה זו שנמצאת אינה זו שנתערבה, ועדיין מעורבת בהן עוד בהמה בעלת מום, ולכן כולן אסורות עד שיבדקו.

ודעת רבי יוסי כדעת רבי לעניין טומאה, [שכל מקום שאבדה טומאה ונמצאת בידוע שזו שנמצא היא שאבדה] – וכשתערבה בהמה אחת בעלת מום באלף בהמות תמימות, מאחר שנמצאת בהמה אחת בעלת מום, שוב אין להסתפק בכל הבהמות, שמה זו שנמצאת אינה זו שנתערבה ועדיין מעורבת בהן עוד בהמה בעלת מום, ולכן כולן מותרות למזבח.

[ורבי חייא בר אבא דחה ביאור זה, כי לדעתו, אף שלדברי רבן שמעון בן גמליאל, כשאבד קבר בשדה, ונמצא קבר עדיין יש לחוש שאין זה הקבר שאבד, אין זה אלא כשאבד קבר בשדה, שרגילים לקבור בה בני אדם ולכן יש לחוש שכשם שהיה בה את הקבר שאבד כך היו בה עוד קברים ולכן צריך לבדוק את כולה, אבל כשתערבה בהמה בעלת מום באחרות, מאחר שנמצאת אחת בעלת מום מסתבר שזו היא שאבדה כי אין זה שכיח שיהיו עוד בהמות בעלות מום. אולם רבי אסי אמר, שגם בזה

אסורה, כלומר כל גיזה שמקופלת לשנים, ואמצעה מחובר לשאר הצמר, ושני ראשיה כלפי חוץ, אינה נראית כשאר הגיזה, והרי זו אסורה.

ולדעת רבי נתן בר אושעיא – כשבדקים את מה שהיה תלוש קודם לכן, **כל שאינו מתמעך עם שאר הגיזה, הרי זה אסור**, כלומר כל גיזות שנראות בולטות משאר הגיזה ניכר שהיו תלושות קודם לכן ואסורות. [אולם לדעת ריש לקיש אין הדבר כן כי גם הרבה גיזות שהיו מחוברות מחיים יהיו בולטות משאר הגיזה, לפי שאי אפשר לגיזה בלא נימין המדולדלות, שאינן שוות לשאר הגיזה.

חטאת או אשם, מאחר שבאה לכפרה, אין לחוש שהבעלים ישהו אותה כדי להנות מצמרה, כי רצונם להתכפר, ולכן **לא אסרו חכמים את הצמר הנושר ממנה**¹.

ולעניין הצמר הנושר מבהמה העומדת לקרבן עולה, נסתפק רבי ינאי, האם אסורו חכמים, כדי שלא ישהו אותה הבעלים מהקרבה, שכן עיקרה אינו בא לכפרה, ויש לחוש לכך, או מאחר שגם עולה מכפרת על ביטול מצוות עשה, אין לחוש לכך שהבעלים ישהו אותה מהקרבה כדי להנות מצמרה, ולא אסרו אותו חכמים.

סליק פרק הלוקה בהמה

צמר שנתלש מבהמות העומדות להקרבה

לעיל בדף כ"ה נתבאר, שצמר הנתלש מבכור תם העומד להקרבה, אף שמדין תורה מותר הוא בהנאה, **חכמים אסרוהו לעולם**, כי אם היה מותר בהנאה, היה מקום לחוש, שמא הכהן ישהה את הבכור ברשותו, כדי להנות מהצמר הנושר ממנו, ולא ימהר להביאו להקרבה, ובתוך כך ייפול בו מום, ונמצא שהופקע הבכור מהמזבח, על ידי שהיית הכהן, שנגרמה מהיתר הנאת הצמר, ולכן אסרו חכמים את הצמר הזה לעולם.

אמנם, כל זה בבכור, שאינו בא לכפרה, אבל צמר הנתלש מבהמה העומדת לקרבן

הוספות

¹ י"מ שהוא מותר אם אחר כך הוממה הבהמה ונפדית וי"מ שהוא מותר כשנשחטה הבהמה לשם קרבן אבל כל זמן שהבהמה עומדת להקרבה הצמר אסור. [עיין בתוס'].

פרק רביעי עד כמה

דף כו

עד כמה ישראל חייב לטפל בבכור

כבר נתבאר, שמי שנולד לו בכור בהמה טהורה, מצווה לתת אותו לכהן, כשהוא תם, הוא קרב למזבח, [ובשרו נאכל כבשר שלמים], וכשהוא בעל מום, הוא נאכל במדינה, [כבשר חולין].

ומעיקר הדין, [כשאין הבכור עתיד להישחט מיד], ישראל שנולד אצלו הבכור, עליו מוטל לפרנסו ולגדלו, עד שיהא גדול קצת, ורק אחר כך יוכל לתת אותו לכהן.

< **לדעת תנא קמא – בהמה דקה, ישראל חייב לטפל בה שלושים יום** קודם שיתן אותה לכהן. **ובהמה גסה, ישראל חייב לטפל בה חמישים יום** קודם שיתן אותה לכהן.

- **מתחילה אמרו, שדין זה למד, ממה שנשמך כל הכתוב, "מלאכתך ודמעך לא תאחר בכור בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי", לכתוב "בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי" לְשֵׁךְ לְצֹאֲנֶךָ** שְׂבַעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ בְּיוֹם הַשְּׂמִינִי תִּתֵּנוּ לִי, שבכתוב הראשון נזכרו שני דברים, (א) "מלאכתך ודמעך לא תאחר", והכוונה לביכורים, שזמן הבאתם

הוא חמישים יום אחר גמר בישולם, שהתבואה מתבשלת בפסח, ואת הביכורים מביאים ממנה בשבועות. (ב) "בְּכֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי", וזמן הנתינה הזו, הוא שלושים יום, כמו שנאמר, "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה". וכשנסמך לו בכתוב השני "בְּכֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי" (א) לְשֵׁךְ (ב) לְצֹאֲנֶךָ, הרי זה מלמד, שהשיעור של הדבר הראשון בכתוב הראשון, הוא יהיה השיעור של הדבר הראשון בכתוב השני, ומכאן שזמן נתינת בכור שור שהוא בהמה גסה חמישים יום, כזמן הבאת הביכורים¹. והשיעור של הדבר השני בכתוב הראשון, הוא יהיה השיעור של הדבר השני בכתוב השני, ומכאן שזמן נתינת בכור צאן, שהוא בהמה דקה, שלושים יום, כזמן פדיון הבן. [אולם דחו זאת, כי מצד שני ניתן לומר, שזמן נתינת בכור שור יהיה כזמן נתינת פדיון הבן הסמוך לו והוא שלושים יום].

- **ולמסקנה, דין זה למד, ממה שנשמך הכתוב, "בְּכֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי" בלבד, לכתוב "בְּכֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי" לְשֵׁךְ לְצֹאֲנֶךָ**, שמשמיות זו יש ללמוד, שזמן נתינת בכור בהמה, [בין גסה ובין דקה], יהיה לכל הפחות כזמן פדיון הבן, שהוא שלושים יום אלא שללמד זאת, די היה לכתוב, "בְּכֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי". כן לְשֵׁךְ לְצֹאֲנֶךָ, **ומתוך שנאמר, "בְּכֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי" לְשֵׁךְ לְצֹאֲנֶךָ, לימד על בכור שור שיש בו עשיה נוספת, ולכן יש לישראל לטפל בו יותר משלושים יום, ואמרו**

הוספות

¹ דהיינו חמישים ימים, מיום הבאת העומר בפסח, שגמר זמן בישול התבואה, עד העצרת שמביאין שתי הלחם להתיר חדש במקדש. ואם תאמר, האי ביום חמישים הוא, ולא הוי כעין בכור בניך וצאנך תתן לי דלאחר שלשים. [תוס']. ויש לומר, שביכורי יחיד לא מיתו עד לאחר עצרת. [שיטמ"ק].

במדינה **מיד**, מאחר שאין הכהן עומד לטרוח בו, אלא לשוחטו מיד, מותר לתת לו את הבכור, אף קודם חלוף הזמן שיש לישראל לטפל בו, שכן לא נאסר לתת לכהן קודם לכן, אלא כשהכהן עומד לטרוח תחת ישראל, ונמצא כמקבל את הבכור בעבור שטורח תחת ישראל, אבל זה שלא יטרח בו, אלא ישחטנו מיד, **מותר לתת לו**.

אין לתת מתנות כהונה לווייה ועניים כשכר עבודתם

כהן המסייע לרעות בהמות, לא יתנו לו הבעלים שכר עבודתו, בכור שנולד בעדר, כי הבכור ראוי לכהן מדין תורה, ואינו שייך לבעלים, שיוכל לשלם בהם לכהן שכר עבודתו.

וכמו כן, כהן המסייע בבית המטבחים, לא יתן לו הטבח שכר עבודתו, זרוע לחיים וקיבה, כי אלו ראויים לכהן מדין תורה, ואינם שייכים לטבח, שיוכל לשלם בהם לכהן שכר עבודתו.

וכמו כן, כהנים לוויים ועניים המסייעים בבית הגרנות, לא יתן להם הבעלים שכר עבודתם, תרומות ומעשרות, כי אלו ראויים להם מדין תורה, [תרומה לכהן מעשר ראשון ולוי ומעשר עני לעני], ואינם שייכים לבעלים, שיוכלו לשלם בהם שכר עבודה. **והעובר על כך, ונותן להם תרומות**

חכמים את הדבר, שהזמן שיש לישראל לטפל בו עד שלא יהיה זקוק לטיפול מרובה, הוא חמישים יום, ורק אז יתנו לכהן.

< ולדעת רבי יוסי – בהמה דקה, ישראל חייב לטפל בה שלושה חודשים, והטעם לכך, כי טיפולה וטרחתה מרובה יותר, שכן שיניה דקות, ואינה יכולה לאכול עשב, [אלא בטורח גדול], ואם לא תהא עם האם, ותינק ממנה, תמות בנקל, ולכן יטפל בה ישראל שלושה חודשים.

וכל הזמן הזה שישראל מחויב לטפל בבכור, אם יאמר לו הכהן, תן לי את הבכור, ואני אטפל בו, הרי זה אסור, כי מאחר שחייב הטורח מוטל על ישראל, כשכהן טורח במקומו, ולאחר מכן מקבל את הבכור, הרי זה נראה שנוטל את הבכור בשכר שטרח לגדלו תחת ישראל, ודבר זה אסור לעשותו, כמו שיתבאר בעזה"י להלן, לענין כהן המסייע בבית הגרנות.¹

וכל האמור כאן, הוא, **כשאין הבכור עתיד להישחט מיד, כגון בכור תם בזמן הזה, שדינו להיקרב ואי אפשר, אבל כשניתן לשחוט את הבכור מיד, כגון בכור תם בזמן שבית המקדש קיים, שניתן להקריבו מיד, או בכור בעל מום אף בזמן הזה, שניתן לשוחטו מיד, בזה, אם יאמר הכהן, תן לי את הבכור [התם] ואקריבנו במקדש מיד, או תן לי את הבכור [בעל המום] ואשחטו**

הוספות

¹ יל"ע מה הדין כשישראל משלם לכהן על כך, האם בזה, מאחר שעל הטרחה הכהן מקבל שכר, אין הדבר נראה כנוטל את הבכור בשכר הטרחה. או שמפני מראית העין, או משום לא פלוג, בכל אופן אסור לתת לכהן את הבכור, לטרוח בו קודם הזמן.

דבר אחר שמקבל כנגדה, ואין זה כמשלם חובו מהתרומה, והוא, כשישראל אחר, שיש לו נכד כהן, נותן לו דבר מועט, כדי שזה יתן את התרומה לנכדו הכהן, שכן באופן הזה, אין הדבר נראה כאילו הבעלים של התרומה נותן אותה תמורת מה שקיבל, כי את התרומה הוא נותן לכהן, ומה שמקבל, הוא מקבל מישראל, [וגם אינו מקבל דבר בשווי התרומה, אלא דבר מועט].

ודווקא כשישראל אחר נותן לו דבר מועט, כדי שיתן את התרומה לנכדו הכהן, הדבר מותר, אבל לכהן אסור לתת לישראל דבר מועט, כדי לקבל את התרומה בעצמו, או כדי שהישראל יתן את התרומה לכהן אחר, והסיבה לכך, מאחר שהתרומה ראויה לכהן עצמו, כשהוא נותן לישראל דבר מועט כנגדה, הדבר נראה כאילו הכהן הזה, קונה את התרומה מישראל, ואין לישראל למכור לכהן את התרומה הראויה לו, אלא לתת לו חנם.

ומעשרות בשכרם, הרי זה מחלל את השם, שנאמר, "וְאַתֶּם סֹרְתֶם מִן הַדֶּרֶךְ הַכְּשִׁלְתֶּם רַבִּים בַּתּוֹרָה שֶׁחֲתַם בְּרִית ה' אִמְרָה יְצָאוֹת", ולא זו בלבד, אלא שגם יש בדבר זה חיוב מיתה¹, שנאמר, "וְאַתֶּם קָדַשְׁתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תִחַלְלוּ וְלֹא תָמוּתוּ". **והכמים רצו לקנוס את העושים כן, שיהיו חייבים לתת תרומות ומעשרות פעם נוספת, והסיבה שלא קנוסו, כי חששו, שאם יאמרו לבעלים לתת תרומות ומעשרות פעם נוספת, הבעלים יהיו סבורים, שחיוב זה חיוב גמור מן התורה, והתבואה עדיין טבל גמור, ויבואו להפריש ממנה גם על תבואה אחרת שהיא באמת טבל גמור, ונמצאים מפרישים מן הפטור על החיוב, כי מהתורה תבואה זו שכבר הפרישו ממנה תרומות ומעשרות כבר נעשית חולין, הפטורים ממעשרות, ואי אפשר להפריש ממנה על טבל אחר החייב בתרומות ומעשרות².**

דף כז

טובת הנאה מנתינת זרוע לחיים וקביה

לעיל נתבאר שמותר לישראל לתת לישראל אחר דבר מועט כדי שהמקבל יתן את תרומותיו לנכדו הכהן של נותן הדבר המועט.

ודווקא לעניין תרומה נאמר הדין הזה,

טובת הנאה מנתינת התרומה

נתבאר, שאסור לישראל לתת לכהן תרומה, כתשלום עבור עבודתו של הכהן.

אולם יש אופן, שבו מותר לישראל לתת את התרומה, אף שנראה כנותן אותה תמורת

הוספות

¹ לאו דוקא, דלא חשיב לה בפרק אלו הן הנשרפין, בהדי אלו שבמיתה, אלא קרוב הוא [לעון] מיתה. [תוס'].

² בכמה מקומות אמרין, תרומה ויחזור ויתרום, ולא גזרינן התם, [שמא יבוא להפריש מן הפטור על החיוב], כיון ש[בשאר מקומות], התרומה ראשונה [ניתנה] לכהן [בתורת תרומה], [ולכן], מידע ידע, דשניה דרבנן ... אבל כאן, סבור הוא שנתן [את הראשונה] לכהן בתורת שכר סיועו, [ולכן] אם יחייבוהו לתת פעם שניה יהיה סבור שראשונה לא היתה תרומה כלל] ... [תוס'].

ומעשרות אלא מתבואות [דגן תירוש ויצהר] של ארץ ישראל, וחכמים התקינו להפריש תרומות ומעשרות גם מתבואות חו"ל, אבל לא החמירו בהם כתרומות ארץ ישראל, ולהלן יתבאר בעזה"י, כמה דברים, שבהם תרומת חו"ל קלה מתרומת ארץ ישראל.

א. אין בה משום כהן המסייע בבית הגרנות.

לעיל נתבאר, שכהן המסייע בעבודה בבית הגרנות, לא יתן לו הבעלים תרומות כשכר עבודתו, כי אלו ראויים לו מדין תורה, ואינן שייכות לבעלים, שיוכלו לשלם בהן שכר העבודה.

ולדברי רבא, בדבר זה, תרומת חו"ל קלה מתרומת ארץ ישראל, וכהן המסייע בעבודה בבית הגרנות בחו"ל, הבעלים רשאים לתת לו שכר עבודתו, תרומה של התבואה².

וכן עשה רב חמא, שהיה נותן לשמשו הכהן תרומה בשכר עבודתו.

ב. בטלה ברוב.

תרומת ארץ ישראל שנתערבה בחולין, אינה בטלה בהם, אלא אם כן יש בחולין 100 חלקים כנגד התרומה, [כפי שנתבאר בדף כ"ב].

אבל אין לישראל לתת לישראל אחר דבר מועט, כדי שהמקבל יתן את מתנותיו [=זרוע לחיים וקייבה], לנכדו הכהן של נותן הדבר המועט.

והסיבה לחילוק בין תרומות למתנות היא, שהתרומות יש בהן קדושת הגוף, והכל יודעים שכשהבעלים שלהם מקבל דבר מועט, כדי לתת אותן לכהן מסוים, אין הדבר נחשב כפדיון שלהן, ועדיין הן בקדושתן, וכשהכהן מקבל אותן, הוא נוהג בהן קדושת תרומה. אבל מתנות אין בהם אלא קדושת דמים, והיא קדושה הראויה לפקוע מהם, [שכן מתנות שניתנו לכהן, יש לכהן לאוכלם דרך גדולה, כגון צלי ובחרדל, אולם מאחר שאין בהם אלא קדושת דמים, הכהן רשאי למוכרם לישראל, ושוב אין הישראל צריך לנהוג בהם כמתנות, ורשאי לאוכלם כשאר חולין], ולכן היה מקום לחוש, שכשהבעלים מקבל דבר מועט, כדי לתת את המתנות לכהן מסוים, היו טועים לומר, שבכך המתנות נחשבות כמי שנפדו, ומעתה כשהכהן יקבל אותם, לא ינהג בהם כמתנות, לאוכלם דרך גדולה, ולכן אסרו לבעלים של המתנות לקבל דבר מועט כנגדם¹.

דברים שהקלו בתרומת חו"ל

מדין תורה, אין חיוב להפריש תרומות

הוספות

¹ ולכאורה על פי הסברא הנ"ל, דין בכור כדין תרומה, שכן בשניהם יש קדושת הגוף, ולא יטעו לומר שפקעה מהם הקדושה. ולכאורה גם דין מעשרות כן, שכן במעשרות אין שום קדושה, ונאכלים בכל אופן כחולין גמורים, ואם כן אין כאן בית מיחוש. ויל"ע בדבר. [ורש"י לא פירש דין בכור. אבל דין מעשרות פירש, שמותרת בהן נתינת דבר מועט]. העירוני שרש"י כן פירש דין בכור.

² והוא הדין שרשאים לתת לו תרומת חו"ל, כשהייבים לו ממון מחמת שאר דברים.

ג. אוכל והולך ואחר כך מפריש.

תבואת ארץ ישראל, כל זמן שלא הפרישו ממנה את כל התרומות והמעשרות נקראת טבל, ואסורה באכילה.

ולדברי שמואל, בדבר זה תבואת חו"ל קלה מתבואת ארץ ישראל, והיא מותרת באכילה גם קודם הפרשת התרומות והמעשרות, אלא שמחויב להפריש מהתבואה, ולכן, אם ירצה, יאכל תחילה מהתבואה, ואחר כך יפריש ממנה תרומות ומעשרות.²

ד. יש [כהנים] טמאים המותרים לאוכלה.

תרומת ארץ ישראל אסורה באכילה לכל הטמאים, וכהן טמא בכל טומאה שהיא, האוכל אותה, חייב מיתה בידי שמים, שנאמר, "וְשִׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשָּׂאוּ עָלֵי חֻטָּא וּמִיתָ בּוֹ כִּי יִחְלְלֶהוּ".

ולדברי שמואל, בדבר זה תבואת חו"ל קלה מתבואת ארץ ישראל, ואינה אסורה באכילה לכל הטמאים, אלא לאלו שטומאתם יוצאת מגופם, כגון זב וזבה ונידה ובעל קרי, אבל הטמאים מחמת מגע בטומאה, כגון טמא מת, מותרים באכילת תרומת חו"ל.

ולדברי רב עמרם אמר רב, וכן לדברי מר

ולדברי שמואל, בדבר זה, תרומת חו"ל קלה מתרומת ארץ ישראל, וכל תערובת של חולין ותרומה, שהחולין מרובים על התרומה, התרומה בטלה בתערובת, אפילו אין בחולין אלא שני חלקים כנגד התרומה. [רש"י מפרש, שמאחר שרוב התערובת חולין, הכל מותר באכילה, בין לזרים האסורים בתרומה, ובין לכהנים טמאים האסורים בתרומה].¹

ומתוך דברי שמואל, אין ללמוד אלא שבדיעבד, אם נתערבה תרומה בחולין, היא בטלה בהם כשהיא מיעוט. אולם רבה [שהיה כהן], לימד, שמוותר לעשות כן לכתחילה, וכך היה עושה, מבטל תרומה ברוב חולין, ואוכל בימי טומאתו. וכן עשה רב הונא בריה דרב יהושע, שכשנזדמן לו יין של תרומת חו"ל, היה מערב מידה אחת ממנו, עם שתי מידות של יין חולין, ונעשה הכל כחולין, ונוטל ממנו מידה אחת, ושותה, ומניח שתי מידות שדינן כחולין, ומעתה, בכל פעם ופעם שנזדמן לו יין של תרומת חו"ל, היה מערב באותן שתי מידות, ומבטלו בהן, וחוזר ונוטל משם מידה אחת, ושותה, וכך ביטל כל יין תרומת חו"ל שנזדמן לו, על ידי שתי מידות של יין חולין גמור שהיו לו מתחילה.

הוספות

¹ אולם התוס' כתבו: להתירה לכהן טמא קאמר ... ולא כמו שפירש הקונטרס לאוכלה זר ... דבהדיא מוכח במנחות ... דאינה עולה לאכול לזרים אלא באחד ומאה. [ע"כ מהתוס'].
² מתוך פירוש רש"י מבואר, שרשאי לאכול תחילה את כל התבואה חוץ מהראוי להיות תרומה, וכשישאר רק הראוי להיות תרומה, יעשנו תרומה. ומתוך פירושו למדו התוס' דין נוסף בתבואת חו"ל, שתורמים אותה אף שלא מן המוקף, כלומר שלא מן הסמוך לה, שלא כתרומת ארץ ישראל, שאין תורמים אותה אלא על התבואה הצמודה לה. אולם התוס' כתבו, שמתוך הסוגיה אין ראיה לכך, כי יתכן לבאר דברי שמואל, שמוותר לאכול קודם שמפריש תרומה, ובלבד שמשיר תבואה כשיעור תרומה ועוד, ונמצא שכשבא להפריש התרומה, הוא מפריש אותה על התבואה שנשארה עמה, כשהיא צמודה לה.

נדה מפרישה חלה בחו"ל

נתבאר, שתרומת חו"ל אינה צריכה שמירה שלא טיטמא, וכשנטמאת, היא מותרת באכילה, ואין תרומת חו"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצאה מגופו. והוא הדין לחלה, שדינה כתרומה.

ולכן, אמר רבינא, שהנידה, אף על פי שהיא טמאה, ומטמאה אוכלים שנוגעת בהם, יכולה להפריש חלה בחו"ל, ואין החלה נאסרת לכהנים אף שטימאה אותה הנידה.

אלא מאחר שטומאת הנידה יוצאה מגופה, הנידה עצמה, [אף אם היא כהנת], אסורה לאכול את החלה הזו, ואין החלה מותרת, אלא לכהן שלא יצאה טומאה מגופו, כגון כהן קטן¹, שאף אם נטמא, לא נטמא בזיבה או קרי היוצאים מגופו.

ואם אין כהנים שאין טומאה יוצאת מגופם, ואין מי שיכול לאכול את החלה הזו, תקח אותה במסא², ותשליך לתנור להישרף, וכדי שלא ישכחו שיש לתת חלה לכהן, תקנו חכמים, שתפריש חלה אחרת⁴,

זוטרא אמר רב ששת, לא הקלו כל כך, להתיר אכילת תרומת חו"ל לטמאי מגע כטמא מת וטמא שרץ בלא טבילה, ורק בדבר זה הקלו עליהם, שמיד אחר הטבילה הם מותרים לאכול תרומה, ואינם צריכים להמתין לערב. [וכן נראה דעת רב נחמן, שענה לאותה אשה, שמאחר שבזמן הזה אין לטמא מת הזאה להיטהר על ידה לגמרי, כמו כן דיו בטבילה בלא הערב שמש]. ומכל מקום, מבואר בגמרא, שאין הלכה כמותם.

ה. אין צריך להיזהר לשומרה בטהרה.

תרומת ארץ ישראל יש לשמור עליה שלא טיטמא בשום טומאה, שנאמר "וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי", ואם נטמאת נאסרת באכילה.

ובדברים אלו תרומת חו"ל קלה מתרומת ארץ ישראל, ואין צריך לשמור עליה שלא טיטמא, וכל הטמאים מותרים לגעת בה ולטמאה, ואינה נאסרת בכך מאכילה.

הוספות

¹ כן משמע מפרוש רש"י, שאין הכוונה בדווקא לכהן קטן, אלא לכל כהן שהוא כקטן, שאין טומאה יוצאה מגופו. אולם התוס' כתבו: יש קצת תימה אמאי נקט כהן קטן, והלא אפילו גדול יכול לאוכלה אחר שטובל וטהר מקריו. ואי משום טורח טבילה, והלא גם בארץ ישראל טובלין לתרומה, וגם בבבל היו טובלים לתרומת חוצה לארץ ... ונראה לר"י מתוך כך, דאין לחלה זו שיעור, ולפי שדבר מועט הוא, נותנה לכהן קטן ... [ע"כ מתוס'].
² רש"י פירש שהכוונה לשפד ותוס' פירשו שהכוונה למרדע.

³ פירש בקונטרס, דכמה דאפשר לאזדחורי מליגע בה, מאחר שקרא עליה שם, מיזדהר. וקשיא לפירושו, דהא בנגיעה אמרו דלית לך בה, ולגמרי שרי ליגע. אלא נקט ריש מסא, לפי שדרך להפך בו גחלים ועצים ... ויכול להכניס יפה החלה בתנור בתוך האור. [תוס'].
⁴ משמע שלא החמירו [בחו"ל] להפריש חלה שניה, אלא היכא דליכא כהן קטן, ולא כהנוה מקומות דקתני במסכת חלה, שלעולם מפרישין שתי חלות, אחת לאור ואחת לכהן, דאזותן מקומות [שמפרישים תמיד שתי חלות], קרובין לארץ ישראל, ומתחזיא חלה דידהו כחלת הארץ טמאה, וטעונה שריפה, דגזרו עליה שלא לאוכלה אפילו כהן טהור גמור, מחמת שהיא טמאה, ולכך מפרישין לעולם של אור, וחלה שניה שלא תשתכח תורת חלה ... אבל כאן בבבל, שזה רחוק מארץ ישראל, ולא מתחזיא חלה דידהו כחלת הארץ טמאה, ולא גזרו עליו שום איסור מחמת טומאה עצמה, ולכך התירוה גם לכהן טמא, כיון

הבכור נאכל בתוך שנתו

יש לאכול את הבכור בשנה הראשונה לחייו בין כשהוא תם שדינו להיקרב והוא נאכל בירושלים כשלמים ובין כשהוא בעל מום ונשחט ונאכל במדינה כחולין.

ולדברי הכל, שנה זו לא נמנית לשנות העולם, אלא **לשנותיו שלו**, כלומר שנים עשר חודש מיום שנולד. ונחלקו חכמים מניין למדו זאת.

לדעת רב יהודה אמר רב – דין זה למד מהכתוב, "לפני ה' אֶלְקִידָה תֹאכְלֶנּוּ שְׁנֵה בְשָׁנָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶתָּה וּבֵיתְךָ. וְכִי יִהְיֶה בּוֹ מוֹם..."¹ שלדעתו, משמעות הכתוב "שְׁנֵה בְשָׁנָה" היא **שנה הנכנסת בתוך שנה אחרת**, וזו היא שנה הנמנית מיום לידתו, שהיא נכנסת משנה זו לשנות העולם, לתוך שנה הבאה לשנות העולם, [אבל אם לעולם היה צריך לאוכלו בשנה שנולד לשנות העולם, כלומר יאכל עד תשרי הבא, לעולם אין לו שנה הנכנסת לשנה אחרת].

ולדעת תנא דבי רב – דין זה למד בבנין אב משאר קדשים, שדינם לבוא בני שנה אחת, ונאמר בהם, "כָּבֵשׁ בֶּן שָׁנָתוֹ", ללמד, שהכוונה לשנה שלו, ולא לשנות העולם, והוא הדין לשאר דברים שדינם לבוא בתוך שנה, כבכור, שהכוונה לשנה שלו, ולא

והיא קלה מן הראשונה, ומותרת באכילה אף לכהן גדול².

רב נחמן ורב עמרם ורמי

בר חמא הפליגו יחדיו בספינה

רב נחמן ורב עמרם ורמי בר חמא הפליגו יחדיו בספינה, וארע שבשעה שנפנה רב עמרם לנקביו, באה לפנייהם אשה לשאול הלכה.

רב נחמן רצה להשיב לה מיד. אולם רמי בר חמא אמר, שיש לחוש לכבוד רב עמרם, ולא להורות עד שיבוא.

[במדבר י"ח י"ז-י"ח] "אֶף בְּכֹר שׁוֹר אוֹ בְּכֹר כֶּשֶׁב אוֹ בְּכֹר עֶז לא תִּפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת דְּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבֵם תִּקְטִיר אֲשֶׁה לַרִּיחַ נִיחַח לַה'. וּבִשְׂרָם יִהְיֶה לָךְ כִּפְזָה הַתְּנוּפָה וּכְשׂוֹק הַיָּמִין לָךְ יִהְיֶה"

[דברים ט"ו י"ט-כ"ג] "כָּל הַבְּכֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בַּבֶּקֶר וּבַצֹּאֵן הַזֶּכֶר תִּקְדִּישׁ לַה' אֶלְקִידָה לֹא תַעֲבֹד בַּבְּכֹר שׁוֹרָךְ וְלֹא תִגֹּז בְּכֹר צֹאֲנֶךָ. לִפְנֵי ה' אֶלְקִידָה תֹאכְלֶנּוּ שְׁנֵה בְשָׁנָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶתָּה וּבֵיתְךָ. וְכִי יִהְיֶה בּוֹ מוֹם פֶּסֶח אוֹ עֹר כָּל מוֹם רָע לֹא תִזְבְּחֶנּוּ לַה' אֶלְקִידָה. בִּשְׂעָרֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטֶּמֶא וְהַטְהֹר יִחַדוּ כַּצִּי וְכֹאֵל. רַק אֶת דָּמּוֹ לֹא תֹאכַל עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כְּמִים"

הוספות

דלא יוצאה עליו מגופו, וגם התירו לבטל ברוב, והשניה אוכל כהן גדול, אפילו זב, דלא מפליג הכא כלל ... ויש פירושים שמונה בהם, דהך חלה אחריית דהכא אין קורא עליה שם חלה, דלית ליה תורת חלה, ומסתברא דאינה מדמעת ... ונראה לרבי, דבין הכא ובין התם, אף במקום שהחמירו להפריש חלה שניה, לא החמירו להפריש שתי תרומות, דהא לא מצריך במשנה להפריש שנים, אלא בחלות. ויש ליתן טעם, שבחלה יש יותר לחוש שלא תשתכח, משום דשייכא בכל אדם המגלגל עסתו, אבל תרומה, אין רגילין בה אלא בעלי קרקעות, וממרחי תבואות. [תוס'].

¹ פירש רש"י, כהן שהגיע לכלל מצוות. ולא זכיתי להבין זאת, הלא לפי הסוגיה היה צריך לפרש, שהכוונה אף לכהן שטומאה יוצאה מגופו. ויל"ע בדבר.

לשנה של שנות העולם.

והוא נאכל ליום ולילה, אלא מאחר שנאמר בכתוב "יְהִיָּה" פעם נוספת, הרי זה מלמד על הויה נוספת בבכור, כלומר, להוסיף לו יום אחד לאכילתו, ומכאן, [=מההיקש, ומהמילה "יְהִיָּה"], יש ללמוד, שהבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד.

דף כח

בכור בעל מום ניתן לכהן

אף שלא מצינו בכל התורה כולה, שבכור בעל מום ניתן לכהן¹, הכל מודים בכך שהוא ניתן לכהן, אבל נחלקו מניין הדבר למד.

לדעת תנא דבי רב – דין זה למד, מתוך כך שנכפלה הויה בכתוב, "וּבְשָׂרָם יְהִיָּה לָךְ פְּחֻזָּה הַתְּנוּפָה וּכְשֹׁק הִמְיָן לָךְ יְהִיָּה", ללמד שבין כשהוא תם ובין כשהוא בעל מום הוא ניתן לכהן.

ולדעת רב יהודה אמר רב – דין זה למד, ממה שנאמר הכתוב הזה בלשון רבים, "וּבְשָׂרָם יְהִיָּה לָךְ", ללמד שבין תם ובין בעל מום ניתנים לכהן.

עד כמה מותר להשהות את הבכור

לעיל בדף כ"ז נתבאר, שבכור תם יש

בכור תם שקרב למזבח

נאכל לשני ימים ולילה אחד

לדברי הכל, זמן אכילת בשר בכור תם הקרב למזבח, הוא שני ימים ולילה אחד, [כלומר מיום הקרבנו עד סוף היום שאחרי ההקרבה], ונחלקו חכמים מניין למדו זאת.

לדעת תנא דבי רב – דין זה למד מהכתוב, "וּתְאֲכַלְנּוּ שְׁנָה בְּשָׁנָה" שלדעתו, משמעות הכתוב היא שהבכור נאכל בשתי שנים, ויש ללמוד מכאן שלכל הפחות הכוונה לכך שיאכל יום אחד [אחרון] בשנה זו ויום אחד [ראשון] בשנה זו הרי כאן שני ימים ולילה אחד [שביניהם].

ולדעת רב יהודה אמר רב – דין זה למד מהכתוב "וּבְשָׂרָם יְהִיָּה לָךְ פְּחֻזָּה הַתְּנוּפָה וּכְשֹׁק הִמְיָן לָךְ יְהִיָּה", הבא להקיש את בשר הבכור לבשר קרבן שחזה ושוק שלו לכהן. מתחילה רצו לומר, שהכתוב מקיש את הבכור לשלמים, שחזה ושוק שלהם ניתנים לכהן, ומכאן, שכשם ששלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, כך הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד. אולם דחו זאת, ואמרו, שמההיקש אין ללמוד אלא שיהא הבכור נאכל ליום ולילה, כקרבן תודה, שחזה ושוק שלו ניתנים לכהנים,

¹ הוספות

¹ רש"י פירש שלא מצינו דין זה מפורש בתורה אבל יש ללמוד מהדרשות המבוארות למעלה. וכתבו על כך התוס': לפירושו יכול לומר כן בכל דרשות. ור"י מפרש דהכי קאמר, שלא מצינו לו בכל התורה כולה שיתן כיצא בזה, דחטאת ואשם שהם לכהן כשקריבין למזבח, אם הוממו שהמזבח מפסיד חלקו, מפסיד גם לכהן, אבל בכור, אפילו בעל מום דכהן הוא ... [ע"כ מהתוס'].

– שני שיעורים אלו שיעור אחד הוא, וכולו אמור לעניין בכור שנפל בו מום בתוך שנתו הראשונה, שמותר להשהותו עד שיהא בן שנה וחודש. [מתחילת הסוגיה היה נראה, שלסברא זו, באמת, מדין תורה, מותר להשהות את הבכור שנה אחת בלבד, שכן היא משמעות הכתוב, "תאכלנו שְׁנָה בְּשָׁנָה", שיהא נאכל בתוך שנתו, אבל תקנת חכמים היא, משום השבת אבדה, שאם הבעלים לא מצאו כהן³ לתת לחם את הבכור, לא ישחטוהו מיד, שמא יסריח, אלא ימתינו עד שלושים יום, אבל אחר כך לא ימתינו יותר, אלא ישחטו את הבכור, וימלחוהו⁴. אולם רבי אלעזר עצמו ביאר, שכל השיעור הזה הוא מהתורה, וכולו שווה, שלדעתו, הכתוב "תאכלנו שְׁנָה בְּשָׁנָה", משמעותו, שנה ועוד שנה, ומאחר ששלושים יום בשנה קרויים שנה, כוונת הכתוב לשנה אחת, ועוד שלושים יום⁵. אבל

להקריבו תוך שנתו הראשונה, אכן כל זה כשבית המקדש קיים, וניתן להקריבו, אבל בזמן שאי אפשר להקריבו, לא יוכל לשחטו אלא אחר שייפול בו מום [מעצמו, אבל אסור להטיל בו מום בכוונה], ולפיכך, פעמים הבכור שוהה כמה שנים עד שישחטוהו בהיתר¹, [ולהלן יתבאר בעזה"י, עד מתי מותר להשהותו אחר שנפל בו מום, כשנפל בו מום אחר השנה הראשונה].

וכמו כן התבאר לעיל בדף כ"ז, שגם בכור בעל מום, [שהיה בו מום בשנתו הראשונה], יש לשחטו בתוך שנתו הראשונה, אמנם לעניין זה נאמרו במשנתנו שני שיעורים (א) שנים עשר חודש. (ב) שלושים יום. ונאמרו בגמרא שני ביאורים היאך להעמיד שני שיעורים אלו².

לדעת רבי אלעזר ללשון שני [שדבריו נדחו]

הוספות

¹ מתוך פירוש רש"י נראה, שיש חידוש בכך שמותר להשהותו עד שייפול בו מום, ואפשר שהחידוש הוא, שרשאי לקיימו, ואין זקוק לכונסו לכיפה למות, ואינו כשאר קדשים שהקדש והחרים בזמן הזה, שכן דינם, לכונסו לכיפה וימותו ברבע. ומכל מקום, מתוך שנאמר הדבר בלשון היתר, ולא בלשון חובה, משמע, שאם היה רוצה לכונסו לכיפה, כונסו. אולם מעשים בכל יום, ששומרים אותם עד שייפול בהם מום, ואין עושים להם כן. והתוס' פירשו, שכל זמן שלא נפל בו מום, דין פשוט הוא שיש לקיימו, כי אי אפשר להקריבו, ומאחר שקדש מעצמו, חייבים לשומרו ולא לכונסו לכיפה, ומה שאמרו בגמרא, שרשאי לקיימו, הכוונה שאף אחר שנפל בו מום, אם אין חכם במקומו, אינו חייב להוליכו למקום רחוק שהחכם שם כדי שיתירו.
² מתוך פירוש רש"י נראה, שאם יש כהן לתת לו את הבכור, יתן לו מיד, [אחר שלושים יום או חמישים יום], והסוגיה מדברת באופן שהבעלים אינם מוצאים כהן לתת לו את הבכור, שאז יוכלו הבעלים להשהות את הבכור עד הזמן האמור כאן, אבל לאחר מכן ישחטוהו, אף על פי שלא מצאו כהן. ומתוך פירוש התוס' נראה, שאם אין כהן לתת לו את הבכור, הבעלים ישחו את הבכור עד שימצאו כהן לתת לו, ואפילו כמה שנים, והסוגיה מדברת כשהכהן קיבל את הבכור לרשותו, ואז הוא לא ישהה מלשחטו, אלא עד הזמן האמור בסוגיה.

³ כן הוא לפירוש רש"י, שהשהייה האמורה בסוגיה, היא ביד הבעלים. אולם התוס' פירשו, שהשהייה האמורה כאן היא ביד הכהן, ולו התירו לשהות שלושים יום משום השבת אבדה, שכן פעמים אינו צריך עכשיו לבשר, אבל כשהבכור ביד ישראל, ואינו מוצא כהן לתת לו, ימתין לעולם, ולא ישחט הבכור.

⁴ ולפי סברא זו, לא נאמרו שלושים יום בכל מקום, אלא כשלא נמצא כהן לתת לו.

⁵ לכאורה צ"ב, אם משמעות הכתוב לשנה ועוד שנה, למה לא יהא מותר להשהותו שתי שנים. ושמא יש לומר, שאם כוונת הכתוב לשתי שנים, היה צריך לכתוב "שתי שנים", ומתוך שחילק הכתוב כל שנה לעצמה, "שנה בשנה", משמע ששתי שנים אלו שונות זו מזו, האחת שנה שלמה ממש, והשנייה ימים הנחשבים כשנה. ויל"ע בדבר.

ראשונה ואילך, השיעור השני הוא המאוחר, כי הוא מסתיים חודש אחר נפילת המום, שזה אחר תום השנה הראשונה, והשיעור הראשון מסתיים בסוף השנה הראשונה, **ולכן מותר להשהות את הבכור עד סוף שלושים יום מנפילת המום,** אף שתמה כבר השנה הראשונה. [ונמצא שכשנפל בו המום אחר אחד עשר חודשים ראשונים דעה זו מקילה מהדעה הראשונה].

שחט את הבכור ואחר כך נמצא בו מום קבוע

לדעת רבי יהודה – אף שלכתחילה אין לשחוט את הבכור שנפל בו מום אלא אחר שיראה את המום לחכם ויתירנו, בדיעבד, אם שחטו בלא להראות מום שבו לחכם, ולאחר השחיטה הראה לחכם, ונמצא בו מום קבוע, שבוודאי היה בו קודם השחיטה, הרי זה מותר באכילה. ובכלל זה כשנמצא מום בגוף הבכור, [כגון אוזן פגומה], שכל המומים שנמצאו בגופו אחר השחיטה, בוודאי היו בו גם קודם לכן. חוץ ממום של דוקין שבעין הנמצא בו אחר השחיטה, כי פעמים רבות משתנה מראה של מום זה לאחר המיתה מקודם לכן, ויתכן שמה שנראה עתה כמום קבוע, באמת לא היה מום קבוע, ונשחט הבכור שלא כדין. ורק אם העידו עדים, שהיה

אחר הזמן הזה, שוב אסור להשהות את הבכור אפילו רגע אחד, ולכן אם נפל בו מום לאחר הזמן הזה, ישחט מיד בלא שום שהיה.

ולדעת רבי אלעזר ללשון ראשון, [שמבואר בברייתא כמותו] – שני שיעורים אלו, כל אחד עומד לעצמו, ולעולם מותר לשהות את שחיטת הבכור עד שיעברו שני השיעורים הללו. (א) שיעור אחד הוא שנים עשר חודש ראשונים של חיי הבכור, והוא למד מהכתוב "תאכלנו שְׁנָה בְּשָׁנָה", שמשמעותו, שיהא הבכור נאכל בתוך שנתו עד סוף השנה. (ב) שיעור שני הוא שלושים יום משעת נפילת המום בבכור, ואותו תקנו חכמים משום השבת אבדה, שאם הבעלים לא מצאו כהן¹ לתת להם את הבכור, מיד אחר נפילת המום, לא ישחטוהו מיד, שמא יסריח, אלא ימתינו עד שלושים יום אחר נפילת המום. ומעתה כשנפל המום בבכור בשנתו הראשונה באחד עשר חודשים ראשונים שבה, השיעור הראשון הוא המאוחר, כי הוא מסתיים בסוף שנים עשר חודש, והשיעור השני מסתיים חודש אחר נפילת המום, שזה קודם סוף שנים עשר חודש, ולכן באופן הזה, לעולם לא ישהה הבכור אלא עד סוף שנתו הראשונה. [ונמצא שכשנפל בו המום באחד עשר חודשים ראשונים דעה זו מחמירה מהדעה הראשונה]. וכשנפל המום בבכור מחודש שנים עשר של שנה

הוספות

¹ כן הוא לפירוש רש"י, שהשהייה האמורה בסוגיה, היא ביד הבעלים. אולם התוס' פירשו, שהשהייה האמורה כאן היא ביד הכהן, ולו התירו לשהות שלושים יום משום השבת אבדה, שכן פעמים אינו צריך עכשיו לבשר, אבל כשהבכור ביד ישראל, ואינו מוצא כהן לתת לו, ימתין לעולם, ולא ישחט הבכור.

בו מוס בדוקין שבעין, שלדברי הכל אין להתירו על ידי שיראה אותו מומחה לאחר מיתה].

ובכור זה, מאחר שבחייו לא עמד בוודאי להנאת כהן, שהרי לא היה כהן נהנה ממנו אלא אם כן היה נמצא בו מוס קבוע, ולעולם אין לדעת האם היה נמצא בו מוס קבוע, והכהן היה נהנה ממנו, או שהיה מת בלא מוס, ולא היה לכהן הנאה ממנו, ואם כן כשהכהן הפסיד את הבכור, על פי ראיית זה שאינו מומחה, אין זה הפסד ודאי, אלא ספק בלבד.

ומאחר שהדבר מוטל בספק², לא ישלם לכהן דמי בכור שלם, אלא, כשהפסידו בכור בהמה גסה, ישלם מחצה מדמיו, וכשהפסידו בכור בהמה דקה, ישלם רביע מדמיו.

והסיבה שתשלום בכור בהמה דקה מועט יותר, היא, משום גזרת מגדלי בהמה דקה.

- י"מ מאחר שבבהמה דקה יש טורח גדול בגידולה³, יותר מבהמה גסה, אם כן, אף אם היה הכהן נהנה ממנה לבסוף, [על ידי מוס קבוע שהיה נופל בה], מאחר שהיה מפסיד הרבה בטורח גידולה, לא היתה הנאתו גדולה כהנאה מבכור בהמה גסה, ולכן, כשהפסיד הכהן בכור בהמה דקה, לא הפסיד כל כך, כמו הפסד בכור בהמה גסה.

מראה המוס הזה מחיים כמו עתה, הבכור ניתר על פיו.

ולדעת רבי מאיר – מאחר שכשנשחט הבכור מחמת מוס של דוקין שבעין, אין להתירו באכילה על פי ראיית חכם שלאחר מיתה, שמא נשתנה מראה המוס ממה שהיה, [ויתכן שמה שעתה נראה כמוס קבוע, קודם לכן היה נראה כמוס עובר], אף שבשאר מומים אין לחוש לכך שנשתנה המוס בשעת המיתה, מכל מקום, אם היו מתירים אותם על סמך ראייה שלאחר מיתה, היו עלולים לטעות ולהתיר גם על ידי מוס של דוקין שבעין שנראה אחר מיתה, וכדי שלא יבואו לטעות בדבר, תקנו חכמים שגם בשאר מומים, כל שלא נראה המוס לחכם קודם השחיטה, הרי זה יקבר, ואסור בהנאה, כשוחט בכור תם במדינה¹.

נשחט בכור שלא על פי מומחה

אין הבכור מותר להישחט במדינה, אלא כשיראה בו מומחה, מוס קבוע, אבל אם נשחט על פי ראיית מי שאינו מומחה, מאחר שלא התירו מומחה, הרי זה נידון כבכור שנשחט בלא מוס, שדינו לקבורה. [ובאופן שגם עתה אין דרך להתירו, כגון שהיה

הוספות

¹ ואומר רבי דאף על גב דאמרין בריש אף על פי דהלכה כרבי מאיר בגזירותיו, הך דהכא קרי ליה בסמוך קנסא דקא קניס רבי מאיר, ובשאלתות דרב אחאי פירש, דהלכה כמותו דוקא בגזירותיו, ולא בקנסא. [תוס'].

² ואף על פי, שפירש בקונטרס, משום דהוי ממון המוטל בספק ... לאו משום דתייתי כסומכוס [האומר כל ממון המוטל בספק חולקין], אלא תקנת חכמים בעלמא הוא. ואף על גב דאייירי בכל מוס, אפילו ידוע שיתירו מומחה על ידו, מכל מקום, חשיב ליה ספק קצת, דשמא לא מוזיק ליה מומחה, וגם לא פליג בין מוס ... ועוד יש לפרש, דהיינו טעמא דמשלם מחצה, ששיערו חכמים דאינו שוה יותר, כל זמן שעומד בספק, שעדיין לא הותר ... [תוס'].

³ שהחמירו חכמים שלא לגדלם ביישוב, ויש טורח להוליכה לחורשות חוץ ליישוב. [ע"פ תוס'].

הם פטורים מלשלם.

ב. אבל כשעשו מעשה בידים, לדברי הכל הם חייבים לשלם, כי הזיקו את הנפסד בידים.

ואלו האופנים שיתכן שהדיינים הזיקו את הנפסד בידיהם.

זיכה את החייב – שהיה למלווה משכון על ההלוואה, ונטלו ממנו את המשכון, לזכות את הלווה מההלוואה.

חייב את הזכאי – שנטלו ממון מהזכאי, ונתנו לתובע שלא כדין.

טימא את הטהור – נטלו שרץ, וזרקו על הטהרות שפסקו עליהן בטעות שהם טמאים, ובכך טמאו אותם באמת.

טיהר את הטמא – שנטלו פירות שטיהרו בטעות, וערבו אותם עם פירות טהורים אחרים, ומעתה, אם היו הטהורים מועטים, בטלו הטהורים בטמאים, ונטמאו, וזה הוא הנזק שבא מחמת שטיהרו את הטמא.

אופן שבו בטל הדין ולכן גם דיינים

שאינם מומחים פטורים מלשלם על

הוראת טעות

כל המבואר לעיל הוא כשטעו הדיינים

- וי"מ שהסיבה שאמרו שתשלומי בכור בהמה דקה מועטים, כי המגדל בהמה דקה עובר על תקנת חכמים, שלא לגדל בהמה דקה בארץ ישראל, ולכן קנסוהו שלא יקבל אלא רביע¹.

זיכה את החייב. חייב את הזכאי.

טימא את הטהור. טיהר את הטמא

בעלי דין שקבלו עליהם דיינים לדונם, אפילו לא היו אותם דיינים מומחים, על בעלי הדין לקיים את הפסק, ואפילו היה מוטעה, [אלא אם כן טעו בדבר משנה], ולכן, כשהדיינים זיכו את החייב, או חייבו את הזכאי, או טימאו את הטהור, או טיהרו את הטמא מה שפסקו יתקיים.

וכשהיו הדיינים מומחים, הרי אלו פטורים מלשלם לניזק מה שהפסיד על פיהם, כי מאחר שהם מומחים, מותר להם לדון, אבל כשלא היו הדיינים מומחים, כך דינם:

א. כשלא עשו מעשה בידים, אלא רק הורו לבעלי הדין לעשות, נמצא שלא הזיקו לנפסד בידים, אלא רק גרמו לו הפסד, ובוזה, דעת רבי מאיר שהם חייבים לשלם, כי לדעתו גם המזיק בגרמי חייב לשלם. ולדעת חכמים, מאחר שלא הזיקו בידים,

הוספות

¹ לכאורה אם הקנס היה לבעלים, שגידלו את הבהמה הדקה, הדבר מובן, שקנסו אותם שלא לקבל אלא רביע, אבל כאן ההפסד הוא לכהן, וכהן זה מה פשע בכך שקיבל בכור כדין מתנות כהונה. ושמה כוונת הפירוש הזה, לא שקנסו את הכהן שיקבל פחות, אלא שהקלו על המשלם לשלם פחות, כי אף שעשה שלא כדין, שהתיר לשחוט בכור בלא שיהא מומחה, מכל מקום מאחר שכל התשלום שלו הוא קנס, [כמבואר בהערה לעיל], ומאחר שעשה דבר טוב בכך שהורה לשחוט בהמה דקה, הקלו בקנס שלו, שלא ישלם אלא רביע. ויל"ע בדבר.

חמורי, תחת הפרה שהפסדתי לזה.

אמר לו רבי עקיבא, פטור אתה מלשלם משני טעמים. (א) טועה בדבר משנה אתה², וטועה בדבר משנה דינו בטל, ופטור מלשלם. (ב) מומחה לבית דין אתה, ולכן אפילו היתה הטעות בשיקול הדעת, פטור אתה מלשלם.

שכר ראיית מומים

מומחה הבקי במומים, וראוי לקבוע שבכור הוא בעל מום, ולהתירו, אם נטל שכר על כך, אין בהיתרו כלום, ואין שוחטים את הבכור על פיו, כי יש לחוש שהתיר את הבכור כדי לקבל שכר על כך, אף שבאמת אין בו מום קבוע³.

דף כט

ורק מי שהוא חסיד כאילא שהיה דר ביבנה, התירו לו ליטול שכר על ראיית המומים, ובלבד שייטול שכר, בין אם יאמר תם ובין אם יאמר בעל מום, וכשיאמר תם ויחזור ויראה אותה בהמה פעם שניה, לא ייטול שכר פעם שניה.

והסיבה שייטול שכר גם כשאומר תם ואינו מתיר ולא רק כשאומר בעל מום ומתיר כי אם היה נוטל שכר רק כשמתיר היו

בשיקול הדעת¹, בזה דינם דין אף על פי שטעו, [המומחה פטור מלשלם לניזק על פיו, ושאינו מומחה חייב לשלם לניזק על פיו].

אבל כשטעו בדבר משנה, כגון שהורה דיין על בהמה שניטל רחמה, שהיא טרפה, וטעה בכך, שכן משנה מפורשת היא, שניטל האם שלה אינה טרפה, מה שהורה אינה הוראה כלל, והוראתו בטלה, וחוזר ומורה שאינה טרפה, ולפיכך, אפילו דיין שאינו מומחה, אינו משלם לזה שניזק על פיו, כי דינו בטל ומבוטל.

ומעשה בפרה שניטלה האם [=רחם] שלה, והורה רבי טרפון שהיא טרפה, ויש להאכילה לכלבים.

ובא מעשה לפני חכמים ביבנה, והתירוה, שאמר תודוס הרופא, אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים, שאין חותכים האם שלה, בשביל שלא תלד, [מפני שפרות וחזירות שלהן מעולות מאד, ומוכרים אותן ביוקר, ורוצים שלא ילדו במלכות אחרת, כדי שיהיו צריכים להם, וחותכים האם שלה], ואינה מתה, ואם כן יש ללמוד מכך שאינה טרפה.

וכששמע רבי טרפון שטעה בהוראתו, אמר, הלכה חמורך טרפון, כלומר אצטרך לשלם

הוספות

¹ כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי, ולא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר, וסוגיית דעלמא כחד מינייהו, ואזיל האי ועבד כאידך. [רש"י].

² וכיון דאי קיימא פרה, הוה מצי למיחדר ביה, ולמשרייה, אישתכח דמה שאמר, לאו כלום הוא זה, וזה שהאכילה לכלבים, איהו הוא דאפסיד אנפשיה. [רש"י].

³ ואפשר שלרוב בני אדם, לא התירו לעשות אף באופן שהתירו לאילא, כלומר על ידי נטילת שכר, בין כשאומר תם, ובין כשאומר בעל מום, כי מי שאינו חסיד כאילא, יש לחוש, שאף שמקבל שכר גם כשאומר תם, מכל מקום ירצה לומר בעל מום שלא כדין, כדי שיצא לו שם של מתיר, ויקפצו הכל לשוכרו לראיית המומים. ויל"ע בדבר.

ואף זה שלמד בשכר, לא יאמר, כשם שלמדתי בשכר, כך אלמד אחרים בשכר, אלא גם הוא ילמד לאחרים בחינם, שנאמר, "אַמֶּת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר".

הנוטל שכר לדון

בכלל לימוד התורה שיש לעשותו בחינם, הוא לימוד הוראות ודינים, ולכן אסור לדיין ליטול שכר עבור הדין שהוא דן.³

וכל דיין הנוטל שכר כדי לדון, דיניו בטלים.⁴

הנוטל שכר להעיד

מבואר במשנתנו, שכל עד הנוטל שכר כדי להעיד, עדותו בטלה. [ומסתבר שהסיבה לכך, כי יש לחוש שמעיד בעבור השכר, אף שלא ראה].

הנוטל שכר על קידוש מי חטאת והזאתם לטהר כדי לטהר טמא מות מטומאתו, יש להזות

חושדים אותו שאומר בעל מום כי רוצה ליטול שכר אף שבאמת הוא תם.

והסיבה שייטול שכר רק פעם אחת אף שרואה פעם שניה כי אם היה נוטל שכר בכל פעם היו חושדים אותו שאומר תם אף על פי שבאמת הוא בעל מום כדי שיחזרו להראות לו פעם נוספת וייטול שכר פעם נוספת.¹

ללמוד וללמד בחנם

כך אמר משה לישראל, "רְאֵה לַמִּדְתִּי אֲתֶכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוִּי ה' אֱלֹקֵי לְעֹשֹׂת כֹּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ", וביאר רב יהודה אמר רב את דברי משה, שכך אמר, למדתי אתכם כמו שה' לימד אותי, כשם שהוא לימד אותי בחינם, כך אתם למדתם ממני בחינם, וכך תעשו, שתלמדו את תלמידים בחינם.²

ומכל מקום, מי שאינו מוצא רב שילמד אותו בחינם, ילמד אף בשכר, שנאמר, "אַמֶּת [=תורה] קָנָה".

הוספות

¹ ואם תאמר, אם כן מאחר שאינו נוטל על בהמה שכר אלא אחת, אף שחוזר ורואה כמה פעמים, כשאומר בעל מום, יחשדו אותו שבאמת הוא תם, ואומר בעל מום, כדי שלא יצטרך לטרוח לבדוק פעם נוספת. ויש לומר, שלא חייבוהו חכמים לראות פעם אחרת, אלא שאם ראה, אינו יכול ליטול עליו שכר פעם שניה. ועוד, דבזה לא יחשדוהו, שיתיר את האיסור כדי להנצל מטורח של פעם שניה, [כלומר כדי להרוויח טורח לא ישקר, מאחר שמקבל שכר, אבל כדי להרוויח שכר נוסף, ישקר]. [תוס'].

² ומה שנהגין עכשיו ללמוד תורה בשכר אם אין לו במה להתפרנס, שרי, ואפילו יש לו, אם הוא שכר בטילה דמוכח, שמניח כל עסקיו ומתן שלו, מסתברא דחשיב מוכח ... ועוד בקטנים שרי, מטעם שימור, ושכר פיסוק טעמים ... [תוס'].

³ ואם תאמר, "יושחד לא תקח", דכתב רחמנא, למה לי. ולאו פירכא היא, דתרי מילי נינהו ... דבתורת אגרא היינו שכר טרוח, ובתורת שוחד היינו להשתדל לדונו יפה ולהפוך בזכותה ... אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. [תוס'].

⁴ והא דתנן, מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שדיניו דין, מפרש בפרק בתרא דכתובות, באגר בטלה דלא מוכח, אבל אגר בטלה דמוכח, שרי, [כמבואר להלן]. [תוס']. ואין לתמוה על דיני גזירות שבירושלים שהיו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, דבלאו טעמא דאגר בטלה דמוכח שרי התם, כיון דכל עסקם היה על זה, ולא היו עוסקין בשום מלאכה, שעל כרחם צריכין להתפרנס. [תוס'].

המעשים הללו אבל אם מחמת עשיית המעשים הללו העושה מפסיד לעצמו יש לתת לו מה שהפסיד ואין זה נחשב כנוטל שכר בעבור המעשה.

ולכן, אם היה העושה כהן, והוצרך להיטמא כדי לעשות, כגון שאינו יכול ללכת לראות הבכור או לדון את הדין, אלא בדרך שיש בה טומאה, [ובאופן שרשאי להיטמא כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ומעתה עד שיטטהר לא יוכל לאכול ולשתות תרומה, ולא יוכל לסוך בתרומה, ונמצא מפסיד, שצריך לקנות חולין היקרים מהתרומה, בעל הבכור [או בעל הדין] נותן לו מאכל ומשקה וסיכה של חולין משלו, ואינו נחשב כמשלם לו שכר בעבור ראיית מום הבכור, או הדין, כי אינו אלא משלים לו מה שנפסד מחמתו.

וכן אם היה העושה זקן, רשאי לרכב על החמור של בעל הבכור, כדי להגיע לראותו אם יש בו מום, ובכך שמרכיבו אינו נחשב כמשלם לו בעבור ראיית הבכור, כי לא על העושה מוטלת טרחת הדרך, ודי בכך שאינו נוטל שכר על ראיית הבכור.

וכן אם מחמת העשייה [של ראיית הבכור או עשיית הדין], בטל העושה ממלאכתו, והפסיד את השכר שהיה מקבל על מלאכתו, יש לבעל הבכור ולבעלי הדין לתת לו מה שנפסד במה שלא עסק במלאכתו באותו זמן, ומכל מקום אינו מקבל כל מה שהיה יכול להרוויח, כי כשהיה עוסק במלאכתו היה מרוויח אחר

עליו מי חטאת, [ביום השלישי וביום השביעי], שנאמר, "הִנֵּנִי בָּמֹת לְכָל נָפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים. הוּא יִתְחַטֵּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהַר ...", ומים אלו שמזים עליו, הם מים שנתקדשו בכלי עם אפר פרה אדומה, כמו שנאמר, "וְלָקַחוּ לְטָמֵא מִעֵפֶר שִׁרְפַת הַחֲטָאת וְנָתַן עָלָיו מִיִּם חַיִּים אֶל כָּלִי. וְלָקַח אֶזּוֹב וְטָבַל בְּמִיִּם אִישׁ טָהוֹר וְהָזָה ...".

וקידוש המים עם האפר בכלי, וכן ההזאה על הטמא, מצוות הן, ולפיכך אסור למקדש ולמזה לטול שכר על הקידוש וההזאה, ומי שעבר ונטל שכר על כך, מימיו מי מערה¹, ואפרו אפר מקלה, [כלומר אפר סתם ולא אפר פרה].

אבל מותר לטול שכר על מילוי מי חטאת והבאת האפר ממקומו, שיש בהם טרחה, ואינם הכשר המצווה, ולכן מי חטאת ואפר חטאת שווים ממון, מחמת שכר טרחה של מילוי והבאה, ואשה שקידשוה במי חטאת, מקודשת.

בכל הדברים שאסור לטול עליהם שכר מותר לעושה לטול מה שמפסיד מחמתם נתבאר, שאסור לטול שכר עבור אחד מהדברים הנ"ל, [א] ראיית מום הבכור. [ב] לדון דין. [ג] להעיד עדות. [ד] לקדש מי חטאת. [ה] ולהזות מי חטאת] אמנם אין האיסור אלא לטול שכר על עשיית

הוספות

¹ כלומר מים סרוחים, שאינם מי חטאת, א"י מי מערה ממש, שהם מים מכונסים, ולא מים חיים. [רש"י ותוס' במסכת קידושין].

בה קבר, יש לחוש שנמצא בה עצם כשעורה שהוא מטמא במגע ובמשא, וכשיכנס בה הכהן יגע בו ויטמא.

אולם יש שני אופנים שעל ידם מותר לכהן לעבור בשדה זו כדי לקיים מצווה. (א) על ידי ניפוח, כלומר שמזיז העפר שלפניו על ידי רוח פיו, שאם יש בו עצם, הוא מזיזו בלא לגעת בו, ואינו נטמא. (ב) על ידי דישה, כלומר אם בני אדם דשו את השדה ברגליהם, ודאי כבר נתמעכו כל העצמות שבה, ואין בה עצם כשעורה, ושוב אין חשש שיטמא בהם הכהן.

ומכל מקום, אף שהתירו לכהן לעבור בשדה זו על ידי ניפוח או דישה כדי לקיים מצווה, מכל מקום כשעבר בה הוא טמא, ונאסר בתרומה עד שיטהר.²

ב-ג. טומאת שרץ ונבלה.

לא נאסר הכהן אלא בטומאת מת, שנאמר, "לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעִמְיוֹ", אבל מותר הוא להיטמא לשרץ ולנבלה, ומכל מקום, אם נטמא בהן, אסור הוא לאכול תרומה עד שיטהר.

הטרחא במלאכתו, ועתה לא טרח בה, ולכן מקבל פחות משכר מלאכתו, [כפועל בטל], כפי מה שאדם מתרצה שיפחתו לו, ויתבטל ממלאכתו, לעשות מלאכה קלה יותר, כגון אם היה נוקב מרגליות, שעבודתה נוחה לעשות, ושכרו מרובה, כשאומרים לו טול פחות, והבטל ממלאכתך וראה בכור או דון דין, אינו מוכן לפחות משכרו אלא דבר מועט, שהרי מלאכתו קלה, ואין בה טורח, אולם אם היתה מלאכתו קשה, כמו נגר, כשאומרים לו, אתה נוטל עכשיו שלשה זוזים, טול זוז והבטל היום מאותה מלאכה, ועשה מלאכה קלה זו, נוח לו להתבטל ממלאכתו, אף שנוטל רק זוז. וכפי השיעור שיתרצה לפחות משכר מלאכתו, כדי להתבטל ממנה, ולעשות את המעשה הזה,¹ כך פוחתים לו משכרו.

טומאות שכהן רשאי להיטמא בהן בדרכו לראות מום או לדון או להעיד או לקדש מי חטאת ולהזות

א. בית הפרס על ידי ניפוח או דישה.

שדה שנחרש בה קבר, נקראת בית הפרס, ואסור לכהן להיכנס בה, כי מאחר שנחרש

הוספות

¹ כו פרש רש"י, ולא היה לו לפרש שיטול שכר בטלה מאותה מלאכה לעסוק במלאכה קלה כזו, דאם כן, היה נוטל שכר לדון ולהעיד לחזות ולקדש, אלא היה לו לפרש, שנותנים לו שכר בטלה מאותה מלאכה, ויהיה בטל לגמרי, ואינו עושה בשום מלאכה. [תוס'].

² משמע על ידי ניפוח שרי לילך להעיד, אבל מכל מקום טמא הוא ... וקשיא מכאן לפירושו רבינו תם, דמפרש, דניפוח מועיל לכל דבר ... ויש לפרש הא דשמעתין לפירוש רבינו תם, דמטמאהו מתרומתו, היינו שהולך בלא ניפוח, והכי קאמר, היכי אזיל, ומשני בבית הפרס דרבנן ... דאיסור בית הפרס לאו דאורייתא אלא מדרבנן, מדשרו לכל דבר בניפוח ... ולפי זה היה מותר בלא ניפוח בכל מצות כמו להעיד ... ובשאלות דרב אחאי מתייר ליטמא בבית הפרס לכל המצות כמו לצאת לקראת מלכים, ומפרשים מה חילוק בין נזיר ועושה פסח לשאר מצות, דלענין פסח הולך וטהור על ידע ניפוח, ולשאר מצות הולך וטמא, משמע דרוצה לומר דלכל דבר בעינן ניפוח, ומכל מקום, שמא לכל דבר חוץ מפסח ... ושמא רוצה לומר השאלות כל שאר המצות בלא ניפוח נמי שרי ... והשתא יש שלשה ענינים בבית הפרס, לעושי פסח לכולי עלמא, ולנזיר לבית שמאי, מנפח וטהור, וללמוד תורה ולישא אשה ולדון ולערער ולכבוד הבריות שרי ליטמא בלא ניפוח, ולשאר מצות כגון עדות דהכא, שרי על ידי ניפוח וטמא ... [תוס'].

החשוד על הבכורות

בכור תם אינו נשחט במדינה אלא אם כן נפל בו מום מעצמו, אבל אסור לעשות בו מום בכוונה, שנאמר, "קָל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ", לאסור לתת בו מום, וקנסו חכמים את העובר ועושה בו מום בכוונה, שלא ישחט הבכור על המום הזה, אלא יהא אסור עד שיפול בו מום אחר מעצמו [ויש אומרים שנאסר לעולם, כפי שיתבאר בעזה"י בפרק חמישי].

ולפיכך, כשהכהן חשוד להטיל מום בבכור תם שקיבל, כדי שיהנה ממנו, **אסור לקנות ממנו חלקי בהמה, שיתכן שהם חלקי בכור תם שניתן לו**, כי מאחר שיש לחוש לכך שהכהן הטיל בבכור מום הרי זה אסור¹, ועל פי הכלל הזה נאמרו הדינים הבאים.

א. קניית בשר.

אין לקנות ממנו בשר, שהוא טוען שהוא בשר צבי, כי הצבי דומה לעגל, ויתכן שאינו מוכר צבי, אלא עגל שהוא בכור תם שקיבל.

[וכל שכן שאין לקנות ממנו בשר עגל, שמא עגל זה בכור תם שקיבל].

ב. קניית עורות.

לדעת רבי אליעזר, אין לקנות ממנו עורות לא מעובדים, כשניכר שהם עורות של זכרים, שמא זהו עור של בכור תם שקיבל,

והוא אסור. אבל כשהעור נראה כעור של נקבה, מותר לקנותו ממנו, כי נקבה אינה מתקדשת להיות בכור.

ולדעת חכמים, גם עור לא מעובד הנראה כשל נקבה אסור לקנות ממנו, כי יש לחוש, שמא עור של זכר הוא, והוא חתך את העור במקום הזכרות, כדי שלא יהא ניכר מהעור שהוא של זכר, ויאמר עור נקבה הוא, ואף שניכר הדבר שהעור חתוך, יאמר, שהסיבה שהוא חתוך שם, כי עכברים אכלוהו, ולא משום שהיה עור של זכר, ויטעו הקונים שבאמת זה עור נקבה, ולכן אסרו לקנות ממנו כל עור שאינו מעובד.

ומכל מקום, לדברי הכל, רק עורות לא מעובדים אסור לקנות ממנו, אבל **עורות מעובדים מותר לקנות ממנו, אף כשניכר שהם של זכר**, כי מאחר שטרח לעבדם, שוב אין לחוש שהם עורות בכור, משום שבעור של בכור אינו טורח לעבדו, כי חושש שייודע הדבר, שזהו עור אסור, ונמצא טורח לבטלה.

ג. קניית צמר.

אין לקנות ממנו צמר, ואפילו הוא מלובן מצואתו, שמא זהו צמר של בכור וטרח קלה כזו של ליבון הוא טורח בו אף שחושש שתהא הטרחה לבטלה.

אבל צמר טווי, או בגדים של לבד מצמר שלא נטווה, וכל שכן בגדים מצמר טווי, מותר לקנות ממנו, כי מאחר שטרח בהם

הוספות

¹ כן פירש רש"י מתחילה, שמדובר בכהן החשוד להטיל מום בבכור תם שקיבל. אולם לאחר מכן פירש, שהחשד הוא, שמא הכהן מוכר חלקי בכור תם, ומשמע שהוא חשוד לשחוט את הבכור התם שקיבל, בלא להטיל בו מום. ויל"ע בדבר.

אין קונים ממנו כל דבר שהתרומה באה ממנו, ובכלל זה אף מאכל שמעורב בו קצת מהדבר שהתרומה באה ממנו, כקרבי דגים שמערבים בהם שמן זית, [נשהוא דבר שהתרומה באה ממנו], אבל דברים שאין להם שום זיקה לתרומה, כבשר, מותר לקנות ממנו.

דף ל

החשוד למכור חלב אסור כשומן מותר

כשם שנחלקו רבי יהודה ורבי שמעון לעניין החשוד למכור תרומה כחולין, האם קנסו אותו שלא לקנות ממנו שום דבר מאכל, או שלא קנסו אותו אלא שלא לקנות ממנו דבר שיש לו זיקה לאיסור. כך נחלקו במי שחשוד למכור חלב אסור כשומן מותר. שלדעת רבי יהודה, יש לקנסו שלא לקנות ממנו שום דבר מאכל. ולדעת רבי שמעון, אין לקנסו אלא שלא לקנות ממנו דברים שיש להם זיקה לאיסור.

ומעשה בטבח שהיה חשוד למכור חלב אסור כשומן מותר, ולא קנס אותו רבא שלא יקנו ממנו שום דבר מאכל כדעת רבי יהודה, אלא שלא יקנו ממנו דברים שיש להם זיקה לאיסור, כדעת רבי שמעון.

ומחמת הקנס הזה קנס אותו גם בכך שלא יקנו ממנו אגוזים, כי גם לאגוזים היה זיקה לאיסור שעשה, והיא, שעל ידי שחילק אגוזים לילדי טבחים אחרים, היה

כל כך, שוב אין לחוש שהם מצמר של בכור, משום שבצמר של בכור אינו טורח כל כך, כי חושש שייוודע הדבר, שזהו צמר אסור, ונמצא טורח לבטלה.

החשוד על השביעית

מי שחשוד לזרוע או לעשות סחורה בספיחי שביעית שהם אסורים אסור לקנות ממנו כל דבר שיתכן שהוא מאותם ספיחים.

ולכן **אסור לקנות ממנו פשתן, ואפילו הוא כבר כתוש ומתוקן במסרק**, שמא זהו פשתן של שביעת, וטרח קלה כזו, הוא טורח בו, אף שחושש שתהא הטרחה לבטלה.

אבל פשתן טווי או תיכי [שרשרות של גדילי פשתן שלא נטוו], **מותר לקנות ממנו**, כי מאחר שטרח בהם כל כך, שוב אין לחוש שהם פשתן של שביעית, משום שבפשתן של שביעת אינו טורח כל כך, כי חושש שייוודע הדבר, שזהו פשתן אסור, ונמצא טורח לבטלה.

החשוד למכור תרומה כחולין

לדעת רבי יהודה – החשוד למכור תרומה כחולין, [נמכשיל את הקונים באכילת תרומה האסורה להם], **קנסו אותו חכמים, שלא יקנו ממנו שום דבר מאכל, ואפילו מים ומלח**, שאין בהם שום חשש איסור.

ולדעת רבי שמעון – **לא קנסו אותו אלא בדבר שיש לו זיקה לאיסור שמכר**, ולכן

כי שביעית ומעשר חמורים מאכילת חולין בטומאה, שביעית ומעשר אסורים מהתורה, ואכילת חולין בטהרה אינה אלא תקנת חכמים.

אבל החשוד על השביעית או על המעשר – חשוד שאינו אוכל חולין בטהרה, שכן אם על איסור תורה חמור של שביעית או מעשר הוא עובר, כל שכן שיעבור על איסור קל מדברי חכמים.

עד כאן דין המשנה. ובברייתא נאמר דין אחר, והוא, שמי שמתחילה היה חשוד על שני דברים, כגון על השביעית ועל הטהרות, ובא לפני חכם, וקיבל עליו שיזהר בשניהם, ולאחר מכן נחשד שוב באחת מהם, בזה, אף על פי שנחשד בדבר הקל, חזר להיות חשוד גם על הדבר החמור.

< דעת התנא של משנתנו [כפי ביאור רבי אילעי].

החשוד לחטוא בדבר אחד, חשוד לחטוא גם בדברים אחרים, בין אלו שיש בהם איסור קל יותר, ובין אלו שיש בהם איסור חמור יותר, [ודין זה למד מהברייתא], אלא שאם ראינו אותו שזוהר אף בצנעה מדבר אחר שיש בו איסור חמור יותר, אז אינו נחשד עליו, אבל על דבר אחר קל הוא נחשד, אף אם ראינו שזוהר ממנו בצנעה. ולכן.

החשוד על השביעית – חשוד גם על המעשר וגם על הטהרות, אולם אם ראינו שזוהר בהם בצנעה, על המעשרות שחמורות

שוכר אותם שיגנבו חלב מאביהם, וביאו לו, וכך, על ידי האגוזים, היה מוכר את החלב האסור.

ומכאן למדנו, שכל דבר שמסייע לאיסור שחשוד בו, אין קונים ממנו, אף שאינו מינו של האיסור עצמו.

נחשד על דבר אחד מה

דינו לדברים אחרים

< דעת התנא של משנתנו [כפי ביאור רבי ינאי ברבי ישמעאל].

החשוד לחטוא בדבר אחד, חשוד לחטוא גם בדברים קלים ממנו, אבל אינו חשוד לחטוא בדברים חמורים ממנו, ודברים החמורים ממנו בצד אחד וקלים ממנו בצד אחר, נחשבים כדברים חמורים ממנו שאינו חשוד לחטוא בהם. ולכן:

החשוד על השביעית, [לזרוע או לעשות סרוחה בספיחים] – אינו חשוד שלא עישר תבואתו, [והקונה ממנו תבואה, אינו מעשר אותה כאילו היא טבל ודא], והסיבה לכך, כי מצד אחד המעשרות חמורות מן השביעית, שכן מעשר שני אינו נאכל אלא בירושלים, ושביעית נאכלת בכל מקום.

והחשוד על המעשרות – אינו חשוד על השביעית, כי מצד אחד שביעית חמורה ממעשרות, שהשביעית אין לה פדיון כלל, ומעשר שני יש לו פדיון.

והחשוד שאינו אוכל חולין בטהרה – אינו חשוד לא על השביעית ולא על המעשרות,

במעשר חומר שאינה בשביעית.

< דעת רבי מאיר.

לדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן,
[ללשון שני], **משנתנו, בה מבואר, שהחשוד**
על דבר אחד חשוד גם על כל הדברים
הקלים ממנו, אבל אינו חשוד על דברים
חמורים ממנו, היא כדעת רבי עקיבא.
אולם לדעת רבי מאיר, החשוד על דבר
אחד, חשוד לעבור על כל איסורים
שבתורה, בין קלים ממנו בין חמורים
ממנו.²

-

וככל זה שנינו במשנתנו, שכל החשוד על
הדבר, אינו דן עליו כדיין, ואינו מעיד עליו
כעד.

מדיני קבלת דברי חברות

א. הדברים שעם הארץ צריך לקבל עליו
כדי להיות חבר.

עם הארץ הרוצה להיות חבר, צריך לקבל
עליו כל דברי חברות. ואלו הם: (א) לא
לתת תרומות ומעשרות לעם הארץ. (ב) לא
לעסוק בטהרות יחד עם עם הארץ. (ג)
לאכול לחולין בטהרה. (ד-ה) לעשר את

משביעית מצד אחד, שוב אינו חשוד, אבל
על הטהרות הוא חשוד, אף על פי שראינו
שנזהר בהן בצנעה.

והחשוד על המעשרות – חשוד גם על
השביעית וגם על הטהרות, אולם אם ראינו
שנזהר בהם בצנעה, על השביעית שחמורה
ממעשר מצד אחד, שוב אינו חשוד, אבל על
הטהרות הוא חשוד, אף על פי שראינו
שנזהר בהן בצנעה.

והחשוד לאכול חולין בטומאה – חשוד גם
על השביעית וגם על המעשר, אולם אם
ראינו שנזהר בהם בצנעה, מאחר שהם
חמורים מטהרות, שוב אינו חשוד עליהם.

< דעת רבי יהודה.

לדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן,
[ללשון ראשון], **משנתנו, בה מבואר, שדבר**
נחשב חמור מחבירו, כשיש בו חומרא
בדיניו, היא כדעת רבי עקיבא. אולם לדעת
רבי יהודה, הכל תלוי לפי דעת בני אדם,
ובמקום שבני אדם מחשיבים את איסור
שביעית כחמור יותר, [שהאומר לחבירו גר
בן גיורת אתה, הוא עונה לו, טוב אני ממך,
שאיני אוכל פירות שביעית כמותך],
במקום כזה, **החשוד על השביעית חשוד**
על המעשר¹, אף על פי שמצד הדין יש

הוספות

¹ ותימה דהא בפרק קמא דשבת אמרין, דבתרומה, כיון דאפשר למיעבד כדשמואל, דחטה אחת פוטרת את הכרי, לא חשידי, והכי נמי גבי מעשר שני, לא הוה לן למיחשדיה, כיון דאפשר למעבד כדשמואל, דהקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, דהוא הדין מעשר שני ... ויש לומר, דלא דמי מעשר לתרומה, דעמימים שאין לו פרוטה מזומנת לחלל עליה, וגם אין לו כי אם מעט מעשר כנגד שוה פרוטה, ואינו רוצה ליתן פרוטה כנגדו. [תוס'].

² ולפי דברי רבי אילעי בביאור דעת תנא קמא, שגם לדעת תנא קמא, החשוד לדבר אחד חשוד לכל, אלא אם ראינו שנזהר בצנעה בדבר אחר חמור יותר, צריך לומר, שלדעת רבי מאיר, חשוד לדבר אחד חשוד לכל, אפילו אם ראינו שנזהר בצנעה בדבר אחר חמור יותר. ויל"ע בדבר. והעירוני לעיין בתוס'.

בחזקת טהרה אף בגדים שלו. ולדעת בית הלל אם נהג בצנעה שלוש יום מקבלים אותו מיד להיות חבר בחזקת טהרה לכל דבר.

ומי שלא ראינוהו נוהג דברי חברות – לדעת תנא קמא, תחילה מלמדים אותו דברי חברות, ורק אחר שינהג בהם יהא נחשב כחבר. ולדעת רבי שמעון בן יוחי, מאחר שמקבל עליו לקיים, מקבלים אותו מיד, ומלמדים אותו, והוא למד כדרכו והולך.

ד. מקבלים לכנפיים ואחר כך לטהרות.

יש המקבל עליו להישמר בטהרת ידים, שייטול ידיו קודם האכילה וקודם הנגיעה בתרומה, ואינם מקבלים להישמר בשאר דברי טהרה, [וזה הנקרא מקבל לכנפיים ואינו מקבל לטהרות].

ויש המקבלים להישמר גם בטהרת ידים וגם בשאר טהרות, [וזה הנקרא מקבל לכנפיים ולטהרות].

וזה וזה מקבלים אותם להיות חבר.

אבל המקבל להישמר בשאר טהרות ולא מקבל עליו להישמר בטהרת הידים, אין מקבלים אותו כלל, כי אם אינו נשמר מטהרת ידים שהיא קלה, ודאי לא ישמר מדברים אחרים הקשים יותר.

ה. עם הארץ שקיבל עליו דברי חברות ואחר כך נחשד לעבור על אחד מהדברים.

לדעת רבי מאיר – מאחר שנחשד על דבר אחד, נחשד על הכל, והרי הוא עם הארץ

התבואה שגדלה ברשותו, בין מה שאוכל, ובין מה שמוכר. (ו) וכן לעשר תבואה שקונה.

ולפירוש ראשון של רש"י, נחלקו חכמים, כמה זמן צריך לנהוג בדברי חברות כדי שנחזיק אותו כחבר.

לדעת בית שמאי – אם נהג בדברי חברות שלוש יום, הרי זה בחזקת חבר לעניין זה, שיהיו משקים שלו בחזקת טהרה, ואם נהג בדברי חברות שנים עשר חודש, הרי זה בחזקת חבר לכל דבר, אף לעניין זה שיהיו בגדיו בחזקת טהרה.

ולדעת בית הלל – אם נהג בדברי חברות שלוש יום, הרי זה בחזקת חבר לכל דבר, אף לעניין זה שיהיו בגדיו בחזקת טהרה.

ב. הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד.
הבא לקבל עליו כל דברי חברות חוץ מדבר אחד, אין מקבלים אותו, שאין חבר אלא זה המקיים כל דברי חברות.

ג. לימוד קודם או קבלתו קודמת.

עם הארץ שראינוהו נוהג בצנעה בתוך ביתו דברי חברות – מיד כשבא לקבל עליו להיות חבר מקבלים אותו. [לפירוש שני של רש"י נחלקו בית שמאי ובית הלל, מהו שיעור הזמן שיש לו לנהוג בצנעה, כדי שיקבלוהו אחר כך להיות חבר, שדברים שלו בחזקת טהורים. לדעת בית שמאי אם נהג בצנעה שלוש יום מקבלים אותו מיד לעניין זה שיהיו משקים שלו בחזקת טהרה ואם נהג בצנעה שנים עשר חודש כל דבריו

בכתחילה.

הוא חשוד לכל התורה כולה¹.

ולדעת חכמים – אינו חשוד לעבור על כל

ג. גר שחזר לסורו.

דברי חברות, אלא רק על אותו דבר שראינו עתה שנחשד עליו.

הגר שקיבל עליו לקיים דברי תורה, מאחר שנתגייר, אף שעבר על כל דברי התורה, שוב אינו נידון כגוי, אלא כישראל מומר, ולכן, אם קידש אשה, הרי זו מקודשת, ואינו כגוי שאין קידושו תופסים.

ו. מי צריך לקבל דברי חברות ובפני מי מקבלים.

יתבאר בעזה"י להלן.

מדיני גרים

מדיני הלוויים

א. הדברים שהגוי צריך לקבל עליו כדי להתגייר.

לוי שבא לעבוד בבית המקדש, צריך לקבל עליו לקיים כל מצוות לווייה².

גוי שבא להתגייר, צריך לקבל עליו כל דיני התורה, אבל אם אמר, הריני מקבל כל דיני תורה חוץ מדבר אחד, אין מקבלים אותו, שאין גר אלא המקבל כל דברי התורה.

אבל אם אמר, הריני מקבל עלי כל מצוות לווייה, חוץ מדבר אחד, אין מקבלים אותו לשום עבודת לווייה.

מדיני הכהנים

ואם אמר, הריני מקבל עלי כל דברי תורה, חוץ מדבר אחד שאינו מהתורה, אלא מדקדוקי סופרים [=תקנה שתיקנו חכמים להחמיר על דברי מתורה לצורך עשיית סייג] – **לדעת תנא קמא, הרי זה גר. ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה, אינו גר.**

כהן שבא לעבוד בבית המקדש, צריך לקבל עליו לקיים כל מצוות כהונה.

ב. גר שנחשד לעבור על דין אחד מדיני התורה.

אבל אם אמר, הריני מקבל עלי כל מצוות כהונה, חוץ מדבר אחד, אין מקבלים אותו לשום עבודת כהונה שנאמר "המקריב את דם השלמים ואת החלב מנגי אהרן לו תהיה שוק תימין למנה", וללמד שזה שאינו מקריב את דם השלמים אינו חולק בשוק די היה לכתוב "המקריב את דם השלמים ואת החלב" לו תהיה שוק

הגר שקיבל עליו לקיים דברי תורה, אפילו נחשד אחר כך לעבור על דבר אחד, הרי

הוספות

¹ יתכן שדין זה הוא רק כדעת רבי מאיר, אבל לדעת חכמים, אינו חשוד אלא לאותו דבר שנחשד בו. [חק נתן].

² רש"י פירש, דברי לוי, לשורר, ולשרת, ולהיות שוער. ויל"ע האם כוונתו לכך שכל בן לוי צריך לקבל עליו לעשות כל הדברים הללו, או שיקבל עליו שכל הדברים הללו הם ממצוות הלוויים, אבל הוא יעשה רק אחד מהם, שכן מבואר במסכת ערכין דף י"א, שמשורר אסור לו להיות שוער, אלא כל אחד עושה מלאכתו שלו בלבד.

חברות, אינו טעון קבלה בפני עצמו, ויהא מוחזק לחבר.

ג. תלמיד חכם.

לדעת תנא קמא – גם תלמיד חכם שלא הוחזק לחבר, ורוצה להיות חבר, צריך לקבל עליו דברי חברות בפני שלושה.

ולדעת אבא שאול – תלמיד חכם אינו צריך קבלה, אלא מעצמו הוא בחזקת חבר גמור, שאחרים יכולים לקבל בפניו.

ד. זקן ויושב בישיבה.

לדברי הכל אינו צריך קבלה, [ואף לדעת האומרים שתלמיד חכם צריך קבלה זקן ויושב בישיבה אינו צריך שכבר קיבל עליו משעה שישב].

ה. **בן ביתו של עם הארץ שנכנס להיות בן ביתו של חבר.**

אשת עם הארץ שנשאת לחבר, וכן בתו של עם הארץ שנשאת לחבר, וכן עבדו של עם הארץ שנמכר לחבר, כולם צריכים לקבל דברי חברות.¹

ו. **בן בית של חבר שנכנס להיות בן בית של עם הארץ וחזר להיות בן בית של חבר.**

אשת חבר שנשאת לעם הארץ, וכן בתו של חבר שנשאת לעם הארץ, וכן עבדו של חבר שנמכר לעם הארץ, ולבסוף חזרו להיות בני ביתם הראשון או להיות בני בית חבר אחר.

הַיָּמִין לְמִנָּה", ומאחר שנכתב גם "מִיָּנִי אֶהְרֶץ", הרי זה בא ללמד, שכל שאינו מודה באחת מכל העבודות המסורות לבני אהרן, אין לו חלק בכהונה כלל.

בפני מי מקבלים דברי חברות

הבא לקבל עליו דברי חברות, צריך לקבל זאת בפני שלושה חברים.

ולדעת אבא שאול, ניתן לקבל דברי חברות גם בפני תלמיד חכם.¹

מי צריך לקבל דברי חברות כדי להיות חבר

א. עם הארץ.

עם הארץ הבא להיות חבר, צריך לקבל עליו דברי חברות בפני שלושה חברים כנ"ל.

ב. בניו ובניו ביתו של המקבל.

לדעת תנא קמא – כשאחד מקבל עליו דברי חברות, מעתה בניו ובניו ביתו מוחזקים כחברים עמו, ואינם טעונים קבלה בפני עצמם.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – בניו ובניו בתו שהיו עמו קודם קבלתו, טעונים קבלה בפני עצמם בפני שלושה חברים. [ורק מי שייוולד לו לאחר שכבר קיבל עליו דברי

הוספות

¹ יל"ע אם כוונתו שתלמיד חכם עדיף על חברים, ומקבלים בפניו אף כשהוא יחידי. או שתלמיד חכם הרי הוא חבר, ומצטרף עם שני חברים או שני תלמידי חכמים להיות שלושה, לקבל בפניהם יחד דברי חברות.

² ואף על גב, דאמרן לעיל, בניו ובניו ביתו אין צריכין לקבל, הכא שאני, הואיל ובשעת קבלה לא הוו גביה, ואיכא למימר דסרכייהו קמא נקטי. [תוס'].
- קמט -

וכשחזרו השלוחים, ספרו זאת לרבי יהודה ורבי יוסי.

כשרבי יהודה שמע, שבנו רבי חנינא בן אנטיגנוס לא החזיק את תלמידיו כחברים, כעס ואמר – אביו של זה [=רבי חנינא בן אנטיגנוס] ביזה תלמידי חכמים, אף הוא מבזה תלמידי חכמים.

ורבי יוסי אמר לו – כבוד זקן [=האב והבן] יהא מונח במקומו, אלא מיום שחרב בית המקדש, נהגו כהנים סילסול [=מעלה] בעצמם, ואין מוסרים את הטהרות לכל אדם [ורבי חנינא בן אנטיגנוס ובנו היו כהן].

נאמנות בני ביתו של חבר שמת

לעיל נתבאר, שבניו ובני ביתו של חבר, נאמנים, כמו החבר עצמו, ומבואר בברייתא שגם אחר מות החבר, **אשתו ובניו ובני ביתו בחזקתם, עד שיחשדו**.

-

חצר שמוכרים בה תכלת, הרי היא בחזקתה, עד שתיפסל [שיתברר שמוכרים קלא אילן ואומרים שהוא תכלת].

דף לא

וכול שחזרו בהם

כפי פירוש רש"י במסכת עבודה זרה.

נחלקו חכמים, האם מקבלים עמי הארץ,

לדעת תנא קמא – מאחר שמתחילה כבר היו כחברים עתה שחזרו להיות בני ביתו של חבר חזרו לנאמנותם הראשונה ואינם **צריכים לקבל דברי חברות**.

ולדעת רבי מאיר – מאחר שכבר יצאו מחזקה ראשונה, ונכנסו לחזקת עם הארץ, אינם חוזרים לחזקה ראשונה בלא קבלה, ולכן הם **צריכים לקבל עליהם דברי חברות**. [וראיה לסברא זו, אמר רבי אלעזר משום רבי מאיר, שמעשה באשה אחת, שנשאת לחבר, והיתה קושרת לו תפילין על ידו, נשאת לעם הארץ, והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו¹].

בנו של רבי חנינא בן אנטיגנוס לא החזיק תלמידי חכמים כחברים

רבי יהודה ורבי יוסי נסתפקו בהלכה מהלכות טהרות, ושלחו את ספקם ביד שני תלמידי חכמים, אל בנו רבי חנינא בן אנטיגנוס, וכשהגיעו לפניו, היה אווזו טהרות בידיו, ומאחר שהיה צריך להתעמק כדי לענות על שאלתם, ולא היה יכול לשמור באותו זמן שלא יטמאו הטהרות שהיו בידו, העמיד שני תלמידים שלו, שהוחזקו לחברים, שישמרו על הטהרות הללו, ואז קם לעיין מה לענות לשלוחי רבי יהודה ורבי יוסי. [ואמר רבי יוחנן שבאותו זמן נשנית הברייתא הנזכרת לעיל, שתלמידי חכמים צריכים לקבל דברי חברות כדי שיהיו נאמנים כחברים, שכן מציעו, שבנו של רבי חנינא בן אנטיגנוס לא החזיק את שלוחי רבי יהודה ורבי יוסי כחברים, אף שהיו תלמידי חכמים].

הוספות

¹ חותמות שיש למוכסים, שכשנותנים להם המכס, הם נותנים את החותם למושלם, כדי שלא יתבענו מוכס שבצד שני פעם נוספת. [רש"י].

שרוצים לחזור בהם, ולהיות חברים :

עולמית.

לדעת רבי יהודה – אם כשחזרו לסורם עשו מעשיהם בסתר [=במטמוניות], אין מקבלים אותם כי חשודים לגנוב דעת הבריות, ואין להאמינם שרוצים לחזור לקבל דברי חברות. אבל אם כשחזרו לסורם עשו מעשיהם [=בפרהסיא], מקבלים אותם, כי אינם חשודים לגנוב דעת הבריות, ואם אומרים לקבל על עצמם דברי חברות, לא ירמו.

ולדעת איכא דאמרי – אם כשקבלו דברי חברות פעם ראשונה, היו נוהגים כשורה אף בסתר [=במטמוניות], מקבלים אותם, כי מתחילה כבר התאמצו מאד לשוב, ואין להדיחם אם נכשלו. אבל אם כשקבלו דברי חברות פעם ראשונה לא נהגו בה אלא בגלוי [=בפרהסיא], אבל בסתר לא נהגו כשורה, מעתה אין לסמוך עליהם, ואין מקבלים אותם.

ולדעת רבי שמעון ורבי יהושע בן קרחה [שהלכה כמותם] – בכל אופן מקבלים אותם, שנאמר, "שובו בָּנִים שׁוֹבְבִים", ושובבים הם העושים במזיד ובפרהסיא, ואף על פי כן מקבלים אותם.

חבר ונעשה גבאי

בראשונה היו אומרים, שחבר שנעשה גבאי [=ממונה למלך לגבות מס מישראל²], **הרי זה**

לדעת רבי מאיר – אין מקבלים אותם עולמית.

לדעת רבי יהודה – אם באו לקבל עליהם דברי חברות בסתר [=במטמוניות], אין זו קבלה, אבל אם קבלו עליהם דברי חברות בגלוי [=בפרהסיא], מקבלים אותם.

ולדעת איכא דאמרי – אם היו עושים עבירות רק בסתר [=במטמוניות], אינם פושעים כל כך, ומקבלים אותם. אבל אם היו עושים עבירות בגלוי [=בפרהסיא], הואיל ופקרו כל כך לחלל שם שמים, ודאי אינם מתכוונים לשוב בתשובה שלימה, ואין מקבלים אותם.

ולדעת רבי שמעון ורבי יהושע בן קרחה [שהלכה כמותם] – בכל אופן מקבלים אותם, שנאמר, "שובו בָּנִים שׁוֹבְבִים", ושובבים הם העושים במזיד ובפרהסיא, ואף על פי כן מקבלים אותם¹.

כפירוש רבינו תם.

לדברי הכל, מקבלים גזלנים ועמי הארץ הרוצים לחזור בהם ולהיות חברים.

ולא נחלקו החכמים הנ"ל, אלא בגזלנים ועמי הארץ שכבר קיבלו אותם פעם אחת, וחזרו לסורם, ועתה רוצים שיקבלום פעם שניה :

לדעת רבי מאיר – אין מקבלים אותם

הוספות

¹ רש"י בסוגיתנו קיצר מאוד, וקשה לעמוד על כוונתו. ובמסכת עבודה זרה סוגיה זו מבוארת יותר, ולכן העתקתי לכאן ממה שנכתב שם ב"בקיצור". ומתחילת פירוש רש"י בסוגיתנו משמע, שמפרש כפירוש רבינו תם. אולם מהמשך פירושו משמע, שמפרש כמו שפירש במסכת עבודה זרה. ויל"ע בדבר.

² לכאורה הכוונה לגבאי שגובה מסים שאינם כדון, שהרי הגובה מסים שהם כדון, ממון כשר הוא, [כמבואר במסכת בבא קמא דף ק"ג], אולם מסוגיתנו משמע, שהכוונה גם לגבאי שגובה מסים כדון, כי לא מסתבר שרב הונא בר חיאי נתמנה לגבות

אלא אחר שראו אותו שלושה בני אדם, ואמרו שיש בו מום קבוע, או אחר שראה אותו יחיד מומחה, ואמר שיש בו מום קבוע.

- יחיד מומחה מתיר בכורות של אחרים, אבל בכור שלו אינו מתיר, כי יש לחוש שיתיר שלא כדון, כדי להרוויח לעצמו.

- ושלושה, מתירים את הבכור אף כשהוא שייך לאחד מהם, כי מאחר שהם שלושה, ושנים מהם אין הבכור שלהם, אינם חשודים להתירו שלא כדון בעבור השלישי. [וכן מצינו לעניין מיאון וחליצה שנעשו בפני שלושה שכל אחד מהדיינים מותר לשאת אותה ואין לחוש שהתירוה כדי שהאחד ישאנה].

באיזה אופן אדם רואה מום בקדשיו ומעשרותיו
כל שאר הקדשים, [בהמות שהוקדשו לקרבן], שונים מבכור, וכולם אף היחיד² רואה בהם מום, אף כשהם שלו, וכשיאמר שיש בהם מום קבוע, הם נפדים.

והסיבה לכך, שכל שאר קדשים שונים מבכור, שהבכור קדושתו מרחם, ואי אפשר להישאל עליו, אבל שאר קדשים קדושתם בפה, וניתן להישאל עליהם, ומאחר שבידו להישאל על הקרבן שהקדיש להפקיע ממנו קדושתו בהיתר אינו חשוד שישקר לומר שנפל בו מום קבוע כדי שיוכל לפדותו

נדחה מחברותו, ואפילו פירש אחר כך מהגבאות, אין מקבלים אותו להיות חבר¹.

ולבסוף חזרו לומר, שאם פירש מגבאותו, חוזר להיות ככל אדם, ואם בא להיות חבר, מקבלים אותו.

ומעשה ברב הונא בר חייא, שהיו החכמים צריכים לו, לשאול ממנו הלכות, והלכו אליו רבה ורב יוסף וארבע מאות זוגות תלמידי חכמים, וכששמע שהם באים, הכין להם ארבע מאות ספסלים.

אלא שקודם שהגיעו, נודע להם שרב הונא בר חייא נעשה גבאי, ולפיכך שלחו לומר לו, שלא יבואו אליו, [=זיל לחשיבותיה זיל לקדמותיה. כלומר לך אחר החשיבות שבחרת לך להיות גבאי, ואנו לא נבוא אליך].

וכששמע דבריהם, שלח להודיע להם, שהוא חוזר בו מהיות גבאי.

ואף על פי כן, רב יוסף לא הלך אליו, כי אמר, שחבר שנעשה גבאי, אין מקבלים אותו, אפילו אם פירש מגבאותו, [כמו שהיו אומרים בראשונה].

אולם רבה הלך אליו, כי אמר, שחבר שנעשה גבאי, ופירש מגבאותו, הרי הוא ככל אדם [כמו שחזרו לומר לבסוף].

באיזה אופן כהן רואה מום בבכור שניתן לו

אין הבכור נשחט במדינה כבכור בעל מום,

הוספות

מסים שאינם כדון. ויל"ע בדבר.

¹ ונמצא, שחבר שנעשה גבאי, חמור מעם הארץ שמתחילתו היה גבאי. שיי"מ שנחלקו בו תנאים אם מקבלים אותו להיות חבר. ויי"מ שלדברי הכל מקבלים אותו בפעם הראשונה שחזר בו.

² לכאורה הכוונה ליחיד מומחה שכן אם אינו מומחה יתכן שטועה באבחנתו.

באיסור.

פרק חמישי כל פסולי המוקדשין

דף לא

אופן מכירת רוב פסולי המוקדשים

רוב בהמות קדשים שהיו ראויות להקרבה, ונפל בהן מום, [=פסולי המוקדשים], אינן קרבות, אלא נפדות, ובכסף הפדיון מביאים בהמה אחרת לאותו קרבן, ואם כן, מאחר שכסף הפדיון עומד לצורך הקרבה לגבוה, בכך שתימכר הבהמה הראשונה ביותר, יש רווח והנאה הקדש, ולכן, אף על פי שזלזול הוא לבהמת הקדש שתימכר [=תיפדה] כבהמת חולין, התירו למכור [=לפדות] את הבהמות הללו בשוק, כמו בהמות חולין, וכמו כן, מהטעם הזה, אף שזלזול הוא לבהמה שהיתה בהמת קדשים שתישחט ותימכר כבהמת חולין, התירו לקונה [=הפודה] שישחט את הבהמה בשוק כבהמת חולין, וימכור בשרה במשקל כבשר חולין⁴, כי רק על ידי זה שתימכר בשוק, ויתירו למוכר לשוחטה

וכמו כן, גם מעשר בהמה שונה מבכור, ואף יחיד¹ רואה בו מום אף כשהוא שלו, וכשיאמר שיש בו מום קבוע הוא נאכל במדינה.

והסיבה לכך, שמעשר בהמה שונה מבכור, שהבכור קדושתו מרחם, ואי אפשר למנוע אותה, אבל מעשר בהמה אפשר למנוע ממנו קדושת קרבן על ידי שיטיל מום בכל עדרו וכך כל עשירי שיצא יהא בעל מום מתחילתו שדינו להישחט במדינה ולא להיקרב, ומאחר שבידו להטיל בו מום בהיתר, אינו חשוד שישקר לומר שנפל בו מום קבוע, כדי שישחטו באיסור.

כל אדם נשאל על טהרותיו

כל אדם² נאמן לומר על חולין³ שלו שהם טהורים, שכן, מאחר שאם באמת הם טמאים, אינו מפסידם, ויכול לאוכלם בימי טומאתו, אינו מרוויח בכך שאומר שהם טהורים, ואין לחוש שהוא משקר.

סליק פרק עד כמה ישראל חייבין

הוספות

¹ לכאורה הכוונה ליחד מומחה שכן אם אינו מומחה יתכן שטועה באבחנתו.

² לכאורה הכוונה למי שבקי בטומאה וטהרה, ולא לעם הארץ. וכן נראה מדברי התוס' המובאים בהערה הבאה שהכוונה לצורבא מדרבנן.

³ תימה, ותרומה טמאה דלא חזיא ליה, וכי לא יהיה נאמן, וכן בשאר כל איסור והיתר, ובהדיא אמרינן בריש הדר, האי צורבא דרבנן חזי ליה לנפשיה. [תוס'].

⁴ כן צריך לומר לדעת האומרים שאף קדשי מזבח היו בכלל העמדה והערכה ואין להם פדיון אלא מחיים, ולכן תחילה נפדית חיה, והפודה שוחט ומוכר את הבשר. אכן לדעת האומרים קדשי מזבח נפדים אף בלא העמדה והערכה, ניתן לומר שהקדש שוחטים את הבהמה, ורק אחר כך הקונים פודים את הבשר. ומכל מקום לכאורה מסתבר שמשנתנו דעת האומרים שקדשי מזבח טעונים העמדה והערכה, שכן לדעת האומרים שאינם טעונים העמדה והערכה, למה יתירו גם את השחיטה בשוק, הלא לכאורה יכולים לשחוט בצנעה, ולאחר מכן ימכרו את הבשר בשוק. ויל"ע בדבר.

ואף על פי שבכך אינו נמכר במחיר המרבי, עדיף שהכהן יפסיד מדמיו, ולא יזלזלו בו במכירה.

ולמכור בשרה בשוק ובמשקל, יקפצו עליה קונים, ויוכלו לקבל עבורה את המחיר המרבי.

מי מותר למכור מעשר בהמה

בעניין מעשר בהמה נאמר, "וְכָל מַעֲשֵׂר בְּקָר וצאן כל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הַחֲשִׁירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַיהוָה. לֹא יִבָּקֵר בֵּין טוֹב לָרַע וְלֹא יִמְיָרְנוּ וְאִם הָמָר יִמְיָרְנוּ וְהָיָה חוּא וְתִמְוָרְתּוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַיהוָה **לֹא יִגָּאֵל**", ואמרו חכמים שמעשר בהמה אף שהוא לבעליו, [כשהוא תם, הם מקריבים אותו, ואוכלים בשרו. וכשהוא בעל מום, הם אוכלים אותו בכל מקום, ומאכילים אותו למי שירצו], מכל מקום אינו נמכר לאחרים, לא תם ולא בעל מום, לא חי ולא שחוט. [ובדף ל"ב יתבאר בעזה"י מאיזה כתוב דין זה למד].

< מתוך דברי אביי נראה, שדין זה, שאין מוכרים את המעשר, לא חי ולא שחוט, הוא דין תורה, אלא שמדין תורה האיסור הוא על מכירת הבשר עצמו, אבל אין איסור במכירת העור והחלב והגיד והקרניים.

ולכן, כשהיה המעשר של יתומים, ואינם יכולים לאכול כולו, ואם לא יוכלו למכור יפסד ויסריח, הקלו חכמים, והתירו למכור עבורם את הבשר בהבלעה, כלומר ימכרו את הדברים המותרים, כעור וחלב וגידים וקרניים, ביוקר, כפי מה שהם שווים עם הבשר, ואת הבשר עצמו יתנו לקונה

מי מותר למכור את הבכור

ישראל שנולד לו בכור בהמה טהורה בעדרו, אסור לו למכרו, שנאמר, "אֶךָּ בְּכֹר שׁוֹר אוֹ בְּכֹר כֶּשֶׁב אוֹ בְּכֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה", אלא נותנו לכהן.

אבל כשהוא ביד הכהן, כשנפל בו מום, ואינו עומד להקרבה, כשם שהכהן רשאי לאוכלו בכל מקום, ולהאכילו למי שירצה, כמו כן הכהן רשאי למכרו למי שירצה, [בין כשהוא חי ובין כשהוא שחוט], והדמים שלו.

אופן מכירת בכור

כבר נתבאר שבכור שנפל בו מום, ונפסל מהקרבה, הכהן רשאי למכרו לכל אדם, ודמיו ניתנים לכהן לעשות בהם מה שירצה, ומאחר שדמיו אינם ניתנים לצורך גבוה, אלא לצורך הדיוט¹, לא התירו לזלזל בו במכירתו למכרו כחולין, ולכן אין מוכרים אותו בשוק אלא בבית, ואין מוכרים אותו במשקל אלא באומד, [ודווקא לשוקלו במאזנים כנגד משקולת אסור, אבל מותר לשוקלו במאזנים כנגד בשר חולין אחר שמשקלו כבר ידוע לו],

הוספות

¹ אף על פי, שמפרש טעם, משום דהנאתן לבעלים, על כרחין מדאורייתא היא ... ושמו משום קרא נפקא דאין נוהגין בזיון בדבר שאין הנאתן להקדש. [תוס'].

במתנה.

לאיסור מכירת מעשר, ללמד, שכשם שאין

התמורה האסורה אלא מחיים, כך אין המכירה אסורה אלא מחיים, אבל לאחר מיתה המכירה מותרת.

- ורב שמואל בר יצחק [בדף ל"ב] למד דין זה, מהכתוב האמור בעניין פסולי המוקדשים, "רק בָּכָל אֹת וְנִפְשָׁה תִּזְבַּח וְאֶכְלָתָ בָּשָׂר כְּבָרְכַת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ בָּכָל שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֵאָכְלוּ כַּצְּבִי וְכַאֲלִי", המלמד על פסולי מוקדשים המותרים בהנאה [של מכירה] רק אחר זביחה, ועל כרחך הכוונה למעשר, כי שאר פסולי המוקדשים מותרים בהנאה [של מכירה] גם מחיים אחר פדיונם, ומכאן, שהכתוב האוסר מכירה של מעשר, אינו אוסר אלא בעודו חי, אבל אחר מותו המכירה מותרת.

ומכל מקום, אף על פי שמדין תורה לא נאסרה מכירת המעשר אלא מחיים, **חכמים אסרו את מכירת בשרו אף אחר שחיטה**.

ודווקא לגדולים אסרו את מכירת הבשר אחר השחיטה, אבל על היתומים הקלו להעמיד הדין כדין התורה, והם מותרים למכור את בשר הבכור כדרכו. [וכך העמיד רב ששת את משנתו המדברת במכירת מעשר בהמה¹].

ואף לגדולים לא אסרו אחר השחיטה אלא את מכירת בשרו, שהוא עיקרו של המעשר, **אבל מכירת עורו וחלבו וגידו וקרניו מותרת**,

ודווקא ליתומים הקלו לעשות כן, אבל לגדול לא הקלו, כי מאחר שבאמת דמי העור והחלב והגידים והקרניים מועטים מאוד ביחס לדמי הבשר, כשמוכרים אותם בשווים ושווי הבשר, נמצא שנמכרים ביוקר כל כך לערכם, וניכר שבעצם עושה זאת בעבור הבשר, ולא משום שמוכר עור וגידים יקרים, והרי זה כמוכר את הבשר עצמו.

ולא התירו חכמים לגדול להבליע דמי איסור בהיתר, אלא כשאין הדבר ניכר, כגון הבא לקנות ארבעה מינים מעם הארץ בשביעית, שאסור לקנות ממנו אתרוג שנלקט בשביעית, כי דינו כדין פירות שביעית, ודמיו כדמי שביעית, ואין לתת דמי שביעית ביד עם הארץ, שמא לא יבער אותם בזמן, ושמא יעשה בהם סחורה, בזה התירו לקנות ממנו את הלולב בשווי הלולב והאתרוג, והאתרוג ינתן במתנה, כי מאחר שדמי האתרוג קלים הם, כשהם מובלעים בדמי הלולב, אין הדבר ניכר.

< אולם לדברי רבא ורב שמואל בר יצחק, מדין תורה לא נאסרה מכירת המעשר [אף כשהוא בעל מום], אלא כשהוא חי, אבל לאחר שחיטה, מדין תורה מכירתו מותרת.

- רבא למד דין זה מהכתוב האוסר את המכירה, "לא יִבְקַר בֵּין טוֹב לָרָע וְלֹא יִמְיָרְנוּ וְאִם הֵמָּר יִמְיָרְנוּ וְהָיָה הוּא וְתַמְוֶרְתּוֹ יִהְיֶה קִדָּשׁ לֹא יִגָּאֵל", המקיש איסור תמורה

הוספות

¹ אפילו לרבא, דשרי לגדול בהבלעה, הוצרך רב ששת להעמיד בשל יתומים, דמשמע ליה מתניתין בלא הבלעה, דומיא דפסולי המוקדשין באיטליו. [תוס']

אמרו משמו של רב ששת.

שמע זאת רב ששת, והקפיד על כך, ואמר, מי שעקץ ונשך אותי, שלא אמר השמועה משמי, יעקצנו עקרב, כלומר יהא בנידוי.

והסיבה שרב ששת הקפיד, שיאמרו דברי תורתו בשמו, היא, משום שטוב לו לאדם שיאמרו שמועותיו משמו, כמאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, שכל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות [=נעות] בקבר [והנאה היא לו שדומה כחי].

וביאר רבי יצחק בר זעירי, שדבר זה למד מהכתוב, "וְחִפְּךָ פִּי יִן הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדֵי לְמִישְׁרִים דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים", המקיש כומר¹ של יין טוב של ענבים, לשפתי ישנים, ללמד, שכשם שהכומר הזה, כיון שאדם נוגע בו, דובב, אף תלמידי חכמים, כיון שאדם אומר דבר שמועה מפיו, דובבות שפתיו בקבר.

ואמר רב יהודה אמר רב, שעל זה ביקש דוד המלך כשאמר, "אֶגְוֶה בְּאֶהְלֶךְ עוֹלָמִים", כלומר יאמרו דבר שמועה מפיו, ועל ידי זה אחשב כמי שגר לפניך בשני עולמים.

דף לב

הבלעת דמי בשר מעשר במכירת עצמותיו
לעיל נתבאר, [שלדעת רבא], אף שאסור

לפיכך הגדולים יכולים למכור את המעשר בהבלעה, כלומר ימכרו את הדברים המותרים, כעור וחלב וגידים וקרניים, ביוקר, כפי מה שהם שווים עם הבשר, ואת הבשר עצמו יתנו לקונה במתנה.

אופן מכירת מעשר בהמה

נתבאר שיש אופנים שבהם מותר למכור בשר מעשר בהמה בעל מום אחר השחיטה, ודמיו ניתנים לבעלים לעשות בהם מה שירצה, ומאחר שדמיו אינם ניתנים לצורך גבוה, אלא לצורך הדיוט, לא התירו לזלזל בו במכירתו למוכרו כחולין, ולכן אין מוכרים אותו בשוק אלא בבית, ואין מוכרים אותו במשקל אלא באומד, ואף על פי שבכך אינו נמכר במחיר המרבי, עדיף שהבעלים יפסידו מדמיו, ולא יזלזלו בו במכירה.

יש לומר שמועה משמו של מי שאמרה

במשנתנו מבואר, שמעשר בהמה נמכר שלא בשוק ולא במשקל. ומתחילה, כשרב ששת למד משנה זו בערב, הוא התקשה בדבר, הלא אמרו חכמים שמעשר בהמה אינו נמכר כלל, ואם כן, איך שנינו שהוא נמכר שלא בשוק ושלא במשקל. ולבסוף, בהשכמת הבוקר יישב זאת, שהמשנה מדברת במעשר בהמה של יתומים, שמותר למוכרו, [כדעת רבא].

רב אידי סריסו של רב ששת שמע ממנו יישוב זה, והלך ואמרו בבית המדרש, ולא

¹ כלי שאוספים בו את הענבים שבעה ימים או שמונה ימים כדי שידחקו ויתבשלו. [רשי"י].

מניין שמעשר בהמה אינו נמכר

א. [ביאור רב חנינא אמר רב ורב דימי אמר רבי

יוחנן] דין זה למד בגזרה שווה מחרמים.

בעניין מעשר בהמה נאמר "וְכָל מִעְשֶׁר דָּקָר וְצֹאן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַיהוָה. לֹא יִבָּקֵר בֵּין טוֹב לָרַע וְלֹא יִמְיָרְנוּ וְאִם הֵמָּה יִמְיָרְנוּ וְהֵנָּה הוּא וְתִמְוָרְתּוּ יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַיהוָה. לֹא יִגָּאֵל", **וכן נאמר בעניין חרמים** "אֵדָּה כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יִחְרַם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מֵאֲדָם וּבְהֵמָה וּמִשְׁכָּה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים הוּא לַיהוָה", **ויש ללמוד בגזרה שווה, שכשם שחרמים אינם נמכרים, שנאמר בהם, "לא ימכר", כך מעשר בהמה אינו נמכר.**

אלא שכלל בידינו, שכשדין למד בגזרה שווה, אם המילים שמהן אנו למדים גזרה שווה אינן מופנות לצורך גזרה שווה בלבד, [ומלמדות דברים נוספים], ניתן להשיב על הגזרה שווה, ולדחותה על ידי קושיה, ואם כן, בדין ה"ל, אם לא תהא הגזרה שווה מופנית לצורך לימוד איסור מכירה, יש להשיב עליה, שכן חרמים חמורים ממעשר בהמה, שהם חלים על כל דבר, אף על קדשים, [ונותן לכהן כפי טובת הנאה שיש לו בקדשים], ויכול אדם להחרים כל עדרו, מה שאין כן מעשר בהמה, שאינו חל על קדשים, ואין אדם עושה כל עדרו מעשר, [אלא רק עשירית מעדרו]. ולפיכך יש להראות, שהמילים שמהן אנו למדים גזרה שווה זו, לא נכתבו אלא לצורך גזרה שווה, ולא נצרכו ללמד דין נוסף.

- מתחילה רצו לומר, שהמילים, "ולא יגאֵל", האמורות בדין חרמים, מופנות

[לגדול] למכור בשר מעשר בהמה, מותר להבליע את דמי הבשר במכירת העור והחלב והגידים והקרניים, למוכרם ביוקר, כמחירים עם הבשר, והבשר ינתן במתנה.

ולהלן יתבאר, האם מותר להבליע את דמי הבשר גם במכירת העצמות, על ידי שימכור את העצמות ביוקר, כמחיר עצמות ובשר, ואת הבשר יתן במתנה.

א. בבהמה דקה.

- לכל הלשונות, אין מבליעים את דמי הבשר במכירת העצמות, כי העצמות אינן ראויות לכלום, ואין נמכרות, ואיך יבליע בהן דמי הבשר.

ב. בבהמה גסה.

- ללשון שני, אף שעצמות בהמה גסה קשות, וראויות לעשות מהן קת לקרדום וגרזן, לא בכל מקום ניתן להבליע במכירתן את דמי הבשר, אלא, במקום שלמעשה עושים מהן קתות, ורגילים למוכרם לכך, ניתן להבליע את דמי הבשר במכירתם, אבל במקום שלמעשה אין עושים מהן קתות, מאחר שאין רגילים למוכרם לכך, לא ניתן להבליע את דמי הבשר במכירתם.

- ומלשון ראשון משמע, שמאחר שראויות העצמות הללו לעשות מהן קתות, בכל מקום ניתן למוכרם, ולהבליע את דמי הבשר במכירתם, ואף במקום שאין רגילים למוכרם, כי למעשה ראויות הן להימכר, ולעשות מהן קתות. [ומיהו יתכן שאין מחלוקת בין הלשונות. ויל"ע בדבר].

בכור, "וְהַעֲבֵרְתָּ כֹל פֶּטֶר רָחֵם לֹה" וְכָל פֶּטֶר שֶׁנִּרְבָּה בְּהֶמָּה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ הַזָּכָרִים לֹה", ויש ללמוד בגזרה שווה, שכשם שאין פדיון לבכור, [שנאמר בו "אֵד בְּכֹר שׁוֹר אוֹ בְּכֹר כֶּשֶׁב אוֹ בְּכֹר עֶז לֹא תִפְדֶּה"], כך אין פדיון למעשר בהמה, [וגזרה שווה זו מפנית היא, שכן, מאחר שנאמר בעניין הבכור, "כֹּל פֶּטֶר רָחֵם לֹה" למה היה צריך לכתוב גם "וְהַעֲבֵרְתָּ"], ומעתה הכתוב "לֹא יִגָּאֵל" האמור בעניין מעשר, אינו נצרך ללמד שלמעשר אין פדיון, אלא ללמד גזרה שווה מחרמים, שמעשר אינו נמכר.

סיכום האמור כאן הוא כך: (א) לעניין חרמים נאמר גם איסור מכירה, [לא ימכר] וגם איסור גאולה ופדיון [ולא יגאל]. (ב-ג) לעניין מעשר, וכן לעניין בכור, בכל אחד מהם נאמר רק איסור גאולה ופדיון [במעשר נאמר "לֹא יִגָּאֵל" ובבכור נאמר "לֹא תִפְדֶּה"]. ומאחר שבכור ומעשר למדים זה מזה בגזרה שווה, נמצא שדי לכתוב באחד מהם איסור גאולה ופדיון, והכתוב האמור בחבירו מיותר הוא, ללמוד בגזרה שווה מאיסור גאולה האמור בחרמים, שכשם שחרמים אסורים גם במכירה, כך גם הוא יהיה אסור גם במכירה. ומבואר בגמרא, שהסיבה שאנו אומרים שאיסור פדיון של מעשר למד בגזרה שווה מאיסור פדיון האמור בבכור, וממילא לעניין מעשר נפנה הכתוב לגזרה שווה מחרמים, ללמד שאינו נמכר, ואין הדבר בהיפוך, כלומר שאיסור פדיון של בכור יהא למד בגזרה שווה מאיסור פדיון האמור במעשר, וממילא לעניין בכור יהא הכתוב נפנה לגזרה שווה

לגזרה שווה בלבד, כי אין נצרכות ללמד על כך שאין לחרמים פדיון, משום שדין זה, שאין לחרמים פדיון, ניתן ללומדו בבנין אב ממעשר בהמה, שכן, כשם שמעשר בהמה שהוא קדוש, אין לו פדיון, כך חרמים שהם קדושים, לא יהא להם פדיון.

אולם דחו זאת, כי ניתן לדחות בניין אב זה, משום שמצד אחד מעשר בהמה חמור מחרמים, שמעשר בהמה מקדש לפניו ולאחריו, [שהקורא לתשיעי או לאחד עשר עשירי, הרי אלו מתקדשים], מה שאין כן חרמים, שאין מתקדשים אלא הם עצמם.

- שוב רצו לומר, שבאמת המילים "לֹא יִגָּאֵל" האמורות בדין חרמים, הן מופנות לגזרה שווה בלבד, ואין נצרכות ללמד על כך שאין לחרמים פדיון, משום שדין זה, שאין לחרמים פדיון, ניתן ללומדו בבנין אב מבכור, שכן, כשם שבכור שהוא קדוש, אין לו פדיון, כך חרמים שהם קדושים, לא יהא להם פדיון.

אולם דחו זאת, כי ניתן לדחות גם בניין אב זה, משום שמצד אחד בכור חמור מחרמים, שבכור קדושתו מרחם, מה שאין כן חרמים, שאין מתקדשים מרחם.

- ולמסקנה אמרו, שהמילים "לֹא יִגָּאֵל", האמורות בדין מעשר בהמה, הן מופנות לגזרה שווה בלבד, ואין נצרכות ללמד על כך שאין למעשר בהמה פדיון, משום שדין זה, שאין למעשר בהמה פדיון, ניתן ללומדו בגזרה שווה מבכור, שנאמר בעניין מעשר בהמה, "וְכָל מַעֲשֶׂר בְּקָר וְצֹאן כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁטַח הַשְּׂעִירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לֹה", וכן נאמר בעניין

הבכור שאינו נמכר, כי נאמר בענין חרמים מיעוט "הוא", ללמד שיש מי שאינו כחרמים, והוא כן נמכר. ואם כן, מצד אחד יש גזרה שווה ללמד על דבר נוסף שאינו נמכר כחרמים, ומצד שני יש מיעוט ללמד על דבר אחר שנמכר ואינו כחרמים, ומסתבר שמעשר בהמה הוא הלמד מחרמים, כי בשניהם נאמר הפדיון בלשון גאולה, ואינם כבכור, שבו נאמר לשון פדיון.

ב². [ביאור רבא לפי הפירוש שנראה לרש"י] דין זה למד באם אינו עניין לחרמים תנהו למעשר בהמה.

דין זה, שמעשר בהמה אינו נמכר, למד מהכתוב האמור בענין חרמים, "לא ימכר", שאי אפשר לקיימו לענין חרמים, שכן כל זמן שהחרמים ביד המחרים, הרי הם כהקדש גמור, שנאמר, "כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קִדָּשִׁים הוּא לַה'", ויש ללמוד מכאן, שאפילו בא למוכרם אינו יכול וקדושים הם, ולאחר מכן כשהגיעו ליד הכהן, הרי הן כחולין גמורים ורשאי למוכרם, שנאמר, "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לַךְ יְהִיָּה", ואם כן, אם אינך יכול להעמיד את הכתוב, "לא ימכר", לענין חרמים, תנהו לענין מעשר בהמה, ומכאן שמעשר בהמה אינו נמכר.

ואין לומר, אם אינך יכול להעמיד את הכתוב לענין חרמים, תנהו לענין בכור. כי מסתבר שהכתוב שאינו עומד בחרמים, יעמוד במעשר, שנאמר בו לשון גאולה כמו שנאמר בחרמים, ולא לענין בכור, שנאמר בו לשון פדיון.¹

מחרמים, ללמד שאינו נמכר, כי מסתבר יותר ללמוד גזרה שווה מעשר מחרמים, שבהם נאמר הפדיון בלשון שווה [גאולה], ולא ללמוד גזרה שווה בכור מחרמים, שלא נאמר בהם הפדיון בלשון שווה [בזה נאמר פדיון ובזה גאולה].

ואין לומר, שאחר שלמדנו איסור מכירה במעשר בהמה, יהא בכור למד ממנו בגזרה שווה, "העברה" "העברה", כי באיסור מכירה האמור בחרמים נאמר מיעוט "הוא", למעט דבר אחר שלא יהא בו איסור מכירה, והוא בכור.

ב¹. [ביאור רבא לפי הפירוש ששמע"ר ש"י] דין זה למד בגזרה שווה מחרמים.

אכן, דין זה, שמעשר בהמה אינו נמכר, למד בגזרה שווה מדין חרמים, אבל המילים, "וְלֹא יִגָּאֵל", האמורות בדין חרמים, הן המופנות לגזרה שווה בלבד, ואינן נצרכות ללמד על כך שאין לחרמים פדיון, שהרי כל זמן שהחרמים ביד המחרים, הרי הם כהקדש גמור, שנאמר, "כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קִדָּשִׁים הוּא לַה'", ויש ללמוד מכאן, שאפילו בא לפדותם, הם קדושים ואינם פדויים, ולאחר מכן כשהגיעו ליד הכהן, הרי הן כחולין גמורים, שנאמר, "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לַךְ יְהִיָּה", ואם כן לא בא הכתוב, "וְלֹא יִגָּאֵל" ללמד דבר לענין פדיון, אלא ללמד גזרה שווה, שכשם שאין חרמים נמכרים, כך מעשר בהמה אינו נמכר.

ואין לומר, שגזרה שווה זו תלמד גם על

הוספות

¹ ואין לומר, שאחר שלמדנו איסור מכירה במעשר בהמה, יהא בכור למד ממנו בגזרה שווה, "העברה" "העברה", כי באיסור

מועטת, על כרחך כוונת התורה למכירה, ומכאן, שבחיי המעשר מכירתו אסורה, [ורק אחר השחיטה מותר למוכרו מהתורה].

והסיבה שאמרה תורה דין זה בלשון גאולה, ללמד, שגם פדיון אין למעשר, [ואף מחיים, וכל שכן לאחר שחיטה].

מי מותר לאכול בשר בכור תם שקרב למזבח

בכור תם קרב למזבח, ובשרו נאכל לכהנים **בלבד**, שנאמר, "אֶדָּבָר בְּכוֹר שׁוֹר אוֹ בְּכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ בְּכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת הַלֶּבֶם תִּקְטִיר אֵשָׁה לַיהוָה נִיחֹם לֵהי. וּבִשְׂרָם יִהְיֶה לָךְ פֶּחֳזָה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַקָּמִין לָךְ יִהְיֶה", הרי שבשר הבכור דינו כחזה ושוק של שלמים, וכשם שחזה ושוק של שלמים נאכלים לכהנים, כך בשר הבכור נאכל לכהנים.

דפים לב – לג

מי מותר לאכול בשר בכור בעל מום

שנשחט במדינה

בכור בעל מום נשחט במדינה בכל מקום ונחלקו חכמים מי מותר לאוכלו.

לדעת בית שמאי – מאחר שנאמר בעניין בשר הבכור, "וּבִשְׂרָם יִהְיֶה לָךְ פֶּחֳזָה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַקָּמִין לָךְ יִהְיֶה", הרי זה

ג. [ביאור רב אשין] דין זה למד מהכתוב "לא יגאל" האמור בעניין מעשר בהמה עצמו.

דין זה, שמעשר בהמה אינו נמכר כשהוא חי, למד מהכתוב האמור בו, "וְכָל מִעֶשֶׂר בְּקָר וְצֹאן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הַצִּיִּירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַיהוָה. לֹא יִבָּקֵר בֵּין טוֹב לָרַע וְלֹא יִמְרְנוּ וְאִם הֵמָּר יִמְרְנוּ וְהָיָה הוּא וְתַמּוּרְתּוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַיהוָה", שכן מתוך שהוקש איסור גאולה לתמורה, יש ללמוד, שכשם שאין תמורה אלא מחיים, כך אין איסור גאולה האמור כאן אלא מחיים, אבל אחר שחיטה הוא נגאל.

ומתוך כך שלמדנו שרק מחיים אין המעשר נגאל, אבל אחר מיתה הוא נגאל, **על כרחך גאולה האמורה כאן היא מכירה.**

שכן, לעניין פדיון, שבו המעות נתפסות בקדושה תחת הדבר הנפדה, **ככל שהקדושה גדולה, יש סברא גדולה יותר שיהא בו פדיון**, כי קדושה חזקה ראויה להיתפס יותר במעות הפדיון, אבל כשהקדושה קלה, אינה נתפסת במעות, ואין כאן פדיון.

ולעניין מכירה הסברא הפוכה, כי מכירה היא מעשה של חול, **וככל שהקדושה גדולה יותר, סברא גדולה היא שלא יהא מותר למכור** כמעשה חול, ורק כשהקדושה פחותה, יתכן שתהא המכירה מותרת.

ואם כן, בזה, שאמרה תורה, שהגאולה אסורה מחיים, כשהקדושה מרובה, ומותרת אחר שחיטה, כשהקדושה

קדשים קלים, ואם התירה תורה את הבכור לטמא, ודאי **מותר הוא גם לישראל, [בין טהור בין טמא]**. [ומהכתוב "וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לָךְ כְּחֵזֶה הַתְּנוּפָה וְכִשּׁוֹק הַזֵּמִין לָךְ יִהְיֶה", אין ללמוד שבכור בעל מום אינו נאכל לישראל, כי הכתוב הזה אינו מדבר בבכור בעל מום, אלא בבכור תם בלבד¹]. ומאחר שהתירה תורה אכילת הבכורה לטמאים, ולא חילקה בין טמא לטמא, כל הטמאים בכלל ההיתר, **אף אלו שטומאה יוצאה מגופם**, ואין ללמוד ממה שחילקה תורה לעניין פסח, בין אלו שטומאה יוצאה מגופם, לבין טמאי מגע, כי לעניין פסח נאמר בפרוש, "דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לִנְפֹשׁ אוּ בְדָרֶךְ רַחֲקָה לָקָם אוּ לְדֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לָהּ", ללמד, שרק טמא מת אוכל ממנו כשבא בטומאה, ולא שאר טמאים, אבל לעניין הבכור נאמר סתם, "הַטָּמֵא", וכל הטמאים בכלל. **ומכל מקום, דווקא לכל ישראל, בין טמאים ובין טהורים מותר לאכול מן הבכור, אבל לגוים אסור לאכול ממנו.**

ולדעת בית הלל אליבא דמשנתנו שהיא כדעת רבי עקיבא – הבכור נאכל גם לגוים, שנאמר בו, "בְּשַׁעֲרֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יִחְדּוּ כְּצָבִי וְכָאֵיל", ללמד, שכשם שצבי ואיל נאכלים אף לגוים, כך גם הבכור נאכל אף לגוים³. [אולם לדעת תנא קמא בברייתא,

מלמד שלעולם בשר הבכור דינו כחזה ושוק של שלמים, וכשם שחזה ושוק של שלמים נאכלים לכהנים, כך **בשר הבכור נאכל לכהנים בלבד**, ואפילו הבכור בעל מום. אלא מאחר שלעניין בכור בעל מום נאמר "כִּי יִהְיֶה בּוֹ מוֹם פֶּסַח אוּ עוֹר זֶל מוֹם רָע לֹא תִזְבְּחֶנּוּ לַה' אֱלֹהֶיךָ. בְּשַׁעֲרֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יִחְדּוּ כְּצָבִי וְכָאֵיל", הרי זה מלמד שבכור בעל מום נאכל **גם לכהנים טמאים, ולא רק לכהנים טהורים. ומכל מקום, דווקא לכהנים טמאים טומאת מגע**, [כלומר שנטמאו על ידי נגיעה בטומאה], הוא נאכל, **אבל אינו נאכל לכהנים טמאים שטומאה יוצאה מגופם**, כנידה וזב¹, שטומאתם חמורה יותר, שכן מצינו גם לעניין פסח, שחילקה תורה בין טמאים שטומאה יוצאה מגופם שאסורים לאכול מפסח הבא בטומאה, לבין טמא מת, שהוא טמא מגע, ומותר לאכול פסח הבא בטומאה.

ולדעת בית הלל אליבא דתנא קמא בברייתא – מאחר שנאמר בעניין אכילת בכור בעל מום, "בְּשַׁעֲרֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר", ללמד, שאפילו טמאים אוכלים אותו, כל שכן שגם זרים [=ישראלים] אוכלים אותו, שכן לעניין אכילת קדשים, ישראל עדיף על כהן טמא, שכן כהן טמא אינו אוכל שום קדשים, וישראל אוכל בשר

הוספות

¹ הוא הדין לבעל קרי, דלא שרו אלא לטומאה שהותרה בפסח. [תוס']

² כן נראה מפירוש רש"י. אולם התוסי' כתבו, שבאמת הכל מודים שהכתוב הזה מדבר גם בבכור בעל מום ומכל מקום אף על גב [דמודו בית הלל] דהאי קרא מיירי נמי בבעל מום ... אתי קל וחומר, ומפיק מהיקשא, ונאכל לזרים, מאחר דמתוקמא היקשא דכחזה התנופה בתם. ובכי האי גונא אשכחן בפרק רמא דזבחים ... ובפרק קמא דקדושין, אתי קל וחומר ומפקא מגזירה שוה ... [תוס']

³ ואומר ר"י, דהלכתא כבית הלל דמתניתין, דשרו אפילו לעובד כוכבים, ולא כבית הלל דברייתא, דאסרי, ופליגי ארבי עקיבא, דהוי סתם במתניתין, ומחלוקת בברייתא, דהוי הלכתא כסתם דמתניתין ... ובהלכות גדולות משמע שרוצה לפסוק כבית הלל

בהמות לצורך חובתו, [שאם ייפול מום באחת, תהא חברתה לאחריות], **ונפל מום באחת**, אם יקריב את התמימה, בלא לפדות את חברתה, בשעה שיזרק דמה של תמימה, ויתכפרו הבעלים, שוב לא יוכל לפדות את חברתה, כי הלכה למשה מסיני, שחטאת שנתכפרו בעליה, [נאסרת, ויש כונסה לחדר בלא מזון, והיא] מתה, ולכן, **תחילה יש לפדות את בעל המום, ולאחר מכן להקריב את התמימה**.

ולדעת תנא קמא בברייתא – לא די בכך שיפדו את בעלת המום קודם שיתכפרו הבעלים בזריקת דם התמימה, כי גם אחר הפדיון, עדיין היא נידונית כחטאת, ואם עתה יתכפרו בעליה בתמימה, היא תאסר, ורק אחר שחיטתה פוקעת ממנה קדושת חטאת לגמרי, ושוב אינה נאסרת

הכתוב "פָּצְבִי וְקָאֵל", לא בא ללמד על היתר אכילה לגוים, אלא ללמד דבר אחר. שכן שלושה פעמים נאמר בפרשת ראה "פָּצְבִי וְקָאֵל", ובאים הם ללמד שלושה דברים. (א) את הדין של רבי יצחק ורבי יאשיהו¹. (ב) את הדין של רבי אלעזר הקפר [שהוקשו חיות לבהמות, ללמד, שחיות טעונות שחיטה כבהמות²]. (ג) שפסולי המוקדשים דינם כצבי ואיל ופטורים מן הבכורה. אבל אין כתוב מיותר, ללמוד ממנו היתר אכילת בכור לגוים].

דף לג

חטאת בעלת מום שנפדית

מי שמחויב קרבן חטאת, והפריש שתי

הוספות

דברייטא, ומשמע נמי דמדרבנן היא דפליגי ארבי עקיבא, דפירשו, שהחלב מותר לעובד כוכבים, משום דאיתקש פסולי המוקדשים לאיל וצבי, והבשר אסור להאכילו לעובד כוכבים מדרבנן. ... [ומכל מקום דווקא] היכא דשרי לישראל, הוא דאיתקש לצבי ואיל, ושרי אפילו לעובד כוכבים, ולא איתסר מואכלת ולא לכלבד, אבל היכא דאסור לישראל, לא איתקש לצבי ואיל. הילכך, בכור שמת או נשחט בלא התרה, או הותר ונמצא טריפה, טעון קבורה ... ואפילו רבי עקיבא מודה כדאמר בפרק טבול יום, ואף רבי עקיבא לא אמר שיהא העור מותר, אפילו בגבולין, אלא כשהתירו מומחה, אבל לא התירו מומחה, לא, ובטריפה נמי, אף על גב דשרי רבי עקיבא העור, אין הלכה כמותו, כדמסקינן תם, והלכתא כחכמים, דאמרי, אין לא ראיתי ראייה, אלא יצא לבית השריפה. ומיהו, לדידן לא בעי שריפה, דהתם במקדש הוא דבעי שריפה, דבמקדש קאי ... ומיהו קשיא בברייתא דלקמן, גבי שתי חטאות אחת תמימה ואחת בעלת מום דקאמר רבי אלעזר ברבי שמעון, אפילו בשר בעלת מום בקדרה וזרק דמה של תמימה אסורה, וקתני עלה בתמורה ... יוצא לבית השריפה, והשתא מאיזה טעם היא בשריפה, כל עיקר פסולה לא הוי אלא משום דהויא חטאת שכתבו בעליה, דמתה, וחטאות המתות דינם כשמות, ואי משום דכי נשחטו הויא ליה כעין קדשים פסולים, שנפסלו אחר שחיטה, שיוצאים לבית השריפה, הא בבכור תנן, דסבר כשנשחט שלא על פי מומחה, וכשנמצא טריפה, הוי בקבורה, כדפרישית. ושם יש לחלק בין בזמן הזה לזמן בית המקדש. ואם היינו מחלקים בין נשחט שלא על פי מומחה, לשאר פסול שאירע אחר שחיטה, היתה מיושבת גירסת הספרים דזבחים, אלא שנגרס אפכא, והלכתא כחכמים, בשר בשריפה, ועור בקבורה, ובזמן הזה הוא דקאמר, שלא החמירו על העור לשורפו כמו הבשר ... [תוס'].
¹ פירש בקונטרס, דלא אתפרש. ורבינו חננאל מפרש, דהיינו ההיא דפרק בתרא דמכות, המרביע שור פסולי המוקדשין, והמנהיג שור פסולי המוקדשין, לוקה, גוף אחד הן, ועשאן הכותב שני גופין, פירוש שהשור [פסולי המוקדשים] בפני עצמו נחשב כצבי וכאיל, דהיינו שני מינין, ולא כמו שרגילין לפרש שם, שקצת הוא כקדשים וקצת הוא כחולין, אלא מצבי ואיל נפקא, כדקאמר הכא. [תוס'].

² אבל עוף, אין לו שחיטה אלא מדברי סופרים. ומשמע, דרבי עקיבא לית ליה דרבי אלעזר הקפר, אלא סבר לה כרבי, דדריש שחיטה, מ"זבחת כאשר צויתך", מלמד שנצטוו משה על רוב אחד בעוף, ועל רוב שנים בבהמה, דלמא הכי קיימא לן כרבי ... ועוד, דרבי עקיבא מצי סבר כרבי אלעזר הקפר, וגמר חד מצבי, וחד מאיל ... [תוס'].

העור, שהם חלק מהכנת המאכל לאכילה.

ומכל מקום לא הותרו המלאכות אלא לצורך יום טוב, אבל מה שאינו לצורך יום טוב, אסור, ומאחר שהפשטת העור דרך הרגלה היא טרחה יתירה, ואין הדבר לצורך יום טוב, [כי העור אינו ראוי לעשות ממנו כלי ביום טוב], אסור לעשות זאת ביום טוב.

ד. אין מרגילים בקדשים.

אף על פי שעור הקרבנות ניתן לכהנים, ודינו כחולין אצלם, לעשות ממנו כל דבר, אסור להפשט את הקרבנות דרך הרגלה, לעשות מן העור מפרח או נוד, כי העושה כן, חס על העור, שיופשט שלם, וכדי שלא יחתך העור, הוא מסיר עמו מעט מן הבשר, והרי זה מבזה קדשים.²

ב. אין מרגילים בבכור.

לדברי רב חסדא – דין הברייתא, שאין מרגילים בבכור בעל מום, הוא רק כדעת בית שמאי, האומרים, שבכור בעל מום בקדושתו עומד, [שאינו נאכל לזרים או לטמאים שטומאה יוצאת מגופם, כפי שנתבאר לעיל], ולכן כשם שאין מרגילים בקדשים, ובכלל זה בבכור תם, כך אין מרגילים בבכור בעל מום שקדושת תמות עליו. אבל לשאר החכמים, אף לדעת רבי

כשיתכפרו בעליה, ולכן תחילה יש לשחוט את בעלת המום הפדויה, ורק אחר כך להקריב את התמימה.

ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון – אף אחר שחיטת בעלת המום, כל זמן שהיא קיימת, היא נידונית כחטאת, ולכן כל זמן שהיא בעולם, אפילו נתבשלה כבר בקדרה, כשיתכפרו בעליה בתמימה, היא תאסר, ולכן, תחילה יש לאכול את כל בשר בעלת המום, ורק אחר כך להקריב את התמימה.

וראה הערה ¹.

מתי אין מרגילים

הרוצה לעשות מעור הבהמה מפרח לנפחים או נוד למוכרי דבש ושמן מפשיטו בשלמות דרך רגליו [כלומר מפשיט והולך מן הצואר ועד הרגלים ויוצא שלם] ומלאכה זו נקראת הרגלה [מלשון רגלים] ומבואר בברייתא שיש זמן ובהמות שההרגלה אסורה בהם. ואלו הם:

א. אין מרגילים ביום טוב.

ביום טוב מותר לעשות מלאכות לצורך אוכל נפש, ובכלל זה שחיטה, והפשטת

הוספות

¹ כתבו התוס', שהדין הנ"ל, הוא הדין המבואר בברייתא, אמור רק באופן הזה, שמתחילה הפריש שתי בהמות, וכל אחת יש בה קדושה מחמת עצמה. אבל במשנה במסכת תמורה מבואר דין אחר, והוא באופן שמתחילה הקדיש בהמה אחת, ונעשית בעלת מום, ואחר כך פדה אותה באחרת, שבוה, לדעת תנא קמא, כל קדושת הראשונה נכנסה בשניה, ושבו אין הראשונה נקראת חטאת, ומותרת אף כשנשחטה אחר שנתכפר בשניה. ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, די בכך שתישחט הראשונה קודם שיתכפר בשניה, ואינו צריך לגמור לאכול את הראשונה קודם שיתכפר בשניה.

² מתוך פירוש רש"י משמע, שהכל עניין אחד. אולם לכאורה, אם החשש הוא, שיסיר הבשר עם העור, הרי זה גוזל מבשר קדשים, ומביאו לידי פסול, ולמה צריך טעם בזיון קדשים. ושם שני טעמים הם. ויל"ע בדבר.

כשם שאין מרגילים בקדשים שלא נפדו, כך אין מרגילים בקדשים שנפדו. אבל לשאר החכמים, אף לדעת בית שמאי, האומרים שבכור בעלת מום בקדושתו עומד, יתכן שמודים הם, שפסולי המוקדשים שנפדו אינם עומדים בקדושתם, ומותר להרגילם כי יש לחלק ביניהם לבין בכור שהבכור קדושתו חמורה שהיא מרחם, ולכן גם אחר שנפל בו מום קדושו עליו, מה שאין כן פסולי המוקדשים שקדושתם קלה שאינה מרחם, ולכן אחר שנפל בהם מום ונפדו, יהא מותר להרגילם.

ולדברי מערבא משמיה דרבינא – דין הברייתא, שאין מרגילים בפסולי המוקדשים שנפדו, **הוא כדברי הכל, והסיבה שאסור להרגילו, גדול הוא, שנראה כעובד עבודה בקדשים, שמוכר העור לצורך מפות, כשהוא עדיין על הקדשים.**

וכן לדברי רבי יוסי בר אבין – דין הברייתא, שאין מרגילים בפסולי המוקדשים, **הוא כדברי הכל, והסיבה שאסור להרגילם, שמא יגדל מהם עדרים, שאם יהא מותר להרגילם, יבוא להשהותם מלשחוט, עד שימצא בני אדם המבקשים עורות שלימים, ובין כך ובין כך יגדל עדרים מפסולי המוקדשים, ויבוא בהם לידי תקלה בגיזה ועבודה.**

בכור תם שאחזו דם

בכור תם של בהמה טהורה עומד להקרבה, ואינו מותר להישחט במדינה, אלא אם כן

אלעזר ברבי שמעון, האומר, שחטאת בעלת מום שנפדית, בקדושתה עומדת, [ונאסרת כשיתכפרו בעליה באחרת], יתכן שמודה הוא, שבכור בעל מום אינו עומד בקדושתו, ומותר להרגילו, כי יש לחלק בין שאר קדשים שנפל בהם מום, שקדושתם חמורה, שכן בני פדיון הם, ולכן גם אחר הפדיון קדושתם עליהם, לבין בכור שקדושתו קלה, שאינו בר פדיון, ולכן אחר שנפל בו מום יהא מותר להרגילו.

ולדברי מערבא משמיה דרבינא – דין הברייתא שאין מרגילים בבכור בעל מום, **הוא כדברי הכל,** אף כדעת האומרים, שבכור בעל מום אינו קדוש כתם, ונאכל לזרים ולגוים, **והסיבה שאסור להרגילו, מפני שבזיון גדול הוא, שנראה כעובד עבודה בקדשים, שמוכר העור לצורך מפות, כשהוא עדיין על הקדשים.**

וכן לדברי רבי יוסי בר אבין – דין הברייתא, שאין מרגילים בבכור בעל מום, **הוא כדברי הכל, והסיבה שאסור להרגילו, שמא יגדל ממנו עדרים עדרים, שאם יהא מותר להרגילו, יבוא להשהותו מלשחוט, עד שימצא בני אדם המבקשים עורות שלימים, ובין כך ובין כך יבוא בו לידי תקלה בגיזה ועבודה.**

ג. אין מרגילים בפסולי המוקדשים.

לדברי רב חסדא – דין הברייתא, שאין מרגילים בהמות קדשים שנפל בהן מום ונפדו, **הוא רק כדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, האומר, שקרבן בעל מום שנפדה, בקדושתו עומד אף אחר שנשחט, ולכן**

לעשות בו מום נוסף, כי בכתוב המלמד שאסור לתת מום בבכור, "קָל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ", נאמר הריבוי, "קָל", ללמד, שאף אחר שנפל בו מום, אסור לתת בו מום אחר.

< ולדעת רבי יהודה – כל זה מעיקר הדין, אבל למעשה, תקנו חכמים, שלא יקינו דמו כלל, אף לא במקום שההקזה אינה עושה בו מום קבוע, והסיבה לכך, כי חכמים חששו, שאם יתירו לאדם להציל את בכורו, על ידי שיקיזו לו דם, במקום שההקזה אינה עושה בו מום קבוע, מתוך שהוא בהול להצילו בהיתר, שוב לא ידקדק היכן הוא מקיז לו דם, ויבוא להקיז דם במקום שההקזה עושה בו מום קבוע, ולכן, מאחר שהקזה היא דבר שיכול לעשות בו מום קבוע, חכמים אסרו את ההקזה מכל וכל, ואפילו ימות הבכור בלא הקזה.

< ולדעת רבי מאיר – לא אסרו חכמים את ההקזה במקום שאינה עושה בו מום קבוע, כי אם חכמים היו באים לאסור את ההקזה לגמרי, היה מקום לחוש, שבעל הבכור, מתוך שהוא בהול על ממונו ההולך לאיבוד, לא ישמע להם, וילך להקיז לו דם, להצילו, ומאחר שכשנאסר בהקזה, לא שמע על חילוק מקומות בבכור, בין מקום שההקזה עושה מום קבוע למקום שאינה עושה מום קבוע, עתה כשיבוא להקיז, לא ידקדק היכן מקיז, ויבוא להקיז אף במקום שההקזה עושה מום קבוע, ונמצא שעל ידי האיסור שאסרו אותו חכמים בכל הקזה, יעבור על איסור תורה, שלא להטיל מום בבכור, ולכן, יש להניח את הדבר כדין

נפל בו מום קבוע בלא כוונה, אבל כל זמן שהוא תם וכשר להקרבה, אסור להטיל בו מום בכוונה, שנאמר, "קָל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ", וקנסו חכמים את המטיל מום בכוונה, שלא יאכל הבכור על אותו המום, [ויש אומרים שקנסו שלא יאכל הבכור כלל כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ונחלקו חכמים, מה דין בכור תם שאחזו דם, [=מין ממני החולאים הבא על ידי ריבוי דם], שרפואתו היא, **שיקינו לו דם**.

<< דעת רבי יהודה [במשנה ובברייתא], ודעת חכמים במשנה, שהיא דעת רבי מאיר בברייתא.

מעיקר הדין, בכור שאחזו דם, אסור להקיז לו דם במקום שההקזה עושה בו מום קבוע, [כגון לפגום אוזנו או שפתו], אבל מותר להקיז לו דם במקום שההקזה אינה עושה בו מום קבוע, [שפצע ההקזה מתרפא].

מתחילת הסוגיה היה נראה, שהסיבה, שלדעתם, מעיקר הדין אסור להטיל בו מום קבוע, כי לדעתם בכור שאחזו דם, אף על פי שהוא מסוכן בכך, מכל מקום, מאחר שמחלה זו ניתנת לרפואה, אינה מחשיבה את הבכור כמי שיש בו מום, ולכן דינו כדין בכור תם, שאסור להטיל בו מום.

אולם למסקנת הסוגיה, בכור שאחזו דם נחשב כבכור בעל מום, מאחר שלפי מצבו, בלא שיקיזו דמו, ימות, ואין לך מום גדול ממנו, ואף על פי שהוא נחשב כבכור בעל מום, לדעת רבי מאיר ורבי יהודה, אסור

מתכוון], המעשה **מותר**¹, [שבכל מקום דעת רבי שמעון, שכל מה שאסרה תורה, לא אסרה אלא כשמתכוון לעשות את האיסור, אבל כשמתכוון לעשות דבר אחר, המעשה מותר], ולכן, זה שכוונתו להקזי דם כדי להציל הבכור שלא ימות, ואין כוונתו להטיל בו מום, מותר להקזי את דם הבכור, אף במקום שההקזה עושה בו מום, כי לא התכוון להטלת המום². [ולא נתבאר במשנה, מה דין הבכור, כשהטיל בבכור מום על ידי ההקזה, האם מעתה מותר להישחט במדינה או לא].

< ולדעת חכמים ורבי שמעון בברייתא [שכמותו פסק רב יהודה אמר רב] – **הסיבה לכך, שמותר להקזי את דם הבכור שאחזו דם**, אף כשההקזה עושה בו מום, **כי לדעתם, לא אסרה תורה להטיל מום בבכור**, אלא בעודו תם, שנאמר, "תָּמִים

תורה, ולהתיר לו להקזי במקום שההקזה אינה עושה מום קבוע, ועל ידי זה יקזי במקום המותר, ולא במקום האסור. [ואם עבר ועשה בו מום בהקזה הזו, לא ישחט הבכור על אותו המום].

<< ולדעת רבי שמעון [במשנה ובברייתא] **וכן לדעת חכמים** [בברייתא].

מעיקר הדין בכור שאחזו דם מותר להקזי דמו אף במקום שההקזה עושה בו מום קבוע.

< לדעת רבי שמעון [כפי שפירש רש"י במשנה] – **הסיבה לכך שמותר להקזי דם הבכור שאחזו דם**, אף כשההקזה עושה בו מום, היא, **כי לדעתו**, אף על פי שאסור להטיל מום בבכור גם כשאחזו דם, מכל מקום, כל זה כשמתכוון להטיל בו מום, אבל כשהתכוון לעשות דבר אחר, [=אין

הוספות

¹ מתוך פירוש רש"י משמע, שהמחלוקת בברייתא ובמשנה היא באותו אופן, ולפי זה הקשו התוס' איך יתכן שרבי שמעון יתיר משום אין מתכוון, הא אפילו במקום שאי אפשר שלא יעשה מום, נמי מתיר, ובוזה הלא עושה מום במתכוון ... ולפירוש הקונטרס בפרק הלוקח בהמה גבי שתי שערות של פרה שעיקרן מאדים וראשן משחיר וקאמר רבי יוסי בן המשולם, גוזז במספרים ואינו חושש, ופירש בקונטרס, דחשיב אין מתכוון, משום דאין מתכוין לגיזה, אלא לתקן את הפרה, ניחא נמי הכא, דאין מתכוין משום הטלת מום, אלא משום רפואה ומיהו אי אפשר לקיים פירוש הקונטרס כדפרישית בפרק הלוקח בהמה. **ונראה לפרש הכא, דבתרתי פליגי, דבברייתא פליגי במטיל מום בבעל מום שאחזו דם ביותר**, ואי אפשר לו להתרפאות בלא הקזה שלא ימות ... דאז חשיב מום ואפילו לא מייית נמי, כיון שלעולם לא יצא מאחזות דם, אם לא שיקזנו במקום שעושה מום, חשיב כבעל מום. והשתא, רבי מאיר אסר במקום שעושה מום, דקסבר "לא יהיה בו" אפילו בבעל מום. וחכמים שרו, משום דכתיב "תמים יהיה לרצון", ובלבד שלא ישחט על אותו מום, דגור אטו היכא דלא מייית בלא עשיית מום, דחשיב כתם, או אטו היכא דיכול להתרפאות בהקזה במקום שאין אתה עושה מום. ורבי שמעון שרי אף לשחוט, דלא גזר. ורבי יהודה אסר אף במקום שאין עושה מום ... דמתוך שאדם בחול על ממונו, אי שרית במקום שאין עושה מום, אתי למיעבד במקום שעושה מום. **ובמתיניתין היא פלוגתא אחרת**, דרבי יהודה קאמר, בכור שאחזו דם, אפילו מת, אין מקזין בשום ענין, כדפרישית. וחכמים אומרים, יקזי, פירוש, בין מת בין לא מת, ובלבד שלא יעשה בו מום, כלומר שיהיה בהקזתו, שלא יוכל לבא לידי מום כשיקזי סמוך לאוזן או לגיב שפתיים או לחוטם, דקסבר דבר שאין מתכוין אסור, והיכא דלא מייית, דלא חשיב בעל מום, אסור. רבי שמעון אומר, יקזי, אף על פי שהוא עושה מום, כלומר שהוא יכול לבא לידי עשיית מום, דדבר שאין מתכוין מותר ... ואם תאמר, וכיון דאחזות דם חשיב כמום שאין יכול להתרפאות, בלא עשיית מום לשחוט עילויה. ויש לומר, דמדברנן אסור, דאתי לאיחלופי בתם. א"נ חשיב כמו מום עובר שיש לו רפואה. [ע"כ מהתוס'].]

² יתכן שיש חילוק בין דברי רבי שמעון לדברי חכמים, שכן על דברי חכמים בברייתא, פירש רש"י, שהיתיר זה להקזי דם במקום שההקזה עושה בו מום, הוא רק כשצריך להקזי דווקא באותו מקום, אולם על דברי רבי שמעון לא פירש כן, ומשמע שלדעת רבי שמעון, בכל אופן מותר להקזי היכן שירצה, אף במקום שההקזה עושה מום, כי אין כוונתו להטלת המום. ויל"ע בדבר.

וקיטוף], ואפילו אם כבר נעשה אחד המעשים הללו בחמץ, [ובכך נפסלה המנחה], אסור לעשות מעשה נוסף בחמץ. ודין זה, שבמנחות המחמץ אחר מחמץ חייב, למד, מתוך שנאמר האיסור "לא תעשה חמץ", ולאחר מכן נשנה "לא תאפה חמץ", ללמד שגם המחמץ אחר המחמץ חייב.

מסרס אחר מסרס

נאמר בעניין פסול הקדשים מחמת מום של סירוס, "וקמעהו ונתתו ונתתו לא תקריבו לה' ובאצקכם לא תעשו", ללמד שאסור לסרס בעלי חיים.

ומתוך שנאמר בכתוב הזה, "וקמעהו ונתתו ונתתו [לגמרי] ונתתו [שהביצים כרותות אבל עודן תלויות בכיס⁴]", אף שלכאורה לא היה צריך לכתוב "ונתתו" [לגמרי], שכן אם על "ונתתו" [שאינו מנתק לגמרי] חייבים משום סירוס, כל שכן שעל ניתוק גמור חייבים, והטעם שבכל זאת נאמר גם "ונתתו" וגם

יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו", אבל בבכור בעל מום, מותר לתת מום אחר, ואם כן, בכור זה שאחזו דם, מאחר שלפי מצבו, בלא שיקיזו דמו, ימות, אין לך מום גדול ממנו, ואם כן, מותר להטיל בו מום נוסף, ולכן, אף כשההקזה עושה בו מום, אין בכך כלום, וההקזה מותרת, כי מותר לתת בבכור זה מום¹. [ומבואר בברייתא, שלדעת רבי שמעון, מאחר שנעשה בו מום על ידי ההקזה, אף שעתה סר ממנו המום הראשון, של אחיזת הדם שבא מעצמו, ואין בו אלא את המום של ההקזה, שנעשה על ידי האדם, הוא מותר באכילה, ואינו כבכור שנתנו בו מום בכוונה, שאינו נאכל על ידי אותו מום². אבל לדעת חכמים, אף שמותר לעשות בו מום בהקזה, אינו נאכל מחמת המום הזה, אלא כשיפול בו מום אחר³].

מחמץ אחר מחמץ

איסור חימוץ האמור במנחות, הוא בכל אחד ממעשי המנחה, [לישה, עריכה, אפיה,

הוספות

¹ מתוך פירוש רש"י לתחילת הסוגיה משמע, שחכמים לא התירו הקזה במקום שעושה מום קבוע, אלא כשצריך להקזי דווקא שם. אולם לפי הסברה המבוארת בסוף הסוגיה, שלדעתם מותר להטיל מום בבכור בעל מום, לכאורה יהיה מותר להקזי דם במקום העושה מום קבוע, אף כשיכול להקזי במקום אחר, שכן אף בלא שום הקזה אין שום איסור להטיל מום בבכור בעל מום. ואם כנים אנחנו, נמצא, שלפי מה שפירש רש"י בתחילת הסוגיה, שלדעת חכמים לא הותרה ההקזה במקום שעושה מום קבוע, אלא כשצריך להקזי שם, רבי שמעון מקל מחכמים, שכן לדעתו, מאחר שאינו מתכוון להטיל מום, ההקזה מותרת בכל מקום. אולם למסקנת הסוגיה, שלדעת חכמים, בכור זה מותר להטיל בו מום, ואין בדבר שום איסור, רבי שמעון מחמיר, שהוא אינו מתיר אלא כשמתכוון לרפואה של ההקזה. ויל"ע בכל זה.

² כי לדעת רבי שמעון, דבר שאין מתכוון מותר, והוא לא התכוון להטיל את המום על מנת לשחוט את הבכור, אלא להצילו מאחיזת הדם. [על פי מנחות נ"ו].

³ כי חז"ל חששו, שמא יערים אדם להתיר את הבכור באופן הזה, שיאמר שמקזי דמו מחמת שאחזו דם, ויקזי במקום שעושה אותו בעל מום כדי להתירו. [על פי מנחות נ"ו].

⁴ כן פירש רש"י. ותוסי' פירשו, שכורת היינו שנכרתו ממקום חיבורם, ולא לגמרי, וניתוק היינו שנתקם לגמרי, וזהו עודם בכיס.

חבית של תרומה שנפל בה ספק טומאה

תרומה טהורה נאכלת לכהנים, ויש להיזהר לשמור אותה בטהרתה, להניח אותה מכוסה, ובמקום מוצנע, שלא תיטמא, שנאמר "וְאֵי הִנֵּה נִתְּתִי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמָתִי", ללמד שיש לשמור את התרומה.

ותרומה טמאה, נשרפת, אלא שמותרים הכהנים ליהנות ממנה דרך כילוי, כגון להדליק נר בשמן של תרומה טמאה, ולזלף יין תרומה טמאה.

ותרומה שיש בה ספק טומאה, כגון יין של תרומה, שספק אם ניטמא, הכהנים אינם יכולים לשתותו, שמא נטמא, ותרומה טמאה אסורה באכילה, וכמו כן אינם יכולים להנות ממנו דרך כילוי, כגון לזלף, שמא לא נטמא, ואסור לכולת תרומה טהורה, אלא לאוכלה בלבד. ונחלקו חכמים מה דינו לעניין שמירתו בטהרה.

לדעת רבי אליעזר – אף על פי שאי אפשר לשתות את היין הזה, שהוא ספק טמא, **יש להיזהר לשומרו שלא יטמא בוודאי**, ולכן, אם היה מונח במקום גלוי, יניחנו במקום מוצנע, ואם היה מגולה, יכסנו.

ולדעת רבי יהושע – מאחר שעתה מחמת הספק אין היין ראוי לכלום, וכשיטמא בוודאי יהיה ראוי לכל הפחות לזילוף, **אין לשמור עליו שלא יטמא, ומותר להניחו במקום שיטמא מהרה**, כגון אם היה מונח במקום מוצנע, יניחנו במקום גלוי, ואם היה מכוסה, יגלנו.

"וְנִתּוּק", ללמד, שחייבים על הניתוק אף אחר הכריתה, ומכאן שהמסרס חייב על הסירוס, אף על פי שסירס דבר שכבר נסתרס.

מטיל מום בקדשים שכבר יש בהם מום

נאמר "וְאִישׁ כִּי יִקְרִיב זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִפְלֹא נֶדֶר אוֹ לְנִדְבָה בִּבְקָר אוֹ בְצֹאן תִּמְּיָם יִהְיֶה לְרִצּוֹן כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ", ללמד **שאסור להטיל מום בקדשים**.

לדעת רבי מאיר ורבי יהודה – הריבוי "כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ", בא ללמד, שלא רק כשהוא תמים אין לתת בו מום, אלא **אף אחר שנעשה בעל מום אין להטיל בו מום נוסף**. וכל זה בעודם קדושים, אבל **אחר שנפדו** [מחמת המום], **מותר** להטיל בהם מום, שנאמר "תִּמְּיָם יִהְיֶה לְרִצּוֹן", ללמד, שדווקא בעודם קדושים, [ונחשבים כדבר העולה לרצון], אסור הכתוב להטיל בהם מום.

ולדעת חכמים – הכתוב "תִּמְּיָם יִהְיֶה לְרִצּוֹן", מלמד שאין **איסור הטלת מום בקדשים אלא כשהם תמימים**, אבל אחר שנפל בהם מום, מותר להטיל בהם מום אחר. והריבוי "כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ", בא ללמד שמכל מקום בעודם תמימים לא רק בידו אסור להטיל בהם מום, אלא אף לגרום להם למום, כגון להניח בצק או דבילה על אוזן הבהמה, כדי שיבוא כלב וישך את האוזן, אסור.

ולדעת רבן גמליאל – אינו מוזהר עליו לעשות בו מעשה לשומרו בטהרה, ואינו מותר להניחו במקום שיטמא מהרה, אלא **יניחנו כמות שהוא**, אם היה מכוסה במקום מוצנע, ישאירנו שם, ואם היה מגולה במקום גלוי, ישאירנו שם.

יהושע, שכל שאינה ראויה, אף שהסיבה לכך היא מחמת **ספק טומאה**, שוב אינה **טעונה שמירה**. **אולם דעת רבי אליעזר**, **מאחר שיתכן שייודע הדבר שלא נטמא** [=שמא יבוא אליהו ויטהרנה] ותהא ראויה, **יש לשומרה**, ורק כשבודאי לא תהא ראויה יותר שוב אין חיוב לשומרה³.

דף לד

- **מתחילה אמרו**, **שהסיבה שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בדין זה**, **היא**, **כי רבי אליעזר דורש** בכל מקום את הכתוב כפי שהוא נקרא, [=יש אם למקרא], ומאחר שהציווי על שמירת התרומה, נקרא בלשון רבים, "מִשְׁמֶרֶת תְּרוֹמָתִי", יש ללמוד, שיש שתי תרומות הטעונות שמירה, האחת היא תרומה טהורה, והשניה היא תרומה ספק טהורה ספק טמאה¹. **ורבי יהושע דורש** בכל מקום את הכתוב כפי שהוא נכתב, [=יש אם למסורת], ומאחר שהכתוב הזה נכתב בלשון יחיד, "מִשְׁמֶרֶת תְּרוֹמָתִי"², יש ללמוד, שלא נצטוו לשמור אלא תרומה אחת, היא תרומה טהורה. אולם דחו ביאור זה כי מבואר במקום אחר שגם לדעת רבי אליעזר יש אם למסורת.

- **ולמסקנה אמרו**, **שלדברי הכל**, הכתוב "מִשְׁמֶרֶת תְּרוֹמָתִי" מלמד, שיש לשמור רק **תרומה הראויה לך**. ולפיכך **דעת רבי**

"לא ימשל למכרה בִּבְגָדוֹ בָּה"

בעניין אמה עבריה נאמר "לא ימשל למכרה בִּבְגָדוֹ בָּה" ללמד שיש אופן שאינה נמכרת ונחלקו חכמים מהו האופן הזה.

לדעת רבי עקיבא [ולגרסת רבינו תם זו דעת רבי אליעזר] – **אין אדם מוכר את בתו הקטנה לאמה**, **אחרי שקידש אותה פעם אחת**, [וחזרה אליו מן האירוסין, בגט או במיתת הבעל].

ולדעת רבי אליעזר [ולגרסת רבינו תם זו דעת רבי עקיבא] – **אין אדם מוכר את בתו הקטנה לאמה**, **אחרי שמכר אותה פעם אחת**, [וחזרה אליו כשיצאה מהאדון בשש או ביובל או במיתת האדון].

ולדעת רבי שמעון [המובאת במסכת קידושין] – **אין אדם מוכר את בתו הקטנה לאמה**, **לא כשקידש אותה פעם אחת**, **ולא כשמכר אותה פעם אחת**.

הוספות

¹ ואם תאמר, דברק במה מדליקין אמרינן, ואחת טמאה, ואמר רחמנא שלך תהא, להסקה תחת תבשילך, וחיכי נפקי מקרא שלש תרומות, טהורה, וטמאה, ותלויה. ויש לומר, משום דכתיב "נתתי לך משמרת תרומתי", דקאי תרומתי אלך, ואמשמרת, דלך שייך אטמאה, לרבויה להיתר הנאה, ומשמרת שייך בתלויה, דבעיא שימור. [תוס'].

² לכאורה קשה, הלא כי ניתן להבין גם את הכתוב כמו שהוא בלשון רבים. ויתכן שמאחר שלדעת האומרים יש אם למסורת, ניתן להבין כך, וניתן להבין כך, תפסת מועט תפסת. ויל"ע בדבר.

³ ודעת רבן גמליאל לא נתבארה, ויתכן שהוא מסתפק בין שתי הדעות, ולכן אומר שב ואל תעשה.

רק כשנפל בו מום בלא כוונה, אבל אסור להטיל בו מום בכוונה, [כגון לצרום אוזנס], שנאמר "כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ". ומי שעבר על כך, והטיל מום בבכור, אף שמעיקר הדין, מאחר שנעשה הבכור בעל מום, מותר הוא להישחט במדינה¹, מכל מקום קנסו אותו חכמים, שלא ישחט הבכור, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

וכן מי שיש בגופו נגע צרעת, הרי זה טמא, עד שירפא הנגע, או עד שיקצץ ממנו בלא כוונה, אבל אסור לאדם לקצוץ מגופו בכוונה נגע צרעת [כגון בהרת], שנאמר, "הַשֹּׁמֵר בְּנֶגַע הַצֶּרֶעַת", ומי שעבר על כך, וקצץ בהרתו, אף שמעיקר הדין, מאחר שלמעשה עתה אין בו נגע, טהור הוא, מכל מקום קנסו אותו חכמים, שלא נטהר בכך, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

קנסות אלו וטעמים כדעת רבי אליעזר.

מסברא, כשאנו באים לקנוס את הצורם אוזן בכור, ואת הקוצץ בהרתו, יש לקנוס אותם, שלא יועיל המעשה שעשו², כלומר אף שעל ידי הצרימה יש בבכור מום, ואף שעל ידי הקציצה אין בגוף המצורע בהרת, לא יועיל להם הדבר, ועליהם להמתין עד שייפול בבכור מום אחר, או עד שתהא למצורע טהרה אחרת, [כגון שייפול בו נגע אחר שיוכל להיטהר ממנו].

אלא שאם היינו קונסים כך, הקנס היה מועיל רק למנוע את קציצת הבהרת, אבל

[אבל לדברי הכל, אדם מקדש את בתו, כל זמן שהיא ברשותו, בין אם קידש אותה פעם אחת, ובין אם מכר אותה פעם אחת].

מכר תחילה		קידש תחילה		
ובא לקדש	ובא למכור	ובא לקדש שוב	ובא למכור	
רשאי	רשאי	רשאי	אינו רשאי	רבי עקיבא
רשאי	אינו רשאי	רשאי	רשאי	רבי אליעזר
רשאי	אינו רשאי	רשאי	אינו רשאי	רבי שמעון

וסביבת המחלוקת הזו הוא, שרבי עקיבא סובר, שפסוק שנכתב באופן אחד, ונקרא באופן אחר, העיקר הוא אופן קריאתו, [=יש אם למקרא], ומאחר שאנו קוראים "לֹא יִמָּשַׁל לַמִּכְרָה בְּבִגְדוֹ בָּהּ", משמעות הקריאה "בְּבִגְדוֹ" היא לשון בגד, כלומר אחר שפרשו עליה בגד פעם אחת, שהוא עניין קידושין, שוב אינה נמכרת לאמה. ורבי אליעזר סובר, שהעיקר הוא אופן כתיבתו, [=יש אם למסורת], ומאחר שכתוב "לֹא יִמָּשַׁל לַמִּכְרָה בְּבִגְדוֹ בָּהּ", משמעות הקריאה "בְּבִגְדוֹ" היא לשון בגידה, כלומר אחר שבגד בה האב פעם אחת ומכרה לאמה, שוב אינה נמכרת לאמה פעם נוספת. ורבי שמעון סובר, שאם אפשר לקיים את שני האופנים, שניהם עיקר.

קנס צורם אוזן בכור וקנס קוצץ בהרת

כבר נתבאר, שבכור נשחט ונאכל במדינה

¹ לתירוץ הראשון בתוס', דעת רבי אליעזר, שבכור שהטילו בו מום בכוונה, אסור מהתורה, עד שייפול בו מום אחר. והקנס הוא שלא יאכל גם אחר שייפול בו מום אחר.

² אבל אין לקנוס אותם שיחשב הדבר כאילו לא עשו כלום, וכאילו עדיין הבכור תם, והבהרת בגופו.

לא היה מועיל למנוע את הטלת המום. ייפול בו מום אחר, כדי שידע, שאם יטיל

מום בכוונה, הוא יפסיד.

ואם כן, לדעת רבי אליעזר, המטיל מום בבכור, מפסיד, שלא ישחט הבכור לעולם. והקוצץ בהרתו מפסיד, שאינו נטהר בקציצה, אבל יטהר כשיהיה בו נגע אחר. [ונסתפק רב פפא, האם מיד כשייוולד בו נגע אחר נטהר מן הראשון, או רק אחר שיטהר מן האחרון נטהר מן הראשון, ונפקא מינה למי שנראה לו נגע שני בשבעת ימי חופתו או ברגל, שאז אין רואים את הנגעים, ואינו טמא מחמת הנגע השני, ויש להסתפק אם כבר נטהר מן הראשון או לא¹].

< קנסות אלו וטעמים כדעת חכמים.

מסברא, כשאנו באים לקנוס את הצורם אוזון בכור, ואת הקוצץ בהרתו, יש לקנוס אותם, להחשיב את המעשה שעשו באיסור, כאילו לא נעשה כלל, וכאילו הבכור עודו תם, והבהרת עודה בגופו של המצורע.

ומאחר שלעניין הבכור, הקנס הוא שיחשב כבכור תם, כשייפול בו אחר כך מום אחר, ויחשב כבעל מום יהיה מותר לשוחטו במדינה.

אבל לעניין צרעת, מאחר שאנו מחשיבים את הבהרת כאילו עודה בגופו של המצורע, הרי זה טמא לעולם, אף אם ייוולד בו נגע

שכן זה שהיה רוצה לקצוץ בהרתו, היה יודע, שאם לא יקצוץ אותה, כשירפא ממנו נגע זה, יטהר, ולעומת זאת אם יקצוץ אותה, הרי כנגד הרווח שיוכל להשיג שיטהרוהו, כשלא יגלו שקצץ בכוונה, יוכל להפסיד, כשיגלו שקצץ בכוונה, ולא יטהרוהו על ידי הקציצה, ויצטרך להמתין עד שיהא בו נגע אחר, שיוכל להיטהר על ידי הטהרה ממנו, ויתכן שלעולם לא יהא בו נגע אחר, ונמצא טמא לעולם, ולכן על ידי הקנס שלא תועיל לו הקציצה לטהרו, ימנע מלקצוץ.

אבל לעניין צורם אוזון בכור, אם היה הקנס שלא יועיל המום הזה להתיר שחיטתו, לא היה הקנס מונע את הרוצה להטיל מום בבכורו, שכן אם לא היה מטיל בו מום, היה צריך להמתין עד שייפול בו איזה מום מעצמו, ואם כן, כשיעשה בו מום בכוונה, רק יוכל להרוויח, משום שאם לא יגלו שעשה את הדבר בכוונה, יתירו לו את הבכור מיד, ואם יגלו שעשה את הדבר בכוונה, לא יפסיד, אלא יצטרך להמתין עד שייפול בו מום אחר, כמו שהיה צריך להמתין עד עכשיו, ומאחר שבקנס זה שלא יועיל לו המום שהטיל בכוונה, לא היה נמנע מלהטיל בו מום, קנסו אותו קנס גדול יותר, והוא, שאם יעשה את הדבר בכוונה, לא יותר הבכור לעולם, אף אם

הוספות

¹ ואם תאמר, והא בעי תגלחת וצפרים, ואסור בתשמיש המטה כל ימי ספורו. ויש לומר, כגון שלא היה אלא מצורע מוסגר. אי"נ אפילו מוחלט, נהי דכי קצץ טמא מדרבנן, מכל מקום שרי לעשות תגלחת וצפרים ולמנות ימי ספורו וליטהר מן התורה, ומיהו כפרתו אי אפשר להביא, דאינו יכול להכניס ידיו לבהונות כל זמן דטמא מדרבנן ... [תוס'].

ב. קנס על כוון מלאכה למועד.

מלאכת דבר האבד מותרת בחול המועד כשלא היה יכול לעשות הדבר קודם המועד, אבל אסור לכוון לכך, להניח מלאכתו עד המועד, ומי שכיוון מלאכתו למועד, קנסו אותו חכמים, שלא יעבוד, ויפסיד את הדבר. ונסתפקו חכמים במסכת מועד קטן, האם כשמת זה שכיוון מלאכתו למועד, עתה מוטל הקנס על הבן, ויפסיד הדבר, ולא יעבוד בו במועד, או מאחר שהבן לא חטא לכוון המלאכה למועד, לא קנסו אותו.

ג. קנס על הטלת מום בבכור.

וכמו כן נתבאר לעיל, שאסור להטיל מום בבכור, ולדעת רבי אליעזר, מי שהטיל מום בבכור, קנסו אותו שלא ישחט הבכור לעולם. ויש להסתפק, האם כשמת זה שהטיל מום בבכור, עתה מוטל הקנס על הבן, ולא ישחט הבכור עולמית, גם כשייפול בו מום אחר ביד הבן, או מאחר שהבן לא חטא להטיל מום בבכור, לא קנסו אותו.

- וספק זה קיים אף אם נאמר שלעניין מכירת עבד לגוי קנסו את הבן, כי אין להביא מזה ראיה לעניין בכור, כי לעניין מכירת עבד, יש סברה גדולה יותר לחייב גם את הבן לפדותו, משום שבכל רגע יש

אחר, ויטהר ממנו, כי מהבהרת הראשונה לא נטהר בכך שנרפא מנגע אחר, שכן אנו מחשיבים את הראשונה כאילו עודה בגופו, ולא סרה ממנו. [ורק אם תפרח הצרעת בכל גופו, יטהר בכך, כדון מי פרח הצרעת בכל גופו¹, כי לעניין זה, אף כשנחשיב את מקום הקציצה כאילו יש בו בהרת ראשונה עם זו שפרחה בו עתה, אין הדבר מונע את הטהרה, כי הפריחה של הנגע בכל הגוף מטהרת אותו²].

ואם כן, לדעת חכמים, המטיל מום בבכור, מפסיד, שלא ישחט הבכור על אותו המום עד שייפול בו מום אחר. והקוצץ בהרתו מפסיד, שאינו נטהר ממנו לעולם.

במקום שקנסו מה הדין כשמת

א. קנס על מכירת עבד לגוי.

אסור לישראל למכור עבד [כנעני] לגוי כי עבד כנעני חייב במצוות כאשר וכשיהיה תחת הגוי ימנע ממנו לקיים ונמצא המוכר גורם לכך ומי שמכר עבדו לגוי, קנסו אותו חכמים שיפדנו [אפילו עד פי עשרה מדמיו] וישחררו. ונסתפקו חכמים במסכת גיטין, האם כשמת זה שמכר את העבד לגוי, עתה מוטל הקנס על הבן, וחייב לפדותו [מממון של אביו], או מאחר שהבן לא חטא במכירת העבד, לא קנסו אותו לפדותו.

הוספות

¹ "וְאִם פָּרוּחַ תִּפְרַח הַצִּרְעָתָה בְּעוֹר וְכִסְתָּהּ הַצִּרְעָתָה אֶת כָּל עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רִגְלָיו לְכָל מְרָאָה עֵינֵי הַכֹּהֵן. וְרָאָה הַכֹּהֵן וְחִנָּה כִּסְתָּהּ הַצִּרְעָתָה אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְיִטְהַר אֶת הַנֶּגַע כִּלּוֹ הַפֶּךָ לָבוֹ טָהוֹר הוּא".

² בכל הספרים [כתוב] אופן נוסף שיוכל להיטהר והוא כשתמעט בהרתו מכגריס, אבל במס' נגעים ליתיה, כדפירש בקונטרס. ואומר רבי, דאי גרסינן ליה, הכי פירושו, שאם קצצה, ונעשה בכגריס, ומה ששייר נתרפא מקצתו מעצמו, שאפילו היה בו מה שנקצצה, לא היה בו כגריס. [תוס']

נראה], לדעת האומרים שאינו נחשב כנזק, ומהתורה אין בו חיוב תשלומים, וחכמים הם שקנסו אותו לשלם, כדי שלא ילך כל אחד ויטמא טהרות חברו. דווקא את המזיק עצמו קנסו אבל כשמת בנו פטור מלשלם.

מטיל מום בבכור בלא לדעת שהדבר מתיר אותו

א. כשנעשה הדבר על ידי ישראל גדול.

מתוך הסוגיה משמע, שכשישראל גדול מטיל מום בבכור, קנסו אותו **שלא ישחט הבכור**, אף על פי שלא התכוון להתיר את הבכור במעשהו, שהיה סבור, שאין הבכור נותר בכך, אלא כשייפול בו מום מעצמו, כי מכל מקום חטא בהטלת הבכור.

ב. כשנעשה הדבר על ידי גוי.

כשגוי הטיל מום בבכור, בלא לדעת שהמום מתיר את הבכור להישחט, [ואפילו יודע שמום שנפל מעצמו מתירו, אבל סבור שכשנעשה בו מום על ידי אדם אינו נותר], **הבכור מותר להישחט** במדינה על המום הזה, כדין בכור שנפל בו מום מעצמו, כי לא נעשה שום איסור בהטלת המום, [שכן הגוי אינו מוזהר על כך].

ולא אסרו את הדבר, אף שהיה מקום לאיסור, שמא יבואו להתיר גם כשישראל עושה כן.

נזק מהמכירה, שבכל רגע האדון הגוי מונע מהעבד לקיים מצוות.

- וכמו כן ספק זה קיים, אף אם נאמר שלעניין מכיוון מלאכתו למועד, לא קנסו את הבן, כי אין להביא מזה ראייה לעניין בכור, כי לעניין מכיוון מלאכה במועד, יש סברא גדולה יותר, שלא לקנס את הבן, משום שכשמת האב קודם המועד, לא עשה איסור בפועל, ואין זה כמי שהטיל מום בבכור, שכבר עשה איסור בפועל.

ד. קנס על זיבול שדה בשביעית.

אבל יש להביא ראייה, מהדין האמור לעניין שביעית, שאף שקנסו את המזבל את שדהו בשביעית¹, שלא יזרע אותה למוצאי שביעית, דעת רבי יוסי ברבי חנינא, שאם מת, לא קנסו את בנו, והבן מותר לזרוע את השדה למוצאי שביעית, והוא הדין לעניין בכור שהטיל בו מום בכוונה, שאף שקנסו אותו שלא ישחט לעולם, את בנו לא קנסו². [ומבואר בגמרא, שדווקא את המזבל או חורש בשביעית קנסו, שלא יזרע למוצאי שביעית, אבל המלקט ממנה עשבים תלושים, לא קנסוהו כלל].

דף לה

ה. קנס על היזק שאינו ניכר.

ולדעת אביי, כן הדין לעניין היזק שאינו ניכר, [כגון מטמא טהרות חברו שאין ניכר בהם נזק הטומאה, שהוא דבר שאינו

הוספות

¹ ולפירוש התוס' הוא הדין כשחרשה בשביעית יותר משאר בני אדם.

² התוס' כתבו שמדין שביעית יש להביא ראייה, גם לעניין מכירת עבד וכיוון מלאכה במועד, שלא קנסו את הבן.

ואפילו היה הבועט כהן.

ומכל מקום, כל זה כשהגוי אינו יודע שעל ידי מעשהו יהא הבכור מותר, אבל אם יודע שעל ידי מעשהו יותר הבכור, ולכך מתכוון, הבכור אינו מותר.

**היה בכור רודפו ובעט בו אחר שרדפו
הטיל בו מום**

ג. כשנעשה הדבר על ידי ישראל קטן.

נחלקו חכמים מה דין הבכור שרדף אחריו לנגחו, ולאחר שנח הבכור מרדיפתו, בא הנרדף, ובעט בו מחמת כעסו, ועשה בו מום.

כשקטן הטיל מום בבכור, בלא לדעת שהמום מתיר את הבכור להישחט, **הבכור מותר להישחט במדינה** על המום הזה, כדין בכור שנפל בו מום מעצמו, כי לא נעשה שום איסור בהטלת המום, [שכן הקטן אינו מוזהר על כך].

ללשון ראשון של רב פפא – מאחר שבעיטה זו לא היתה להצלתו, כי כבר נח הבכור מרדיפתו, אינה בהיתר, ולכן **אין הבכור נשחט על המום הזה.**

ולא אסרו את הדבר, אף שהיה מקום לאסור, שמא יטעה הקטן לומר, שהדבר מותר, ויעשה כן גם כשיגדל.

וללשון שני של רב פפא – מאחר שבעיטה זו היתה מחמת כעסו על הבהמה, ולא כדי להטיל בה מום, לא קנסו אותו, **והבכור נשחט על המום הזה.**

ומכל מקום כל זה כשהקטן אינו יודע שעל ידי מעשהו יותר הבכור, אבל אם יודע שעל ידי מעשהו יותר הבכור, ולכך מתכוון, הבכור אינו מותר.

הטלת מום בבכור קודם יציאתו לאויר העולם

בעט בבכור בשעה שהבכור רודפו והטיל בו מום

הבכור אינו מתקדש [לשום דבר, ובכלל זה לאסור בו הטלת מום], אלא משעה שנולד, ולכן, לדעת רב יהודה, **מותר** להטיל בו מום קודם שיצא לאויר העולם, וכשיצא יתקדש בבכור בעל מום.

מי שרדפו בכור בהמה טהורה לנגחו, וכדי להציל עצמו מהבכור, בעט בו, ובכך עשה בו מום, מאחר שלא נתכוון לעשות בו מום, אלא להציל עצמו, נעשה המום בהיתר, ולכן לא קנסו אותו שלא ישחט הבכור על המום, אלא **הבכור נשחט על המום הזה,**

בגדי עיזים, שאוזניו ארוכות, ונראות קודם שיצא כל ראשו¹, יוכל להטיל מום באוזניו,

הוספות

¹ כן פירש רש"י. אולם התוס' כתבו - כשרואה שמיעוט הראש בחוץ, יכול להטיל מום באוזן, ואין לו לחוש מרישא האוזן, שמא יצא רוב הראש וחזר, דמתוך שאוזני הגדי גדולות, דרך אזנים לצאת במיעוט הראש. אימרא בשפוטתיה, אבל באזניה לא. ויש לו לחוש שמא יצא רוב הראש וחזר. איכא דאמרי אימרא נמי באודניה [אימור] דרך צדעין נפק, כיון שרואה עכשיו מיעוט אוזן, אין לומר שמא יצא ראשו ורובו וחזר, והא אימר כמו ודאי ... ורבא דהכא סבירא ליה כרב חסדא דפרק בהמה המקשה, דלרב הונא דאמר התם יצא שליש ומכרו לעובד כוכבים, ויצא שליש אחר קדוש, ולא חלה המכירה כלל, כיון דנפק לבסוף רובא, דאיתגלי

קודם שיצא ראשו, ויהא נידון כילוד. **מי נאמן לומר שבא המום של הבכור מאליו**

כבר נתבאר שבכור אינו נשחט ונאכל במדינה אלא אם כן נפל בו מום מאליו ולא על ידי אדם.

וכשיש בו מום שאינו יכול לבוא בידי אדם כגון בעל חמש רגלים או עינו אחת כשל עגל או עינו אחת קטנה כשל אווזו אין כאן שום חשש שאדם עשה בו את המום הזה ולכן הוא נשחט ונאכל במדינה בלא שום עדות שהיה בו המום מאליו.

אבל כשיש בבכור מום, שראוי לבוא בידי אדם, כגון נסמית עינו, או נקטעה ידו, או נסדקה אוזנו, לא הכל נאמנים לומר שבא בו המום מאליו, [ולדברי הכל, ישראל שאינו רועה של הבהמה, נאמן לומר אף יחידי, שנפל בו המום מאליו, אבל] נחלקו חכמים, מי מבין המנויים להלן נאמן [להיות עד בדבר], ומי אינו נאמן:

ובכבש שאזניו קצרות. ללשון ראשון, יוכל להטיל מום רק בשפתיו, קודם שיצא כל ראשו, אבל באוזניו לא יוכל לתת, כי קצרות הן. וללשון שני, כשיצא ראשו על צידו, יוכל לתת מום גם באזניו, קודם שיצא ככל ראשו.

מום בפיו שאינו נראה בשעת אכילה אבל נראה בשעת פעיה

בפרק ששי יתבאר בעזה"י, שאין הבכור נשחט, אלא אם כן היה בו מום גלוי.

ולדעת רבא, כל מום שבפיו, הנראה בשעת פעיה, כשהבכור צועק ופותח פיו הרבה, הרי זה נחשב מום שבגלוי, אף על פי שבשעת אכילה אין המום נראה.

וזו הסיבה שבשיניים¹ החיצונות, די בכך שינטל מהם מעט, כדי שיחשב הדבר כמום, ובשיניים הפנימיות, אין מום אלא כשנעקרו לגמרי, כי החיצונות נראות יותר, ואף בנטילה מועטת הדבר נראה, אבל פנימיות אין נרעה בהם המום אלא כשנעקרו.

הוספות

מילתא דלמפרע קדוש, אם כן הכא נמי, שיצא רוב אחרי כן, איגלאי מילתא דהוה קדוש מעיקרא, ונתחייב ממה שמטיל מום בבכור. ואיכא לאוקמי הא דרב יהודה אליבא דרב הונא כשלא יצא כלל. וסוגיא נמי דריש כיצד מערימין, דמוקי דרב יהודה בזמן הזה, ולא חזי להקרבה, ופריך אי בזמן הזה מאי למימרא, ומשני מהו דתימא גזור דילמא נפיק רוב ראשו, וקא שדי מומא, קא משמע לן, ההיא נמי דלא כרב הונא, דלדידה במיעוט ראשו נמי איכא איסורא, ולא הוי ליה למינקט רוב ראשו. ועוד התם דקאמר ליה רב עמרם לרב ששת, אמר על הבכור עם יציאת רובו יהא עולה, עולה הוי או בכור, הוי נמי דלא כרב הונא, דמשמע דפשיטא דקודם יציאת רובו יכול להפקיע קדושת בכור, אם לא נחלק בין מכירה להנך. [תוס:].

¹ צריך להיות "חניכיים" ועניין זה מבואר בדף ל"ט.

כהן המעיד על בכור של עצמו	כהן המעיד על בכור של קרובו	כהן המעיד על בכור של קרובו כהן	רועה כהן המעיד על בכור בעלים כהן	רועה כהן המעיד על בכור בעלים ישראל	רועה כהן המעיד על בכור בעלים כהן		
אינו נאמן	נאמן להצטרף לעדות של שנים [אבל ביחודי אינו נאמן כדעת רבי יהושע בן קפוסאי] או שנאמן אף יחידי [כדעת רבי יוסי]	אינו נאמן [כדעת רבי קפוסאי ורבי יוסי]	אינו נאמן כי חשוד שמעיד שקר שנפל המום מאליו כדי שפעם אחת כשיהיה לו בכור ויוטל בו מום הבעלים יעידו גם עבורו בשקר שהמום נפל מאליו [=חיישינן לגומלין]	[זה הנקרא במשנתנו רועה כהן] ואינו נאמן לומר שנפל המום מאליו כי חשוד שהוא עצמו הטיל בו מום משום שסבור מאחר שהוא טורח עבור הבעלים יקבל מהם את הבכור	[זה הנקרא במשנתנו רועה ישראל] ונאמן לומר שמאליו נפל המום שאינו חשוד לשקר כדי לקבל חתיכת בשר מהבכור תמורת עדות שקר [=ללגימא לא חיישינן]	תנא קמא	א' לאור
אינו נאמן	נאמן להצטרף לעדות של שנים [אבל ביחודי אינו נאמן כדעת רבי יהושע בן קפוסאי] או שנאמן אף יחידי [כדעת רבי יוסי]	אינו נאמן [כדעת רבי קפוסאי ורבי יוסי]	אינו נאמן כי חשוד שמעיד שקר שנפל המום מאליו כדי שפעם אחת כשיהיה לו בכור ויוטל בו מום הבעלים יעידו גם עבורו בשקר שהמום נפל מאליו [=חיישינן לגומלין]	נאמן לומר שנפל בו המום מאליו, כי לעולם אין הכרח חשוד לשקר, אלא כשאומר על בכור שזכה בו לעצמו, שנפל בו מום מאליו, אבל לאחרים לא יעיד בשקר. [ומסקנת הסוגיה שכן ההלכה, והכל נאמנים להעיד על הבכור, חוץ מבעליו של הבכור, והוא הדין חוץ מאשתו, כי אשתו כגופו, אבל כל שאר בני אדם נאמנים, ואפילו קרובי הכהנים ובני ביתו ונשים ועבדים].		רשב"ג	
אינו נאמן						רבי מאיר	
מה שמבואר לעיל נתבאר בגמרא לפי ביאור א' אולם יתכן שגם לפי ביאור זה הדינים הנ"ל נכונים ואין חילוק בין ביאור א' לביאור ב' אלא במה שנתפרש ביניהם בדברי תנא קמא.					[זה הנקרא במשנתנו רועה כהן] ואינו נאמן לומר שמאליו נפל המום כי חשוד לשקר כדי לקבל חתיכת בשר מהבכור תמורת עדות שקר [=ללגימא לא חיישינן]	תנא קמא	ב' לאור
					[זה הנקרא במשנתנו רועה ישראל] ונאמן לומר שנפל בו המום ואינו חשוד לשקר להחזיק הבכור בעל מום כי סבור שלא הוא יזכה בו כי הוא עם הארץ ובוודאי הבעלים יתנוהו לכהן תלמיד חכם		רשב"ג
					נאמן לומר שנפל בו המום מאליו כי לעולם אין הכרח חשוד לשקר אלא כשאומר על בכור שזכה בו לעצמו שנפל בו מום מאליו אבל לאחרים לא יעיד בשקר		רבי מאיר

שהכהנים חשודים להטיל מום בקדשים, הם חשודים לכל התורה כולה, ולדעתו, החשוד על הדבר, לא דנו ולא מעיד עליו, ואם כן איך אמרה תורה, "וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נִגְעַ", אלא ודאי אין הכהנים נחשבים כמי שעשו בפועל חטא זה של הטלת מום בבכור, אלא **שיש לחוש שמא יעשו כן**.

דף לו

עד מפי עד בעדות בכור

לדעת רב אסי ומרימר – אף על פי שעד אחד נאמן לומר שנפל מום בבכור מאתו [ואפילו אשה נאמנת] מכל מקום רק מי שראה מעצמו נאמן אבל מי ששמע מאחר שראה [=עד מפי עד] **אינו נאמן**.

ולדעת רב אשי ורב יימר – אף עד מפי עד נאמן לומר שנפל בבכור מום מעצמו. [וכן ההלכה].

הפה שאסר הוא הפה שהתיר

כלל בדינו, שאף מי שאינו נאמן להתיר איסור, אם לא הוחזק האיסור אלא על ידו, הרי זה נאמן להתירו, [=הפה שאסר הוא הפה שהתיר].

כגון, אשה המוחזקת כאשת איש, ואסורה לכל העולם, אינה נאמנת לומר שנתגרשה, והותרה לכל. אבל אשה שלא הוחזקה

מי מעיד על ספק בכור שנולד בבית ישראל

כבר נתבאר בפרקים הקודמים שבהמה שהיא ספק בכור הבעלים מעכבים אותה לעצמם ואינם נותנים אותה לכהן ואחר שיפול בה מום הבעלים יאכלוה.

לדברי רב חסדא – מאחר שספק בכור ניתן לבעלים, הרי הם בזה ככהן בבכור הניתן לכהן, ולפיכך, **לדעת רבי יהושע בן קפוסיא**, האומר, שבכור שביד כהן, אין נאמנים עליו כהנים, לומר שנפל בו מום מעצמו, אלא אם כן יהיו שנים שאינם קרוביו של הכהן שהבכור שלו, כך לעניין ספק בכור הניתן לבעליו ישראל, כל ישראל הם ככהנים, ואין נאמנים עליו לומר שנפל בו מום מעצמו אפילו ישראלים, אלא אם כן יהיו שנים שאינם קרוביו של הבעלים.

ולדברי רב נחמן – ישראלים אינם דומים לכהנים, אף כשהם שווים בכך שהבכור ניתן להם, שרק הכהנים נחשדו להטיל מום בבכור, ולא ישראל, ולפיכך, **הכל מודים**, שספק בכור שביד ישראל, **אפילו בעליו נאמן עליו יחידי, לומר, שנפל בו מום מעצמו**.

החשד שנחשדו הכהנים להטיל מום בבכור

אף שלדעת רבי מאיר כהנים חשודים להטיל מום בקדשים, אין זה חשד גמור, כמי שראינו אותו חוטא בדבר מסוים, שכן לדעת רבי מאיר, החשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה, ואם כן, לדעתו, מאחר

נאמן, כנגד עדות גמורה, [=מי לי לשקר במקום עדים לא אמרין].

לא היו מוחזקים בבהמה שהיא בכור ובא כהן ואמר בכור הוא ומום שבו מאליו נפל

כבר נתבאר, שהכהן אינו נאמן לומר על בכור שבידו שנפל בו מום מאליו, ולדעת רבי אילעא, כל זה, כשידוע שהבהמה היא בכור, אבל כשלא נודע הדבר, והכהן הוא זה שאומר שהבהמה היא בכור, הוא נאמן לומר שמום שיש בה נפל בה מאליו.

ואין סיבת ההיתר משום שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, כאשה שאמרה אשת איש הייתי ונתגרשתי, כי אם זו סיבת ההיתר, יש מקום לחלק, ולומר שאין הדברים דומים, כי אשה שאמרה אשת איש הייתי, לא היתה מוכרחת לומר זאת, שכן היא מוחזקת בפנינו כפנויה, ולכן אף שהחזיקה עצמה שהיתה אשת איש, נאמנת לומר שנתגרשה, אבל כהן זה היה מוכרח לגלות שבהמה היא בכור, שהרי הוא בא להראות את המום שבה למומחה, לראות אם מום קבוע הוא או לא², ולכן אין זה נחשב שגילה את הדבר מרצונו שיהא נאמן להתירו.

ומכל מקום, הכהן נאמן, כי אם הוא חשוד שהטיל המום בעצמו, לא היה צריך לבוא לפני מומחה, אלא היה מטיל מום אחר, שהוא ידוע לכל כמום קבוע, ואוכלו, ומתוך כך שבא לשאול את המומחה, ודאי לא

מעולם כאשת איש, ובאה ואמרה "אשת איש הייתי וגרשני בעלי", נאמנת, כי מאחר שהיא עצמה שהחזיקה אותה לאיסור אשת איש, היא עצמה אמרה שנתגרשה, ולכן אינה אסורה, שהפה שאסר, הוא הפה שהתיר.

מה לי לשקר במקום עדים

אחד השכיר חמור לחבירו, ואמר לו, לא תלך עמה בדרך נהר פקוד, כי יש שם מים שיכולים להזיק לה, לך בדרך של נרש, שאין בו מים.

עבר השוכר על התנאי, והלך בדרך נהר פקוד, בלא שידעו, ומת החמור.

בא השוכר ואמר, אמנם הלכתי בדרך נהר פקוד, אבל לא היה בו מים, ולא מחמת המים מת החמור, ואם כן מאחר שהקפדת המשכיר היתה, שלא אלך בדרך שיש בה מים, לא עברתי על תנאו, ואינו נחשב כפושע החייב לשלם.

רבא¹ רצה לפוטרו משום [=מי לי לשקר], שלדעתו רבא, הוא נאמן להיפטר בטענה שלא היו באותו דרך מים, כי אם היה רוצה לשקר, היה יכול לומר שהלך בדרך של נרש.

אולם אביי חייבו, כי מאחר שהכל יודעים שיש בנהר פקוד מים, הרי זה כעדות גמורה שיש שם מים, ובשום אופן לא יהא זה

הוספות

¹ רבה גרסינן [תוס'].

² דקדשים תמימים אין הכהן נחשד לאכול בחוץ, דבר כרת הוא, אבל נחשד להטיל בו מום, דלאו בעלמא הוא. [רש"י].

לי שיש חילוק ביניהם, וכהן חבר נאמן.

אמר לו רבן גמליאל – המתן עד שיעלו בעלי תריסין [=מנינים]. כלומר תלמידי חכמים הנלחמים מלחמתה של תורה לבית המדרש.

כיון שנכנסו לבית המדרש, עמד² [רבי צדוק] השואל, ושאל – כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ.

אמר לו רבי יהושע – לאו.

אמר לו רבן גמליאל – והלא משמך אמרו לי הן, עמוד על רגליך³, ויעידו בך.

עמד רבי יהושע על רגליו ואמר – היאך אעשה, אילו אני חי והוא היה מת, יכול הייתי להכחישו, ולומר, לא אמרתי לו כן, אבל עכשיו שאני חי, והוא חי, היאך חי יכול להכחיש את החי, [אכן, אמרתי לו שיש חילוק, אבל עכשיו חזרתי בי⁴, ולכן אמרתי שאין חילוק, וגם כהן חבר אינו נאמן].

והיה רבן גמליאל עומד ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרינו כל העם, ואמרו לרבי חוצפית המתורגמן⁵ עמוד [=שתוק] ועמוד.

הראיתי בכור זה לחכם או מישראל קבלתי אותו במומו

כבר נתבאר שהכהן שיש ברשותו בכור ונפל בו מום אינו נאמן לומר שנפל בו המום מאילו כי הכהנים חשודים להטיל מום

הטיל המום בעצמו, וכשהוא מגלה לנו שהבהמה בכור, הוא נאמן לומר שנפל בו המום מאילו.

מעשה דרבי יהושע ורבן גמליאל

רבי צדוק הכהן היה לו בכור, והטיל לו שעורים בסל נצרים כדי שיאכל את השעורים, ובתוך כדי שאכל מהשעורים, נפל בו מום מעצמו, על ידי שנחתכה שפתו של הבכור מהסל.

תחילה בא רבי צדוק לשאול את רבי יהושע, האם כשאמרו שכהן אינו נאמן על הבכור שניתן לו, לומר שנפל בו המום מאילו, הוא רק כשהכהן עם הארץ, אבל כשהוא חבר הוא נאמן, ואינו חשוד להטיל בו מום, או שגם כהן חבר אינו נאמן.

וענה לו רבי יהושע – אכן יש חילוק בין כהן חבר לכהן עם הארץ, וכהן חבר נאמן לומר על בכורו שנפל בו מום מעצמו.

ולאחר מכן הלך רבי צדוק לשאול שאלה זו את רבן גמליאל.

וענה לו רבן גמליאל – אין חילוק בין כהן חבר לכהן עם הארץ, ושניהם אינם נאמנים לומר על בכור שלהם, שנפל בו מום מעצמו¹.

אמר לו רבי צדוק – והלא רבי יהושע אמר

הוספות

¹ וכן ההלכה. [תוס'].

² בפרק נערה בנדרים בירושלמי דריש, מדכתיב "ועמדו שני האנשים", בוי"ו, דשואל הלכות ואגדות צריך לעמוד. [תוס'].

³ לא גרסינן ויעידו בך ... דמה עדות שייך כאן ... [תוס'].

⁴ כן פירש רש"י. אולם התוס' פירשו, שלא חזר בו, אלא שרצה שלא ייודע מה שענה לרבי צדוק.

⁵ מעשרה הרוגי מלכות. [תוס'].

בבכורות.

המום הזה, ודאי הראה אותו לחכם, ואמר לו שהוא מום קבוע.

רפרס בפומבדיתא, היה לו בכור, ונתנו לכהן בלא מום, הלך הכהן והטיל בו מום. יום אחד, כשנחלש רפרס בעיניו, בא אליו אותו כהן, שהיה סבור שלא יכיר אותו רפרס מחמת מחלתו, והראה לו את מום הבכור, ואמר לו שקיבל את הבכור מישראל במומו [ולכן אין לחושדו שהוא הטיל בו את המום].

התאמץ רפרס, ופתח את עיניו בכח, והכיר את הכהן, ואמר לו, הלא נתתי לך את הבכור הזה בלא מום.

ואף על פי שארע כן, ששיקר הכהן לומר, שקיבל את הבכור מישראל במומו, לא חזר בו רפרס מהדין שהיה אומר, שהכהן נאמן לומר שקיבל את הבכור במומו, ואין ללמוד מאותו מעשה, שגם שאר כהנים רגילים לשקר בדבר זה, כי כהן זה חצוף גדול היה, שהעז לבוא לפני רפרס עצמו, עם הבכור שקיבל ממנו, ולומר לו שקיבל אותו מישראל במומו, ומאחר שהיה חצוף כל כך, העז לומר שקר כזה, אבל שאר כהנים, שאינם חצופים, אינם מעיזים לשקר שקיבלו בכור בעל מום, כשקבלו אותו בלא מום.

השולח עם הארץ שאינו נאמן על המעשרות
שיקנה עבורו תבואה מאדם נאמן

האומר לעם הארץ [החשוד שלא לעשר], **שילך לקנות לו תבואה מאדם נאמן**, [שיש

ולהלן יתבאר בעזה"י (א) מה הדין כשיש בבכור מום, שמעידים עליו עדים שנפל מאליו, אבל אין ידוע אם הוא מום קבוע, והכהן אומר הראיתי מום זה לחכם, ואמר, מום קבוע הוא, האם הכהן נאמן על כך, או שהוא חשוד לשקר גם בדבר זה. (ב) מה הדין כשיש בבכור מום קבוע, והכהן אומר שקיבל את הבכור הזה מישראל במומו כמו שהוא, האם הכהן נאמן על כך, או שהוא חשוד לשקר גם בדבר זה.

לדעת רב יהודה אמר רב [שהלכה כמותו] וכן לדעת רפרס – כלל הוא, **שכל דבר שיכול להיוודע אם שקר הוא או אמת, אין בני אדם משקרים בו**, שמא יוכחשו, **ולכן, בשני האופנים הללו**, מאחר שדברי הכהן יכולים להיות מוכחשים, באופן (א) על ידי המומחה, שיאמר לא ראיתי את המום, ובאופן (ב) על ידי הישראל, שיאמר, כשנתתי את הבכור היה תם, לכן בשני אופנים אלו, אין לחוש שהכהן משקר, ולכן **הוא נאמן**.

ולגרסת סורא – לא נאמר כלל זה מעולם, וגם **בדבר שיכול להיוודע אם שקר הוא, בני אדם משקרים בו, ולכן**, באופן (ב), **אין הכהן נאמן לומר שקיבל את הבכור במומו**, וחשוד הוא שהטיל את המום בעצמו. אבל באופן (א), **הכהן נאמן לומר שהראה את המום למומחה**, ולא משום שאין בני אדם משקרים בדבר שיכול להיוודע, אלא משום שאין הכהנים חשודים לאכול קדשים בחוץ, ואם כן, מאחר שבא לאכול על סמך

ישראל הבא לבדו עם בכור להראות מומו

כשישראל לבדו מביא את הבכור להראותו למומחה, **אין המומחה רואה אותו**, אם יש בו מום קבוע או לא, שמא יאמר לו המומחה, מום הוא, ומותר לשחוט עליו, וילך וישחטנו לעצמו, ולא יתנונו לכהן, כי מאחר שיש בו מום קבוע, הוא נאכל לכל אדם, אלא שיש בכך גזל כהן, ויש לחוש שזה אינו חש לאיסור גזל, ובלבד שלא יאכל מאכל אסור¹.

וכל זה **כשהמום הוא מום שאינו ידוע לכל כמום קבוע, אבל כשיש בבכור מום הידוע לכל כמום קבוע**, כגון שהוא שרוע, [=עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה], **החכם רואה את המום**, אף כשישראל מביא לבדו את הבכור, מאחר, שמעיקר הדין לא היה צריך להראות מום כזה למומחה כלל, שכן ידוע לכל שהוא מום, והסיבה שמראים גם מום כזה לחכם, היא מפני כבודו, ואם כן, זה שחש לכבוד חכם, ולא רצה לעבור עליו, כל שכן שלא יעבור על איסור גזל, שלא לתת את הבכור לכהן, ולכן מותר לחכם לראות את המום שבבכור הזה.

הכל נאמנים על מומי מעשר

מעשר בהמה שונה מבכור, וכל אחד נאמן לומר על מעשר שלו שנפל בו מום מאליו². והסיבה לכך, שמעשר בהמה שונה מבכור,

לו רק תבואות מעושרות], והלך השליח והביא תבואה, **אין** התבואה בחזקת תבואה מעושרת, כי יתכן שלא קנה אותה מאדם נאמן.

- ומכל מקום אין להביא ראיה מהדין הזה, שאפילו בדבר שיכול להיוודע אם שקר הוא, בני אדם משקרים בו, כי הסיבה שהשליח אינו נאמן שעשה שליחותו, אינה משום שתמיד משקר בדבר שיכול להיוודע, אלא משום שהשליח יכול לומר, אני הייתי סבור שאדם זה שקניתי ממנו הוא נאמן, ואם כן, בכך שיתגלה שקנה ממי שאינו נאמן, לא יראה כמשקר.

והאומר לעם הארץ [החשוד שלא לעשר], **שילך לקנות לו תבואה מאדם מסוים שהוא נאמן**, [שיש לו רק תבואות מעושרות], והלך השליח והביא תבואה, הרי זו בחזקת שנקנית מאותו אדם **נאמן**, והיא בחזקת מעושרת.

- ומכל מקום אין להביא ראיה מהדין הזה, שבדבר שיכול להיוודע אם שקר הוא, בני אדם לא משקרים בו, כי הסיבה שהשליח נאמן שעשה שליחותו, אינה משום שתמיד אינו משקר בדבר שיכול להיוודע, אלא משום שהמשלח ציווה לו לקנות ממשוה מסוים, ומאחר שהקפיד ממי לקנות, חושש השליח יותר, שמא יברר אם קנה אצלו, אבל בשאר מקומות משקר גם כשעלול השקר להיוודע.

הוספות

¹ ואף על גב, דאדם כשר הוא בהא מילתא, דלא בעי לשחטו אלא על פי מומחה, דקדשים בחוץ לא אכיל, דבכרת הוא השוחט קדשים בחוץ, מיהו אגזילה דכהן, דלאו בעלמא, חשיד. [רש"י].

² רש"י פירש, ובספק מעשר קאמר, כגון קרא לתשיעי עשירי, דאמרין בפרק אחרון, אינו נאכל, ואין לו תקנה אלא במום.

הבכור, אלא על פי מומחה. [ואף על פי שרבי יוסי נימוקו עמו אין הלכה כמותו כנגד רבים].

דף לז

מי מתיר את הנדר

לדעת תנא קמא – במקום שיש חכם כרב נחמן, הוא לבדו מתיר את הנדר, ובמקום שאין חכם, שלושה מתירים את הנדר.

ולדעת רבי יהודה – לעולם אין הנדר מותר, אלא על ידי שלושה, שאחד מהם חכם³. [ושנים האחרים, שמבינים מה שאומרים להם, אף שאינם יודעים מעצמם].

מכר מאכלים ולאחר מכן נודע שהם מאכלים אסורים

לדעת תנא קמא – המוכר לחבירו דבר מאכל, ולאחר מכן נודע שהוא אסור, כגון שמכר לו בשר בכור, ואחר כך נודע שלא התירו חכם. או שמכר בשר, ואחר כך נודע שהוא טרפה. או מכר פירות, ואחר נודע

כי הבכור קדושתו מרחם, ואי אפשר למנוע אותה, אבל מעשר בהמה אפשר למנוע ממנו קדושת קרבן, על ידי שיטיל מום בכל עדרו, וכך כל עשירי שיצא יהא בעל מום מתחילתו, שדינו להישחט במדינה ולא להיקרב, ומאחר שבידו להטיל בו מום בהיתר, אינו חשוד שישקר לומר שנפל בו מום קבוע, כדי שישחטו באיסור.

מי מתיר לשחוט את הבכור

א. במקום שיש מומחה.

– לדברי הכל, **אין מתירים אותו אלא על פי מומחה¹**, שאומר שנפל בו מום קבוע.

ב. ובמקום שאין מומחה.

– **לדעת תנא קמא של משנתנו, כשאין מומחה, אם המום שבו אינו מום מובהק, אין יכולים להתירו כלל, ואם המום שבו הוא מום מובהק, מתירים אותו אף שלושה בני הכנסת, שאינם מומחים.** וכן הדין אף בחו"ל בזמן הבית², שהבכור שמחו"ל אינו קרב, אלא ממתינים לו עד שייפול בו מום.

– **ולדעת רבי יוסי, לעולם אין מתירים את**

הוספות

[ולא זכיתי להבין למה פירש דווקא בספק מעשר].

¹ לאו דוקא מומחה שהמחוהו בית דין ... וכל מופלג בחכמה ומומחה ראוי להתיר בכור ונדר ביחיד ... ומיהו בזמן הזה, אין נראה שיהא שום אדם חשיב מומחה, להתיר בכור ונדר ביחיד, ולדון דיני ממונות. [תוס'].]

² ממתניתין לא שמעינן ליה, דאיכא לאוקמה בזמן הזה, אבל בזמן שבית המקדש קיים, הוי ליה למיגזר חוצה לארץ אטו ארץ ישראל, שלא להקל להתיר על פי שלשה בני הכנסת. עוד משום דאיכא למאן דאמר בתמורה דבכורות חוצה לארץ אם באו תמימים יקברו. [תוס'].]

³ לכאורה כן מבואר בסוגיה, שלדעת רבי יהודה לעולם צריך אחד שיהא חכם כרב נחמן, ועוד שנים דמסברי להו וסברי. אולם התוס' כתבו, שגם רבי יהודה מודה, שיחיד מומחה כרב נחמן, מתיר את הנדר לבדו, ואין המחלוקת אלא כשאין יחיד מומחה, שלדעת תנא קמא, די בשלושה דמסברי להו וסברי, ולדעת רבי יהודה, צריך שאחד מהם יהא חכם קצת.

רבי יהודה, ושמא היה המומחה מתירו, ופירות טבל, אם היו קיימים, היה ניתן לתקנם, ויין נסך, כגון שהיה מעורב ביין כשר, שלדעת רבן גמליאל, אם היה קיים, היה יכול למכור התערובת לגוי בשווי היין הכשר].

סליק פרק כל פסולי המוקדשין

שהיו טבל. או מכר יין, ואחר כך נודע שהוא יין נסך. **אף על פי שהקונה כבר אכל מקצת ממה שקנה, ואם כן, כשנודע לו שהיה הדבר אסור, והמקח בטל, אינו יכול להשיב למוכר את הכל, מכל מקום קנסו את המוכר, שיחזיר לו את כל הדמים שקיבל ממנו, אף שאינו משיב לו את המקח. וכל זה כשהמוכר גרם לקונה לאכול את הדבר האסור, אבל אם לא אכלו הקונה, כגון שקנה בשר ומכרו לגויים, או האכילוהו לכלבים, ולאחר מכן נודע שהיה טרפה, כשהמקח בטל, המוכר אינו מחזיר לקונה את כל הדמים, אלא מנכה מהדמים את השווי האמיתי של הבשר שמכר, כלומר שווי של בשר טרפה, כי בשר כזה קיבל הקונה, ואין למוכר אלא להשיב מה שנטל מעות בשר כשר, שהם יתרות על שווי בשר טרפה.**

ולדעת רבי שמעון בן אלעזר – אין הדין הנ"ל, [שעל המוכר להשיב את כל הדמים, אף כשהקונה אכל מהמאכל, ואינו יכול להשיב כולו], אלא בדבר שהנפש קצה בו, כגון נבלות וטרפות שקצים ורמשים, שבזה, כשנודע לקונה שאכל איסור, אין לו שום הנאה מאכילתו. אבל בדבר שאין הנפש קצה בו, כגון בשר בכור, ופירות טבל, ויין נסך, מאחר שנהנה הקונה באכילה, אין המוכר משיב לו את כל הדמים, אלא מעט פחות. [וכל זה באופן שעל ידי אכילת הקונה, נפסד המוכר, שאם היה המאכל קיים, היה ניתן לתקנו, כגון בכור, אם היה שלם, היה ניתן להראות את מומו גם אחר השחיטה, כדעת

פרק ששי על אלו מומין

על אלו מומים שוחטים את הבכור

דף לו

כבר נתבאר בפרקים הקודמים, שבכור תם קרב למזבח, [כמו שנאמר, "כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלקיך לא תעבד בבקר שורך ולא תגז בכור צאנך. לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' אתה ובייתך"], ובכור שנפל בו מום, אינו קרב למזבח, אלא נאכל במדינה, [כמו שנאמר, "וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו לה' אלקיך. בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל"].

והכלל הוא, שכל מום שנתקיימו בו שני דברים אלו¹. (א) שהוא מום קבוע. (ב) שהוא מום גלוי. הרי זה מום שהבכור נפסל על ידו מהקרבה, ומעתה הוא נאכל במדינה, אבל מום שאינו בגלוי, או מום שאינו קבוע, אינו פוסל את הבכור מהקרבה², ואינו מתירו להיאכל במדינה.

ולהלן יתבאר בעזה"י, מניין כלל זה למד. [ובהמשך הפרק יתבארו בעזה"י פרטי הכלל הזה].

א. מכלל ופרט וכלל

מתחילה רצו לומר, שדין זה שהבכור נשחט על מום שבגלוי ואינו חוזר, למד בכלל ופרט

[ויקרא כ"ב כ"ד] כל אשר בו מום לא תקריבו פי לא לרצון יהיה לכם. ואיש כי יקריב זבח שלמים לה' לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו. עורת או שבור או חרוץ או נבלת או גרב או זלפת לא תקריבו אלה לה'. ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה'. ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה. ומעור וכתות ונתוק וזרות לא תקריבו לה' ובארככם לא תעשו.

[דברים ט"ו י"ט-כ"ג] כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלקיך לא תעבד בבקר שורך ולא תגז בכור צאנך. לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' אתה ובייתך. וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו לה' אלקיך. בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל. רק את דמו לא תאכל על הארץ תשפכו כמים.

[דברים י"ז א'] לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת ה' אלקיך הוא.

הוספות

¹ כי האי גוונא דרשינן בפרק קמא דקדושין גבי שן ועין. [ואם כן לכאורה משם יש ללמוד, ששן ועין הם מום שבגלוי ואינו חוזר]. ואם כן יש לשאול, מדוע לענין מומים לא הוי מומא כשנפלה שינו, [דלקמן בפרק מומין אלו לא פסלינן ניטלו שינו גבי אדם, אלא משום מראית העין, דאינו שוה בזרעו של אחר, מכלל דבהמה כשר, ואפילו גבי אדם לא מיפסל בשן אחד ...] ויש לומר, דשאני גבי עבד, דגלי קרא, [י"שין] אבל הכא, שכך דרך, שהשינים נופלות מחמת זקנה, לא הוי כעין פסח ועור. ומיהו צריך טעם אחר, דהכי נמי, עיניו כחות מחמת זקנה [ועיור חשיב מום]. ואם תאמר, מאי שנא דהכהו על אזנו וחרשו, עבד יוצא לחירות, דהוי מום שבגלוי ואינו חוזר, ולקמן בפרק אלו מומין תנן חרש שוטה פסולין באדם וכשרין בבהמה, ובאדם לא מיפסלי אלא משום דאינו שוה בזרעו של אחר ... ויש לומר, דגבי עבד, גלי רחמנא, דדבר קל חשיב מום לצאת בו לחירות, שמשחרר בשינו. [תוס'].

² מום שאינו בגלוי אינו פוסל מהקרבה כלל. אבל מום שאינו קבוע, פוסל עד שיעבור, אלא שאינו פוסל לעולם.

ב. מריבוי ומיעוט.

ומסקנת הגמרא, שדין זה, שהבכור נשחט על כל מום שבגלוי ואינו חוזר, למד מהריבוי, "כל מום רע", המלמד, שעל כל מום שיהיה בבכור, הוא נשחט במדינה, ואפילו אין המום מבטל את האבר ממלאכתו.

אלא שכנגד הריבוי הזה, הבא ללמד שעל כל המומים הבכור נשחט, יש שני לימודים, הממעטים. (א) מום שבנסתר. (ב) מום החוזר.

- **דין זה, שאין הבכור נשחט על מום נסתר, למד מהכתוב,** "כל מום רע", הבא ללמד, שאין הבכור נשחט אלא על מום רע, כלומר על מום שבגלוי, שניכר לכל, ומנוולו, ומחשיבו כרע.

- **וללשון ראשון, דין זה, שאין הבכור נשחט על מום עובר, למד הוא מסברא¹,** שכן הדין בכל הקדשים, דווקא שכשיש בהם מום קבוע, הם נפסלים להקרבה, ונפדים, אבל כשיש בהם מום עובר, אינם נפסלים מהקרבה, ואינם נפדים, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ואם כן, הוא הדין לבכור, לא יפסל מהקרבה, אלא על ידי מום קבוע. **וללשון שני,** דין זה, שאין הבכור נשחט על מום עובר, למד מהכתוב "פסח או עֶזְרָה", הבא למעט מום שאינו קבוע כפיסח ועיוור².

וכלל, שנאמר, "כִּי יִהְיֶה בוֹ מוֹם פֶּסַח אוֹ עֶזְרָה כָּל מוֹם רָע".

"כִּי יִהְיֶה בוֹ מוֹם" – כלל.

"פֶּסַח אוֹ עֶזְרָה" – פרט.

"כָּל מוֹם רָע" – כלל.

וכל מקום שנאמר כלל ופרט וכלל, כל שהוא כעין הפרט בכלל אותו דין, ואם כן, כל שהוא כעין הפרטים האמורים בכתוב, "פֶּסַח אוֹ עֶזְרָה", שהם מומים שבגלוי ואינם חוזרים, דינו כמותם, ואם ישנו בבכור, הבכור נפסל להקרבה, ונאכל במדינה.

< **אולם דחו זאת,** כי אם דין זה למד בכלל ופרט, יש לך ללמוד, שרק מה שהוא כעין הפרט בכל תכונותיו, יהיה כמותו, והפרטים האמורים בכתוב, יש להם שלוש תכונות, (א) מומים שבגלוי [רגל ועין נראים לכל]. (ב) מומים קבועים שאין להם רפואה [רגל חתוכה ועין עיוורת אינם חוזרים לקדמותם]. (ג) מומים שמבטלים אבר ממלאכתו [פיסח בטל מהילוך ועיוור בטל מלראות]. ואם כן, רק מומים שמתקיימים בהם כל הדברים הללו, יפסלו את הבכור מהקרבה, ויתירו לשוחטו במדינה, ואולם במשנה מבואר, שחסרון באוזן, הוא מהמומים שהבכור נשחט עליהם, אף על פי שלא מתקיים במום זה אלא שהוא מום שבגלוי ואינו חוזר, אבל אין המום הזה מבטל את האוזן ממלאכת השמיעה.

הוספות

¹ כן הוא לשון הגמרא. אכן מתוך משמעות הגמרא נראה, שלימוד זה הוא קל וחומר, וכן מפורש בדברי התוס'.

² ואם תאמר, להאי שנוי קמא, דנפיק מום עובר מקל וחומר, פסח ועיוור מאי אהני ליה. ויש לומר, דקסבר השתא, דאי לא כתיב פסח ועזר, קמריבין מכל מום רע, מום עובר, והוה אמינא, דאתא לאפוקי מקל וחומר, ולא ממעטינן נמי ממום רע מומין

מניין שכל פסולי המוקדשים נפדים ואין נפדים אלא על מום קבוע

מומי אוזן שהבכור נשחט עליהם

א. נפגמה [=חסרה].

בכור שנפגמה [=חסרה] אוזנו מן החסחוס, הוא גדר אמצעי שבאוזן, שהוא קשה, וכשנפגם אינו חוזר, הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר, והבכור נשחט עליו, ובלבד שתהא שיעור הפגימה כדי שתחגור ציפורן, כלומר שכשיעבירו על החסחוס צפורן, היא תיכנס לתוך הפגימה ותתעכב בה.

ואין חילוק בדבר, בין אם נעשה מום זה בידי אדם, או שכך היתה תחילת יצירתו בידי שמים, שנולד הבכור עם המום הזה, בכל אופן הבכור נשחט על המום הזה.

אבל בכור שנפגמה אוזנו מן העור, הוא האליה הרכה של האוזן, מאחר שכשהיא נפגמת, היא חוזרת לקדמותה, הרי זה מום החוזר, ואין הבכור נשחט עליו.

ב. נסדקה.

בכור שנסדקה אוזנו¹ סדק כלשהו, אף על פי שלא חסרה כלום, הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר, והבכור נשחט עליו.

ואין חילוק בדבר, בין אם נעשה מום זה בידי אדם, או שכך היתה תחילת יצירתו בידי שמים, שנולד הבכור עם המום הזה,

נאמר, "וְאִם כָּל בְּהֶמְהָ טִמְאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קֶרְבָּן לַה' וְהָעֶמִיד אֶת הַבְּהֶמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן. וְהָעֹרִיד הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע בְּעֶרְכָּךְ הַכֹּהֵן כֹּן יִהְיֶה. וְאִם גָּאֵל יִגְאֲלָהּ וְנִסַּף חֲמִישְׁתּוֹ עַל עֶרְכָּךְ", ללמד שיש בהמה הקרויה טמאה, שאינה ראויה להקרבה, ודינה לפדיון.

ואין הכוונה לבהמה ממין הבהמות הטמאות כסוס או חמור, שכן דין בהמות אלו מבואר בכתוב אחר, "וְאִם בְּבֶהֱמָה הַטִּמְאָה וּפְדָה בְּעֶרְכָּךְ וְנִסַּף חֲמִישְׁתּוֹ עָלָיו וְאִם לֹא יִגְאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכָּךְ", המלמד, שהמקדיש בהמה טמאה אינה קדושה קדושת הגוף אלא קדושת דמים, ונפדית.

ואם כן, הכתוב הראשון אינו מדבר בבהמה טמאה ממש, אלא בבהמה שהיתה ראויה לקרבן, ונפל בה מום, ומחמת המום הכתוב קורא אותה טמאה, כי המום פוסל אותה להקרבה כבהמה טמאה, ולימד הכתוב, שבהמה שהיתה ראויה לקרבן, ונפל בה מום, נפדית, אף על פי שכבר היתה קדושה קדושת הגוף להיקרב למזבח.

ודווקא כשנפל בה מום קבוע, שלעולם לא תהיה ראויה עוד לקרבן, שנאמר "אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה", אבל נפל בה מום עובר, אינה נפדית, אלא ימתין עד שיעבור המום,

הוספות

שבסתר: [תוס']

¹ מסתבר שכל מומי האוזן הם בחסחוס האוזן בלבד, ולא באליה, שכן באליה המום חוזר. ומיהו יתכן שדווקא חסרון של אליה חוזר, אבל כשנסדקה, או ניקבה, או יבשה, אין הדבר חוזר לקדמותו. ויל"ע בדבר.

בכל אופן הבכור נשחט על המום הזה.

בברייתא – בכור שיבשה אוזנו בשיעור
כזה, **שאם תנקב, לא תצא ממנה טיפת
דם**, הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר,
והבכור נשחט עליו.

ולדעת רבי יוסי בן המשולם – אוזן יבשה
אינה מום, אלא אם כן יבשה כל כך, עד
שהיא נפרכת במשמוש הידים.

רציעת העבד

עבד עברי שלא רצה לצאת לחירות בסוף שש
שנות עבדותו, נקנה לאדון לעבד עד היובל,
ברציעה, שנאמר, "וְאִם אָמַר יֹאמֶר הָעֶבֶד
אֶהְיֶה אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֹא אֲצַא
חִפְשִׁי. וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל
הַדָּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ
בַּמַּרְצָע וַעֲבָדוּ לְעֹלָם", וכן נאמר, "וְהָיָה כִּי
יֹאמֶר אֲלֵיךְ לֹא אֲצַא מִעֲמָד כִּי אֶהְבֶּדָה וְאֶת בֵּיתְךָ
כִּי טוֹב לוֹ עִמָּד. וְלִקְחָתָהּ אֶת הַמַּרְצָע וְנִתְּתָהּ
בְּאָזְנוֹ וּבִדְלַת וְהָיָה לָךְ עֶבֶד עוֹלָם", והרציעה
היא, שינקוב האדון חור באוזנו של העבד,
ונחלקו החכמים במה רוצעים, ומה רוצעים.

א. במה רוצעים.

לדעת רבי יוסי ברבי יהודה – אף על פי
שנאמר בכתוב "הַמַּרְצָע", מאחר שנאמר
גם "וְלִקְחָתָהּ", הרי זה מלמד, שלא רק
במרצע רוצעים, אלא אף בכל דבר שיכול
האדון לקחתו בידו¹, ולעשות בו חור בכוחו,

ג. ניקבה.

לדעת התנא של משנתנו ולדעת תנא קמא
בברייתא – בכור שנקבה אוזנו נקב
בשיעורה כזה, שמלא גרגיר כרשינה יכול
לעבור בו, הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר,
והבכור נשחט עליו. [וכרשינה הוא צמח
הנקרא בלשון הגמרא הינדא].

ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה בברייתא –
שיעור הנקב שהבכור נשחט עליו, הוא אף
נקב כשיעור עדשה, [וקרובים דבריהם
להיות שווים, כי כרשינה אינה גדולה
מעדשה אלא מעט].

**ובנקב בשיעור זה הבכור מותר להישחט
במדינה, אבל להיפסל למזבח הוא נפסל
גם בנקב קטן יותר**, שכן מבואר לעניין
רציעת עבדים, ששיעורה בחור קטן יותר
מנקב כעדשה, ובכל זאת עבד עברי כהן
אינו נרצע, משום שנקב הרציעה פוסל
אותו מעבודה, הרי שלפסול מעבודה
ומהקרבה, די בנקב קטן, אבל להכשיר את
הבכור להישחט במדינה, צריך נקב גדול
יותר¹.

ד. יבשה.

לדעת התנא של משנתנו ולדעת תנא קמא

הוספות

¹ יש מומין הרבה בבכור, שפוסלים אותו ליקרב על גבי מזבח, ואין מכשירין אותו לישחט, כדתנן, אלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה כו'. [רש"י]. מדפסיל כהן, משמע דהוי מום דאורייתא. ושמא האי דאין שוחטין [עליו את הבכור], משום דאין ניכר יפה, וגזרינן אטו מומין שבסתר. אי נמי האי דמפסיל כהן, משום דאינו שוה בורעו של אחר [אבל אין זה נחשב כמום]. אי"נ מום עובר הוא, [ואסור לרצוע את הכהן כן] בעינן שלא יפסל אפילו לפי שעה, משום דכתיב [ושב] אל משפחתו, דדרשי' בקדושין למוחזק שבמשפחתו. [תוס'].
² בפרק קמא דקדושין מפרש, משום דדריש ריבוי ומיעוטי, "ולקחת", ריבה, "מרצע", מיעט, "ונתת באזנו", חזר וריבה, מאי

שלמות, אבל אם חסרו השדרה והגולגולת, כפי השיעור שיתבאר בעזה"י להלן, אינן מטמאות באוהל.

א. שיעור חסרון השדרה שלא תטמא באוהל.

לדעת בית שמאי – רק כשחסרה השדרה שתי חוליות, אינה מטמאה באוהל.

ולדעת בית הלל – אף כשחסרה השדרה חוליה אחת, אינה מטמאה באוהל.

ב. שיעור חסרון הגולגולת שלא תטמא באוהל.

לדעת בית שמאי – רק כשחסרה הגולגולת [שיעור גדול של] כמלא מקדח, [כלומר, שיש בה חור כגודל מקדח], אינה מטמאה באוהל.

ולדעת בית הלל – אף כשחסרה הגולגולת כשיעור [קטן יותר, והוא], שאם היה חסרון כזה באדם חי, היה מת, הרי זו אינה מטמאה באוהל. ורב תחליפא בר אבודימי אמר לרב חסדא משמו של שמואל מה הוא השיעור הזה, [לדברי רב ספרא שמואל אמר זאת מעצמו, ולדברי רב שמואל בר יהודה שמואל שנה כן בברייתא], ששיעור זה הוא **כשיעור סלע**, [כלומר כשתחסר הגולגולת כשיעור סלע, לא תטמא באוהל].

ויש כמה אופנים לבאר דברי בית שמאי ובית הלל.

כגון סול [=קנה של עץ מחודד הנקרא שפוד], וסירה [=קוץ], ומחט, ומקדח, ומכתב [=עט ברזל], ואינו פוסל לרציעה אלא את הסם, שעושה את החור בעצמו, ולא מכח הרוצע].

ודעת רבי – מאחר שנאמר בכתוב "הַמִּצָּעַ", הרי זה מלמד שאין רוצעים אלא בכלי הדומה למרצע כלומר בכלי מתכת.

ב. את מה רוצעים.

לדעת יודן בריבי – רוצעים את האליה, שהיא הבשר הרץ שבאוזן.

ולדעת חכמים – רוצעים את תנוך האוזן, הוא הגדר האמצעית שבתוך האוזן, [ומאחר שלפי דברי חכמים הרציעה היא במקום שאינו מתרפא, הרי זה נחשב למום בכהנים, ולכן, כהן שהוא עבד עברי, אינו נרצע, כי אסור לעשות בכהנים מום].

טומאת שדרה וגולגולת של מת

כל עצמות המת [חוץ מהשדרה והגולגולת], אינם מטמאים באוהל בפני עצמן, [אלא רק במגע ובמשא], ורק כשהיו יחד רוב בנין עצמות המת [=], או רוב מניין עצמות המת [=], או שיעור רובע הקב של עצמות המת, הן מטמאות באוהל.

ושדרה וגולגולת של מת, מטמאות כל אחת בפני עצמה, אף באוהל, ובלבד שיהיו

הוספות

רבי, רבי כל מילי, מאי מיעט, מיעט סם. ותימה, דמ"ולקחת", מרבינן כל דבר הנלקח ביד, ואם סם לא מקרי נלקח ביד, למה לי ריבה ומיעט וריבה, מלשון ולקחת לחוד לא מתרבי אלא דבר הנלקח ביד. ויש לומר, דמלשון ולקחת לא דריש, אלא הכי קאמר, לרבות כל דבר הנלקח ביד, משום דדרשין ריבויי ומיעוטי. [תוס']

ליישוב דברי רב פפא כדעת רבי מאיר. אלא שמכל מקום יש להקשות על דברי רב פפא, כי לפי דבריו נמצא, שבית שמאי מקלים, ובית הלל מחמירים, ובאמת לא נמנה דין זה בין הדברים שבית שמאי מקלים ובית הלל מחמירים].

< **ולדברי רב נחמן** [בדף ל"ח] [מה שנתבאר בדין חלון שבין שתי בתים, ששיעור מקדח שווה לשיעור סלע, אינו מדבר לא במקדח סתם, ולא בסלע סתם, אלא במקדח גדול וסלע נירונית, ששיעורם גדול גם משיעור מקדח סתם, וגם משיעור סלע סתם, אבל שיעור סלע סתם אינו כשיעור מקדח סתם, אלא שיעור מקדח סתם גדול יותר, כלומר] **שלושה שיעורים יש כאן**, ואלו הם מהגדול לקטן, (א) **מלא מקדח גדול שהוא כסלע נירונית**. (ב) **מלא מקדח סתם**. (ג) **סלע סתם**. ודעת **בית הלל**, ששיעור חסרון הגולגולת הוא השיעור הקטן של סלע, [ומיד כשתחסר הגולגולת שיעור קטן כזה לא תטמא]. ודעת **בית שמאי**, ששיעור חסרון הגולגולת גדול יותר, **לדברי חכמים** השיעור של בית שמאי הוא **כמלא מקדח גדול**, ולדברי רבי מאיר, השיעור של בית שמאי הוא **כמלא מקדח סתם** הוא מקדח של רופאים.

שיעור מאור [=חלון] להביא טומאה מבית לבית שני בתים שיש ביניהם קיר משותף ובו חלון מזה לזה ומת באחד מהבתים פעמים שהטומאה עוברת דרך החלון גם לבית השני ופעמים שאין הטומאה עוברת דרך

< **לדברי רב חסדא**, שיעור כמלא מקדח, שווה לשיעור סלע, [שכן יש ללמוד מדין חלון שנעשה בין שני בתים, שיתבאר בעזה"י להלן], ואם כן, על כרחך, כשאמרו בית שמאי **מלא מקדח**, לא התכוונו לשיעור מלא מקדח בצמצום, שכן שיעור זה שווה לשיעור סלע שאמרו בית הלל, ואין כאן מחלוקת, אלא כוונת בית שמאי לשיעור מלא מקדח וחיסומו, כלומר לשיעור של נקב שנעשה על ידי המקדח, כשאחר שנעשה בו החור, מצדדים אותו ומרחיבים את הנקב, כדי שיכנס מקדח ויוצא בריוחו¹, ושיעור זה גדול משיעור מלא מקדח מצומצם, וכמו כן גדול הוא משיעור סלע שאמרו בית הלל. [דברים אלו אמר רב חסדא בלשון ספק, כלומר יתכן שניתן ליישב כך את דברי בית שמאי ובית הלל. ולפירוש רש"י, רב תחליפא הסכים עמו, ואמר לו, שלא יאמר זאת בלשון ספק, אלא ודאי כן הוא. אולם לפירוש התוס', רב תחליפא אמר לרב חסדא, שאין לו ליישב יישוב שאינו ודאי, ועליו לטרוח ליישב הדבר באופן ודאי].

< **לדברי רב פפא** [בדף ל"ח], רק שיעור של מקדח גדול שווה לשיעור סלע, אבל בית שמאי לא דיברו במקדח גדול, אלא במקדח סתם, ושיעורו קטן משיעור סלע שאמרו בית הלל. [ודבריו נדחו, כי בפירוש אמרו חכמים בברייתא, ששיעור מלא מקדח של בית שמאי, הוא מלא מקדח גדול. ואמנם לדעת רבי מאיר בברייתא, שיעור מלא מקדח שאמרו בית שמאי, הוא מלא מקדח קטן של רופאים, ואם כן ניתן

הוספות

¹ והיינו חיסום, שנוטל מה שחיסם וסותם את הנקב, ואינו מניח ליכנס המקדח ברוחב. [רש"י].

בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֵתָּו תִּשְׁבְּרוּ, ללמד, שכלי חרס אינו מקבל טומאה אלא מתוכו, [כלומר מבית קיבולו].

ולפיכך, **כלי חרס שאין לו תוך** [=בית קיבול], **אינו מקבל טומאה כלל**, כי אין לו מהיכן להיטמא. [ואף שבעין זה מצינו בכלי שטף, שבדרך כלל אינם מקבלים טומאה אלא כשיש להם בית קיבול, ובכל זאת, אם ראויים הם לקבל טומאת מדרס, מחמת שהם משמשים לשיבה או שכיבה, מקבלים הם כל טומאה אף על פי שאין להם בית קיבול, כלי חרס אינם כן, כי כלי חרס אינם ראויים לטומאת מדרס, מאחר שאין עושים מהם כלי ישיבה ושכיבה, כי ישברו אם ישבו או ישכבו עליהם].

וכלי חרס שיש לו תוך [=בית קיבול], **מטמא מתוכו בלבד, כלומר, אם נגעה טומאה בתוכו, כולו טמא**, [בין מתוכו ובין מגבו], **אבל אם נגעה טומאה מגבו, אינו נטמא כלל**, [לא מתוכו, ולא מגבו, ואף לא במקום נגיעת הטומאה].

החלון לבית השני ודבר זה תלוי בגודלו של החלון ובאופן שבו נעשה החלון ובאופן תשמיש החלון.

א. חלון שנעשה מאליו – כשגודלו כשיעור מלא אגרוף גדול, כאגרוף בן אבטיח, שלדברי רבי יוסי הוא כראש גדול של אדם, **הטומאה עוברת דרכו**. ואם אינו גדול כל כך, נחשב הוא כסתום, ואין הטומאה עוברת דרכו.

ב. חלון שנעשה בידי אדם [כדי שיכנס בו האור] – **כשגודלו כמלא מקדח גדול של לשכה**, שהוא כפונדיון האיטלקי, או כסלע נירונית, שהוא כשיעור מלא נקב של עול [שעושים בו נקב, ותוקעים בו יתד, לקשור רצועות העול], **הטומאה עוברת דרכו**. ואם אינו גדול כשיעור הזה, נחשב הוא כסתום, ואין הטומאה עוברת דרכו¹.

דף לח

מדיני טומאת כלי חרס

בעניין טומאת כלי חרס נאמר, "וְכָל כְּלִי חָרָשׁ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר

כלי עץ נקראים כלי שטף, משום שטהרתם במים, כמו שכתוב, "וְכָל כְּלִי עֵץ יִשְׁטָף

הוספות

¹ ולהשלמת העניין הנני להעתיק מה שנתבאר ב"בקיצור" במסכת בבא בתרא דף י"ט.

א. חלון העשוי לתשמיש [למעבר של חפצים] – אם הוא פותח טפח, טומאה עוברת דרכו. ואם נתמעט משיעור זה אפילו במשהו, הרי זה חוצץ בפני הטומאה.

ב. חלון שנעשה בידי אדם לאורה – אם הוא כמלא מקדח גדול של לשכה [=כמלא פונדיון האיטלקי, שהוא סלע נירונית, ויותר מסלע סתם], טומאה עוברת דרכו. ואם אחר שהיה בו שיעור זה, נתמעט, עדיין טומאה עוברת דרכו, עד שיתמעט, ויעמוד על פחות מרום אצבעיים על רוחב אגודל.

ג. חלון שאינו עשוי בידי אדם, [כגון שנעשה על ידי מים או שרצים] – אם הוא כמלא אגרוף, טומאה עוברת דרכו, [חישב עליו לתשמיש, דינו כחלון העשוי לתשמיש, חישב עליו לאורה, דינו כחלון שנעשה לאורה].

ד. חלון העשוי לאוויר, או לראות דרכו גנות ופרדסים ולשומרים – אם הוא כמלא מקדח בינוני, טומאה עוברת דרכו.

במקום¹.

כשנגעו משקים טמאים מאחורי כלי שטף, לא נטמא תוכו של כלי שטף, אלא מקום הנגיעה שמאחור בלבד.

ב. כלי שטף שאין לו בית קיבול.

מדין תורה, רוב כלי עץ² שאין להם בית קיבול, אינם מקבלים טומאה כלל, שנאמר, "מִכֵּל כָּלֵי עֵץ אֵץ בְּגֵד אֵץ עוֹר אֵץ פֶּשֶׁק", להקיש כלי עץ לשק וללמד, שכשם שהשק הוא דבר שיש לו בית קיבול, כך כלי עץ המוזכרים בכתוב, הם כלי עץ שיש להם בית קיבול, אבל כלי עץ שאין לו בית קיבול, אינו מקבל טומאה כלל.

וכל זה ברוב כלי עץ, שאינם ראויים לקבל טומאת מדרס, אבל כלי עץ שראויים לקבל טומאת מדרס, שהם מיועדים לשיבה או שכיבה, מאחר שמקבלים טומאת מדרס, מקבלים גם שאר טומאות.

וכלים אלו, שראויים לקבל טומאה אף שאין להם בית קיבול, מדין תורה מקבלים טומאה רק מאב הטומאה, כגון משרץ, וטמא מת, ורוק ומי רגלים של זב וזבה, וכשאחד מהדברים הללו נוגע בכלי שטף כזה, הראוי לקבל טומאה, בין מתוכו, כלומר מהצד שמניחים עליו ומשתמשים בו, ובין מגבו, נטמא כולו מהתורה.

אבל ממשקים טמאים, כלים אלו מקבלים טומאה רק מדברי חכמים, כפי שנתבאר לעיל, לעניין כלים שיש להם בית קיבול, אלא שבדבר זה, חמורים כלים אלו שאין להם בית

א. כלי שטף שיש לו בית קיבול.

מדין תורה, כלי שטף שיש לו בית קיבול, מקבל טומאה מאב הטומאה, כגון משרץ, וטמא מת, ורוק ומי רגלים של זב וזבה, וכשאחד מהדברים הללו נוגע בו, בין מתוכו ובין מגבו נטמא כולו.

אבל מוולד הטומאה, כמשקים טמאים, מדין תורה כלי שטף אינו מקבל טומאה, וחכמים הם שגזרו על כלי שטף שיקבלו טומאה גם ממשקים טמאים, [והסיבה לכך, כי אם היו נוהגים בכלים שנגעו במשקים טמאים ככלים טהורים, היו טועים לומר, שכמו כן דין כלים שנגעו ברוק ומי רגלים של זב וזבה, ועל ידי זה היו באים לידי טומאת טהרות, כי באמת כלים שנגעו ברוק ומי רגלים של זב וזבה טמאים מהתורה], ומכל מקום, מאחר שטומאת כלים שנגעו במשקים טמאים אינה מהתורה, כשהם חוזרים ומטמאים תרומה וקדשים, אין לשרוף את התרומה והקדשים, שאינם כתרומה וקדשים הטמאים טומאה מהתורה, שדינם לשרפה, וכדי שיהא היכר לדבר, שטומאת כלים מחמת משקים טמאים אינה מהתורה, [ולא ישרפו תרומה וקדשים הנוגעים בהם], עשו היכר לטומאה זו, שאינה כשאר דברים המטמאים כלי שטף, ואמרו, שמשקים טמאים אינם מטמאים את כלי שטף לגמרי, [בין מתוכם ובין מגבם], אלא כשנגעו בהם מתוכם, אבל

הוספות

¹ ובאמת גם כלי מתכות, שיש להם טהרה במים, קרויים כן, אלא שיש חילוק בדיו בין כלי עץ לכלי מתכות, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

² רק כלי עץ דינם כן, אבל כלי מתכות מקבלים טומאה, אף כשאין להם בית קיבול.

הבאים. (א) נקב. (ב) פגם [=חסרון]. (ג) סדק. הרי זה מום, והבכור נשחט עליו במדינה.

ד. דק.

בכור שיש בעינו מום הנקרא דוקין שבעין, הרי זה מום קבוע, שהבכור נשחט עליו במדינה, ודוקין שבעין זה, הוא קרום דק המכסה את העין. ויש חילוק בין קרום שחור לקרום לבן.

דק שחור נחשב מום, רק כשהוא שקוע בעין, אבל כשהוא צף על העין אינו מום.

ודק לבן נחשב מום, רק כשהוא צף על העין, אבל כשהוא משוקע בעין אינו מום. [וסימן לדבר, שבלבן, הצף נחשב למום, הוא חולי הנקרא ברקא, שהוא לבן וצף, וגם כן נחשב מום].³

וראה הערה ⁴.

ה. תבלול.

העין יש בה שחור, הוא הנקרא אישון, שדרכו נכנס האור לעין, וסביב השחור יש

קיבול, מכלים שיש להם בית קיבול, שבכלים שיש להם בית קיבול, נתבאר לעיל, שעשו היכר לדבר שהטומאה מדברי חכמים, שאם נטמאו ממשקים מגבם, לא נטמא תוכם, וכל זה בכלים שיש להם בית קיבול, אבל כלים שאין להם בית קיבול, אף כשנטמאו ממשקים, שטומאתם מדברי חכמים, אף על פי כן, מכל צד שיגעו בהם המשקים, בין מתוכם, [כלומר מהצד שמניחים עליהם ומשתמשים בהם], ובין מגבם, נטמא כל הכלי. והסיבה שלא הוצרכו לעשות היכר שטומאה זו מדברי חכמים, כי סמכו על ההיכר שעשו בכלי עץ שיש להם בית קיבול. [וזהו הדין שהעיד עליו חזקיה בן עקש¹, משמו של רבן גמליאל הזקן, לפני רבן ביבנה].

מומי עין שהבכור נשחט עליהם

א-ב-ג. מומים בריס העין.

ריס של עין, הוא בבת העין, כלומר העור המכסה את העין, והוא הנקרא עפעף².

וכשארע בריס של בכור אחד מהדברים

הוספות

¹ נראה שיש לקראות שם זה כך, "עקש", שכן מציינו שם זה במקרא, "עיקר און עקש התקועי", [שמואל ב' כ"ג כ"ו]. דברי הימים א' י"א כ"ח. דברי הימים א' כ"ז ט"ו.

² עיין להלן דף מ"ג ע"ב תוד"ה ושנשר.

³ משמע דהוי מום קבוע. ותימה, דבפרק מי שאחזו, יש רפואות לברקא. ובפרק המוציא יין נמי אמרין כוחלין לברקותי. ויש לומר, דהתם מייירי במשמשיין ובאין קודם שנקבעו ... ועוד יש לתרץ, דהיכא דאין מתרפא מאליו חשיב מום, [והא דקאמר לקמן, גבי מים הקבועים, דאם עובר כשמאכילין אותו לח ויבש של גשמים, לא הוי קבוע, אין זו רפואה ממש, אלא בדיקה ונסיון אם הם קבועים אם לאו], אבל רפואה גמורה יכולה להעביר מום קבוע ... [תוס'].

⁴ למעלה כתבנו, שדוק הוא קרום המכסה את העין, שכן משמע מסוגית הגמרא ופירוש רש"י כאן, [שפירש טולא דהיינו יריעה כמו שפירש בשעיה מ' כ"ב], וכן נראה מפירוש ראשון של רש"י בדף ט"ז ע"א ד"ה ואלילבא, שכתב, דוקין טולא [=יריעה] כגון, "החצקא דקדק שמיים וינתחם פאקל לקבתי", כלומר דק הוא כיסוי דק שיש על העין. אמנם לפירוש שני של רש"י בדף ט"ז, דוקין הם העפעפים, ומום שבדוקין, היינו מום שיש בדוקין, כגון שיש בהם נקב או פנימה או סדק, [ולפי זה, יתכן שהמילים במשנה, "הרי בעינו דק", הם סיוס למה שנאמר קודם, כלומר מה שאמרנו, הריס שניקב שנפגם ושנסדק זהו מומים בדוק שבעין], ולהכי קרי לעפעפים דוק על העין כרקיע דהכי אמרין בספרי אגדות, העין דומה לעולם קטן, העפעפים כגד הרקיע, והתחתון כגד הארץ, והלבן שמקיף את העין כגד ים אוקיינוס שסובב את העולם, והשחור שבו שהוא עגול דומה לגלגל חמה.

לשחוט עליו, וזהו נחש שאמרו חכמים.

ואף על פי שאמרו, אין אדם רואה מומים לעצמו, אבל מורה הלכה לתלמידים, ותלמידים מורים לו.

וכל זה כשהיה מורה ההלכה הזו גם קודם שבא מעשה לידו, אבל אם רק כשבא מעשה לידו הורה כך, והוא צריך לאותה הוראה, אין שומעים לו.

ז. (עצב) [עינב].

מום קבוע נוסף ממומי העין שהבכור נשחט עליו, הוא עצב או עינב, ולא נתפרש בסוגיה מהו.

ח. חוורור הקבוע.

חוורור הוא חולי שיש בעין טיפות לבנות, ואם היה בבכור חולי זה בקביעות, הרי זה מום קבוע, ששוחטים עליו את הבכור. ונחלקו חכמים כמה זמן יהא החוורור בבהמה ונדע שהוא מום קבוע בה.

לדעת רבי מאיר בברייתא – כל בהמה שיש בעיניה חוורור **ארבעים יום** הרי זה מום קבוע, והבכור נשחט עליו.

ולדעת משנתנו וכן לדעת רבי יהודה – כל בהמה שיש בעיניה חוורור **שמונים יום**, הרי זה מום קבוע, והבכור נשחט עליו. **וכן דעת רבי חנינא בן אנטיגנוס, ולדעתו, לא די בבדיקה אחת בתחילת שמונים יום ובדיקה שניה בסוף שמונים יום, כי כשתיבדק רק באופן הזה, לא נוכל לדעת**

עיגול המקיפו, [והוא נקרא במשנה סירא], וסביב הסירא יש לבן.

ותכלול הוא מום המבלבל את גבולות העין, שהסירא נפסקת על ידי השחור הנכנס לתוך הלבן, או שהסירא נפסקת על ידי הלבן הנכנס לתוך השחור.

לדעת רבי מאיר – בשני האופנים הללו, הבכור נשחט על המום הזה.

ולדעת רבי יוסי [ומשנתנו] – אין הבכור נשחט על כך, אלא רק כשהלבן נכנס לשחור, שנחשב הדבר כמום בשחור, שהוא מום בעין עצמה, אבל כשהשחור נכנס ללבן, שהדבר נחשב כמום בלבן, אין הבכור נשחט על כך, כי הלבן אינו נחשב כעין ממש, אלא כשומן העין, [שנאמר, "יִצָּא מִחֶלֶב עֵינָיו"¹], ואם כך, אין כאן מום בעין, אלא בשומן העין, ולכן אין הבכור נשחט עליו.

ו. חלזון או נחש.

בכור שיש לו בעינו חולי הנקרא חלזון או נחש, [ובלע"ז לימו"ן], הרי זה מום קבוע, שהבכור נשחט עליו במדינה.

ואמר רבה בר בר חנה, סח לי רבי יוחנן בן אלעזר, זקן [נחן] אחד היה בשכונתנו, ורבי שמעון בן יוסי לקוניא שמו, ומימי לא עברתי לפניו, פעם אחת עברתי לפניו, אמר לי, שב בני שב, והראה לי עין בבכור שניתן לו, ואמר לי, הנה יש בה חלזון, מום קבוע

¹ הוספות

¹ יצא רשע לתרבות רעה מרוב שומן שבעינו ושומן העין בלבן הוא. [רש"י]. אבל פשטיה דקרא רוצה לומר שיוצא העין ובולט לחוץ מרוב שומן שבתוכו. [תוס'].

זמן יהא החורור בבמה ונדע שהוא מום קבוע בה.

לדעת רבי מאיר – כשיהיו המים הללו בבמה שמונים יום הרי זה מום קבוע והבכור נשחט עליו.

ולדעת רבי יהודה – אין המים מום קבוע, אלא אם כן עשו לבהמה במשך שלושה חדשים רפואה המועילה להם ולא הועילה.

והרפואה המועילה להם היא, שתחילה יאכילו את הבהמה במשך חודש וחצי תבן ומספוא [=חציר] לח, [כלומר שגדל באדר וניסן, בסוף החורף, שהקרקע לחה], ולאחר מכן יאכילו חודש וחצי תבן ומספוא [=חציר] יבש, [כלומר שגדל באלול ותשרי, בסוף הקיץ, שהקרקע יבשה], ואם לא נרפאה מהמים הנוטפים מעיניה הרי זה מום קבוע.

ונאמרו בגמרא כמה פרטים בעניין הרפואה הזו.

החציר המועיל לרפואה זו, הוא חציר שגדל בשדה בית הבעל, [שגדלה על מי גשמים],

שבאמת החורור קבוע, כי יתכן שבינתיים הלך וחזר, ואין חורור קבוע אלא אם כן היה שמונים יום רצופים, ולכן יש לעשות שלוש בדיקות בתוך שמונים יום. [רש"י מפרש שיש לבדוק שלוש פעמים חוץ מהבדיקה של היום הראשון, סך הכל ארבע בדיקות. ורבינו תם מפרש, שיש לבדוק שלוש פעמים עם הבדיקה של היום הראשון]. ואמר רב נחמן בר יצחק, שבדיקות אלו יהיו משולשות. [ואם כן, לפירוש רש"י, הבדיקות הללו שמלבד היום הראשון, הן, אחת לאחר 26 יום ומחצה, שזה בסוף 27 ימים ומחצה, ושניה לאחר עוד 26 ימים ומחצה, שזה סוף יום 53, ושלישית לאחר עוד 27 יום, שזה סוף 80 יום¹. ולפירוש רבינו תם, בדיקה ראשונה בתחילת שמונים יום, ובדיקה שניה באמצע שמונים יום, ובדיקה שלישית בסוף שמונים יום²].

ט. מים קבועים.

בהמה שענינה נוטפות מים בקביעות, הרי זה מום קבוע, ואם ארע כן בבכור, הרי זה נשחט על המום הזה. ונחלקו חכמים כמה

הוספות

¹ לפי שבשלוש זמנים הללו דרך אותו המום לעבור ואינו נראה וחזי מום עובר. [רש"י].

² ובענין זה יש לפרש ... גבי מגילה, דאמר, שאם הטיל בה שלושה חוטין גידין כשרה, דקאמר, ובלבד שיהו משולשין, פירוש בתחלת הדף, ובאמצעו, ובסופו. ושם פירש רש"י, שיהיה מראש הדף עד הגיד, כמגיד לחבירו, בין מלמעלה בין מלמטה. וההיא דמכות, ודאי הוי כענין זה, גבי ערי מקלט, ושלושת, שיהו משולשות, שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון, ולא אמרינן שיהו בראש ארץ ישראל ובסופה ובאמצעיתה. וכאן פירש רש"י, שיהו משולשים לשלושה חלקים, שאם יראהו היום, יבדקנו מכאן ליום כ"ו וחצי, וחדר ליום כ"ו ... דהוא יום שמונים, ודומה שפירש כך, לפרש שיטה דמכות, ומיהו לא לגמרי הוי כי ההיא, שהיה לו לפרש שיבדוק לסוף עשרים, ולסוף ארבעים, ולסוף ששים, שישאר מן השמונים עשרים לאחר בדיקה אחרונה, כמו שיש עשרים קודם בדיקה ראשונה. ולא יתכן לפרש כן כלל, אלא כמו שפרשתי מתחלה, כדמשמע בפרק הערל, גבי סריס חמה, דמפרש, כל שלא ראה שעה בכשרותו, ופריך וליחוש שמא הבריא בינתים, ומשני כיון דתחילתו וסופו לקוי, לא חיישינן, משמע דשלושה פעמים, היינו תחלה וסופה ואמצעה. ונראה דכפרים המשולשים בכיצד מעבירין, לא הוי לא כי האי ולא כי ההיא דמכות. [תוס'].

די להאכילה בכל יום בסעודה ראשונה בלבד.

ואם מאכילים אותה בכל סעודה, פשוט הוא שניתן להאכילה בין קודם הסעודה ובין לאחריה¹, אבל אם מאכילים אותה רק בסעודה ראשונה, יש להסתפק, האם דווקא קודם הסעודה יאכילוה, כי רק אז הדבר מועיל לה, [נכלל סם שנאכל כל הסעודה], או שניתן להאכילה גם אחר הסעודה.

וכמו כן קודם שתיה ודאי הדבר מועיל לה כשעורים שהיא אוכלת קודם השתיה והן מועילות לה אבל יש להסתפק אם גם אחר השתיה הדבר מועיל לה.

וכמו כן, כשהחציר אינו קשור², ודאי הוא מועיל לה, [שנוח לה לאוכלו], אבל כשהוא קשור, יש להסתפק אם הוא מועיל לה.

וכמו כן, כשהוא נאכל עם דבר אחר³, ודאי הוא מועיל לה, [שנוח לה לאוכלו עם דבר אחר], אבל כשהוא לבדו, יש להסתפק אם הוא מועיל לה.

וכמו כן כשהוא נאכל בשדה ודאי הוא מועיל לה [כי נוח לה לאכול באויר הפתוח], אבל בעיר וכן בגינה הסמוכה לעיר יש להסתפק אם הוא מועיל לה.

< ואם כן, כדי שיועיל לה בוודאי, יש

אבל אם האכילה בחציר שגדל בשדה שלחין, [שצריך להשקותה], אין הדבר מועיל לה, ולכן, גם אם לא נרפאת, אין בכך ראייה שהמים שנוטפות עיניה מום קבוע הוא.

והסדר המועיל לרפואה, הוא דווקא כשתחילה מאכילים אותה לח, ואחר כך יבש, אבל אם שינו את הסדר, או האכילה יחד לח ויבש, אין הדבר מועיל לה, ולכן גם אם לא נרפאת, אין בכך ראייה שהמים שנוטפות עיניה מום קבוע הוא.

אכן בדבר זה נסתפקו, האם מאכילים אותה לח בזמן הלח, ויבש בזמן היבש, כלומר באדר וניסין יאכילוה חודש וחצי מהלח, וימתינו עד אלול, ואז יאכילוה חודש וחצי מהיבש, [ואם כן הבדיקה היא למעלה מחצי שנה]. או שניתן להאכילה את היבש מיד בגמר אכילת הלח, שבחצי שני של חודש ניסן, יאכילו אותה תבן ומספוא מתבואה יבשה של אלול ותשרי שעברו, [ואם כן הבדיקה היא שלושה חדשים ממש].

ולדברי רבי יוחנן משום רבי פנחס בן ערבא, השיעור של החציר הזה, שיש להאכיל אותה בכל יום, הוא כרגורת.

דף לט

ונסתפקו במערבא [=ארץ ישראל], האם בכל סעודה מאכילים אותה מהחציר הזה, או

¹ הוספות

¹ דהא בסעודה שניה אחר אכילה ראשונה הוא ומוכלין לה. [רש"י].

² העירוני שאין כוונת הגמרא לחציר אלא לבהמה שכשאינה קשורה הוא מועיל לה. ואני טעיתי על פי הגמרא במסכת שבת שחציר קשור אינו ראוי לאכילה כחציר מותר.

³ העירוני שאין כוונת הגמרא לאוכל אחר הנאכל עם החציר אלא לבהמה אחרת האוכלת עם בהמה זו. ואני טעיתי מחמת הטעות הקודמת.

שאין הדעת סובלתו, האיך יתכן שיהיו חגרים בוזזים ביזה, כך שאלתך היא שאלה מחודדת, שאיני יודע תשובה עליה.

לאוכלו קודם סעודה ראשונה, וקודם שתייה ראשונה, כשאינו קשור, ולהאכילו עם דבר אחר, ובשדה. ולאחר מכן להאכילו גם בין סעודה לסעודה.

מומי חוטם שהבכור נשחט עליהם

א. ניקב.

בכור שניקב חוטמו כלפי חוץ, כלומר שניקבה מחיצה חיצונית שלו, והנקב נראה לחוץ, הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר, והבכור נשחט עליו.

אבל אם נקבה מחיצה החולקת את החוטם, ואין הנקב נראה בחוץ, אין זה מום שבגלוי, ואין הבכור נשחט עליו.

ב. נפגם [=חסר].

בכור שנפגם [=חסר] חוטמו, [מבחוץ], הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר, והבכור נשחט עליו.

ג. נסדק.

בכור שנסדק חוטמו, [מבחוץ], הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר, והבכור נשחט עליו.

מומי פה שהבכור נשחט עליהם

א-ב-ג. מומי השפה.

בכור שארע בשורה החיצונית של שפתו, אחד מהדברים הבאים. (א) נקב. (ב) פגם [=חסרון]. (ג) סדק. הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר, והבכור נשחט עליו במדינה.

אבל כשארע אחד מהדברים הללו בחלק

אכל ולא נרפא ממים קבועים ממתי נידון כבעל מום

נתבאר, שבהמה שיש לה מים קבועים, נבדקת על ידי רפואה שלושה חודשים, ואם לא נרפאת, בידוע שיש בה מום קבוע.

ונסתפק פנחס אחיו של שמואל, האם מאחר שנבדקה ולא נרפאת, נודע שמתחילה היה בה מום קבוע, או שרק מסוף הבדיקה היא נידונית כבהמה שיש בה מום קבוע.

ונפקא מינה, לבהמה שהקדישה לקרבן, שאם נפל בה מום קבוע, היא נפדית, וארע שהיו מים נוטפים מעיניה, והחל לבודקה ברפואה הנ"ל, וקודם שסיים הבדיקה, פדה אותה, ומעל בדמים, ולאחר מכן סיים הבדיקה, ולא נרפאת בבדיקה, ומעתה, אם נחשבת כבעלת מום מתחילה, נמצא שמעות הפדיון קדשו לפדות בהמה בעלת מום, וכשמעל בהם, חטא, אבל אם רק מעכשיו היא נידונית כבעלת מום, מעות שנפדית בהם בעודה תמה, לא פדו אותה, ולא קדשו, [שאין פודים קדשים תמימים], ולא מעל בקדשים.

וכששמואל נתבקש להשיב על השאלה הזו, ענה לאחיו, "פְּסָחִים בְּזָזוּ בְּזָזוּ", כלומר, כשם שדבר זה, שפסחים יבזזו בז, הוא דבר

ולדעת רבי חנינא בן אנטיגנוס – אף כשנעקרו החניכיים הפנימיות לגמרי, אין זה מום כלל, לא לעניין זה שהבכור נשחט עליו במדינה, ואף לא להיפסל מהקרבה, אלא עדיין הבכור כשר להקרבה.

מחוסר אבר שאינו גלוי

בכור שחסר בו אבר מבפנים, אינו נידון כבעל מום להתירו להישחט במדינה, שכן אין שוחטים את הבכור אלא על מומים שבגלוי, כפי שנתבאר בתחילת הפרק.

וכמו כן, קדשי מזבח שחסר בהם אבר מבפנים, אינם נידונים כבעלי מום, לעניין זה שיהיה ניתן לפדותם, להוציאם לחולין, כי בעניין המומים שמביאים את הקדשים לידי פדיון נאמר, "עֲנִיָּה אוֹ שָׁבוֹר אוֹ חָרוּץ אוֹ יָבֵלֶת אוֹ גָּרֵב אוֹ יִלְפָּת" ללמד שאין נפדים אלא על מומים שבגלוי.

ונסתפק רב אחדבוי בר אמי, האם חסרון אבר שבפנים אינו נחשב כלל כמום, וניתן אף להקריב בכור ושאר קרבנות שחסר בהם אבר מבפנים, או שלהקרבה הם נפסלים על ידי חסרון אבר מבפנים.

וצדדי הספק הם, שמצד אחד נאמר, "תָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן", כלומר רק מי שהוא שלם יקרב, אבל מי שהוא חסר לא יקרב, ובכלל זה מחוסר אבר מבפנים. ומצד שני נאמר, "לְרִצּוֹן כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ", כלומר יקרב כל מי שאין בו מום, ובכלל זה מי שחסר בו אבר מבפנים, כי אינו נחשב כמי שיש בו מום.

הפנימי של השפה, מאחר שאין הדבר נראה בחוץ, אין זה מום שבגלוי, ואין הבכור נשחט עליו.

ד-ה. מומי החניכיים החיצונות.

החניכיים החיצונות, הן חלק החניכיים שבאמצע הפה, שבו הבהמה חותכת את העשב, והם נראות בנקל כלפי חוץ, ולכן אם ארע בהן אחד משני הדברים הללו. (א) **פגם** [=חסרון] כלשהו. (ב) **גמימה**, כלומר שנעשה בהן חתך כעין סדק, אף בלא חסרון. הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר, והבכור נשחט עליו במדינה.

ו. מום החניכיים הפנימיות.

החניכיים הפנימיות הן כל חלק החניכיים, שבו קבועות השיניים הטוחנות, [הקרויות בגמרא תימות, או מתאימות, על שם שכל שן נראית כשתים]. ולדברי הכל, כשארע בהן פגם או גמימה, אין הדבר נראה לחוץ, ואין זה מום שבגלוי, לפסול את הבכור מהקרבה.

אבל נחלקו חכמים, מה הדין כשנעקרו החניכיים הללו לגמרי.

לדעת משנתנו ותנא קמא בברייתא – כשנעקרו החניכיים הפנימיות לגמרי, הרי זה מום שבגלוי ואינו חוזר, והבכור נשחט עליו במדינה.

ולדעת רבי יהושע בן קפוסאי – כשנעקרו החניכיים הפנימיות לגמרי, אין זה מום לעניין זה שהבכור נשחט עליו במדינה, אבל מהקרבה הוא נפסל, וימתין שייפול בו מום אחר וישחטנו.

לדברי רב חייא בר יוסף, הכל מודים שיש בהמה הנבראת עם כליה אחת, אבל כשהמה נבראת בשתי כליות, וחסרה כליה אחת, היא נפסלת מהקרבה, כי חסרון אבר מבפנים פוסל.

הברייתא הראשונה מדברת, בבהמה שנבראת בשתי כליות, ולאחר מכן חסרה אחת, ולכן היא פסולה, כי חסרון אבר מבפנים פוסל.

והברייתא השניה מדברת, בבהמה שנבראת עם כליה אחת, ולא חסרה ממנה כלום, ולכן היא כשרה להקרבה.

[ואולם דחו זאת, כי מתוך לשון הברייתא הראשונה, המשווה דין בהמה שיש בה כליה אחת לבהמה שיש לה שלוש כליות, משמע, שבשני האופנים מדובר בבהמה שכך תחילת ברייתא, ולא שחסרה כליה].

ג. נחלקו אם יש בהמה הנבראת עם כליה אחת.

שוב אמרו, שלדברי הכל, חסרון אבר מבפנים פוסל, ולכן כשהמה נבראת בשתי כליות, וחסרה כליה אחת, היא נפסלת מהקרבה. ונחלקו מה הדין כשנמצאת בבהמה כליה אחת, ולא ניכר שהיה בה כליה נוספת.

לדעת הברייתא הראשונה – אין בהמה נבראת עם כליה אחת, ולכן אף על פי שלא ניכר שהיתה בה עוד כליה, ודאי היתה בה כליה נוספת, וחסרה, ואם כן היא פסולה מהקרבה, כבהמה שחסר ממנה אבר מבפנים.

ולהלן יתבאר בעזה"י האם נפשט ספקו של רב אחדבוי בר אמי.

הקרבת בהמה שיש בה כליה אחת

- **לדעת ברייתא אחת**, מהכתוב, "וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלִיֹּת וְאֵת הַחֶלֶב אֲשֶׁר עָלֶיהֶן אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים וְאֵת הַיִּתְּרֹת עַל הַכֶּבֶד עַל הַכְּלִיֹּת יְסִירָנָה", שמשמע ממנו, שמקטירים את שתי הכליות, יש ללמוד, **שאין להקריב אלא בהמה שיש לה שתי כליות**, אבל בהמה שיש לה כליה אחת או שלוש אינה קרבה.

- **ולדעת ברייתא שניה**, מהכתוב "וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלִיֹּת וְאֵת הַחֶלֶב אֲשֶׁר עָלֶיהֶן אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים וְאֵת הַיִּתְּרֹת עַל הַכֶּבֶד עַל הַכְּלִיֹּת יְסִירָנָה", שמשמע ממנו שמסיר כליה אחת להקטרה, יש ללמוד, **שמקריבים אפילו בהמה שיש לה כליה אחת**.

ונאמרו בגמרא ארבע ביאורים למחלוקת זו.

א. נחלקו אם חסרון שבפנים פוסל.

מתחילה אמרו, שלדברי הכל אין בהמה נבראת עם כליה אחת, וכשנמצאת בבהמה כליה אחת, ודאי חסרה כליה נוספת, והרי זו בהמה שחסר בה אבר מבפנים.

לדעת הברייתא הראשונה – כשחסר בבהמה אבר מבפנים, היא נפסלת להקרבה.

ולדעת הברייתא השניה – כשחסר בבהמה אבר מבפנים, אינה נפסלת מהקרבה.

ב. אין כאן מחלוקת וכל ברייתא מדברת באופן אחר.

השחיטה לקבלה], שנאמר בעניין פר חטאת של כהן משית, "וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדָּם הַפָּרִי", ללמד, שתהא קבלת הדם מהפר שהיה קודם לכן, כלומר שיהא תמים כבשעת השחיטה.

והואיל וגלתה תורה שהמום פוסל עד קבלת הדם בקרבן זה, הוא הדין לעניין שאר קרבנות, שהמום פוסל בהם עד קבלת הדם, **בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים**.

אבל אחר קבלת הדם, אף קודם זריקת הדם, אין המום פוסל, שכן מבואר, שלדעת רבי יהושע, כל הזבחים שבתורה, [אם נטמא או חסר כל הבשר והחלב קודם זריקה, אין זורקים את הדם, כי נאמר, "וְעֲשִׂיתָ עֲלֵיכֶם הַבֶּשֶׂר וְהַדָּם", ללמד שאם אין בשר אין דם, אבל אם נשתייר מהם בשעת זריקה, אפילו רק כזית בשר טהור, או כזית חלב טהור, וכל שאר הבשר והחלב טמא או חסר, זורק את הדם, ואף על פי שהבשר והחלב חסרים, מכל מקום אין זו סיבה שלא לזרוק את הדם.

שעות פוסלות בקדשים

נאמר בעניין קרבן פסח, "שֵׁה תָמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם", ללמד, שבכל הוויותיו, כלומר בכל עבודות הקרבן, [שחיטה קבלה הולכה וזריקה], יהיה בן שנה. [אבל אין ללמוד מכאן שבכל הוויותיו יהיה תמים, כי כבר נתבאר, שאחר קבלת הדם, שוב אין המום פוסל את הקרבן].

ומתוך כך שהזהירה תורה על קרבן פסח

ולדעת הברייתא השניה – יש בהמות הנבראות עם כליה אחת, ומאחר שנמצא בה כליה אחת, ואין ניכר בה חסרון כליה אחרת, ודאי בכליה אחת נבראת, ולא חסר בה שום אבר מבפנים, ולכן היא כשרה להקרבה.

ד. אין כאן מחלוקת וכל ברייתא מדברת באופן אחר.

לדברי רבי יוחנן, הכל מודים שאין בהמה נבראת עם כליה אחת, וכמו כן הכל מודים שחסרון אבר מבפנים פוסל, ואם כן, כשנמצאת כליה אחת בבהמה, ודאי היתה בה כליה נוספת, וחסרה, והבהמה פסולה, ואין כאן שום מחלוקת.

הברייתא הראשונה מדברת בבהמה שחסרה כליה אחת קודם שנתקבל דמה בכלי, ולכן היא פסולה, כי עד שיתקבל דם הקרבן בכלי, המום פוסל את הקרבן [כפי שיתבאר בעזרי"ל להלן].

והברייתא השניה מדברת בבהמה שחסרה כליה אחר שנתקבל דמה בכלי, ששוב המום אינו פוסל אותה מהקרבה, ולכן היא כשרה, ומקטיר כליה אחת שנשתיירה בה.

מום בין שחיטה לקבלה או בין קבלה לזריקה

כבר מבואר בכמה מקומות, שבהמה שיש בה מום, פסולה לקרבן, **ולדעת רבי זירא אמר רב, המום פוסל את הקרבן אף אם ארע אחר השחיטה, בין השחיטה לקבלה**, [כגון שעשה חריץ באוזן הבהמה בין

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב – כל הדברים הללו פוסלים את הבהמה רק כשהיו בגיד אבל לא כשהיו בביצים¹.

ולדעת רבי יוסי – מעוך וכתות פוסלים את הבהמה בין בגיד ובין בביצים אבל נתוק וכרות פוסלים את הבהמה רק כשהיו בגיד ולא כשהיו בביצים.

ונאמרו בגמרא שני אופנים לבאר מחלוקת זו

א. נחלקו אם חסרון אבר מבפנים פוסל.

מתחילה רצו לומר, שלדברי הכל, כל הדברים הללו נחשבים כאבר חסר, אלא שאין החסרון ניכר בחוץ אלא בגיד, אבל בביצים החסרון אינו ניכר, ונחשב הוא כאבר חסר מבפנים. ובזה נחלקו.

לדעת רבי יהודה – חסרון אבר מבפנים, פוסל כמו חסרון אבר מבחוץ, ולכן, גם בביצים, כל הדברים הללו פוסלים.

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב – חסרון אבר מבפנים, אינו פוסל, ולכן, רק בגיד, שהחסרון ניכר בחוץ, הדברים הללו פוסלים, אבל בביצים, שהחסרון נחשב כחסרון מבפנים, אין הדברים הללו פוסלים.

[אולם דחו ביאור זה, כי לפי זה אין להבין, מדוע רבי יוסי מחלק בין מעוך וכתות, שפוסל גם בביצים, לבין נתוק וכרות, שאינו פוסל אלא בגיד].

שבכל עבודותיו יהיה בן שנה, משמע, שיש אופן שיתכן שבשחיטה יהיה השנה בן שנה, ובעבודות אחרות יהיה יותר מבן שנה, וזה יתכן אם שנה האמורה בקרבנות, היא ממש מעת לעת משעה שהבהמה נולדה, כגון, אם נולד השנה בשעה שמינית של י"ד בניסן אשתקד, אינו נחשב כבן שנה אלא עד שעה שמינית של י"ד בניסן בשנה זו, ועל כך הזהירה תורה, שאם מביאים אותו לקרבן פסח, יגמרו את כל ההקרבה קודם שתעבור שנתו.

ומכאן, ששעות פוסלות בקדשים, **כלומר כל מקום שאמרה תורה בן שנה, הוא שנה שלמה מעת לעת מהשעה שבה נולד.** [והוא הדין לבן שתים או בן שלוש].

"ומעוץ וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו לה" וּבְאֲרָצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ"

בעניין המומים הפוסלים את הבהמות מהקרבה, נמנו המומים הללו, "ומעוץ [=שמעכו ביד עד שנימוח] וכתות [=שכתתו באבנים עד שנימוח] ונתוק [=שנתקו ביד ומחובר מעט] וכרות [=שנתקו בסכין ומחובר מעט חיבור שהוא פחות מחיבור נתוק]", ונחלקו חכמים באיזה אבר המומים הללו פוסלים.

לדעת רבי יהודה – כל הדברים הללו פוסלים את הבהמה בין אם היו בגיד ובין אם היו בביצים.

הוספות

¹ ומיהו סיפיה דקרא, ד"בארצכם לא תעשו", איירי אף בביצים, בכל מקום שמסתרס, [שבכל אופן אסור לסרס], וגבי מום הוא דלא חשיב, כי אינו בגלוי. [תוס'].

הוא נפגם, הפגם אינו חוזר ומתרפא, והרי זה מום קבוע, והבכור נשחט עליו.

ודווקא כשנפגם הזובן, הרי זה מום קבוע, אבל כשניטל כל הזובן, הוא חוזר וגדל כבתחילה, ולכן כשניטל הזובן כולו, אין זה מום קבוע, ואין הבכור נשחט עליו.

ודווקא בזובן הפגימה היא מום קבוע, אבל בגיד עצמו הפגימה אינה מום קבוע, כי כשנפגם הגיד, פגימתו חוזרת.

ב. פגימה בעריה של נקבה.

העריה הוא בית הרחם של נקבה, ומבואר במשנה, שאם נפגמה, הרי זה מום קבוע, [וכשארע הדבר בבהמת קדשים, היא נפסלת להקרבה, ויוצאת לחולין בפדיון], ומסתבר שהכוונה לפגימה בפתח בית הרחם, שהוא גלוי, שהרי אין המומים פוסלים אלא כשהם בגלוי.

מומי זנב שהבכור נשחט עליהם

א. פגימה בעצם מעצמות הזנב.

הזנב מורכב מחוליות של עצמות, ואם נפגם [=חסר] הזנב עד העצם כלומר שנפגם גם מעט מהעצם אין המכה מעלה ארוכה והרי זה מום קבוע והבכור נשחט עליו.

אבל אם נפגם הזנב בין החוליות בלא שתיפגם העצם המכה מעלה ארוכה ואין זהב מום קבוע ולכן אין הבכור נשחט עליו.

ב. נחלקו אם דברים אלו בביצים גלויים הם.

לדברי הכל, כשארע אחד מהדברים הללו בגיד, הרי זה נחשב כמום גלוי, ולכן הבהמה נפסלת לקרבן, אבל כשארע הדבר בביצים, נחלקו אם הדבר נחשב כמום גלוי.

לדעת רבי יהודה – דברים אלו בביצים, נחשבים כמומים גלויים, כי ניכרים הם, שכן כשהביצים ממועכות או כתותות, הן מתכווצות, ואין כבתחילה, והרי זה ניכר, וכשהן כרותות או נתוקות, הן תלויות, ואין כבתחילה, והרי זה ניכר, ולכן כל הדברים הללו נחשבים כמום גלוי אף בביצים.

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב – דברים אלו בביצים, אינם נחשבים כמומים גלויים, כי פעמים גם כשהביצים שלמות הן מתכווצות או נתלות ואם כן דברים אלו אינם סימן היכר למום ולכן המומים הללו נחשבים כמומים שאינם גלויים, ואינם פוסלים את הבהמה.

ודעת רבי יוסי – שמעוך וכתות נחשבים כמום, כי כשהביצים מעוכות וכתותות, הרי יש בהן חסרון, וחסרון פוסל¹, אבל כשהם כרותות ונתוקות, אין בהן חסרון, ואין בדבר מום.

מומים המיוחדים בזכר או בנקבה

א. פגימה בזובן של זכר.

הזובן הוא כיס שהגיד חבוי בתוכו, ואם

¹ הוספות

¹ מתוך דברים אלו נראה, שלדעת רבי יוסי, חסרון מבפנים פוסל. אולם מתוך דברי רבי אליעזר בן יעקב שאינו פוסל זאת, משמע, שחסרון מבפנים אינו פוסל, ואכן יש גרסאות בפירוש רש"י, שלדברי הכל חסרון מבפנים אינו פוסל, וצריך לומר שדברי הכל היינו רבי יהודה ורבי אליעזר בן יעקב, אבל לדעת רבי יוסי חסרון מבפנים פוסל. אולם יש גרסאות בפירוש רש"י, שלדברי הכל חסרון מבפנים פוסל, ואם כן ילי"ע למה לא יפסול רבי אליעזר בן יעקב מעוך וכתות משום חסרון. והי"ע.

ב. נפצל ראש הזנב.

ולדעת בית הלל – נותנים שלושה חוטים.

ב. כמה תהא הציצית משולשלת.

לדעת בית שמאי – ארבע אצבעות [שכל אצבע היא אגודל, ויחד הם רוחב טפח].

ולדעת בית הלל – שלוש אצבעות [שכל אצבע היא אגודל, ויחד הם רוחב שלושת רבעי טפח].

- לפי הפירוש הראשון של רש"י, שלשול הציצית הוא, מה שהטלית תלויה תחת הבגד, מלבד האורך שלה ממקום הטלתה בבגד עד סופו³.

- ולפי הפירוש השני של רש"י שלו הסכימו התוס', שלשול הציצית הוא אורך הגדיל⁴ [=החלק הקשור שבציצית].

- ולפי הפירוש של רש"י במסכת מנחות, שלשול הציצית הוא אורך הענף⁵ [=החלק שאינו קשור שבציצית].

מה שנתבאר, שכשנחסר רק בשר מהזנב אינו מום, הוא רק כשנחסר בשר בין החוליות, אבל אם נקלף העור והבשר בסוף הזנב¹, אחר החוליה האחרונה, והעצם האחרונה נראית, אף על פי שהעצם עצמה לא נפגמה, הרי זה מום קבוע, והבכור נשחט עליו.

ג. חוליות זנב רחוקות זו מזו.

כשחוליות זנב רחוקות זו מזו, עד שיש בין אחת לחברתה מלא אצבע [של רוחב אגודל] בשר, הרי זה מום קבוע, שהבכור נשחט עליו.

מדיני ציצית

א. כמה חוטים הוא נותן.

לדעת בית שמאי – נותנים ארבעה חוטים².

הוספות

¹ כן פירש בקונטרס, שנקלף העור והבשר ונשאר העצם מגולה, כמו אשר פצל. וקשה, דבלשון משנה והש"ס הוה ליה למימר ונקלף. ונראה לפרש שמתפצל העצם לשנים ... לכאן ולכאן. ובתוספתא נמי קתני, או שיהיה ראש הזנב מפוצל לשני עצמות. [תוס']

² צריך לדקדק אם ארבעה בין הכל, או ארבעה ללבן וארבעה לתכלת. וגם אם מיירי קודם כפילות, אבל אחר שמכניס החוטים לבגד הם נכפלים לשנים והרי הם שש עשרה. ואם כן הוא [שצריך ארבע ללבן וארבע לתכלת, ומנין זה הוא קודם שנכפלים], נמצא ששמונה חוטים שאנו עושים, שאם ארבע כפולים, אנו עושים אותם לשם לבן בלבד וכבית שמאי שהלכה כמותם ... וכן משמע בספרי בפרשת כי תצא, דארבע חוטין לכל מין ומין קאמר ... והלכה כדברי בית שמאי. ומיהו מהאי דהתכלת ... שמה היה מפרש ארבע ללבן וארבע לתכלת דקאמרי בית שמאי היינו לבתר דנכפלו, דהיינו שנים מכל מין קודם שנכפלו, ולפי זה מה שאנו עושים עכשיו, הוי פלגא לשם לבן ופלגא לשם תכלת. ומיהו שלשה דקאמרי בית הלל, על כרחינו קודם שנכפלו, דשלושה לא משכחת לאחר שנכפלו, ולא הוי השתא דומיא דארבעה לבית שמאי. [תוס']

³ שהרי אין נותנין אותה בשפת הבגד ממש, אלא מגביהין אותה שלשה אצבעות בתוך הבגד. [רש"י]. וקשה לפירושו, דלענין מן הקרן הוא דמפשיטין כמלא קשר גודל, ולא הוזכר לשם בתוך שלשה אצבעות, אלא לאפוקי למעלה משלוש. [תוס']

⁴ והשתא מאחר שהידור ציצית שליש גדיל, ושני שלישי ענף, לדעת בית שמאי, שהשלשול שהוא הגדיל שיעורו ארבע אצבעות, אם כן הענף שמונה אצבעות סך הכל שנים עשר אצבעות. [מהתוס']

⁵ והשתא מאחר שהידור ציצית שליש גדיל, ושני שלישי ענף, לדעת בית שמאי, שהשלשול שהוא הענף שיעורו ארבע אצבעות, אם כן הגדיל שתי אצבעות סך הכל שש אצבעות. [מהתוס']

מומי ביצים שהבכור נשחט עליהם

דף מ

א. שתי ביצים בכיס אחד.

לדברי הכל, בכור שיש לו שתי ביצים בכיס אחד, נידון כבכור שיש לו ביצה אחת בלבד, והרי זה מום קבוע שהבכור נשחט עליו.

ב. ביצה אחת ושני כיסים¹.

נחלקו חכמים, מה הדין, כשיש בבהמה שני כיסים, ויש בהם ביצה אחת בלבד.

לדעת תנא קמא – מאחר שאין בבכור אלא ביצה אחת, הרי זה מום קבוע, [כמי שנתמעכה ביצה אחת ונותרה בו ביצה אחת], והבכור נשחט עליו.

ולדעת רבי ישמעאל – מאחר שיש בבכור שני כיסים, **בידוע שיש לו שני ביצים**, שאין כיס בלא ביצה, ואם כן אין בבכור מום, ואינו נשחט.

ולדעת רבי עקיבא – כשיש בבכור שני כיסים, ויש בהם ביצה אחת, אף על פי שיש בו ביצה שניה בלועה בגוף, פעמים הוא נידון כבעל מום, ופעמים אינו נידון כבעל מום, והדבר תלוי באופן שבו בלועה הביצה השניה בגוף, וניתן לבדוק זאת על ידי העמדת הבהמה על עכוזה [=עגבותיה] ומיעוץ ומשמוש בכיס ובכסלים, שאם על ידי מיעוץ זה הביצה הנוספת יוצאת מן הגוף, הרי זה נידון כבכור שיש לו שני ביצים, ואין בו מום, ואינו נשחט. ואם גם על ידי מיעוץ זה, לא יוצאת הביצה

שתי אמות שהיו בשושן הבירה

על שער המזרח של העזרה, היה יציע, שהיה נקרא שושן הבירה, על שהיה מצויר בתבנית שושן הבירה, ובו היו שני מקלות, שאורכם יתר על אורך אמה של משה, [שהוא ששה טפחים בצמצום], **האחד היה יתר על אמה של משה אצבע אחת [של גודל, כלומר רבע טפח]**, והשני היה יתר על אמה של משה שתי אצבעות [של אגודל, כלומר חצי טפח], הקטנה יותר בקרן מזרחית צפונית¹, והגדולה יותר בקרן דרומית מזרחית.

והסיבה שנעשו אמות אלו, היא, כדי שלא יבואו האומנים לידי מעילה, שכשהקדש היה מתנה עם האומנים לעשות מלאכה, והיו מקבלים עליהם לעשות אמה, היו צריכים לעשות מעט יותר, [תמורת תשלום הראוי לעבודת אמה מצומצמת], כי אם היו עושים בדקדוק, שמא היו מחסרים מעט, ונמצא נהנים מהקדש שלא כדין.

וכשהיו עושים אומנות של בניין, היו צריכים להוסיף לכל אמה אצבע שלמה, אבל כשהיו עושים אומנות של כסף וזהב, שהיא יקרה יותר, לא היו צריכים להוסיף כל כך, ודי היה בתוספת של חצי אצבע לכל אמה.

הוספות

¹ היא של מדידת זהב, וסימנך, "מִצְפֹּן זָהָב יִאָּתֶּה עַל אֶל-ל-וּחַ נֹרָא הוּד". [תוס' במנחות].

² לכל בהמה יש לה לכל ביצה כיס אחת, לפי שהכיס חלוק באמצעיתו, ומבחוץ ניכר, שהרי באמצע הוא משוקע, ונראית בו שורה העמוקה. [רש"י].

וכל זה **כשהיה המום ברגליו הקדמיות**, אבל כשהיה הדבר ברגליו האחוריות, שהיתה לו רגל אחת בלבד, וחסרה אחת, הרי זה טרפה¹, והוא הדין כשהיתה לו רגל אחורית יתרה, כי כל יתר כנטול דמי.

ג. רגליו קלוטות.

בהמה טהורה מפריסה פרסה ושוסעת שסע כלומר פרסותיה חלוקות לשתיים ואינן עגולות אלא ארוכות. וחמור וסוס פרסותיהם עגולות ואינן סדוקות אלא הכל חלק אחד.

ובכור בהמה טהורה שהיו פרסותיו דומות לפרסות החמור, אף בדבר זה בלבד, שהיו הפרסות **עגולות, כפרסות החמור, [אף על פי שהיו סדוקות כפרסות בהמה טהורה]**, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

ד. שחול².

בכור **שנשמטה ירכו**, אף שהגיד שהיא מחוברת בו עדיין קיים, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו, ונאכל במדינה. [אבל כשנתאכל גם גיד הירך, הרי זה טרפה³].

ה. כסול.

בכור **שאחת מירכיו גבוהה מחברתה**, כגון שמקום חיבור ירך אחת הוא גבוהה הכסלים, ומקום חיבור ירך שניה הוא למעלה מן הכסלים, הרי זה מום שהבכור

הנוספת מן הגוף, אף על פי שהיא בתוכו, ודבוקה בכסלים, **הרי זה מום**, והבכור נשחט עליו.

ומעשה בפירן [=שם של כפר. וי"ג בפרה] של בית מנחם, שמיעכו בה, ולא יצאה ביצה שניה, ונשחטה הבהמה, ונמצאת ביצה שניה דבוקה בכסלים. והתיר רבי עקיבא, כי לדעתו, כל שאינה יוצאת על ידי מיעוד, נידונית כחסרה. אבל רבי יוחנן בן נורי אסר, [ויתכן שדעתו כדעת רבי ישמעאל, שבכל אופן שיש בבהמה שני כיסים, היא נידונית כמי שיש בה שני ביצים, אף שאין הביצה השניה יוצאת על ידי מיעוד]. אמר לו רבי עקיבא לרבי יוחנן בן נורי, עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל. אמר לו רבי יוחנן בן נורי לרבי עקיבא עד מתי אתה מאכיל ישראל קדשים בחוץ, [שאין בו מום, ובקדושתו הוא].

מומי רגליים שהבכור נשחט עליהם

א-ב. בעלת חמש רגלים או בעלת שלוש רגלים.

בכור שהיו לו שלוש רגלים קדמיות, [שעם שתי האחוריות יש לו חמש רגלים], או שהיתה לו רגל קדמית אחת, [שעם שתי האחוריות יש לו שלוש רגלים], הרי זה מום קבוע, שהבכור נשחט עליו ונאכל במדינה.

¹ הוספות

¹ שבהמה ... שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה טריפה, ועוד בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה. [רש"י].

² עיי' רש"י ביצה ל"ה ע"ב ד"ה השחול והכסול, ומבואר ששני אלו מטעם שרוע הם.

³ כן פירש בקונטרס, אישלווישי"ר בלע"ז, וכגון דלא איעכול ניביה[=גידו], דאי איעכול ניביה, טריפה, נמי הוי כדאמר באלו טריפות, האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה, טריפה, והני מילי דאיעכול ניביה. וקשיא לפירושו, דאיכא מאן דטריף התם אפילו לא איעכול, ולא איפסוק. אלא יש לפרש, דנשמטה כן מתחלת ברייתה, וכן נשתרבה בסמוך. [תוס'].

נשחט עליו. **עינו של אדם, הרי זה מום** והבכור נשחט עליו.

ו. שרוע.

- וי"ג שהסירה והלבן של גלגל העין של בהמה, עגולים כסירה ולבן של גלגל העין של אדם, אבל השחור של גלגל העין של בהמה, אינו עגול כשחור של גלגל העין של אדם. **ואם ארע בבכור, שהיה השחור של גלגל עינו, עגול, כשחור של גלגל עינו של אדם, הרי זה מום** והבכור נשחט עליו.

ז. פיו דומה כשל חזיר.

פיו של חזיר שפיד [=עגול כשפוד], ופריס [=שפה עליונה ולחיים עליונים עודפים על התחתונים].

ואם היה פה בכור בהמה טהורה דומה לחזיר, בכך שהוא פריס כמותו, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

ח. ניטל רוב המדבר בלשון.

לדעת תנא קמא בברייתא – רק אם ניטל רוב של כל לשון הבכור, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

אולם לדעת משנתנו ורבי יהודה – אף כשלא ניטל רוב של כל הלשון, אלא רק רוב של חלק הלשון המתנועע, שאינו מחובר לחיך, שעל ידו נעשה הדיבור, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

אשה המפלת דמות בהמה וחיה ועוף

לדעת רבי מאיר, אשה המפלת כדמות

בכור שנשברה ידו או רגלו, אף על פי שאין השבר נראה מבחוץ, אם השבר ניכר על ידי הילוך הבהמה, שהיא צולעת, הרי זה מום ניכר, והבכור נשחט עליו.

ז. שבר.

בכור שנשברה ידו או רגלו, אף על פי שאין השבר נראה מבחוץ, אם השבר ניכר על ידי הילוך הבהמה, שהיא צולעת, הרי זה מום ניכר, והבכור נשחט עליו.

שלושה מומים שהוסיף אילא ביבנה

כל המומים שנזכרו בפרקנו עד עתה שהבכור נשחט עליהם, מנאם רבי אילא ביבנה, והודו לו חכמי דורו.

ועוד שלושה מומים אחרים מנה, ולא הודו לו בהם חכמי דורו, ורק כשבאו בית דין של אחריהם, הודו שנחשבים הם מומים. ואלו הם:

א. גלגל עינו עגול כשל אדם.

גלגל העין יש בו שחור [=אישון]. וסירה [=ההיקף של השחור], ולבן [=שומן העין]

- וי"ג שהשחור של גלגל העין של בהמה עגול כשחור של גלגל העין של אדם, אבל הסירה והלבן של גלגל העין של בהמה, אינם עגולים כסירה ולבן של גלגל העין של אדם. **ואם ארע בבכור שהיה הסירה והלבן של גלגל עינו עגול, כסירה ולבן של גלגל**

אזנו כפולה.

גדי שהיתה אוזנו כפולה, **כלומר שבמקום שראויה להיות אוזן אחת, יש לו אוזן בתוך אוזן, אם לשתי אוזניים אלו יש סחוס אחד**, שנכפל סחוס העליון לתוכו, ונתחבר למטה, **הרי זה מום**, והבכור נשחט עליו. ואם לכל אוזן יש סחוס בפני עצמו, אין זה מום¹.

פיו בלום.

- **י"מ שפה בלום הוא פה קצר וקטן**². ואם הפה קצר משום שכל חלקי הפה קטנים, ומתאימים זה לזה, אין כאן מום. אבל אם הפה קצר רק מחמת העצם, שהשפתיים פתוחות יפה, אבל הלחיים אדוקות זו בזו, ואינו יכול לפותחן, **הרי זה מום**, והבכור נשחט עליו.

- **וי"מ שפה בלום הוא פה נפוח**. ואם הפה נפוח מחמת הרוח שנכנסה בו, אין זה מום קבוע, כי חוזר לקדמותו. אבל אם הפה נפוח מחמת העצם, שהיא עבה ביותר, **הרי זה מום**, והבכור נשחט עליו.

רגליו מבולמות.

- **י"מ שרגלים מבולמות הן רגלים קצרות**. ואם הרגליים קצרות משום שכל חלקיהן קטנות, ומתאימות זו לזו, אין כאן מום. אבל אם הן קצרות רק מחמת העצם, שהעצמות קצרות, והבשר מרחיב מלמטה ויוצא, **הרי זה מום**, והבכור נשחט עליו.

בהמה חיה ועוף, בין טמאים בין טהורים, **דינה כמפלת וולד אדם**, שכשהפילה זכר, יש לה שבעה ימי טומאה, ושלושים ושלושה ימי טוהר, [עד יום ארבעים ללילה]. וכשהפילה נקבה, יש לה ארבעה עשר ימי טומאה, וששים ששה ימי טוהר, [עד יום שמונים ללילה]. וכשהפילה ספק זכר ספק נקיבה, מספק יש לה ארבעה עשר ימי טומאה, [שמא היתה נקבה], ואחריהם ימי טוהר רק עד יום ארבעים, [שמא היה זכר].

והסיבה לכך, שדמות בהמה חיה ועוף נידונים כוולד אדם, כי דומים הם לאדם בגלגל העין, [והכוונה לכך, שדומים לו בחלק מגלגל העין, כפי שנתבאר לעיל].

מומים נוספים שהבכור נשחט עליהם

לחי תחתון עודף על העליון.

לעיל נתבאר, שנחלקו חכמים ואילא, האם בכור נידון כבעל מום, כשפיו דומה לחזיר, בכך ששפתו ולחי העליון עודפים על התחתון.

אכן כל זה כשהלחי העליון עודף על התחתון, אבל כשעצם הלחי התחתון עודף על העליון, **הכל מודים שהבכור בעל מום ונשחט על כך**. [ודווקא כשעצם הלחי התחתון עודף על העליון, אבל כשרק השפה התחתונה עודפת על העליונה, אין זה מום בבהמה, אלא באדם בלבד, כפי שיתבאר בעזה"י בדף מ"ד].

הוספות

¹ וטעמא לא איתפרש לי, ומכל מקום לא דמי לבעלת חמש רגלים, דהאי אוזן בתוך אוזן אינו נראה כל כך. [רש"י].

² דבלום הוא לשון סתימה. [תוס'].

(ב) יבלת שאין בה עצם.

– בגוף הבהמה אינה נחשבת כמום כלל, והבהמה כשרה להקרבה, [ורק באדם היא נחשבת כמום, וזהו ששינו, בעלי התילתולין פסולים באדם וכשרים בבהמה].

– בשחור שבעין נחשבת כמום גמור, והבכור נשחט עליה להיאכל במדינה¹.

– ובלבן שבעין יש חילוק. אם אין בה שיער, הרי היא כיבלת שבגוף, שאינה נחשבת כמום כלל, והבהמה כשרה להקרבה. אבל אם יש בה שער, מגונה היא בכך, ולכן אף שאינה נחשבת כמום, שהבכור ישחט עליו, מכל מקום פוסלת היא את הבהמה מהקרבה², [וזו היא יבלת ששינו שאין שוחטים עליה את הבכור לא במקדש ולא במדינה].

נפגמה עצם יד או רגל.

בכור שנפגמה [=חסרה] עצם ידו או רגלו והמום נראה הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

נפרקה עצם פיו.

בכור שנפרקה בו עצם הפה שבה השניים קבועות, והיה הדבר למעלה מן החניכיים³, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

– ומסתבר שי"מ שרגלים מבולמות הן רגלים נפוחות. ואם הן נפוחות מחמת הרוח שנכנסה בהן, אין זה מום קבוע, כי חוזר לקדמותו. אבל אם הן נפוחות מחמת העצם, שהיא עבה ביותר, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

זנב הגדי שהוא דומה לשל חזיר.

זנב החזיר הוא דק ועגול, וזנב הגדי עבה ואינו עגול. ולדעת רבי חנינא בן גמליאל, אם היה זנב הגדי עגול כשל חזיר, אף על פי שאינו דק כשל חזיר, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

זנב שאין בו חוליות כראוי.

זנב הגדי, יש בו שתי חוליות. ואם היתה בו רק חוליה אחת, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

וזנב הטלה, יש בו שלוש חוליות. ואם היו בו רק שתי חוליות, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

יבלת.

(א) יבלת שיש בה עצם.

– בכל מום בגוף נחשבת כמום גמור, והבכור נשחט עליה, וזהו שנאמר בכתוב "עֲנֵת אוֹ שִׁבּוֹר אוֹ חֲרוֹץ אוֹ זִבְלָת אוֹ קָרַב אוֹ זִלְפָּת לא תִּקְרְבוּ אֵלָהּ לֹא תִּשָּׂאָה לֹא תִתְּנוּ מִקָּהָם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַחִי".

הוספות

¹ כן פירש רש"י. אולם מתוך דברי התוס' נראה, שרק כשיש בה שער היא נחשבת כמום גמור, שהבכור נשחט עליו במדינה. אבל כשאין בה שער, אינה נחשבת למום גמור שהבכור נשחט עליו במדינה, אבל מהקרבה היא נפסלת.

² כן פירש רש"י. [וצ"ע מפירושו במשנה בדף מ"א]. אולם מתוך דברי התוס' נראה, שבלבן אין שום יבלת נחשבת מום כלל, אף לא לפסול מהקרבה.

³ דאי חוטיין [=חניכיים] גופיה, אפילו נפגמו או נגממו נמי. [רש"י].

עינו אחת גדולה ואינו אחת קטנה.

במשנה מבואר שאם היתה עין אחת גדולה ועין אחת קטנה הרי זה מום, [ולא נתבאר, האם הכוונה שאחת גדולה ושניה קטנה, או די בכך שאחת גדולה ושניה כתקנה, או אחת קטנה ושניה כתקנה], ומשמע קצת מתוך המשנה, שכל שהדבר ניכר לעין הרואה בלא מדידה, הרי זה מום [שכך מבואר במשנה במראה ולא במידה ולכאורה הכוונה בין לעניין עין גדולה וקטנה ובין לעניין אוזן גדולה וקטנה אלא שיתכן שאין הכוונה אלא לעניין אוזן גדולה וקטנה].

ובברייתא אמרו, שגדולה היינו כשל עגל, וקטנה היינו כשל אווז, ולא נתבאר אם הברייתא באה לפרש את המשנה, [ואם כן לא די בכך שהגודל והקוטן נראה בעיניים, אלא יש לו שיעור], או שהברייתא באה ללמד דין חדש.

ומאחר שלא נתבאר הדבר בסוגיה, לכאורה יתכן להבין זאת בכמה אופנים, [ונסדרו מהחמור אל הקל].

א. המשנה והברייתא מלמדות דינים שונים. המשנה מלמדת, שכל שתהא עין אחת שונה מחברתה, באופן שהדבר ניכר לעין הרואה, הרי זה מום, בין שאחת גדולה ואחת כתקנה, ובין שאחת קטנה ואחת כתקנה. והברייתא מלמדת, שכל שתהא עין גדולה ביותר, כשל עגל, או קטנה ביותר, כשל אווז, אף שאינה שונה מחברתה, [כגון ששתיהן גדולות או ששתיהן קטנות], הרי זה מום.

ב. המשנה והברייתא מלמדות דין אחד,

והוא, שכשתהא עין שונה מחברתה בשיעור גדול, כגון שאחת גדולה כשל עגל ושניה כתקנה, או אחת קטנה כשל אווז ושניה כתקנה, מאחר ששונות כל כך הרי זה מום. ג. המשנה והברייתא מלמדות דין אחד, והוא, שכשהיו העיניים שונות כל כך זו מזו, שהאחת גדולה כשל עגל, והשניה קטנה כשל אווז, הרי זה מום.

אוזנו אחת גדולה ואוזנו אחת קטנה.

בכור שניכר לכל אף בלא מדידה, שאוזנו אחת גדולה ואוזנו אחת קטנה, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

ביצה אחת גדולה וביצה אחת קטנה.

לדעת רבי יהודה – אם היתה ביצה אחת גדולה ואחת קטנה, **והגדולה היא פי שתים מהקטנה, הרי זה מום**, והבכור נשחט עליו.

ולדעת חכמים – אין זה מום, ואפילו היתה הקטנה קטנה כל כך, **כגודל של פול, הרי זה כשר**.

זנב העגל שאינה מגיעה לארכוב.

כל העגלים, זנבם מגיע לכל הפחות לארכוב [=ברך], הוא מקום חיבור השוק והירך, [ובגמל מקום זה ניכר, שיש שם עצם בולט, א"י זנבו מגיע לאותו מקום], וכשהעגלים גדלים, זנבם גדל ומאריך עד למטה.

ומאחר שאין רגילות שלא יגיע הזנב לארכוב, עגל שזנבו קצר, ואינו מגיע לארכוב, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

קבועים.

דף מא

ג. חוטים פנימיות שנפגמו.

החניכיים הפנימיות, הן כל חלק החניכיים, שבו קבועות השיניים הטוחנות, ובכור שנפגמו [=חסרו] חניכיים הפנימיות שלו, נפסל מהקרבה, אבל אינו נשחט במדינה עד שיפול בו מום גמור.

ודווקא כשנפגמו החניכיים הללו, אבל אם נעקרו לגמרי, מום קבוע הוא לשחוט עליו את הבכור במדינה כפי שנתבאר בדף ל"ט.

ד. יבלת.

בכור שיש לו יבלת בלבן שבעינו, ויש ביבלת שער, מגונה היא בכך, ולכן אף שאינה נחשבת כמום שהבכור ישחט עליו, מכל מקום פוסלת היא את הבהמה מהקרבה, כפי שנתבאר לעיל בדף מ"א.

ה. גרב.

גרב הוא ממיני השחין ושלושה מיני גרב יש.

האחד הוא יבש מבפנים ומבחוץ, ואין לו רפואה, הוא הנמנה בין המומים בכתוב, "עֲנֵרֶת או שָׁבוֹר או חֲרוּץ או יִבְלֶת או גֶּרֶב או יִלְפֶת לא תִּקְרִיבוּ אֵלָהּ לַה' וְאִשָּׁה לֹא תִתֵּנוּ מִקֶּם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַה'", ופעמים הוא נקרא חרס, על שם שהוא יבש כחרס, כמו בכתוב, "יִכְכָּה ה' בְּשָׁחִין מִצְרַיִם וּבִשְׁחָרִים² וּבְגֶרֶב וּבְחָרָס אֲשֶׁר לֹא תִּוָּכַל לְהִרְפָּא".

השני הוא יבש מפנים ולת מבחוץ, וגם הוא

כל המומים שהבכור נשחט עליהם במדינה, גם כשארעו בשאר קדשים, הקדשים הללו נפסלים להקרבה, ויוצאים לחולין על ידי פדיון.

ואלו שאין שוחטים עליהם לא במקדש ולא במדינה

עד עתה נתבארו מומים גמורים, הפוסלים את הבכור מהקרבה, ומתירים לשחטו במדינה.

ויש מומים אחרים, שאינם מומים גמורים, להתיר את הבכור לשחטו במדינה, אלא רק פוסלים אותו מהקרבה, [וירעה עד שיפול בו מום גמור, ואז ישחט במדינה].

ולהלן יתבארו מה הם המומים הללו, שאינם מומים גמורים להתיר את שחיטת הבכור, אלא רק פוסלים אותו מהקרבה.

א. חוורור שאינו קבוע.

לעיל בדף ל"ח באות ח' נתבאר מהו חוורור קבוע, ומשם תבין מהו חוורור שאינו קבוע.

ב. מים שאינם קבועים.

לעיל בדף ל"ח באות ט' נתבאר מהם מים קבועים, ומשם תבין מהם מים שאינם

הוספות

¹ רצ"ע מפירוש רש"י כאן. ואפשר שיש בו טעות הדפוס.

² "ובעפלים" כתיב.

אין לו רפואה.

ומכאן שבכור זקן, או חולה, או מזוהם, אינו קרב. אבל אין הדברים הללו נחשבים כמום, שיהיה מותר לשוחטו במדינה, ויש להמתין עד שיפול בו מום כדי שישחטוהו במדינה.

והוצרכה תורה ללמד בפירוש שכל השלושה הנ"ל פסולים, ולא די היה לכתוב חלק מהם, וללמוד בבניין אב שגם האחרים פסולים.

- כי אם היה מיעוט לזקן בלבד, היה מקום לומר, שדווקא זקן פסול, כי אינו יכול לחזור לקדמותו, אבל חולה שיכול לחזור לקדמותו יהיה כשר.

- ואם היה מיעוט לחולה בלבד, היה מקום לומר, שדווקא חולה פסול, כי נשתנה משאר בהמות, אבל זקן שאינו שונה משאר בהמות, שכולם עומדות לזקנה, יהיה כשר.

- ואם היו שני מיעוטים, לזקן ולחולה, היה מקום לומר, שדווקא זקן וחולה פסולים, כי כחושים הם מחמת החולי והזקנה, אבל מזוהם שאינו כחוש יהיה כשר.

י-א-יב-יג-יד. רובע ונרבע נעבד מוקצה ונוגח.

נאמרו בתורה ארבעה מיעוטים, "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מקם קרבו לה' (א) מן הבְּהֵמָה (ב) מן הַבֶּקָר (ג-ד) ומן הַצֶּאֱן תקריבו את קרבנכם", ללמד, שלא כל הבהמה וכל הבקר וכל הצאן קרבים, אלא חלק מהם בלבד, ובאו ארבעה מיעוטים אלו

ושני אלו מומים גמורים הם והבכור נשחט עליהם.

ויש גרב שלישי, הוא **לח מבפנים ומבחוץ**, ולו יש רפואה, ולכן אין הבכור נשחט עליו, אלא שנפסל מהקרבה בלבד.

ו. חזזית.

גם חזזית היא ממיני השחין. ושני מיני חזזית יש.

האחת היא **חזזית המצרית**, שהובאה על מצרים במכת שחין, והיא מום גמור, **שהבכור נשחט עליו**, והוא הנקרא בתורה ילפת, "עֲנֹת או שְׂבוֹר או חָרוֹץ או יִבֶּלֶת או גָּרֵב או יִלְפֶּת לא תקריבו אֵלָהּ לה' וְאִשָּׁה לא תתנו מִקָּהָם על הַמִּזְבֵּחַ לה'" [ונקרא כן, על שם שאין לו רפואה, ולופת את האדם עד יום מותו].

והשניה היא חזזית **סתם**, ויש לה רפואה, ואינה מום גמור, ולכן אין הבכור נשחט עליו, אלא שנפסל מהקרבה בלבד.

ז-ח-ט. זקן חולה ומזוהם [=מסריח].

נאמרו בתורה שלושה מיעוטים "וְאִם (א) מִן הַצֶּאֱן קִרְבָּנוֹ (ב) מִן הַבְּשָׂבִים או (ג) מִן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יִקְרִיבנו", ללמד, שלא כל צאן וכל הכשבים וכל העיזים קרבים, אלא חלק מהם בלבד, ובאו שלושה מיעוטים אלו ללמד, שאין מקריבים (א) לא בהמה זקנה, (ב) ולא בהמה חולה, (ג) ולא בהמה מזוהמת.

נקבה הוא, ולא בכור זכר, ואם כן אינו קדוש בבכורה כלל. ובמדינה אינו נשחט, שמא בכור זכר הוא, ומאחר שאין בו מום, אסור לשוחטו במדינה, [ונכמו כן, מחמת הספק אסור הוא בגיזה ועבודה]³. ואין לומר שנקבות שבו תיחשב כחריץ, שהוא מום, [כמו שנאמר "עֲגֵרֶת או שְׁבוֹר או חָרוֹץ או גִּבְלָת או גֶּבֶר או גִּלְפָת לא תִּקְרִיבוּ אֵלָה לָהֶּם"], ואם כן, ממה נפשך ישחט במדינה, שכן אפילו אם הוא זכר וקדוש בבכורה, מכל מקום יש בו מום, ויהיה מותר לשוחטו במדינה. והסיבה שאין לומר שהנקבות תיחשב כחריץ, כי לא נאמר מום זה של "חָרוֹץ", אלא כשהחריץ בעצם, אבל לא כשהחריץ בבשר. [אביי לומד זאת בהיקש שנאמר "או שְׁבוֹר או חָרוֹץ", להקיש חרוץ לשבור, ללמד, שכשם ששבור הוא בעצם, כך חרוץ הוא בעצם. ורבי לומד זאת מסברא, שכן "גֶּבֶר" האמור במומים, הוא שחין יבש כחרס, וזהו נגע בבשר שהוא יבש כחרס ומשוקע וחרוץ בבשר, ואם "חָרוֹץ" האמור במומים, הוא חרוץ בבשר, כל שכן ש"גֶּבֶר" הוא מום, שהרי הוא חרוץ עם נגע, ולא היה צורך לכתבו, ומתוך שנכתב "גֶּבֶר", יש ללמוד, ש"חָרוֹץ", כלומר חריץ בלא נגע, אינו מום בבשר, אלא בעצם].

ולדעת רבי ישמעאל – בכור אנדרוגינוס נשחט במדינה, כי אפילו אם הוא נחשב

ללמד, שאין מקריבים (א) לא בהמה שרבעה אדם או נרבעה לו, (ב) ולא בהמה שעבדו אותה עבודה זרה, (ג) ולא בהמה שהקצו אותה לעבודה זרה. (ד) ולא בהמה שהרגה את האדם.

ולעניין רובע ונרבע ונוגח, כשיש עדים בדבר, דין פשוט הוא שאינם קרבים, כי דינם למיתתה, ואסורים בהנאה. והכתוב הזה בא ללמד עליהם, שגם כשאין שני עדים בדבר, ואינם חייבים מיתה, מכל מקום אם יש עד אחד על כך, או הבעלים עצמם מעידים על כך, הרי אלו נפסלים מהקרבה.

ומכל מקום למדנו, שבכור רובע, או נרבע, או נעבד, או מוקצה, או נוגח, אינו קרב. אבל אין הדברים הללו נחשבים כמום, שיהיה מותר לשוחטו במדינה, ויש להמתין עד שיפול בו מום כדי שישחטוהו במדינה.

טו. טומטום¹

דין בכור טומטום, יתבאר בעזה"י להלן בסוף דף זה, ובתחילת דף מ"ב.

טז. אנדרוגינוס²

לדעת תנא קמא – אנדרוגינוס הוא ספק זכר ספק נקיבה, ולכן, כשהוא בכור, [עד שייפול בו מום], אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה. במקדש אינו נשחט, שמא

הוספות

¹ אטום. אינו ניכר בו לא זכרות ולא נקבות, וספק זכר ספק נקבה הוא. [רשב"ם במסכת בבא בתרא].

² שיש לו זכרות ונקבות. [רשב"ם במסכת בבא בתרא].

³ ואם תאמר, מנא ליה דטעמא דתנא קמא משום ספיקא, דילמא חשיב לנקבות כמום שאינו גמור, כחוטים הפנימיות שנפגמו ושנגממו, דהוי מום לענין דאין שוחטין במקדש, ולא הוי מום לישחט במדינה, ולעולם בכור זכר ודאי. ויש לומר, דמדקאמר רבי ישמעאל בברייתא, בכור הוא ומומו עמו, מכלל דלתנא קמא לא הוי ודאי בכור. [תוס'].

המותרים בגיזה ועבודה ונשחטים במדינה. [מתחילה אמרו שדין זה שבכור שאינו זכר אינו מתקדש למד מהכתוב, "קָל תִּבְכֹּר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָד וּבְצֹאנָה תִּזְכָּר תִּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבֹכֶר שׁוֹרָד וְלֹא תִגֹּז בְּכוֹר צֹאנֶךָ", לבדו, שמשמע ממנו, שרק זכר מתקדש, אבל כל שאינו זכר, כגון נקבה ואנדרוגינוס, אינו מתקדש. אולם למסקנת הגמרא, לא די בכתוב אחד, כי אם היה כתוב אחד בלבד, לא היה מוציא אלא נקבה, שאינה זכר, שלא תתקדש, ולכך נאמר כתוב נוסף, "וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רָחֵם לַה' וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֵּר בְּהֶמָּה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ תִּזְכָּרִים לַה'", ללמד¹ שגם אנדרוגינוס שאינו זכר, אינו מתקדש].

עולת בהמה באה מן הזכרים ולא מנקבות ולא מאנדרוגינוס

שנינו בתורת כהנים, שלכך נאמר בעניין **עולת בהמה שתי פעמים זכר**, [א] (א) בעניין עולת בקר "אם עלה קרְבָנו מן הבְּכָר זָכָר תָּמִים וְקָרִיבָנו אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְקָרִיב אֹתוֹ לְרֹצֵנוּ לִפְנֵי ה'". (ב) בעניין עולת צאן "וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָנוּ מִן הַשְּׂבִיִּים אוֹ מִן הַעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים וְקָרִיבָנוּ", **ללמד, שעולה באה רק מן הזכרים, (א) ולא מנקבות, (ב) ולא מאנדרוגינוס.** [ובדף מ"מ מבואר, שיש אומרים שהוא הדין לטומטום, כי לדעתם טומטום נחשב בריה בפני עצמה כמו אנדרוגינוס. ומכל מקום גם לדעת האומרים

זכר, ומתקדש בבכורה, נקבות שבו נחשבת כמום של "חרוץ", [כי לדעתו מום של "חרוץ" אמור אף בבשר, כי (א) אין ללמוד בהיקש, מהכתוב "או שְׂבוֹר אוֹ חָרוֹץ", שכשם ש"שְׂבוֹר" הוא בעצם, כך גם "חרוץ" הוא בעצם, שהרי יש בכתוב מומים שודאי אינם בעצם, כגרב וילפת, ואם כן, יש לומר שגם מום של "חרוץ" אינו בעצם. ואף שנאמר בכתוב "חרוץ" שהוא חריץ בלא נגע, הוצרכה תורה לכתוב גם "גֶּרֶב", שהוא חרוץ עם נגע, ולא היינו יודעים שהוא מום מחמת הכתוב "חרוץ", כי לא כל חריץ בבשר הוא בכלל "חרוץ", אלא רק חריץ גלוי, כנקבות וכדומה, ומזה לא היינו יודעים שגם "גֶּרֶב" הוא מום, כי בו אין החריץ גלוי, שהרי הוא מכוסה בשחין], **ואם כן, מאחר שנקבות נחשבת כמום בזכר, בכור אנדרוגינוס נידון כבכור בעל מום הנשחט במדינה.** [ורבא נסתפק האם לדעת רבי ישמעאל אנדרוגינוס הוא זכר ודאי, אלא שיש בו מום, ואם כן הוא נידון כבכור ודאי שיש בו מום, והעובד בו או גוזזו לוקה, וחייבים ליתנו לכהן. או שמודה רבי ישמעאל, שאנדרוגינוס הוא ספק זכר ספק נקבה, ולכן אינו בכור ודאי, והעובד בו או גוזזו אינו לוקה, ואין חייבים ליתנו לכהן, ומכל מקום מאחר שהוא ספק זכר, אסור לגוזזו ולעבוד].

ולדעת חכמים – אנדרוגינוס אינו לא זכר ולא נקבה, אלא בריה בפני עצמה, ואם כן, מאחר שבוודאי אינו זכר, בוודאי אינו מתקדש בבכורה, ודינו כחולין גמורים,

הוספות

¹ ואם תאמר, בלא הזכרים נמי מצי למעט אנדרוגינוס, מהזכר, כמו בסמוך לענין ערכין ... ויש לומר, דשמא עוד דרשום אחרות יש, דקראי טובא כתיבי בבכור, כגון "כל מקנן תזכר", וכולהו צריכי. [תוס'].

שאנדרוינוס הוא זכר גמור, או שהוא ספק זכר ספק נקבה. ולא נפשט הספק הזה בגמרא.

- אבל כדעת חכמים, ודאי ניתן להעמיד את הברייתא הנ"ל בתורת כהנים, כי לדעתם אנדרוינוס הוא בריה שלישית, ואינו לא זכר ולא נקבה, ולכן הוצרכה תורה לכתוב שני מיעוטים, אחד לנקבה, ואחד לאנדרוינוס.

בכור טומטום

א. סלקא דעתך.

מתוך פירוש רש"י למשנתנו, וכן מדברי הגמרא בתחילת הסוגיה, משמע, שלדברי הכל, טומטום הוא ספק זכר ספק נקיבה, ולכן, כשהוא בכור, אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה, [עד שיפול בו מום]. במקדש אינו נשחט, שמא נקבה הוא, ולא בכור זכר, ואם כן אינו קדוש בבכורה כלל. ובמדינה אינו נשחט, שמא בכור זכר הוא, ומאחר שאין בו מום², אסור לשוחטו במדינה. [ואף אחר שיפול בו מום, מאחר שהוא ספק בכור, הרי הוא אסור בגיזה ועבודה, ואינו מותר אלא להישחט].

שטומטום אינו בריה בפני עצמה אלא ספק זכר ספק נקבה הוא פסול לעולה שמא נקבה היא ועולה אינה באה מנקבות].

- וכדעת תנא קמא של משנתנו אין להעמיד את הברייתא הנ"ל בתורת כהנים, שכן לדעת תנא קמא של משנתנו, אנדרוינוס הוא ספק זכר ספק נקיבה, וספק זה הוא רק לבני אדם, אבל כלפי שמים ידוע אם הוא זכר או נקבה, ואם כן אחר שכבר למדנו מהכתוב "זָכָר" הראשון, שזכר קרב לעולה, ונקבה אינה קרבה, כבר לימדה תורה גם דינו של אנדרוינוס, [שכן, אם באמת הוא זכר, הרי זה קרב, ואם באמת הוא נקבה, אינו קרב], ובוודאי לא בא הכתוב "זָכָר" השני ללמד דינו של אנדרוינוס¹, [=דלא אתי קרא למיעוטי ספיקא].

- וכדעת רבי ישמעאל ניתן להעמיד את הברייתא הנ"ל בתורת כהנים, רק אם נאמר, שלדעת רבי ישמעאל, אנדרוינוס הוא זכר גמור לשאר דברים, ולכן הוצרכה תורה למעטו מהקרבנות עולה בפירוש, בכתוב "זָכָר" השני, ללמד, שלעניין עולה אין להקריב אלא זכר כשאר זכרים, שאין לו נקבות, ולא אנדרוינוס. [אלא שבדבר זה נסתפק רבא, האם דעת רבי ישמעאל

הוספות

¹ לפי התירוץ הראשון בתוס', רק דבר שהוא ספק לבני אדם בדין, כגון אנדרוינוס שידוע שיש בו זכרות ונקבות, אבל אין ידוע אם נידון כזכר או כנקבה, לא תלמד תורה דינו בפני עצמו, כי לתורה אין ספק מה דינו, וכבר נתפרש דינו במה שהוא באמת אם זכר או נקבה. אבל בדבר שהוא ספק במציאות, כגון טומטום, שפעמים הוא זכר ופעמים נקבה, [והדבר יכול להתברר על ידי קריעה], יתכן שתלמד תורה דינו בפני עצמו, ללמד, היאך לנהוג כשאין המצב ידוע.

² לכאורה מאחר שהוא טומטום, ואין ניכר בו זכרות כלל, אם כן, אף אם הוא זכר, ויש לו ביצים, אין בחוץ אלא בפנים. ואם כן, למה לא יחשב דבר זה כמום, על כל פנים לדעת רבי עקיבא בדף מ', האומר, שכל שהביצה אינה יוצאת על ידי מיעוד, הרי זה מום. ושמא יש לחלק בין ביצה שבפנים כשהכיס בחוץ, ונמצא שהביצה אינה בכיס כתקנה, לבין זה, שהביצה בכיס כתקנה, ושניהם בלועים יחד בפנים. ויל"ע בדבר.

דף מב

ב. דעת רב חסדא וריש לקיש.

ואכן, **לדעת רב חסדא ולדעת ריש לקיש, אין מי שאומר שטומטום הוא בריה בפני עצמה, שאינה לא זכר ולא נקבה**, [ואינו כאנדרוגינוס שבו חכמים אומרים שהוא בריה בפני עצמה], **אלא לדברי הכל הוא ודאי זכר או ודאי נקבה, אלא שפעמים מחמת אטימותו אין הדבר ידוע, ולכן אז הוא ספק זכר ספק נקבה**, [אבל ודאי הוא זכר או נקבה ולא בריה אחרת].

וכשהוא מטיל מים במקום זכרות, אף על פי שאין זכרותו ניכרת, אין להסתפק בו כלל, **ובודאי זכר הוא לדברי הכל**, ולכן כשהוא בכור, קדוש הוא בבכורה, אלא מאחר שאין זכרותו ניכרת, הרי זה כמו שפוסלו מהקרבה שעל זה אמרה תורה בכמה מקומות שטומטום פסול מהקרבה אבל אין זה מוס גמור שישחט במדינה.

וכשהוא מטיל מים במקום נקבות נחלקו תנאים. לדעת חכמים בברייתא, מאחר שהוא משונה משאר בהמות, שאין זכרות ונקבות שלו ניכרים, אף על פי שמטיל מים במקום נקבות, אין הוא ודאי נקבה, כי יש לחוש שמא הוא באמת זכר, וכשנשתנה להיות אטום, נשתנה גם בזה, שנהפכה זכרותו לנקבותו, כלומר נכפל גידו מבפנים, להוציא מימו במקום נקבות, ואם כן כל שמוציא מים במקום נקבות, **הרי זה ספק זכר ספק נקבה, ולכן כשהוא בכור אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה**, במקדש

אינו נשחט, שמא נקבה הוא ולא בכור, ובמדינה אינו נשחט, שמא זכר הוא וקדוש בבכורה. **ולדעת רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון**, אין לחוש לכך שנהפכה זכרותו למקום נקבות, ומאחר שמטיל מים במקום נקבות, **ודאי נקבה הוא ולא זכר, וכשהוא בכור, חולין גמור הוא ולא בכור. וכן הורה רבי אילעאי**, שטומטום בכור המטיל מימיו במקום נקבות חולין גמור הוא. **וכן דעת ריש לקיש**, שלעולם בבהמה אין הטומטום ספק, אלא אם מטיל מים במקום זכרות, ודאי זכר, ואם מטיל מים במקום נקבות, ודאי נקבה, ולא אמרו בכל מקום שטומטום הוא ספק זכר ספק נקבה, אלא באדם, הואיל וזכרותו ונקבותו במקום אחד, [כלומר קרובים זה לזה, ואין להכיר מהטלת מימיו אם זכר הוא או נקבה, מה שאין כן בבהמה, שמקום זכרות רחוק ממקום נקבות, שמקום זכרות באמצע בטנו, ומקום נקבות מאחור].

ג. דעת רבי יוחנן.

ורבי יוחנן אינו מסכים עם האמור לעיל, ולדעתו, חכמי משנתנו חולקים על כל האמור לעיל, ולדעתם, כשם שאנדרוגינוס נחשב כבריה, שאינה זכר ואינה נקבה, כך **טומטום נחשב כבריה שאינה זכר ואינה נקבה, ואם כן, כשהוא בכור**, [בין מטיל מים כזכר, ובין מטיל מים כנקבה], **דינו כחולין גמורים**.

ומכל מקום לדעת רבי יוחנן אין הלכה כחכמי משנתנו, כי דעתם דעת מיעוט, שכן

ואנדרוגינוס, ו"נאם נקבה", ממעט אף טומטום]. ומכאן שטומטום ואנדרוגינוס אין להם ערכין, והאומר ערכם עליו, אינו חייב כלום.

לדברי רבי יוחנן באמת כן תתבאר הברייתא, וזה כדעת האומרים שטומטום ואנדרוגינוס, שניהם בריה בפני עצמה הם, ואינם ספק זכר או נקבה, ולכן **הכתוב זכר ונקבה ממעט את שניהם**, שגם טומטום וגם אנדרוגינוס, אינם לא זכר ולא נקבה.

אבל לדעת רב חסדא, מאחר שאין מי שיאמר שטומטום הוא בריה בפני עצמה, אלא הוא ספק זכר ספק נקבה, אם כן אין למעט טומטום מזכר ונקבה, כי אם באמת הוא זכר, הרי זה זכר, ואם באמת הוא נקבה, הרי זה נקבה, ועל כרחך, **האומר ערכו של טומטום עלי**, ספק נתחייב ערך זכר, ספק נתחייב ערך נקבה, ולכן מספק, אם רוצה לצאת ידי חובתו, **משלם ערך זכר** [שהוא הגדול יותר], ובברייתא לא דרשו מהכתוב הנ"ל אלא למעט אנדרוגינוס.

תנא קמא ורבי ישמעאל חולקים עליהם, ואומרים שטומטום הוא ספק זכר ספק נקבה.

ולכאורה, לדברי רבי יוחנן, כשטומטום מטיל מים במקום זכרות, מודים תנא קמא ורבי ישמעאל שהטומטום נחשב כזכר, ומכל מקום אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה מחמת אטימות זכרותו כנ"ל.

ורק כשהטומטום מטיל מים כנקבה, דעתם שיש להסתפק בו אם זכר הוא או נקבה, כדעת חכמי הברייתא, ולא כדעת רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון.

ומאחר שלדברי רבי יוחנן, תנא קמא של משנתנו, ורבי ישמעאל, כולם מסכימים עם חכמי הברייתא, שטומטום המטיל מים במקום נקבות הוא ספק זכר ספק נקבה, רבי יוחנן לא הסכים עם רבי אילעאי, שאמר, שבכור טומטום המטיל מים כנקבה, חולין גמור הוא, אלא ספק זכר ספק נקבה, **ואינו נשחט לא במקדש ולא במדינה.**

טומטום ואנדרוגינוס בשלמים

קרבת שלמים קרב מזכרים ומנקבות שנאמר "וְנָאֵם זָבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן הַבָּקָר הוּא מִקְרִיב אִם זָכָר אִם נְקֵבָה תָּמִיד יִקְרִיבֻּהוּ לְפָנֵי ה'".

ולדעת האומרים שגם טומטום וגם אנדרוגינוס אינם לא זכר ולא נקבה, מהכתוב "אִם זָכָר אִם נְקֵבָה", יש למעט גם טומטום, וגם אנדרוגינוס, ולכן **שניהם**

טומטום ואנדרוגינוס בערכין

בברייתא משמע, שהכתוב בעניין ערכין, "וְהִזְהִירָהוּ עֲרֹכֶד הַזָּכָר מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן שְׁשִׁים שָׁנָה וְהִזְהִירָהוּ עֲרֹכֶד חֲמִשִּׁים שָׁקֶל בָּסָף בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. וְאִם נְקֵבָה הוּא וְהִזְהִירָהוּ עֲרֹכֶד שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל", כך הוא נדרש, "הַזָּכָר" ולא טומטום ואנדרוגינוס, [הַזָּכָר] ממעט אנדרוגינוס, ו"הַזָּכָר" ממעט אף טומטום]. "וְאִם נְקֵבָה" ולא טומטום ואנדרוגינוס, [נְקֵבָה] ממעט

אינם קרבים שלמים.

גם **אנדרוגינוס** פסול, כי אינו זכר ואינו נקבה, ולכן כשנמלק נעשה נבלה. ולדעת רבי אלעזר, אנדרוגינוס כשר, כי בעופות לא נאמר זכר ונקבה לפסול מי שאינו לא זכר ולא נקבה.

ובזה נחלקו אמוראים – (ה) רב חסדא אומר, **שטומטום** כשר לדברי הכל, כי ספק זכר הוא ספק נקבה. ויש אומרים שטומטום בריה בפני עצמה, ואם כן לדעת תנא קמא הוא פסול כמו אנדרוגינוס, אבל לדעת רבי אלעזר ודאי שטומטום כשר.

חמישה לא נעשים תמורה ולא עושים תמורה

קדושת תמורה, [שאומר על בהמת חולין, שתהא תמורת בהמת קדשים, ששתיחן קדושות, כמו שנאמר "וְאִם הָמָר יָמִיר בְּהֶמְהָ בְּבִהְמָה וְהָיָה הוּא וְתִמְנֶנָּהּ וְהָיָה קֹדֶשׁ"], חלה אף על דברים שקדושה ראשונה לא חלה עליהם, שהאומר על בהמת חולין בעלת מום, שתהא קדושה קדושת קרבן, לא אמר כלום, אבל אם אמר עליה שתהא תמורת בהמת קדשים אחרת, הרי זו מתקדשת.

ויש בהמות שיש בהם פגם גדול יותר ממום, שהוא מונע מהן אף קדושת תמורה.

ואלו הן: (א) **טרפה**. (ב) **כלאים**. (ג) **יוצא דופן**. (ד) **טומטום** [כדעת האומרים בריה הוא] **ויש אומרים יתום**¹ [כדעת האומרים טומטום ספק הוא]. (ה) **אנדרוגינוס**.

ובהמות אלו, כשם שאינן נעשות תמורה

אבל לדעת רב חסדא, שהכל מודים, שטומטום הוא ספק זכר ספק נקבה, ממה נפשך הוא קרב, או כזכר או כנקבה, ולא מיעטה תורה מהכתוב "אם זָכָר אִם נְקֵבָה", אלא אנדרוגינוס. [כן משמע מתחילת הסוגיה, אולם מסוף הסוגיה מבואר, שבהמה הטומטום אינו ספק. אלא, כשמטיל מים במקום נקבה, ודאי נקבה, ואם כן, לכאורה כשר כנקבה. וכשמטיל מים במקום זכר, ודאי זכר, אלא שיתכן שפסול מטעם שהוא אטום כמבואר לעיל. ומיהו, יש אומרים שכשמטיל מים במקום נקבה, הוא ספק זכר ספק נקבה, ואם כן יש לפסול כטומטום זכר. ויל"ע בכל זה].

מלק עופות הפסולים להקרבה

עוף חולין שלא נשחט, כגון שנמלק, הרי הוא נבלה, [ומטמא טומאת נבלות את מי שאוכלו].

אבל קרבנות העוף, דינם במליקה, ואינם נעשים נבילה במליקה, כי כך דינם. וכל זה כשקרבן עופות הכשרים להקרבה, אבל העופות המנויים להלן, שנפסלו להקרבה, אם קרבן ונמלקו, **מאחר שפסולים לקרבן, הרי הם כעופות חולין שנמלקו, שנעשו נבלה. ואלו הם:**

ארבעה כדברי הכל – (א) **נעבד**. (ב) **מוקצה**. (ג) **אתנן**. (ד) **מחיר**.

ובזה נחלקו תנאים – (ו) לדעת תנא קמא,

הוספות

¹ שמתה אמו בשעת לידה. [רש"י].

נוספים, לא תחלוץ לזה, שמא נקבה הוא, ואין חליצתו מועילה אלא תחלוץ לאח אחר]. [וכל זה כדעת האומרים שכל טומטום הוא ספק סריס, ולא סריס ודאי, ולכן יש לחוש לכך שהוא זכר, ואינו סריס וראוי חליצה, והוא הדין כשיש אחים נוספים וקדם הוא וחלץ יש לחוש לחליצתו, ושוב לא יוכל אח אחר לייבם. אבל לדעת האומרים שכל טומטום הוא סריס בוודאי, הרי זה אינו חולץ, וכשהוא לבדו, אשת אחיו פטורה ממנו בלא כלום, והוא הדין כשיש אחים נוספים, וקדם הוא וחלץ, אין חליצתו כלום, ועדיין ראויה ליבום לאחים האחרים].

ד. קידש אשה ומת [בלא בנים] – יש לחוש שמא זכר הוא, ותפסו קידושיו, ואשתו זקוקה לייבום או חליצה, ולכן תחלוץ לאחיו, כדי להיות מותרת להינשא לכל אדם.

ולדעת תנא אחד אשתו יכולה גם להתייבם לאחיו. ולדעת תנא שני אשתו אינו יכולה להתייבם לאחיו.

- מתחילה רצו לומר, שלדברי שני התנאים הללו, סריס חמה שלא היה ראוי להוליד מעולם, אינו ראוי לייבם, [כדעת רבי עקיבא], וכמו כן, אשתו אינה ראויה להתייבם. ובזה נחלקו,

לדעת התנא השני, אף אם טומטום זה זכר היה, מאחר שנשתנה טומטום זה משאר זכרים, שזכרותו אטומה, יש לחוש שנשתנה גם בדבר זה שהוא סריס חמה, ולכן אשתו אינה מתייבמת.

ולדעת התנא הראשון, אין לחוש למה שלא ראינו, ומאחר שלא ראינו שהוא סריס

לקדשים אחרים, כך כשהן עצמם קדושות, [כגון שנולדו מבהמה כשרה שהוקדשה לקרבן, שהן מתקדשות מחמת האם, מכל מקום] אם אמרו על בהמות אחרות שיהיו תמורת אלו, לא נתקדשו הבהמות האחרות מחמת אלו, [אף כשהבהמות האחרות ראויות להתקדש].

מדיני טומטום אדם

משתי ברייתות בגמרא משמע, שטומטום אדם הוא ספק זכר ספק נקבה, ויש להחמיר עליו לדונו כזכר או כנקבה לחומרא. ולכן:

א. כשקידש אשה – יש לחוש שמא זכר הוא, וראוי לקדש אשה, ולכן אין האשה מותרת לשום אדם, עד שייתן לה הטומטום גט.

ב. וכשנתקדש לאיש – יש לחוש שמא נקבה הוא, וראוי להתקדש לאיש, ומאחר שיש לחוש שחלו הקידושין הללו, האיש המקדש אסור בקרובות הטומטום [כאמו ואחותו], כדין מקדש אשה שאסור בקרובותיה.

ג. מת אחיו בלא בנים – יש לחוש שמא זכר הוא, ואשת המת זקוקה לו, ולכן חולצת לו, כדי שתהא מותרת להינשא לכל אדם, [אבל אינה מתייבמת לו, כי אפילו אם הוא זכר, אינו ראוי לייבם, מאחר שאינו ראוי להוליד, ומי שאינו ראוי להוליד, אינו ראוי לייבם, שנאמר, "לְהַקִּים לְאָחִיו שָׁם"]. [וכל זה כשאין אחים נוספים, אבל כשיש אחים

פרק שביעי מומין אלו

דף מג

חמה, אין לחוש לכך, ואם כן, אין סיבה לאסור אותה לייבום, כי אם הטומטום היה זכר, מן הסתם לא היה סריס, ולא פסל את אשתו מיבום.

- אולם ניתן לבאר את מחלוקתם גם באופן אחר, והוא, שלדברי שני התנאים הללו, אף אם טומטום זה זכר היה, מאחר שנשתנה טומטום זה משאר זכרים, שזכרותו אטומה, יש לחוש שנשתנה גם בדבר זה שהוא סריס חמה. אלא שבזה נחלקו,

דעת התנא הראשון, כדעת רבי אליעזר, שסריס חמה ראוי לייבום, [כי יש לו רפואה], וכמו כן אשתו ראויה להתייבם.

ודעת התנא השני כדעת רבי עקיבא, שסריס חמה אינו ראוי לייבום, וכמו כן אשתו ראויה להתייבם. [וזה כדעת רבי יוסי ברבי יהודה האומר שלדעת רבי עקיבא טומטום הוא ספק סריס ולכן מחמת הספק, יחלוץ ולא ייבם. אבל לדעת רבי יהודה, דעת רבי עקיבא, שכל טומטום הוא סריס בוודאי, ואם כן, אשתו פטורה מיבום ומחליצה, ומותרת לכל אדם בלא כלום, אפילו אם נקרה ונמצא זכר].

סליק פרק על אלו מומין

[אדם] – [ויקרא כ"א ט"ז-כ"ד] וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהְרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ לְדֹתֶם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לַחֵם אֱלֹהֵיו. כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב אִישׁ עֹזֵר אוֹ פֹסֵחַ אוֹ חָרֵם אוֹ שָׂרֹעַ. אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ שִׁבְרֵי רֶגֶל אוֹ שִׁבְרֵי יָד. אוֹ גִבֵּן אוֹ דָק אוֹ תִבְלַל בְּעֵינָיו אוֹ גֵּרֵב אוֹ זִלְפָּת אוֹ מְרוֹחַ אֲפֻשָּׁ. כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם מִזֶּרַע אֶהְרֹן הַכֹּהֵן לֹא יֵגֵשׁ לְהִקְרִיב אֶת אֲשֵׁי ה' מוֹם בּוֹ אֵת לַחֵם אֱלֹהֵיו לֹא יֵגֵשׁ לְהִקְרִיב. לַחֵם אֱלֹהֵיו מִקְדָּשֵׁי הַקְדָּשִׁים וּמִן הַקְדָּשִׁים יֹאכֵל. אֲדָּא אֶל הַפְּרֻקָּת לֹא גָבַל וְאֶל הַמְזֻבָּח לֹא יֵגֵשׁ כִּי מוֹם בּוֹ וְלֹא יִחַלֵּל אֶת מִקְדָּשֵׁי כִּי אֲנִי ה' מִקְדָּשָׁם. וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶל אֶהְרֹן וְאֶל בָּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

[קדשים] – [ויקרא כ"ב כ"ד] כָּל אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי לֹא לְרִצּוֹן יִהְיֶה לָכֶם. וְאִישׁ כִּי יִקְרִיב זִבְחַ שְׁלָמִים לַה', לִפְלֹא יִגְדֹּר אוֹ לְנִדְבָה בִּבְקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן כָּל מוֹם לֹא יִהְיֶה בּוֹ. עֲוֹנָת אוֹ שִׁבּוֹר אוֹ חֲרוּץ אוֹ יִבְלָת אוֹ גֵּרֵב אוֹ זִלְפָּת לֹא תִקְרִיבוּ אֵלָּה לַה' וְאֲשֶׁה לֹא תִתְּנוּ מִקֵּם עַל הַמְזֻבָּח לַה'. וְשׂוֹר וְשָׂה שָׂרֹעַ וְקָלוֹט נִדְבָה תַעֲשֶׂה אֹתוֹ וּלְגִדֹּר לֹא יִרְצֶה. וּמִעֻף וְכִתּוֹת וְנִתּוּק וְכִרּוֹת לֹא תִקְרִיבוּ לַה' וּבְאֲרָצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ.

[בכור] – [דברים ט"ו י"ט-כ"ג] כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָד וּבְצֹאֲנָד הַזֶּכֶר תִּקְדֹּשׁ לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבֹכֶר שׂוֹרָד וְלֹא תִגֹּד בְּכוֹר צֹאֲנָד. לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ תֵּאֱכְלֵנוּ שְׁנָה בְּשָׁנָה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶתְּךָ וּבֵיתְךָ. וְכִי יִהְיֶה בּוֹ מוֹם פֹּסֵחַ אוֹ עֹזֵר כָּל מוֹם רָע לֹא תִזְבְּחֵנוּ לַה' אֱלֹקֶיךָ. בְּשַׁעֲרֶיךָ תֵּאֱכְלֵנוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יִחְדּוּ פָּצְבֵי וְכֹאֵיל. רַק אֶת דָּמוֹ לֹא תֹאכַל עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפֹּקֵנוּ בְּמִים.

את הבכור, לא היה דבר זה למד בבניין אב, ממה שהמום פוסל כהנים וקדשים, כי היה מקום לומר, שדווקא את הכהנים ואת הקדשים המום פוסל, כי קדושתם מרובה, [שהאדם נתרבה במצוות, וקדשים קרבים לדברים הרבה, כחטאת ואשם ועולה ושלמים], ועוד שכהן וקדשים כשרים גם כשאינם בכורים, אבל בכור, שקדושתו אינה אלא לדבר אחד, יהיה כשר להקרבה אף כשיש בו מום.

כל המומים הפוסלים בזה פוסלים בזה

כבר נתבאר, שבבניין אב אין ללמוד, שמומים הפוסלים את אחד מהדברים הללו, [(א) כהנים. (ב) קדשים. (ג) ובכור], יפסלו גם את האחרים. ומכל מקום, אף שיש מומים שנאמרו רק באחד מהם, [כגון "גִּבֵּן אוֹ דָק אוֹ תִּבְלָל בְּעֵינוֹ" האמורים רק בכהנים ו"יִבְלָת" האמור רק בקדשים], הדין הוא, שכל הדברים הללו שווים, וכל מום הפוסל את אחד מהם, פוסל גם את זולתו, [אלא אם כן לא יתכן שיהיה בו].

ודבר זה למד בגזרה שווה, שכן בעניין מומי אדם נאמר, "אוֹ גֵּרֵב אוֹ יִלְפָּת", וכמו כן נאמר בעניין מומי קדשים, "אוֹ גֵּרֵב אוֹ יִלְפָּת", ללמוד בגזרה שווה, שכל האמור בזה אמור גם בזה, וכל האמור בזה אמור גם בזה.

וגזרה שווה זו מופנית היא, [ולכן אין להקשות עליה שום קושיה], כי כדי ללמד ששני דברים אלו הם מומים, די היה

למה נכתבו בתורה שלוש פרשיות בעניין פסול מומים

בשלוש מקומות נאמר שהמום פוסל. (א) **בעניין כהנים** נאמר, שכשיש בהם מום, הם פסולים לעבודה. (ב) **בעניין הקרבנות** נאמר, שכשיש בהם מום הם פסולים להקרבה. (ג) **בעניין הבכור** נאמר, שכשיש בו מום הוא פסול מהקרבה ונשחט במדינה.

וביאר רבא שהסיבה שנכתב דבר זה בכל אחת מהפרשיות הללו בפני עצמה ולא די היה לכתוב רק באחת מהן או בשתיים מהן שהמום פוסל וללמוד בבניין אב שגם בשאר מקומות הוא פוסל.

כי אם לא היה כתוב בפירוש, שהמום פוסל את הכהנים, לא היה דבר זה למד בבניין אב, ממה שהמום פוסל קדשים ובכור, כי היה מקום לומר, שדווקא בכור וקדשים המום פוסל, כי הם עצמם קרבים למזבח, ואין ראוי שיקרבו בעלי מומים, אבל כהנים בעלי מום יהיה כשרים להקריב.

ואם לא היה כתוב בפירוש, שהמום פוסל את הקדשים, לא היה דבר זה למד בבניין אב, ממה שהמום פוסל כהנים ובכור, כי היה מקום לומר שדווקא את הכהנים ואת הבכור המום פוסל, כי הם קדושים מאליהם, אבל קדשים, הקדושים על ידי דיבור, יהיו כשרים להקרבה, אף כשיש בהם מום.

ואם לא היה כתוב בפירוש, שהמום פוסל

לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה, [ונמצא, שגזרה שווה באה ללמד על חרוץ ויבלת שפוסל באדם, ועל דק ותבלול שפוסל בבהמות].

[וכל זה לעניין מומי אדם וקדשים, אבל מומי בכור, כולם למדים מהריבוי האמור בו "כל מום רע", כפי שנתבאר בתחילת פרק ששי].

בבכור	בקדשים	באדם
עור	עורת	עור
פסח	גזרה שווה	פסח
-	-	חרס
כל מום רע	שרוע	שרוע
כל מום רע	שבור	שבר רגל
כל מום רע		שבר יד
-	-	גבן
כל מום רע	גזרה שווה	דק
כל מום רע	גזרה שווה	תבלל בעינו
כל מום רע	גרב או ילפת	גרב או ילפת
כל מום רע	גזרה שווה	מרוח אשך
כל מום רע	ומעוץ	גזרה שווה
כל מום רע	ונתות	גזרה שווה
כל מום רע	ונתיק	גזרה שווה
כל מום רע	ונרות	גזרה שווה
כל מום רע ⁶	חרוץ ⁵	גזרה שווה
כל מום רע	ילפת	גזרה שווה
כל מום רע	וקלוט	-

לכתוב "ילפת", ולא היה צריך לכתוב גם "גרב"¹, שכן אם ילפת שאינו מאוס כגרב, פוסל, כל שכן שגרב המאוס יותר, פוסל, ומעתה כשנכתב גם "גרב", לא נכתב ללמד שגרב פוסל, אלא לצורך גזרה שווה בלבד.

ואמנם, מאחר שנאמרה גזרה שווה, די היה לכתוב את כל המומים השייכים לשניהם במקום אחד בלבד, [כלומר את המומים הללו, עור. פסח. שרוע. שבור. דק. תבלול. מעוץ. ונתות. נתוק. וכרות. חרוץ. ויבלת], ובמקום השני, לא לכתוב אלא "או גרב או ילפת" לגזרה שווה, וכן דברים ששייכים רק בו, [כגון, חרוס². וגבן³. השייכים רק בבהנים, וקלוט, השייך רק בבהמות⁴], ולא היה צריך לחזור בשתי הפרשיות על כל דברים השייכים בשתיהן, והסיבה שבכל זאת חזרה תורה גם על דברים שניתן ללמוד בגזרה שווה, כי כן דרך התורה, כשבאה לכתוב פרשה, ללמד אפילו דבר אחד חדש, פעמים חוזרת גם על דברים שכבר נכתבו במקום אחר, [=דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונשנית

הוספות

¹ תימה הא איצטריך לכדאמר רבא בפירקין דלעיל, דלחכי כתב רחמנא גרב, למימר דחרוץ במקום בשר לא הוי מומא. ומיהו תרי גרב ותרי ילפת כתיבי, חד באדם וחד בבהמה, ואייתר חד לאפנויי. אבל על כרחך לא הוי מופנה אלא מצד אחד, ואיכא למאן דאמר דמשיבין. ועוד דמדנקט בברייתא תלמוד לומר גרב גרב ילפת ילפת ... משמע דנקיט הכי משום דבכל הני תרי דוכתי כתיב גרב בהדי ילפת לאפנויי. ויש לומר, דמשום דרשא דרבא דלעיל לא מפיק הפנאה מהכא, כיון דלפי דרשא לא מיתוקמא גרב לגופיה, אלא ללמד החרוץ במקום בשר. [תוס'].]

² היינו שחוטמו משוקע בין עינו ובהמה אין לה חוטם בין העינים. [רש"י].

³ היינו מום בגבות העינים ובהמה אין לה גבות. [מרש"י]. היינו לתנא קמא דלקמן בפירקין, דמוקי גבן בגביני עינים, אבל לרבי חנינא בן אנטיגנוס, דאמר, שיש לו שני גבין ושני שדראות, שייך שפיר בבהמה, ולחכי לא קאמר נמי מרוח אשך, דליתיה לרבי חנינא בן אנטיגנוס, דאמר כל שמראיו חשוכים, דלא איירי אליביה. [תוס'].]

⁴ לשון הגמרא הוא, קלוט וחוטין דליתנהו באדם. ופירש רש"י, דאדם אינו מפרס פרסה, ואין נוהגין בו מומי חוטין [=חניכיים], דאדם יש לו שינים, ואין נראין החוטין, ובהמה הוא דאין לה שיניים למעלה, ונראין החוטין, ונפסלת בפגימתו. ע"כ. ויל"ע בדבר זה, מדוע הזכירה הגמרא חוטין, הלא מום זה הוא בכלל חרוץ, ומום של חרוץ לכאורה שייך גם באדם. ויל"ע בדבר.

⁵ וחוטין שנפגמו ושנגממו נפקי מחרוץ. [רש"י].

⁶ כולוהו אינד דמניין ביה כמו חוטין וזנב העגל שאינה מגעת לארכובה מכל מום רע נפקי. [רש"י].

ג. פסול משום מראית העין.

- כל כהן שנראה כמאוס לעבוד לגבוה, כגון מי שנשרו ריסי עיניו, הרי זה פסול, משום מראית העין, [נולחן יתבאר בעזה"י מי הם הנפסלים מחמת כן]. ואין בדבר אלא פסול בעלמא, אולם אם עבר ועבד עבודתו כשרה, ואין בדבר איסור עשה.

שולשה מיני דברים הפוסלים בכהנים

לעיל נתבאר, שכהן שווה לבהמה, לעניין זה שנפסל בכל המומים המבוארים מהכתובים בפרשות המומים.

אכן הכהן נפסל לעבודה גם מחמת דברים נוספים, והסיבות הפוסלות אותו חלוקות לשלושה.

א. פסול מחמת מום.

- כהן שיש בו אחד מהמומים המבוארים לעיל, פסול לעבודה, ואם עבד עבודתו מחוללת, שנאמר, "אֵד אֶל הַפֶּרֶךְ לֹא יָבֹא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יֵגֵשׁ כִּי מוֹם בּוֹ וְלֹא יַחֲלֹל אֶת מִקְדָּשִׁי כִּי אֲנִי ה' מִקְדָּשָׁם".

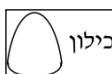
ב. פסול משום שאינו שווה בזרעו של אהרן.

- נאמר בעניין המומים, "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם מִזֶּרַע אֶהְרֹן הַכֹּהֵן לֹא יֵגֵשׁ לְהַקְרִיב אֶת אֲשֵׁי ה'", כלומר איש מזרע אהרן, ששווה לכל זרע אהרן, נפסל על ידי המום, אבל זה שאינו דומה לזרע אהרן, שיש בו שינוי משאר בני אדם, אף בלא מום לא יגש להקריב, [נולחן יתבאר בעזה"י מי הם הנפסלים מחמת כן]. ואם עבד, אין עבודתו מחוללת, אלא שעבר על מצוות עשה, שכך משמע, השווה בזרע אהרן הוא כהן, ויעבוד, אולם מי שאינו שווה בזרעו של אהרן, לא יעבוד, ולאו הבא מכלל עשה, הרי הוא כמצוות עשה.

פסולים מחמת שאין שווים בזרעו של אהרן

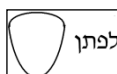
א. כילון.

זהו שראשו דומה לכיסוי של חבית, שהוא חד מלמעלה ורחב מלמטה.

ב. לפתן.

זהו שראשו דומה לראש הלפת, שראשה רחב, והולכת וכלה למטה¹. וצוארו עומד באמצע ראשו², [שראשו בולט לאחוריו כלפניו].

ג. מקבן.

זהו שראשו דומה לקרדום, שערפו עגול וקצר ברוחב³.

¹ הוספות

¹ ורבינו גרשום פירש: דומה לפת שרחב למעלה מכל צדדים.

² יליע"א עניין זה שצוארו עומד באמצע ראשו הוא פסול בפני עצמו, או שהוא ביאור של לפתן.

³ ורבינו גרשום פירש: שבולט פדחתו הרבה לחוץ וכן העורף מאחוריו ולצדעיו שוה ראשו דומה לפטיש שיוצא מלפניו ומאחוריו.

וכשיש לו שתי שורות שער אחת מלפנים

ואחת מאחור – ללשון ראשון, זה כשר, כי מאחר שיש לו שורת שער מאחור, אינו מגונה כל כך. וללשון שני, גם זה פסול, כי כשראשו מוקף שער, ובאמצע קרח, מגונה הוא.

אבל כשיש לו שורת שער אחת מאחוריו בלבד – לדברי הכל כשר, כי באופן הזה אינו מגונה כל כך².

- ולדעת משנתנו, פסול קרח, [וכן אלו המנויים להלן כולם], כשאר פסולים המנויים כאן, שהם משום שאינו שווה בזרעו של אהרן, ולכן אם עבד, [באופן שהוא פסול], העבודה מחוללת. [וכן פסק רבי יוחנן].

אולם לדעת רבי יהודה בברייתא, הקרח [וכן הננס והזבלגן], אינם פסולים אלא משום מראית העין, אבל מהתורה הם כשרים, שנאמר, "וְעָרְכוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים", לרבות את הקרח.

ויש דברים נוספים הפוסלים משום שאינו שווה בזרע אהרן, והם מנויים במשניות הבאות.

ורבי יוחנן מוסיף עליהם את הזבלגנים, הם אלו שעניניהם זבות וזולגות מים.

מהו "או גִּבֵּן" האמור בתורה במומי הכהנים

< לדעת תנא קמא של משנתנו, וכן לדעת

ד. שראשו שקוט.

זהו שראשו משופע מלפניו באלכסון¹.

ה. סקיפת.

זהו שנראה כמי שניטלה ממנו חתיכה מראשו מאחוריו.

ו. שצוארו שקוט.

זהו מי שצוארו קצר מאוד, עד שראשו סמוך לכתפיו, ונראה כמי שאין לו צואר.

ז. שצוארו שמוט.

זהו מי שצוארו ארוך יותר מדאי, עד שנראה כאילו ראשו נשמט מגופו.

ח. בעלי חטרות.

זהו מי שיש לו דבשות [כלומר בליטות] על גופו.

וכשיש בחטרות הללו עצם – הכל מודים שהוא פסול.

אבל כשאין בהן עצם נחלקו תנאים – רבי יהודה מכשיר, וחכמים פוסלים.

ט. קרח.

מי שאין לו שום שורה של שער בכל ראשו – פסול לדברי הכל, כי מגונה הוא.

וכמו כן, מי שיש לו שורה אחת של שער מלפניו בלבד – הרי זה פסול לדברי הכל, ששורת שער מלפנים בלבד, אינה נוי, ומגונה הוא.

הוספות

¹ ורבינו גרשום פירש: שראשו בולט הרבה לפניו.

² דטפי הוי נוי בשיש לו לאחוריו ולא לפניו, יותר מכשיש לו סביב כל הראש, ובאמצע הוי קרח. [רש"י].

מהו "או חרם" האמור בתורה במומי הכהנים

לדעת רבי יוסי – אין "חרם" אלא זה שאין לו חוטם כלל בין שתי עיניו, וכשהוא כוחל עיניו במכחול, יכול למשוך המכחול מעין לעיל, ואין החוטם מעכבו. [ולכאורה כן דעת התנא של משנתנו].

ולדעת התנא של הברייתא – (א) "חרם" האמור בתורה, הוא מי שחוטמו משוקע בין עיניו, ואפילו אינו משוקע כל כך, ומעכב קצת בין העינים. וזה המום הלמד מהכתוב "חרם", אולם מהריבוי "או חרם", יש ללמוד, שגם המומים הבאים שבחוטם פוסלים. (ב) חוטמו סולד [=מכווץ וקצר באורכו]. (ג) חוטמו בולם [=שנסתמו נקביו]. (ד) חוטמו נוטף [=ארוך ותלוי מלמטה משפתו].

דף מד

מהו "או תביל פְּעִינוּ" האמור במומי הכהנים

בדף ל"ח כבר נתבאר מהו "תביל", ומתוך שנאמר גם "פְּעִינוּ", למדו, לרבות כל מום שבעין.

כגון ששתי העינים עומדות למעלה, בגובה

התנא של הברייתא, וכן לדעת רבי דוסא – "גִּבֵּן" האמור בתורה, הוא מום של גבות העיניים.

מתוך הברייתא [ע"פ פירוש רש"י] משמע, שמום זה הוא, ששתי גבות העיניים מצטרפות להיות אחד, ואין הפרש חלק ביניהם.

ומתוך לשון רבי דוסא מבואר, שמום זה הוא ששערות גבות העיניים גדולות, ושוכבות על הפנים¹.

ומכל מקום, לדעת תנא קמא של המשנה, וכן לדעת התנא של הברייתא, יש מום נוסף בגבות העיניים, הלמד מהריבוי "או גִּבֵּן", והוא, מי שאין לו גבות כלל, או מי שיש לו גבה אחת בלבד. [ורבי דוסא חולק על כך כי אינו דורש "או גִּבֵּן"].

< ולדעת רבי חנינא בן אנטיגנוס – "גִּבֵּן" האמור בתורה, הוא מום של הגב. כלומר מי שגבו ושדרתו עקומה, ונראית כשני גבים ושתי שדראות. [אבל מי שיש לו שני גבים ושתי שדראות נפרדים ממש, אינו יכול לחיות כלל, ולכן אשה שילדה וולד שיש לו שני גבים, אינו וולד, ואינה טמאה לידה, ובהמה שילדה וולד שיש לו שני גבים, הרי זה אסור באכילה כנבלה²].

הוספות

¹ וי"ג ששוכבות על העיניים.

² כנבילה דנפל הוא וכמת דמי ולא מהניא ליה שחיטה. [רש"י] ... משמע דאירי כשיצא לאויר העולם, ואי אפשר לומר כן, דבפרק המפלת, מוקי לה בנמצא במעי אמו, דלא מישתרי לרב בשחיטת אמו, ושמואל פליג עליה התם, ושרי ליה בשחיטת אמו, אבל ביצא לאויר אסור אפילו לשמואל, ופריך רב שימי התם ממתניתין דהכא, ופירש שם בקונטרס אתרוייהו פריך, לרב ושמואל, דחך רבי חנינא בן אנטיגנוס גבי מומי בהמה מתניא, ומיפסל ליה לגבוה, מכלל דלהדיט שרי. והקשה עליו רבינו תם, דבהדיא תני ליה הכא גבי מומי אדם, אלא לרב דוקא פריך, דאמר באשה אינו ולד, [אלמא] דלא חי, ומדפסל ליה הכא לעבודה, מכלל דחיי. וכן משמע, דלרב דוקא פריך. [תוס']

שמי שאינו רואה כלל נחשבה כבעל מום.

המצח, שלא כשאר בני אדם.

ולכך נכתב "דק" – שהוא קרום שעל גבי העין הממעט את הראיה, ללמד, שכל שאינו רואה כראוי, אף על פי שרואה קצת, הרי זה בעל מום. אבל עדיין לא למדנו שהרואה כהוגן אלא שיש בעינו דבר המבלבל את העין נחשב כבעל מום.

ולכך נאמר "תבלי" – ללמד, שכל שיש בעינו דבר המבלבל את העין, נחשב כבעל מום. אבל עדיין לא למדנו שמי שעניו משונות משאר בני אדם במעמדם נחשב כבעל מום.

ולכך נאמר "בְּעִינֵי" – ללמד, שכל שעניו שונות במעמדם משאר בני אדם, בין במקומם, ובין בראייתם, הרי זה בעל מום.

דברים נוספים שבעין הפוסלים כהן מלעבוד

סכי שימשא

מי שאינו יכול להסתכל על המקום שהחמה זורחת, נקרא סכי⁴ שימשא, או סני [=שונא] שימשא, ופסול מלעבוד.

זגדן

כל מי שאין שני עיניו שוות, נקרא זגדן, ופסול מלעבוד, כגון מי שעינו אחת כשל רב הונא ועינו השניה כשל רב יהודה⁵, או

או ששתי העינים עומדות למטה, נמוך מעיני שאר בני אדם.

או שעין אחת עומדת למעלה, ועין אחת עומדת למטה¹.

או ששתי העינים עומדות במקומן, אבל אחת רואה למעלה [=רואה את העליה], ואחת רואה למטה² [=רואה את החדר]. או שרואות לצד³ [=שמדבר עם חברו, ואחר אומר לו, בי אתה רואה].

חמישה כתובים נאמרו בעניין מומי העין

חמישה כתובים נאמרו בעניין מומי העין, (א-ב) "אִישׁ עֹר". (ג) "דק". (ד-ה) "תבלי" בְּעִינֵי". והסיבה שנאמרו כל הכתובים הללו היא.

כי מהכתוב "עֹר" – יש ללמוד רק זאת, שמי שניטלו עיניו לגמרי, [בין נטלה עין אחת, בין נטלו שתיהן], נחשב כבעל מום, אבל מי שלא נטלו עיניו, אלא שבטלו מלראות, אינו נחשב כמו.

ולכך נכתב הריבוי "אִישׁ עֹר" – ללמד, שגם מי שעניו בראשו, אלא שבטלו מלראות, [כגון מי שיש לו מים קבועים וחורור קבוע], נחשב בעל מום. אבל עדיין לא למדנו אלא

הוספות

¹ יתכן שהכוונה שעין אחת עומדת למעלה או עין אחת עומדת למטה ודי בכך שעין אחת אינה במקומה כדי להיחשב מום.

² יתכן שהכוונה שעין אחת רואה למעלה או עין אחת רואה למטה, ודי בכך שעין אחת אינה רואה כנגדה כדי להיחשב מום.

³ מה שנקרא כיום פזילה.

⁴ וסכי הוא לשון חסוכי שמש שנמנע ממנו אור השמש. [תוס']

⁵ פירש בקונטרס, שהיו עיניו [של רב יהודה] משונות. ולא פירש במה היו משונות. ורבינו תם מפרש, דרב יהודה אריך בדורו הוה ... ורב הונא איניש גוצא הוה ... ומשום הכי לא היו עיניו נכרות קטנות כל כך משל סתם בני אדם, אבל משל רב יהודה

משום שנחשבים כמום, או משום שאין שווים בזרעו של אהרן. ובחלק מהם מבואר בתוס' שפסולם משום שאינם שווים בזרעו של אהרן, והיה נראה שכל הוא בכולם, אולם מלשון הגמרא לעניין זדיר לופין ותמיר משמע, שהם מומים. ויל"ע בכל זה

שגבה אחת שלו שחורה ואחת לבנה.

צירן

כל מי שצורת עיניו משונה, כגון שעניו תרוטות [=עגולות], או צירניות [=עגולות יותר מתרוטות], נקרא צירן, ופסול מלעבוד.

דומעות דולפות טורדות

כל מי שעניו דומעות מעט או דולפות הרבה או טורדות בדמעות ביותר פסול מלעבוד¹.

זדיר [או זויר]

מי שעניו משוטטות הנה והנה על כרחו ואינו יכול לישרן למקום אחד [א"י מי שמצמצץ כל שעה] נקרא זדיר ופסול מלעבוד.

לופין

מי ששערות ריסי עיניו ארוכים נקרא לופין ופסול מלעבוד.

תמיר [או תמין]

מי שתמו שערות ריסי עיניו לגמרי, ולא נשתיירו שרשיהם כלל, נקרא תמיר, והוא פסול לעבוד.

אולם מי שנתלשו ריסיו, ונשתיירו שורשיהם, אינו פסול אלא מפני מראית העין.

[בכל אלו לא נתבאר בגמרא, האם פסולים הם

דברים הפוסלים את הכהן משום אבר

שאינו מתאים עם שאר הגוף

- עיניו גדולות כשל עגל. או עיניו קטנות כשל אווז.

- גופו גדול מאבריו. או גופו קטן מאבריו.

- חוטמו גדול מאבריו. או חוטמו קטן מאבריו. [והשיעור של החוטם הגדול להיחשב כמום, הוא, אם היה חוטמו גדול ברוחב אצבע יותר מחוטם שאר בני אדם הארוכים בגופם כמוהו].

- הצומם – כל שאזניו דומות לספוג [=שכווצות וסתומות].

- הצומע – שאזניו קטנות.

- הצימח – שאזניו ארוכות מאד עד שתכופות למטה.

- שפתו העליונה עודפת על התחתונה. או שפתו התחתונה עודפת על העליונה.

[במשנה מבואר, שכל אלו פסולים משום שנחשבים כמום. וכן מבואר בתוס', שמי שעניו גדולה כשל עגל, או קטנה כשל אווז, אם עבד

הוספות

היו נכרות, שהיו גדולות הרבה, ולכך חקפיד רב יהודה. והיינו שיניו, דעיניו אחת גדולה, ואחת קטנה, ואף על גב דלא הוי מומא לענין אחולי עבודה, עד שתהא גדולה כשל עגל או קטנה כשל אווז, מכל מקום אין זה שוה בזרעו של אהרן. [תוס'].

¹ ותימה, כיון דתנא קילתא, כל שכן חמירתא ... ושמא איצטריך למיתני כולחו, לאשמועינן, דלא מיפסלי משום מומא, אלא משום דאין שוה בזרעו של אהרן. [תוס'].

שורש הנכנס מהקרן לתוך הראש, והוא נקרא זכרות, ויש להם חלק חיצון הנראה לכלל, וכך הדין כשנטלו הקרניים.

(א) כשנעקרו הקרניים עם שרשי הזכרות, עד שנעשה נקב בראש, הרי זה פסול להקרבה לגמרי, כמון גמור, [והבכור נשחט עליו במדינה], ושאר קדשים יוצאים לחולין בפדיון. [וכן הדין כשנטלו הטלפיים עם העצם של כף הרגל].

(ב) כשנחתכו הקרניים עם הזכרות, אבל נשארו שרשי הזכרות בראש, הרי זה פסול את הבהמות מהקרבה, אבל אין הדבר נחשב כמון גמור, ולכן [הבכור אינו נשחט עליו במדינה], ושאר קדשים אינם יוצאים על ידו לחולין בפדיון.

(ג) כשנחתכו הקרניים בקצותיהם במקום שכבר כלה הזכרות, ואין שם אלא את החלק החיצוני¹, הנראה לכל, אין זה מום כלל וכלל, והבהמה כשרה להקרבה, [וזהו האופן שאמרו, שאם קצה הקרניים של פרה אדומה הוא שחור, ניתן לחותכו, ועל ידי זה להכשיר את הפרה, שתהא כולה אדומה].

גובהו של משה רבינו

לדברי רב, משה רבינו היה גבוה עשר אמות, שנאמר, "וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֵהָל עַל הַמִּשְׁכָּן", ומשה הוא שפרס את היריעות על המשכן, וגובה המשכן היה עשר אמות,

עבודתו מחוללת, כדין בעל מום שעבד. אולם רש"י פירש לעניין צומם וצומע, שפסולם הוא משום שאינם שווים בזרעו של אהרן, ולכאורה לפירוש, זה טעם כל המנויים כאן. ויל"ע בדבר].

כהן שנשרו שיניו, פסול לעבודה מפני מראית העין, שמאוס הוא לעבוד.

דברים שנראים כמון וכשרים לקרבן

כבר נתבאר, שדברים הפוסלים כהנים משום שאינם שווים בזרעו של אהרן, אינם פוסלים בהמות לקרבן, ולכן בהמה, צומם, וצומע, וצימח, כשרה להקרבה, ואינה נחשבת כבעלת מום.

וכמו כן, עז שאין לה קרניים, ורחל שיש לה קרניים, אף שאינם שווים לשאר עזים ורחלים, אינם נחשבים כבעלי מום, וקריבים למזבח.

בהמה שנטלו קרניה

לעיל נתבאר, שבהמה שאין לה קרניים כשרה, אף על פי שרגילות להיות לבהמות כאלו קרניים. ומיהו, כל זה כשכך נוצרה בלא קרניים, אבל אם היו לה קרניים, וניטלו ממנה, לא בכל אופן כשר.

ויש שלושה חלוקות בדבר. [ונקדים שהקרניים יש בתוכם חלק פנימי שיש לו

¹ שיש בחודו של קרן כשתים ושלוש אצבעות שאין זכרות מגיע שם. [רש"י] הוספות

הבאה על ידי שד הנקרא בן נפילים [=שדון].

- מי **שביצו גדולים** וזהו הנקרא מאושבן או קיין.

- מי **שגידו גדול**, וזהו הנקרא בעל גבר, [או גברתן], או בעל קיק. ומבואר בגמרא, שאם הגיד גדול, ומגיע למטה מן הברך, ודאי פסול. ואם הגיד אינו מגיע עד הברך, ודאי כשר. וכשהוא מגיע בדיוק עד הברך, ללשון ראשון, פסול, וללשון שני, כשר.

להטיל מים בפני רבים

לדברי רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא וכן מבואר בברייתא – **משתנינים מים בפני רבים, ואין שותים מים בפני רבים**, [שדרך תלמיד חכם להיות צנוע באכילה ובשתיה, אבל להטיל מים לא יהא צנוע, שמא ימתין ויסתכן⁵].

ומעשה באחד שביקש [=שהיה צריך] להשתין מים, ולא השתין, ונמצאת כרסו צבה. [ואין לומר שנצבית כרסו מחמת עלוקות ששתה, שגם הן צובות את הבטן, כי לאחר אותו מעשה לא היה יכול להטיל מים יפה, אלא שותת טיפין טיפין, ואם כן

שנאמר, "עֲשֵׂר אֲמוֹת אֶרֶץ הַקָּרֶשׁ", ואם כן, משה שהיה יכול לפרוס את האוהל על המשכן, גם כן היה גבוה עשר אמות¹.

ואמות אלו האמורות כאן, הן אמות שבהן מדדו את המשכן והכלים, שהן כאורך אמה של רוב בני אדם, אבל אמותו של משה עצמו היתה גדולה יותר, ולא היתה מידתו כעשר אמותיו שלו, כי אם היה משה ארוך פי עשר מאמתו, היה בעל מוס, שגופו גדול מאיבריו, [שכן הרגילות היא, שהגוף² ארוך כשלוש אמות האדם, ולא כעשר אמות האדם].

דברים נוספים הפוסלים את הכהן מעבודה³

- מי **שדדים שלו גדולים**, ושוכבים כדדי אשה.

- מי **שכרסו צבה** [=נפוחה].

- מי **שטבורו יוצא**.

- מי **שהוא נכפה** [=נופל מחמת חולי] אפילו אינו נכפה תדיר אלא פעם אחת לכמה ימים⁴.

- מי **שבאה עליו רוח קצרה**, היא רוח

הוספות

¹ לכאורה מכאן אין ראייה שהיה משה עשר אמות בדיוק, כי גם אם היה עשר אמות בקירוב, היה יכול לפרוס את האוהל על המשכן. אולם מתוך דברי רש"י במסכת ברכות דף נ"ד ע"ב משמע, שהיה עשר אמות ממש, שכך פירש שם: משה כמה הוי עשר אמין, שהרי הוא הקים את המשכן, ודרשינן הקים את עצמו לקומת המשכן, וכתוב ביה עשר אמות אורך הקרש. ² בלא הצואר.

³ ולכאורה הפסול הוא משום שאינו שווה בזרעו של אהרן.

⁴ מתוך פירוש רש"י משמע שכל זה כשהדבר בא בזמנים קבועים.

⁵ כן פירש בקונטרס דרך תלמיד חכם להיות צנוע באכילה ושתיה. והא דאמר בסוף כיצד צולין ... משמע התם שדרך לשתות בפני רבים בלא חזרת פניו, היינו בשעת סעודה ... ובהלכות דרך ארץ אמרינן, דברבים הופך פניו לצד אחר וישתה מים, נראה דנקט מים, לפי שאין רגילין לשתות כולן מים אלא הצמא בלבד, אבל שאר דברים רגילין לשתות יחד. ורבינו תם אומר דהכי קאמר [כאן בסוגיה] דאפילו לאותן הצנועים שלא לשתות מים בפני רבים, לא ליהוי צנוע להטיל מים, שמא ימתין ויסתכן.

ודאי מחמת עיכוב ארע לו].

עקר.

"פרוץ תהיה מקל העמים לא יהיה בך עקר

ועקרה ובבקהמתך"

ריש לקיש דורש את הכתוב כך – מתי לא יהיה בך עקר ועקרה, כשתהא נוהג כמו בהמתך, ולא תהא צנוע בהטלת מים.²

ורבי יהושע בן לוי דורש את הכתוב כך – "לא יהיה בך עקר" מן התלמידים, "ועקרה", כלומר ולא תהא תפילתך עקורה לפני המקום, [נוכשתתפלל על בנים תהא תפילתך נשמעת], וכל זה מתי יהא, "ובבקהמתך", כלומר, בזמן שאתה משים עצמך כבהמה, ואינך ממתיך מלהטיל מים.

הטלת מים בבבל

לדעת רב פפא, המטיל מים בבבל, לא יטיל אותם, לא לתוך כלי חרס, ולא על גבי קרקע קשה שאין המים נבלעים בה, כי מים שמטיל לכלי חרס, סופם שישפכו לנהר, וכן מים שמטיל על גבי קרקע קשה, מאחר שאינם נבלעים בה, סופם שנשטפים לנהר, ומי נהרות בבל מגיעים לעין עיטס⁴,

ופעם אחת נצרך שמואל להטיל מים באמצע דרשתו בשבתא שריגלא, [היא שבת בשלושים יום שקודם הרגל, שריגלים לדרוש בה הלכות הרגל] ופרסו גלימה לפניו כדי שיטיל מים בצניעות, וכשבא לפני אביו, אמר לו, אתן לך ארבע מאות זוז, שתלך ותדרוש, שאין לעשות כן, להמתין מלהשתין עד שתהא לאדם צניעות, שכן לא כל אחד חשוב כמוד, שיפרסו לפניו סדין כדי שיטיל מים, ואם יראו שאתה אינך מטיל מים אלא בצניעות, גם הם לא יטילו, ומאחר שלא יפרסו להם סדין, ישההו עצמם, ויסתכנו.

ופעם אחת היה רב אשי עובר על גשר, ונצרך להטיל מים, והטיל, אמרו לו, חמותך באה, אמר להם, באוזנה. [=אפילו בתוך אוזנה הייתי מטיל מים, אם לא היה לי מקום אחר, קודם שאמתין, וכל שכן בפניה].

תנו רבנן: שני נקבים יש בו באדם, אחד מוציא שתן, ואחד מוציא שכבת זרע, ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום, בשעה שאדם נצרך, אם נקבו זה לתוך זה, נמצא

הוספות

¹ כן פירש רש"י. ויתכן שכוונת הגמרא באוזנה, היינו, אפילו תשמע שעשיתי, כן לא אכפת לי.

² תימה במדבר היאך היו יכולין להשים עצמן כבהמה בהטלת מים, שהיו צריכין לצאת חוץ מן המחנה ולהרחיק שלוש פרסאות ... דאין נפנים לא בצדיהם ולא לפניהם אלא לאחריהם, והיינו אפילו בקטנים, דברק מי שמתו, מוקמא "ויתד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת וגו'", בקטנים. [תוס'].

³ פירש בקונטרס, שלא תהא עקורה כשאתה מתפלל על בנים. ונראה לכל תפלה קאמר, כדאמר, שאין העולם מתקיים אלא במי שמשים עצמו כבהמה, כדכתיב אדם ובהמה תושיע ה', ובמי שמשים עצמו כמי שאינו, כדכתיב תולה ארץ על בלימה. [תוס'].

⁴ דפרת מתערב בכל מימות שבעולם ... והוה משמע מכאן, דפרת הולך מבבל לארץ ישראל, אבל שאלתי לאחד מארץ ישראל, ואמר לי שיורד מארץ ישראל לבבל ... [תוס'].

בתורה, הוא מי שאין לו ביצים כלל או שאין לו אלא ביצה אחת. [אולם רבי ישמעאל הקשה על כך, אם כן היה צריך להיות כתוב "חסר אשך".]

ולדעת רבי ישמעאל – "מרוח אשך"
האמור בתורה, הוא מי שנימוחו [=נמסו] אשכיו [=ביציו]. [אולם רבי עקיבא הקשה על כך אם כן היה צריך להיות כתוב "ממרוח אשך", כי לדעתו מ"ם של מרוח אינה מהמילה עצמה, אלא משמשת, וכמו שכתוב, "מן רוח אשך".]

ולדעת רבי עקיבא – "מרוח אשך" האמור בתורה, הוא מי שהרוח באשכיו, כלומר שביציו נפוחים. [אולם רבי חנינא בן אטיגנוס הקשה על כך, אם כן היה צריך להיות כתוב "רוח אשך", ולמה נכתבה מ"ם כלל].

ולדעת רבי חנינא בן אטיגנוס – "מרוח אשך" האמור בתורה, הוא מי שמראהו חשך, כלומר שהוא שחור ככוש, [ולא מדובר כלל במום בביצים].

שלדעת רבי חנינא בן אטיגנוס, גורעין ומוסיפים ודורשים, כלומר גורעים את האות "ח" מהמילה "מרוח" ונותנים אותה במילה "אשך", וגורעים את האות "א" מהמילה "אשך" ונותנים אותה במילה "מרוח", ומקבלים "מראו חשך", כלומר תחת "מרוח" אשך מקבלים "מראו חשך".

מ	ר	ו	ח	א	ש	ך
מ	ר	א	ו	ח	ש	ך

שבו כהן גדול טובל ביום הכיפורים, וכדי שלא יגיעו מי רגלים לשם, אין להטילם בבבל אלא על גבי קרקע רכה, שנבלעים בה במקומם, ואינם מגיעים לנהרות.

אשה המטלת מים

לדברי אבוי – כשאשה מטילה מים, לא תעמוד ממש כנגד התינוקות, דחוצפתא היא¹, אבל להטיל מים לצד יכולה.

חולאים הבא משהיו נקבים והקזה

רבן שמעון בן גמליאל אומר – (א) עמוד [=גדולים] החוזר, [שמעמיד עצמו מלעשות כשנצרך], מביא אדם לידי הדרוקן [=חולי מעיים]. (ב) סילון [=קטנים] החוזר, [שמעמיד עצמו מלעשות כשנצרך], מביא אדם לידי ירקון [=צהבת].²

ואמר רבה בר רב הונא אמר רב קטינא אמר ריש לקיש – (א) ריבוי דם [שאינו מקיז דם מרבה שחין]. (ב) ריבוי שכבת זרע [שיש לו אשה ואינו משמש] מרבה צרעת. (ג) ריבוי צואה [שמתאפק כשנצרך ואינו מוציא] מרבה הדרוקן. (ד) ריבוי מי רגלים [שמתאפק כשנצרך ואינו מטיל] מרבה ירקון.

מהו "מרוח אשך" האמור במומי הכהנים

לדעת תנא קמא – "מרוח אשך" האמור

הוספות

¹ אף על גב, שאינה מגלה עצמה, איכא חוצפא כשהיא מטילה מים והתינוק עומד בפניה, דהא אין דרך אשה לגלות עצמה לפניה, לא לקטנים ולא לגדולים, כדמוכח בפרק מי שמתו. [תוס'.]

² משמע דהדרוקן וירקון תרי מילי נינהו. ומיהו נראה שהם ענין אחד, דאמרין ביבמות, העבירם לפני ציץ, כל שראויה לביאה, פניה מוריקות, דאמר, סימן לעבירה הדרוקן. [תוס'.

דף מה

פיקה יוצאה מגודלו².

כלומר חתיכת בשר יוצאה מאגודלו. והוא נקרא גם קילבן.

עקיבו יוצא לאחוריו.

זה ששוקו עומד באמצע כף רגלו, [ולא בסופה], ועקיבו בולט לאחור כמו שאצבעותיו בולטים לפנים.

פרסותיו רחבות כשל אווז.

זה שרגליו דקות כשל אווז, ואין אורכן יתר על רחבן.

מומים הלמדים מהריבוי "או שְׁכָר ד"

כהן שידו שבורה, הרי זה נחשב כבעל מום, שנאמר בענין המומים, "או שְׁכָר ד" ומהריבוי "או שְׁכָר ד", האמור בכתוב הזה, למדו על מומים נוספים שביד.

אצבעותיו מורכבות זו על גב זו.

לא נתבאר בסוגיה מה הכוונה.

אצבעותיו קלוטות.

זה מי שאצבעותיו מחוברות עד הפרק האחרון הסמוך לציפורן, ונראה שאין חלוקות זו מזו.

אבל אם היו קלוטות רק עד הפרק האמצעי, וחלוקות בפרק האחרון, כשר.

מומים הלמדים מהריבוי "או איש אֶשֶׁר

יְהִיה בּו שְׁכָר רָגְל"

כהן שרגלו שבורה הרי זה נחשב כבעל מום שנאמר בענין המומים "או איש אֶשֶׁר יְהִיה בּו שְׁכָר רָגְל" ומהריבוי "או איש אֶשֶׁר יְהִיה בּו", האמור בכתוב הזה, למדו על מומים נוספים שברגל.

הקישן.

זהו המקיש בקסוליו, שרגליו עקומות, כך שהברכיים יוצאות כלפי חוץ, והקסוליים כלפי פנים, ונוקשים זה בזה כשהוא מהלך.

והוא הדין למקיש בברכיו, שרגליו עקומות, כך שהקסוליים יוצאים כלפי חוץ, והברכיים כלפי פנים, ונוקשות זו בזו כשהוא מהלך.

העיקל.

זהו שרגליו עקומות, וכשהוא יושב, ומחבר פרסותיו זו לזו, אין הברכיים נוגעות זו בזו, אלא עקומות כלפי חוץ.

בעל הפיקים.

הוא זה שיש לו קרסול גדול מאוד¹.

השופנר.

הוא זה שאין לו קרסול כלל.

הוספות

¹ כן פירש רש"י ... ובערוך פירש, שפרסתו גבוהה, ויש בשר הרבה לצד ראש הרגל, ובעקב, ואמצעית שלו כמין כיפה, ולשון כסתות משמע כפירושו, דאיירי בבשר, ולא בעצם, כי ההיא דבראשית רבה, דקאמר, על האדם המכוסה, בית הריעי שלו בענבותא לו כסתות מה שאין כן לבהמה. [תוס'].
² עיין ברש"י.

או שיעור רובע קב עצמות המת.

ג. טומאת אבר.

אבר שלם מן המת, שיש בשר ועצמות, אף על פי שאין בו כזית בשר ואין בו עצם כשעורה הרי זה מטמא במגע ובמשא ובאוהל.

טומאה של אצבע יתרת מן המת

א. **אצבע יתרת שיש בה עצם**, [אפילו אין בה צפורן], והיא נספרת על גב היד.

הרי זו נידונית כאבר גמור, ומטמאה במגע ובמשא ובאוהל, [אף על פי שאין בה כזית בשר, ולא עצם כשעורה].

ואף כשאין בה בשר כלל, שאז אינה נידונית כאבר, כי אין האבר שלם, מכל מקום, העצם שבה נידונית כעצם גמורה, ומצטרפת למניין רוב עצמות המת, לטמא במגע ובמשא ובאוהל.

ב. **אצבע יתרת שיש בה עצם**, ואינה נספרת על גב היד.

לדברי רב חסדא משום רבינו הגדול, הרי זו מטמאה במגע ובמשא, ואינה מטמאה באוהל.

ורבי חנינא אמר על הדברים הללו, שהם כדברי נביאות, [שאין צריכים לתת טעם לנבואתם, לפי שבלא טעם שומעים להם, וכך דברים אלו לא נתנו בהם טעם], שכן אם יש

הוא הדין כשמתחילה היו קלוטות עד הפרק האחרון, וחתך והפרידן זו מזו, הרי זה כשר.

אצבע יתרה

אצבע יתירה נחשבת כאבר, כשיתקיימו בה שני דברים. (א) שיש בה עצם. (ב) שנספרת על גב היד, כלומר שעומדת בשורה אחת עם שאר האצבעות.

וכהן שיש לו אצבע יתרה כזו, ונחתכה, הרי זה נחשב כבעל מום, כי הוא מחוסר אבר שהיה בו¹.

אבל היתה לו אצבע יתרה בלא עצם, ונחתכה, אינו נחשב כמחוסר אבר, כי אותה אצבע אינה נחשבת כאבר².

מדיני טומאת מת

א. טומאת בשר.

כזית בשר מן המת, מטמא במגע ובמשא ובאוהל, ואפילו אין בו שום עצם.

ב. טומאת עצמות.

כשעורה מעצמות המת, [שאין עליהן בשר], מטמא במגע ובמשא, אבל אינו מטמא באוהל, אלא כשיהיו יחד רוב מניין עצמות המת, [125 שהם רוב של 248], או רוב בניין עצמות המת, [שני שוקים וירך אחד, שהם רוב גובה גוף המת בלא הראש],

הוספות

¹ ולא נתבאר מה דינו קודם שנחתכה האצבע. ויל"ע בדבר.

² ויל"ע האם הוא הדין לאצבע שיש בה עצם ואינו נספרת על גב היד.

מניין רוב עצמות המת, שהוא שיעורם לטמא באוהל, הוא 125.

ושיעור זה של טומאת עצמות שווה בכל בני אדם, גם אלו שיש להם עצמות יתרות, או חסרות. [כגון שחסר בכל יד ורגל שתי אצבעות, סך הכל שמונה אצבעות, ובכל אצבע שש עצמות, סך הכל ארבעים ושמונה עצמות, ואם כן אין לו אלא מאתיים עצמות. או אשה שיש בה אצבע יתרה בכל יד ורגל, סך הכל ארבע אצבעות, ובכל אצבע שש עצמות, סך הכל עשרים וארבעה עצמות, ועוד חמש עצמות יתרות שיש באשה, סך הכל עשרים ותשע יתרות, ואם כן יש לה מאתיים שבעים ושבע עצמות, ועוד ארבע¹, הרי מאתיים שמונים ואחת עצמות].

כמה עצמות יש באשה

לדעת רבי ישמעאל – יש באשה 252 עצמות. ואמר רב יהודה אמר שמואל, מעשה בתלמידיו של רבי ישמעאל, ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך, בדקו ומצאו בה 252 עצמות, [ואם כן אין המניין מכוון עם המבואר לעיל, שמניין עצמות האדם הוא 248]. אמר להם רבי ישמעאל, שמא באשה בדקתם, שהוסיף לה הכתוב ארבע עצמות, שני צירים, ושתי דלתות. וכן שנינו, רבי אלעזר אומר, כשם שצירים לבית, כך צירים לאשה, שנאמר "וְכָלְתָּ אֶשֶׁת פִּינְחָס הִרְהָרָה לֵלֶת וְתִשְׁמַע אֶת הַשְּׁמֵעָ אֶל הַלֵּקֶחַ אֲרוֹן

להחשיב אצבע זאת כאבר, תטמא גם באוהל, ואם אין להחשיבה כאבר, לא תטמא כלל.

ומסקנת הגמרא, שבאמת אצבע זו אינה נחשבת כאבר, ונאמרו שני טעמים מדוע מטמאה במגע ובמשא.

לדברי רב הונא בר מנחם משמיה דרב אחא בריה דרב איקא – לא אמרו שאצבע זו מטמאה במגע ובמשא, אלא כשיש בה עצם כשעורה, ומשום טומאת העצם, אבל כשאין בה עצם כשעורה, באמת אינה מטמאה כלל.

ולדברי רב פפא – אצבע זו מטמאה במגע ובמשא אף כשיש בה עצם פחות מכשעורה, ולא משום טומאת עצם, אלא שחכמים גזרו עליה טומאה, והסיבה לכך, כי אם היתה טהורה היו באים לטהר בטעות גם אצבע יתרת שיש בה עצם ונספרת על גב היד, ולכן כדי שלא יבואו לטהר בטעות את הטמאה גזרו טומאה גם על הטהורה, ומכל מקום כשגזרו טומאה על זו שאינה נספרת על גב היד, עשו היכר לדבר שטומאתה אינה מהתורה אלא מדברי חכמים, [ואין שורפים עליה תרומה וקדשים], ולכן אמרו, שתטמא רק במגע ובמשא ולא באוהל.

כמה עצמות יש באדם

רוב בני אדם יש בהם 248 עצמות, ולפיכך

הוספות

¹ ארבע הנותרים לא ידענא היכי מתרמי ... [רש"י].

יולדה נעויתי משמע נבהלתי מראות", "והנה
כדמות בני אדם נגע על שפתי ואפתח פי ואדברה
ואמרה אל העמוד לנגדי אדני במראה נהפכו צירי
עלי ולא עצרתי פח", אין הצירים שבו עצמות,
אלא בשר בלבד.

יתר אצבע בידיו וברגליו

בעניין מלחמות דוד בבני הרפה נאמר,
"ותהי עוד מלחמה בגת ויהי איש מדון¹
ואצבעת ידיו ואצבעת רגליו שש ושש
עשרים וארבע מספר וגם הוא ילד להרפה",
ומתוך שנאמר "ואצבעת ידיו ואצבעת
רגליו שש ושש", וגם "עשרים וארבע", יש
ללמוד, שהיו לו שש אצבעות בכל אחת
מידי ובכל אחת מרגליו, [שם היה כתוב
רק "ואצבעת ידיו ואצבעת רגליו שש ושש" היה
מקום לומר שרק ביד אחת וברגל אחת היתה
לו אצבע יתרה ואם היה כתוב רק " ואצבעת
ידיו ואצבעת רגליו ... עשרים וארבע" היה
מקום לומר שביד אחת ורגל אחת היו לו חמש
אצבעות כשאר בני אדם וביד ורגל שנית היו לו
שבע אצבעות], ומתוך שנאמר "מספר", יש
ללמוד, שכל האצבעות הללו היו נספרות
על גב היד בשורה אחת עם שאר האצבעות.

לדעת רבי יהודה – הכתוב הזה בא לספר
בשבחו של אותו איש, ואם כן, כהן שיש לו
אצבע יתרה בכל יד ורגל, נאה הוא, ואינו
נפסל לעבודה².

ולדעת חכמים – הכתוב הזה בא לספר

האלהים ומת חמיה ואישה ותקרע ותלד כי
נהפכו עליה צריקה". ורבי יהושע אומר,
כשם שדלתות לבית, כך דלתות לאשה,
שנאמר, "כי לא סגר דלתי בטני".

ולדעת רבי עקיבא – יש באשה 253 עצמות,
שכשם שמפתח לבית, כך מפתח לאשה,
שנאמר "ויזכר אלקים את רחל וישמע אליה
אלהים ויפתח את רחמה", ואם כן מלבד
אלו המנויות לעיל, יש בה עצם נוספת.
[והסיבה שתלמידי רבי ישמעאל לא מצאו
אותה כשמיוחו את הזונה כי מתוך שהיא
עצם קטנה היא נמחית עם הבשר].

< וכל העצמות הללו שיש באשה יתר על
האיש, אינן נידונות כאבר, לטמא במגע
ובמשא ובאוהל כשאר אברים, [שכשהם
שלמים, הם מטמאים במגע ובמשא
ובאוהל, אף כשאין עליהם כזית בשר], כי
נאמר, "זאת התורה אדם כי ימות באהל",
ללמד, שאין טומאת אוהל אלא באברים
השווים בכל אדם.

צירי האיש

לעיל נתבאר, שמהכתובים המלמדים שיש
באשה צירים ודלתות, יש ללמוד שיש בה
עצמות נוספות.

וכל זה באשה, אבל באיש, אף שגם בו
נאמרו כתובים המלמדים שיש בו צירים,
[ועל פן מלאו מתני חלקה צירים אחרונים כצירי

¹ "מדין" כתיב.

² לכאורה דווקא באופן הזה אינו נפסל, אבל אם יש לו אצבע יתרה ביד אחת בלבד, מודה רבי יהודה שהוא מגונה. ויל"ע
בדבר.

שאר בני אדם, ומאחר שאין פגם בימינו הוא כשר.

ולדעת רבי – השולט בשתי ידיו, **פסול לעבודה**, כשולט בשמאלו, כי לדעתו זה ששולט בשתי ידיו, שמאלו היא כשמאל שאר בני אדם, וימינו חלשה משאר בני אדם, ומאחר שיש פגם בימינו הוא פסול.

דברים נוספים הפוסלים את הכהנים משום שאינם שווים לשאר זרע אהרן

הכוש

הוא זה שעורו שחור.

הגיחור

הוא זה שעורו אדום.

הלבקן

הוא זה שעורו לבן.

הקפת

הוא זה שגבוה מאד, ורזה מאד, שמחמת רזונו אינו יכול לסבול גובהו, ונכפף, ונראה כמי שחוליותיו שמוטות.

[אבל הגבוה שהוא עבה כפי גובהו, משובח הוא, ואף הקדוש ברוך הוא משתבח בבעלי קומה, שנאמר, "וְאַנְכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כָּגִבָּה אֲרָזִים גָּבְהוּ וְחֶסֶן הָיָה קְאֻלּוֹנִים וְאַשְׁמִיד פָּרִיו מִפְּעַל וְשִׁרְשֵׁיו מִתַּחַת"].

הננס

זה שהוא נמוך ביותר.

בגנותו של אותו איש, ואם כן, כהן שיש לו אצבע יתרה בכל יד ורגל, מגונה הוא, **ופסול לעבודה**.

ואמר רבי יהודה, מעשה באדם אחד, שבא לפני רבי טרפון, יתר בידיו וברגליו שש שש עשרים וארבע, ואמר לו, כמותך ירבו בישראל, ואם כן דבר נאה הוא.

אמר לו רבי יוסי, וכי משם ראייה, והלא כך אמר לו, כמותך יהיו כל ממזרים שבישראל, שיהיה ניכר עליהם שבאו מטיפה פסולה.

איטר

איטר הוא השולט בשמאלו, ואינו כרוב בני אדם השולטים בימין, **ופסול הוא לעבודה**, **בין שהוא איטר יד, ובין שהוא איטר רגל** [=שכשמהלך עוקר רגל שמאל תחילה מה שאין דרך בני אדם כן].

איטר יד פסול, משום שנאמר, "וְיִטְבֹּל הַכֹּהֵן אֶת אֶצְבָּעוֹ", וכל מקום שנאמר אצבע וכהן, אינו אלא ימין.

ואיטר רגל פסול, משום שנאמר, "לְעֹמֵד לְשִׁרְתִּי" כלומר כדרך העומדים שעיקר עמידתם בימין.

השולט בשתי ידיו

לדעת חכמים – כהן השולט בשתי ידיו בשווה, **כשר לעבודה**, כשולט בימינו, כי לדעתם, זה ששולט בשתי ידיו, ימינו חזקה כשאר בני אדם, ושמאלו יתרה בחוזקה על

החרש.

חתיכות בשר היוצאות ותלויות פסולים לעבודה.

<< ובכל הדברים הללו, מאחר שטעם הפסול הוא משום שאינם שווים בזרעו של אהרן, דווקא כהנים נפסלים, אבל בהמות אינן נפסלות להקרבה מחמת דברים אלו.

אלא שלעניין שוטה, דעת רבן שמעון בן גמליאל, שגם שוטה מן הבהמה אינו מן המובחר.

מי לא ישא את מי

אמר ריש לקיש – גבוה לא ישא גבוהה, שמא יצא מהן תורן. ננס לא ישא ננסית, שמא יצא מהם אצבעי. לבן לא ישא לבנה, שמא יצא מהם בוחק [=לבן ביותר]. שחור לא ישא שחורה, שמא יצא מהן טפוח [=שחור כקדרה].

אלו כשרים באדם ופסולים בבהמה

עד עתה נתבאר שיש מומים הפוסלים כהנים מלעבוד ואינם פוסלים בהמות מלהיקרב ועתה נתבאר שיש דברים הפוסלים בהמות מלהיקרב ואינם פוסלים כהנים מלעבוד.

א. אותו ואת בנו.

לדעת חנניה, איסור "ושור או שֶׁה אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד", נוהג גם בזכרים ולכן, אם קרב האב היום, בנו פסול מלהיקרב עד למחר. אבל כהנים אינם נפסלים בכך, וגם כשהאב עבד היום, בנו

לא נתבאר בסוגיה אם הכוונה למי שאינו שומע ואינו מדבר, או אף למי שמדבר ואינו שומע.

השוטה.

זה שאין לו דעת.

השכור.

שיכור זה, הנמנה כאן בין הפסולים שאינם מחללים את העבודה, הוא השוטה דברים המשכרים שאינם, יין כגון דבילה קעילית, או חלב, או דבש, אבל אם שתה יין, חילל את עבודתו, שנאמר, "יֵין וְשִׁכָּר אֶל תִּשְׁתְּ אֹתָהּ וּבִגְדֶךָ אֶתְּדַבֵּר בְּבִאָּתְךָ אֶל אֱהֱל מוֹעֵד וְלֹא תִמְתּוּ חֶסֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֶיכֶם. וְלֹא תִבְדִּיל בֵּין חֻקֵּי שִׁי וּבֵין חֹל וּבֵין חֶסֶם וּבֵין חֶטְאִי", ללמד שהשוטה יין ושכר עבודתו מחוללת.

וכל זה כדעת משנתנו, אבל לדעת רבי יהודה, אף זה ששתה שאר דברים משכרים, עבודתו מחוללת, וחייב עליה מלקות, שכן הוא לומד מהריבוי "וְשִׁכָּר אֶל תִּשְׁתְּ" [ורק בדבר זה היין חמור על שאר דברים המשכרים, שאם שתה יין ועבד, חייב אף מיתה בידי שמים].

בעלי נגעים טהורים.

כהנים שיש בהם נגעים טהורים, כגון ספחת, [אף שאין הנגע אוסרם מלהיכנס למקדש, כי אינו מטמא], מכל מקום פסולים הם לעבודה.

בעלי דלדולים.

לדעת רבי אלעזר גם כהנים שיש להם כמין

ונדר זה מועיל רק באופן שאין לחוש לכך שחכם יתירנו לו.

ולדעת האומרים שאין חכם מתיר נדר עד שהנודר יפרט אותו¹ – לעולם אין לחוש שחכם יתיר לו נדרו, כי כשישמע החכם, שנדר זה כדי להוציא אשתו פסולה, לא ירצה להתירו.

אבל לדעת האומרים שחכם מתיר את הנדר אף בלא שישמע מה הנדר – יש לחוש לכך שהכהן ילך לחכם, והחכם יתיר לו את הנדר, ולכן אין הכהן מותר לעבוד, אלא אם כן נדר נדר כזה שאין לו התרה. יש אומרים שכל נדר שהודר ברבים אין לו התרה, ולדעתם די שידור נדרו ברבים. ויש אומרים שנדר שהודר ברבים יש לו התרה², ורק כשנדר על דעת רבים אין לו התרה, ולדעתם לא יוכל לעבוד, עד שידור נדר על דעת רבים.

כשר לעבוד עמו באותו יום.

[ורק לדעת חנניה, בדבר זה הכהנים כשרים והבהמות פסולות, אולם לדעת חכמים, איסור "אתו וְאֶת בְּנוֹ" אינו נוהג אלא באם ובנה, אבל האב ובנו מותרים להישחט ולהיקרב אף ביום אחד, ואם כן, הכהנים אינם עדיפים בזה על הבהמות].

ב. טרפה.

בהמה שהיא טרפה, פסולה להקרבה. אבל כהן שהוא טרפה, כשר לעבודה.

ג. יוצא דופן.

בהמה יוצאת דופן, [שנולדה דרך דופן, ולא דרך פתח הרחם], פסולה להקרבה. אבל כהן יוצא דופן, כשר לעבודה.

ויש גורסים במשנה גם את אלו. (ד) **שנעבדה בהן עברה. (ה) ושהמית את האדם.**

דף מו

כהן שנשא אשה האסורה לו

התרת נדר על דעת רבים לצורך מצווה

לדעת אמימר, הכל מודים שנדר שהודר על דעת רבים³, אין לו הפרה כלל. וכל זה לצורך דבר הרשות אבל לדבר מצווה

כהן שנשא אשה האסורה לו, כגון גרושה וחלוצה, פסול מלעבוד, עד שידור שלא יהנה ממנה והיא לא תהנה ממנו, שעל ידי נדר זה, ודאי יגרשנה, ומשנדר, הוא מותר לעבוד אף קודם שמגרשה [=נודר ועובד יורד ומגרש].

הוספות

¹ פלוגתא היא, דרב נחמן ורב פפא בפרק השולח [אם צריך לפרט את הנדר], ונראה דהלכתא כרב פפא, דצריך לפרט, דבתראה הוא, ואפילו לפי הספרים דגרסי התם רב ששת ... ורב הונא נמי שהוא גדול בחכמה ובמניין קסבר נמי התם צריך לפרט. [תוס'].
² וכן פסקו התוס'.

³ אמר רבינו תם, דעל דעת [רבים] היינו כשמפרש על דעת פלוני ופלוגי, ואפילו שלא בפניהם, אבל על דעת [רבים] סתם, לאו כלום הוא, ועל דעת יחיד, ואף על פי שפירש על דעתו, יכול חכם להתיר. [תוס'].
- רלו -

פרק שמיני יש בכור

מתירים אף נדר שהודר על דעת רבים¹.

דף מו

מדיני הבכור

א. הבכור נוטל פי שנים בירושת אביו, כמו שנאמר, "וְהָיָה בְיוֹם הַנִּחִילוֹ אֶת בְּנָיו ... אֶת הַבְּכֹר ... יָכִיר לְתֹת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכָל אֲשֶׁר יִמְצָא לוֹ כִּי הוּא רִאשִׁית אָנוּ לוֹ מִשְׁפָּט הַבְּכֹרָה".

ב. והבכור טעון פדיון, כמו שנאמר, "קִדָּשׁ לִי כָל בְּכֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל בְּאֲדָם ...", ונאמר, "... כָּל בְּכֹר בְּנִידָה תִּפְדֶּה ...".

וּשְׁנֵי דִינִים אֵלּוּ, האמורים בבכור, כל אחד מהם תלוי בדבר אחר.

הבכור הנוטל פי שנים, הוא בן קיימא הראשון שנולד לאב, שנאמר, "כִּי הוּא רִאשִׁית אָנוּ", [אנינות לשון צער], כלומר הבן הראשון שלב אביו דוה עליו, יצא זה שאין לב אביו דוה עליו, כגון נפל או וולד מת.

והבכור המחויב בפדיון, הוא הראשון שפותח את הרחם, ואפילו אינו בן קיימא, [אלא שכשהוא נפל, הוא עצמו גם כן אינו טעון פדיון, אלא שמועיל לפטור את הבא אחריו].

ובהמשך הפרק יתבאר בעזה"י, (ג) באלו אופנים הבכור הוא בכור לכל, [לנחלה

כהן המטמא למתים

כהן המטמא למתים, **פסול מלעבוד, עד שיקבל עליו שלא יעשה כן,** והסיבה שבזה לא החמירו עליו לידור שלא יטמא למתים, כמו שהחמירו על הנושא אשה פסולה, כי רק לעניין אשה, מאחר שיצרו תוקפו, לא יפרוש בלא נדר, מה שאין כן בזה, שבקבלה בעלמא יפרוש מחטאו.

סליק פרק מומין אלו

¹ הוספות

¹ אומר רבינו תם, דמשום דמסתמא ניחא להו לרבים. [תוס']

כשיצא סנדל², [שאיין לו צורת פנים. וי"ג שאין לו צורת איברים]. **בכל אלו** לדברי הכל **הבא אחריו פטור מפדיון והוא בכור לנחלה בלבד**.

אבל כשיצא נפל כמין בהמה חיה ועוף, בזה נחלקו תנאים. **לדעת רבי מאיר**, גם נפל זה נחשב כפטור רחם, ופטור את הבא אחריו מפדיון. אבל **לדעת חכמים**, אין הנפל נחשב כפטור רחם, ואינו פטור את הבא אחריו מפדיון, אלא כשיהא מצורת אדם, אבל כשהוא כמין בהמה חיה ועוף הבא אחריו בכור גם לנחלה וגם לפדיון.

ב. בן קיימא שנולד אחרי ראשון שנולד מת, ואפילו אותו שמת כבר כלו ימי הריונו³.

מאחר שהשני הוא בן קיימא הראשון של אביו, זהו הראשון שלב אביו דוה עליו, ולכן **הוא בכור לנחלה. ומאחר שכבר יצא המת לפניו**, וכבר פתח את הרחם, זה שנולד אחריו אינו פטור רחם, ואינו טעון פדיון.

< ובשני האופנים הללו [א' ב'] הוולד הראשון פטור את הבא אחריו מפדיון, לא רק כשנולד בכל גופו לפניו, אלא **אף כשיצא רק ראשו תחילה**, וחזר והכניסו, ואחר כך

ולפדיון]. (א) ובאלו אופנים הוא בכור רק לעניין נחלה. (ב) ובאלו אופנים הוא בכור רק לעניין פדיון. (ד) ובאלו אופנים לא נוהג בו שום דיני בכורה.

בכור לנחלה ולא לכהן

א. בן קיימא הבא אחר נפלים, [שכבר החלה יצירתם אבל לא כלו ימי הריונם], ואפילו נולדו הנפלים חיים, ואחר מתו.

מאחר שהשני הוא בן קיימא הראשון של אביו, זהו הראשון שלב אביו דוה עליו, ולכן **הוא בכור לנחלה. ומאחר שכבר יצא הנפל לפניו**, וכבר פתח את הרחם, זה שנולד אחריו אינו פטור רחם, ואינו טעון פדיון.

והנה נתבאר, **שכשיצא נפל שנגמרה צורתו**, ויצא חי, [כגון שיצא בן שמונה חודשים], לדברי הכל, הוא פטור את הבא אחריו מפדיון, כי נחשב כפטור רחם.

והוא הדין כשיצא נפל מת, או אפילו יצא נימוח ויש היכר לכך שהיה, כגון שיצאה שלי [שכן אין שלי בלא וולד], **או שיצא שפיר** [=עור של וולד] **מרוקם, או שיצא הנפל מחותך אברים אברים¹. והוא הדין**

הוספות

¹ פירש בקונטרס, דרוב אברים מחותכים פוטרים את הרחם, אבל ראש לא פטור במחותך. והך מילתא פלוגתא דאמוראי היא בפרק המפלת, דרבי יוחנן סבר התם, דאפילו מחותך הראש פטור. [תוס'].

² בפרק המפלת מפרש, סנדל דתנן גבי בכורות, למאי הלכתא, לבא אחריו. ואם תאמר, מה חידוש הוא, הא בהדיא קתני לה חכא. ויש לומר, דסלקא דעתך, דבא אחריו דמתניתין דהכא, היינו אותו שיוולד בעיבור אחר, ולא אותו שעם הסנדל, דרגילות הוא שיוולד קודם הסנדל, ולהכי פריך, למאי הלכתא, דתיפוק לי שהרי בא אחר הולד שעם הסנדל, דאין סנדל שאין עמו ולד, ומפרש דלאותו ולד עצמו הולד עם הסנדל אצטריך למתנייא, דפעמים שהוא בא אחר הסנדל. [תוס'].

³ אבל יצא הראשון בן תשעה חודשים חי, אפילו הוציא רק ראשו, והחזירו, מיד כשהוציא ראשו חי, מאחר שכלו חדשיו, ואינו נפל, נעשה בכור לנחלה ולפדיון, ומעתה, אפילו החזיר ראשו, ויצא השני קודם ליציאתו השנית של הראשון, אין השני בכור לכלום, ואפילו מת הראשון קודם שיצא בשנית. [מרש"י].

[נתבאר, ששלושת הדינים הללו שבמשנה, הם שלושה אופנים, שבהם נולד בכור למי שלא היו לו בנים, מאשה שהיו לה בנים, ונצרכו כל שלושת האופנים, משום שנחלקו לענין פדיון, בשני האופנים האחרונים. וכן דעת רבי יוחנן בביאור המשנה. אולם לדעת ריש לקיש, שני האופנים האחרונים, כלומר ילדה כגויה או כשפחה, ונתגיירה או נשתחררה, אינם כמו האופן הראשון, ובהם מדובר שילדה עתה למי שהיה בעלה בגיורתה ובשפחותה, שכבר היו לו בנים ממנה, ונתגייר או נשתחרר עמה, ואף על פי שכבר היו לו בנים, הבן שנולד כישראל, הוא בכור לנחלה. אבל רבי יוחנן חולק על כך, ואומר, שאינו בכור לנחלה, ולכן מבאר את המשנה כנ"ל, כמבואר בגמרא בדף מ"ז. ומחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש כתובה להן בדף מ"ז].

ו-ז. בכור כהן ולוי.

בכור שהוא כהן או לוי, או שאמו בת כהן או בת לוי, אינם טעונים פדיון, [כפי שנתבאר בדף ד'], והרי הם בכור לנחלה בלבד.³

בכור לכהן ולא לנחלה

א. מי שהיו לו בנים ונשא אשה שלא ילדה.

מי שהיו לו בנים, ולאחר מכן נשא אשה שלא ילדה, הבן הראשון שיוולד לו ממנה, אינו בכור לאביו, ולכן אינו בכור לנחלה, אבל מאחר שהוא פטר רחם של אמו, הוא

נולד בן קיימא החי, ואחר כך יצא כל גופו של הנפל או המת, כי ביציאת ראשו לבדו, כבר הוא נחשב כילוד, ובכך פתח את הרחם תחילה, לפטור את הבא אחריו מפדיון.

ג-ד-ה. מי שלא היו לו בנים ונשא אשה

שכבר ילדה. [בין ילדה תחילה כישראלית.

ובין ילדה תחילה כשפחה ועכשיו היא משוחררת. ובין ילדה תחילה כגויה ועתה היא גיורת].

מי שלא היו לו בנים, ונשא אשה שכבר

ילדה, **הבן הראשון שיוולד לו ממנה**, הוא

הראשון שלב אביו דווה עליו, ולכן **הוא**

בכור לנחלה. אבל אינו בכור לאמו, שכן

כבר ילדה, ואם כן, אין זה פטר רחם, ולכן

אינו טעון פדיון.

ולדעת חכמים – דין זה, שהוולד פטור

מפדיון מחמת הוולד שילדה תחילה, הוא

בין כשילדה תחילה כשהיתה ישראלית

ואותו וולד היה טעון פדיון, ובין כשתחילה

ילדה כשהיתה שפחה או גויה, ואותו וולד

לא היה טעון פדיון.

אולם לדעת רבי יוסי הגלילי – כשהוולד

הראשון נולד לה כשהיתה גויה, הוולד

הבא שנולד לה אחר שנתגיירה, טעון

פדיון, כי נאמר, "פטר רחם בישראל"¹,

ללמד, שהוולד הראשון שפטר רחמה

כשהיא ישראלית טעון פדיון, ואפילו ילדה

קודם לכן בעודה גויה².

הוספות

¹ לשון הכתוב הוא "קִדַּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

² ומסביר, וכן מתוך סוגית הגמרא בדף מ"ז נראה, שהוא הדין כשילדה תחילה כשפחה, ולד ראשון שתלד כישראלית טעון פדיון לדעת רבי יוסי הגלילי.

³ שני אופנים אלו, לא נזכרו במשנתנו לענין בכור לנחלה ולא לכהן. ויל"ע בדבר.

טעון פדיון.

ואינו יכול לתבוע ירושתו, אבל אביו של הישראל פודה את בנו, שהרי יודע שנולד לו בן זכר הטעון פדיון, ואף שאינו יודע מי הוא, מאחר שידע שהוא קיים, חייב לפדותו.

ו. נתערב ולד מבכרת לכל עם ולד שאינה מבכרת.

ישראלית שילדה בן בכור לאביו ולאמו, הרי זה בכור לנחלה ולפדיון, וישראלית שילדה בן שאינו בכור, הרי זה אינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון, ואם נתערבו הוולדות הללו, למעשה אין אחד מהם בכור לנחלה, כי אינו יודע מי אביו, ואינו יכול לתבוע ירושתו, אבל אביו של זה שהוא בכור, פודה את בנו, שהרי יודע שנולד לו בן זכר הטעון פדיון, ואף שאינו יודע מי הוא, מאחר שידע שהוא קיים, חייב לפדותו.

ז. בכור לכל, שהוא ספק בין תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון.

אשה שלא ילדה מעולם, ונתגרשה מבעלה, [שלא היו לו ילדים מעולם], ונישאת לאחר, [שלא היו לו ילדים מעולם], בלא להמתין שלושה חודשים, [שהוא השיעור שחייבת

ב-ג. נתעברה בעודה גויה וילדה כשהיא גיורת, או נתעברה בעודה שפחה וילדה כשהיא משוחררת.

גויה או שפחה שנתעברה, וקודם שילדה נתגיירה או השתחררה¹, הבן הנולד לה אינו מתייחס אחר אביו, ולכן אפילו הוא הבן הראשון של האב, אינו נידון כבכור לנחלה, אבל מאחר שהוא פטר רחם של אמו, שבשעת לידתו היא ישראלית, הרי זה בכלל הכתוב "פטר רחם בישראל", ולכן הוא טעון פדיון.

ד-ה. נתערב ולד מבכרת לכל, עם ולד מבכרת לפדיון בלבד. [כגון נתערב בכור ישראלית בבכור כהנת או לוויה].

ישראלית שילדה בן בכור לאביו ולאמו, הרי זה בכור לנחלה ולפדיון, וכהנת² ולוויה שילדו בן בכור לאביו ולאמו, הרי זה בכור לנחלה ולא לפדיון, כי כהנים ולוויים פטורים מפדיון. ואם נתערבו וולד זה שהוא בכור לנחלה ולפדיון עם וולד זה שהוא בכור לנחלה בלבד, למעשה אין אחד מהם בכור לנחלה, כי אינו יודע מי אביו,

הוספות

¹ נתגיירה מעוברת פירש בקונטרס, שנתגיירה ובעלה עמה, וכשילדה, הוי אותו ולד בכור לכהן, דפטר רחם בישראל הוא, ולא לנחלה, דהורתו שלא בקדושה, ולא בר נחלה הוא, דזרע מצרי רחמנא אפקריה, דכתיב, וזרמת סוסים זרמתם. ובחנם פירש טעם זה, דבלאו הכי לאו בר נחלה הוא, משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואינו חשוב אביו, ואף על גב דבעודו מצרי חשוב אביו גבי נחלה, ולא אמרינן רחמנא אפקריה לענין זה לזרעיה, דהא מצרי יורש אביו דבר תורה. ומיהו בפרק נושאין על האנוסה אמרינן, הא דאמור רבנן אין אב למצרי, לאו משום דשטופי בזימה ולא ידע, דהא שני אחין תאומים דטיפה אחת [היה] ונחלקה לשנים, וקתני ואין חייבים משום אשת אח, שמע מינה אפקורי אפקריה רחמנא לזרעיה דמצרי, דצריך לטעמא דאפקריה, אף על גב דנתגיירו, ולא סגי בטעמא דכקטן שנולד דמי. ודבר תימה הוא. ויש לומר, דאי לאו טעמא דאפקריה לזרעיה, היה לנו לאסור למנסב נשי דהדדי, משום דאתי לאחלופי בישראל. והתם משמע דאפילו איסורא ליכא, ואין חייבין לאו דוקא, וגם היה לנו להצריך חליצה, והתם קתני לא חולצין ולא מייבמין. [תוס'].

² בדף מ"ז מבואר, אם בן כהנת פטור מפדיון אף כשאביו ישראל, או רק כשגם אביו כהן.

ממתי העובר נחשב כילוד

במסכת חולין מבואר, שעובר של בהמה נחשב כילוד, משעה שהוציא ראשו¹, [ומעתה, אפילו החזירו פנימה, אינו מותר בשחיטת אמו כבן פקועה, וצריך שחיטה לעצמו כילוד].

ובמסכת נידה מבואר, שעובר של אדם נחשב כילוד, משעה שהוציא רוב ראשו², ורוב הראש היינו הפדחת [=מצח], [ומעתה אחר שהוציא רוב ראשו, אפילו שב והחזירו לפניו, ולא יצא כלל אלא אחר כמה ימים, האם טמאה לידה משעה שהוציא את רוב הראש תחילה, ומאותה שעה מונה ימי טומאה וטהרה. וכמו כן, אם וולד ראשון הוא, הרי זה בכור לנחלה ולפדיון, אפילו אם הכניס ראשו, וקדמו אחיו התאום לצאת כולו, כי ביציאת הראש כבר נחשב הראשון כילוד, ונמצא שאחיו נולד אחריו. אלא שלעניין זה של בכורה לנחלה, יתבאר בעזה"י להלן, שנחלקו חכמים, האם די ביציאת רוב ראשו שהוא הפדחת, או שבזה צריך שיצא גם פרצוף הפנים].

והסיבה שנתבאר עניין זה גם באדם וגם בבהמה, כי אם היה הדבר מבואר רק באחד מהם, היה מקום לומר, שבזולתו אין הדין כן.

- אם היה מבואר עניין זה רק בבהמה, היה מקום לומר, שרק בבהמה שפתח רחמה

להמתין], ולאחר מכן ילדה בן, ואין ידוע אם הוא בנו של ראשון, [שנולד לתשעה חודשים], או בנו של שני, [שנולד לשבעה חודשים], הרי זה בכור לאביו ולאמו, אלא מאחר שאין ידוע מי הוא אביו, למעשה **אינו בכור לנחלה**, כי אינו יכול לתבוע ירושתו, ומבואר בגמרא בדף מ"ז, שמהטעם הזה, לא רק בכור לנחלה אינו, אלא **אף כפשוטו אינו נוטל** בירושה, כי בני כל אחד מהבעלים הללו אומרים לו, אין אתה אחינו, ולא תירש עימנו, **אבל** מאחר שהוא יודע שהוא פטר רחם, **הוא טעון פדיון**, ויפדה את עצמו, [אבל אי אפשר לחייב את אביו לפדותו, כי אין ידוע מי אביו]. עוד מבואר בגמרא בדף מ"ז, שמאחר שאין ידוע בן מי הוא, **זה שנולד אחריו, בין לראשון ובין לשני, גם כן אינו בכור לנחלה**, כי הנולד אחריו, בין מהראשון ובין מהשני, הוא ספק בכור, שמא הראשון היה בנו של אביו, ולכן לא השני ייטול חלק בכורה בירושה, ואפילו על ידי הרשאה, [שיכתוב לו הראשון, שנותן לו זכותו לתבוע חלקו, ואם כן, ממה נפשך, מאחר שאחד מהם ודאי בכור לנחלה, יש להם ליטול יחד חלק בכורה], כי אין הרשאה מועילה אלא למי שמתחילה היה ידוע כבכור, ואחר כך נתערב, אבל מי שמעולם לא הוכר כבכור, לא זכה מעולם בחלק בכורה, ואינו יכול לתבוע חלק זה בהרשאה.

הוספות

¹ מתוך הסוגיה משמע, שדין בהמה ודין אדם שווים, ואם כן, לכאורה די בהוצאת רוב הראש להיחשב כילוד, כמו בוולד אשה, ואין צורך בהוצאת כל הראש. ויל"ע בדבר.

² וכל זה כשיצא ראשו תחילה, אבל אם יצא דרך מרגלותיו, נחשב כילוד ביציאת רובו. [רש"י].

אחר, [תאום בן קיימא חי שהיה עימהם], הרי זה בכור לנחלה ולכהן, ולא פטרו הראשון שהוציא ראשו. כי נפל ועובר מת אינם נחשבים כילודים, [לפטור את הבא אחריהם מפדיון], **אלא כשיצא רוב גופם**².

ודבר זה למד שמואל מהכתוב, "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְרוֹ", המלמד, שרק זה שיש בו רוח חיים, אפו, כלומר ראשו, חשוב, וביציאת הראש נחשב כילוד, אבל זה שאין בו רוח חיים, שעומד למיתה, אין ראשו חשוב, ואינו נחשב כילוד ביציאת הראש³.

אולם דברי שמואל נדחו⁴ ממשנתנו, בה מבואר, שהבא אחר נפלים, או אחר עובר שיצא מת, אינו נחשב כפטור רחם, אף כשהוציא הנפל או המת את ראשו בלבד, כי בהוצאת הראש בלבד נחשבים הם כילודים, ואם כן הם נחשבים כפטור רחם,

גלוי לחוץ, בהוצאת הראש, העובר נחשב כילוד, אבל באדם, שפתח הרחם אינו גלוי לחוץ, שהירכים הן כעין פרוזדור¹, ואין יציאת הולד ניכרת יפה עד שיצא רובו, אינו נחשב ילוד עד שיצא רובו.

- ואם היה מבואר עניין זה רק באדם, היה מקום לומר, שרק באדם, שפרצוף הפנים שבו הוא חשוב, די ביציאתו כדי שיחשב כילוד, אבל בבהמה, שפרצופה אינו חשוב, עד שיצא רובה אינה נחשבת ילוד.

ממתי הנפל נחשב כילוד

נתבאר, שהעובר נחשב כילוד משעה שיצא ראשו. אכן, לדעת שמואל, כל זה בעובר בן קיימא חי, אבל נפל שיצא ראשו, [אפילו היה חי בשעת הוצאת הראש], או עובר מת שיצא ראשו, אינם נחשבים כילודים בכך, ולכן, אם קודם שיצאו לגמרי, יצא וולד

הוספות

¹ האי פרוזדור דהכא ... לא הוי כי ההוא דפרק יוצא דופן, דמכי הוציא ולד ראשו חוץ לפרוזדור הוי כילוד, דאי בפרוזדור דהתם אמרינן הכא, מה יכול להחזיק הפרוזדור לעכב הלידה, כיון שהראש חוצה לו, אלא פרוזדור דהתם הוא ביר החיצון, ופרוזדור דהכא הוא עובי הירכים שמכסים את הרחם שבין ירכים, והוא אמינא דלא חשיב ראש לידה ביציאת הרחם. ואין תימה על שהלשון שוה ואין פירושם שוה, דכי האי גוונא אשכחן לעיל, בפרק הלוקח בהמה, דטינוף פוטר בבכורה, דחשיב ולד, ולא הוי כההיא טינוף דפרק המפלת, דרוב היולדות מטנפות. [תוס'].

² כן נראה מלשון הגמרא. אולם מתוך פירוש רש"י משמע, שאין נחשבים כילודים, אלא ביציאת ראשו ורובו. ויל"ע בדבר.
³ כן ביאר גרסת הגמרא לפנינו כפירוש רש"י, שמכתוב הזה יש ללמוד, שמי שיש בו רוח חיים, ראשו חשוב. אולם לגרסת שטמ"ק אין ללמוד מהכתוב הזה על חשיבות הראש, ודבר זה ידוע ממקום אחר, שכל בעל חיים נחשב כילוד ביציאת הראש, אבל הכתוב הזה מלמד, שבעל חיים חשוב הוא כבעל חיים, רק כשיש בו רוח חיים, אבל כשאין בו רוח חיים, אינו חשוב, וממילא יש ללמוד, שאינו נחשב כילוד בהוצאת ראשו.

⁴ ואם תאמר כיון דאיתותב שמואל, מאי האי דקאמר בפרק המפלת, גבי הסנדל, ולד דאית ליה חיותא, מכי נפיק רישיה הויא ליה לידה, סנדל עד דנפיק רובא, בלא טעמא דחיותא נמי, הא אפילו מתים הראש פוטר. ויש לומר, דחיותא לאו דוקא, אלא ראוי לחיותא, ואגב דנקט נמי התם לעיל האי לישנא ולד דאית ביה חיותא, סריך ולא נפיק, סנדל דלית ביה חיותא שריק ונפיק, נקטיה נמי בתר הכי. ויש ספרים דגרס התם, ולד דאית ביה חיותא, מכי נפיק רוביה, סנדל עד דנפיק כוליה. ויש לפרש דרוביה דקאמר, היינו רובא דרישא. ואית דגרס בהדיא הכא, נפק רובא דרישא. והא דאמרינן התם בפרק המפלת בשמעתינ דיצא מחותך או מוסרס, [משיצא רובו הרי זה כילוד], הא כתקנו הראש פוטר, רבי יוסי אומר, משיצא כתקנו לחיים, לא כמו שפירש רבינו חננאל, דלחיים היינו בר קיימא, דהא אפילו בנפלים הראש פוטר, דאיתותב שמואל הכא, אלא כמו שפירש שם בקונטרס, כתקנו לחיים, שלם, לאפוקי מחותך. [תוס'].

והבא אחריהם אינו טעון פדיון. שממנו נלמד שאין הנפל נחשב ילוד אלא

ביציאת רובו, ולא ביציאת ראשו, שהוא דין שלא למדנו אותו במקום אחר, מאשר לכתוב במשנה לשון "ראשו", ללמד שבן קיימא נחשב כילוד ביציאת ראשו, שהוא דין שכבר למדנו אותו במקומות אחרים. [כמבואר לעיל].

יצאה הפדחת קודם הגירות

לעיל נתבאר, שהעובר נחשב כילוד משעה שיצא רוב ראשו, שהוא הפדחת, ולכן, היולדת מטמאה טומאת לידה, משעת יציאת הפדחת אף אם החזיר הוולד ראשו פנימה ולא יצא אלא לאחר כמה ימים.

וכן הדין לעניין גויה מעוברת שבאה להתייגר, שאם ילדה בעודה גויה, אינה מטמאה טומאת לידה, [כדין גויה], ואם ילדה לאחר שנתגיירה, מטמאה טומאת לידה [כדין ישראלית], והכל תלוי ביציאת פדחת העובר, שאם יצאה הפדחת של העובר בעודה גויה, היתה הלידה בגיות, ואינה מטמאה טומאת לידה, אף על פי שכל שאר גופו יצא אחר הגיור², ואם יצאה הפדחת לאחר שנתגיירה, היתה הלידה

ואין ליישב את משנתנו כדברי שמואל, ולומר, שאף שנקטה לעניין נפל ומת לשון, "שיצא ראשו", באמת כוונת המשנה היא, שרק כשיצא רובו של הנפל או המת הוא נחשב כילוד, ופטר את הבא אחריו מפדיון, והסיבה שנקטה לשון "ראשו", היא, משום שיש לדייק ממשנתנו דין אחר, והוא, שכשהראשון לא היה נפל או מת, אלא בן קיימא, משעה שנחשב כילוד, הוא בכור לנחלה ולפדיון, והבא אחריו אינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון, ולעניין זה, הראשון נחשב כילוד ביציאת הראש בלבד, [כדין בן קיימא שנחשב כילוד ביציאת הראש], ואם היה כתוב במשנתנו "שיצא רובו", היה מקום לטעות, לעניין הדין הזה הלמד מדיוק משנתנו, שכשיצא הראשון בן קיימא, אינו פטר את הבא אחריו, אלא כשיצא רובו, וזה אינו נכון, כי בן קיימא נחשב כילוד ביציאת ראשו בלבד, [כפי שנתבאר לעיל], וכדי שלא נטעה בדין הלמד מדיוק משנתנו, כתבו בו לשון "ראשו", ולא לשון "רובו"¹.

והסיבה שאין ליישב משנתנו כן, כי ודאי יש להעדיף לכתוב במשנה לשון "רובו",

הוספות

¹ והקשה בס"ס באר יעקב הא כתבו התוס' ריש כתובות דמשום אידי אין לשנות טעות [כלומר אין לשנות בלשון המועיל לדיוק מהמשנה כשהוא טעות בדין המשנה עצמו ואם כן איך שנו לשון "ראשו" שהוא מתאים לדין הלמד מדיוק המשנה המדבר בלידת בן קיימא אבל אינו אמת בדין המשנה עצמו המדבר בלידת נפל] והניח בצי"ע. ויש לומר דמ"מ לא קפיד לשנוי הכא אליבא דשמואל דמשום אידי תנא טעות כיון דבלאו הכי איתנחם שמואל לבסוף. וכי האי גוונא כתבו תוס' בנזיר. [מצפה איתן].

² ואם תאמר, מאי חידוש הוא זה בהך מילתא טפי משאר דברים דחשוב בהן כילוד, כגון לזקוק אשת אחיו ליבום, ולפטר מן היבום, וההורגו חייב, ושאר דברים השנויים בפרק יוצא דופן. ויש לומר, דאיצטריך הכא לאשמועינן, דסלקא דעתך, אף על גב דיציאת הראש חשוב לידה, מכל מקום [גם] לידת שאר הגוף יציא אחרי כן בקדושה חשוב כמו כן לידה, וניתב לה ימי טומאה וימי טהרה, [קא משמע לך שיציאת שאר הגוף אינה חשובה לידה כי הוא כבר ילוד]. [תוס'].

בגירות, ומטמאה טומאת לידה.

להכירו, ואין ללמוד מהכתוב "יָפִיר", שאינו בכור לנחלה אלא כשיצא פרצוף פניו.

יצאת הפדחת לעניין נחלה

לעיל נתבאר שהעובר נחשב כילוד משעה שיצא רוב ראשו, שהוא הפדחת, ובאמת, ברוב הדברים, הכל מודים לכך, שביציאת רוב הראש, שהוא הפדחת, די, אולם לעניין בכור לנחלה, נחלקו חכמים.

לדעת רבי שמעון בן לקיש – מאחר שנאמר בעניין בכורה לנחלה "יָפִיר", יש ללמוד, שאין בכור לנחלה, אלא זה שניתן להכירו, ואם כן, אין בכור לנחלה אלא זה שיצאו פניו, [שעל ידם ניתן להכירו], אבל הוציא ראשון פדחתו בלבד [ומת או הכניס ראשו, קודם שהוציא פרצופו], אינו בכור לנחלה, ומעתה אם אחר כך הוציא אחיו את ראשו עם הפרצוף, השני הוא בכור לנחלה.¹

ולדעת רבי יוחנן – אף לעניין בכורה לנחלה, די ביציאת הפדחת להיחשב כילוד, להיות בכור לנחלה, ואין צורך ביציאת הפנים, כי גם על ידי הפדחת ניתן

באיזו עדות מתירים אשת איש

מבואר בברייתא, שאין מתירים אשת איש על ידי עדות שבעלה מת, אלא אם כן ראו העדים מהמת, את הפדחת עם פרצוף הפנים, ודבר זה למד מהכתוב, "הַכֹּרֶת פְּנֵיהֶם עֲנֹתָהּ בָּם וְחִסְּאֲתָם כְּסֹדֶם הִגִּידוּ לֹא כְחֵדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי גָמְלוּ לָהֶם רָעָה", שרק על ידי הכרת הפנים, ניתן להעיד עליו.²

- ולכאורה דין זה מסייע לדברי ריש לקיש, שכן גם ממנו יש ללמוד, שאין להכיר אדם אלא על ידי הכרת פניו, ואם כן, כשאמרה תורה לעניין בכורה לנחלה "יָפִיר", כוונת התורה לבכור שיצאו פניו, שניתן להכירו על ידי פניו.

- אולם ניתן ליישב דין זה גם עם דברי רבי יוחנן, בשני אופנים.³ (א) באמת ניתן להכיר אדם גם על ידי הפדחת בלבד,⁴ ורק לעניין

הוספות

¹ ולכאורה דווקא לעניין נחלה השני הוא הבכור ולא הראשון, אבל לעניין פטר רחם, הראשון הוא בכור, כי לעניין זה לא נאמר יכיר, ונחשב כילוד ופטר רחם מהוצאת הפדחת, ואם כן, מצינו אופן נוסף לבכור לנחלה ולא לכהן, הוא הבא אחר מוציא ראשו בלא פרצוף פנים, וכן מצינו אופן נוסף לבכור לכהן ולא לנחלה, הוא המוציא פדחתו בלא פרצוף פנים. ויל"ע בדבר.

² פירש בקונטרס דהכרת פרצוף פניהם עדותו הוא, אלמא פרצוף פנים נמי בעי. ותימה, דביבמות מיייתי קרא דהכרת פניהם ענתה בס, משמע שיש דבר באדם שמכירים על ידו את הפנים, והיינו פדחת, דחוטם בכלל פרצוף פנים הוא. והתם ביבמות, בתר האי קרא, מיייתי עובדא דאבא בר מרתא, דהוו מסקו ביה דבי ריש גלותא זוזי, אייתי קירא דבק בבלייתא דבק אאפותיה חלף קמיהו ולא בשקרוה. [תוס'].

³ לכאורה, האופן הראשון בא ליישב מדוע הדין האמור לעניין עדות אשה אינו סותר את דברי רבי יוחנן, והאופן השני בא ליישב מדוע הכתוב "הכרת פניהם" אינו סותר את דברי רבי יוחנן. ואם כן, אין כאן שני אופנים ליישוב דבר אחד, אלא שני דברים המיישבים שני דברים שונים. ויל"ע בדבר.

⁴ ופשטיה דקרא בנואפים כתיב, הכרת פני הוולדות ענתה בנואפים, שהקדוש ברוך הוא צר את הממזר בצורת פני המנאף. [רש"י]. הכריחו לומר כן משום דקשיא ליה מאי משני שאני עדות אשה דאחמירו בה רבנן הא מקרא קדריש לכך כתב ופקטיה דקרא .. והא דהביאוהו על האי דינא אסמכתא בעלמא. [חק נתן].

נאמר "פטר רחם בישראל", ללמד, שהראשון שפטר את הרחם אחר שנעשית ישראל הוא טעון פדיון, [כפי שנתבאר בדף מ"ו], יש ללמוד, שהוא הדין לעניין נחלה, הראשון שנולד לאב בישראל, הוא קרוי "ראשית אוננו", ונוטל פי שנים].

ולדעת ריש לקיש – [לדברי הכל], גר שהיו לו בנים בהיותו גוי, יש לו בכור לנחלה, [ואין הטעם משום שבניו הגוים אינם בני נחלה¹, ואם כן בנו הראשון הנולד לו עתה, הוא הראשון שירש אותו, אלא הטעם הוא], כי גר שנתגייר נחשב כקטן שנולד מחדש, ואם כן, נחשב הוא כמי שלא היו לו ילדים מעולם, ובן ראשון שנולד לו בגירות, נחשב כראשית אוננו, ולכן הוא בכור לנחלה.

גר שהיו לו בנים בהיותו גוי - האם קיים פריה ורביה

לדעת רבי יוחנן – גר שהיו לו בנים בהיותו גוי, **קיים** בכך מצוות **פריה ורביה**, [ואין הטעם משום שבניו הגוים מתייחסים אחריו², אלא אף על פי שאין מתייחסים אחריו, מכל מקום קיים מצוות פריה ורביה], כי מטרת המצווה הזו היא, שיהא העולם מיושב, לקיים מה שנאמר, "לא תהו בראה לְשִׁבְתָּ יִצְרָה", ומאחר שהיו לו ילדים, יישב את העולם, וקיים מצוות פריה ורביה.

עדות אשה החמירו חכמים, שלא להתירה אלא בעדות שהכירו אותו גם על ידי פרצוף הפנים. [נורק בתחילת העדות החמירו, כלומר בראיית המת, אבל בסופה הקלו, שלא רק העד עצמו כשר להעיד על מה שראה, אלא גם עד מפי עד, ומפי אשה, ומפי עבד]. (ב) באמת ניתן להכיר אדם גם על ידי הפדחת בלבד, ולכן כשאמרה תורה "יָפִיר", די ביציאת הפדחת, להחשיבו כמוכר, ורק במקום שנאמר בפירוש שיש להכיר גם את פניו, כגון "תִּפְרֹת פְּנֵיהֶם", בזה לא די בהכרת פדחת, וצריך גם הכרת פנים.

דף מז

גר שהיו לו בנים בהיותו גוי ועתה נולד לו בן ראשון בגירות

לדעת רבי יוחנן – גר שהיו לו בנים בהיותו גוי, אין לו בכור לנחלה, כי בן ראשון שנולד לו בגירות, אינו ראשית אוננו, ואינו **בכור לנחלה**, אלא זה שהוא ראשית אוננו, שנאמר, "כִּי הוּא רִאשִׁית אֹנֹו לֹו מִשְׁפָּט תִּפְכָּרָה". [וכל זה כדעת חכמים, האומרים, שלעניין פטר רחם, מי שילדה בגיות, וחזרה וילדה בגירות, וולדה האחרון פטור מפדיון, כי אינו פטר רחם. אבל לדעת רבי יוסי הגלילי, האומר, שהוא טעון פדיון, כי

הוספות

¹ פירש בקונטרס, עובדי כוכבים אינם בני נחלה לירש את אביהם שנתגייר. ובפרק קמא דקדושין משמע, דהם בני נחלה, דאמרינן בקדושין, דעובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה, אלא לאו בני נחלה נינהו דקאמר הכא, היינו תורת בכורה. [תוס'].
² בפרק הבא על יבמתו קאמר בלשון אחר, דמעיקרא נמי בני פריה ורביה נינהו. ולאוי בני חיוב קאמר, דבפרק ארבע מיתות מוכח, דלא מיפקדא אפריה ורביה, אלא כלומר דזרעו מתייחס אחריו, והיינו עבד ליה שבת דקאמר הכא. וגבי עבד קאמר ביבמות, דהכל מודים דאין לו חייס. [תוס'].

ולדעת ריש לקיש – גר שהיו לו בנים בהיותו גוי, **לא קיים** בכך מצוות פריה ורביה, כי גר שנתגייר נחשב כקטן שנולד מחדש, ואם כן, נחשב הוא כמי שלא היו לו ילדים מעולם, ומאחר שנחשב כמי שלא היו לו ילדים מעולם, לא קיים מצוות פריה ורביה.

לויה פטור מפדיון

בפרק ראשון כבר נתבאר, שכהנים ולוויים אינם טעונים פדיון, [שכן אם הם עצמם פדו את בכורי ישראל במדבר, כל שכן שהם עצמם אינם טעונים פדיון], ולכן בן בכור של כהן או לוי אפילו אמו ישראלית הרי זה פטור מפדיון כי הוא עצמו כהן או לוי כאביו.

ולדעת רב אדא בר אהבה, כשם שהבכור פטור מפדיון, כשהוא עצמו כהן ולוי, כך הבכור פטור מפדיון, כשאמו לווייה, אף כשהוא עצמו אינו כהן או לוי.

לדעת רב פפא – אין הבכור פטור מפדיון מחמת אמו הלויה, אלא כשאביו גוי, שאז

אינו מתייחס אחר אביו אלא אחר אמו, ומאחר שהיא לווייה, הרי זה פטור מפדיון, [ודין זה, הוא בין לדעת האומרים שגוי הבא על בת ישראל הוולד כשר, ואינו מתייחס כלל אחר אביו הגוי, ובין לדעת האומרים שהוולד פסול, כי הוא מתייחס גם אחר אביו הגוי, כי מכל מקום, גם לדעה זו, עיקר יחוסו אחר אמו, אלא שמחמת אביו יש בו פסול¹]. **אבל כשאביו של הבכור ישראל, הבן מתייחס אחר אביו, ולא אחר אמו הלויה, שנאמר, "לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם"**, ללמד, שהבן מתייחס אחר משפחת אביו, ומאחר שהאב אינו כהן או לוי, הבן מתייחס אחריו, **וטעון פדיון** כישראל.

אולם לדעת מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא – בכל אופן הבן נפטר מפדיון מחמת אמו הלויה, ואפילו כשאביו ישראל, והוא מתייחס אחר אביו, כי מכל מקום חיוב פדיון תלוי ברחם, שנאמר, **"פֶּטֶר רָחֶם"**, ומאחר שהוא פטר של רחם לוי, הרי זה פטור מפדיון².

הוספות

¹ כן פירש רש"י, שלדעת האומרים הוולד כשר, אין הבן מתייחס אחר אביו, ודעה זו נקראת בגמרא אין מזהמין את הוולד, כלומר אין הוולד מתייחס אחריו להיות פסול ומזוהם, ולדעת האומרים הוולד פסול, הבן מתייחס אחר אביו, ודעה זו נקראת בגמרא מזהמין את הוולד, כלומר הוולד מתייחס אחריו להיות פסול ומזוהם. **אולם התוס' פירשו**, שלדעת האומרים הוולד כשר, הבן מתייחס אחר אביו, ולכן הוא כשר ואינו ממזר שאין ממזרות בגוי, ודעה זו נקראת בגמרא מזהמין את הוולד, כלומר הוולד מתייחס אחריו, וכשם שיש באביו הגוי זוהמה, [כמו שאמרו במסכת שבת, שבשעה שבה נחש על חוה הטיל בה זוהמה, ולא פסקה זוהמה מן העובדי כוכבים], כך יש בבן זוהמה, ולדעת האומרים הוולד פסול, הבן אינו מתייחס אחר אביו, אלא אחר אמו, ולכן הוא ממזר, שבישראל שייך ממזרות, ודעה זו נקראת בגמרא אין מזהמין את הוולד, כלומר, הוולד אינו מתייחס אחריו, ואין בו זוהמה כזוהמת הגויים. [כלומר, לשני הפירושים, האומר מזהמין את הוולד, אומר שהבן מתייחס אחר אביו הגוי. אלא שלפירוש רש"י, מאחר שמתייחס אחריו, הוא פסול, ולכן נקרא מזוהם. ולפירוש התוס', מאחר שמתייחס אחריו, הוא כשר, ונקרא מזוהם משום שיש בו זוהמת נחש].

² כוותיה פסקינן בחולין בריש הזרוע, ואהא סמכינן השתא לפטור בן לוי וכהנת אשת ישראל מחמש סלעים. [תוס'].

כהנת הפוטרת מפדיון

שאמו לא נפסלה בבעילתה לישראל, ובקדושתה עומדת, כשם שלויה פוטרת את בנה מפדיון, כך **הכהנת פוטרת את בנה מפדיון**, [כדעת מר בריה דרב יוסף].

ב. אבל כשהבכור הוא בן גוי וכהנת, מאחר שאמו **הכהנת** נפסלה מן הכהונה בבעילתה לגוי, [שמעתה נאסרת בתרומה], ואינה עומדת בקדושתה, ונעשית זרה¹, שוב אינה **פוטרת את בנה מפדיון**. [ונמצא, שלדעת רב פפא, אין שום אופן שבו הכהנת פוטרת את בנה מפדיון].

לעיל נתבאר, שיש שני אופנים שבהם הבכור נפטר מפדיון מחמת אמו הלוייה, [אף שהוא עצמו לא כהן ולא לוי]. והם. (א) כשהוא בן ישראל ולויה, [ובאופן הזה הבן פטור מפדיון רק כדעת מר בריה דרב יוסף]. (ב) כשהוא בן גוי ולויה, [ובאופן הזה הבן פטור מפדיון לדברי הכל].

ולהלן יתבאר בעזה"י האם גם כשאמו כהנת היא נפטר מפדיון מחמתה או לא.

א. כשהבכור הוא בן ישראל וכהנת, מאחר

האב \ האם	כהנת	לויה	ישראלית
כהן	פטור מחמת אביו ואמו	פטור מחמת אביו ואמו	פטור מחמת אביו
לוי	פטור מחמת אביו ואמו	פטור מחמת אביו ואמו	פטור מחמת אביו
ישראל	לדעת מר בריה דרב יוסף פטור מחמת אמו	לדעת מר בריה דרב יוסף פטור מחמת אמו	חייב
	ולדעת רב פפא חייב מחמת אביו	ולדעת רב פפא חייב מחמת אביו	
גוי	ואינו נפטר מחמת אמו כי נפסלה ונעשית זרה	פטור מחמת אמו שמתייחס אחריה והיא לויה	חייב

פדיון חלל בן כהן

דמי הפדיון לכהנים אחרים, ורשאי לעכבו לעצמו.

ולפיכך, כל שמת האב הכהן לאחר שכבר חל חיוב פדיון הבן, כלומר לאחר שלושים יום מלידתו של הבן, נחשב האב כמי שכבר

החלל, אף על פי שהוא בן כהן, דינו כזר ולא ככהן, ולכן הוא טעון פדיון, [כלומר יש חוב על האב לתת לכהנים חמישה סלעים], **אלא מאחר שאביו כהן, אינו צריך לתת את**

¹ ואפילו קדושת לוייה פקעה מינה, וגרעה מלויה אשת כהן שנשבית, דאף על גב דמיפסלא מתרומה, לא פקעה מינה קדושתה, לענין חמש סלעים, אבל כהנת, דקדושתה מגופה אתיא, כשמתחללת, פקעה קדושתה לגמרי. [תוס'].
הוספות

אומר לכהן הבא לתבוע ממנו דמי הפדיון, באתי מכח אדם שלא יכולת לתבוע ממנו, ומאחר שאני יורשו, ירשתי ממנו זכות זאת². ומכל מקום כל זה בחלל בן כהן אבל מי שנתגיירה אמו בהיותה מעוברת ונולד אחר גירות שהוא פטר רחם ישראל וחייב בפדיון אינו נפטר מטעם זה שהכהנים לא היו יכולים להוציא דמי פדיונו מאביו [שאינו רוצה לקיים מצוות פדיון] כי רק מי שמתייחס אחר אביו יכול לומר באתי מכח אבי שלא הייתם יכולים לתבוע ממנו ואני יורש כוחו אבל הגר אינו מתייחס אחר אביו ואם כן אינו יורש כח אביו³.

חלק מהדינים המבוארים בגמרא בדף זה נכתבו בדף מ"ו.

זכה בממון הפדיון¹, ומעתה, כשמת, הוא מוריש את הממון הזה לבנו, ואין הבן חייב לתת את דמי הפדיון לכהנים.

אולם כשמת האב קודם שחל חיוב פדיון הבן, כלומר קודם שלוששים יום מלידתו של הבן, מאחר שעוד לא חל חיוב הפדיון, האב אינו נחשב כמי שכבר זכה בו, ובוזה נחלקו חכמים, האם הבן חייב לפדות את עצמו, לתת דמי פדיונו לכהנים, או שאינו מחויב לתת לכהנים דמי פדיונו.

לדעת רב חסדא ורבי שמעון יאסיניא אמר רבי שמעון בן לקיש – מאחר שהאב עוד לא זכה בדמי הפדיון, הבן לא ירש אותם מהאב, ומאחר שאינם שייכים לבן, הבן חייב לתת אותם לכהנים.

ולדעת רבה בר רב הונא – אף על פי שהאב עדיין לא זכה בדמי הפדיון, כי עדיין לא חל חיובו, הבן אינו חייב לפדות את עצמו, כי

הוספות

¹ נחלקו הראשונים, אם האב היה צריך להפריש ממון חמש סלעים מממנו לשם פדיון, ואז היה רשאי להחזיק בו, כי הוא כהן שהממון הזה ראוי לו, או שאין צריך הפרשה כלל, כי דמי הפדיון הם חוב שהאב חייב לכהנים, ומאחר שהוא עצמו כהן, חובו לעצמו, והרי הוא פטור מהחוב. ומכל מקום, אף אם נאמר שהאב היה צריך להפריש את הממון כדי לצאת ידי מתנת כהונה של פדיון הבן, מכל מקום נחשב הוא כזוכה בו אף קודם שהפרישו, ולכן הוא מורישו לבנו, כמו שנתבאר בפרק ראשון לעניין כהן, שיש לו טבליים ומורישם לנכדו ישראל, שאף שאין מתנת הכהנים אלא התרומה, ועדיין לא הופרשה מהטבל, מכל מקום, מאחר שלמוריש היה זכות להפריש את התרומה, ולעכבה לעצמו, גם היורש דינו כן, ומפריש התרומה ומעכבה לעצמו, והוא הדין לעניין פדיון, אף אם האב היה צריך להפרישו, מכל מקום מאחר שכבר חל חיובו, זכה בו האב, כזוכה בתרומה שהיה עתיד להפריש מהטבל, והבן מפריש חמישה סלעים ומעכבם לעצמו.

² עניין זה לא נתבאר בסוגיה ויתכן שהביאור הוא, שאף על פי שהאב עדיין לא זכה בדמי הפדיון, כי עדיין לא חל חיובו, מכל מקום שאר הכהנים כבר הפסידוהו, כי מאחר שידעו הכהנים שכשיגיע זמן חיוב הפדיון, יעכבו האב לעצמו, נתיאשו ממנו כל הכהנים, ובכך הפסידו חלקם באותו ממון, ומעתה אף שמת האב קודם שהספיק לזכות בו, אין הדבר מועיל לשאר הכהנים שיוכזבו בו, אחר שכבר הפסידו חלקם בו, ולכן הבן פטור מלתת את הממון הזה לכהנים.

³ לפי מה שנתבאר בהערה הקודמת אפשר שהביאור בזה הוא ומכל מקום, שכל מה שאמרנו שהבן פטור מפדיון מחמת יאוש הכהנים שידעו שלא יקבלוהו מהאב, אין זה אלא כשידעו שיעכבו לעצמו האב שמחויב לפדותו, וראוי לזכות בו, שיש כאן פדיון גמור, והם אינם זוכים בו, אבל מי שנתעברה אמו הגויה, ונתגיירה קודם שנולד, ונולד בגירות, שהוא פטר רחם של ישראלית, ומחויב פדיון, חייב לפדות את עצמו, ואינו נפטר מחמת שאביו הגוי לא היה רוצה לפדותו, כי בכך שאביו לא היה רוצה לפדותו, אין הדבר גורם לכך שהכהנים יתיאשו מדמי הפדיון, משום שאביו כלל אינו מחויב לפדותו, כי הבן אינו מתייחס אחריו, וכל חיוב הפדיון מוטל רק על הבן, ומהבן לא נתיאשו הכהנים, ומצפים שיפדה את עצמו.

"פֶּטֶר רָחֵם", ללמד, שאין חייב בפדיון אלא זה שיצא דרך פתח הרחם, ולא יוצא דופן.

ולדעת רבי שמעון – יוצא דופן הוא בכור לנחלה, שנאמר בעניין טומאת לידה, "וְאִם נִקְבָּה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׂבָעִים כְּנִדְתָּה וְשָׁשִׁים יוֹם וְשָׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דְּמֵי טְהָרָה" **לרבות** כל אופן שנולדת, ואפילו יצאה דרך הדופן, והוא הדין לעניין לידות אחרות האמורות בתורה², שכוללות כל אופן של לידה, ואף **יוצא דופן**.

הנולד כדרכו אחר יוצא דופן

לדעת תנא קמא – כשם שיוצא דופן אינו בכור לא לנחלה ולא לכהן, כך הנולד אחריו כדרכו, **אינו בכור לא לנחלה ולא לכהן**. שנאמר בעניין בכורה לנחלה, "וְיָרָאשִׁית אִנּוּ", וזה שכבר בא מישהו לפניו, אינו ראשית אונו. ומאחר שאינו בכור לנחלה, אף על פי שהוא פטר רחם, אינו בכור לפדיון, שלדעת חכמים, פטר רחם אינו בכור לפדיון אלא אם כן הוא הבן הראשון, אבל כשאינו הבן הראשון, אינו טעון פדיון [=בכור לדבר אחד אינו בכור].

ולדעת רבי שמעון – הנולד כדרכו אחר יוצא דופן, מאחר שהוא פטר רחם, הוא **טעון פדיון**, ואף על פי שאינו בכור לנחלה,

נפלים שאינם נחשבים כפטר רחם

בתחילת הפרק נתבאר, שהנפל נחשב כפטר רחם, ולכן הבא אחריו פטור מפדיון, [ואינו בכור אלא לנחלה], אכן, כל זה בנפלים שהחלה יצירתם, ונוצרו בצורת אדם, אבל כל הנפלים המנויים להלן, אינם נחשבים כלל כפטר רחם, והבא אחריהם הוא פטר רחם, והוא בכור לנחלה ולכהן.

ואלו הם שאינם נחשבים כפטר רחם לפטור את הבא אחריהם מפדיון:

(א) המפלת שפיר מלא מים מלא דם מלא גוונים.

(ב) המפלת כמין דגים וחגבים ושקצים. [אינם נחשבים כוולד, שלא נאמרה בהם יצירה כמו באדם].

(ג) המפלת בתוך ארבעים יום ראשונים. [אין זה וולד, אלא מים בעלמא, שיצירת הוולד היא ארבעים יום].

יוצא דופן

לדעת חכמים – יוצא דופן אינו בכור לא לנחלה ולא לכהן. שנאמר בעניין בכורה לנחלה "וְיָקִידוּ לוֹ", ללמד שאין הפרשה מדברת אלא בבכור שנולד דרך לידה¹, ולא כשהוא יוצא דופן. ונאמר בעניין הפדיון

הוספות

¹ מתוך פירוש הקונטרס משמע, דמלשון לידה גמר, וקשה, דבגדה ... מפרש, דאין יושבין על יוצא דופן ימי טומאה וימי טהרה, משום דכתיב אשה כי תזריע וילדה זכר, עד שתלד ממקום שמזרעת, אבל מלשון לידה לא. אלא יש לפרש, דגמר הכא לידה לידה מהתם. ורבי שמעון דהכא, לטעמיה, כדאמר בסמוך, דמרבי התם יוצא דופן מתלד, דיושבין עליו ימי טומאה וימי טהרה. [תוס'].
² ואם תאמר, דהתם קאמר, דמודה רבי שמעון לענין קדשים, שאינו קדוש, דגמר מבכור, דכתיב ביה פטר רחם, ופריך, וליגמר לידה מאדם, דמרבינן יוצא דופן מתלד, ... ומשני מבכור אית לן למילף דנפישין ... והשתא הכא נמי נילף מבכור בהמה, שכן בכור מבכור. ויש לומר, דאינך נפישין ... [תוס'].
- רמט -

הוא ספק בכור ספק פשוט, כי אם הוא נולד תחילה, הוא בכור, ואם הבת נולדה תחילה, הבן הוא פשוט, ולכן **האב פטור מלתת לכהן חמישה סלעים**, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

ואינו הבן הראשון, אין בכך כלום, כי לדעת רבי שמעון, בכור לדבר אחד גם נחשב בכור.

דף מח

דין הנכסים שחלקו היורשים

לדעת האומרים יש ברירה, כשהאחים חולקים את נכסי אביהם, מתברר הדבר, שמתחילה כל אחד ירש את מה שבא לבסוף לחלקו, וזהו חלק ירושתו, ולכן, כל מה שבא לידו, נחשב כדבר הבא לידו בירושה. [וכן אמר רב במסכת בבא קמא ובבא בתרא האחים שחלקו כיורשים דמו].

ולדעת האומרים אין ברירה, אין לומר שכשהאחים חולקים את נכסי אביהם, מתברר הדבר, שמתחילה כל אחד ירש את מה שבא לבסוף לחלקו, וזהו חלק ירושתו, ויתכן, שהחלק שהוא היה ראוי לירש, נמצא ביד אחיו, אלא שאף על פי כן, מאחר שכך חלקו, הרי זה כמו שמכרו זה לזה את חלקם, ולכן כל מה שבא ליד כל אחד מהם, נחשב כדבר הבא לידם בקנין. [וכן אמר שמואל במסכת בבא קמא ובבא בתרא האחים שחלקו כלקוחות דמו].

ורב אסי נסתפק בדבר, האם יש ברירה או לא, ומחמת הספק אמר, **שהאחים שחלקו**,

אשה שלא ביכרה וילדה שני זכרים

לדעת משנתנו, לעולם לא יצאו שני זכרים כאחד¹, ולכן, מי שילדה אשתו שני זכרים בלידה ראשונה, ודאי הוא שאחד מהם בלבד הוא בכור, ואחד הוא פשוט, ולכן **אף אם נתערבו, ואין ידוע מי הבכור ומי הפשוט, כשיעברו שלושים יום, האב חייב לתת חמישה סלעים לכהן, כי יש לו בן אחד שהוא בכור בוודאי**, וטעון פדיון.

אולם אם מת אחד מהבנים קודם שעברו שלושים יום², ונמצא שביום שהאב ראוי להתחייב בפדיון הבן, אין לו בן שהוא בכור בוודאי, כי יתכן שהבכור הוא זה שמת, **האב³ פטור מלתת לכהן חמישה סלעים**, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

אשה שלא ביכרה וילדה זכר ונקבה

מי שילדה אשתו זכר ונקבה בלידה ראשונה, ואין ידוע מי נולד תחילה, הבן

הוספות

¹ ויל"ע מה דעת רבי יוסי הגלילי, האומר אפשר לצמצם, כמבואר בדף ט' ובדף י"ז.

² מבואר שאם מת אחד מהבנים אחר שלושים יום, אף על פי שעדיין לא פדה האב את הבכור, האב מחויב לתת את הפדיון לכהן. וכן מפורש במשנה בדף מ"ט.

³ והוא הדין נמי לבן הנשאר, דפטור. [רש"י].

א. מת האב בתוך שלושים יום.

מחצה יורשים ומחצה לקוחות^{1,2}.

מאחר שמת האב בתוך שלושים יום, מעולם לא נתחייב לפדות את בנו הבכור, ולא נשתעבדו נכסיו לכך, ואין חיוב הפדיון אלא על הבן הבכור עצמו. ונחלקו חכמים, האם יש אופן, שהכהן יוכל לגבות את דמי הפדיון.

< לדברי רבי ירמיה.

דעת רבי מאיר – אם הבנים הללו כבר חלקו את הנכסים, לא יוכל הכהן לגבות מהם את דמי הפדיון, כי כל אחד מהם שהכהן יתבע אותו, יוכל לדחות את הכהן,

בכור ופשוט שנתערבו ומת האב קודם שפדה את הבכור

לעיל נתבאר שכשנולדו לאחד שני בנים שאחד הוא בכור ואחד הוא פשוט אף על פי שנתערבו ואינו יודע מי הבכור ומי הפשוט חייב לתת לכהן דמי הפדיון כי יודע שאחד מבניו הוא בכור הטעון פדיון.

ולהלן יתבאר בעזה"י מה הדין כשמת האב קודם שהספיק לפדות את הבכור.

הוספות

¹ ואם תאמר, מאחר דמספקא ליה לרב אסי אי כיורשין הוּא אי כלקוחות, לימא המוציא מחבירו עליו הראיה דאפילו לסומכוס לא מסתבר הכא לומר חולקין בספק זה בזה שחכמים מסופקים בהוראה. ויש לומר, שיש דברים דהיכא דהדין מסופק לחכמים כי הכא, עשו אותו כודאי פלגא הכי ופלגא הכי ... ויש דברים שאמרו חכמים, והשתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, ויש דברים שאמרו חכמים שודא דדייני כי ... [תוס'].

² כתבו התוס': מילתא דרב אסי איתא בפרק קמא דבבא ובבא בתרא בסוף פרק כור דפליגי התם באחים שחלקו ובא בעל חוב וטרף חלקו של אחד מהם ... והנני להעתיק את ביאור הסוגיה הזו מה"בקיצור" למסכת בבא בתרא.

שני אחים שחלקו את קרקע אביהם ובא בעל חוב וטרף מאחד מהם

לדעת רב – האחים שחלקו את הירושה, כל אחד בחלקו, כיורשים שירשו מאביהם, ולא כמי שקבלו זה מזה, ומאחר שמה שבידם הוא מחמת שהם יורשי האב, חוב אביהם הנגבה מהם, מוטל על שניהם בשווה, **ואם כן כשטרפו מאחד מהם, הרי זה כאילו לא היתה שם מתחילה אלא קרקע אחת, וחוזרים וחולקים את הקרקע הנשארת,** [וזה שלא טרפו ממנו, אינו יכול לומר לזה שטרפו ממנו, אתן לך מעות במקום חלקך בקרקע]. [לדעת רב פפא, זה שלא טרפו ממנו, נותן חצי הקרקע שבידו לאחיו כפי דעתו של הנותן, ולדעת אמרימר, חוזרים וחולקים את הקרקע בגורל בכתחילה, וכן הלכה].

ולדעת שמואל – האחים שחלקו את הירושה, כל אחד בחלקו, כלקוחות שקנו זה מזה, ומאחר שמה שביד כל אחד הוא כדבר שקנה מאחיו, כשנמצאת אחת משועבדת לחוב אביהם, ובעל חוב גובה אותה ממי שהיא בידו, אם מכרה לו אחיו באחריות, יש למוכר לשלם לקונה שטרפו ממנו, אלא מאחר שכל אחד הוא בספק, שמא יטרפו ממנו מחמת חוב אביהם, מקבלים הם על עצמם, **שאינו אחד אחראי על חבירו, ומי שטרפו ממנו, הפסיד את חלקו.**

ולדעת רב אסי לפירוש הראשון – דין זה ספק הוא, האם האחים שחלקו את הירושה דינם כיורשים, והחוב מוטל על שניהם בשווה, ואם כן זה שלא טרפו ממנו, חייב להחזיר מחצית חלקו לזה שטרפו ממנו, או שאחים שחלקו דינם כלקוחות, שקבלו על עצמם שמי שיפסיד יפסיד, ואין אחיו מחויב לתת לו כלום, ולכן מאחר שמחצית הקרקע מוטלת בספק, וכל ממון המוטל בספק חולקים, יתן לו רבע מהקרקע, שהוא מחצית מהקרקע המסופקת, ומיהו אינו מחויב לתת לו את הקרקע עצמה, ויכול לתת לו מעות תחתיה, כי יכול לומר לו, אם היה בעל חוב בא לטרוף ממני, הייתי נותן לו מעות ולא קרקע, ואין לי להפסיד את הקרקע.

ולדעת רב אסי לפירוש השני – דבר ברור הוא שהחוב מוטל על שניהם, אלא שיש ספק מאיזה טעם, האם משום שדינם כיורשים, שכשטרפו מאחד מהם, התברר שהחלוקה בטעות, וצריכים לחלוק שוב את הקרקע הנשארת, או שדינם כלקוחות שקיבלו לאחריות, ובזה אם יטרפו קרקע מהאחד, די שישלם לו השני כפי החלק שמכר לו, ואם כן אינו מחויב לשלם לו קרקע, אלא מה שירצה אפילו מעות, ולכן מחמת הספק הזה, אם טרפו מהאחד, ישלם לו השני מחצית מחלקו, רבע בקרקע, כדון יורשים שטרפו את הקרקע מהאחד, ורבע שני במה שירצה ואפילו במעות, כדון מוכר באחריות שטרפו את הקרקע מהקונה.

הפדיון, וכשמכר לך את חלקך בירושה, שעבודי קדם, ונמצא שמכר לך נכסים משועבדים, ואם כן ממה נפשך יש לי לגבות מנכסים שבידך.

< ולדברי רבא.

הכל מודים, שבכל אופן, בין אם כבר חלקו את הנכסים, ובין אם עוד לא חלקו אותם, אין הכהן יכול לגבות מהם את דמי הפדיון. כי כלל בידו, שגביית חוב מהנכסים היא כגביה מערב, שהנכסים של האדם הם ערבים על חובו. וכלל בידו, שאין גובים חוב מהערב, אלא כשתבעו את החייב תחילה, ונתחייב בדין, ולא רצה לשלם. ואם כן, בנידון זה, שהכהן אינו יכול לגבות את דמי הפדיון מהבנים עצמם, כי כל אחד יכול לדחותו, ולומר לו, שהוא אינו הבכור, אלא אחיו, מעתה הכהן אינו יכול לגבות את החוב גם מהנכסים.

ב. מת האב לאחר שלושים יום.

מאחר שמת האב אחר שכבר נתחייב לפדות את בנו הבכור, נשתעבדו נכסיו לכך, ולפיכך, אם הניח נכסים מרובים כדי תשלום דמי הפדיון, הכל מודים שהכהן גובה את דמי הפדיון מהנכסים הללו, אפילו כבר חלקום הבנים, כי הנכסים הללו נשתעבדו לחוב הפדיון¹.

< ולדברי רבא, כשלא הניח האב אלא חמש סלעים, וחילקום הבנים ביניהם, נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, האם הכהן יכול לגבות את חוב הפדיון מנכסי האב,

ולומר לו, לא אני הבכור אלא אחי, ומאחר שהמוציא מחבירו עליו, הראיה לא יוכל הכהן לקבל את דמי הפדיון מאף אחד מהם. **אולם אם הבנים הללו עדיין לא חלקו את הנכסים**, [או שחלקו וחזרו ונשתתפו], מאחר שיש להם נכסים משותפים, **הכהן יוכל לגבות את דמי הפדיון מאותם נכסים משותפים**, כי לדעת רבי מאיר, מאחר שאחד מהשותפים, שהוא הבכור האמיתי, חייב לו את דמי הפדיון, חלקו של הבכור בנכס, משתעבד לחוב הפדיון, ולכן הכהן גובה את דמי הפדיון מהנכס המשותף, שבוודאי יש לבכור חלק בו, [ועתה ידונו שני האחים ביניהם, ממי מהם נגבה דמי הפדיון].

ודעת רבי יהודה – אף כשהבנים כבר חלקו את הנכסים, הכהן יוכל לגבות דמי הפדיון מהנכסים שירשו, כי לדעת רבי יהודה, כשהאחים חולקים את הנכסים, הם נחשבים כמוכרים זה לזה, ונמצא שכל אחד נחשב כקונה מאחיו את מה שבא לידו, ומאחר שאחד מהאחים הוא בכור באמת, נשתעבדו נכסיו לתשלום דמי הפדיון, ואם כן, כשהכהן בא לגבות את דמי הפדיון מאחד האחים, הכהן אומר לו, אם אתה הבכור באמת, ממך אני צריך לגבות, ועליך לתת לי דמי הפדיון, ואף אם אחיך הוא הבכור באמת, יש לי לגבות ממה שחלקת בנכסים, כי מה שחלקת בנכסים נחשב כנכס שקנית מאחריך, ומאחר שאחריך הוא הבכור, נכסיו נשתעבדו לי לדמי

הוספות

¹ ואף על פי שמלווה על פה היא גובה מו היורשים. [רש"י].

פחות מחמש סלעים אין הכהן גובה כלל, [=חמש ולא חצי חמש¹], ולכן לא יגבה כלל. ולדעת רבי יהודה, הכהן נוטל כפי מה שיכול לגבות, [=חמש ואפילו חצי חמש], ולכן, אף שאין בידו לגבות אלא שני סלעים ומחצה, שהם נידונים כירושה, הוא גובה אותם.

– אולם דחו ביאור זה, כי יש להוכיח מברייתא שאף לדעת רבי יהודה, אין פדיון אלא חמש סלעים, אבל פחות מחמש סלעים אין הכהן גובה כלל, [=חמש ולא חצי חמש], ולכן ביארו את המחלוקת בשני אופנים אחרים.

[ביאור ב-ג] נחלקו בדרב אסי או בדרב פפא.

כלומר, לדעת רבי מאיר. (א) אחים שחלקו את נכסי אביהם, מחצה יורשים ומחצה לקוחות, [כדעת רב אסי]. (ב) מלוה הכתובה בתורה, כפדיון הבן, אינה כמלוה בשטר, אלא כמלוה על פה. (ג) מלוה על פה של האב נגבית מהיורשים, אבל אינה נגבית מן הלקוחות [כדעת רב פפא]. (ד) אין פדיון אלא חמש סלעים, אבל פחות מחמש סלעים אין הכהן גובה כלל, [=חמש ולא חצי חמש].

ונאמרו בגמרא שלושה ביאורים בטעם מחלוקתם.

[ביאור א] נחלקו אם ניתן לגבות פחות מחמש סלעים.

מתחילה אמרו, שלדברי הכל. (א) אחים שחלקו את נכסי אביהם, מחצה יורשים ומחצה לקוחות, [כדעת רב אסי¹]. (ב) מלוה הכתובה בתורה, כפדיון הבן², אינה כמלוה בשטר, אלא כמלוה על פה. (ג) מלוה על פה של האב נגבית מהיורשים, אבל אינה נגבית מן הלקוחות [כדעת רב פפא³].

ואם כן, מאחר שהאב הניח רק חמישה סלעים, כל זמן שלא חלקום הבנים, הם נחשבים כיוורשים בכל הממון הזה, ומאחר שמלוה על פה כפדיון נגבית מהיורשים, הכהן יכול לגבות את כל הממון.

אבל כשחלקו את הממון, מאחר שכל אחד נחשב במה שנטל, מחצה יורש ומחצה לקוח, ומלוה על פה כפדיון אינה נגבית אלא מיורש ולא מלקוח, אין הכהן יכול לגבות אלא מחצה מכל אחד, שזה מחצה מחמש הסלעים שהוריש האב. ולדעת רבי מאיר, אין פדיון אלא חמש סלעים, אבל

הוספות

¹ משמע הכא, דרבי מאיר מספקא ליה אי אית ברירה או לא כרב אסי. ותימה, דרבי מאיר לית ליה ברירה ... ורבא גופיה, דמוקי להו הכא כרב אסי, יש לתמוה, דבפרק כל הגט קאמר, דבין רבי יהודה בין רבי שמעון אית להו ברירה. ויש לחלק, דיש ברירה היכא דמתני בפירוש, כגון שני לוגין שאני עתיד להפריש, והריני בועלך עד מנת שירצה אבא, וזה גטיך אם מתי. [תוס'].
² היינו דוקא כגון פדיון הבן וערכין ונוקין וכיוצא בהן, שלא נתחייבו אם לא שחיבתו תורה, אבל מלוה על פה, אף על גב, דכתיב "האיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט" לא נחשבת כתובה בתורה, להיות ככתובה בשטר. ואף על גב דאיירי על פה, דלא חייבתו ממה שכתובה בתורה, כיון דבלאו הכי פשיטא הוא שיש לו לשלם מה שהלווהו. [תוס'].
³ ונראה לפרש לפי המסקנה דלאו ממש כרב פפא קאמרי אלא במלוה על פה כי חד דפדיון הבן שהיא ככתובה ... אי"נ רב פפא גופיה איירי במלוה הכתובה בתורה ... [תוס'].
⁴ ולא דמי לחמשה בקר דמסקין בבבא קמא, אפילו חמשה חצאי בקר אמר רחמנא, דתשלומין ניהו, ויש לו לשלם מה שהוא חייב, אבל הכא, מצות חמש סלעים רחמנא רמי עליה, ולא מקיימא בפחות מחמש. [תוס'].

שתי נשים של אחד שלא בכרו וילדו שני זכרים
מי שהיו לו שתי נשים, וילדו שתיהן בלידה ראשונה, כל אחת זכר אחד, הרי זה חייב לפדות את שניהם, אף אם נתערבו, ואינו יודע מי בנה של זו ומי בנה של זו, כי מכל מקום יודע שיש לו שני בנים הטעונים פדיון, ולכן נותן לכהן עשרה סלעים.

ואם קודם שעברו שלושים יום, מת אחד מהם, נתברר שנפל היה, ולא היה טעון פדיון, ונמצא שדמי הפדיון שנתן עבורו בטעות נתן¹, ולפיכך, כשנתן האב תחילה כל העשרה סלעים לכהן אחד, הכהן חייב להחזיר לו חמישה סלעים. אבל אם נתן כל פדיון לכהן אחד, אינו יכול להוציא מידם פדיון אחד, כי כל כהן יאמר לו, בידי נתת את דמי פדיון החי.

שתי נשים של אחד שלא בכרו וילדו זכר ונקבה
מי שהיו לו שתי נשים, וילדו שתיהן בלידה ראשונה, זו זכר וזו נקבה, הרי זה חייב לפדות את הזכר, אף אם נתערבו, ואינו יודע של מי הזכר ושל מי הנקבה, [ואף אם הנקבה נולדה תחילה], כי מכל מקום יודע שיש לו בן זכר הטעון פדיון, ולכן נותן לכהן חמישה סלעים.

שתי נשים של אחד שלא בכרו וילדו שני זכרים ונקבה

מי שהיו לו שתי נשים, וילדו שתיהן בלידה

ואם כן, מאחר שהאב הניח רק חמישה סלעים, כל זמן שלא חלקום הבנים, הם נחשבים כיוורשים בכל הממון הזה, ומאחר שמלוה על פה כפדיון נגבית מהיוורשים, הכהן יכול לגבות את כל הממון, ומאחר שיש כאן חמישה סלעים גובה אותם.

אבל כשחלקו את הממון, מאחר שכל אחד מהיוורשים נחשב במה שנטל, מחצה יורש ומחצה לקוח, ומאחר שמלוה על פה כפדיון אינה נגבית אלא מיורש ולא מלקוח, אין הכהן יכול לגבות אלא מחצה מכל אחד, שזה מחצה מחמש הסלעים שהוריש האב, ולכן לא יגבה כלל כי אין פדיון אלא חמש סלעים, אבל פחות מחמש סלעים אין הכהן גובה כלל, [=חמש ולא חצי חמש].

ולדעת רבי יהודה, גם כשהבנים חלקו את הממון, הכהן יכול לגבות את כל חוב הפדיון מהבנים, ויש כאן פדיון שלם. וזאת מאחד מהטעמים הבאים. (א) או משום שלדעת רבי יהודה, מלוה על פה של האב נגבה גם מהלקוחות, [שלא כדעת רב פפא], ואם כן, הכהן יכול לגבות מהיוורשים גם את החלק שהם נחשבים בו כלקוח, ונמצא שיכול לגבות מהם את כל החמשה סלעים. (ב) או משום שלדעת רבי יהודה, כל אחד מהיוורשים, נחשב כיוורש בכל מה שנטל, [שלא כדעת רב אסי], ואם כן, הכהן יכול לגבות משניהם את כל מה שירשו, ונמצא שיכול לגבות מהם את כל החמשה סלעים.

הוספות

¹ מדובר כאן, כשנתן את דמי הפדיון בתוך שלושים יום, קודם מיתת הבן. ובדף מ"ט יתבאר בעזה"י, באיזה אופן מועילה נתינת המעות קודם שלושים יום.

זכר תחילה ואחר כך נקבה, מכל מקום, מאחר שאין זה אלא ספק, אינו חייב לתת דמי פדיון שני מספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

שתי נשים של אחד שלא בכרו וילדו שני זכרים ושתי נקבות

מי שהיו לו שתי נשים, וילדו שתיהן בלידה ראשונה, שני זכרים ושתי נקבות, ונתערבו כל הוולדות, ואינו יודע מי נולד למי, מאחר שיתכן שכל אחת ילדה נקבה תחילה ואחר כך זכר, ואם כן אין כאן שום זכר שהוא פטר רחם הטעון פדיון, לפיכך אין לכהן כלום.

ואף על פי שיתכן שיש כאן אפילו שני זכרים שהם פטר רחם, כי יתכן שכל אחת ילדה זכר תחילה ואחר כך נקבה, מכל מקום, מאחר שאין זה אלא ספק, אינו חייב לתת דמי פדיון שני מספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

שתי נשים של אחד האחת ביכרה והאחת לא ביכרה וילדו שני זכרים

מי שהיו לו שתי נשים, וילדו שתיהן זכר, זו בלידה ראשונה, וזו בלידה שניה, הרי זה חייב לפדות את הזכר הנולד בלידה ראשונה, אף אם נתערבו, ואינו יודע מי הוא, כי מכל מקום יודע שיש לו בן זכר הטעון פדיון, ולכן נותן לכהן חמישה סלעים.

ראשונה, שני זכרים ונקבה אחת, אף אם נתערבו כל הוולדות, ואינו יודע מי נולד למי, חייב לתת חמישה סלעים לכהן, כי מכל הוולדות הללו יש זכר אחד שהוא בכור בוודאי.

כי אם האחת ילדה שני זכרים, וחברתה ילדה את הנקבה, הזכר הנולד ראשון הוא פטר רחם.

ואם האחת ילדה זכר ונקבה, אפילו ילדה את הנקבה תחילה, וזכר שלה אינו פטר רחם, חברתה ילדה זכר אחד, והוא פטר רחם.

ואף שאם זו ילדה זכר אחד, וזו ילדה זכר ונקבה, והזכר שלה יצא תחילה, נמצא שיש כאן שני זכרים הטעונים פדיון, מכל מקום מאחר שאין זה אלא ספק, אינו חייב לתת דמי פדיון שני מספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

שתי נשים של אחד שלא בכרו וילדו שתי נקבות וזכר

מי שהיו לו שתי נשים, וילדו שתיהן בלידה ראשונה, שתי נקבות וזכר אחד, ונתערבו כל הוולדות, ואינו יודע מי נולד למי, מאחר שיתכן שהאחת ילדה נקבה אחת, וחברתה ילדה נקבה תחילה ואחר כך זכר, ואם כן אין כאן שום זכר שהוא פטר רחם הטעון פדיון, לפיכך אין לכהן כלום.

ואף על פי שיתכן שיש כאן זכר אחד שהוא פטר רחם, כי יתכן שהאחת ילדה שתי נקבות והאחת ילדה זכר, או שהאחת ילד

שני זכרים, ונתערבו, אף על פי שכל אחד מהאבות אינו יודע מי הוא בנו, מאחר שידוע שיש לו בן הטעון פדיון, עליו לתת חמש סלעים לכהן.

ואם קודם שעברו שלושים יום, מת אחד מהם, נתברר שנפל היה, ולא היה טעון פדיון, ונמצא שדמי הפדיון שנתן עבורו בטעות נתן.

וכשכל אחד נתן את דמי הפדיון לכהן אחר, אינם יכולים להוציא מאחד מהם את דמי הפדיון, כי כהן שיתבעו ממנו יאמר, בידי נתנו דמי פדיון החי.

אבל כששניהם נתנו את שני דמי הפדיון לכהן אחד, יכולים להוציא ממנו חמישה סלעים, על ידי שהאחד יתן הרשאה לחבירו, לגבות את מה שנתן בטעות, ומקבל ההרשאה תובע את הכהן ממה נפשך, אם בני המת, החזר לי דמי פדיון שלי, ואם בן חבירו המת, יש בידי הרשאה לגבות עבורו דמי הפדיון שנתן בטעות. [ויחלקו ביניהם את חמישה הסלעים שגבו מהכהן].

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו וילדו זכר ונקבה

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו, וילדו זכר ונקבה, ונתערבו, אף על פי שהבן הוא בכור בוודאי, מכל מקום, מאחר שאין ידוע בנו של מי הוא, אי אפשר לחייב את אביו לפדותו, אלא הבן יפדה את עצמו.

אולם אם מת אחד מהבנים קודם שעברו שלושים יום, ונמצא שביום שהאב ראוי להתחייב בפדיון הבן, אין לו בן שהוא בכור בוודאי, כי יתכן שהבכור הוא זה שמת, האב פטור מלתת לכהן חמישה סלעים, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

ואם מת האב והבנים קיימים, הרי אחד מהם הוא בכור, ואין ידוע מי הוא, והרי זה כדן המבואר לעיל, בכור ופשוט שנתערבו, ומת האב קודם שפדה את הבכור, שנחלקו בו חכמים כמבואר לעיל.

שתי נשים של אחד האחת ביכרה והאחת לא ביכרה וילדו שני זכרים

מי שהיו לו שתי נשים, וילדו, האחת בלידה ראשונה, והאחת בלידה שניה, האחת ילדה זכר, והאחת ילדה נקבה, ואין ידוע מי ילדה זכר ומי ילדה נקבה, מאחר שיתכן שהמבכרת ילדה את הנקבה, והזכר אינו פטר רחם, לפיכך אין לכהן כלום.

ואף על פי שיתכן שיש כאן זכר הטעון פדיון, כי יתכן שהמבכרת ילדה את הזכר, מכל מקום, מאחר שאין זה אלא ספק, אינו חייב לתת דמי פדיון מספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו וילדו שני זכרים

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו, וילדו

והאחת נקבה, ונתערבו, מאחר שיתכן שאין כאן אפילו זכר אחד הטעון פדיון, כי יתכן שהמבכרת ילדה נקבה, לפיכך אין לכהן כלום.

דף מט

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו

וילדו שני זכרים ונקבה

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו, וילדו שני זכרים ונקבה, ונתערבו, אף על פי שיש כאן זכר אחד שהוא בכור בוודאי.

שכן אם האחת ילדה זכר ונקבה, [אפילו ילדה את הנקבה תחילה], חברתה ילדה זכר, שהוא בכור.

ואם האחת ילדה שני זכרים, זכר ראשון שלה הוא בכור.

מכל מקום, מאחר שאין לדעת למי נולד הזכר שהוא בכור, אין כאן שום אב שיכולים לחייבו לפדות את בנו, וכמו כן, מאחר שאין לדעת מי הוא הבכור, אין כאן שום בן שיכולים לחייבו לפדות את עצמו, ולפיכך אין לכהן כלום.

אבל אם היו שתי הנשים של איש אחד, היה האיש מחויב לתת לכהן פדיון בן אחד, כמבואר לעיל.

כתיבת הרשאה [=יפוי כח] על מטלטלים

מי שיש לו תביעה על חבירו, [כגון שאומר

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו

וילדו שתי נקבות וזכר

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו, וילדו שתי נקבות וזכר, ונתערבו, מאחר שיתכן שאין כאן אפילו זכר אחד הטעון פדיון, כי יתכן שהאחת ילדה נקבה תחילה ואחר כך זכר, וחברתה ילדה נקבה, לפיכך אין לכהן כלום.

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו

וילדו שתי נקבות ושני זכרים

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו, וילדו שתי נקבות ושני זכרים, ונתערבו, מאחר שיתכן שאין כאן אפילו זכר אחד הטעון פדיון, כי יתכן ששתיהן ילדו, ילדה נקבה תחילה ואחר כך זכר, לפיכך אין לכהן כלום.

שתי נשים של שני אנשים האחת בכרה

והאחת לא בכרה וילדו שני זכרים

שתי נשים של שני אנשים, האחת בכרה ואחת לא בכרה, וילדו שתיהן בן זכר, ונתערבו, מאחר שבן המבכרת הוא בכור הטעון פדיון, בעל המבכרת נותן לכהן חמישה סלעים, אף על פי שאינו יודע מי הוא.

שתי נשים של שני אנשים האחת בכרה

והאחת לא בכרה וילדו זכר ונקבה

שתי נשים של שני אנשים, האחת בכרה ואחת לא בכרה, וילדו שתיהן האחת זכר

תפדה, "ללמד שאין חיוב פדיון אלא למי שהוא **בן חודש**, ואם כן, כל שלא הגיע לגיל חודש, ומת, לא נתחייב מעולם בפדיון, שאין החיוב אלא משיהא בן חודש.

בכור שמת אחר שלושים יום

הבכור, מאחר שנעשה בן שלושים יום, נתחייב אביו לפדותו, ומעתה, **אף אם מת הבן קודם שנפדה, אין האב נפטר מחיובו במיתת הבן, ועדיין חייב לתת חמישה סלעים לכהן**^{2 3}.

בכור שמת ביום שלושים

לדעת חכמים – בכור שמת ביום שלושים, **דינו כבכור שמת בתוך שלושים, שאינו טעון פדיון, ולכן, אפילו כשהכהן כבר קיבל את דמי הפדיון, עליו להחזירם**, שנאמר בעניין פדיון הבכורות, "וּפְדִיּוֹ מִן חֶדֶשׁ תִּפְדֶּה", וכן נאמר בעניין מניין הלוויים, "פֶּקֶד אֶת בְּנֵי לִוֵּי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפַּחָתָם כָּל זָכָר מִן חֶדֶשׁ וְעַד עֶלְפָּה תִּפְקְדֵם", ויש ללמוד בגזרה, שווה שכשם שבן חודש האמור בעניין מניין הלוויים, הוא דווקא זה שהוא לאחר שלושים יום, שנאמר "מִן חֶדֶשׁ וְעַד עֶלְפָּה", [שמשמע לאחר שלושים], כך בן חודש האמור לעניין פדיון, הוא זה שהוא לאחר

שיש ביד חבירו ממון, מטלטלים או קרקעות שלו], ורוצה לשלוח אדם שלישי שיגבה אותם מחבירו, כותב לשליח הרשאה [=יפי כת], כדי שיוכל לגבות התביעה כמותו.

ומבואר בסוגיה, שעל תביעת מטלטלים, **אין כותבים הרשאה, אלא אם כן הנתבע מודה בה**, אבל כשהנתבע כופר בה, אין כותבים על כך הרשאה, הואיל ואין המטלטלים בעין, והלה כופר בתביעה, אם יכתבו הרשאה, הרי זה נראה כשקר, שמא באמת אין ביד הנתבע כלום משל התובע, וחותרים העדים על שקר¹.

בכור שמת בתוך שלושים יום

בכור שמת בתוך שלושים יום, **אינו טעון פדיון, ולכן, אפילו אם כבר נתן האב לכהן חמישה סלעים, על הכהן להחזיר לו אותם, כי אינם ראויים לו**.

- **רש"י פירש**, שהסיבה לכך, שבכור שמת בתוך שלושים יום אינו טעון, **משום שהוא נפל**.

- **והתוס' כתבו** [על כך, ובחנם פירש כן], שאפילו אם ידוע שכלו חדשיו של הבכור, ואינו נפל, ומת קודם שלושים יום מסיבה אחרת, אינו טעון פדיון, **כי נאמר, "וּפְדִיּוֹ מִן חֶדֶשׁ"**

הוספות

¹ מה שנהגים עכשיו לכתוב הרשאה אפילו כפריה, אומר רבינו תם, דהיינו טעמא, דלא כתבינן לנהרדעי היינו משום דמיחוי כשיקרא ... ובכתובות מוכח, דלמיחוי כשיקרא לא חיישינן. [תוס'].
² דין זה למד בגזרה שווה כפי שיתבאר בעזה"י בסוף דף נ"א.

³ בפסחים בסופו אמרינן, דאבי הבן מברך שנים [א] על פדיון הבן. [ב] שהחיינו. ויש לספק, כיון שמת [הבן], אם [האב] מברך שהחיינו, מכיון דזוכה לקיים המצוה. ואין לתמוה אהא דלא מברכינן שהחיינו על כל מילה ומילה כמו על כל פדיון הבן, דשאני מצות פדיון הבן דלא שכיחא. [תוס'].

"מִבֶּן חֹדֶשׁ וְנִמְעָלָה" שסוף הזמן כתוך הזמן, אבל לעניין בכורות עצמם, שהכתוב הזה מדבר בהם, יש ללמוד שאינם נחשבים אלא מאחר שלושים יום, ולכן אינם טעונים פדיון אלא לאחר שלושים. ומאחר שיש להסתפק בזה, הדין עם המוחזק, ולכן, **אם עדיין לא נתן לכהן חמישה סלעים, פטור מלתת לו, ואם כבר נתן לו חמישה סלעים, הכהן אינו צריך להחזירם.**

אבלות על בכור שמת ביום שלושים

לעיל נתבאר שנחלקו חכמים לעניין פדיון בכור אם כשמת ביום שלושים הוא פטור מפדיון כמי שמת בתוך שלושים או שיתכן שהוא חייב בפדיון כמי שמת אחר שלושים.

ואמר רב אשי, שכל זה לעניין חיוב פדיון, אבל לעניין אבלות, **הכל מודים, שאם מת ביום שלושים, דינו כמי שמת בתוך שלושים¹, שאין אבלות חלה על קרוביו,** שמא הוא נפל. וכן נראה מדברי שמואל.

בכור שמת אביו ואינו יודע אם פדאו אביו קודם מותו

א. כשמת האב בתוך שלושים יום ללידת

שלושים יום, אבל ביום שלושים עצמו, עדיין אינו טעון פדיון.

ולדעת רבי עקיבא – יש להסתפק בדבר, האם ביום שלושים דינו של הבכור, כמו בתוך שלושים, שאינו טעון פדיון, או שדינו כמו לאחר שלושים, שהוא טעון פדיון. שכן מצד אחד יש לומר, שאין ללמוד בגזרה שווה הנ"ל מהכתוב "מִבֶּן חֹדֶשׁ וְנִמְעָלָה", כי יש כתוב נוסף המלמד שסוף הזמן נידון כמו תוך הזמן, הוא הכתוב בעניין ערכין, "וְאִם מִבֶּן שָׁשִׁים שָׁנָה וְנִמְעָלָה אִם זָכָר וְהָיָה עֶרְכָּךְ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלִנְקָבָה עֶשְׂרֵה שֶׁקֶלִים", המלמד ששנת ששים עצמה, דינה כבתוך ששים, "וְהָיָה עֶרְכָּךְ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן שָׁשִׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכָּךְ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ"², ורק לאחר ששים הוא נידון בדין ששים ומעלה, וכלל בדינו, שכשיש שני כתובים המלמדים דבר אחד, אין ללמוד מהם למקום אחר, כפי אם היה ראוי ללמוד מהם, די היה לכתוב זאת במקום אחד, והמקום השני גם היה למד ממנו, ואם כן, אין ללמוד בגזרה שווה מהכתוב "מִבֶּן חֹדֶשׁ וְנִמְעָלָה", שגם לעניין פדיון הכתוב "וּפְדֻיָּו מִבֶּן חֹדֶשׁ", הוא לאחר שלושים, ולכן אף ביום שלושים עצמו הבכור טעון פדיון, ומצד שני יש לומר, שדווקא לשאר מקומות אין ללמוד בגזרה שווה מהכתוב

הוספות

¹ ואם תאמר, דבריש החולץ משמע, דפשיטא לן מן התורה אפילו תוך שלושים דחי הוא, דאמר, מת בתוך שלושים, ועמדה ונתקדשה, אם אשת כהן היא, אינה חולצת. ויש לומר, דהתם בנפל מן הגג או אכלו ארי, כרבנן דפליגי ארבן שמעון בן גמליאל בסוף רבי אליעזר דמילה, אבל הכא בפיחוק ומת, דכולי עלמא מת הוא. ומיהו אפילו איירי הכא בנפל מן הגג כי התם, אין לחוש, דהכי נמי פסקינן בסוף אם לא הביא, כרבן שמעון בן גמליאל לענין אבלות להקל, אף על גב דבאשת כהן דלא אפשר סמיכין אדרבנן, ושריא בלא חליצה. ואם תאמר, דהכא מקילינן כל כך לענין אבלות, אפילו באותו דחשבינן ודאי בר קיימא היכא דלא אפשר, כגון באשת כהן, ובמסכת שמחות תנן, הספקות אונינן ומתאבלין עליהן. ויש לומר, דהתם בספק בן תשע לראשון או בן שבע לאחרון, דגנאי הדבר שלא יתאבל לא זה ולא זה, והרי הוא ודאי בנו של אחד מהן. [תוס'].

ג. לאחר שלושים יום ונתעכלו המעות.

הפודה את בנו בתוך שלושים יום, ואומר לכהן, טול חמישה סלעים, ובהם יהא בני פדוי לאחר שלושים יום, וכשהגיע הזמן של אחר שלושים יום כבר נתעכלו המעות [כלומר כבר נשתמש בהן ואינן ביד הכהן].

לדעת רב – הרי זה כדין האמור לעניין קידושין, שמי שקידש אשה בכסף, ואמר לה, "הרי את מקודשת לי לאחר שלושים יום", האשה מקודשת לאחר שלושים יום, אפילו אם הכסף אינו קיים אז, כי כבר זכתה בו מתחילה לשם קידושין, ואם כן היה כאן מעשה קידושין כשר, אלא שדחו את חלותו לאחר זמן, [כלומר קידש אותה עכשיו, שתהא אשתו לאחר זמן], וכשם שכשאדם מקדש אשה לאחר זמן, האשה מקודשת לאחר זמן אף כשנתעכלו המעות, כך הפודה את בנו בתוך שלושים שיהיה פדוי לאחר שלושים, **בנו פדוי** לאחר שלושים, אף כשנתעכלו המעות.

אולם לדעת שמואל – דין זה, של מקדש אשה היום, כדי שתהא מקודשת לו לאחר זמן, אינו דומה לפודה את בנו בתוך שלושים, כדי שיהיה פדוי לאחר שלושים, שכן המקדש אשה, יכול לקדשה כבר היום, ולכן, מתוך שיכול לקדשה היום, יכול לקדשה גם לאחר זמן על ידי קידושי היום, אבל לפדות את בנו בתוך שלושים אינו

הבן – **מן הסתם אין הבן פדוי**, שאין אדם פודה את בנו תוך שלושים יום, ולכן על הבן לפדות את עצמו, **אלא אם כן יביא ראיה שפדאו אביו קודם מותו**.

ב. **כשמת האב לאחר שלושים יום מלידת הבן – מן הסתם הבן פדוי**, כי בדרך כלל אדם פודה את בנו בזמנו, ולכן הבן פטור מלפדות את עצמו, **אלא אם כן יאמרו לו מכיריו, שאמר אביו בשעת מותו שלא פדאו**¹.

הפודה את בנו בתוך שלושים יום

א. מעכשיו.

הפודה את בנו בתוך שלושים יום, ואומר לכהן, טול חמישה סלעים, ובהם יהא בני פדוי מעכשיו, לדברי הכל **אין בנו פדוי** בהם, אלא מעות אלו הם כמתנה², שכן ידוע לכל שאין הבן ראוי לפדיון עכשיו, ואם כן, אי אפשר לפדותו עכשיו, ואין אלו מעות פדיון.

ב. לאחר שלושים ומעות קיימות.

הפודה את בנו בתוך שלושים יום, ואומר לכהן, טול חמישה סלעים, ובהם יהא בני פדוי לאחר שלושים יום, והיו המעות ביד הכהן עד אותו זמן, לדברי הכל **בנו פדוי** בהם, כי נחשב הוא כמי שקיבלם באותה שעה לאחר שלושים ואז הפדיון מועיל.

הוספות

¹ ובאמירה סגיא בלא עדות גמורה, דהך חזקה דמחזקין ליה בחזקת שנפדה, לאו זו היא חזקה מעלייתא, דרובא דאינשי לא עבדי למפרע חובו מיד. והכא לא שייך למימר עד שיביא ראיה, דהכא יכול לומר לו הבן לכהן דעלמא יתביה אבא. [רש"י].

² כן פירש רש"י. ויתכן שפירש כן כדעת שמואל במסכת קידושין דף מ"ו, האומר, שהמקדש את אחותו, מעות מתנה, אבל לדעת רב, כשם שמקדש את אחותו מעות פיקדון, כך נותן לכהן פדיון שאינו ראוי לכך, מעות פיקדון. ויל"ע בדבר.

עליו מהתורה, ככתוב בשטר הוא, ולכן יפדה את בנו מהסלעים שבביתו, משום שבכך לא יבטל את המצווה המוטלת עליו בגופו, שהרי הכהן יגבה מהלוקח את הקרקע לפדיון עצמו.¹

ולדעת חכמים – אין הקרקע שמכר משועבדת לפדיון עצמו, והרי הוא ככל מי שאין לו אלא חמישה סלעים, שפודה את עצמו ולא את בנו.

שיעור חמש סלעים של פדיון הבן

בעניין הכסף שבו פודים את הבכור נאמר, "ויפדיו מן חמש סלעים" ופירשו רש"י ורמב"ם שפירוש הפסוק "ויפדיו" הוא "ויפדו" ופירוש "מן חמש סלעים" הוא "מחמש סלעים" ופירוש "ויפדו" הוא "ויפדו" ופירוש "מחמש סלעים" הוא "מחמש סלעים".

ולדעת משנתנו, חמש סלעים של פדיון הבן, הם חמש סלעים של מנה² צורי, ונחלקו אמוראים מהו השיעור הזה.

לדברי רב אסי – מנה צורי הוא מנה היוצא במדינת צור ושיעור סלע של מנה צורי הוא ארבעה זוזים [=דינרים] וכל זוז [=דינר] הוא כמשקל זהוב של משקל שני פשיטים

יכול, ומאחר שאינו יכול לפדותו בתוך שלושים, אינו יכול לפדותו בתוך שלושים שיחול הפדיון לאחר שלושים, ולכן, הפודה את בנו בתוך שלושים, שיהיה פדוי לאחר שלושים, ונתעכלו המעות בתוך שלושים, **אין בנו פדוי לאחר שלושים.**

ואמרו בגמרא, שאף שבכל מקום שנחלקו רב ושמואל, הלכה כרב באיסור והיתר, והלכה כשמואל בדיני ממונות, במחלוקת זו, אף שהיא באיסור והיתר, **הלכה כשמואל.**

הוא לפדות ובנו לפדות

מי שאין לו אלא חמישה סלעים, ומחויב לפדות את עצמו ואת בנו הבכור, **הוא קודם לבנו,** משום שמצווה שמוטלת עליו בגופו, עדיפה על מצוות שמוטלות עליו לעשות לאחרים.

ואם היו לו חמישה סלעים בביתו, וקרקע שווה חמישה סלעים מכר קודם שנולד בנו.

לדעת רבי יהודה – הקרקע שמכר משועבדת לפדיון עצמו, כי חוב המוטל

הוספות

¹ ואם תאמר, היכי טריף ממשעבדי, הא אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, והא איכא חמש בני חורין. ואם היה פורק בנו תחלה הוה ניחא. ואם תאמר, אכתי ליהדרי לקוחות מהני חמש שפדה כהן בנו, דמה נפשך שיעבדס קודם ללידת בנו, דאי לידת בנו קדמה, אם כן היה יכול לטרוף מן הלקוחות לפדיון בנו כמו לפדיון עצמו. ויש לומר, דהכא מלקוחות שקנו מאביו, לפיכך אין חורין על הנכסים שקנה הוא. ועוד יש לומר, כגון שלא כתב ללקוחות דאקני, והוא קנה הנך חמש בני חרי אחרי כן ... ואם תאמר, אי הנך משעבדי בנכסים שקנה מאביו ניחא, אבל בנכסים שקנה הוא, היכי משעבדי לפדיונו, דהא אימת חל חיוב פדיון עצמו, כשהביא שתי שערות, שנעשה גדול, תו לא אשתעבד נכסים שקנה אחרי כן, דלא כתב ליה לכהן דאקני. וצריך לומר, דעל כרחין מיירי כשירש מאביו ... ועוד יש לומר, דנכסים שקנה אחרי כן חל עליהו שיעבד לענין פדיון, ואף על גב, דלא כתב דאקני, דכל שעתא ושעתא רכיב עליה חיוב פדיון, וכיון דחשבינן ליה כמלוה בשטר, הוי כאילו נכתב לאחר שקנה הקרקעות. [תוס']

² במנה יש 25 סלעים, ובמנה צורי יש 25 סלעים צוריים. וילי'ע למה נקטה המשנה במנה צורי, די היה לכתוב בסלע צורי, שהרי השיעור הוא בסלע צורי, ולא במנה צורי. וצ"ע.

פחות מחצי פשוט למשקל הברזל.

> כן פירש רש"י את דברי רבי אמי ורבי חנינא, וכתב שרבי חנינא חולק על משנתנו. אולם התוס' כתבו, שאין כאן מחלוקת, והכל מודים ששיעור פדיון הבן הוא 20 דינר צורי, אלא שרבי אמי בא לומר, שדינר ערבא שהוא דינר זהב של ערבא, שיעורו כשיעור הזהב. ורבי חנינא בא לומר, ששיעור סלע זהב של סוריא, שהוא גדול יותר, שהוא כשמונה סלעים של צורי, ב-5/8 ממנו יש שיעור פדיון הבן.

דף נ

רבי יוחנן ביאר שיעור פדיון הבן בדינר זהב צורי ובדינר זהב ערבא

לדעת רבי יוחנן שיעור פדיון הבן הוא עשרים דינרי כסף צורי [כפי שנתבאר בדברי רב אסי לעיל] ובא רבי יוחנן לומר כמה השיעור בדינר זהב צורי ובדינר ערבא. **דינר זהב צורי**, [הנקרא בגמרא דינרא הדריינא טריינא שייפא¹], **יש בו עשרים וחמישה דינרי כסף², ולפיכך, כדי שישאר**

ומחצה למשקל הברזל ואם כן סלע צורי שהוא ארבעה זוזים [=דינרים] משקלו עשר פשיטים למשקל הברזל. ושיעור פדיון הבן הוא חמישה סלעים צורים, שהם **עשרים זוז** [=דינר] **צורי**, שמשקלם חמישים פשיטים למשקל הברזל.

ולדברי רבי אמי – סלע צורי הוא דינרא ערבא, כלומר דינר ישמעאלי, וכתב רש"י, שלא פירשו לו רבותיו שיעורו, אולם בתשובות הגאונים בבליים מבואר, שבשבעה דינרים האמור בתלמוד, [שהם דינר צורי שיש בו שש מעות כסף], יש עשר דינר ערבא, ואם כן, חמשה דינר ערבא, שהם חמש סלעים של פדיון הבן הם **שלושה דינרים ומחצה של צורי**, ומשקלם שמונה פשוטים ושלושה רבעים למשקל הברזל.

ולדברי רבי חנינא – שיעור חמישה סלעים, הוא חמישה סלעים קטנים [=איסתירא סוורייתא], שהם שמינית של סלע מדינה שהוא שמינית של סלע צורי, ונמצא שחמישה סלעים אלו, הם **100/512 מדינר צורי**, [מעט פחות מ-1/5], ומשקלם מעט

הוספות

¹ דינרא הדריינא, כלומר, דינר זהב שטבוע באדריינוס קיסר וטוריינוס קיסר, ושייפא כלומר, שם המלך. כך פירש רש"י. וקשה לרבינו תם, דבסמוך אמר, שבקשו לגונו משום טיבעה של ירושלים, ומטבע ירושלים אמרינן בהגוזל קמא, דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחד. ואומר רבינו תם דהדריינא היינו עגול ... וטוריינא היינו גדול ... ושייפא היינו שנשופה צורתו. ומיהו פירוש הקונטרס יש ליישב ולחלק בין בית ראשון לבית שני, כדאמר במנחות, ואשכחן הדריינס קיסר בפרק אין מעמידין, וכן פירש בערך. [תוס']

² והכי נמי אמר בריש הזהב, דדינר של כסף הוא אחד מעשרים וחמשה בדינר של זהב ... ויש לתמוה, דעכשיו אין זקוק של זהב שיהיה יותר מעשרה זקוקים של כסף לכל היותר, ואיך נשתנה כל כך שער הזהב והכסף, דבימי חכמי הגמרא היה שוה של זהב עשרים וחמש של כסף. ונראה לרבינו תם, דדינר זהב משקלו כפליים של כסף, ולא כפירוש הקונטרס דלעיל, דמשמע מתוך דבריו שהם שוים ... וגם במדרש מוכיח שהסלע של זהב אינו אלא שנים עשר סלעים של כסף, דבספר שמואל כתיב, גבי גורן ארוונה [היבוס], שקנאה בכסף חמשים שקלים, ובדברי הימים כתיב, שקלי כסף שש מאות, ומפרש במדרש, דהכי פירושה דקרא דשמואל, כסף שש מאות שקלים, דהיינו חמשים שקלים של זהב, וקרא דדברי הימים הכי פירושו, שקלי זהב חמשים, דהיינו שש מאות שקלים של כסף. ובפרק בתרא דזבחים מפרש בענין אחר, שגבה מכל שבת ושבת חמשים, שהם בין

דינר ערבא, שכן מאחר שכל עשרה דינרי ערבא הם כשבעה דינרי צורי, נמצא שכל דינר צורי הוא דינר ערבי אחד ועוד $\frac{3}{7}$ דינר ערבי, ואם כן, שש דינר צורי, הם שש דינר ערבי, ועוד שש פעמים $\frac{3}{7}$ דינר ערבי שזה, $\frac{18}{7}$ [=2.5] ועוד פונדיון ועוד מעט, ומאחר שאותה תוספת מועטת היא, לא מנו אותה.

שיעור סלע של תורה

שקל [=סלע] האמור בתורה, מתחילה היתה מידתו שלושה דינרים צוריים ושליש, סך הכל עשרים מעה¹, שנאמר, "עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל", וגרה היא מעה.

אולם לאחר מכן הוסיפו על השקל [=סלע] עוד ארבע מעין [שתות מלבר ממה שהיה תחילה], ועשו אותו עשרים וארבעה מעין שזה ארבעה דינרים.

וזהו ששנינו בעניין מקדיש שדהו, שהסלע

ממנו עשרים דינרי כסף, שהם שיעור פדיון הבן, יש לחסר ממנו דינר אחד של כסף, שיעמוד על עשרים וארבע דינרי כסף, ושוב לחסר ממנו ששית, [שזה ארבע דינרי כסף], כדי שישאר בו עשרים דינרי כסף, שזהו שיעור פדיון הבן.

ודינר ערבא, יש בעשרה ממנו כשיעור שבעה דינרי כסף צורי, ולפיכך, כדי שיהיו דינרי ערבא כשיעור עשרים דינרי כסף צורי של פדיון הבן, יש להביא עשרים ושמונה דינרי ערבא, ועוד חצי דינר ערבא, ועוד פונדיון [=1/12] של דינר ערבא. שכן עשרים דינרי כסף צורי, הם שבעה ועוד שבעה ועוד ששה, $20 = 6 + 7 + 7$, וכל שבעה דינרי צורי, הם עשרה דינרי ערבא, נמצא שארבעה עשר דינרי צורי, הם עשרים דינרי ערבא, ויש להוסיף לזה עוד דינרי ערבא, כנגד עוד ששה דינרי צורי, ושיעור ששה דינרי צורי הוא כשיעור שמונה דנרי ערבא ועוד חצי דינר ערבא ועוד פונדיון [=1/12] של

הוספות

כולם שש מאות. ולפי מה שפירשתי דינר של זהב שוקל שתיים כשל כסף, לפי חשבון זה, דינר של זהב בכ"ד של כסף, והאי דטיפי הכא דינר דקאמר בעשרים וחמש, אומר רבינו תם, דהאי זוז המותר להכרע הוא, תדע, מדקאמר הכא דל זוזא ושתותא, דהיינו חמשה זוזים, אמאי נקט כי האי גוונא, הוה ליה למימר דל חומשא, דחמשה זוזי הוא חומשא של עשרים וחמש, אלא לפי שאותו זוז היתר הוא להכרע, חשיב ליה באנפי נפשיה. וזהו נמי שיעורא של הכרע למחצית השקל למאן דאמר בשקלים שנותנים למחצית השקל חצי מעה, ומחצית השקל הוא שני דינר, והדינר שש מעה כסף, הרי כ"ד חצאי מעה. ואף על גב, דאיכא למאן דאמר התם, שקלובן מחצית השקל הוא מעה, מודה בהכרע דינר זהב שהוא דינר כסף. והא דאמר בסמוך, גבי בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף, שאין נותנין אלא פונדיון אחד, ואותו פונדיון קולבון לפרוטרוט, דמשמע דאין להכרע עולה יותר, לאו דוקא נקט לשון קולבון, דאינו אלא להשוות השנים שיהא סלע ופונדיון למ"ט שנים של יובל, שחסר מהם פונדיון אחד. ושמה כשנותן חמשים שקל ביחד, אז אינו נותן פונדיון, ולא שייך שם הכרע, דהוי כעין מקח וממכר, ולא שייך הכרעה אלא כשמחליפין מעות לשולחני. ומה שפירשתי דהכרע של דינר זהב כפי חשבון הכרע של חצי מעה למחצית השקל, ואף על גב, דאשכחן בהמוכר הספינה, גבי בשר, דכששוקל י ליתרא ביחד, אין נותן לו כל כך הכרע כמו ששוקל כל ליתרא וליתרא בפני עצמה, אין להשוות הבשר להכרע של כסף. ומיהו קשה מאחין השותפין שפטורין מן הקולבון ... דאף על גב, שאם שוקל כל אחד בפני עצמו חייב, שני קלבונוט לשני חצאי שקל, השתא שהם יחד אין נותנין אלא קולבון אחד, ויש לחלק בהכרעות. והר"ר יהודה בר נתן פירש בפרק הזהב, שאותו דינר הוא להכרעות המטבעות, ושכר בעלי המטבע, שמי שיש לו כסף כדי לעשות כ"ה דינר של כסף, נותנין לבעל המטבע לטובעו, ואין מחזיר לו אלא כ"ד של כסף. [תוס'].¹

¹ שהדינר שש מעה, ואם כן שלושה דינרים ושליש, הם עשרים מעה.

(ד) חוץ מ"כסף" האמור בעפרון, "אַרְבַּע מאות שֶׁקֶל כֶּסֶף עֶבֶר לַסֹּחֵר", שאף על פי שהוא אמור בתורה, הכוונה לקינטרין, כי "שֶׁקֶל כֶּסֶף עֶבֶר לַסֹּחֵר", הוא כסף שמתקבל בכל מקום בתורת שקלים, ומאחר שיש מקום שקינטרין קרויים שקלים, הכוונה לקינטרין.

כסף וזהב שהוציאו גוים מירושלים

לדברי רבי אושעיא, מתחילה היו סבורים, שכל ממון הקדש שהוציאו הגוים מירושלים, נאסר לעולם, ולכן רצו לטעון גניזה את כל דינרי הזהב, שהם דינרי הדריינא טיריאנא שייאפא שבעולם, כי רובם היו ממטבעות של ירושלים.

אולם לבסוף למדו, שכל מה שהוציאו הגוים מירושלים, חיללוהו בכך, ונעשה חולין, שנאמר "וַיָּבֹאוּ בָּהּ פְּרִיזִים וְחִלְלוּהָ", ולכן אינו טעון גניזה.

וטעם זה, נצרך, לדינרים כאלו, שרוב הנמצאים כמותם, הם מירושלים, אבל דינרים כאלו, שרוב הנמצאים כמותם אינם מירושלים, מותרים מהטעם הזה, שרוב המטבעות כמותם אינם מירושלים, ואין לחוש למיעוט.

"כסף" האמור בתורה ו"כסף" של דבריהם

מתחילה אמרו, שלדברי רב יהודה אמר רב אסי, כל מקום שנזכר "כסף" בתורה, הכוונה לכסף צורי. [מקום שנאמר

ארבעים ושמונה פונדיונים [=עשרים וארבעה מעין. שהפונדיון חצי מעה].

ודין זה שאפשר להוסיף על מידת השקל [=סלע], למד מהכתוב "עֶשְׂרִים גֶּרָה יִהְיֶה הַשֶּׁקֶל", המלמד, שניתן להוסיף לו הווייה נוספת. אבל אין לפחות ממידת השקל [=סלע], שנאמר, "בִּשְׁקָל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הוּא", ולא פחות ממנו.

רב אחא בריה דרבינא היה כהן, ושלח לו רב אשי 17 דינרים כפדיון הבן.

ומאחר שרב אשי היה סבור ששיעור סלע הוא שלושה דינרים ושליש, [כמו שהיה השיעור מתחילה], אם כן, חמישה סלעים הם 16 דינרים ושני שלישי, $3.3 \times 5 = 16.6$, ולפיכך ביקש מרב אחא, שישלב לו שלישי דינר ששלח לו יותר מדאי.

אולם רב אחא השיבו, שלאחר שהוסיפו על מידת סלע, שתהא ארבעה דינרים, שיעור פדיון הבן הוא עשרים דינרים, $4 \times 5 = 20$, ואם כן על רב אשי להוסיף לו עוד שלושה דינרים, שחסרו משיעור חמישה סלעים.

סתם "כסף" הנזכר במקרא

אמר רבי חנינא, (א) כל "כסף" האמור בתורה סתם, הכוונה לסלעים. (ב) וכל "כסף" האמור בנביאים סתם, הכוונה לטטרין [מנה שהוא עשרים וחמשה סלעים]. (ג) וכל "כסף" האמור בכתובים סתם, הכוונה לקינטרין, [מאה סלעים בכל שקל].

בכתוב "כֶּסֶף", מעשר שני מתחלל אף על פרוטות של נחושת, ולא רק על דינר צורי.

- והסיבה לכך, כי כתוב זה שונה משאר כתובים שנאמר בהם "כסף", כי בכתוב הזה נאמר כמה פעמים כסף "וְנִתְּנָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף ... וְנִתְּנָה הַכֶּסֶף", ללמד, שמחללים מעשר שני אפילו על כסף שאינו צורי, [ובלבד שתהא עליו צורה].

< וכמו כן, אין לדחות דברים אלו, ממה שנאמר בעניין חילול הקדש, "וְאִם גָּאֵל יִגָּאֵל אֶת הַשְּׂדֵה הַמִּקְדָּשׁ אֹתוֹ וְיִסַּף חֲמִשִּׁית כֶּסֶף עֶרְכָּךְ עָלָיו וְקָם לוֹ", ואף על פי שנאמר בכתוב "כֶּסֶף", הקדש מתחלל אף על פרוטות של נחושת, ולא רק על דינר צורי. [שכך אמר שמואל הקדש שווה מנה שחיללו על שווה פרוטה מחולל].

- והסיבה לכך, כי דין זה שונה משאר כתובים שנאמר בהם "כסף", כי לעניין הקדש יש ללמוד בגזרה שווה שנאמר בעניין הקדש, "וְאִישׁ כִּי יִקְדֹּשׁ אֶת בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַה' וְהִעָרִיכוּ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יִעְרֹךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כִּן יִקּוּם", וכן נאמר בעניין מעשר שני "וְכָל מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַה' הוּא קֹדֶשׁ לַה'", ללמד שכשם שמעשר שני מתחלל על פרוטות של נחושת, כך הקדש

שקל, הכוונה לשקל צורי, שהוא ארבעה דינרים צורים, ומקום שלא נאמר שקל, אלא כסף סתם, הכוונה לדינר צורי¹.

< ואין לדחות דברים אלו, ממה שנאמר בעניין שבועת מודה במקצת, "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר ...", ואף על פי שנאמר בכתוב "כֶּסֶף", חייבה תורה שבועה גם כשהתובע טוען שנתן לנתבע שתי מעות של כסף, שהן שליש דינר צורי ולא דינר צורי שלם.

- והסיבה לכך, כי כתוב זה שונה משאר כתובים שנאמר בהם "כסף", כי בכתוב הזה הקישה תורה את הכסף לכלים "כֶּסֶף אוֹ כְּלִים", ללמד, שכשם שנשבעים על תביעת כלים, אף שאינם שווים דינר, ובלבד שיהיו שנים, כך נשבעים על תביעת כסף, אף שאינו שווה דינר, ובלבד שיהא שנים, [וכמו כן יש ללמוד מהכתוב הזה, שכשם שאין נשבעים על תביעת כסף אלא שיש בה שיעור חשוב קצת, כשתי מעות, כך אין נשבעים על תביעת כלים, אלא כשהם דבר חשוב קצת, ולא כשאינם חשובים כלל].

< וכמו כן, אין לדחות דברים אלו, ממה שנאמר בעניין מעשר שני, "וְנִתְּנָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ", ואף על פי שנאמר

הוספות

¹ כן פירש כאן רש"י. וכתבו התוס', שבפרק קמא דקדושין פירש הקונטרס בשם רבותי, דדינר הוי מטבע פחותה שבצורי, ומייתא לה התם אהא דאמר בית שמאי, דאשה מתקדשת בדינר, ומפרש טעמא דבית שמאי כדרב אסי, דכל כסף האמור בתורה כסף צורי. ואף על גב, דכתיב עשרים גרה השקל, ומתרגמינן עשרין מעין סלעא, לא בשביל שהיתה מעה בימי משה, אלא משקל אחד היה בימי משה, שהיה שוה מעה שנעשית אחרי כן בימי אונקלוס ... ורש"י פירש עוד לשון אחר בקדושין, כל כסף האמור בתורה כסף צורי, אם פירש שקלים, הוי שקל צורי, ואם סתם הוי מטבע הפחות שבצורי, הלכך פרוטה לא מציית אמרת, לפי שהיה של נחשת, ובצורי מטבע נחשת ליכא, ובקדושין כסף כתיב, דהא קיחא גמירי, וכיון דאפיקתיה מפרוטה, אלמא מידי דחשיבותא בעי, לאוקמוה אדינר ... ותימה ... ועוד קשה לר"י, כיון דמטבע פחות שבצורי היא מעה, היכי שייך למימר כלל כיון דאפיקתיה מפרוטה אוקמיה אדינר, הוי ליה למימר אמה, שהיא מטבע פחותה שבצורי ... [תוס'].

מתחלל על פרוטות של נחושת.

< **אבל יש לדחות דברים אלו**, מהכתוב **"וַיִּצְאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף"**, המלמד, שיש אופן שאשה מתקדשת בכסף, ולדעת בית הלל, אף על פי שנאמר בכתוב הזה **"כסף"**, אשה מתקדש אף בפרוטה של נחושת. [ואף שלדעת בית שמאי, אשה באמת מתקדש רק בדינר צורי, ואם כן לדבריהם אין לדחות את דברי רב אסי, מכל מקום לא מסתבר שרב אסי אמר דבריו כדעת בית שמאי ולא כדעת בית הלל].

וּלְפִיכֶךְ, מִסְקֶנֶת הַגְּמֵרָא, שֶׁלְדַּבְּרֵי רַב אַסִּי אָמַר רַב יְהוּדָה, לֹא בְּכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "כֶּסֶף" סֵתָם, הַכּוֹוֹנָה לְכֶסֶף צוּרִי, אֲלֵא רַק לְמְקוֹם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה קִצְבָּה לְכֶסֶף, וּבְכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה קִצְבָּה לְכֶסֶף, הַכּוֹוֹנָה לְסַלְעִים צוּרִים דּוּקָא, [ולא לדינרים]. **כְּגוֹן (א) פְּדִיּוֹן הַבֵּן**, שנאמר בו, **"וַיִּפְדּוּ מִן מִן הַדָּשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁתַּי שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא"**. **(ב) וְכָגוֹן שְׁלוֹשִׁים שֶׁל עֶבֶד**, שנאמר בו, **"אִם עֶבֶד יִנָּח הַשּׂוֹר אוֹ אִמָּה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לְאֹדָנֹי וְהַשּׂוֹר יִשְׁקָל"**. **(ג) וְכָגוֹן קֶנֶס חֲמִישִׁים שְׁקָלִים שֶׁל מַפְתָּה**, שנאמר בו, **"אִם יִמָּאן וְיִמָּאן אֲבִיהָ לְתַתָּה לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקָל כְּמֹהַר הַתּוֹלָת"**, שבכל אלו מפורש בתורה שהכסף הקצוב הוא

בשקלים, כלומר בסלעים צורים. **(ד) ואף קֶנֶס חֲמִישִׁים שְׁקָלִים שֶׁל אֹנֶס**, שנאמר בו קצבה בלא שקלים, **"וַיִּתֵּן הָאִישׁ הַשֶּׁכֶּב עִמָּה לְאִבִּי הַנֶּעֱרָר חֲמִישִׁים כֶּסֶף וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָה כָּל יְמֵיו"**, הכוונה לסלעים צורים. **(ה) וכן קֶנֶס מֵאָה שְׁקָלִים שֶׁל מוֹצִיא שֶׁל רַע**, שנאמר בו קצבה בלא שקלים, **"וַיַּעֲשֵׂה אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וַיִּתְּנוּ לְאִבִּי הַנֶּעֱרָר כִּי הוֹצִיא שָׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָה כָּל יְמֵיו"**, הכוונה לסלעים צורים. [ושני האחרונים שלא נאמר בהם שקלים למדים בבניין אב מהראשונים שכשם שבראשונים שנאמר בהם קצבה הכוונה לסלעים צורים כך באחרונים שנאמר בהם קצבה הכוונה לסלעים צורים].

ואמנם את כל הדינים אלו לא נצרך רב אסי להשמיע, כי מבוארים הם במשנה¹, **וַיִּקְרָא דְּבָרָיו שֶׁל רַב אַסִּי הֵם לְלַמֵּד, שֶׁכֶּסֶף שֶׁאֱמָרוּ חֲכָמִים בְּכָל מְקוֹם, הוּא כֶּסֶף מְדִינָה**², [=שמינית של כסף צורי], **כְּגוֹן מֵאָה שֶׁאֱמָרוּ, שֶׁהַתּוֹקַע לְחַבֵּירוֹ**, [י"מ מכה את חבירו באוזנו. וי"מ שצועק בתוך אוזנו של חבירו], **קֶנֶסוֹ אוֹתוֹ שִׁישְׁלֵם לוֹ סֵלַע**, אין הכוונה לסלע צורי, שהוא ארבעה דינרים צורים, אלא **לְסֵלַע מְדִינָה, שֶׁהוּא שְׁמִינִית שֶׁל סֵלַע צוּרִי, כְּלוֹמַר חֲצִי דִּינָר צוּרִי**.

הוספות

¹ אשם בכסף שקלים, וערכין, לא איצטריך ליה לתנא למיתני, דבאשם כתיב בהדיא בשקל הקדש, וערכין נמי פשיטא דבשקל הקדש הוו, כיון דכתיב וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. [תוס' בדף מ"ט].

² תימה דבפרק החובל תנן גבי התוקע לחבירו, רבי יוסי הגלילי אומר מנה, ומסיק בגמרא דהיינו מנה צורי, ובכתובות בפרק אף על פי, תנן, נותן להם כלים של חמשים זוז, ובפרק מציאת האשה, לא יפחות לה מחמשים זוז, ודייק בגמרא, דחמשים זוזי פשיטי קאמר, ולא דייק כלל מדבר יהודה אמר רב אסי, וכתובת בתולה שהיא מאתים צוריים בין למאן דאמר דאורייתא בין למאן דאמר דרבנן, ואפילו כתובת אלמנה, שהיא לכולי עלמא דרבנן, הויה מנה צורי. ונראה לר"י, דלא מיירי הכא אלא בסלעים דומיא דכסף קצוב האמור בתורה, שאין כתוב בתורה אלא שקלים. [תוס'].

במה פודים בכור אדם

דף נא

נאמר בעניין פדיון הבכור, "וּפְדִינֵוּ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הוּא", ונחלקו חכמים, במה ניתן לפדות את הבכור.

< דעת רבי.

אף על פי שכל התורה נדרשת במידת כלל ופרט, ולא במידת ריבוי ומיעוט, כשיש שני כללים סמוכים ופרט אחריהם, אין זה כלל ופרט, אלא הטל הפרט בין שני הכללות, ודרוש זאת במידת ריבוי ומיעוט.

"וּפְדִינֵוּ מִבֶּן חֹדֶשׁ" - ריבוי.

"בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁת שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הוּא" - מיעוט.

"תִּפְדֶּה" - ריבוי.

וכל מקום שיש ריבוי ומיעוט וריבוי, יש לרבות הכל, חוץ מדבר אחד, שאינו דומה למיעוט כלל, ואם כן, **בכל דבר פודים את הבכור**, ולא רק בכסף, אלא אף בכל דבר השווה כסף, **חוץ משטרות**², שאינם דומים לכסף כלל, שאינם שווים כלום בעצמם, אלא עומדים לגבות בהם.

< ודעת חכמים.

אף כשיש שני כללות סמוכים ופרט אחריהם, ומטילים את הפרט בין שני הכללות, דורשים זאת במידת כלל ופרט וכלל, שאין לרבות מהכלל אלא דברים

דברים הטעונים כסף ולא שווה כסף

רוב הדברים הנפדים, כגון בכור אדם, והקדשות, נפדים בכסף ובשווה כסף, [חוץ מעבדים קרקעות ושטרות, כפי שיתבאר בעזה"י להלן]. אולם יש דברים שטעונים כסף דווקא ולא שווה כסף.

א. מחצית השקל.

מחצית השקל שעל כל אחד מישראל להביא בכל שנה ללשכה, להיות לו חלק בקרבנות ציבור, אינה באה שווה כסף, אלא כסף בלבד, והסיבה לכך, כי כל שווה כסף, פעמים יורד ערכו, ואם כן יש לחוש שכשיביא דבר השווה מחצית השקל, יוזל ולא יהיה שווה כן, ולכן עליו להביא כסף בלבד.

ב. מעשר שני.

מעשר שני אינו מתחלל אלא על מטבעות כסף שיש עליהם צורה, שנאמר בו "וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ", ללמד, שאינו מתחלל אלא על כסף שיש עליו צורה.

ג. ראיון.

עולת ראיה נקנית לכל הפחות בשתי מעות כסף שיש עליו צורה, אבל אינה נקנית בשווה כסף¹.

הוספות

¹ לפירוש התוס', רב יוסף ביאר, שהסיבה לכך שמביא כסף טבוע דווקא, ולא שווה כסף, שמא יביא חתיכת כסף שאינה שווה שתי מעות, ולא ימכרו לו בזה עולת ראיה טובה.

² שאם יש לו שטר חוב על אחר בחמישה סלעים, ונתנו לכהן שגיבה אותו חוב בפדיון בנו, בנו אינו פדוי. [רש"י].

במה אין פודים הקדשות

לדעת משנתנו, כשם שאין פודים בכור, (א) לא בעבדים, (ב) ולא בשטרות, (ג) ולא בקרקעות. כך אין פודים הקדשות, (א) לא בעבדים, (ב) ולא בשטרות, (ג) ולא בקרקעות. אבל בכסף ובשאר שווה כסף, פודים הקדשות¹.

שהם דומים לפרט, ואם כן מה הפרט "כסף", דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל מטלטלים ששויים כסף פודים בהם, אבל, (א) בקרקעות שאינן מטלטלות אין פודים, [ועבדים הוקשו לקרקעות, ודינם כדין קרקע]. (ב) בשטרות אין פודים, כי אינם שווים כלום בעצמם.

במה רוצעים עבד עברי

נאמר בעניין רציעת עבד עברי. "וְלִקְחָתָּ" [כלל או ריבוי]. "אֶת הַמֶּרְצֵעַ" [פרט או מיעוט]. "וְנִתְּתָהּ בְּאֶזְנוֹ וּבִדְלָתָהּ" [כלל או ריבוי].

לדעת רבי יוסי ברבי יהודה – התורה נדרשת בריבוי ומיעוט וריבוי, ואין למעט מהכתוב, אלא דבר שאינו דומה למיעוט כלל, ולכן רוצעים בכל דבר, שיכול האדון לעשות בו חור באוזן העבד, חוץ מהסם, שעושה את החור בעצמו, ולא מחמת כוחו של האדון, ואינו דומה למרצע כלל.

ולדעת רבי – התורה נדרשת בכלל ופרט וכלל, ואין לרבות על הכתוב אלא דברים שהם כעין הפרט, ולכן אין רוצעים אלא בכלי מתכת בלבד, הדומים למרצע הכתוב בתורה.

כתב לכהן שהוא חייב לתת לו חמישה

סלעים לפדיון בנו

מי שכתב לכהן שטר התחייבות, לתת לו חמישה סלעים של פדיון בנו, התחייבות זו חלה, ועליו לתת לכהן חמישה סלעים לפדיון בנו.

לדעת רבי יוסי ברבי יהודה או רבי אלעזר ברבי שמעון – כשיתן חמישה סלעים לאותו כהן, יצא ידי חובתו, ובנו פדוי.

ולדעת חכמי משנתנו – אף שכן הוא דין התורה, תקנת חכמים היא, שאין הבן פדוי, כי כשיעשה כן, לכתוב שטר התחייבות לתת לכהן, אף כשיחזור ויתן לו אחר כך חמישה סלעים, הדבר נראה כמי שפודה את בנו בשטר, ואחר כך משלם את חוב השטר, ויש לחוש שמא יטעו בני אדם, ויאמרו, שכמו כן ניתן לפדות את הבכור בשטר², וכדי שלא תצא תקלה כזו, אמרו

הוספות

¹ בפסחים ובהזהב מיייתי גבי הקדש שחללו על גבי קרקע, שאינן פדויין, מדכתיב, ונתן הכסף וקם לו, משמע דמהווא קרא קא דרשי. אבל אי אפשר לומר [כן], דבתורת כהנים בפרשת ואם בחקותי דריש מוכל ערכך יהיה בשקל הקדש, כדפירש שם בקונטרס. ולא חש שם להביא אלא חד מקראי דכתיב בהו כסף גבי הקדש. וכן מצינו בכמה מקומות שאין מביא עיקר הדרשה בכל דוכותא ... [תוס'].
² אפילו אין נותנין כלום. אי נמי בשטר שיש לו על חבירו. [רש"י].

וכששמעו חכמים בדבר שבחו אותו ואמרו קיים זה אף הלכה זו.

- לפירוש ראשון של רש"י, כל זה כשהנותן נתן במתנה גמורה שלא על מנת לקבל בחזרה, אבל אם נתן על מנת לקבל בחזרה, אין בנו פדוי אלא אם כן ישאר הפדיון ביד הכהן.

- ולפירוש שני של רש"י, כל זה כשהנותן נתן במתנה גמורה, שלא על מנת לקבל בחזרה, אבל אם נתן על מנת לקבל בחזרה, אין בנו פדוי, אפילו אם ישאר הפדיון ביד הכהן.

ולכן, אף שגם מנהגו של רבי חנינא [שהיה כהן] היה להשיב את דמי הפדיון שקיבל, כשהבין שאחד נתן לו על מנת שישב לו את דמי הפדיון, אמר לו, מאחר שלא גמרת לתת מתנה גמורה, דבר רע עשית, ואין בנך פדוי.¹ [לפירוש ראשון, אינו פדוי אם אחזיר לך, ולכן לא אחזיר. ולפירוש שני, אין בנך פדוי אפילו אם אחזיר לך, ולכן עליך לפדותו שוב].

הפריש ערכו ונגנב או אבד חיובו באחריותו

במסכת חולין מבואר, שלעניין ערכין, הכל מודים, שאפילו לא אמר "עליי", אלא

חכמים, שהכותב שטר התחייבות לתת חמשה סלעים של פדיון בנו, אף כשיתן את הסלעים לאותו כהן, אין בנו פדוי, **עד שיתן חמישה סלעים אחרים**. [ואם יתרצה הכהן, יחזיר לו חמישה סלעים, שכן אפילו חמישה סלעים של פדיון הבן, מותר לכהן להחזיר לפודה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

נתינת חמישה סלעים לכמה כהנים

מבואר בברייתא, שחמישה סלעים של פדיון הבן, אם ירצה הפודה, יחלק אותם לכמה כהנים, **ובין כשנתנם בבת אחת לכמה כהנים, ובין כשנתנם לכמה כהנים בזה אחר זה, יצא ידי חובתו**.

הכהן רשאי להחזיר את חמישה סלעים שקיבל לפדיון הבן

מבואר בברייתא, שמשעה שהכהן קיבל את חמישה הסלעים לפדיון הבן, הבכור פדוי, ומעתה, אף אם הכהן מחזיר את הסלעים לפודה, הפודה כבר יצא ידי חובתו.

וכן היה מנהגו של רבי טרפון [שהיה כהן], שהיה נוטל דמי פדיון הבן ומחזירם,

הוספות

¹ תימה מאי שנא ממתנה על מנת להחזיר, דאמרין בפרק קמא דקדושין דבנו פדוי, דמסיק בכולהו קני. ויש לומר, דהכא רבי חנינא לא היה רוצה לזכות אלא במתנה גמורה, דאסרינן התם לעשות כן, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות ... משום שנאמר שחתם ברית הלוי. ואף על פי, שאותו סתם נתן לו, ולא פירש על מנת שיחזירו לו, [כיון] דאיכא היכירא למילתא, אין זה דברים שבלב ... ומיהו קצת תימה, דכיון שהיו רבי טרפון ורבי חנינא מחזירים כל שעה, נמצאו משחיתים ברית הלוי, שיפסידו שאר כהנים, שלא יתנו אלא להם, מפני שהם רגילים להחזיר. ויש לומר, שאין הנותן יודע בשעה שנותן אם יחזירו לו, ולא קרינא ביה שחתם ברית הלוי, דמה לנו במה שיחזיר לו אחר כך. וגם שמא לא היו מחזירים אלא לעניים, ולא לאותם שהיו דומים להם לעשירים. [תוס'].

ומכאן, שכשם שהמפריש ערכו חייב באחריותו, כך המפריש חמש סלעים לפדיון בנו, חייב באחריותו. **ולדעת רב דימי אמר רבי יונתן, דין זה למד בגזרה שווה, מהדין האמור לעיל בעניין עולת ראייה**, שנאמר בפדיון הבן, "כֹּל בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פְּנֵי רִיקָם", וכמו כן נאמר בעולת ראייה, "וְלֹא יֵרָאוּ פְּנֵי רִיקָם", ומכאן, שכשם שהמפריש עולת ראייה חייב באחריותה, כך המפריש חמש סלעים לפדיון בנו, חייב באחריותו.

אולם למסקנה, דין זה, שמפריש פדיון בנו ואבד הפדיון, חייב באחריותו, **למד מהכתוב האמור בעניין פדיון עצמו**, "כֹּל פֶּטֶר רָחֵם לְכָל בָּשָׂר אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לָהּ בָּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה לָּךְ אֵץ פְּדֹה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאֲדָם וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה", כלומר, כך נאמר לכהן, כשיהיה לך הפדיון, אז יהיה הבן פדוי, אבל כל זמן שלא הגיע הפדיון ליד הכהן, אין הבן פדוי.

-

מי שאמר ערכי עלי, ומת, היורשים חייבים לשלם נדרו.

וכן מי שאמר ערך פלוני עלי, ומת אותו פלוני, הנודר חייב לשלם נדרו.

מי שנתחייב להביא עולה ומת, היורשים מביאים עבורו. כמו ששינו לעניין מי שנתחייבה להביא חטאת ועולה, שאם הביאה חטאתה ומתה, היורשים מביאים עבורה את העולה.

"הריני בערכי", ולא קיבל עליו אחריות אם יאבד או יגנב, בכל זאת חייב באחריות.

והסיבה לכך, כי נאמר בכתוב, "וְהָשֵׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מִקְדַּשׁ הָעֹרֶכֶךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל וְנָתַן אֶת הָעֹרֶכֶךְ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַה'", ללמד, שאין הערכין קדושים עד שינתנו לגזבר בפועל, ואם כן, כל זמן שלא בא הממון ליד הגזבר, לא יצא ידי חובת ערכו.

הפריש עולת ראייה ונגנבה או אבדה חייב באחריותה

עולת ראייה שאדם מביא ברגלים, חובה היא ואם אבדה או נגנבה חייב באחריותה, כשאר נדר, שאם מת או נגנב חייב באחריותו. ועוד שנאמר, "וְלֹא יֵרָאוּ פְּנֵי רִיקָם", ואם מתה או נגנבה, ולא הביא אחרת נמצא שנראה בעזרה ריקם.

המפריש פדיון בנו ואבד הפדיון חייב באחריותו

המפריש חמישה סלעים לפדיון בנו, לא יצא בכך ידי חובתו, על שגיעו ליד הכהן, ולכן, אם אבדו או נגנבו קודם לכן, חייב להביא אחרים תחת הראשונים.

מתחילה רצו לומר, שלדעת רבי שמעון בן לקיש, דין זה למד בגזרה שווה מהדין האמור לעיל בעניין ערכין, שנאמר בפדיון הבן "וּפְדוּיָיו מִמֶּנּוּ חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֹרֶכֶךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא", וכמו כן נאמר בערכין "וְנָתַן אֶת הָעֹרֶכֶךְ בַּיּוֹם הַהוּא",

פי שנים בירושת אביו, כמו שנאמר, "וְהָיָה בְּיוֹם הַנִּחְיָלוֹ אֶת בְּנָיו ... אֶת הַבְּכֹר ... יָכִיר לְתֵת לוֹ פִּי שָׁנִים בְּכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ כִּי הוּא רִאשִׁית אָנֹכִי לוֹ מִשְׁפָּט הַבְּכֹרָה".

וכמו כן נתבאר, שהבכור הנוטל פי שנים, הוא בן קיימא הראשון שנולד לאב, שנאמר, "כִּי הוּא רִאשִׁית אָנֹכִי", [אנינות לשון צער], כלומר הבן הראשון שלב אביו דוה עליו, יצא זה שאין לב אביו דוה עליו, כגון נפל או וולד מת.

ולהלן יתבאר באלו נכסים אין הבכור נוטל פי שנים.

א. בנכסי האם.

אין הבכור נוטל פי שנים, אלא בנכסי האב, שנאמר בכתוב, "כִּי הוּא רִאשִׁית אָנֹכִי לוֹ מִשְׁפָּט הַבְּכֹרָה", כלומר אין משפט הבכורה אלא בנכסי זה שהוא ראשית אוננו, כלומר בנכסי האב, אבל בנכסי האם, [=נכסי מלוג], אין משפט בכורה, וכל הבנים יורשים בשווה.

ב-ג. בשבח ובראו.

אין הבכור נוטל פי שנים, אלא בנכסים שהיו ביד האב בשעת מיתתו, וכפי מצבם בשעת מיתתו, שנאמר, "לְתֵת לוֹ פִּי שָׁנִים בְּכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ", כלומר, רק במי שנמצא בידו בשעת מיתתו.

אבל מה שהשביחו הנכסים הללו אחר המיתתו, [בין השביחו מעצמם, כגון שהניח האב שחת, וגדלה ונעשו שיבולים. ובין

בכור שמת לאחר שלושים יום טעון פדיון

בדף מ"ט נתבאר, שהבכור, מאחר שנעשה בן שלושים יום, נתחייב אביו לפדותו, ומעתה, אף אם מת הבן קודם שנפדה, אין האב נפטר מחיובו במיתת הבן, ועדיין חייב לתת חמישה סלעים לכהן. ונחלקו חכמים מניין דין זה למד.

לדעת רבי שמעון בן לקיש – דין זה למד בגזרה שווה, מהדין האמור לעיל בעניין ערכין, שנאמר בפדיון הבן "וּפְדִיּוֹ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךְ קֶסֶף חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הוּא", וכמו כן נאמר בערכין "וְנָתַן אֶת הָעֶרְכָּךְ בְּיוֹם הַהוּא", ומכאן, שכשם שלעניין ערכין היורשים חייבים לתת אף אחר מותו של החייב, כך לעניין פדיון חייבים לפדות אף אחר מותו של הבכור.

ולדעת רב דימי אמר רבי יונתן – דין זה למד בגזרה שווה, מהדין האמור לעיל בעניין עולת ראיה, שנאמר בפדיון הבן, "כֹּל בְּכֹר בְּנִיד תִּפְדֶּה וְלֹא גֵרָאוּ פְּנֵי רִיקָם", וכמו כן נאמר בעולת ראיה, "וְלֹא גֵרָאוּ פְּנֵי רִיקָם", ומכאן, שכשם שלעניין עולת חובה, כשהיורשים יכולים להביא אחר מות החייב, הם חייבים להביא, כך לעניין פדיון, חייבים לפדות, אף אחר מותו של הבכור¹.

דף נב

דברים שבהם בכור לנחלה אינו נוטל פי שנים

כבר נתבאר בתחילת הפרק, שהבכור נוטל

הוספות

¹ מתוך פירוש רש"י משמע, שכמו כן, אם מת גם האב, יורשי האב חייבים לפדות את הבכור שלו שמת.

דינים כן].

ב. ובנות במזונותיהן.

מי שנשא אשה וקיבל עליו בכתובתה, לזון מספר שנים את בנותיה [שילדה מאיש אחר] חיובו זה הוא כחיוב כתובתה ולכן אם מת כשהבנות גובות מזונותיהן מנכסיו אינן גובות אלא ממה שהניח ולא מהשבח ולא מהראוי.

ג. יבם.

מי שמת בלא בנים, אחד מאחיו מייבם את אשתו, וזוכה בנחלת המת ובחלק המת בירושת אביהם, שנאמר "יקום על שם אחיו המת" כלומר יקום תחתיו לנחלה.

ומכל מקום, אינו יורש אלא נכסים שהיו בשעת מיתת אחיו, אבל אינו יורש לא את השבח, ולא את הראוי, שנאמר, "וְהָיָה הַבְּכֹר", ללמד, שדינו של היבם כבכור, שאינו נוטל לא שבח ולא ראוי.

לדעת אב"י – דווקא מה ששבחו נכסים משעת מיתה עד שעת יבום, אין היבם נוטל, אבל משעת יבום ואילך, מיד זוכה היבם הנכסים, וכאילו כבר באו לידו, אף שעדיין לא חלקו אותם בפועל, ולכן, מה ששבחו מכאן ואילך, שלו הם, כנכסיו שהשיחו.

ולדעת רבא – אף כל מה ששבחו הנכסים עד שעת חלוקה בפועל, אין היבם זוכה בהם, ורק מה ששבחו אחר שבאו הנכסים לידו בפועל, הם שלו.

שהשיחו היורשים על ידי טרחתם], אין הבכור נוטל פי שנים. [אלא חולקים בשווה בין כל היורשים].

וכמו כן אין נוטל פי שנים בנכסים שלא היו ביד באב בשעת מיתה אף שהיו ראויים לבוא לו לאחר זמן כגון נכסי [הסב] אביו של מת שהיו ראויים לבוא לידי המת כשימותו אביו מאחר שעדיין לא באו לידו המוריש הזה אינו נחשב מוחזק בהם להוריש לבכורו פי שנים. [אלא חולקים בשווה בין כל היורשים].

גם אלו אין גובים (א) בשבח (ב) ובראוי

א. אשה בכתובתה.

מי שנתחייב ממון לחבירו בשטר, נשתעבדו קרקעותיו לחובו, ולכן, אף אם מכרם או הורישם, בעל חובו בא וגובה אותם בחובו.

ולדעת שמואל, כשבעל חוב גובה אותם מהקונה, הוא גובה אותם עם השבח שהשיחו ביד הקונה. [והוא יחזור ויגבה מהמוכר לו, כל מה שגבו מהם].

וכל זה בשאר בעלי חובות, אבל אשה שנתאלמנה, ובאה לגבות כתובתה מנכסי בעלה המת, אף על פי שנשתעבדו לה הנכסים, כמו שנשתעבדו לבעל חוב, אינה גובה מהם את השבח, אלא מה שהיו שווים בשעת מות בעלה.

וכמו כן, אין האשה גובה מנכסים שהיו ראויים לבוא לבעלה, ועדיין לא באו לו קודם מותו, [ובזה גם שאר בעלי חובות

דברים החוזרים ביובל

רבי מאיר], ולדעתו מתנה חוזרת ביובל,
[כסברת חכמים].

ב. ירושת הבעל.

לדעת רבי מאיר וחכמים – ירושת הבעל
אינה חוזרת ביובל, והסיבה לכך, כי
לדעתם ירושת הבעל היא מהתורה,
שנאמר, "לְשָׂאָרוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ
וַיֵּרֶשׁ אֹתָהּ", הרי היא כירושה גמורה,
וירושה אינה חוזרת ביובל.

אבל לדעת רבי אלעזר – ירושת הבעל
חוזרת ביובל, והסיבה לכך כי לדעתו
ירושת הבעל אינה מהתורה אלא מתקנת
חכמים ונחשבת כמתנה ולדעתו מתנה
אינה חוזרת ביובל.

ג. חלק יבם.

לדעת רבי מאיר וחכמים – חלק יבם אינו
חוזר ביובל, ולדעתו, הסיבה לכך, כי היבם
נקרא בכור, שנאמר בו "וְהָיָה הַבְּכוֹר", ואם
כן, מה שהוא נוהל תחת אחיו, נידון כחלק
בכורה, ולכן אינו חוזר ביובל.

ולדעת רבי אלעזר – מהטעם הזה, **חלק**
יבם חוזר ביובל, כי לדעתו גם חלק בכורה
חוזר ביובל.

	רבי מאיר	חכמים	רבי אלעזר
ירושה	לא חוזרת		
מתנה	לא חוזרת	חוזרת מהכתוב "תִּשְׁבּוּ אִישׁ אֶל אֶחָדָתוֹ"	
מכר	חוזר מהכתוב "וְשִׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֶחָדָתוֹ"		
חלק בכורה	לא חוזר כמתנה	לא חוזר כירושה	חוזר כמתנה
ירושת הבעל	לא חוזר כירושה	לא חוזר כירושה	חוזר כמתנה
חלק יבם	לא חוזר כמתנה	לא חוזר כירושה	חוזר כמתנה

בעניין שנת היובל נאמר, "וְשִׁבְתֶּם אִישׁ אֶל
אֶחָדָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבּוּ", ללמד שכל
הקרקעות חוזרים אל בעליהם הראשונים.
ונחלקו חכמים אלו דברים בכלל זה.

לדעת רבי מאיר – הכתוב הזה מלמד,
שמכירה בלבד חוזרת ביובל, אבל ירושה
או מתנה אינם חוזרים ביובל.

ולדעת חכמים ורבי אלעזר – מאחר
שנאמרו שני כתובים בעניין חזרת השדות
ביובל, (א) "וְשִׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֶחָדָתוֹ וְאִישׁ אֶל
מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבּוּ". (ב) "בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֶּה
תִּשְׁבּוּ אִישׁ אֶל אֶחָדָתוֹ". הרי זה בא לרבות,
שגם **מכר וגם מתנה חוזרים ביובל, ורק**
ירושה אינה חוזרת ביובל.

ומכל מקום, בשלושת הדברים הבאים,
מסכימים חכמים ורבי מאיר, וחלוקים על
רבי אלעזר.

א. חלק הבכורה.

לדעת רבי מאיר – אינו חוזר ביובל,
ולדעתו, הסיבה לכך, כי הוא נקרא מתנה,
שנאמר, "לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם", ולדעתו מתנה
אינה חוזרת ביובל.

וכמו כן לדעת חכמים – **אינו חוזר ביובל**,
ולדעתם, הסיבה לכך, כי חלק זה נקרא ירושה,
שנאמר בו "פִּי שְׁנַיִם", כלומר שני חלקים, הרי
שחלק בכורה הוא כחלק פשיטות, וכשם
שחלק פשיטות הוא ירושה, כך חלק בכורה
הוא ירושה, וירושה אינה חוזרת ביובל.

אבל לדעת רבי אלעזר – חלק בכורה **חוזר**
ביובל, כי לדעתו הוא קרוי מתנה, [כסברת

דין ירושת האחים בהגיע היובל

כבר נתבאר בדף מ"ח, **שלדעת האומרים אין ברירה**, אין לומר שכשהאחים חולקים את נכסי אביהם, מתברר הדבר, שמתחילה כל אחד ירש את מה שבא לבסוף לחלקו, וזהו חלק ירושתו, כי יתכן, שהחלק שהוא היה ראוי לירש, נמצא ביד אחיו, אלא שאף על פי כן, מאחר שכך חלקו, **הרי זה כמו שמכרו זה לזה את חלקם**, ולכן כל מה שבא ליד כל אחד מהם, נחשב כדבר הבא לידם בקנין.

וכן דעת רב אסי אמר רבי יוחנן, **שהאחים שחלקו לקוחות הן, ומאחר שהם כלקוחות**, כל מה שביד כל אחד מהם נחשב כדבר שבא לידו במכר, ולכן, **כשמגיע היובל, עליהם להחזיר זה לזה מה שחלקו**, וחוזרים וחולקים שוב בכל יובל ויובל.

ולדבריהם, מה ששנינו, **שלדעת חכמים ורבי מאיר, חלק בכורה אינו חוזר ביובל**, הכוונה שאין הבכור מפסיד את זכותו ליטול פי שנים, אבל בהגיע היובל, החלוקה הראשונה בטלה, וחוזרים וחולקים שוב, וגם בחלוקה הזו הבכור נוטל פי שנים.

[ולפי זה משמע, שלדעת רבי אלעזר, החולק על חכמים, ואומר, שחלק בכורה חוזר ביובל, הכוונה שהוא בטל לגמרי, ולאחר היובל, שוב אין הבכור נוטל פי שנים. ויל"ע בדבר כי מסוגית הגמרא היה נראה שלא יתכן לומר כן].

רב ששת לא שמע שמועה אחת מרבו, ולפיכך הקשה על דברי רבי אלעזר מהמשנה, ואמר על כך רמי בר חמא, **"טובה חקמה עם נחלה"**, כלומר טוב טעם האמוראים עם נחלת המשנה, שאם היה רב ששת שומע שמועת רבו, לא היה שואל דבר, שכן לפי שמועת רבו אין מקום לקושייתו.

המוכר קברו

מי שאין לו מקום קבורה, גנאי הדבר לקרוביו, ולכן תיקנו חכמים, **שמי שהיה לו מקום קבורה וצרכיה, [קבר, דרך קבר, מקום מעמד, ומקום מספד], ועמד ומכרו, לאחר מותו באים בני המשפחה, וקוברים אותו שם על כורחו של הקונה**, [והקונה נוטל דמים על שנטלוהו ממנו].

היורש מאשתו בית הקברות

כבר נתבאר, שמי שמכר בית הקברות שלו, קוברים אותו שם על כרחו של הקונה, ונותנים לקונה דמים.

והוא הדין כשאשה ירשה בית קברות של משפחתה, והורישה אותו לבעלה, **באים בני משפחתה, וקוברים בו את מתייהם על כרחו של הבעל, ונותנים לו דמים על הקבורה, חוץ מקבורת אשתו, שעליה אינו מקבל דמים**, כי הבעל מחויב בקבורת אשתו.

סליק פרק י"ש בכור

פרק תשיעי מעשר בהמה

ונאכל לבעלים.

ופרטי דין מעשר בהמה, יתבארו בעזה"י
בפרק זה¹.

דף נג

מעשר דגן אינו נוהג אלא בארץ

במסכת קידושין מבואר, שרוב המצוות
שהן חובת קרקע, נוהגות רק בארץ ישראל,
ובכלל זה חיוב הפרשת תרומות ומעשרות
מהתבואה².

[ויקרא כ"ז ל"ב-ל"ג] וְכָל מַעְשֶׁר בְּקָר וְצֹאן כֹּל
אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'.
לֹא יִבָּקֵר בֵּין טוֹב לָרַע וְלֹא יִמְרְנוּ וְאִם הִמָּר
יִמְרְנוּ יִהְיֶה הוּא וְתַמּוּרְתּוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל.

מעשר בהמה נוהג בכל מקום

בין בארץ ובין בחוצה לארץ

מעשר בהמה אינו בכלל המצוות שהן חובת
הקרקע, ולכן הדין נותן, שהוא נוהג בין
בארץ ובין בחוצה לארץ.

אלא שנאמר בעניין הדברים שיש להביא
לירושלים, "וַיִּהְיֶה אֲתָם שְׁמָה ... וְאֵת
מַעְשְׂרֵתֵיכֶם", כלומר הביאו מעשר שני
לאוכלו בירושלים, והביאו מעשר בהמה
להקריבו לירושלים, ומתוך שנאמר חיוב
הבאתם יחד, למד רבי עקיבא, שבדבר זה
דינם שווה, ואין להביא מעשר בהמה

מעשר בהמה

דין תורה, שיש לכל אדם לעשר את מקנהו,
שנאמר, "וְכָל מַעְשֶׁר בְּקָר וְצֹאן כֹּל אֲשֶׁר
יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'",
וכל שהוא עשירי, בין תם, ובין בעל מום,
הרי זה מעשר בהמה, שנאמר, "לֹא יִבָּקֵר
בֵּין טוֹב לָרַע", וכשהוא תם, הבעלים מעלה
אותו לירושלים, ומקריבו במקדש, שנאמר
"וַיִּהְיֶה אֲתָם שְׁמָה עֲלֵתֵיכֶם וְנִבְחִיכֶם וְאֵת
מַעְשְׂרֵתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְבָתֵיכֶם
וְכִלְתֶּם בְּקֶרְכֶם וְצֹאנְכֶם", ובשרו נאכל לבעלים,
וכשיש בו מום, הוא נשחט בכל מקום,

הוספות

¹ והסיבה שנשנה פרק מעשר בהמה במסכת בכורות, כי בכל מקום רגיל להזכיר יחד, בכור ומעשר ופסח, ששויין במתנותיהן,
ולהכי תנא מעשר אגב בכור. ופסח דנפשי מיליה, תנא בפסחים. [תוס'].

² הנני להעתיק ממה שנכתב בזה ב"בקיצור" על מסכת קידושין דף ל"ז.

כל המצוות שהן חובת הגוף [=שמוטלות על האדם עצמו, כגון תפילין מילה ועריות], **נוהגות בכל מקום. ורוב המצוות שהן חובת הקרקע** [=שמוטלות על הקרקע או גידוליו, כגון תרומות ומעשרות חלה לקט שכחה ופאה], **נוהגות רק בארץ ישראל. שנאמר** "אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ כל הימים אשר אתם חיים על האדמה", ומהנאמר "בארץ" **משמע**, שאין חיוב לשמור את התורה אלא בארץ, ומהנאמר "כל הימים אשר אתם חיים" **משמע**, שחייבים לשמור את התורה בכל מקום, ומאחר שיש בזה ריבוי ומיעוט, יש לדרוש זאת במידה הנקראת דבר הלמד מעניינו, שבסמוך לזה נכתב דין עבודה זרה, ואם כן יש לומר כך, מה עבודה זרה שהיא חובת הגוף ונוהגת בכל מקום, אף מה שמשמע שמצוות התורה נוהגות בכל מקום הכוונה למצוות שהן חובת הגוף.

מתחילה אמרו, שהסיבה לתקנה זו, שלא לעשר את הבהמות, היא, שמא יכניסו לתוך הבהמות המתעשרות, בהמות שאינן ראויות להקרבה, כגון יתום², [שמתה אמו בשעת לידתו שהוא פסול להקרבה³], ובהמות שאינן ראויות להקרבה אינן נכנסות להתעשר, וכדי שלא יארע הדבר הזה, תיקנו, שלא יעשרו כלל.

אולם דחו זאת, כי אם זאת הסיבה, לא היו צריכים לבטל מעשר בהמה לגמרי, ודי היה להכריז, ולהודיע לכל, שיתום, [וכל הפסולים להקרבה], אינם נכנסים להתעשר. [שאם לא די בהכרזה, גם בזמן שבת המקדש קיים היה צריך לבטל את המעשר, שמא יכניסו בהמות פסולות להתעשר, ומתוך כך שלא חששו בזמן הבית לדבר זה, על כרחך, די בכך שיוודעו לכל, אלו בהמות אינן מתעשרות, ושוב אין לחוש לכלום].

ולמסקנה אמר רבא, שהסיבה שתיקנו חכמים שלא לעשר את הבהמות היא, כי המעשר קדוש להקרבה, ומאחר שאין בית

להקרבה, אלא ממקום שמביאים מעשר שני, כלומר מארץ ישראל, שבה נוהגים דיני מעשרות, ולכן, מעשר בהמה, אף שהוא קדוש ונוהג בכל מקום, אין מביאים אותו להקרבה אלא מארץ ישראל¹, אבל בחו"ל אינו קדוש להקרבה, וקדושתו אינה אלא לעניין זה, שיאכל לבעלים במומו, ואסור בגיזה ועבודה.

מעשר בהמה נוהג בכל מצב

בפני הבית ושלא בפני הבית

מעיקר הדין מעשר בהמה נוהג בכל מצב בין בזמן שהבית קיים וניתן להקריבו ובין לאחר החורבן שאי אפשר להקריבו וכשהוא תם יש להמתין לו עד שייפול בו מום.

אולם לאחר החורבן תיקנו חכמים, שלא יעשרו את הבהמות, [ומאחר שלא יעשרום, אין כאן מעשר בהמה, וכל הבהמות חולין], ולהלן יתבאר בעזה"י, מה הסיבה לתקנה הזו.

הוספות

¹ בתמורה בסוף אלו קדשים קאמר נמי רבי עקיבא הכי, דבכור הבא מחוצה לארץ אינו קרב, דמוקי התם מתניתין דמסכת חלה, דבן אנטיוגוס העלה בכורות מבבל ולא קבלום ממנו, כרבי עקיבא. [תוס'].

² וכן כלאים טריפה יוצא דופן ומחוסר זמן ... ולהכי נקט רב הונא יתום טפי מכל הני משום דהתם גבי מילתיה לא שייך למימר אלא לקוח ויתום ... [רש"י]. ... ומיהו תימה דלא נקט לקוח ויתום כדנקט התם. לכך נראה לפרש דנקט הכא דווקא יתום דטעו ביה טפי מבאחרני משום דלא בקיאי ביה אינשי דיתום לא משכחת לה אלא בזה פירש למיתה וזה פירש לחיים. [תוס'].

³ כפי שנתבאר במסכת חולין דף ל"ח. וכך נכתב שם ב"בקיצור":

"שור או קשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבו אשה לה" ... "תחת אמו" – פרט ליתום, כלומר, כל שלא היה תחת אמו שעה אחת, ששניהם היו בחיים יחדיו, פסול הוא לקרבן. ועל כרחך אין הכוונה למי שמתה אמו לאחר לידתו, שאם כן היכן הוא הגבול, וכי לעולם צריכה אמו לחיות, כדי להכשיר את בנה לקרבן. וכן אין הכוונה למי שמתה אמו קודם לידתו, שכן מאחר שמתה, לא נולד כדרכו, והרי הוא כיוצא דופן, שכבר נפסל מהכתוב "כי יולד". ועל כרחך, כוונת הכתוב, לפסול מי שמתה אמו מיד בסוף לידתו, שכל הלידה היתה כדרכה, ואין זה כיוצא דופן, ומיד בסוף הלידה מתה, ולא היה מעולם בחייו תחת אמו. [נורק כשמתה אמו מעט זמן אחר הלידה הוא כשר לקרבן].

מצויות להקרבה.

ואין לתקן את הדבר, על ידי הטלת מום רק
בבהמה שתצא עשירית, כי לא יוכל לדעת
מי תצא עשירית.

ולכוון בהמה זו שנפל בה מום, שתצא
עשירית, אינו רשאי, שנאמר, "לא יִבְקֹר
בֵּין טוֹב לְרָע", כלומר, לא הוא יוציא את
העשירי כפי שירצה, אלא מי שיצא מעצמו,
הוא יהיה למעשר.

דברים נוספים שתקנו משום תקלה

נתבאר, שבזמן הזה, שאי אפשר להקריב
קרבנות, אין לעשר בהמות, כי אם יתקדשו
בקדושת מעשר, יש לחוש שמא בתוך כך
שישהה אותן, יבוא בהן לידי תקלה.

ומבואר בברייתא שמהטעם הזה בזמן
שאינו בית מקדש, אין מקדישים, שום דבר
להקדש, ואין מחרימים שום [לבדק
הבית²], ואין מעריכים, כי אי אפשר לתת
דברים אלו לבית המקדש, ואם יהיו
קדושים, עלולים להיכשל בהם, על ידי
שיהנו מהם וימעלו.

ומי שעבר ועשה זאת, קונסים אותו
באופנים הבאים:

מקדש, אי אפשר להקריבו, וצריך להשהותו עד שייפול בו מום, וכל אותו
זמן, אסור הוא בגיזה ועבודה, ולפיכך, יש
לחוש, שבתוך כך שיששהו אותו, יבואו בו
לידי תקלה¹, בגיזה ועבודה, או ישחטוהו
בלא מום.

ואין לתקן את הדבר באופן אחר, והוא, שיטיל מום בכל העדר קודם שמעשר אותו, [שאיז עדיין לא נתקדשו הבהמות
שיהיו מעשר, ואין איסור להטיל בבהמות
מום], ואחר כך, כשיעשר, יהא המעשר בעל
מום, שמותר לשוחטו מיד, ואין צריך
להשהותו. [שכעין זו התקנה, אמרו לעשות
בבכור, כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

והסיבה שאין לתקן זאת, **כי מהרה יבנה בית המקדש, ואם כל אחד יטיל מום בכל עדיו**, יהיו רוב הבהמות בעלי מום, שכן,
אף שבהמות קנויות אינן טעונות מעשר,
ואם כן, בהן לא יהא צריך להטיל מום,
מכל מקום גם בהם יש הרבה מומים
שנולדו בהן מעצמם, ואם כן, מאחר שכל
הנולדים אצלו יהיו בעלי מומים, וגם הרבה
מהקנויים יהיו בעלי מומים, יהיו מעט
בהמות תמימות הראויות להקרבה, ואין
לעשות תקנה כזו, שכשיבנה בית המקדש
היא תהא קלקלה, **שלא יהיו בהמות**

הוספות

¹ משמע הכא, דאין מעשר בהמה נוהג בזמן הזה, משום תקלה. והקשה רבינו תם, בפרק במה בהמה יוצאה, דרבי אלעזר בן עזריה הוה מעשר תריסר אלפי עגלי מעדריה בכל שתא, ולאחר החורבן היה, דרבן יוחנן בן זכאי שהוא נשיא, היה לאחר חורבן, ואחריו רבן גמליאל, ובימי רבן גמליאל מנו את רבי אלעזר בן עזריה נשיא, כדאיתא בפרק תפלת השחר, וכן שמונה עשרה שנה היה. ואין לפרש כלל דאיייר בעישור שנותנין למלך כמו ארגונא. ודוחק נמי לפרש דאפוטרופוס היה לו כשהוא קטן שהיה מעשר. ושמא לא בטלו מעשר בהמה כל כך סמוך לחורבן. [תוס'].]

² אפילו למאן דאמר סתם חרמים לכהנים, ואפילו במפרש לכהנים, איכא למיגזר משום תקלה, דכל זמן שהם ביד בעלים, הרי הן הקדש, כדאיתא לעיל בריש כל פסולי המוקדשין. ובפרק קמא דעבודה זרה פירש רש"י, דקסבר סתם חרמים לבדק הבית. [תוס'].]

א. **בהמה – תעקר.** כלומר נועל את הדלת בפניה, והיא מתה מאיליה ברעב².

ב. **פירות כסות וכלים – ירקבו.** כלומר יניחם במקום שלא יוכלו להיכשל בהם, ויהיו שם עד שירקבו.

ג. **מעות וכלי מתכות – ישליך לים המלח.**³

ד. ראה הערה⁴.

לידי תקלה.

ותקנה זו, של הטלת מום בבכור קודם שייולד, עדיפה⁵ על התקנה שימכרו את אמו ולא יתקדש כלל. כי כשימכרו את אמו, הכהן מפסיד את הבכור הראוי להיות לו, וכשיטילו בבכור מום, הכהן יקבל את הבכור⁶.

למה לא חששו לתקלה בבכור

לעיל נתבאר, שאין להקדיש בזמן הזה, דבר שאי אפשר להקריבו, או לתת אותו להקדש, שמא יבואו בו לידי תקלה.

ואף על פי כן, לעניין בכור, לא אמרו חכמים שימכרו את אמו, [או חלק ממנה, כגון

הוספות

¹ ובמסכת עבודה זרה מבואר, שדווקא באופן הזה ימיתו אותה, אבל לשוחטה אי אפשר, שמא יטעה, ויאכל, ונמצא אוכל קדשים. ולעשותה גסטר[=לחותכה לשנים] אי אפשר, משום שנאמר, "וּנְתַצְתָּם ... לא תַעֲשֶׂוּן כִּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם", ולמדו מכאן, שאין להשחית בהמות קדשי שמים. ולחנות רגליה מהארכובה ולמטה אי אפשר. לדברי אבבי אי אפשר, משום שיש בכך בזיון קדשים, שכן אינה מתה במהרה, ומתבזית זמן ארוך. ולדברי רבא אי אפשר, מפני שנראה כמטיל מום בקדשים, ונאפילו אם הבמה נחשבת כקדשי בדק הבית, גזרו לא להטיל בה מום כמו בקדשי מזבח. [כל זה מה"בקיצור" למסכת עבודה זרה].

² בבכור בזמן הזה, לא הוה שרינן למיעבד הכי, דלא מיבעיא ישראל שיש לו לקיים מצות נתינה, ולהמתין לכהן שירצה לקבלו אפילו יותר משלשים יום בדקה וחמשים בגסה, דהא דתנן, עד כמה חייב ליטפל, היינו אפילו בא כהן לקבלו תוך הזמן הזה, ... אלא אפילו קבלו הכהן, לא שרי ליה כהן לכונסו לכיפה, דלא מישתמיט בשום דוכתא למתני הכי גבי בכור ... ויש לחלק בין בכור, למקדיש בזמן הזה, דבכור דשרי בנפילת מום בלא פדייה, איכא הפסד קדשים אם היה כונסו לכיפה, אבל מקדיש, דאפילו נפל בו מום לא שרי בלא פדיון, ואי פריק ליה מיבעי להשליך הדמים לאיבוד, הילכך כשכנסו עכשיו לכיפה, אין כאן הפסד קדשים. [תוס'].

³ **משמע דוקא לים המלח, ולא סגי בשאר נהרות.** וכן משמע בפרק כל שעה, **דבשאר נהרות בעיא שחיקה**, אבל לים המלח מטיל בעיניה. וכן בעלמא, הפרשי מעות לנזירותו ומת, אמרינן יוליד הנאה לים המלח. ותימה, דבההוא עובדא דערין קאמר, שקיל ארבע זוזי, ושדי בנהרא. וכן ביומא, בפרק הוציאו לו, קאמר, ונשקול ארבעה זוזי, ונשדי בנהרא, ואידך לישתרו. ושמא התם איירי על ידי שחיקה. ועכשיו כשאדם בא לחלל כרם רבעי או נטע רבעי, צריך לשחוק הנהו זוזי, ומחלל עליהו, ולשדי בנהרא. [תוס'].

⁴ **וּקְרָעוּת** [שאי אפשר לכולותם] – **עשו להם תקנה, לפדותם בארבעה זוזים, ולהשליך המעות**, [ויתכן שאם הקדיש מטלטלים אגב קרקע, התקנה מועילה גם למטלטלים הללו]. [כן מבואר במסכת עבודה זרה]. ובתוס' כאן מבואר שמקרקעי של חוצה לארץ דינם כמטלטלים.

⁵ והא עדיפא מחך, כדאמרן בפירקא קמא, דמשום הכי כלאי חיותיה דרב מרי, דהוה מקני לאודיניהו לעובד כוכבים, משום דמפקע להו אפילו מקדושת כהן. [רש"י].

⁶ לעיל בפרק קמא פירשתי, דלדידן שרי לאקנויי לעובד כוכבים, כיון דלא סבירא לן כרב יהודה. [תוס'].

מעשר בהמה נוהג בחולין

ואינו נוהג במוקדשים

דין פשוט הוא, שאין אדם צריך לעשר בהמות שהקדיש לקרבנות שהם קדשי קדשים, [כגון עולה וחטאת ואשם], או בהמות שהקדיש לבדק הבית, **כי כל אלו ממון גבוה הם,** ואינם של המקדיש, ואין אדם צריך לעשר אלא את בהמותיו.

ולדעת חכמים, כן הדין פשוט, שאין אדם צריך לעשר בהמות שהקדיש לקרבנות שהם קדשים קלים, כגון שלמים, כי לדעת חכמים גם קדשים קלים **ממון גבוה הם** ואינם של המקדיש.

אולם לדעת רבי יוסי הגלילי, קדשים קלים נחשבים כממון בעלים, [ולכן לדעתו, מי שהפקיד אצלו חבירו בהמת שלמים, וכפר בו לומר לא הפקדת אצלי כלום, ונשבע לו לשקר, והודה, משלם קרן וחומש ואשם, כדין מי שכפר בממון חבירו, ונשבע על שקר, שנאמר בעניין שבועת הפיקדון, "כִּפֹּשׁ כִּי תִחָטֵא וּמַעֲלָה מַעַל בְּה' וְכַחַשׁ בְּעֲמִיתוֹ בְּפִקְדוֹן אוֹ בְּתִשּׁוּמָת יָד אוֹ בְּגִזְל אוֹ עֶשֶׂק אֶת עֲמִיתוֹ", לרבות קדשים קלים, שמעילת הכופר היא גם בה', ומכל מקום יש ללמוד מכאן, שקדשים קלים נידונים כממון בעלים], **ואם כן היה מקום לומר,** מאחר שקדשים קלים נחשבים כממונו של אדם, **יהא חייב לעשר אותם,** כמו שחייב לעשר את שאר בהמותיו.

אולם באמת, גם רבי יוסי הגלילי מודה, שאין אדם חייב לעשר קדשים קלים שלו, כי נאמר בעניין מעשר בהמה, "וְהָיָה

קִדְשִׁי", ללמד, שאין מתעשר אלא זה שמעתה נעשה קדוש, ולא זה שהוא כבר קדוש.

והסיבה שנצרך הכתוב הזה, ללמד, שקדשים קלים אינם מתעשרים, אף שכבר למדנו בברייתא, שאין קדושה חלה על קדושה, ואף לא חמורה על קלה, [שכן מבואר בברייתא, שדבר שקדוש קדושת מזבח, אינו מתקדש להיות לבדק הבית, ודבר שקדוש קדושת בדק הבית, אינו מתקדש להיות למזבח], מכל מקום היה מקום לחלק בין זה לזה, כי יתכן, שדווקא בהמה שלא היתה עומדת לשום קדושה, ונתקדשה קדושה מסוימת, מעתה לא תתקדש קדושה אחרת, אבל בהמה שהיתה עומדת להתעשר, אף שהקדימו והקדישו אותה לשלמים, לא יפקע ממנה חיובה למעשר, ותתעשר, ולכן נצרך הכתוב "וְהָיָה קִדְשִׁי", ללמד, שמאחר שהקדישו את הבהמה לאיזו קדושה, שוב אין מכניסים אותה להתעשר.

ונפקא מינה ממה שקדושת מעשר אינה חלה על קדשים קלים כשלמים, שאפילו אם יעשרוה, לא תהא מעשר, ולא יהיו בה שתי חומרות שיש במעשר ואין בשלמים כגון, (א) לא ימכר, (ב) ולא יגאל, [כלומר אין לו פדיון].

להקדיש קדשי מזבח לבדק הבית הקדש עילוי

לעיל נתבאר, שאין קדושה חלה על קדושה, ולכן אין אדם מקדיש קדשי מזבח לבדק הבית.

רֹאשֵׁיטָם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לָהּ לֶךְ נִתְּתִים, וּמִתּוֹךְ שְׁנֵאמַר "חֶלֶב" בִּפְנֵי עֲצָמוֹ עַל "יִצְהָר", ו"חֶלֶב" בִּפְנֵי עֲצָמוֹ עַל "תִּירוֹשׁ וְדָגָן", יֵשׁ לַלְמּוּד, שֵׁשׁ לִתֵּת לִיצְהָר תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת בִּפְנֵי עֲצָמוֹ, וְלֹא לִתֵּת עֲלֵיו תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת מִמֶּיֶן אַחֵר כִּתְּרוֹשׁ וּדָגָן.

ומאחר שלמדנו, שאין לתת ליצהר מעשרות ממין אחר כתירוש ודגן, יש ללמוד בקל וחומר, שגם לתירוש ודגן אין לתת תרומות ומעשרות ממין על שאינו מינו, שכן יצהר אינו חלוק משאר מינים לעניין כלאים, שהרי הזורע יצהר ותירוש או יצהר ודגן אינו עובר באיסור כלאים בשום אופן, ואף על פי כן אין לעשר תירוש, לא מיצהר, ולא מדגן, ואם כן קל וחומר לתירוש ודגן, שיש בהם כלאים, שיש אומרים שהזורע תירוש ודגן בפני עצמו לוקה משום כלאים, וכן הזורע שני מיני דגן עובר באיסור כלאים³. ולדברי רבי יאשיה אמנם בזריעה זו לבד אין איסור, אבל יש בה איסור על ידי דבר אחר, כלומר, לדעתו אין איסור כלאים אלא כשזורע חטה שעורה וחרצן יחד, ואם כן, הזורע תירוש ודגן ודבר אחר שהוא מין אחר של דגן,

אולם מאחר שלכל אדם יש בקדשי מזבח שלו טובת הנאה, שיכול ליטול סלע מישראל אחר, על מנת שיתן את קדשיו לכהן שהוא קרובו של אותו ישראל, זכות זו של טובת הנאה, יכול להקדיש לבדק הבית מקדשי מזבח שלו¹.

דפים נג - נד

דברים שאינם מצטרפים למעשר דגן

א. חדש וישן.

בעניין חיוב תרומות ומעשרות מתבואת הארץ, נאמר, "עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה", ללמד, שתבואה של כל שנה מתעשרת בפני עצמה, ואין מפרישים תרומות ומעשרות של תבואת שנה אחת, על תבואה של שנה אחרת.

ב. שני מינים.

בעניין חיוב תרומות ומעשרות מתבואת הארץ נאמר, "כֹּל חֶלֶב² יִצְהָר [=שמן זית] וְכָל חֶלֶב תִּירוֹשׁ [=יין ענבים] וְדָגָן [=חטים ושעורים]

הוספות

¹ הקדש עליו, פירש בקונטרס, טובת הנאה שיש לו מקדושת מזבח יכול ליתן לבדק הבית, וזו טובת הנאה, דיכול ליטול סלע מישראל אחר, על מנת שיתננה לבן בתו כחן, להקריבה, ... ובמסכת ערכין מפרש בענין אחר, דתנן בהמקדש שדהו, מחרים אדם את קדשיו, בין קדשי קדשים, בין קדשים קלים, אם נדר נותן דמים, פירוש, שכל דמיו שוין לו, דחייב באחריותו, ואם נדבה, נותן טובתה, שור זה עולה, אומדים כמה אדם רוצה בשור זה להעלותו עולה, שאינו חייב, וטובת הנאה ... לא שייכא אלא בדבר הנאכל ... דגבי הני קאמר לה התם ... [תוס'].

² היינו תרומה ומעשר, כדכתיב "בהרימכם את חלבו ממנו". [רש"י].

³ כתוב בקונטרס, דכלאי זרעים של דגן ודגן דרבנן. ודומה שטעות סופר הוא, דכאן משמע שהוא דאורייתא ... ואין חילוק בין כלאי הכרם לכלאי זרעים, אלא שזה מותר באכילה, וזה אסור אפילו בהנאה. ואפילו רבי יאשיה נמי אית ליה כלאי זרעים, ומחייב אפילו בחטה ושעורה לחודייהו משום כלאי זרעים, והא דקאמר הכא, דלרבי יאשיה, תירוש ודגן, דגן ודגן, שהן כלאים זה בזה על ידי דבר אחר, משום תירוש ודגן נקט על ידי דבר אחר, דלא מחייב משום כלאי הכרם אלא בשלושה מינין, אבל משום כלאי זרעים, חייב בתרי ... [תוס'].

ללמד רק דבר זה, אבל באמת הכתוב "וְדָגָן", נצרך ללמד דבר אחר, והוא, שמיני דגן בכלל חיוב תרומות ומעשרות כתירוש ויצהר, אבל שאר מינים אינם בכלל חיוב תרומות ומעשרות, ומאחר שלכך נצרך הכתוב, לא בא ללמד שכל מיני דגן נחשבים כמין אחד, ואם כן יש ללמוד מהקל וחומר הנ"ל, שכל מיני דגן דינם כיצהר, שאין תורמים ממין על שאינו מינו.

ומאחר שלמדנו, שכל מיני התבואה שחייבים בתרומות ומעשרות מהתורה, אין תורמים ממין על שאינו מינו, מעתה, הוא הדין לשאר מיני תבואה, שאינם חייבים בתרומות ומעשרות מהתורה אלא מדברי חכמים בלבד¹, שאין תורמים ממין על שאינו מינו, שכן כל מה שתקנו חכמים, תקנו כעין מה שנאמר בתורה, [=כל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקינו].

דברים שמצטרפים למעשר בהמה

ודברים שאינם מצטרפים למעשר בהמה
תחילה נכתוב, אלו דברים מצטרפים יחד למעשר בהמה, ואלו אינם מצטרפים,

לוקה משום כלאים, וכן הזורע שני מיני דגן ודבר אחר שהוא תירוש, לוקה משום כלאים, ואם כן, תירוש ודגן חמורים בחלוקתם זה מזה, מיצהר, שאינו חלוק מהם לעניין כלאים, שאין בו עימהם שום איסור כלאים, אף לא כשזורע עימהם דבר אחר. ואם ליצהר יש לתת תרומות ומעשרות רק ממין עצמו כל שכן לתירוש ודגן שיש לתת לכל מין מהם תרומות ומעשרות רק ממין עצמו.

- ולדעת אבני ורבי אילעא, מהכתוב "וְדָגָן" היה מקום לומר, שאף שלמדנו מקל וחומר, שאין לתת תרומות ממין על שאינו מינו, מכל מקום כל מיני דגן שזכרו כאן יחד, נחשבים כמין אחד, ותורמים ממין על שאינו מינו, כגון מחטים על שעורים, אלא שבאמת אין הדין כן, כי נאמר בכתוב "וְרֶאשִׁיתָם", כלומר ראשית לכל אחד בפני עצמו, ולכן יש לתת גם לכל מין ממיני דגן תרומה בפני עצמו.

- אבל לדעת רבא, לא היה מקום ללמוד מהכתוב, "וְדָגָן", שכל מיני דגן נחשבים כמין אחד, אלא אם כן נכתב הכתוב הזה,

הוספות

¹ משמע, דכל מיני דלא כתיבי בהאי קרא, דרבנן, והכא לא כתיבי אלא דגן ותירוש ויצהר ... וכל הנהו דרשות דספרי, דמרבין אפילו קטנית ופירות האילן וירק לענין מעשר, אסמכתא בעלמא נינהו ... ובירושלמי בריש מסכת מעשרות, משמע קצת, דקרא דדרשין מיניה חיוב מעשר בפירות וקטנית, דרשא גמורה היא דאמר התם, "עשר תעשר", הייתי אומר כל הדברים חייבים במעשר ... אין לי אלא תבואה, קטנית מנין, תלמוד לומר "וכל מעשר הארץ" לרבות שום ושחלים וגריר, יכול שאני מרבה אף העלין, זרע כרשין, זרע לפת, וצנונות ובצלים ושאר זרעוני גינה שאין נאכלין, תלמוד לומר "מוזרע הארץ", לא כל [זרע] הארץ, "ומפרי העץ" לרבות כל פירות האילן, או יכול שאני מרבה חרובי שיטה וצלמונה וחרובי גירמה, תלמוד לומר מפרי העץ ולא כל פרי העץ, ירקות מנין, איסי בן עקיבא אומר, המעשרות לירקות מדבריהם, משמע דירקות מדבריהם, אבל קטנית ופירות דאורייתא. ויש לפרש, דהכי קאמר מדבריהם, כלומר דאין להם אסמכתא מן הפסוק, כמו שיש לקטנית ושאר פירות ... ושמא לא רצו להסמיק ירקות על שום פסוק, לפי שיש ענינים שנראה להם להקל בירקות יותר מבשאר דברים, כי ההיא דקאמר בירושלמי במסכת חלה, פרק שתי נשים, אמר רבי יוחנן, רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומות ומעשרות, עד שבאו הרובים ובטלו ... לא חשו אלא לתרומת דגן ותירוש ויצהר ... לא חשו אלא לתרומה גדולה, אבל לירקות, אפילו לתרומה גדולה לא חשו ... [תוס'].

ולאחר מכן נבאר בעזה"י, מניין דינים אלו למדים.

(א) לא מחדש על ישן, (ב) ולא ממין על שאינו מינו.

א. חדש וישן – אינם מצטרפים. כלומר, וולדות של כל שנה מתעשרים בפני עצמם, ואין מעשרים יחד וולדות של שתי שנים. [ובדף נ"ז יתבאר בעזה"י מתי מתחילה שנה לעניין מעשר בהמה].

ומאחר שמצד אחד יש ללמוד שלעניין מעשר בהמה, (א) כבשים ועזים, (ב) חדשים וישנים, מצטרפים, ומצד שני יש ללמוד, שאין מצטרפים (א) לא כבשים ועזים, (ב) ולא חדשים וישנים, על כרחך, כתוב אחד מלמד על אחד מהדברים שמצטרפים, וכתוב שני מלמד על אחד מהדברים שאינם מצטרפים.

ב. בקר וצאן – אינם מצטרפים.

ג. כבשים ועזים – מצטרפים.

ד. ועתה נבוא לבאר מניין הדינים הללו למדים, ונאמרו בזה בגמרא כמה ביאורים.

ולדברי רבא, מאחר שבהיקש המלמד על דבר שאינו מצטרף, נאמר, "עֶשֶׂר תַּעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה", שמכאן למדו, שלעניין מעשר תבואה, חדש וישן אינם מצטרפים, יש ללמוד, שלא נאמר ההיקש למעשר בהמה, אלא לעניין זה שאין לצרף חדש וישן, ואם כן, ה**כתוב "וצאן", המלמד שכל מיני צאן מצטרפים, נאמר לעניין צירוף כבשים ועזים, והיקש "עֶשֶׂר תַּעֲשֹׂר", המלמד שאינם מצטרפים, נאמר לעניין שאין לצרף חדש וישן**¹.

א. מקור הדינים הללו, כפי המבואר בתחילת הסוגיה בסוף דף נ"ג.

בתחילת הסוגיה מבואר, שמצד אחד נאמר הכתוב "וְכָל מַעֲשֵׂר בָקָר וְצֹאֵן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֵשְׂרִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'", ויש ללמוד ממנו, שכל מיני צאן נחשבים כמין אחד, ומעשרים מזה על זה, ובכלל זה, (א) כבשים ועזים, (ב) חדשים וישנים. ומצד שני, נאמר בעניין מעשר תבואה, "עֶשֶׂר תַּעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה", ומתוך שנאמר "עֶשֶׂר תַּעֲשֹׂר", משמע שהכתוב מדבר בשתי מעשרות, כלומר מעשר תבואה ומעשר בהמה, ואם כן הוקשו זה לזה, ויש ללמוד מההיקש, שדינם שווה, ואם כן, כשם שמעשר תבואה אין מעשרים (א) לא מחדש על ישן, (ב) ולא ממין על שאינו מינו, כך מעשר בהמה אין מעשרים,

ב. מקור הדינים הללו, כפי המבואר בסוף הסוגיה בדף נ"ד.

דין זה שבקר וצאן אינם מצטרפים למעשר בהמה – לדעת אביי, וכן לדעת רבא ללשון ראשון, דין זה למד מהכתוב "וְכָל מַעֲשֵׂר בָקָר וְצֹאֵן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֵשְׂרִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'", שמשמע ממנו, מעשר בפני עצמו לבקר "מַעֲשֵׂר בָקָר", ומעשר בפני

הוספות

¹ ולפי המבואר בגמרא בתחילת הסוגיה, לא נתבאר מדוע צאן ובקר אין מצטרפים. ולכאורה היה מקום ללמוד זאת בקל וחומר מחדש וישן, שאינם כלאים זה בזה, ובכל זאת אינם מצטרפים, כל שכן לצאן ובקר, שהם כלאים זה בזה, שלא יצטרפו. אולם יש לדחות קל וחומר זה, שכן כבשים ועזים יוכיחו, שהם כלאים זה בזה, ומצטרפים. ויל"ע בדבר

וחומר², שאין שני מינים מצטרפים, [שכן חדש וישן, כלומר מין אחד משתי שנים, אף שאינם כלאים זה בזה, אינם מצטרפים למעשר, וכל שכן לשני מינים, שהם אסורים זה בזה משום כלאים, שלא יצטרפו למעשר בהמה], ומתוך כך שנאמר "בְּקָר וצֹאן", לחלק בין בקר לצאן, יש ללמוד, שדווקא שני אלו חלוקים זה מזה למעשר, אבל כל בקר מצטרף למעשר, וכל צאן מצטרף למעשר, ומכאן שכבשים ועזים שהם מיני צאן, מצטרפים למעשר.

ודין זה שחדש וישן אינם מצטרפים למעשר בהמה – לא נתבאר בסוף הסוגיה מניין הוא למד, אבל מסתבר שזה למד כבתחילת הסוגיה, מההיקש "עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר".

דף נד

בהמות שאינן בדיר אחד המצטרפות למעשר בהמה

כבר נתבאר, שמי שיש לו עשר בהמות החייבות במעשר אחד, [כגון עשרה בקר או עשרה צאן], חייב לעשר אותן. אכן כל זה כשכל אותן עשר בהמות נחשבות כעדר אחד, אבל מי שיש לו חמש בהמות במזרח העולם, וחמש בהמות במערב העולם, אינן נחשבות כעדר אחד, ואין כאן שום חיוב

עצמו לצאן וצאן... הַעֲשִׂירִי". ולדעת רבא ללשון שני, דין זה למד מהכתוב "עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר", המקיש מעשר בהמה למעשר תבואה, שיש ללמוד מהיקש זה, שכשם שבתבואה אין מעשרים ממין זה על חברו, כך במעשר בהמה אין מעשרים ממין על חברו, [חוץ ממינים שנתפרש בהם שמעשרים מזה על זה כדלקמן]. [לעיל נתבאר שלדעת רבא אין ללמוד מהיקש זה אלא דין חדש וישן ולא דין מין על חברו ולפי זה חזר בו רבא ממה שאמר לעיל ובטלו הדברים המבוארים בתחילת הסוגיה. ויש אומרים שלא בטלו אותם דברים אלא אחד מהביאורים אמרו רבא, ואת האחר לא רבא אמרו אלא רב פפא¹].

דין זה שכבשים ועזים מצטרפים למעשר בהמה – לדעת אבוי, דין זה למד מהכתוב "וצאן", שמתוך כך שנזכר כל הצאן יחד, הרי זה מלמד שלעניין מעשר בהמה, כל מיני צאן נחשבים כמין אחד, ולכן ניתן לעשר יחד כבשים ועזים. אולם לדעת רבא, ממשמעות הכתוב "וצאן", עדיין לא היינו למדים, שכל מיני צאן נחשבים כמין אחד, אבל יש ללמוד זאת ממה שנאמר בכתוב "וְכָל מִעֶשֶׂר בְּקָר וצֹאן ...", שכן, אם אין שום מינים מצטרפים יחד למעשר בהמה, די היה לכתוב "וכל מעשר בהמה ...", כלומר שיש חיוב מעשר בהמה, בלא לפרט כלל בקר וצאן, וכבר היינו למדים בקל

¹ הוספות

¹ ועל רב פפא רגיל לומר כן, שמלך אחר רבא, ... ויש דברים כשהיה אומר, דסבורים שהם בשם רבא. [תוס'].

² לא הוי מצי למימר דאתי בהיקשא דעשר תעשר דלעיל דהא אמר רבא לעיל לשנה היקשתיו ולא לדבר אחד. [תוס']. אמנם לדעת האומרים, שההיקש "עשר תעשר" נאמר גם לעניין מין באינו מינו, מהיקש זה כבר היה ניתן ללמוד, ששני מינים אינם מצטרפים למעשר בהמה.

מעשר, ולכן כולן פטורות.

יותר מ-16 מיל, **אינן מצטרפות למעשר בהמה**, אלא אם כן יש באמצע בהמות אחרות, הקרובות לכל אחת מהחיצונות עד 16 מיל, **וראויות הפנימיות להצטרף עם כל אחד מהחיצונות בפני עצמה**, כגון שהיו חמש במזרח וחמש במערב, רחוקות זו מזו 32 מיל, **וחמש באמצע**, [או שהיו תשע במזרח ותשע במערב ואחת באמצע], מאחר שאותן שבאמצע ראויות להצטרף לעשר אם כל אחת משתי הקבוצות החיצונות, נעשות כולן כעדר אחד למעשר, וכולן חייבות במעשר, [והנותרות אחר שיעשר, מצטרפות למה שיוולד לו לאחר מכך], **אבל אם אין האמצעיות ראויות להצטרף לכל אחת מהחיצונות בפני עצמה**, כגון שהיו בכל אחת מהחיצונות חמש, **ובאמצע רק ארבע או פחות**, מאחר שאינן **ראויות להצטרף לחיוב מעשר, לא עם אלו שבמזרח, ולא עם אלו שבמערב, אינן מצטרפות את החיצונות**, וכולן פטורות ממעשר בהמה.

ולדעת שמואל – כל שיש בין הבהמות החיצונות, איזה דבר שגורם לרועה לבוא לשם, די בכך שיש בחיצונות לבדם כדי צירוף למעשר, כדי שיצטרפו, ולכן **אפילו היו חמש במזרח, וחמש במערב, ואחת באמצע**, מאחר שהרועה עתיד לבוא לאותה

ולהלן יתבאר בעזה"י, מהו השיעור, שיהיו הבהמות רחוקות זו מזו, ויחשבו כעדר אחד, להתחייב במעשר בהמה.

א. עשר בהמות בתוך 16 מיל¹.

לדברי הכל, כל הבהמות הנמצאות בתוך אותן 16 מיל, **נחשבות כעדר אחד**, שנאמר, "וְעֶרְיָהָ הָיָה עִירָהּ וְעֶרְיָהּ הָיָה עִירָהּ וְעֶרְיָהּ הָיָה עִירָהּ" ויבסיבין וירושלם ויבסיבין ויבסיבין ויבסיבין [למעשר בהמה] על ידי מונה אָמַר ה"י, ומכאן יש ללמוד, שכל הנמנים על ידי מונה אחד, נחשבות כצאן אחד, לעבור להתעשר למעשר בהמה, וידוע לחכמים, שעד מרחק 16 מיל, הרועה רואה את בהמותיו, ויכול למנותן, **ואם כן, כל הבהמות שבתוך 16 מיל, מצטרפות למעשר בהמה².**

וזהו ששינינו, מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה, כלומר, כשיעור שהבהמות יכולות להיות רחוקות זו מזו, ולהשתמר ברועה אחד. וי"מ שכוונת המשנה, כמלא רגל בהמה רועה, הוא, שזה השיעור שבהמה מתרחקת והולכת כשהיא רועה, שהוא גם כן 16 מיל.

ב. החיצונות רחוקות זו מזו יותר מ-16 מיל, אבל הן בתוך 16 מיל לאמצעיות.

לדעת רב – כשיש בהמות רחוקות זו מזו

הוספות

¹ לדעת החזו"א, שיעור מיל הוא 1.152 ק"מ, ואם כן, 16 מיל הם 18.432 ק"מ. ולדעת הגר"ח נאה, שיעור מיל הוא 0.960 ק"מ, ואם כן, 16 מיל הם 15.360 ק"מ.

² ואם יש לו חמשה בהמות בכפר זה, וחמשה בהמות בכפר אחר, רחוק מזה 16 מילין, מביאן לתוך דיר אחד, ומעשרן, ואם רחוקות יותר, פטורות. [רש"י].

³ אבל אי הוי הנך דצד האחת קרובות לאמצעיות בתוך ט"ז מיל, ואותן שבצד שני רחוקות יותר מט"ז מיל, אותן הרחוקות פטורות לגמרי, ואינן צריכות להמתין עד שיוולדו לו עוד טלאים להצטרף לגורן אחר. [רש"י].

מלהתקרב זו לזו, אף על פי שאינן רחוקות זו מזו, נחשבות הן כרחוקות, ואינן מצטרפות למעשר בהמה, ולפיכך, כשיש ביניהן נהר, שאי אפשר לעבור עליו, הוא מפסיק ביניהן, [אבל אם יש עליו גשר, מאחר שיכולים לעבור עליו, אינו מפסיק ביניהן].

ולדברי רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן – דעת רבי מאיר, שכל שיש בין הבהמות, גבול שבין שתי מקומות, אפילו היו הבהמות קרובות זו לזו, הגבול מפסיק ביניהן, ואינן מצטרפות למעשר בהמה. ולכן כשהיו חמש בהמות בארץ סמוך לגבול, וחמש בהמות בחו"ל סמוך לגבול, אף על פי שסמוכות זו לזו, אינן מצטרפות ודווקא גבולות שבין שתי מקומות בחו"ל, וכן גבול שבין ארץ ישראל לחו"ל, נחשב כגבול לעניין זה, אבל רוב הגבולות שבין נחלות השבטים, אף שנקרא גבולות בספר יהושע, אינן מפסיקות בין הבהמות למעשר שני, כי נאמר בספר במדבר, "וַיָּרֶד הַגִּבּוֹל הַיִּרְדָּנָה וְהָיוּ תוֹצְאָתָיו יָם הַמֶּלֶח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לְגִבְלֹתֶיהָ סָבִיב", ללמד שכל הארץ נחשבת כמקום אחד, ואין הגבול אלא סביבה. ורק הירדן יוצא מן הכלל לעניין זה, ומאחר שהוא נקרא גבול, שנאמר בספר יהושע, "וַיִּתְּרֶיךָ יִגְבַּל אֹתוֹ לָפָת קְדָמָה זֹאת נִחְלָת בְּנֵי בְנִימִן לְגִבְלֹתֶיהָ סָבִיב לְמַשְׁפְּחֹתָם", אף על פי שהוא בתוך ארץ ישראל, נחשב הוא כגבול גמור, כי הכתוב המלמד שכל הארץ נחשב מוקפת גבול אחד, אינו כולל את הירדן, שנאמר בו, "זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לְגִבְלֹתֶיהָ סָבִיב", ואין הכתוב מקיף

אחת שבאמצע, ומשם הוא רואה את שתי החיצונות, הן מצטרפות, והוא הדין כשאין באמצע שום בהמה, אלא הרועה עומד שם, או כליו עומדים שם, מאחר שיבוא לשם, הכלים מצרפים את הבהמות החיצונות. וכשכלבו של הרועה נמצא באמצע, נסתפק רב אשי, האם הוא נחשב כדבר שגורם לרועה לבוא לשם, כי פעמים אינו הולך לרועה, והרועה הולך אליו, ואם כן הוא מצרף את החיצונות, או מאחר שרגילות הוא שהרועה קורא לכלבו, והוא בא אליו, אין הרועה הולך לכלבו, ולכן הכלב אינו מצרף את החיצונות.

דף נה

דבר המעכב צירוף בהמות קרובות לדעת רבי מאיר

לעיל נתבאר, שכל שיהיו הבהמות קרובות זו לזו 16 מיל, הן מצטרפות למעשר בהמה. אכן לדעת רבי מאיר, יש אופן שאף בתוך 16 אמה לא יצטרפו הבהמות למעשר בהמה, והוא כשהירדן מפסיק ביניהן, אפילו חמש עומדות על שפתו מכאן, וחמש עומדות על שפתו מכאן, וקרובות זו לזו, מאחר שהירדן באמצע, אינן מצטרפות. ונחלקו אמוראים בביאור דעתו של רבי מאיר.

לדברי רבי אמי – דעת רבי מאיר, שכל שיש בין הבהמות דבר המעכב עליהן

היכן הוא הירדן

הירדן יוצא ממערת פמייס, ומהלך בימה של סבכי², ובימה של טבריה [=כנרת], ובימה של סדום [=ים המלח], והולך ונופל לים הגדול.

ומכל מקום, **אין נקרא ירדן, שיהא נחשב גבול להפסיק בין בהמות למעשר בהמה, אלא מבית יריחו ולמטה**³.

וכל זה לעניין מעשר בהמה, אבל לעניין נדרים, האוסר עצמו מלשותות את מי הירדן, אסור בכולו, כי בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, ובלשון בני אדם כולו קרוי ירדן.

הירדן יוצא מדן [=לשם=פמייס]

לדברי רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן דבר זה שהירדן יוצא מדן יש ללמוד משמו שכן הוא נקרא ירדן על שם שהוא יורד מדן.

ולדברי רבי אבא, יש ללמוד זאת באופן אחר, שכן נאמר, "וַיַּעֲלֵנוּ בְּנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לָשָׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּ אוֹתָהּ לְפִי חֶרֶב וַיִּקְשׁוּ אוֹתָהּ וַיִּשְׁבּוּ בָּהּ וַיִּקְרָאוּ לָלָשָׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם", הרי שלשם זו דן, ואמר רבי יצחק, שלשם זו פמייס, ושנינו בברייתא, שהירדן יוצא ממערת פמייס, ואם כן הירדן יוצא מדן.

אלא את עבר הירדן המערבי. [אלא שבפרט זה נחלקו תנאים. דעת רבי יהודה בן בתירא כדעת רבי מאיר, שעבר הירדן אינו נחשב כארץ כנען, שכן כשעמדו לעבור את הירדן, נאמר, "דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן", משמע שרק מעבר לו ארץ כנען, אבל מחוצה לו אין זו ארץ כנען. ולדעת רבי שמעון בן יוחי, גם עבר הירדן נקרא ארץ כנען, שנאמר, "שָׁנִי הַמִּטּוֹת וְחֲצִי הַמִּטָּה לְקָחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְרָחוּ סְדָמָה מִזְרָחָה", להקיש את יריחו לעבר הירדן, וללמד, שכשם שיריחו נקראת ארץ כנען, כך גם עבר הירדן נקרא ארץ כנען¹].

- ומתחילה הקשו על דברי רבי אמי מברייתא, בה מבואר, שהירדן, וכן גבול שבין ארצות, מפסיק, ואם כן משמע, שאף על פי שניתן להתקרב מזו לזו, אינן מצטרפות.

- ולבסוף הקשו על דברי רבי אמי מתוך משנתנו עצמה, שכן אם הכל תלוי בכך שיש דבר המונע מלהתקרב, למה אמר רבי מאיר ירדן, ולא אמר סתם כל נהרות, הלא אין שום חידוש בירדן יותר משאר נהרות. [אבל לדברי רבי חייה בר אבא הדבר מובן, שכן בירדן יש חידוש, שאף על פי שהוא בתוך הארץ, הוא נחשב כגבול להפסיק בין הבהמות].

הוספות

¹ כן נראה לכאורה ביאור מחלוקתם. אולם מתוך דברי התוס' משמע שנחלקו אם הירדן עצמו נחשב כארץ כנען או כעבר הירדן, אבל עבר הירדן ודאי אינו נחשב כארץ כנען. ויל"ע בדבר.

² יתכן שזהו אגם החולה.

³ אבל כל מה דמשיך למעלה מיריחו לאו ירדן הוא דבטיל חשיבותו שמתערב בימים גדולים. [רש"י]. מקרא קדריש, דאין קרוי ירדן אלא מבית יריחו ולמטה, דקרא ד"והירדן יגבל אותו", משתעי מבית יריחו ולמטה. [תוס'].

השני גיחון הוא הסוגב את כל ארץ כוש. וְשֵׁם הַנֶּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדְקֵל הוּא הַחֶלֶף קְדַמַּת אֲשׁוּר.¹
ומה שנאמר בהמשך הכתוב, "וְהַנֶּהָר הַרְבִּיעִי הוּא פָּרַת", הכוונה שהראש הרביעי שיוצא מהנהר הראשון, הוא המשכו של פרת הנהר הראשון.

ונמצא שבאמת יוצאים ממנו שלושה נהרות, אבל נראה כארבעה ראשים, כי גם הוא עצמו נמשך אחר מקום יציאת שלושת הנהרות ממנו.²

ולאחר מכן חוזרים הנהרות הללו, ומתפצלים לשאר נהרות שבעולם, ונמצא שכל מים שבעולם, מפרת הם באים, [=זכרותיה דמיא פרת], ואף המים הנובעים במעינות שבהרים, ממי פרת הם באים, שמקלחים תחת הקרקע, ועולים בהרים כמו סולם, ולפיכך, הנודר, שאוסר עצמו במים הבאים מפרת, אסור בכל מימות שבעולם,² [אבל אם נדר ממי פרת, ולא ממים הבאים מפרת, אינו אסור אלא

ושלוש שמות לאותו מקום, (א) תחילה נקרא לשם, (ב) ובני דן קראו לו דן, (ג) ולאחר מכן בימי רבי יצחק נקרא פמייס].

זיכרותיה דירדנא ממערת פמייס

מאחר שעיקרו [=זיכרותיה] של הירדן הוא ממערת פמייס, הנשבע שלא ישתה מים ממערת פמייס, אסור לשתות מים מכל הירדן.

זכרותיה דדמא כבדא

מאחר שעיקרו [=זיכרותיה] של הדם הוא הכבד, [כלומר שהדם נוצר בכבד, ואם כן הכבד הוא דם], כבד של מת שנימוח, נידון כדם, ורביעית ממנו מטמאה באוהל.

זכרותיה דמיא פרת

לדעת רב יהודה אמר רב, הנהר שנאמר עליו, "וְהַנֶּהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהִשְׁקוֹת אֶת הָאֵרֶץ וּמִשָּׁם יֵפְרֵד וְהָיָה לְאַרְבַּעָה רְאשִׁים", הוא נהר פרת, שממנו באים מים לכל הנהרות שבעולם, שתחילה יוצאים ממנו שלושה נהרות גדולים, "שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחִיִּל אֲשֶׁר שָׁם הַנֶּהָר. וְהַנֶּהָר הַשְּׁנִי גִיחֹן הוּא הַחֶלֶף קְדַמַּת אֲשׁוּר. וְהַנֶּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדְקֵל הוּא הַחֶלֶף קְדַמַּת אֲשׁוּר. וְהַנֶּהָר הַרְבִּיעִי הוּא פָּרַת".

הוספות

¹ פירוש, ולא מפני שהוא קטן קורחו רביעי, דהוא פרת דמעיקרא ששמו פרת מוקדם שמתחיל ליפרד לארבעה ראשים, וכשמתחיל ליפרד, יוצאים הנהרים זה לצד זה, ופרת הולך ביושר לדרך הילוכו. ובפרשת שקלים יסד רבי אליעזר הקליר בסילוק דפרת תוקפו כנגד שני נהרות, וכן משמע בבראשית רבה, שהוא גדול, שאומרים לפרת, מפני מה אין קולך הולך, והוא אומר פירותי מעידין עלי, אומרים לחדקל מפני מה קולך הולך, והוא אומר הלאי אשמיע קולי ואראה, משמע דחדקל קטן מפרת. וקצת קשה, דאמר בפרק כל הנשבעין, עד הנהר הגדול נהר פרת, עבד מלך כמלך, דמשמע דוקא משום ארץ ישראל קורחו גדול. [תוס'].
² לכאורה אינו אסור אלא במי נהרות, אבל במי גשמים הוא מותר, שכן אם היה אסור בכל מים ממש, היה זה נדר שוא, ולא היה נאסר כלל.

שני מיני מקוואות נאמרו בתורה לטהר את הטמאים, (א) מעיין [=שנובעים ממנו מים]. (ב) בור שנאספו בו מים [מעצמם, כגון שירדו גשמים ונתאספו שם]¹. שנאמר, "אֲדָךְ (א) מֵעֵינָן (ב) וּבֹר מִקְוָה מֵיִם – יִהְיֶה טָהוֹר". [ורוב הטמאים נטהרים בשני המקוואות הללו, חוץ מן הזב, שטעון טבילה במים חיים דווקא, שנאמר "וְכִי יִטְהַר הַזָּב מִזֹּבּוֹ יִסְפֹּר לוֹ שְׁבַעַת יָמִים לְטַהֲרָתוֹ וְכִסָּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׁרוֹ בְּמֵיִם חַיִּים וְטָהַר", וטבילה בבור מקוה מים אינה עולה לו].

ויש חילוק בין מעיין למקוה, שמי המעיין מטהרים את הטמאים אף במקום הילוכם של המים שהם זוחלים, אולם מי מקוה, אינם מטהרים אלא במקום שנאספו שם המים, אבל הטובל בהם בדרך הילוכם, לא עלתה לו טבילה.

ולעניין מי הנהרות, כשרוב המים שבהם בא ממקור נביעת המעיין, הרי הם נידונים כמעיין, והטובל בהם בדרך הילוכם נטהר, אבל כשנוספו עליהם מי גשמים, ונתרבו מי הגשמים על מי הנהר, בטלו מי הנהר,

במים שבפרת עצמו, הנקראים בלשון בני אדם מי פרת].

מהיכן מתברכים מי הנהרות

לדעת שמואל – כל הנהרות ופרת בראשם, אין ריבוי מימיהם מחמת הגשמים, אלא מעצמם הם גדלים ומתרבים. וכן שנה רבי מאיר, ששמו של נהר פרת הוא יובל, שעליו נאמר, "וְהָיָה קָצֶץ שְׁתּוֹל עַל מֵיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׁרָשָׁיו", ולמה נקרא שמו פרת, על שם שמימיו פרים ורבים¹.

ולדעת רב אמי אמר רב – ריבוי מימי הנהרות הוא מחמת הגשמים, [וכן דעת אבוב דשמואל, ואידך דשמואל], ולכן, כשיש גשמים בארץ ישראל, נהר פרת מתרבה, ומעיד על כך בבבלי².

אבוב דשמואל עביד להו לבנאתיה מקוה ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי
< ביאור הסוגיה כפי שפירשה רש"י במסכת שבת³.

הוספות

¹ אף על גב, דשמואל איירי בכל הנהרות, ולרבי מאיר משמע, דנקט פרת דוקא, דנקרא שמו פרת, שמימיו פרים ורבים, אינו אלא משום דפרת מתברך יותר, לפי שהוא חשוב יותר מן האחרים. אי נמי לפי שהוא ראש לכולם נקרא פרת, על שם שכולם מתברכים [מכפייה דפרת]. וכן פירש רבינו תם בתשובה, לפי שפרת הוא למעלה מכל הנהרות, והוא זכרתיא דמיא, שכל הנהרות שותין ממנו, תלה הכתוב פריה ורביה בו, דכשהוא רבה כל הנהרות רבין. [תוס'].

² כאן משמע דפרת הולך מארץ ישראל לבבל ... משמע מתוך כך, דגן עדן במערב העולם, דבבל הוא בצפונית מזרחית של ארץ ישראל, ולהכי קרי להו בני בבל לארץ ישראל מערבא, ואמרינן בלא יחפור, דבבל בצפונית של ארץ ישראל עומדת, דכתיב מצפון תפתח הרעה, אלמא פרת הולך ממערב למזרח, ומשמע שכך הוא מתחלת יציאתו, כדאמרינן הוא פרת דמעיכרא, אלמא דגן עדן במערב העולם, וכן משמע בבראשית רבה, דקאמר, בכל מקום מצינו רוח מזרחית קולטת, [קולטת] אדם הראשון, דכתיב, "ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים", [קולטת] קין, דכתיב, "וישב בארץ נוד קדמת עדן", וגבי משה נמי, דכתיב, "ואז יבדיל משה שלש ערים מזרחה שמש", משמע שהעולם הזה, שנכנס בו אדם הראשון הוא במזרחו של גן עדן, שמע מינה, דגן עדן במערב העולם ... [תוס'].

³ והוא הפירוש המובא בשמו בתוס' כאן.

⁴ אבל אם הביא מים ומילא בהם בור מים שאובים הם ואינם מטהרים.

וכשבנותיו של אבוא דשמואל היו צריכות לטבול במים חיים [=נובעים] מחמת ספק זיבה.

בימי תשרי היה מניח להן לטבול בנהר, כי בימי תשרי אין מי הנהר מרובים, ורובם באים ממקום נביעתו, ולכן הם נידונים כמים חיים המטהרים את הזב והזבה, [וכשהיו טובלים בנהר, היה עושה להם מחצלות של קנים שיעמדו עליהן בתוך הנהר, כי יש בקרקעיתו טיט, ואם היו עומדות על הקרקע, הטיט היה נדבק בהן, וחוצץ בטבילה].

אבל כשהיו טעונות טבילה בימי ניסן, מאחר שמי הגשמים מרובים ומרבים את מי הנהר, ויש לחוש שהם רוב המים שבנהר, ואם כן הנהר נידון כמי מקוה, ומי מקוה אינם מטהרים זב וזבה, ולכן לא היה מניח להן לטבול בנהר, והיה מתקן להן מקוואות של מי מעיין בלא ספק, שיטבלו בהם.

< ביאור הסוגיה כפירוש שני של רש"י בסוגיתנו כאן³.

מי גשמים אינם כשרים לטבול כשנתאספו, אלא אם כן ירדו במקום אחד, וזחלו למקום אחר, ושם נאספו, אבל אם נטפו למקום זה ממש, נחשבים הם כמים שאובים.

וכשבנותיו של אבוא דשמואל היו צריכות

והרי הוא נידון כמי מקוה, ומאחר שהמים הולכים, אין הטבילה מועילה.

ולפיכך, כשבנותיו של אבוא דשמואל היו טעונות טבילה בימי תשרי, היה מניח להם לטבול בנהר, כי בימי תשרי אין מי הנהר מרובים, ורובם באים ממקום נביעתו, ולכן אף על פי שהם זורמים, הטבילה עולה בהם, [וכשהיו טובלים בנהר, היה עושה להם מחצלות של קנים שיעמדו עליהן בתוך הנהר, כי יש בקרקעיתו טיט, ואם היו עומדות על הקרקע, הטיט היה נדבק בהן, וחוצץ בטבילה¹].

אבל כשהיו טעונות טבילה בימי ניסן, מאחר שמי הגשמים והשלגים של כל החורף מרובים ומרבים את מי הנהר, ויש לחוש שהם רוב המים שבנהר, ואם כן הנהר נידון כמי מקוה, לא היה מניח להן לטבול בנהר, כי מי מקוה זורמים אינם מטהרים, והיה מתקן להן מקוואות של מים עומדים, שיטבלו בהם.

< ביאור הסוגיה כפירוש ראשון של רש"י בסוגיתנו כאן².

זב וזבה טעונים טבילה במים חיים [=נובעים] דווקא, ולא מועילה להם טבילה בכל מי מקוה, [=מים שנאספו למקום אחד כגון שירדו גשמים ובאו לשם המים].

הוספות

¹ ורבינו תם מפרש, שהיה עושה להם מחצלות משום צניעות, שהנהרות קטנים בימי תשרי, ופורס להו מפצים שלא יראו אותן, כדי שלא תמהרנה לטבול מפני הבושת ... [תוס'].

² ובמסכת שבת כתב רש"י, שפירוש זה קיבל מרבינו הלוי, אבל הקשה עליו, ודחאו, כי רק זב טעון מים חיים אבל זבה אינה טעונה מים חיים.

³ ובמסכת שבת דחה רש"י פירוש זה, כי מים נוטפים אינם נידונים כשאובים.

לטבול במי מקוה מחמת טומאה.

- וי"מ שכמו כן, כשאמר שמואל, שאין מי הנהרות מטהרים, אלא פרת בימי תשרי בלבד, חלק על דברי עצמו לעיל.

- וי"מ שכשאמר שמואל, שאין מי הנהרות מטהרים, אלא פרת בימי תשרי בלבד, חלק אף על דברי אביו, שכן אביו לא פסל את הנהרות אלא בימי ניסן, בסוף החורף, ונתרבו מי הנהר מגשמי כל החורף, ואילו שמואל פסל את הנהרות כל השנה חוץ מימי תשרי, אבל בכל החורף, וכמו כן אחר ניסן עד תשרי, הם פסולים, ורק בתשרי הם כשרים.

ופסק רבינו תם בסוגיה, ראה הערה ¹.

דף נו

מקח ומתנה פטורים ממעשר

נאמר בתורה, "מִלֶּאֱתָדָה וְדִמְעָדָה לֹא תֵאָחֵז בְּכוֹר בְּנִיָּה תִתֵּן לִי", וסמוך לו, "כִּן תַּעֲשֶׂה לְשֶׁרֶף לְצִאֲנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ לִי", ולמדנו מכאן, שיש דבר, שבו דין מעשר שור וצאן, שווה לדין בן בכור, והוא, שכשם שאין דין פדיון בכור אלא בבן הנולד לו, כך אין חיוב מעשר בהמה אלא בבהמות

בימי תשרי היה מניח להן לטבול בנהר, כי בימי תשרי אין הגשמים מרובים, ואם כן אפילו אם מעורבים בנהר מי גשמים, אין אלו גשמים שנטפו לתוכו, שדינם כשאובים, אלא מי גשמים שירדו במקום אחר, וזרמו לכאן, ולכן הם כשרים למקוה ומטהרים, [וכשהיו טובלים בנהר, היה עושה להם מחצלות של קנים שיעמדו עליהן בתוך הנהר, כי יש בקרקעיתו טיט, ואם היו עומדות על הקרקע, הטיט היה נדבק בהן, וחוצץ בטבילה].

אבל כשהיו טעונות טבילה בימי ניסן, מאחר שירדו גשמים רבים ישירות לתוך הנהר כאן, יש לחוש שהם מרובים, ומאחר שהנוטפים כאן נידונים כמים שאובים, הנהר נידון כמקוה מים שאובים, ואינו מטהר, ולכן לא היה מניח להן לטבול בנהר, והיה מתקן להן מקוואות כשרות, שיטבלו בהם.

על כל פנים, מתוך כל הפירושים מבואר, שלדעת אבן דשמואל, כשמי הנהר מתרבים בניסן, ריבויים הוא מחמת מי הגשמים, ולא מחמת עצמם וזה כדעת רב לעיל, ולא כדעת שמואל שאמר שמי הנהר מתרבים מעצמם.

הוספות

¹ פירש רבינו תם בתשובה המתחלת משרבו מפילי חללים, דאף על גב דשמואל ואבואה דעביד מקוואות ביומי ניסן, ורב דאמר מיטרא במערבא סהדא רבה פרת, קיימי בחדא שיטתא, לא קיימא לן הכי, אלא כאידך דשמואל, דאמר, נהרא מכיפיה מבריד, דמסייעתא ליה ברייתא, דאמר ... דמימיו פרין ורבינ ... ובלא גשמים נהרות ומעינות מתגברין כדאמרין בראש השנה ... ובסוף סדר תעניות נמי אמרין, שאין לך טפח שירוד, שאין עולה טפחיים כנגדו מלמטה ... ועוד פירש רבינו תם, דאיכא למימר מן הדיו, קמא קמא בטל, אפילו לדברי רב ואבואה דשמואל, אלא דמחמרי מפני מראית העין, משום גשמים ... כל זה פירש רבינו תם בתשובה. ואותו טעם דקמא קמא בטל, לא יתכן, לפי מה שפירשתי בפרק הלוקח בהמה, דכל איסור הבטל, חוזר וניעור כשחוזר ורבה עד כדי שיש בו שיעור לאסור ... [תוס']

רגל, שאינה דומה לחיוב פדיון, שאין לו זמן קבוע, אלא כשנולד הוא מתקדש.

ומכל מקום, אף שנתבאר, שבהמה שקנה או קיבל במתנה פטורה מן המעשר, אין זה אלא כשנקנית או נתקבלה במתנה אחר שכבר נתחייבה במעשר, כלומר אחר שנולדה, שנאמר "תַּעֲשֶׂה", כלומר, רק בשעת העשיה, שהיא שעת החיוב במעשר, כלומר כשכבר נולדו, הקניין והמתנה מפקיעים את חיוב המעשר, אבל הקונה או מקבל במתנה עוברים במעמי אמן, כשעדיין לא נתחייבו במעשר, כשנולדו, נולדו ברשותו, ואינם נפטרים מן המעשר מחמת הקניין והמתנה של קודם הלידה.

- ומה שאמרנו, שקניין ומתנה שלאחר הלידה פוטרים את הבהמה מן המעשר, הוא כדעת רבי שמעון בן יהודה, האומר, שמיד משעת הלידה, הבהמה ראויה להתעשר.

- אבל לדעת חכמים, כל זמן שהבהמה אינה ראויה להקרבה, אינה ראויה להתעשר, [שנאמר "שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ לִי"], ורק כשתהא בת שמונה ימים, ותהא ראויה להקרבה, אז תהא ראויה להתעשר, ואם כן, מאחר שכל שבעה ימים ראשונים הבהמה אינה ראויה להתעשר,

הנולדות אצלו, אבל בהמות שקנה, או בהמות שקיבל במתנה, אין מעשרם¹.

ואף שלכאורה משמעות הכתוב "כִּן תַּעֲשֶׂה לְשֶׁרֶף לְצִאֲנָד", היא לעניין זה, שכשם שבן בכור טעון פדיון, כך בכור שור וצאן מתקדש, ואין הכתוב מדבר במעשר בהמה, מכל מקום, מתוך שנאמר, "כִּן תַּעֲשֶׂה", על כרחך כוונת הכתוב לבהמות שיש בהן עשייה, ואם כן, אין הכוונה לבכורות², שקדושים משעת לידה בלא עשייה, אלא למעשר בהמה, שמתקדש על ידי עשייה, כלומר על ידי העישור.

ואף שיש בהמות נוספות שמתקדשות על ידי עשייה, כחטאת ואשם, ועולה ושלמים, שמתקדשות על ידי שמקדישים אותן, על כרחך כוונת הכתוב למעשר בהמה, ולא לכל אלו.

כי מסתבר שהכתוב מדבר בבהמת קדשים שדומה לבן בכור, ואם כן אין הכתוב מדבר בחטאת ואשם הבאים על חטא, שאינם דומים לחיוב פדיון שהוא בלא שום חטא. וכמו כן, אין הכתוב מדבר בעולה ושלמים הבאים על ידי נדר ונדבה, שאינם דומים לחיוב פדיון, שאינו בא בנדר ונדבה, אלא הוא חובה. וכמו כן אין הכתוב מדבר בעולת ראיה, שהיא חובה שיש לה זמן קבוע בכל

הוספות

¹ ואם תאמר, אין דנין אפשר משאי אפשר, כדאמר רבי עקיבא במנחות פרק התודה. ויש לומר, דהתם הוא דבבנין אב לליף פסח דורות מפסח מצרים, אבל הכא היקשא הוא, ומודה רבי עקיבא ... על כרחך הקישן הכתוב. ואם תאמר, והא בההיא תודה נמי מסקינן טעמא דרבי אליעזר מועבדת שיהא עבודות של חדש שוות ביה, ומוכח התם דהיינו היקש ... ויש לומר, דכיון דצריכא היקשא לשאר דברים, לא שייך למימר התם על כרחן הקישן הכתוב לענין אפשר משאי אפשר. ואם תאמר, לרבי אחדבוי בר אמי דאמר ... ולית ליה שיתויא דעל כרחין הקישם, ומה יתרץ כאן. ויש לומר, הא דנעמידנה נמי כרבי אליעזר. אי נמי איצטריכא ליה היקשא דנדה לשאר דברים, ומשום הכי לא מוקי לה כרבי עקיבא ... [תוס'].

² תימא, דבריש עד כמה לעיל, דרשינן לענין בכור, כדאמר, אמר קרא כן תעשה, הוסיף לך הכתוב עשייה אחרת בשור. ויש לומר, הא דדרשינן ליה בבכור, משום דכתיב בבכור, אבל מאחר דאפקיה רחמנא בלשון עשייה, דרשינן ליה למעשר, משום דבכור לא שייך קדושת עשייה. [תוס'].

ולא נפטר מחמת קניין או מתנה אחר שנולד. [והוא הדין כשנתן אתנן במעי אמו לזונה ישראלית שהיא ערווה, ונולד ברשותה, שהוא נכנס להתעשר אצלה].

הקניין והמתנה של אותם ימים אינם נחשבים כקניין ומתנה של זמן העשיה, ואינם פוטרים מן המעשר, ורק מיום שמיני והלאה, הקניין והמתנה פוטרים מן המעשר.

זונה שכחן לוקה על בעילתה

נאמר לכהנים, "אִשָּׁה זָנָה וְחִלָּה לֹא יִקְחוּ". **ולדעת אביו**, זונה האמורה בכתוב הזה, [שהכהן לוקה על בעילתה], היא **זונה ישראלית**, שנאמר בעניין, "וְלֹא יִחַלֵּל זָרְעוֹ בְּעַמּוּיוֹ", ללמד, שאין הכתוב מדבר אלא בישראלית, שבנה נחשב זרעו של הבועל, וכשתהא אסורה לו, נמצא זרעו מתחלל, אבל כשהיא גויה, בנה מתייחס אחריה ולא אחר הבועל, ונמצא שאין הבועל מחלל זרעו, כי אין זה זרעו, ואם כן בזה לא דיבר הכתוב.

חיוב מעשר בבהמת שותפים

נאמר "כָּל פֶּטֶר רְחֵם לְכָל בָּשָׂר אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לָהּ בָּאֵדָם וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה לָּךְ" אף פדה תפדה את בְּכוֹר הָאֵדָם וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה", **ודרשו חכמים את הכתוב לעניין מעשר בהמה.**

"יִהְיֶה לָּךְ" כלומר לאחד, **ולא לשותפים**, ומכאן, שאין חיוב מעשר בהמה אלא בבהמות ששייכות לאדם אחד, אבל בהמות השייכות לשותפים פטורות ממעשר. וכל זה, בשותפות הבאה מכח שנים שנשתתפו.

אתנן זונה האסור בהקרבה

נאמר בתורה, "לֹא תָבִיא אֶתְנֶן זֹנָה וּמַחִיר כֶּלֶב בֵּית ה' אֶלְקִיד לְכָל נֶדֶר כִּי תִזְעַבְתָּ ה' אֶלְקִיד גַּם שְׂגִיחֵם", ולדעת אביו, זונה האמורה בכתוב הזה, היא זו שאינה בת קידושין לבועל¹, שנאמר בעניין "תִּזְעַבְתָּ ה' אֶלְקִיד", וכן נאמר בעניין העריות, "וְנָתַת זָכָר לֹא תִשָּׁכַב מִשְׁכְּבִי אִשָּׁה תִזְעַבָּה הוּא", ויש ללמוד מכאן, שכשם שהעריות אינם בנות קידושין לבועל, כך זונה האמורה כאן, היא זו שאינה בת קידושין לבועל², כגון זונה גויה, [או זונה שהיא ערוה], אבל זונה ישראלית שראויה להתקדש לבועל, אינה נחשבת כזונה לעניין זה, ואתנן שקיבלה ממנו, מותר בהקרבה לגבוה.

ואם כן, אתנן זונה האסור בהקרבה לישראל, הוא אתנן שישאל נתן לזונה גויה באתננה, וחזר ולקחה ממנה.

וכמו כן, **אתנן זונה שנכנס לדיר להתעשר**, [אלא שאם יצא עשירי אינו קרב], הוא אתנן שישאל נתן לזונה גויה בעודו במעי אמו, וחזר ולקחה ממנה בעודו במעי אמו, ונמצא שנולד אצל ישראל, ובכך נתחייב במעשר,

הוספות

¹ ורובא במסכת תמורה חולק על כך, ואומר, אחת זונה גויה ואחת זונה ישראלית אתננה אסור. [תוס'].

² תימה, כיון דילפינן מעריות, הוי ליה למעוטי זונה גויה, דבעינן דומיא דעריות, דלא תפסי בה קדושין לדידיה, ותפסו לאחרני, לאפוקי זונה גויה, דלא תפסי בה לא לדידיה ולא לאחרני ... ויש לומר, דגבי זונה גויה, כיון דלא תפסי בה קדושי כלל, כל שכן דגורם עליה שם זנות ... [תוס'].

קלבונות, קלבון אחד לכל אחד.

וכל זה כשאדם מביא עבור עצמו, אבל המביא עבור אחרים אינו צריך להוסיף למחצית השקל את הקלבון, ובכלל זה כשאדם מביא עבור בנו כי אינו חייב להביא עבורם.

וכשמת אדם והניח כמה בנים, ולא חילקו בניו את נכסיו, ומביאים את מחצית השקל מירושה, פטורים מהקלבון כאילו אביהם מביא עבורם.

אבל אם כבר חלקו את הנכסים, אף אם חזרו אחר כך ונשתתפו, מעתה הם כשאר בני אדם שנעשו שותפים, שאינם נפטרים מהקלבון, אף כשמביאים שקל שלם ביחד, ועליהם להוסיף קלבון לכל אחד.

חיוב מעשר לעומת חיוב קלבון אצל

יורשים שותפים

לא חלקו בהמות	חלקו בהמות [וחזרו ונשתתפו]	
מאחר שחלקו את הכספים חייבים בקלבון. ומאחר שלא חלקו את הבהמות חייבים במעשר בהמה.	מאחר שחלקו את הכספים חייבים בקלבון. ומאחר שחלקו את הבהמות, כשחזרו ונשתתפו, פטורים ממעשר בהמה.	חלקו כספים [אף אם חזרו ונשתתפו]
מאחר שלא חלקו את הכספים, חייבים פטורים מהקלבון. ומאחר שחלקו את הבהמות, כשחזרו ונשתתפו, פטורים מהמעשר בהמה.	מאחר שלא חלקו את הכספים, חייבים פטורים מהקלבון. ומאחר שחלקו את הבהמות, כשחזרו ונשתתפו, פטורים מהמעשר בהמה.	לא חלקו כספים

אבל יורשים שירשו בהמות מאביהם, ולא חילקום ביניהם, אלא הניחו אותן יחד כברשות אביהם, [=תפיסת הבית], אף שהבהמות שייכות לכל היורשים בשותפות, נחשבות הן כשייכות לאדם אחד, כמו שהיו בחיי האב, וחייבות במעשר, שנאמר "וְהָיָה לְךָ", לרבות בהמות שותפות כאלו.

וכל זה כשמעולם לא חלקו את הבהמות, אבל אם חלקום, אף אם אחר כך חזרו ונשתתפו, מעתה אינם כשאר שותפים, ובהמתם פטורה מהמעשר.

ואף שהכתוב הני"ל אינו מדבר במעשר בהמה, אלא בבכור בהמה, על כרחך הדרשה המלמדת ששותפים פטורים, אינה מדברת בבכור, כי נאמר, "וּבְכֹרֶת בְּקָרְכֶם וְצֹאֲנֵכֶם", ללמד שבכור השותפים מתקדש, ואם כן, כשלמדה תורה על דבר של שותפים שאינו מתקדש, לא דברה בבכור, אלא במעשר בהמה.

חיוב קלבון של מחצית השקל

כל המביא מחצית השקל לתרומת הלשכה בכל שנה, צריך להוסיף לו מעה קטנה לקלבון, [י"מ שקלבון הוא לשון הכרע, שיש לתת מעט יותר ממחצית השקל. וי"מ מאחר שאין כל חצאי השקלים שווים, אלא אחד חסר מעט ואחד יתר מעט, ושמא אותו חצי שקל חסר מעט, לכן יש להוסיף עליו מעה קטנה, שיהיה ודאי חצי שקל].

וכששנים מביאים יחד שקל שלם, חצי לכל אחד, צריכים להוסיף לו שני

יורשים שחלקו בהמות בשווה ממש

נתבאר שכשיורשים חלקו בהמות אביהם, מיד בטלה מהם שם ירושה, ומעתה אף אם חזרו ונשתתפו, אין הבהמות נידונות כבהמות של תפיסת הבית, החייבות במעשר בהמה, אלא הן פטורות ממעשר, ככל בהמות של שותפים.

ולדעת רב ענן ורבי אלעזר – לא נאמר דין זה, אלא כשהיתה החלוקה לפי שווי הבהמות, כגון שזה נטל גדיים השווים כך וכך, וזה נטל תישיים השווים כמותם, או שזה נטל עשרה קטנים השווים כך וכך, וזה נטל תשעה גדולים השווים כמותם, שעל חלוקה זו אין לומר שכל אחד נטל מה שירש, כי ודאי ירשו בשווה חצי מכל דבר, ואם כן כשחלקו לפי השווי ולא בשווה בכל, הרי הם כמוכרים זה לזה את חלקם, ואינם נוטלים כיורשים אלא כלקוחות, ולפיכך, אף כשחזרו ונשתתפו, הרי הם כמשתתפים בבהמות שקנו, ודינם כשאר שותפים, שבהמותיהם פטורות.¹ אבל **כשחלקו בשווה ממש**, שחלקו את הגדיים בשווה, חצי לזה וחצי לזה, וכן חלקו את התישיים בשווה, חצי לזה וחצי לזה, **יש לומר, שכל אחד נוטל חלקו כיורש**, כי מתברר שזה היה החלק הראוי לו מתחילה, **ולא בטל שם ירושה מחלקו של כל אחד, ואם כן, כשחזרו ונשתתפו, חזר הדבר לקדמותו, להיות שותפותם כתפוסת הבית, ובהמותיהם חייבות במעשר.**

ולדעת רב נחמן ורבי יוחנן – אף כשחלקו מתחילה בשווה, חצי מכל דבר, אין זה נחשב שכל אחד נטל חלקו כיורש, כי אין ברירה, ולעולם יש להסתפק שמא החלק שביד אחיו היה ראוי לו, ואם כן מה שבא לידו נחשב כאילו קנה מאחיו תחת חלקו, ואם כן, לעולם הם נחשבים כמוכרים זה לזה את חלקם, ואינם נוטלים כיורשים אלא כלקוחות, ולפיכך, אף כשחזרו ונשתתפו, הרי הם כמשתתפים בבהמות שקנו, ודינם כשאר שותפים, שבהמותיהם פטורות ממעשר.

דף נז

ואף שכבר למדנו [בדף נ"ב], שלדעת רבי יוחנן, אין ברירה, והאחים החולקים את הירושה נידונים כלקוחות, ולכן החלוקה בטילה ביובל כדין מכר שחוזר ביובל לבעלים.

מכל מקום, הוצרך רבי יוחנן ללמד דין זה גם לעניין חזרת יובל, וגם לעניין חיוב מעשר בהמה.

שכן אם היה אומר זאת לעניין מעשר בהמה, היה מקום לומר, שרק לעניין מעשר בהמה החשיב את האחים כלקוחות שנשתתפו, לפוטרים ממעשר, כי מעשר בהמה הוקש לבכור אדם, שאין חיובו אלא בנולד אצלו, ואם כן יש מקום לומר, שכמו כן, מעשר בהמה אינו חייב אלא בנולד אצלו.

הוספות

¹ והולדות שישנם בשעת חלוקה פטורין ממעשר בהמה משום לקוח ואותן העתידים לבא פטורין משום שותפות. [רש"י].

תמורת הכלב, ולכן כל הטלאים אסורים
בהקרבה.

ולדעת האומרים יש ברירה – אם כל הטלאים והכלב שווים זה לזה, ניתן להחליט על טלה אחד שכנגד הכלב, שהוא ניתן תמורת הכלב, כי יש ברירה, והוא לבדו נחשב מחיר כלב האסור בהקרבה, וכל שאר הטלאים שעמו מותרים. אבל כשהטלאים שכנגד הכלב אינם שווים כמו הכלב, אלא פחות ממנו, כגון שכל קבוצה שווה 19 זוז, הקבוצה שכולה טלאים, יש בה תשעה שכל אחד שווה 2 זוז, וטלה עשירי השווה 20 זוז, ותשעת הטלאים שעם הכלב, כל אחד שווה 19 זוז, והכלב שווה 10 זוז, בזה הכל מודים, שכל הטלאים אסורים, מאחר שאין טלה אחד ששווה כולו כנגד הכלב להיחשב לבדו מחיר כלב, אין לומר שרק חלק מהטלאים יהיו מחיר כלב, [כגון חמשה טלאים (השווים 2 זוז)], אלא מחיר הכלב מחולק על פני כל הטלאים, [20 זוז 1 מכל טלה], וכל אחד מהטלאים שכנגד הכלב נפסל להקרבה, כי חלק ממנו הוא מחיר כלב.

ואם היה אומר זאת לעניין חזרת יובל, היה מקום לומר, שרק לעניין חזרת יובל החשיב את האחים כלקוחות, כי יש בכך חומרא, שתחזור החלוקה ביובל. א"נ יש סברא להחזיר הדבר כמו שהיה בתחילה.

**שותפים שחלקו עשרה טלאים כנגד
תשעה טלאים וכלב**

שנים שהיו שותפים בתשעה עשר טלאים
 וכלב אחד, וחלקו אותם, זה נטל עשרה
 טלאים, וזה נטל תשעה טלאים וכלב.

לדברי הכל, כל הטלאים שעם הכלב מותירים להקרבה, כי לא נתקבלו כנגד כלב, ולכן אינם נחשבים מחיר כלב, האסור בהקרבה מהכתוב, "לא תביא אֶתֶּנָּן זֹזֶנָה וּמַחִיר כָּלֵב בֵּית ה' אֱלֹקֶיךָ לְכָל נָדָר כִּי תִזְעֶבֶת ה' אֱלֹקֶיךָ גַּם שְׁנִיחָם".

ולעניין הטלאים שכנגד הכלב נחלקו חכמים.

לדעת האומרים אין ברירה – לעולם אין לומר על טלה מסוים שהוא מבורר להיות כנגד הכלב, כי אין ברירה, ולעולם יש להסתפק בכל הטלאים שמא זה הוא

קבוצה א	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה
19 =	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2
קבוצה ב	כלב	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה
19 =	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1

ולפירוש המורה שהביא רש"י כל הטלאים שבכל קבוצה שווים זה לזה וכך הם הקבוצות :

קבוצה א	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה
41 =	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1
קבוצה ב	כבל	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה	טלה
41 =	5	4	4	4	4	4	4	4	4

בהמות פסולות להקרבה

א. כלאים [=בן רחל ותיש].

בעניין הבהמות הראויות לקרבן נאמר, "תחת אמו", להוציא יתום, שלא היה תחת אמו שעה אחת, ומכאן שיתום פסול לקרבן.

בעניין הבהמות הראויות לקרבן נאמר, "שור או כשב", להוציא את הכלאים, ומכאן שהכלאים פסולים לקרבן.

ב. נדמה [=בן כבש ורחל הדומה לתיש].

>עד כאן הפסולים הלמדים מתוך הכתוב, "שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה" <

בעניין הבהמות הראויות לקרבן נאמר, "או עז", להוציא את הנדמה, ומכאן שהנדמה פסול לקרבן.

ג. יוצא דופן [=שלא נולד כדרכו, אלא דרך דופן הרחם יצא על ידי שנקרעה].

נאמר בעניין הבהמות הראויות להקרבה, "תחת אמו", וכן נאמר בעניין מעשר בהמה, "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבת העשירי והיה קדש לה", ומכאן יש ללמוד בגזרה שווה, שכשם שהטרפה אינה נכנסת להתעשר למעשר בהמה, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], כך הטרפה אינה ראויה להקרבה לשום קרבן.

בעניין הבהמות הראויות לקרבן נאמר, "כי יולד", להוציא יוצא דופן, שלא נולד כדרכו, ומכאן שיוצא דופן פסול לקרבן. [וזה כדעת רבי עקיבא, אולם לדעת רבי יהושע, יוצא דופן נחשב כנולד גמור אף לעניין קדשים].

ז-ח-ט-י. רובע ונרבע נעבד ומוקצה.

ד. מחוסר זמן [=שבעה ימים ראשונים משנולד].

נאמר בעניין הקרבנות "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מקם קרבן לה' מן הבקמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנם", והרי כאן שלושה מיעוטים (א) "מן הבקמה" (ב) "מן הבקר" להוציא את הנעבד [שעבד את הבהמה עצמה כגון שניסד לה בין קרינה]. (ג) "ומן הצאן" להוציא את המוקצה [שהפרישוהו להקריבו לעבודה זרה].

בעניין הבהמות הראויות לקרבן נאמר, "והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה", ללמד, שכל שבעה ימים ראשונים משנולד, הוא פסול לקרבן, אף אם אמו קיימת.

ה. יתום [=שמתה אמו בשעת לידה¹].

הוספות

¹ ובמסכת חולין התבאר, שעל כרחך אין הכוונה לפסול מי שמתה אמו לאחר לידתו, שאם כן היכן הוא הגבול, וכי לעולם צריכה אמו לחיות, כדי להכשיר את בנה לקרבן. וכן אין הכוונה למי שמתה אמו קודם לידתו, שכן מאחר שמתה, לא נולד כדרכו, והרי הוא כיוצא דופן, שכבר נפסל מהכתוב "כי יולד". ועל כרחך, כוונת הכתוב, לפסול מי שמתה אמו מיד בסוף לידתו, שכל הלידה היתה כדרכה, ואין זה כיוצא דופן, ומיד בסוף הלידה מתה, ולא היה מעולם בחייו תחת אמו. [ורק כשמתה אמו מעט זמן אחר הלידה הוא כשר לקרבן].

יא-יב. אתנן ומחיר.

(טו) בעלת מום נכנסת לדיר להתעשר,

שנאמר בעניין מעשר בהמה, "לא יבקר בין טוב לרע", ללמד, שאפילו יצא עשירי בעל מום, הרי זה מעשר, ואם כן בעל מום נכנס לדיר להתעשר.

ומשאר המנויות לעיל לענין קרבנות שהן פסולות להקרבה, כל המנויות להלן, אינן נכנסות גם להתעשר: (א) כלאים. (ב) נדמה. (ג) יוצא דופן. (ד) מחוסר זמן. (ה) יתום. שכל אלו למדים בגזרה שווה, שנאמר לענין פסולי הקרבנות "תחת אמו", וכמו כן נאמר לענין מעשר בהמה "תחת השבט", ויש ללמוד מכאן, שכשם שכל אלו פסולים לקרבן, כך אינם בכלל מעשר בהמה.

וזה כדעת משנתנו וכדעת רבי עקיבא, אולם לדעת רבי יהושע, רק (א) כלאים (ו) וטרפה, אינן נכנסים לדיר להתעשר, אבל (ג) יוצא דופן (ד) ומחוסר זמן (ה) ויתום, נכנסים לדיר להתעשר. (ג) יוצא דופן נכנס לדיר להתעשר, כי לדעתו הוא נחשב כוולד גמור אף לענין קדשים, כפי שנתבאר לעיל. (ד) מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר, כדעת רבי שמעון בן יהודה, המבוארת לעיל בדף כ"א. (ה) יתום נכנס לדיר להתעשר, ובלבד שהיה העור של אמו קיים בשעת הלידה, שמפשיטים אותו ממנה, ומלבישים בו את הוולד, ומתחמם בו כאילו אמו קיימת.

וכל שאר המנויים לעיל שהם פסולים להקרבה, לדברי הכל ראויים הם להתעשר, כי לענין פסולי הקרבנות נאמר, "כי משחתם בקהם מום בם לא ירצו לקם",

נאמר "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם", ומכאן שאתנן זונה ומחיר כלב אסורים בהקרבה.

יג-יד. טומטום ואנדרוגינוס.

יש אומרים שאינם קרבים, כי הם ספק זכר ספק נקבה. ויש אומרים שאינם קרבים, כי אינם לא זכר ולא נקבה, ולענין הקרבה לא הוכשרו אלא או זכר או נקבה. [נדין טומטום ואנדרוגינוס, נתבאר בהרחבה בסוף פרק על אלו מומין, בדפים מ"א מ"ב].

טו. בעל מום.

נאמרו כמה כתובים, ללמד על כך, שבהמה בעלת מום פסולה להקרבה, [והובאו הכתובים בתחילת פרק על אלו מומין].

בהמות הפטורות ממעשר

לעיל נמנו בהמות הפסולות להקרבה, ולהלן יתבאר, שחלקן אינן ראויות גם להתעשר, וחלקן נכנסות לדיר להתעשר, [אלא שאם הן יוצאות בעשירי, אינן קרבות, אלא נאכלות לבעלים בכל מקום].

שתיים מתוך המנויות לעיל לענין קרבנות, דינן מפורש לענין מעשר.

(ו) טרפה אינה נכנסת לדיר להתעשר כלל, שנאמר בענין מעשר בהמה, "כל אֶשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט", להוציא טרפה, [כגון נחתך רגלה מן הארכובה ולמעלה], שאינה יכולה לעבור, ואינה נכנסת להתעשר.

ומלבישים את הוולד בעורה, כדי שיתחמם, ועל ידי זה מתקיים. [ואמר רבי שבזה נתגלה טעמו של רבי יהושע שאמר שאם העור קיים אף על פי שמתה האם אין הוולד נחשב יתום].

עדות ב. חזרת שבמקומו, יש לו ששים רבוא של קליפות קטנות של עלים, שכל אחת נראית כבשר של בית המסס.

עדות ג. ארזים שבמקומו רחבים מאוד, ופעם אחת נפל ארז אחד כזה על צדו, ועברו עליו שש עשרה קרונות זה בצד זה.

עדות ד. פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני, ונשברה, ובחלבון וחלמון שיצא מתוכה, טיבעה ששים כרכים, ושברה שלוש מאות ארזים. [והיתה זו ביצה מוזרת, שאינה עתידה לעשות אפרוח, כי אם היתה עתידה לעשות וולד, לא היה העוף מטיל אותה, שנאמר, "כִּנְיָ רִנְיָ נִפְלְסָה", ודרשו זאת בלשון נוטריקון, נושא עולה ונתחטא לה"א מתחלף בחי"ת], שהעוף הזה נושא ביצתו במעי, ועולה למעלה לקינו, ומחטא [=מוריד] את ביצתו בקינו, שאינו מטיל ביצתו, עד שיעלה לקן המיוחד לו].

דפים נז-נח

ושנה רבי ישמעאל, שכל מקום שנאמר בו לשון השחתה, הרי זה כולל דבר ערוה ודבר עבודה זרה, ובא הכתוב ללמד, שכל מקום שהמום פוסל, "מום בם לא ירצו לָכֶם", גם דבר ערוה ועבודה זרה פוסלים, "כִּי מִשְׁחָתָם בָּהֶם", אבל מקום שהמום אינו פוסל, כמעשר בהמה, גם דבר ערוה ועבודה זרה אינם פוסלים, ולכן (ז) **רובע (ח) ונרבע (יא) ואתנן**, נכנסים לדיר להתעשר, כי כל אלו נחשבים כדבר ערוה, וכמו כן (יב) **מחיר** כלב שהוקש לאתנן זונה, וכן (ט) **נעבד (י) ומוקצה** נכנסים לדין להתעשר, כי נחשבים כדבר עבודה זרה.

ולעניין (יג) טומטום (יד) ואנדרוגינוס נחלקו חכמים – לדעת תנא קמא, שהסיבה שטומטום ואנדרוגינוס פסולים לרוב הקרבנות היא, כי הם ספק זכר ספק נקבה, וברוב הקרבנות יש להביא זכר או נקבה, אבל לעניין מעשר מאחר שגם זכרים וגם נקבות מתעשרים ממה נפשך גם **טומטום ואנדרוגינוס מתעשרים. ולדעת רבי שמעון בן יהודה**, הסיבה שטומטום ואנדרוגינוס פסולים לקרבנות, כי אינם לא זכר ולא נקבה, ולקרבנות לא הוכשרו אלא זכרים או נקבות, ומאחר שנפסלו לקרבן, יש ללמוד בגזרה שווה הנ"ל, שכמו כן **אינם נכנסים לדיר להתעשר**.

מתי ראש השנה למעשר בהמה

כבר נתבאר בדף נ"ג, שבהמות של שתי שנים, [=חדש וישן], אינן מצטרפות למעשר, ויש לעשר וולדות של כל שנה בפני

עדויות שהעיד רבי ישמעאל בן סתריאל מערכת לבינה לפני רבי

עדות א. במקומו, כשהבהמה מתה מחמת לידה, מפשיטים אותה את עורה,

באלול ראש השנה ולא מתעשרים עם הנולדים בתשרי שלאחר אלול שמא באחד בתשרי ראש השנה]. [ומבואר בגמרא, שאם הדבר היה תלוי בסברא, ודאי היה בן עזאי מכריע ביניהם, שהרי אמר על עצמו, כל חכמי ישראל דומים עלי כקליפת השום, חוץ מן הקרח הזה², ואם כן היה חכם גדול, והסיבה שבמחלוקת זו לא הכריע בין החכמים, כי כל אחד מהם אמר דבריו מפי השמועה, מפי חגי זכריה ומלאכי³].

שלוש גרנות למעשר בהמה

מדין תורה, אף שכל אדם מצווה לעשר את עדרו, אין זו אלא מצווה בעלמא, אבל אין **המעשר מעכב את היתר הבהמות, והרוצה לאכול ולמכור בהמות קודם שיעשר**,

עצמם. ונחלקו חכמים מתי מתחילה שנה חדשה למעשר בהמה.

לדעת רבי אלעזר ורבי שמעון – ראש השנה למעשר בהמה הוא **באחד בתשרי**. [ולכאורה גם דעת רבי עקיבא כן].

ולדעת רבי מאיר – ראש השנה למעשר בהמה הוא **באחד באלול**. [ולא נתבאר טעמי מחלוקתם בסוגיתנו אלא במסכת ראש השנה ולפיכך העתקתי כאן בהערה¹ את דברי הרע"ב במסכת ראש השנה, שסיכם את טעמי מחלוקתם].

ובן עזאי אמר – **הואיל והללו אומרים כך, והללו אומרים כך**, ואין להכריע כמי ההלכה, מספק **כל הנולדים באלול מתעשרים לעצמם**. [לא מתעשרים עם הנולדים באב שלפני אלול שמא באחד

הוספות

¹ ורבי אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי. כיון דאתקש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן ראש השנה שלו תשרי, אף מעשר בהמה ראש השנה שלו תשרי ... ותנא קמא [=רבי מאיר] סבר, כיון דאתקש מעשר בהמה למעשר דגן, דכתיב עשר תעשר, מה דגן סמוך לגמרו עישורו, שהרי ראש השנה שלו תשרי, והוא סמוך לגמרו, שכל ימות [החמשה] עומד בגורן להתיבש, אף מעשר בהמה נמי, סמוך לגמרו עישורו, דהיינו אחד באלול, שהבהמות יולדות באב, שאז נגמר זמן עיבורן, דהכי יליפין מקרא. דכתיב "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר", אימתי לבשו כרים הצאן, כלומר שמתלבשות מהזכרים העולים עליהם ומתעברות, בזמן שהעמקים יעטפו בר, דהיינו באדר, שהזריעה צומחת וניכרת יפה. ויולדות באב, דזמן עיבורה של בהמה דקה חמישה חדשים. הלכך ראש השנה של מעשר בהמה, באחד באלול סמוך לגמרו. [ע"כ לשון הרע"ב במסכת ראש השנה].

² **היינו רבי עקיבא**. וכן רבי יהושע בן קרחה המוזכר בשי"ס, הוא רבי יהושע בן רבי עקיבא, שנקרא קרח. [ע"פ רש"י]. וקשה, מי סני ליה להזכיר רבי עקיבא בשמו, שמוזכרו בלשון גנאי ... ועוד קשה דבמסכת מגילה, רבי שאל את רבי יהושע בן קרחה, במה הארכת ימים ... ואמר לו, רבי ברכני, ואמר לו יהי רצון שתגיע לחצי שני, ואילו רבי עקיבא, כשנשא בת כלבא שבוע בן ארבעים שנה היה, וקבל עליו לעסוק בתורה, ועסק ארבעים שנים וארבעים שנה פרנס ישראל, ובספרי תניא, ארבעה חיו מאה עשרים שנה, משה וחלל ורבן יוחנן בן זכאי ורבי עקיבא, וביום שמת רבי עקיבא נולד רבי, ואפילו נולד רבי יהושע בשנה ראשונה שנשא בת כלבא שבוע, לא היה כי אם שמונים כשנולד רבי, ולכל הפחות היה רבי יהושע בן מאה וארבעים שנה כשבירך רבי, בדפחות משבעים שנה לא היה מברכו, שהן חיי שנות סתם אדם, דכתיב "ימי שנותינו שבעים, ואז היה רבי בן ששים שנה, נמצא כשברכו להגיע לחצי ימיו, לא ברכו רק עשר שנה, ומה ברכה היתה זו. ועוד לכאורה מסתבר שלא נולד עד שעשה בי רב תרתי סרי ותרת סרי שני, נמצא כשהיה רבי יהושע בן מאה ארבעים שנה היה רבי יותר מחצי שני. **ורבינו נסים פירש דקרח הוא רבי אלעזר בן עזריה**, דאמר בירושלמי, שהיה קרח. **ורבינו תם מפרש שם אדם**. [תוס'].]

³ ודבר נבואה הוא ולא דבר התלוי במדרש המקראות ... דליכא למימר טעמא דמאן מסתבר. [רש"י]. פירש הקונטרס וכיון דנבואה היא כהלכתא בלא טעמא היא וליכא למיקם עלה על ידי טעם. ולא היה לו להזכיר נבואה דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא היה לו לומר הלכתא גמירי לה ... ומיהו קשה מהא דדריש במסכת ראש השנה מקרא ... ויש לומר דאפילו הכי כיון דהנך דרשות מפי השמועה נאמרו לא היה יכול לברר איזה עיקר. [תוס'].]

את שלושת הגרנות.

הרשות בידו, אלא שכשמעשר, העשירי קדוש להיות מעשר.

א. זמן הגורן הראשון הוא הגורן הסמוך

לפסח.

לדעת רבי עקיבא – הגורן הראשון הוא בפרוס הפסח, כלומר, **חמישה עשר יום קודם הפסח**, [שהוא היום האחרון של חודש אדר הסמוך לניסן, אלא מאחר שלדעת רבי עקיבא, אדר הסמוך לניסן, פעמים יש בו עשרים ותשעה יום, ופעמים יש בו שלושים יום, לא נקט את התאריך, אלא אמר פרוס הפסח]. [פרוס הוא מלשון פרוסה כלומר חצי מהזמן והכוונה לחצי מהזמן שרגילים לדרוש בהלכות הפסח שלדעת רבי עקיבא הוא שלושים יום] וזהו הזמן שבני אדם יתחילו לקנות בהמות לפסח ומחמת הגורן יהיו מצויות להם בהמות.

וכמו כן לדעת בן עזאי – הגורן הראשון הוא בפרוס הפסח, כלומר חמישה עשר יום קודם הפסח, שהוא היום האחרון של חודש אדר, אלא מאחר שלדעת בן עזאי, אדר הסמוך לניסן, לעולם יש בו עשרים ותשעה יום, נקט את התאריך הזה, כלומר **עשרים ותשעה באדר**.

ולדעת רבי אלעזר ורבי שמעון – אין רגילים לדרוש בהלכות הפסח אלא שתי שבועות קודם הפסח, כלומר **ארבעה עשר יום קודם הפסח, שהוא אחד בניסן**, ולכן אין לעשות את הגורן הראשון, אלא באחד בניסן.

ב. זמן הגורן השני הוא הגורן הסמוך

וכל זה מדין תורה, אבל חכמים תקנו שלושה זמנים, שבהגיעם, לכתחילה אסור אדם לשחוט בהמותיו עד שיעשרם, [ונקראו זמנים הללו גרנות כי הזמנים הללו אוסרים את הבהמות, כגורן שאוסר את התבואה עד שיעשרה].

והסיבה שתיקנו שלושה זמנים, ולא תקנו זמן אחד, **כי יש בהמות שמקדימות ללדת, ויש בהמות שמאחרות, ויש שמאחרות יותר, ולפיכך תקנו שלושה זמנים, זמן אחד לכל קבוצת בהמות.**

ואף שקודם הגורן רשאי אדם לשחוט בהמות בלא לעשר, מאחר שהמעשר הוא מצווה שאין בה הפסד, שהרי המעשר ניתן לבעלים, הכל רגילים שלא לשחוט בהמותיהם עד שיעשרום, ומאחר שהרגילות היא שאין אדם מעשר בהמותיו עד שיגיע הגורן, כדי לאסוף יחד את כל הבהמות הנאסרות לו, להתיר כולן יחד, הדרך היא, שעד זמן הגורן, אין רגילים למכור בהמות, ולאחר הגורן, כשכל אחד עישר בהמותיו, רגילים למכור בהמות, והבהמות מצויות.

ומאחר שהגורן הוא זמן שיהיו הבהמות מצויות להימכר, תקנו חכמים את כל אחד מהגרנות, סמוך לכל אחד מהרגלים, [פסח, עצרת, שבועות], **בזמן שרגילים להתכונן להם, ויהיו בהמות מצויות לעולי רגלים.**

ולחלן יתבאר בעזה"י, מתי תקנו חכמים

לעצרת.

לעשר בו, כי זה שמעשר צובע את היוצא

עשירי, ואסור לצבוע ביום טוב של ראש השנה¹, לכן אמרו, שגורן זה יהיה יום אחד קודם, הוא **יום עשרים ותשעה באלול**. וטעם נוסף הוא, כי אחד בתשרי הוא תחילת שנה חדשה למעשרות, ויש לעשות לדבר היכר, לקבוע את הגורן של בהמות שנה שעברה, קודם תחילת שנה זו.

וכל זה כדעת האומרים, ששנת מעשר בהמה מסתיימת באחד בתשרי, **אבל לדעת רבי מאיר, מאחר ששנת מעשר בהמה מסתיימת באחד באלול, על כרחך יהיה הגורן בסוף שנת המעשר, כלומר בעשרים ותשעה באב.**

וכמו כן לדעת בן עזאי – מאחר שמחמת הספק, האלולים מתעשרים לעצמם, ואין לעשר את הנולדים באב עם הנולדים באלול, על כרחך **יהיה הגורן השלישי בעשרים ותשעה באב**, ואף שכחודש אב הוא שלושים יום, ניתן לקבוע את הגורן גם ביום שלושים של אב, מכל מקום, מאחר שפעמים אין בחודש אב אלא עשרים ותשעה יום, קבעו את הגורן לעשרים ותשעה באב.

בהמות של שתי גרנות מצטרפים

לעיל נתבאר, שבהמות של שתי שנים

לדעת רבי עקיבא – כשם שהגורן הראשון הוא בפרוס הפסח, כך הגורן השני הוא בפרוס העצרת כלומר, **חמישה עשר יום קודם עצרת.**

ולדעת בן עזאי ורבי אלעזר ורבי שמעון – מאחר שמניסין ועד עצרת אין הזמן מרובה, ומהגורן האחרון עדיין לא נולדו בהמות מרובות, אם יהיה הגורן שסמוך לעצרת חמישה עשר יום או ארבעה עשר יום קודם עצרת, בימים מועטים ימכרו כל הבהמות המועטות, וסמוך לעצרת ממש לא יהיו בהמות מצויות לעולי רגלים, ולפיכך, גורן זה יש להסמיכה יותר לעצרת, ולכן אמרו שגורן זה תהיה **באחד בסיון**.

ג. זמן הגורן שלישי הוא הגורן הסמוך לחג הסוכות.

לדעת רבי עקיבא – כשם שהגורן הראשון הוא בפרוס הפסח, והגורן השני הוא בפרוס העצרת, כך הגורן השלישי הוא בפרוס חג הסוכות, כלומר, **חמישה עשר יום קודם החג**. [הוא היום האחרון של חודש אלול כלומר עשרים ותשעה באלול].

וכמו כן לדעת רבי אלעזר ורבי שמעון – אף שלדעתם היה ראוי לקבוע את הגורן הזה ארבעה עשר יום קודם החג, מאחר שיום זה הוא יום טוב של ראש השנה, ואי אפשר

הוספות

¹ ואם תאמר, תיפוק ליה משום דאין מקדישין ביום טוב. יש לומר, לא הייתי אוסר להקריבו, שמא יבא להקדישו, דהיינו גזירה לגזירה, דהיא גופה לא אסור להקדיש ביום טוב אלא מדרבנן ... ועוד מצי למימר, דאפילו להקדישו היה יכול ביום טוב, משום שלמי שמחה כדאמר פרק שואל, מקדיש אדם פסחו בשבת, וחגיגתו ברגל. ומיהו הא דאמר התם ... היינו דוקא חובות הקבוע להם זמן, אבל אין קבוע להם זמן אין מקדישין, ולא מסתבר שיהא מעשר כחובות הקבוע להן זמן ... ויש לומר, כיון דעשירי מאיליו קדוש, אפילו לא קרא עשירי, לא שייך לאיסור הקדש כזה ביום טוב. [תוס'].

[=חדש וישן], אין מצטרפים להתעשר יחד. עשירי בוודאי ולא ספק עשירי.

והחידוש בתקנה זו, שהיה מקום לומר, שלא לעשות כן, שמא יטעה וייטול את אחד מהנולדים באב או בתשרי, ובכל זאת אין לחוש לכך.

דף נח

כיצד מעשרים את הבהמות

בעניין מעשר בהמה נאמר, "כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'". ומכאן למדו שני דברים כיצד יש לעשר את הבהמות.

א. מהכתוב "כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר", יש ללמוד, שיש לעשר את הבהמות על ידי שהן עצמן יעברו לפני המעשר בזו אחר זו, ותהא כל עשירית קדושה, [ולא הוא יעבירן].

ב. מהכתוב "תַּחַת הַשֶּׁבֶט", יש ללמוד, שיש למנות את הבהמות בשבט.

< ולפיכך, כך ראוי לעשר את הבהמות. כונס את כולם לתוך דיר אחד, ועושה לו פתח קטן, שאין אפשר לצאת בו אלא אחת אחת, ומעמיד את האימהות מבחוץ, כדי שוולדות ירצו לצאת אל האימהות, וכשהם יוצאים אחד אחד, מונה אותם בשבט, א' ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט', והיוצא עשירי סוקרו בסיקרא, [=צובע אותו בסיקרא שהוא כעין צבע אדום], כדי שיהא ניכר שהוא מעשר.

אולם כל זה בבהמות של שתי שנים, אבל בהמות של שנה אחת, אף אלו הנולדים בשתי גרנות שונים, כגון מקצתם קודם פרוס הפסח, ומקצתם אחר העצרת, מצטרפים כולם להתעשר יחד. [ומסתבר, שמצטרפים אף אלו שעבר עליהם הגורן, ונתחייבו במעשר, עם אלו שעדיין לא עבר עליהם הגורן, כי מהתורה כולם שווים להתעשר].

נולדו לו חמישה באב וחמישה באלול

וחמישה בתשרי

לעיל נתבאר שלדעת בן עזאי יש להסתפק עם ראש השנה למעשר הוא באחד באלול או באחד בתשרי ואם כן כשנולדו לו חמישה באב וחמישה באלול וחמישה בתשרי אותם חמישה שנולדו באלול מצטרפים עם חמשה מהאחרים שכן אם ראש השנה למעשר הוא באחד בתשרי הם מצטרפים עם הנולדים באב ואם ראש השנה למעשר הוא באחד באלול הם מצטרפים עם הנולדים בתשרי.

ולפיכך, לדברי רבא, לדעת בן עזאי, יכניס את כולם לדיר אחד, וייטול אחד מן האלולים למעשר, וממה נפשך הוא מעשר, וכל השאר פטורים, שכן אלו שמצטרפים עמו, נפטרו מחמתו, ואלו שאינם מצטרפים עמו, מאחר שאין ידוע מי הם, הרי הם ספק חייבים ספק פטורים, ולא חייבה תורה לעשר אלא את הוודאי, שנאמר, "הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'", כלומר

ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה – הרי זה

מעשר, כי לדעתו, תרומה גדולה ותרומת מעשר תורמים אותם אף על ידי אומד, [בלא מידה מדויקת], ואף על ידי מחשבה, [כדעת אבא אלעזר בן גומל שתבואר בעזה"י להלן], ולדעתו, מאחר שמעשר קרוי תרומה, שנאמר, "כִּי אֶת מַעֲשֵׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה נִתְּנִי לְלוֹיִם לְנֶחֱלָה עַל כֹּן אֶמְרָתִי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נֶחֱלָה", גם מעשר ניטל אף על ידי אומד ומחשבה, ומאחר שמעשר בהמה הוקש למעשר דגן, מהכתוב, "עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרַע הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה", [כפי שנתבאר בתחילת פרק זה³], גם מעשר בהמה ניטל אף באומד ומחשבה⁴.

הפרשת תרומה גדולה ותרומת מעשר

לדעת אבא אלעזר בן גומל, מתוך מה שנאמר בעניין תרומת מעשר, "וְנִחְשֹׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כִּדְגָן מִן הַגֶּרֶן וְכִמְלֶאכָה מִן הַיָּקֵב" יש ללמוד ששתי תרומות אלו ניטלות אף באומד ואף במחשבה.

שהכתוב "וְנִחְשֹׁב" מלמד, שאין צריך למדוד את התבואה כדי לתרום, וניתן

והסיבה שגורם להם לצאת על ידי העמדת האימהות מבחוץ, ולא על ידי העמדת ירק מבחוץ, כי כשיהיה ירק מבחוץ, יצאו אליו כל הבהמות שבפנים, גם מי שהוא יתום או לקוח, שהוא פטור ממעשר, וכשיהיו האימהות מבחוץ, יצאו אליהן רק וולדות שיש להם אמהות בחוץ, ולא יצאו לא יתומים¹ ולא לקוחות².

< וכל זה לכתחילה, אבל **בדיעבד, אף אם לא מנה בשבט ולא סקר את העשירי בסיקרא,** הרי זה מעשר. וכן, אף אם לא עברו הבהמות לפניו, אלא היו רבוצים או עומדים, ומנאם כך במקומן, הרי זה מעשר. שנאמר "הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה קִדְּשׁ", ללמד, שבכל אופן שהוא מנאם עשירי, הרי זה קדוש.

< **ואם נטל מעשר, בלא למנות את הבהמות כלל, כגון שיש לו עשרה ובא ונטל אחד מהם למעשר,** או שיש לו מאה ונטל עשרה מהם למעשר.

לדעת תנא קמא – אין זה מעשר, שנאמר "הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה קִדְּשׁ" ואין זה עשירי שאין עשירי אלא שנמנו לפניו תשעה והוא נמנה עשירי.

הוספות

¹ ואף על גב, דאיכא יתום דמיחייב, כגון שנולד ואחר כך מתה אמו, והוא לא נפיק אלא על ידי ירקא, מכל מקום, בהא דמעמיד אמותיהן של אלו מבחוץ, ליהוי ליה הכירא, ויהיה נזכר דיתום ולקוח לאו בני עשורי ננחו. [רש"י].

² דרוב לקוחין אין להם אם נמכרת עמח. [רש"י כתי"י].

³ פירש הקונטרס, מדכתיב "עשר תעשר", כדאמרין בריש פירקין, צריך לומר, דלית ליה הא דאמר [רבא], לשנה הקשתיו ולא לדבר אחר. ועוד בריש פירקין דרשינן היקשא אחרת, "והבאתם שמה מעשרותיכם", לרבי עקיבא, ושמא לא אתקש אלא לענין הבאה. מיהו לרבא קשה, היכי מפרש טעמא דרבי יוסי ברבי יהודה ... ויש לומר לענין לעשר מזה על זה, כגון ממין על שאינו מינו, דהוי כעין חדש על ישר, לגבי הכי דוקא אומר לשנה הקשתיו, ולא לדבר אחר. [תוס'].

⁴ ולהכי קרי ליה מחשבה, משום שאינו מוציא אותם. א"נ נותן עיניו בצד זה, ואוכל בצד אחר. [רש"י]. והיינו מחשבה, שאינו מונה עשירי, אלא מפרש כל מי שעולה בדעתו [רש"י כתי"י].

לעשות זאת אף על ידי אומדן, [שמאמד בדעתו כך וכך יש בכרי, ולפי האומדן מפריש], וכמו כן הכתוב הזה מלמד, שאין צריך להפריש את התרומה ממש, ודי במחשבה לכך, [כגון שנותן עיניו בצד זה ליטול ממנו תרומה, ואוכל בצד אחר¹], אף שעדיין לא הפריש את התרומה בפועל.

והכתוב "וַיִּנְחָשׁ לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם פֶּדָן מִן הַגֶּר וּמִלֵּאָה מִן הַיֶּקֶב" מלמד, שאף שדין זה אמור לעניין תרומת מעשר, מכל מקום דינה כדין תרומה גדולה, שהיא, "פֶּדָן מִן הַגֶּר וּמִלֵּאָה מִן הַיֶּקֶב".

ואם כן, שתי תרומות אלו שוות בכך שניטלות באומדן² ובמחשבה.

דף נט

עשירי מאליו הוא קדוש

לדברי רבא, אם מנה תשעה, ונשתייר עשירי בדיר, אף על פי שלא יצא, ולא מנאו,

קדוש מאליו, כי על כורחך הוא העשירי. ולהלן יבואו כמה דינים שאמרו תנאים בברייתות, שרצו להביא מהם ראיה לדברי רבא.

עשירי שלא קרא שמו עשירי

מבואר בברייתא, שהעשירי קדוש אף אם לא קרא שמו עשירי, שנאמר, "הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה' בְּכָל אוֹפֶן, אִם לֹא קראו עשירי.

ולכאורה, מכאן ראיה לדברי רבא, שעשירי מתקדש מאליו. אולם דחו ראיה זו.

- וי"מ שדחו ראיה זו, כי מהברייתא אין ראיה שהעשירי שלא נקרא עשירי, נידון כמעשר גמור, להיות קרב למזבח, ויתכן שאין בו אלא קדושה קלה, שאינו נאכל אלא כשייפול בו מום.

- וי"מ שדחו ראיה זו, כי מהברייתא אין ראיה שהעשירי מתקדש בלא שום קריאה, ויתכן שיש ללמוד מהברייתא, שלא רק כשקרא לו עשירי הוא נעשה מעשר, אלא

הוספות

¹ כן פירש הקונטרס, נותן עיניו בצד זה לשם תרומה, ואוכל בצד זה, ואף על פי שלא הפריש, משמע שרוצה לומר, משום דכתיב ונחשב, שרי לאכול בלא הפרשה, ושרינן נמי בשתיקה, על ידי נותן עיניו בצד זה, ואוכל בצד זה, וכל זה דנפקא לו מונחשב. עוד פירש לשון אחר, במחשבה מחשב ואומר, שני לוגין שאני עתיד להפריש, ואף על פי שעתה אינו מפריש כלום, ורוצה לומר, דדיבור צריך, והא דשרי בלא הפרשה קרי מחשבה ... [תוס'].

² מן התורה [בתרומה גדולה] אין שייך בה אומדן, דחטה אחת פוטרת את הכרי, ולא נתנה בה תורה שיעור, ד"ראשית דגנך" כתיב, אלא משום דבתרומת מעשר שייך אומדן, ששיעורה כתוב "מעשר מן המעשר", ובתרומה גדולה נמי תקנו חכמים שיעור, שייך בה אומדן. ומיהו בזה אין להקיש תרומת מעשר לתרומה גדולה, שיועיל במתכוין חטה אחת, דהא כתיב "מעשר מן המעשר". ומיהו, אם במתכוין מוסיף, לכאורה מהני, דלהכי מקיש לתרומה גדולה, דנטלת מאומדן למצוה, כדי שיתרום בעין יפה, שמתוך שירא שלא יטול פחות, נוטל בעין יפה ... ונראה לפרש דלרבי אלעזר בן גומל נמי לא ילפינן אלא דמועיל מאומדן, ולא דשויה מצוה מאומדן. [תוס'].

³ ובגיטין פירש הקונטרס הא דילף תרומת מעשר מתרומה גדולה, לענין אומדן הוא דילף, אבל מחשבה, ילפינן בתרומה מונחשב. ונראה דרבנן לא פליגי אבא אלעזר לענין מחשבה, אלא לענין אומדן ... [תוס'].

אבל אינו קרב, [כפי שיתבאר בעזה"י בדף ס'], וכל אלו שכבר יצאו, אף שלא יצאו אחריהם עשירי, מכל מקום נידונים הם כמי שכבר נתעשרו, ופטורים.

ולכאורה, מכאן ראייה לדברי רבא, שעשירי מתקדש מאליו, ולכן אלו שיצאו נידונים כמי שכבר נתעשרו שמיד כשיצא תשיעי ונשאר עשירי נתקדש מאליו.

אולם דחו ראייה זו, כי באמת, הסיבה שהם פטורים היא, משום שבשעה שיצאו, היו ראויים להיפטר, ולדעת רבא, כל בהמה שבשעת יציאתה היה בדיר בהמות להשלים לעשר, נפטרה מיד ביציאתה, אף כשלא נתקדש העשירי [=מניין הראוי פוטר], כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

קרא לתשיעי עשירי ונשתייר עשירי

מבואר בברייתא, שכשקרא לתשיעי עשירי, ונשתייר העשירי בדיר, התשיעי, מאחר שקרא לו עשירי, מתקדש קצת, שלא יאכל אלא כשייפול בו מום, אבל אינו קרב, [כפי שיתבאר בעזה"י בדף ס'], והעשירי שנשאר בדיר דינו כמעשר גמור.

ומכאן ראייה לדברי רבא, שעשירי מאליו הוא קדוש.

-

מחלוקת רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון וחכמים, לעניין תשיעי שקראו עשירי, תתבאר בעזה"י להלן בסף דף ס'.

אף כשקרא לו קדוש הוא נעשה מעשר, אבל מאליו לגמרי אינו מתקדש.

קרא לתשיעי עשירי ויצא עשירי בלא

שום קריאה

מבואר בברייתא, שכשקרא לתשיעי עשירי, ולאחר מכן יצא העשירי ולא קרא לו שם כלל, התשיעי, מאחר שקרא לו עשירי, מתקדש קצת שלא יאכל אלא כשייפול בו מום, אבל אינו קרב, [כפי שיתבאר בעזה"י בדף ס'], והעשירי מעשר גמור.

ולכאורה, מכאן ראייה לדברי רבא, שעשירי מתקדש מאליו. אולם דחו ראייה זו.

- יש אומרים שדחו ראייה זו, כי מהברייתא אין ראייה, שהעשירי שנשאר בדיר מתקדש מאליו, ויתכן שרק כשיצא חוץ לדיר באותו פתח שיצאו התשעה, ונמצא שבפועל יצא עשירי, הוא מתקדש.

- ויש אומרים שדחו ראייה זו, כי מהברייתא אין ראייה אלא שהעשירי מתקדש בלא שום קריאה, ויתכן שטעון הוא שיראו עליו באצבע שהוא עשירי אבל מאליו לגמרי אינו מתקדש.

קרא לתשיעי עשירי ומת עשירי בדיר

מבואר בברייתא, שכשקרא לתשיעי עשירי, ולאחר מכן מת עשירי בתוך הדיר, התשיעי, מאחר שקרא לו עשירי, מתקדש קצת, שלא יאכל אלא כשייפול בו מום,

מניין הראוי פטר

לדעת רבא, המונה בהמות למעשר, אם בשעה שמנאם, היה המניין ראוי למעשר, כלומר, שהבהמות שבדיר משלימות את המנויות למעשר, [כגון שמנה שלוש ויש בדיר עוד שבע], כל אלו שנמנו, נפטרו מיד בשעה שנמנו, ואפילו אם לבסוף מתו הבהמות שבדיר, ולא השלימו את הנמנות למעשר, שנאמר, "כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר", ללמד שאין לעשר אלא מי שעדיין לא עבר תחת השבט, אבל כל שכבר עבר תחת השבט, שוב לא יעבור.

ועל פי הכלל הזה נאמרו הדינים הבאים.

א. היו לו עשרה טלאים והכניסם לדיר ומנה חמישה ומת אחד מהם.

אם מת אחד מן המנויים, ממשיך למנות את שאינם מנויים והעשירי מתקדש.

ואם מת אחד מאלו שבתוך הדיר, אינו ממשיך למנותם, כי אין כאן מניין הראוי להיות מעשר, ולפיכך מצרף אותם לבהמות אחרות שייולדו לו

אבל כל אלו שכבר יצאו, בכל אופן פטורים הם, כי כשיצאו היה בדיר מניין הראוי להיות מעשר ואם כן נפטרו במניין הראוי.

ב. היו לו 14 טלאים והכניסם לדיר, תחילה יצאו 6 בפתח זה, ואחר כך יצאו 4 בפתח זה, ונשארו 4 בדיר.

כשיצאו 6 ראשונים בפתח אחד, היה בדיר מניין הראוי להשלימם למעשר, ולפיכך מיד כשיצאו נפטרו.

וכשיצאו 4 שניים בפתח שני, כבר לא היה בדיר מניין הראוי להשלימם למעשר, ולפיכך לא נפטרו, ועדיין טעונים מעשר.

ואותם 4 שנשארו בדיר. אם יצאו בפתח שיצאו בו תחילה ה-6, הם משלימים אותם לעשר, ולכן, האחרון נעשה מעשר, וכל שאר הבהמות שיצאו באותו פתח פטורים. ואם יצאו ה-4 האחרונים, בפתח שיצאו בו תחילה ה-4, אינם משלימים אותם למעשר, ואינם נפטרים, וכל ה-4 האחרונים, עם ה-4 השניים, עדיין טעונים מעשר.

ג. היו לו 14 טלאים והכניסם לדיר, תחילה יצאו 4 בפתח זה, ואחר כך יצאו 6 בפתח זה, ונשארו 4 בדיר.

כשיצאו 4 ראשונים בפתח אחד, היה בדיר מניין הראוי להשלימם למעשר, ולפיכך מיד כשיצאו נפטרו.

וכמו כן כשיצאו 6 שניים בפתח שני, עוד היה בדיר מניין הראוי להשלימם למעשר, ולפיכך מיד כשיצאו נפטרו.

ואותם 4 שנשארו בדיר, אם יצאו בפתח שיצאו בו תחילה ה-4, מאחר שאינם מצטרפים להשלים אותם למעשר, אינם נפטרים ביציאתם, ולכן אותם 4 אחרונים, צריכים להתעשר עם בהמות אחרות הטעונות מעשר. ואם יצאו בפתח שיצאו בו תחילה ה-6, מאחר שהם משלימים אותם למעשר, האחרון מעשר, וכל השאר פטורים.

ד. היו לו 14 טלאים והכניסם לדיר,

להם חמשה אחרים.

וי"מ שהסיבה שיש להכניס את כל החמישה עשר לדיר, ולא ייטול עשרה לבד, כי אסור לו לברור אלו טלאים יכנסו למעשר, ואלו לא, שלא יכניס את הכחושים, ולכן יכניס את כולם יחד, ומי שיצא ראשון יתעשר.

דף ס

היו לו תשעה עשר טלאים כונסם לדיר ונוטל אחד והשאר פטורים

מבואר בברייתא, שמי שהיו לו תשעה עשר טלאים, מכניס אותם לדיר, ומוציא עשרה, ונוטל אחד למעשר, וכל השאר פטורים.

ולכאורה משמע מהברייתא, שכשנשארו בדיר תשעה טלאים, מאחר שאין בהם כדי שיעור מעשר, הם פטורים, אף שמתחילה היו בדיר יותר מעשרה טלאים.

וזה סותר את המבואר לעיל, שכשכנס לדיר חמישה עשר טלאים, כולם נתחייבו במעשר, והחמישה הנותרים מצטרפים לנולדים אחר כך, ואינם פטורים.

ונאמרו כמה ביאורים ליישב את הברייתא הנ"ל, כיצד יתכן שיכנסו לדיר תשעה עשר טלאים, ויהיה בהם אחד למעשר, וכל השאר פטורים.

א. מה שביאר רב הונא בר סחורה לפני רבא בשבת שלפני הרגל.

תחילה יצאו 4 בפתח זה, ואחר כך יצאו 4 בפתח זה, ונשארו 6 בדיר.

כשיצאו 4 ראשונים בפתח אחד, היה בדיר מניין הראוי להשלימם למעשר, ולפיכך מיד כשיצאו נפטרו.

וכמו כן כשיצאו 4 שניים בפתח שני, עוד היה בדיר מניין הראוי להשלימם למעשר, ולפיכך מיד כשיצאו נפטרו.

ואותם 6 שנשארו בדיר, אם יצאו כולם באחד מהפתחים שיצאו בהם תחילה 4, מאחר שהם מצטרפים להשלים אותם למעשר, האחרון מעשר, וכל השאר פטורים. [אבל אם יצאו בפתח שלישי או נשארו בדיר הם טעונים מעשר ומצטרפים לבהמות אחרות שיתעשרו אחרי כן].

היו לו חמישה עשר טלאים

מי שהיו לו עשרה טלאים, והגיע זמן הגורן, אסור לשוחטם, עד שיעשרם. אבל מי שהיו לו חמישה טלאים, והגיע זמן הגורן, מאחר שאינם ראויים להתעשר, לא נאסרים בזמן הגורן, ורק כשיצטרפו עימם הנולדים אחר הגורן, ויהיו עשרה, ויגיע הגורן הבא, יאסרו.

ומי שהיו לו חמישה עשר טלאים, והגיע הגורן, לא יאמר, אכניס עשרה בלבד לדיר, להתחייב במעשר, והחמישה אניח לבדם, שלא יחול עליהם איסור הגורן, אלא מכניס את כולם לדיר, לחול על כולם הגורן להיות אסורים עד שיתעשרו, ומעשר את העשרה, ומניח את החמישה עד שיצטרפו

ג. ביאור כדעת האומרים שעשירי למניין המונה מתקדש.

לדעת האומרים שהמעשר מתקדש כפי מניין המונה, וכשמונה זוג זוג, כלומר זוג ראשון, זוג שני, וכן הלאה, אין מתקדש אלא זוג עשירי, ניתן לומר, שהברייתא הנ"ל מדברת, באופן הזה, שמנה את הבהמות זוג זוג, ולכן, שמונה עשרה בהמות ראשונות, שהן תשע זוגות ראשונות, לא נתקדשו, ורק האחרון מתקדש, שהוא מזוג עשירי.

אבל לדעת האומרים, שלעולם עשירי לבהמות מתקדש, אם כן, כשיצא העשירי הוא התקדש, ולאחר שנתקדש לא נותרו בדיר אלא תשעה, שאינם ראויים למעשר, וכולם צריכים להמתין עד שיצרפו להם עשירי, ואינם נפטרים עד שיתעשרו.

יצאו שנים כאחד

מבואר במשנתנו, שאם בשעה שמנה את הבהמות למעשר, יצאו שתי בהמות בבת אחד, כגון שיצאו השלישית והרביעית יחד, אינו מונה את שתיהן יחד שלוש, אלא מונה אותן שלוש וארבע.

ואם מנה אותן יחד, כאילו היו אחד, [כגון שאמר עליהן שלוש, ועל הבהמה הבאה אמר ארבע], התשיעי והעשירי למניינו מקולקלים.

ונאמרו כמה פירושים לדין זה.

פירוש ראשון של רש"י – הקלקול הוא

הברייתא הנ"ל מדברת, באופן שהיו בדיר שני פתחים, ותחילה הוציא תשעה בפתח אחד, ולאחר מכן הוציא תשעה בפתח שני, ולכן כל היוצאים נפטרים מיד ביציאתם, כי יש בדיר מניין הראוי להשלימם למעשר, ואת האחרון מוציאו באיזה פתח שירצה, והוא מעשר.

ועל שזכה רב הונא בר סחורה ליישב שמועתו של רבא בתוך הדרשה ולתרץ דבריו אמר עליו רב נחמן בר יצחק זכאי אימיה דרב הונא בר סחורה [=זכתה אמו של רב הונא בר סחורה] דשני ליה שמעתא בריגלא כשמעתיה.

ב. ביאור כדעת האומרים שעשירי אינו קדוש מאליו.

לדעת האומרים שאין עשירי מתקדש אלא אם כן נקרא בשם עשירי, ניתן לומר שהברייתא הנ"ל מדברת, באופן שתחילה מנה את תשעת הראשונים מאחד עד תשע, וכשהגיע לעשירי, לא קרא לו עשירי, אלא החל למנות שוב מאחד עד עשר, ונמצא שבכל פעם שמנה מאחד עד תשע, נפטרו היוצאים, משום שיש בדיר די בהמות להשלים את המניין, ורק האחרון שקרא לו שם עשירי מתקדש.

אבל לדעת האומרים שהעשירי קדוש מאליו, כשיצא העשירי, הוא התקדש, אף על פי שקרא לו אחד, ואם כן, לאחר שנתקדש, לא נותרו בדיר אלא תשעה, שאינם ראויים למעשר, וכולם צריכים להמתין עד שיצרפו להם עשירי, ואינם נפטרים עד שיתעשרו.

שמה ינהג בבהמות שלא כדין הראוי להם.

מאחר שמנה שתיים כאחד, נמצא שכל אחד שמונה, הוא באמת אחד יותר, ואם כן, כשמונה תשיעי, הוא באמת עשירי, וכשמונה עשירי, הוא באמת אחד עשר, ואם כן, כשמונה תשיעי ועשירי, באמת שתי הבהמות קדושות, כדין קורא לעשירי תשיעי, ולאחד עשר עשירי, שהעשירי [הנקרא תשיעי], הוא מעשר, והאחד עשר [הנקרא עשירי], קרב שלמים, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], והוא, **מאחר שאינו יודע שטעה בזה, סבור שזה שקרא תשיעי הוא חולין, וזה שקרא עשירי הוא מעשר, ונמצא נוהג במעשר כחולין, ובשלמים כמעשר.**

פירוש שני של רש"י – הקלקול הוא שלא חלה קדושה על הבהמות כראוי להן.

מאחר שמנה שתיים כאחת, ונמצא שכל אחד שמונה הוא באמת אחד יותר, **אף אם נודע לו טעותו**, ואם כן יודע שזה שקרא תשיעי הוא באמת עשירי, וזה שקרא עשירי הוא באמת אחד עשרה, **יש בדבר קלקול, והוא שהקדושה החלה על הבהמות הללו מקולקלת, ולא יקרבו לא זה ולא זה, אלא ימתין עד שייפול בהן מום ויאכלו.** ואינם כשאר עשירי הנקרא תשיעי ואחד עשר הנקרא עשירי שהראשון קרב למעשר והשני קרב שלמים כי רק כשהיתה הטעות בעשירי ובאחד עשר עצמו הם מתקדשים להיקרב אבל כשהיתה הטעות מהמניין שקודם לכן המניין מקולקל ביותר ואין מתקדשים להיקרב לא המעשר ולא הבא

אחריו הנקרא עשירי. וי"מ שהסיבה שאינם כשאר עשירי הנקרא תשיעי ואחד עשר הנקרא עשירי כי רק כשיצאו אחד אחד הדין הוא שאף שקרא לעשירי תשיעי הוא מעשר והבא אחריו הנקרא עשירי נעשה שלמים כי באמת יצאו להימנות כראוי אבל כשיצאו שנים כאחד נתקלקל המניין ולכן כשקרא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי לא נתקדשו להיקרב.

פירוש שלישי של רש"י – מאחר שנתכוון, לא חלה קדושה על הבהמות כראוי להן.

מאחר שמנה שתיים כאחת, נמצא שכל אחד שמונה הוא באמת אחד יותר, ואם כן, זה שקרא תשיעי הוא באמת עשירי, וזה שקרא עשירי הוא באמת אחד עשרה, ועל ידי זה יש בדבר קלקול, והוא, שהקדושה החלה על הבהמות הללו מקולקלת, ולא יקרבו לא זה ולא זה, אלא ימתין עד שייפול בהן מום ויאכלו. ואינם כשאר עשירי הנקרא תשיעי ואחד עשר הנקרא עשירי שהראשון קרב למעשר והשני קרב שלמים כי רק כשהיה הדבר מחמת טעות שניהם מתקדשים אבל כשהיה הדבר בכוונה כגון זה שיודע שיצאו שנים וקרא להם כאחד בזה לא נאמר שהקורא לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי יתקדשו.

פירוש אחרון של רש"י – הקלקול הוא שמתקדשים שנים, עשירי ואחד עשר.

מאחר שמנה שתיים כאחת, נמצא שכל אחד שמונה הוא באמת אחד יותר, ואם כן כשמונה תשיעי ועשירי באמת הם עשירי ואחד עשר והדין הוא שהקורא לעשירי

כלומר מתחיל בעשר ומסיים באחד, **העשירי שקראו אחד הוא מעשר**.

- לדעת האומרים עשירי למניין בהמות מתקדש, דין זה פשוט הוא.

- ולדעת האומרים שעשירי למניינו מתקדש, הסיבה שהעשירי שקראו אחד מתקדש, כי יש שקוראים לעשירי אחד, ונמצא שהעשירי נקרא עשירי.

טעות במעשר

נאמר, "וְכָל מַעֲשֵׂר בְּקָר וְצֶאֱנ ... יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'", **ללמד, שכל שהוא עשירי, אף אם טעה ומנאו תשיעי, או אחד עשר, הרי זה מעשר**.

ונאמר, "כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'", **ללמד, שכל שנקרא עשירי, אף אם באמת אינו עשירי, כגון שהוא תשיעי או אחד עשר, הרי זה מתקדש**. [ומכל מקום, מאחר שמעשר עצמו אינו מתקדש אלא הוא עצמו, יש ללמוד בהיקש, שגם טעותו הנקראת מעשר אינה מתקדשת, אלא בסמוך לו, כלומר תשיעי ואחד עשר, אבל הקורא לשמיני ולשנים עשר עשירי לא נתקדשו].

ולפיכך:

קרא לתשיעי עשירי [יש אומרים דווקא כשלעשירי לא קרא עשירי. ויש אומרים אף כשקרא לעשירי עשירי] – הרי זה מתקדש. [ואין קדושתו להיות קרב, אלא שאסור הוא בגיזה ועבודה, ואינו נשחט אלא אחר

תשיעי ולאחד עשר עשירי שניהם קדושים הראשון קרב מעשר והשני קרב שלמים וזה הוא הקלקול האמור כאן.

מנה זוגות או מאות

לדעת רב מארי – [עשירי למניינו שלו מתקדש, כלומר], המונה את הבהמות זוגות זוגות [כגון זוג ראשון זוג שני וכן הלאה] או מאות מאות [שמעביר מאה ואומר אחד וחוזר ומעביר מאה ואומר שתיים וכן הלאה] אין מתקדשים למעשר אלא כפי מניינו שלו כלומר כשמונה זוגות הזוג העשירי מתקדש למעשר וכשמונה מאות כל המאה העשירית קדושים למעשר.

ולדעת רב כהנא – [עשירי למניין בהמות מתקדש, כלומר], בין מונה אחד אחד, ובין מונה זוגות, או מאות, לעולם כל בהמה עשירית מתקדשת למעשר. [וכל זה כשנתכוון להוציא כמה יחד, מאחר שיודע שמוציא כמה יחד, ויודע כמה בהמות באמת יצאו, מתקדש עשירי לבהמות. אבל אם נתכוון להוציא אחד אחד, ובטעות יצאו שנים, מאחר שאינו יודע שיש כאן אחד מיותר, והוא טועה במניין הבהמות האמיתי, מתקדש גם כפי טעותו, וזהו ששנינו, שכשיצאו שנים, ומנה אותם כאחד, תשיעי ועשירי מקולקלים].

מנאם למפרע

לדברי הכל, המונה את הבהמות למפרע,

שייפול בו מום, כפי שיתבאר בדף ס"א].

קרא לעשירי תשיעי – הרי זה מתקדש.
[ומעשר גמור הוא להיות קרב למעשר].

קרא לאחד עשר עשירי [ולעשירי לא קרא עשירי, כגון שקרא לעשירי תשיעי. או שקרא לעשירי אחד עשרה] – הרי זה מתקדש. [וקדושתו שיהא קרב שלמים כפי שיתבאר בעזה"י בדף ס"א]. [לדעת רבי מאיר, קדושתו מחמת עצמו, ולכן הוא עושה תמורה. ולדעת רבי יהודה, הוא נחשב כתמורת מעשר, ולכן אינו חוזר לעשות תמורה אחרת¹].

טעה גם בתשיעי וגם בעשירי וגם באחד עשר

לדעת רבי מאיר – על ידי טעות, יתכן שיתקדשו שלוש בהמות מתוך עשר, כגון שטעה בתשיעי וקראו עשירי, וחזר וטעה בעשירי וקראו תשיעי, ולאחר מכן קרא לאחד עשר עשירי, שכולם מתקדשים.

ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון – לעולם אין מתקדשים יחד תשיעי ואחד עשר, כי לדעתו, הסיבה שעל ידי טעות הם מתקדשים, כי הם נחשבים כתמורה, [כדעת רבי יהודה], ולדעתו, בהמה שעשו לה תמורה אחת, אין עושים לה תמורה שנייה, [כדעת רבי שמעון], ולכן רק טעות

אחת יכולה להתקדש מלבד המעשר, ואם כבר טעה וקרא לתשיעי עשירי, שוב לא יתקדש אחד עשר, אף אם יקראו לו עשירי. ואין אחד עשר מתקדש, אלא אם כן ישתוק בתשיעי², ויקרא לעשירי תשיעי, ולאחד עשר עשירי.

תשיעי ועשירי שיצאו כאחד

א. מנאם תשיעי.

התשיעי אינו קדוש, כי נקרא תשיעי. והעשירי קדוש אף על פי שנקרא תשיעי. ואם כן יש כאן בהמה אחת חולין, ובהמה אחת מעשר.

ב. מנאם עשירי.

התשיעי מאחר שנקרא עשירי הרי זה קדוש כתשיעי הנקרא עשירי, [שהוא נאכל במומו ואינו קרב]. והעשירי ודאי קדוש לגמרי. ואם כן יש כאן בהמה אחת קדושה כתשיעי הנקרא עשירי, ובהמה אחת מעשר גמור.

עשירי ואחד עשר שיצאו כאחד

א. מנאם עשירי.

העשירי קדוש כמעשר גמור. והאחד עשר

הוספות

¹ ויתכן שהדרשה הנ"ל המלמדת על תשיעי ועשירי היא רק כדעת רבי מאיר. אבל לדעת רבי יהודה תשיעי ועשירי מתקדשים מדין תמורה. ויל"ע בדבר.

² יש לפרש בשני ענינים. (א) לאו דוקא שישתוק בתשיעי, אלא שלא קראו עשירי, ואפילו קראו תשיעי, דאם קראו עשירי אין אחד עשר קדוש, דשתי טעויות אין קדושין כאחד, דטעות מיוחדת בעינן כהוא עצמו. ועוד יש לפרש, דאם קראו לתשיעי תשיעי, תו לא הוי טעות כשקרא לעשירי תשיעי, וכאילו קראו עשירי דמי, ואין אחד עשר מקודש, דלא חשיב כאילו נעקרה שם עשירי ממנו, והשתא הוי שישתוק דוקא, שלא ידבר כלל ... [תוס'].

כשמעשר בהמות מרובות, ומנה את העשרה הראשונים שבהם, שאז כשקרא לעשירי אחד עשר, ניתן לומר שאין כוונתו לקרוא לו 11, אלא כוונתו לומר, זהו חד מעשר, כלומר המעשר הראשון, ואם כן קרא לעשירי עשירי, וכשיקרא אחר כך לאחד עשר עשירי, לא יתקדש.

האם תשיעי קדוש כשלא נעקר שם

עשירי ממנו

לדעת רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון [בדף נ"ט] – כשם שאין אחד עשר מתקדש אלא כשנעקר שם עשירי ממנו, כך אין תשיעי מתקדש אלא כשנעקר שם עשירי ממנו, שכן קדושת אחד עשר עדיפה מקדושת תשיעי, שאחד עשר קרב, ותשיעי אינו קרב, ואם קדושת אחד עשר אינה חלה אלא כשעקר שם עשירי ממנו, כל שכן שקדושת תשיעי לא תחול אלא כשעקר שם עשירי ממנו.

ולדעת חכמים – תשיעי מתקדש אף כשלא נעקר שם עשירי ממנו, ואין ללמוד מאחד עשר שצריך עקירת שם עשירי ממנו. (א) כי אדרבה קדושה חמורה לא תחול על אחד עשר, אלא אם כן פקע עשירי, אבל קדושה קלה תחול על תשיעי, אף שלא פקע עשירי. (ב) אחד עשר, מאחר שבא אחר עשירי, אם כבר חל שם עשירי עליו כראוי, הדבר מעכב מלחול קדושה על אחד עשר, אבל תשיעי, שבא לחול קודם שחלה קדושה על עשירי, אין כאן קדושת עשירי שתעכב עליו מלחול.

קדוש כאחד עשר הנקרא עשירי אחר שקדם לו הנקרא תשיעי, [משום שהסיבה שאין אחד עשר מתקדש אחר עשירי, אלא כשנקרא עשירי תשיעי, כי צריך לקרוא לו עשירי, אחר שקורא לקודם לו תשיעי, ובאופן זה, גם כן קרא לאחד עשר עשירי, אחר שקרא קודם לכן תשיעי]. ואם כן יש כאן בהמה אחת מעשר, ובהמה אחת קדושה כאחד עשר הנקרא עשירי.

ב. מנאם אחד עשר.

העשירי קדוש כמעשר גמור, אף על פי שנקרא אחד עשר. והאחד עשר חולין גמור, כי הוא אחד עשר הנקרא אחד עשר. ואם כן יש כאן בהמה אחת מעשר, ובהמה אחת חולין.

אין אחד עשר קדוש אלא אם כן נעקר שם עשירי ממנו

לעיל נתבאר, שהקורא לאחד עשר עשירי, אין אחד עשר מתקדש, אלא אם כן לעשירי לא קרא עשירי, אבל אם תחילה קרא לעשירי עשירי, מעתה אף אם יקרא לאחד עשר עשירי, אין אחד עשר מתקדש.

לדעת רבי יוסי ברבי יהודה – כל שעקר שם עשירי ממנו, בין שקראו תשיעי, ובין שקראו אחד עשר, מעתה, אם קרא לאחד עשר עשירי הרי זה קדוש.

ולדעת רבי – יש אופן, שבו הקורא לעשירי אחד עשר, נחשב כאילו קרא לו עשירי, ולכן כשאחריו קרא לאחד עשר עשירי, אין אחד עשר מתקדש, והאופן הזה הוא,

דף סא

שממעטים את אכילתו [=אין מביאים קדשים לבית הפסול], ולכן אין מקריבים אותם כלל.

ולדעת רבי שמעון – שניהם יקרבו, שכן סדר הקרבתם שווה¹, ויכול להקריב שניהם באותו אופן, ולכוון שכל אחד יעלה לשם מה שהוא, ואף שממעט את אכילת החזה והשוק של המעשר, דעת רבי שמעון, שאין לחוש לכך [=מביאים קדשים לבית הפסול].

< **וכל זה בזמן שבית המקדש קיים, אבל בזמן הזה**², **הכל מודים, שאין להתיר להניח אותם לרעות עד שיפול בהם מום, ויאכלו, אלא אף על פי שיש בדבר הפסד קדשים מרובה, של שתי בהמות, מכניסים לחדר בלא מזון, וימותו מיד ברעב, שלא יבואו בהם לידי תקלה**, [על ידי גיזה ועבודה, או ישחטם בלא מום].

קדושת תשיעי וקדושת אחד עשר

בעניין קרבן שלמים נאמר הריבוי, "וְאִם זָבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן הַבָּקָר הוּא מְקַרֵּב אִם זָכָר אִם נִקְבָּה תָּמִיד קָרְבָּנוֹ לִפְנֵי ה'", ללמד, שגם אחד עשר שקראו עשירי קרב שלמים.

ודווקא אחד עשר מתקדש לקרבן, שכן הוא בא אחר עשירי, והרי הוא כתמורת דבר

מעשר ושלמים שנתערבו זה בזה

לעיל בדף ס' נתבאר, שכשיצאו שנים בעשירי, וקראם עשירי, יש כאן בהמה אחת מעשר, ובהמה אחת קדושה כאחד עשר הנקרא עשירי שדינו להיקרב שלמים.

ולחלן יתבאר מה הדין כשנתערבו בהמת מעשר ובהמת שלמים ואין ידוע מי היא זו ומי היא זו.

לדעת חכמים – שניהם ירעו עד שיפול בהם מום, ויאכלם במדינה, אבל להקריב את שניהם לא יוכל, אף על פי שסדר הקרבת שניהם שווה, ויכול להקריבם באותו אופן, ולכוון שיעלה כל אחד לשם מה שהוא, כי אף שסדר הקרבתם שווה, יש חילוק באכילתם, שהמעשר נאכל כולו לבעליו, ומותר לכל אדם, ושלמים יש בהם חזה ושוק הנאכלים לכהנים בלבד, ואם יקריב שניהם, מחמת הספק יהא חייב לתת את החזה והשוק של שניהם לכהנים, שהם מועטים ביחס לכל ישראל, ונמצא ממועט את האוכלים של המעשר, ובכך עלול לגרום לו פסול, שמא לא ימצאו כהנים לאכילתו, ויהיו הקדשים מונחים עד שיפסלו, ולדעת חכמים, אין להביא קרבן, באופן

הוספות

¹ ואף על גב, דשלמים טעונן סמיכה, ומעשר אין טעון סמיכה ... כיון דסמיכה לא מעבבא, לא חישינן ... וקשה דבפרק כל הגט גבי השולח חטאתו ממדינת חים פריך, והא בעי סמיכה ... וצריך למר דקרבן שאין לו תקנה ברעיה, ואזלא למיתב, יקריבוהו בלא סמיכה, אבל יש לו תקנה ברעיה, אסור להקריבו בלא סמיכה ... והא דשמעון ... שאני ... דבתחלת הפרשת הקרבתו לאו בני סמיכה נינהו ... ועוד יש לומר, הך דשמעון, כל חד בשעת הקרבתו שמא לא מחייב בסמיכה, ולא דמי לקרבן שהוא בר סמיכה. ואם תאמר, היכי קרבי הכא, כיון דאין מתנות מעשר ושלמים שוה, שזה מתן ארבע, וזה מתן אחת. ומיהו יש לומר, פלוגתא היא בפרק תערוכתו תערוכתו מתן ארבע במתן אחת, רבי אליעזר אומר, יתנו במתן ארבע, רבי יהושע אומר במתן אחת, דכל הניתנים במתן ארבע שנתן במתן אחת, יצא, דרבי אליעזר סבר מסיק להו לשם עצים. מיהו בההוא פסקא משמע דרבי שמעון אית ליה דרבי אליעזר גבי למחרת מביא אשמו דמסיק להו לשם עצים. [תוס']

² דלא סבירא ליה הא דרב הונא, דאמר בריש פירקין, דהאידנא לא נהוג מעשר, גזירה משום לקוח ויתום. [רש"י]. בריש פירקין מסקינן, דמעשר אינו נוהג בזמן הזה, משום תקלה, ומכל מקום, אם עישר, חל עליו שם מעשר. [תוס']

כבר נתבאר שהמעשר בהמות וקורא לתשיעי או לאחד עשר עשירי קדשו אותם בהמות.

וכשאחד עשה שליח לעשר בהמותיו וטעה במעשר ומחמת כן יש לקדש את התשיעי או אחד עשר.

א. כשטעה וקרא לאחד עשר עשירי.

הכל מודים שבטלה שליחותו, כי אם יתקיימו דבריו, נמצא שבעל הבית מפסיד בהמה שהיה צריכה להיות חולין, ועתה תהא שלמים, וחזה ושוק שלה ינתנו לכהנים, ומאחר שלא נעשה שליח להפסיד את בעל הבית, בטלה שליחותו, **ולא קדש אחד עשר**.³

ב. וכשטעה וקרא לתשיעי עשירי.

לדעת רב פפי משמיה דרבא – בזה, מאחר שלא קדשה הבהמה לקרבן, אלא לכך שימתין מלאכלה עד שייפול בה מום, אבל כשייפול בה מום יאכל את כולה, **אין זה נחשב כהפסד, לבטל את השליחות, ולכן התשיעי קדוש**.

ולדעת רב פפא משמיה דרבא – **אף בזה**, מאחר שאם יתקיימו דבריו של השליח, לא יוכל בעל הבית לאכול בהמה זו מיד, וגם נאסר בגיזה ועבודה, הרי זה נחשב הפסד, ומאחר שלא נעשה שליח להפסיד את בעל הבית, בטלה שליחותו, **ולא קדש תשיעי**.

שכבר נתקדש לקרבן, ולכן גם הוא מתקדש לקרבן, אבל תשיעי שבא קודם העשירי, הרי הוא כתמורת דבר שעוד לא נתקדש לקרבן, ולכן גם הוא עצמו אינו קרב².

העושה שליח לתרום תבואתו

לעניין תרומות דגן, תקנו חכמים שלוש מידות לתרומה, עין יפה אחד מארבעים, עין בינונית אחד מחמישים, ועין רעה אחד מששים, ולפיכך, העושה שליח לתרום, אם יודע השליח כיצד מנהגו של בית הבית לתרום, תורם כמנהג בעל הבית, ואם אינו יודע, תורם אחד מחמישים שהיא עין בינונית.

ומכל מקום, אפילו תרם עין יפה שהיא אחד מארבעים, אין בעל הבית יכול לומר לו, אני רגיל לתרום אחד מששים, ולא שלחתיך להפסידני, אלא לתקן הדבר לטובתי, ובטלה שליחותך.

כי מאחר שהשליח תרם כאחת המידות שאמרו חכמים לתרום, ובעל הבית לא פירש כיצד דעתו, יכול השליח לומר, כך אמדתי את דעתך.

העושה שליח לעשר בהמותיו

סליק פרק מעשר בהמה וכל מסכת בכורות

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

הוספות

¹ כן מבואר בספרי, שהוא כדעת רבי יהודה, האומר, שתשיעי ואחד עשר קדשים כתמורה. ויל"ע מניין רבי מאיר לומד דין זה.

² ומבואר במסכת תמורה דף כ"א שמאחר שאינו קרב אין בו איסור הטלת מום בקדשים.

³ ויל"ע אם בטלה השליחות לגמרי, וגם עשירי אינו קדוש, ומעשר הכל מתחילה, או שרק לעניין אחד עשר בטלה שליחותו.